Podręcznik

Zamieńmy słowo

Język polski

Agata Karolczyk-Kozyra, Magdalena Krajewska,
Dorota Kujawa-Weinke, Agata Sieńczak

WSiP

Szkoła podstawowa

KLASA 8

© Copyright by Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
Warszawa 2024

Wydanie I

ISBN 978-83-02-21702-9

Opracowanie merytoryczne i redakcyjne: **Agnieszka Fedorowicz** (redaktor koordynator)
Współpraca redakcyjna: **Renata Pizior-Krymska**, **Agnieszka Skudzińska-Szruba**
Redakcja językowa: **Agnieszka Czerepowicka**
Redakcja techniczna: **Iwona Białkowska**
Projekt okładki: **ARIP NEXT**
Projekt graficzny: **Fabryka Wyobraźni**
Opracowanie graficzne: **Ewa Pawińska**, **Beata Ciuruś**
Opracowanie kartograficzne: **Adrian Bergiel**
Fotoedycja: **Natalia Marszałek**, **Joanna Bańka**
Skład i łamanie: **Maria Dylewska**

Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne Spółka Akcyjna
00-807 Warszawa, Aleje Jerozolimskie 96
KRS: 0000595068
Infolinia: 801 220 555
www.wsip.pl
Druk i oprawa:

Publikacja, którą nabyłeś, jest dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, abyś przestrzegał praw, jakie im przysługują. Jej zawartość możesz udostępnić nieodpłatnie osobom bliskim lub osobiście znanym. Ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz jej fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A kopiując jej część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

Szanujmy cudzą własność i prawo.
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

Spis treści

Jak korzystać z podręcznika 6

Rozdział I. Równowaga

Pięknie napisać o pięknie 8
Leopold Staff, *Wysokie drzewa* 9
W trosce o równowagę wewnętrzną 12
Jostein Gaarder, *Świat Zofii* (fragmenty) 13
Jakie wartości pozwalają osiągnąć równowagę w życiu? 16
Jan Kochanowski, *Fraszki* (wybór)
O żywocie ludzkim • *Na dom w Czarnolesie* 17
Na zdrowie • *Na lipę* 18
Bawiąc, skłaniać do refleksji 21
Jan Sztaudynger, *Piórka* (wybór)
Z motywów staropolskich • *Rajska depesza* • *Gorycz fiaska* • *Rada (II)* • *Samolubstwo* • *** [Mimo najszybszych...] • *Dojrzewanie i dojrzałość* • *Piekło* • *Daleka droga* • *Nic ludzkiego* • *** [Tęcza...] • *Nieszczęsna dola* 22
Więcej? A może wystarczy? 24
Ignacy Krasicki, *Żona modna* 25
Czy równowaga w różnorodności jest możliwa? 32
Sarah Crossan, *Kasieńka* (fragmenty) 33
Czy umiem napisać ciekawe opowiadanie? 37
Nieuchwytna równowaga w miłości i śmierci 41
Jan Lechoń, *Pytasz, co w moim życiu z wszystkich rzeczą główną...* 42
Dbam o spójność tekstu 44
Ile treści kryje wyraz? 47
Podsumowanie rozdziału I 49
To już wiesz 52

Rozdział II. Tradycja

Ogórki i grzyby – do czego potrzebna nam tradycja? 54
Joanna Puchalska, *Dziedziczki Soplicowa* (fragmenty) 55
O Kowalskim i Nowaku, czyli odmiana imion i nazwisk w języku polskim 59
Tradycje znane i nieznane 62
Józef Ignacy Kraszewski, *Stara baśń* (fragmenty) 63
Kiedy tradycje mogą zanikać? 68
Jan Kochanowski, *Pieśń świętojańska o Sobótce* (fragmenty) 69
Co łączy ortografię z tradycją? 72
Rzecz o rzeczy 75
Julian Tuwim, *Rzecz Czarnoleska* 76
O tradycji rycerskiej w kulturze 79
Andrzej Sapkowski, *Świat króla Artura* (fragmenty) 80
Tradycja wartości narodowych w twórczości Mariana Hemara 83
Marian Hemar, *Rozmowa z żołnierzem* 84
Sprawdzam, czy potrafię napisać rozprawkę 87
Podsumowanie rozdziału II 90
To już wiesz 94

Rozdział III. Szacunek

Co świadczy o szacunku do człowieka 96
Roksana Jędrzejewska-Wróbel, *Stan splątania* (fragmenty) 96
Co się dzieje, gdy zabraknie szacunku 100
Stanisław Lem, *Jak Mikromił i Gigacyan ucieczkę mgławic wszczęli* (fragmenty) 101
Jak złożyć, by było poprawnie. Wypowiedzenia wielokrotnie złożone 106
Praca nad wzajemnym szacunkiem 108
Mark Twain, *Pamiętniki Adama i Ewy* (fragmenty) 109
Leszek Kołakowski o szacunku do siebie 112
Leszek Kołakowski, *Jak Gyom został starszym panem* (fragmenty) 112
Czy mieć styl to zawsze znaczy być modnym? 117
Rozpoznaję artykuł wśród innych form wypowiedzi 121
Moje „JA” 121
Nie dyskryminujmy – szanujmy! 125
Janina Bąk, *Dzień dobry, dzieci, na dzisiejszej lekcji się podyskryminujemy* (fragment) 125
Jaką pracę powinien wykonać człowiek słaby? 128
Czesław Miłosz, *To jasne* 129
Piszemy podanie 130
Podsumowanie rozdziału III 132
To już wiesz 134

Rozdział IV. Wierność

Dlaczego warto być wiernym, gdy dąży się do celu? 136
J.R.R. Tolkien, *Władca Pierścieni* (fragmenty) 137
Wypowiedzenia wielokrotnie złożone lubią interpunkcję 141
O tekstach literackich i nieliterackich 143
O młodych ludziach w tragicznym czasie wojny 146
Krzysztof Kamil Baczyński, *Elegia o...* [*chłopcu polskim*] 147
O powstańczej codzienności 149
Miron Białoszewski, *Pamiętnik z powstania warszawskiego* (fragmenty) 150
Popularnonaukowe ujęcie wierności 154
Wierność przekonaniom 157
Michał Matejczuk, *Bez wyjaśnień* 158
Wierność w tłumaczeniu i przekładzie 160
Tłumaczenie a przekład – na czym polega różnica? (fragmenty) 160
Sztuka stawiania granic 163
Przemek Staroń, *Czy mam prawo powiedzieć nie? Czyli o zatrzymywaniu lecących pocisków* (fragmenty) 163
Podsumowanie rozdziału IV 166
To już wiesz 168

Rozdział V. Praca

Czy literat to też zawód? 170
Tadeusz Różewicz, *zawód: literat* 171
Szkoła ponadpodstawowa a preferencje zawodowe 173
Wybierz szkołę optymalną dla siebie, wywiad z dr. Jakubem Jerzym Czarkowskim przeprowadzony przez Olę Siewko (fragmenty) 173
Być reporterem, a może – reportażystą? 176
Melchior Wańkowicz, *Nasza kamienica* (fragment) 178
Region ma znaczenie, czyli o odmianach polszczyzny 182
Powiedz coś, a powiem Ci, kim jesteś 185
Czym są prace miłości? 187
Agatha Christie, *Dwanaście prac Herkulesa* (fragmenty) 188
Praca źródłem wiedzy o naturze człowieka 192
Dorota Terakowska, *Córka Czarownic* (fragmenty) 193
Reklamuję siebie – nauka tworzenia pism użytkowych 196
Pomysł na siebie, czyli czy warto być youtuberem . . . 202
Remigiusz Maciaszek, Michał Wojtas, *Cały ten Rock* (fragmenty) 203
Zawód: felietonista 205
Sylwia Chutnik, *Co robić, żeby nie robić?* (fragmenty) 205
Podsumowanie rozdziału V 208
To już wiesz 210

Rozdział VI. Relacje

W poszukiwaniu bliskości 212
Halina Poświatowska, *** [bądź przy mnie blisko] 212
Dlaczego relacje z ludźmi są ważne? 214
Rashmi Sirdeshpande, *Dobre wieści, czyli dlaczego świat wcale nie jest taki zły* (fragmenty) 214
Komunikacja w relacjach 218
Magda Skotnicka, *Żyrafa i szakal* (fragmenty) 219
Dlaczego tak trudno rozmawiać o śmierci? 222
Éric-Emmanuel Schmitt, *Oskar i pani Róża* (fragmenty) 222
Symbole w utworze Jarosława Marka Rymkiewicza . . . 226
Jarosław Marek Rymkiewicz, *Wiosna w Milanówku* 227
Relacje z ojczyzną w utworze Jana Lechonia 229
Jan Lechoń, *Goplana* 230
Kulturalna wymiana poglądów kluczem do dobrych relacji 232
Gorzka droga do szacunku 236
Barbara Kosmowska, *Szacun i gorzka czekolada* (fragmenty) 236
Sposób na szczęście 240
Norman V. Peale, *Jak tworzyć własne szczęście* (fragmenty) 240
Człowiek wśród ludzi 243
Ewa Lipska, *Tak samo* 243
Podsumowanie rozdziału VI 245
To już wiesz 246

Rozdział VII. Rozwój

Wzrost i rozwój jako podstawa życia 248
Urszula Zajączkowska, *Patyki, badyle* (fragmenty) 248
Co zrobić, aby otrzymać szóstki z życia? 252
Linn Skåber, *Szóstki z życia* 252
Czytanie rozwija 254
„Iga challenge". Rozmowa z Igą Świątek o tym, co lubi czytać, wywiad przeprowadzony przez Wojciecha Szota (fragmenty) 254

I porażki wspierają rozwój człowieka 257
Ernest Hemingway, *Stary człowiek i morze* (fragmenty) 258
Cechy dobrego stylu 263
Czy da się przewidzieć przyszłość człowieka? 266
Olga Tokarczuk, *Góra Wszystkich Świętych* (fragmenty) 267
Jaką siłę mają marzenia? 270
Bob Thomas, *Walt Disney. Fenomen sukcesu* (fragmenty) 270
Wykorzystaj cały swój potencjał! 274
Max Ehrmann, *Dezyderata* 274
Rozwój a doskonałość 277
Wisława Szymborska, *Cebula* 278
Jak rozwijać umiejętności językowe 280
Podsumowanie rozdziału VII 283
To już wiesz 284

Lekturownik

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz* 286
Dlaczego Adam Mickiewicz napisał *Pana Tadeusza*? 287
Litwo! Ojczyzno moja! – co budzi zachwyt Adama Mickiewicza? 290
Zapraszamy do Soplicowa 293
Zamek, miłość, zbrodnia i przebaczenie 296
Co w Soplicowie sądzą na temat tradycji? 298
Kobiece sekrety w *Panu Tadeuszu* 301
Muzyczna lekcja historii 304
Epicki *Pan Tadeusz* 306
To już wiesz 309

Henryk Sienkiewicz, *Quo vadis* 310
Ile historii, ile fikcji? *Quo vadis* jako powieść historyczna 311
Wierność wartościom w *Quo vadis* 315
Przemiana wewnętrzna bohatera 319
Siła miłości w powieści Henryka Sienkiewicza 321
O roli artysty w życiu społecznym 323
To już wiesz 325

Aleksander Kamiński, *Kamienie na szaniec* 326
O czasach bohaterstwa i grozy 327
Do czego zobowiązuje szlachectwo? 331
Czyny, które rozeszły się echem po kraju 335
Zwycięstwo czy porażka? O akcji pod Arsenałem . . . 338
Na czym polega piękne życie? 341
To już wiesz 343

Sprawdź, co już umiesz. Powtórzenie

Lektury obowiązkowe 346
Rodzaje i gatunki literackie 351
Elementy konstrukcyjne utworu 355
Środki stylistyczne 356
Typy i cele tekstów 359
Formy wypowiedzi 361
Bogactwo języka i jego odmiany 364
Fonetyka 366
Części mowy odmienne i nieodmienne 368
Typy wypowiedzeń 371
Słowotwórstwo 375

Indeks pojęć 377

Jak korzystać z podręcznika

Literatura i formy wypowiedzi

Nauka o języku i ortografia

Podsumowanie rozdziału

Lekturownik

Lekcje poświęcone obszernym utworom literackim czytanym w całości

zmiany i wykreślenia według podstawy programowej 2024

lektury dotychczas obowiązkowe, przeniesione do uzupełniających w podstawie programowej 2024

W trakcie lekcji

Na początek

Wprowadzenie do tematu

O tekście

Pytania i polecenia dotyczące przywołanych tekstów

1. Zadania międzyprzedmiotowe
2. Zadania grupowe
3. Zadania typu egzaminacyjnego
4. Zadania o wyższym stopniu trudności

Tworzę

Polecenia zachęcające do działań twórczych

Mam lekkie pióro

Materiał związany z formami wypowiedzi

Piszę i mówię poprawnie

Informacje pomagające unikać błędów językowych

Bank słówek

Zestawy przydatnego słownictwa

Chcę więcej!

Informacje i zadania dla bardziej zainteresowanych

Sprawdź, co już umiesz

Zadanie sprawdzające stopień opanowania materiału z lekcji

Definicje i ważne informacje do zapamiętania

Na koniec rozdziału

Sprawdź, co już umiesz

Zadania sprawdzające stopień opanowania materiału z rozdziału

To już wiesz

Przypomnienie ważnych terminów, lektur obowiązkowych, zagadnień z nauki o języku i ortografii

Pamiętaj! Rozwiązania zadań zapisuj w zeszycie przedmiotowym.

ROZDZIAŁ I

RÓWNOWAGA

Im bliżej człowiek dochodzi
do spokojnego umysłu,
tym bliżej jest siły.

Marek Aureliusz

Pięknie napisać o pięknie

Kryteria sukcesu:

- wyjaśniam pojęcia równowagi i harmonii;
- wskazuję w wierszu *Wysokie drzewa* cechy literatury pięknej;
- tworzę opis obrazu.

Na początek

- Przyjrzyj się zdjęciu i zastanów się, jakie emocje towarzyszą kobiecie, która została na nim przedstawiona.
  - Co wpływa na jej stan?
  - Jak myślisz, co Ty czułabyś / czułbyś w podobnej chwili?
- Spośród podanych wyrazów wybierz cztery, które Twoim zdaniem najlepiej oddają klimat zdjęcia. Uzasadnij swój wybór.

równowaga • porządek • spokój • harmonia • samokontrola • odprężenie • pokój • cisza • wyciszenie • wytrzymałość • stałość • cierpliwość • radość

- Wskaż różnicę między równowagą a harmonią. Skorzystaj ze słownika.

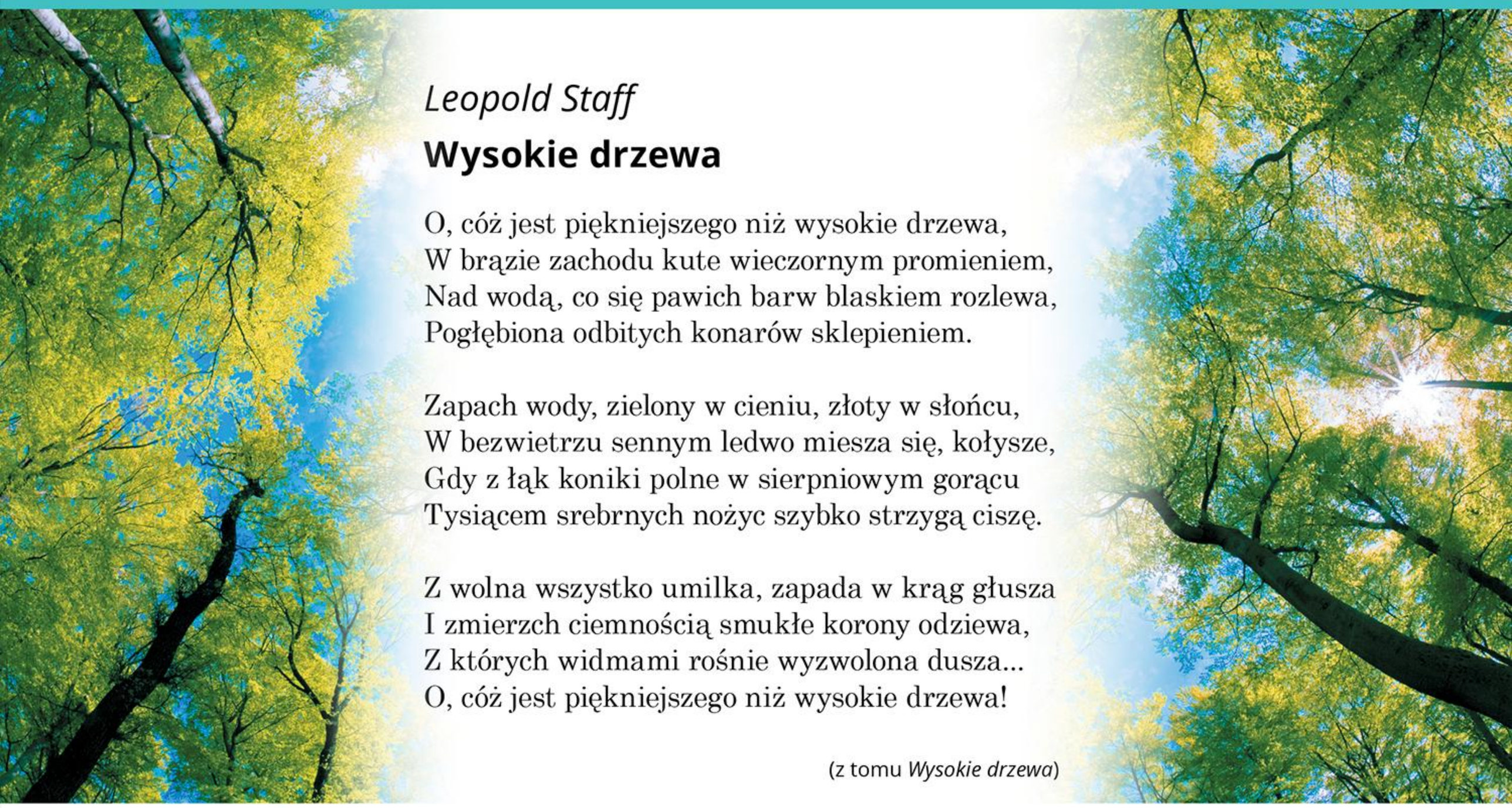

Leopold Staff (1878–1957)

Poznaj autora

Pochodzący ze Lwowa autor wierszy i tłumacz. Ze względu na długi czas aktywności twórczej był nazywany „poetą trzech pokoleń". Debiutował w 1901 r. tomem *Sny o potędze*, a jego wczesne utwory wyrażały nastroje pesymizmu i zniechęcenia do świata, typowe dla przełomu wieków XIX i XX. W późniejszej twórczości (m.in. w zbiorach *Uśmiechy godzin* i *Wysokie drzewa*) pokazywał różne sposoby osiągania duchowej równowagi, takie jak nawiązywanie do dziedzictwa antyku, zachwyt pięknem natury, zwracanie uwagi na sprawy codzienne i potrzeby innych ludzi.

Leopold Staff

Wysokie drzewa

O, cóż jest piękniejszego niż wysokie drzewa,
W brązie zachodu kute wieczornym promieniem,
Nad wodą, co się pawich barw blaskiem rozlewa,
Pogłębiona odbitych konarów sklepieniem.

Zapach wody, zielony w cieniu, złoty w słońcu,
W bezwietrzu sennym ledwo miesza się, kołysze,
Gdy z łąk koniki polne w sierpniowym gorącu
Tysiącem srebrnych nożyc szybko strzygą ciszę.

Z wolna wszystko umilka, zapada w krąg głusza
I zmierzch ciemnością smukłe korony odziewa,
Z których widmami rośnie wyzwolona dusza...
O, cóż jest piękniejszego niż wysokie drzewa!

(z tomu *Wysokie drzewa*)

O tekście

1. Dokończ zdania.

- Tematem wiersza Leopolda Staffa jest...
- Poeta podejmuje w utworze problem...

Temat – najważniejsze informacje zawarte w treści utworu (obrazy, wydarzenia, uczucia, bohaterowie, czas, przestrzeń itp.). Często temat dzieła jest określany już w tytule.

Problem – zagadnienie podjęte w utworze i stanowiące cel jego powstania. Określenie problemu jest wynikiem odczytania sensów dzieła, jego interpretacji, która może mieć charakter indywidualny.

2. Opisz ustnie własnymi słowami pejzaż przedstawiony w wierszu.

a) Czy ten obraz jest Twoim zdaniem statyczny czy podlega przemianom? Co na to wskazuje?

b) Jak oglądany krajobraz wpływa na stan ducha osoby mówiącej w wierszu?

pejzaż – krajobraz (w naturze lub ukazany przez artystę)

3. Co daje zastosowanie przez poetę kompozycji klamrowej?

Kompozycja klamrowa – powtórzenie takich samych elementów na początku i na końcu utworu.

4. Przypomnij, za pomocą jakich zmysłów człowiek odbiera bodźce ze świata zewnętrznego. Do których z nich odwołał się poeta? Zacytuj odpowiednie fragmenty utworu.

Chcę więcej!

Zdarza się, że pojedynczy bodziec może być odbierany przez więcej zmysłów, np. dźwięki kojarzą się z kolorami, a nawet smakami. Takie zjawisko nazywamy **synestezją**. W literaturze przejawia się ono łączeniem w jednym wyrażeniu odwołań do różnych zmysłów, np. *aksamitne spojrzenie*, *ciemna cisza*.

▶ Wyszukaj w wierszu Leopolda Staffa przykład synestezji.

5. Które z podanych środków artystycznych zostały wykorzystane przez Leopolda Staffa? Jakie funkcje pełnią w wierszu? Wskaż w tekście przykłady tych środków.

epitet | porównanie | przenośnia | wyraz dźwiękonaśladowczy | apostrofa | pytanie retoryczne | powtórzenie

Literatura piękna – utwory literackie, które mają przede wszystkim budzić u odbiorcy doznania estetyczne, a nie jedynie przekazywać informacje. W odbiorze takich dzieł duże znaczenie ma analiza kompozycji oraz środków językowych wykorzystanych przez autora.

Tworzę

6. Spośród swoich zdjęć z wakacji wybierz jedno, które w największym stopniu kojarzy Ci się ze spokojem i równowagą. Pokaż je koleżankom i kolegom z klasy. Uzasadnij wybór. Możesz także wykonać taką fotografię.

7. Który z przedstawionych obrazów stanowi Twoim zdaniem lepszą ilustrację wiersza Leopolda Staffa? Opisz to dzieło, korzystając z podanych wskazówek.

Richard Bergh (czytaj: riszard berg), *Nordycki letni wieczór*, 1899–1900, Muzeum Sztuki w Göteborgu (czytaj: geteborgu)

Leon Wyczółkowski, *Sosny w Połądze*, 1908, Muzeum Narodowe w Krakowie

Mam lekkie pióro

Opis obrazu

1. Wykorzystaj informacje o obrazie. Podaj:

- autora,
- tytuł,
- rok powstania,
- technikę wykonania,
- miejsce, w którym znajduje się dzieło sztuki.

2. Określ tematykę obrazu. Napisz, co przedstawia.

3. Przyjrzyj się postaciom (jeśli zostały namalowane), przedstaw szczegółowo ich wygląd i wzajemne relacje.

4. Dokładnie opisz pozostałe elementy dzieła. Zwróć uwagę na jego kompozycję i kolorystykę.

5. Uwzględnij nastrój obrazu. Zastanów się, jakie emocje wywołuje u odbiorcy.

6. Dokonaj oceny dzieła. Nazwij swoje wrażenia.

Bank słówek

- autorem obrazu jest... • dzieło zostało stworzone / namalowane przez... • obraz został wykonany techniką... • olej • tempera • pastel • szkic • przedstawia / podejmuje temat • wiąże się z...
- z prawej / lewej strony • w prawym / lewym dolnym / górnym rogu • z przodu • z tyłu • na pierwszym / drugim planie • w tle • od góry • z dołu • w głębi • kształty przypominają
- dominują barwy ciepłe / zimne / kontrastowe • dominantę kompozycyjną stanowi... • wyraźnie wyeksponowane zostały... • kompozycja jest statyczna / dynamiczna / symetryczna / asymetryczna / linearna / harmonijna / chaotyczna • artysta posłużył się... • malarz uchwycił... • obraz wywołuje wrażenie... • perspektywa • perspektywa barwna

perspektywa – przedstawianie przedmiotów na płaszczyźnie w taki sposób, aby stworzyć wrażenie głębi

Meindert Hobbema (czytaj: majndert hobe**ma**), *Droga do Middelharnis*, 1689, National Gallery (czytaj: neszenl geleri), Londyn

Sprawdź, co już umiesz

Wybierz poprawne dokończenie zdania.

Utwór Leopolda Staffa możemy zaliczyć do literatury pięknej, ponieważ autor

A. przedstawił w nim krajobraz.

B. zastosował liczne środki artystyczne.

C. pokazał wpływ przyrody na człowieka.

D. skupił uwagę tylko na urokach natury.

W trosce o równowagę wewnętrzną

Kryteria sukcesu:

- charakteryzuję filozofię stoicyzmu na podstawie wyszukanych informacji;
- analizuję tekst Josteina Gaardera;
- wskazuję pogląd filozoficzny, który jest mi bliski, i uzasadniam wybór;
- tworzę kodeks zasad życiowych człowieka zachowującego równowagę wewnętrzną.

Na początek

E

- Wybierz poprawne dokończenie każdego zdania.

Określenie *stoicki spokój* pasuje do człowieka, który

A. tylko udaje, że jest spokojny.
B. łatwo traci panowanie nad sobą.
C. zawsze zachowuje duchową równowagę.
D. z powodu wątpliwości nie może zaznać spokoju.

Wyrażające postawę stoicką słowa: *Lecz na szczęście wszelakie / serce ma być jednakie* pochodzą z wiersza

A. Jana Kochanowskiego.
B. Adama Mickiewicza.
C. Juliusza Słowackiego.
D. Wisławy Szymborskiej.

O kimś, kto jest opanowany, nie reaguje emocjonalnie, można powiedzieć, że

A. *ma oczy i uszy szeroko otwarte.*
B. *robi coś dla świętego spokoju.*
C. *doprowadził się do porządku.*
D. *zachowuje olimpijski spokój.*

Jostein Gaarder[1] (ur. 1952)

Norweski pisarz i filozof pochodzący z rodziny o tradycjach literackich, autor książek filozoficznych. Zadebiutował w 1986 r. zbiorem *Diagnoza i inne opowiadania*. Jego najgłośniejsze dzieło to *Świat Zofii*, wydana w 1991 r. powieść wprowadzająca młodzież w zagadnienia filozoficzne. Opowiada ona o czternastoletniej Zofii Amundsen, która niespodziewanie zaczyna otrzymywać listy na temat filozofii oraz korespondencję skierowaną do tajemniczej Hildy. Książka od lat cieszy się ogromną popularnością na całym świecie. Inne znane dzieła pisarza to: *Tajemnica Bożego Narodzenia*, *Dziewczyna z pomarańczami*, *Przepowiednia Dżokera*.

Poznaj autora

[1] czytaj: jostejn gorder

Chcę więcej!

Filozofia narodziła się w starożytnej Grecji, a jej nazwa dosłownie oznacza umiłowanie mądrości (gr. *philéō* ‘lubię’, *sophía* ‘mądrość’). Nauka ta obejmuje rozważania dotyczące problemów związanych z istnieniem człowieka i świata, m.in:

- kwestii sensu i przyczyny bytu (ontologia),
- sposobów i możliwości poznawania tego, co istnieje (filozofia poznania, epistemologia),
- zasad rozumowania i formułowania myśli (logika),
- wartości i ich hierarchii (aksjologia),
- norm regulujących zachowanie człowieka, kwestii dobra i zła (etyka),
- piękna i brzydoty (estetyka).

▶ Wyjaśnij, jak na dwa sposoby można rozumieć tytuł powieści *Świat Zofii*.

Jostein Gaarder

Świat Zofii

fragmenty

Stoicy

Cynicy[1] wywarli wpływ na *filozofię stoicką*, która narodziła się w Atenach około 300 r. p.n.e. Jej twórcą był Zenon z Cypru, który przybył do Aten jako rozbitek i przyłączył się do cyników. Zwykle zbierał swych słuchaczy w tzw. Pstrym Portyku[2] w Atenach. Określenie „stoicki” pochodzi od greckiego słowa „stoa”, oznaczającego portyk.

Stoicy uważali, podobnie jak Heraklit[3], że wszyscy ludzie są częścią tego samego rozumu świata, czyli *logosu*. Byli zdania, że każdy człowiek jest światem w miniaturze, *mikrokosmosem*, będącym odbiciem *makrokosmosu*[4].

Prowadziło to do poglądu, że istnieje powszechne prawo, tak zwane prawo naturalne. Ponieważ prawo natury opiera się na wiecznym rozumie człowieka i kosmosu, nie zmienia się w zależności od miejsca i czasu. [...] Kodeksy prawne różnych państw stoicy traktowali jako niedoskonałe naśladownictwo praw tkwiących w samej naturze.

Stoicy zatarli różnicę między pojedynczym człowiekiem a wszechświatem; podobnie odrzucili przeciwstawienie ducha i materii. Uważali, że istnieje tylko jedna przyroda. [...]

Pomnik Zenona z Kition – założyciela szkoły stoików, Larnaka (Cypr)

---

[1] cynicy – przedstawiciele antycznej filozofii, charakteryzującej się nieuznawaniem norm i wartości obowiązujących w danym społeczeństwie oraz dążeniem do życia zgodnego z naturą

[2] pstry – wielokolorowy; portyk – część budynku (w starożytnej Grecji czasami oddzielna budowla) z kolumnami wspierającymi trójkątny dach; często miejsce spotkań i handlu

[3] Heraklit – filozof żyjący w starożytnej Grecji; podkreślał zmienność rzeczywistości (gr. *panta rhei*, czytaj: panta rei – wszystko płynie)

[4] makrokosmos – wszechświat pojęty jako całość

Jako nieodrodne dzieci swoich czasów stoicy byli prawdziwymi „kosmopolitami”[5], bardziej otwartymi na współczesną im kulturę niż „filozofowie z beczki”[6] (cynicy). Podkreślali wspólnotę ludzkości, zajmowali się polityką, byli aktywnymi działaczami państwowymi, jak na przykład rzymski cesarz MAREK AURELIUSZ (121–180 r.). Przyczynili się do rozpowszechnienia greckiej kultury i filozofii w Rzymie, zwłaszcza mówca, filozof i polityk CYCERO (106–43 r. p.n.e.). On właśnie był twórcą pojęcia „humanizm”, które oznacza, że w centrum zainteresowania jest człowiek. Stoik SENEKA (4 r. p.n.e. – 65 r. n.e.) powiedział, że „człowiek jest dla człowieka świętością”. Powiedzenie to stało się hasłem całego humanizmu.

Ponadto stoicy podkreślali, że wszystkie procesy zachodzące w przyrodzie – na przykład choroba i śmierć – są zgodne z niezłomnymi prawami natury. Dlatego człowiek musi nauczyć się godzić ze swoim losem. Uważali, że nic nie jest dziełem przypadku. Wszystko, co się dzieje, jest koniecznością i na nic się nie zda użalanie, kiedy przeznaczenie zapuka do drzwi. Także szczęśliwe chwile w życiu człowiek powinien przyjmować z największym spokojem. Dostrzec tu można pokrewieństwo z cynikami, którzy twierdzili, że wszystkie rzeczy zewnętrzne są nieistotne. Dzisiaj używamy określenia „stoicki spokój”, kiedy ktoś nie daje się ponieść uczuciom.

tłum. Iwona Zimnicka

---

[5] kosmopolita – „obywatel świata”; człowiek uważający cały świat za swoją ojczyznę
[6] filozofowie z beczki – myśliciele wyznający poglądy filozofa Diogenesa, który mieszkał w beczce, ponieważ uważał, że do szczęścia nie potrzebuje rzeczy materialnych

O tekście

1. Przeczytaj i przeanalizuj fragmenty *Świata Zofii*.

a) Wykonaj notatkę graficzną (sketchnotkę) do tekstu.

b) Zaprezentuj swoją pracę koleżance lub koledze z ławki. Zastanówcie się wspólnie, jakimi treściami różnią się Wasze notatki.

c) Nadaj tytuły poszczególnym akapitom.

2. Stwórz ustnie definicję słowa *stoicyzm*, wykorzystując wiadomości zawarte w tekście.

3. Wyszukaj w przywołanych fragmentach książki Josteina Gaardera informacje na temat poglądów filozofów na człowieka. Zapisz je w tabeli. Zadanie wykonaj w zeszycie.

Filozof	Pogląd na człowieka
?	?

4. Odwołaj się do tekstu oraz wypełnionej tabeli i wybierz pogląd, który jest Ci najbliższy. Uzasadnij dlaczego.

Tworzę

5. Wyjaśnij, jak rozumiesz słowa Seneki: *Człowiek jest dla człowieka świętością*. Czy zgadzasz się z nimi? Swoje przemyślenia zapisz w zeszycie.

6. Pracując w parach, stwórzcie kodeks zasad życiowych dla człowieka pragnącego zachowywać równowagę wewnętrzną. Wykorzystajcie wiedzę na temat filozofii stoickiej oraz własne refleksje. Swoimi propozycjami podzielcie się z kolegami z klasy, a następnie wspólnie wybierzcie dziesięć najważniejszych reguł. Wasz dekalog możecie umieścić w widocznym miejscu na terenie szkoły lub na jej stronie internetowej.

Chcę więcej!

24. Nie zajmuj się na raz wieloma sprawami, mówią, jeżeli chcesz zachować pogodę ducha. Czy nie lepiej czynić to, co konieczne, i to, czego wymaga ustrój[1] istoty przeznaczonej z natury do współżycia, i tak, jak wymaga? […] Gdyby bowiem kto nie mówił ani nie czynił przeważającej części tego, co mówimy i czynimy, a co nie jest konieczne, miałby i więcej czasu, i mniej niepokoju. Stąd też przy każdej sprawie należy przypominać sobie, czy też ona nie jest jedną z tych, które nie są konieczne. […]

25. Spróbuj, jak ci się nada życie człowieka dobrego, zadowolonego z przeznaczenia i poprzestającego na prawej[2] działalności własnej i życzliwym stosunku do innych.

26. […] Nie napełniaj sam siebie niepokojem, sam się poskrom! Grzeszy kto? – Na swój rachunek grzeszy.
– Spotkało cię co? – To dobrze. […] Jednym słowem: życie jest krótkie. Korzystaj z teraźniejszości w sposób rozumny i słuszny. Bądź rozsądny w odpoczynku.

Marek Aureliusz, *Rozmyślania* (fragmenty), tłum. Marian Reiter (czytaj: rajter)

- Czym charakteryzuje się człowiek, który żyje w zgodzie z zasadami opisanymi przez Marka Aureliusza? Wskaż cytaty.

[1] ustrój – tu: sposób funkcjonowania
[2] prawa – zgodna z prawem, z zasadami moralnymi

Posąg Marka Aureliusza na Kapitolu, Rzym

Swoje refleksje na temat życia Marek Aureliusz zawarł w zbiorze *Rozmyślania*, pisanym w latach 170–180. Nadał im literacką formę rozmowy z samym sobą.

Sprawdź, co już umiesz

Odpowiedz na pytania dotyczące lekcji.

1. Czego się nauczyłam / nauczyłem?
2. Po co się tego nauczyłam / nauczyłem?
3. W jakiej sytuacji mogę to wykorzystać?

Jakie wartości pozwalają osiągnąć równowagę w życiu?

Kryteria sukcesu:

- porównuję różne źródła informacji na temat Jana Kochanowskiego;
- wymieniam cechy gatunkowe fraszki;
- wskazuję wartości ukazane we fraszkach Jana Kochanowskiego.

Na początek

- Pracując w czterech zespołach, przejrzyjcie podane strony internetowe poświęcone Janowi Kochanowskiemu i porównajcie je z jego biogramem. Wyszukajcie dodatkowe informacje na temat poety.
  - pl.wikipedia.org, hasło: *Jan Kochanowski*
  - culture.pl, hasło: *Jan Kochanowski*
  - polskieradio.pl, artykuł: *Jan Kochanowski. Poetycki mistrz z Czarnolasu*
  - staropolska.pl, hasło: *Jan Kochanowski – biogram*
- Dokonajcie oceny źródeł: które uważacie za bardziej wiarygodne i dlaczego? Czy podane strony internetowe są dla Was ciekawe i wartościowe? Uzasadnijcie swoje zdanie.

1530

1548–1572
panowanie Zygmunta II Augusta

1569
udział w obradach sejmu walnego

1574
zamieszkanie na stałe w Czarnolesie

1579
śmierć ukochanej córki Urszulki

1584

1584
wydanie *Fraszek*

Jan Kochanowski (1530–1584)

Najwybitniejszy polski poeta epoki renesansu, nadworny poeta i sekretarz króla Zygmunta II Augusta. Po rezygnacji z życia dworskiego osiedlił się w Czarnolesie. Był wszechstronnie wykształcony, studiował w Krakowie, Królewcu i Padwie. Podstawę ideologiczną jego pisarstwa stanowiło główne hasło epoki odrodzenia: *Człowiekiem jestem i nic, co ludzkie, nie jest mi obce*: w swoich tekstach poruszał tematykę ludzkiego losu, problematykę społeczno-polityczną, ukazywał obrazy życia dworskiego i wiejskiego. Zasłynął jako twórca pieśni i fraszek, które pisał przez całe życie, był też autorem *Trenów* oraz pierwszej polskiej tragedii nowożytnej *Odprawa posłów greckich*. Przetłumaczył biblijną Księgę Psalmów. Dorobek Kochanowskiego miał ogromny wpływ na rozwój języka polskiego oraz polskiej literatury kolejnych epok.

Poznaj autora

Jan Kochanowski

Fraszki

wybór

O żywocie ludzkim

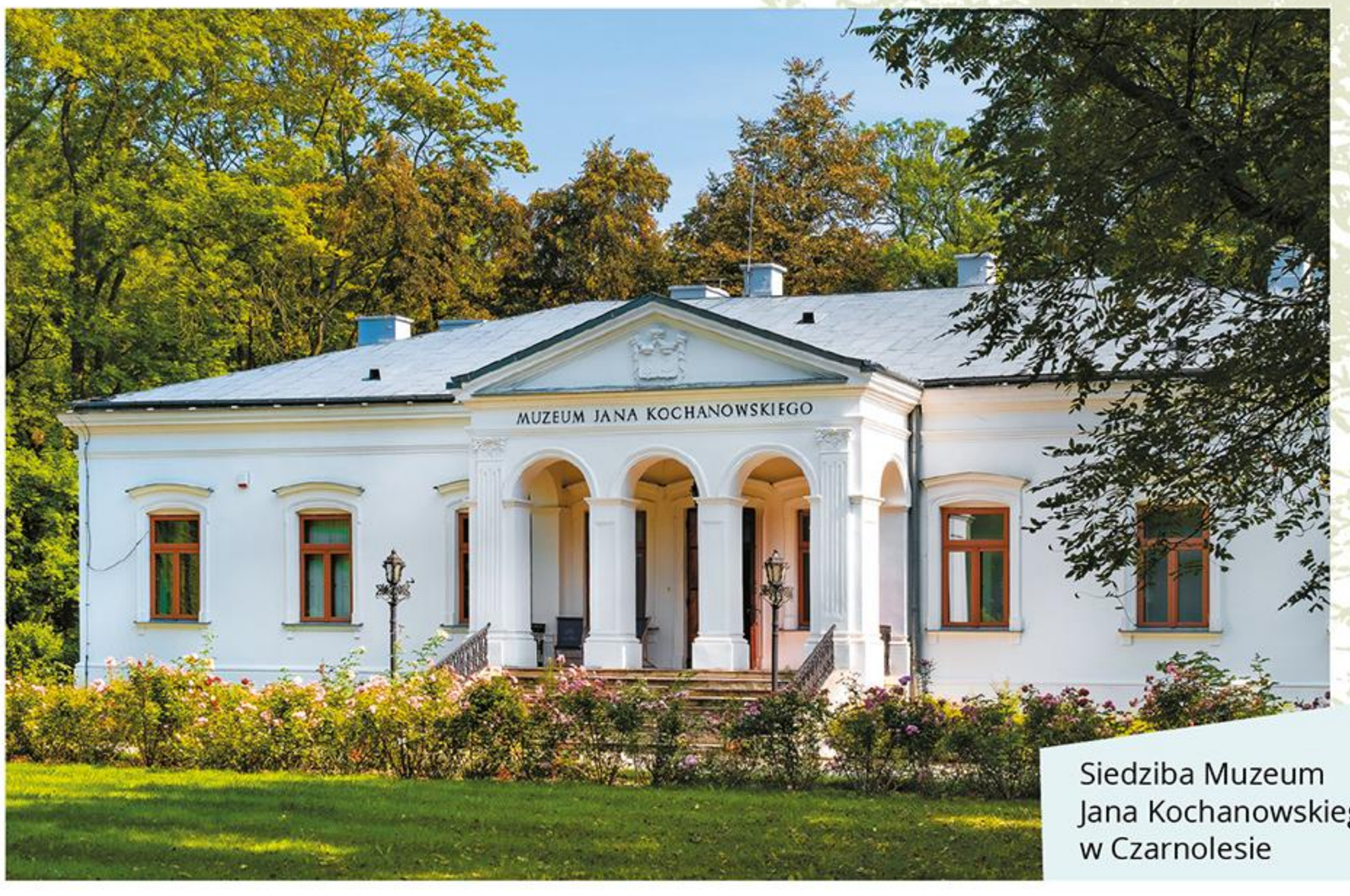
Fraszki to wszytko, cokolwiek myślemy[1],
Fraszki to wszytko, cokolwiek czyniemy[2];
Nie masz na świecie żadnej pewnej rzeczy,
Próżno tu człowiek ma co mieć na pieczy.
Zacność, uroda, moc, pieniądze, sława,
Wszystko to minie jako polna trawa;
Naśmiawszy się nam i naszym porządkom,
Wemkną nas w mieszek, jako czynią łątkom[3].

Na dom w Czarnolesie

Panie, to moja praca, a zdarzenie Twoje;
Raczyż[4] błogosławieństwo dać do końca swoje!
Inszy niechaj pałace marmorowe mają
I szczerym złotogłowem[5] ściany obijają,
Ja, Panie, niechaj mieszkam w tym gniaździe ojczystym,
A Ty mię zdrowiem opatrz i sumnieniem czystym,
Pożywieniem ućciwym, ludzką życzliwością,
Obyczajmi znośnymi, nieprzykrą starością.

---

[1] myślemy – myślimy
[2] czyniemy – czynimy
[3] wemkną nas w mieszek, jako czynią łątkom – włożą nas do worka jak marionetki, kukiełki po zakończonym przedstawieniu
[4] raczyż – racz
[5] złotogłów – tkanina ze złotych lub srebrnych nici

Siedziba Muzeum Jana Kochanowskiego w Czarnolesie

Na zdrowie

Ślachetne[6] zdrowie,
Nikt się nie dowie,
Jako smakujesz,
Aż się zepsujesz.
Tam człowiek prawie
Widzi na jawie[7]
I sam to powie,
Że nic nad zdrowie
Ani lepszego,
Ani droższego;
Bo dobre mienie,
Perły, kamienie,
Także wiek młody
I dar urody,
Mieśca wysokie[8],
Władze szerokie
Dobre są, ale –
Gdy zdrowie w cale[9].
Gdzie nie masz siły,
I świat niemiły.
Klinocie[10] drogi,
Mój dom ubogi
Oddany tobie
Ulubuj sobie!

Na lipę

Gościu, siądź pod mym liściem, a odpoczni[11] sobie!
Nie dojdzie cię tu słońce, przyrzekam ja tobie,
Choć się nawysszej[12] wzbije, a proste promienie
Ściągną pod swoje drzewa rozstrzelane cienie.
Tu zawżdy chłodne wiatry z pola zawiewają,
Tu słowicy, tu szpacy wdzięcznie narzekają.
Z mego wonnego kwiatu pracowite pszczoły
Biorą miód, który potym szlachci pańskie stoły.
A ja swym cichym szeptem sprawić umiem snadnie[13],
Że człowiekowi łacno[14] słodki sen przypadnie.
Jabłek wprawdzie nie rodzę, lecz mię pan tak kładzie[15]
Jako szczep napłodniejszy w hesperyskim sadzie[16].

---

6 ślachetne – szlachetne, tu: dobre
7 człowiek prawie / Widzi na jawie – człowiek widzi naprawdę wyraźnie
8 mieśca wysokie – wysokie godności
9 gdy zdrowie w cale – gdy zdrowie jest nienaruszone, w całości
10 klinocie – klejnocie
11 odpoczni – odpocznij
12 nawysszej – najwyżej
13 snadnie – łatwo, bez trudu, bez wysiłku
14 łacno – łatwo
15 kładzie – ceni
16 hesperyski sad – w mitologii greckiej nimfy Hesperydy strzegły ogrodu, w którym rosły drzewa rodzące złote owoce

O tekście

1. Zapoznaj się z tekstami Jana Kochanowskiego i podaj argumenty uzasadniające ich przynależność do fraszek.

Fraszka – krótki utwór liryczny, z reguły pisany wierszem i rymowany, o różnorodnej tematyce, często o charakterze żartobliwym, ironicznym lub refleksyjnym. Zazwyczaj zakończona puentą. Polską nazwę gatunku stworzył Jan Kochanowski – pochodzi ona od włoskiego słowa *frasca* (czytaj: fraska), czyli gałązka, przenośnie: drobiazg, błahostka.

2. Podzielcie się na zespoły, z których każdy stanie się grupą znawców jednej wylosowanej fraszki. W ciekawej i ułatwiającej zapamiętanie formie wykonajcie polecenia do swojego utworu. Wyniki pracy zaprezentujcie koleżankom i kolegom z klasy.

O żywocie ludzkim

1. Określcie, kim jest podmiot liryczny w utworze i w czyim imieniu się wypowiada.
2. Rozważcie, jakie wartości w życiu człowieka osoba mówiąca uważa za nietrwałe. Przywołajcie odpowiednie fragmenty tekstu.
3. Wskażcie puentę utworu i określcie jej znaczenie.
4. Podajcie przykłady środków stylistycznych zastosowanych we fraszce oraz przedstawcie, jakie funkcje w niej pełnią.

Na dom w Czarnolesie

1. Określcie, kim jest podmiot liryczny w utworze.
2. Wskażcie, do kogo mówi.
3. O co osoba mówiąca prosi adresata? Przywołajcie odpowiednie cytaty.
4. Podajcie przykłady środków stylistycznych zastosowanych przez poetę oraz ich funkcje w utworze.

Na zdrowie

1. Wskażcie adresata utworu.
2. Rozważcie, jakim wartościom podmiot liryczny przeciwstawia zdrowie. Przywołajcie odpowiednie fragmenty tekstu.
3. Podajcie przykłady środków stylistycznych zastosowanych w utworze oraz określcie, jakie funkcje pełnią.

Na lipę

1. Określcie, kim jest podmiot liryczny w utworze.
2. Wskażcie adresata tekstu.
3. Określcie tematykę fraszki.
4. Podajcie przykłady środków stylistycznych zastosowanych w utworze oraz określcie, jakie funkcje pełnią.

3. Przeczytaj zamieszczoną obok definicję humanizmu, a następnie udowodnij, że ta idea przejawia się w twórczości Jana Kochanowskiego. Odwołaj się do fraszek i innych utworów tego poety.

Humanizm – główny prąd umysłowy i kulturalny epoki renesansu. Cechowało go przekonanie o szczególnej pozycji człowieka we wszechświecie oraz zainteresowanie wszelkimi ludzkimi sprawami, także życiem codziennym.

4. Porównaj poniższe fraszki Jana Kochanowskiego z utworami analizowanymi przez Was wcześniej. Wymień podobieństwa i różnice.

Na starość

Biedna starości, wszyscy cię żądamy,
A kiedy przydziesz, to zaś[1] narzekamy.

[1] zaś – tylko

O miłości

Próżno uciec, próżno się przed miłością schronić,
Bo jako lotny[2] nie ma pieszego dogonić?

[2] lotny – mogący lecieć; aluzja do Amora (*zob. s.* 22)

Fraszka epigramatyczna – krótka, na ogół dwuwierszowa forma poetycka, często o humorystycznym zabarwieniu, zakończona puentą. Czasami przybiera formę aforyzmu. Wskazuje to na jej związek z epigramatem – gatunkiem lirycznym wywodzącym się z napisów, które starożytni Grecy umieszczali na pomnikach bądź nagrobkach.

5. Na podstawie wykonanych zadań opracujcie w zeszytach lub na kartkach notatkę graficzną (sketchnotkę), w której przedstawicie najważniejsze wartości wyznawane przez Jana Kochanowskiego. Swoje prace zaprezentujcie innym uczniom na gazetce ściennej.

Tworzę

6. Mieć czy być? Jakie wartości są najważniejsze w życiu człowieka? Rozważ problem, odwołując się do fraszek Jana Kochanowskiego oraz wybranej lektury obowiązkowej. Pamiętaj, że Twoja praca powinna liczyć co najmniej 200 słów.

Jerzy Kędziora, *Lalkarz*, własność prywatna

- Przyjrzyj się rzeźbie ukazanej na zdjęciu. Z którą fraszką możemy ją powiązać i z jakiego powodu?

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Fraszka to gatunek literacki zaliczany do epiki.	**P**	**F**
2.	Jan Kochanowski poruszał w swoich fraszkach tematykę dotyczącą życia człowieka.	**P**	**F**
3.	Fraszka *O żywocie ludzkim* ma charakter żartobliwy.	**P**	**F**

Bawiąc, skłaniać do refleksji

Kryteria sukcesu:

- określam tematykę fraszek Jana Sztaudyngera;
- wyjaśniam, w jaki sposób nawiązują one do kwestii równowagi życiowej;
- wskazuję cechy fraszki w utworach z tomu *Piórka*;
- tworzę przepis na życie w równowadze.

Na początek

- Przypomnij definicję fraszki, łącząc podane niżej pojęcia w logiczną całość.

drobnostka • drobiazg • krótki • wierszowany utwór • gałązka • żartobliwy charakter • puenta

1904

1927
otrzymanie tytułu doktora filozofii

1939–1945
II wojna światowa

1954
wydanie tomu *Piórka*

1970

Jan Sztaudynger (1904–1970)

Polski poeta, tłumacz, satyryk, propagator teatru lalkowego. Po studiach filologicznych i pedagogicznych otrzymał tytuł doktora filozofii. Pracował m.in. jako nauczyciel, wykładowca, redaktor pism poświęconych teatrom lalkowym. Aktywnie uczestniczył w życiu literackim. Największą sławę zyskał jako autor około pięciu tysięcy fraszek, które nazywał „piórkami" (m.in. zbiory *Piórka*, *Krakowskie piórka*, *Piórka z gór*, *Śmiesznoty*).

Poznaj autora

Tablica poświęcona Janowi Sztaudyngerowi na ścianie budynku przy ul. Żwirki 1c w Łodzi

- Przyjrzyj się tablicy pamiątkowej ufundowanej w 1980 r. przez Związek Pisarzy Polskich. Jakie zasługi Jana Sztaudyngera zostały na niej podkreślone?

Jan Sztaudynger

Piórka

wybór

Amor (Kupidyn) – w mitologii rzymskiej bóg miłości, syn bogini Wenus i boga Marsa. Jego odpowiednikiem w mitologii greckiej jest Eros. Przedstawia się go często jako skrzydlate dziecko z łukiem i kołczanem pełnym strzał.

Z motywów staropolskich

Przed Amorem nie skryjesz się z cnotą,
Bo on skrzydlaty, ty zmykasz piechotą.

Rajska depesza

Jabłek nie jadam.
Zmądrzałem.
Adam.

Gorycz fiaska

Opłakiwałem gorycz fiaska,
Zanim spostrzegłem, że to łaska.

Rada (II)

Nie narzucaj światu
swojego formatu.

Samolubstwo

Szczęście mnie mija,
Bo wciąż: „mnie", „mi", „ja".

*** [Mimo najszybszych...]

Mimo najszybszych samolotów
Do wczoraj nie ma już powrotu.

Dojrzewanie i dojrzałość

Trzeba dojrzeć,
Aby dojrzeć...

Piekło

Piekło na człowieka
W jego sercu czeka.

Daleka droga

O, jakże droga daleka –
Od człowieka do człowieka...

Nic ludzkiego

Kto tylko pełza
Lub kto tylko lata,
Nie pozna całej
Prawdy świata.

*** [Tęcza...]

Tęcza
Wszystko bieli zawdzięcza.

Nieszczęsna dola

Nieszczęsna dola człowieka:
Jutro go goni – wczoraj mu ucieka...

O tekście

1. Wybierz jedną fraszkę o charakterze żartobliwym i jedną, której nastrój oceniasz jako refleksyjny. Uzasadnij, na jakiej podstawie dokonałaś / dokonałeś wyboru.

2. Określ tematy utworów i omów ich puenty. Wyjaśnij, w jaki sposób nawiązują one do pojęcia równowagi życiowej.

3. Zaprezentuj osobę, która wypowiada się we fraszkach.

a) Jaka jest jej wiedza o otaczającej rzeczywistości?

b) W jaki sposób mówi o świecie i człowieku?

c) Jaki cel przyświeca osobie mówiącej – pragnie podzielić się doświadczeniem, przestrzec przed popełnianiem błędów czy wskazać właściwą drogę postępowania?

4. Powiedz, w której fraszce pomysł opiera się na wykorzystaniu homonimu. Wyjaśnij, dlaczego jej treść może być trudna do zrozumienia.

5. Na podstawie informacji zebranych podczas lekcji opracujcie w grupach przepis na życie w równowadze przydatny we współczesnym świecie.

6. Odwołując się do definicji fraszki *(zob. s.* 19), udowodnij, że można tym terminem określić przywołane utwory Jana Sztaudyngera. W jaki sposób poeta nawiązał w nich do tradycji tego gatunku?

7. Wyjaśnij, co w odniesieniu do fraszek może oznaczać temat lekcji: *Bawiąc, skłaniać do refleksji*.

Chcę więcej!

Jedną z ostatnich fraszek napisanych przez autora *Piórek* w 1970 r. był utwór zatytułowany *Testament mój*:

> Żyłem z Wami, kochałem i cierpiałem z Wami –
> Teraz żyjcie, kochajcie, cierpcie sobie sami.

▶ Odszukaj autora i tytuł pierwowzoru, do którego nawiązał Jan Sztaudynger, pisząc ten utwór. Porównaj treść obu dzieł. Jaki testament pozostawiają po sobie poeci?

Tworzę

8. Czy aby osiągnąć szczęście w życiu, trzeba wyzbyć się egoizmu? Zapisz swoje spostrzeżenia na ten temat.

Sprawdź, co już umiesz

Uzupełnij poniższe zdania. Wybierz odpowiedzi **A** albo **B** oraz **C** albo **D**.

Słowo *fraszka* to **A** / **B**, który dosłownie oznacza drobiazg. Synonimem tego wyrazu jest słowo **C** / **D**.

A. homonim

B. wyraz wieloznaczny

C. *błahostka*

D. *dylemat*

Więcej? A może wystarczy?

Kryteria sukcesu:

- wyjaśniam, jakie postawy życiowe prezentują pan Piotr i jego żona;
- analizuję zachowanie bohaterów satyry Ignacego Krasickiego;
- wskazuję sposoby rozwiązywania problemów w relacjach;
- uzasadniam swoje stanowisko w sprawie konsumpcjonizmu.

Na początek

- O jakim zjawisku opowiada przywołany fragment piosenki? Wybierz właściwe określenie spośród podanych i uzasadnij swój wybór.

Po co to tyle rzeczy nam
Kurzą się i wypadają z szaf
Rozpraszają nas
Odciągają od ważnych spraw
Od istotnych spraw

Fisz Emade Tworzywo, *Po co?* (fragment)

kolekcjonerstwo • moda • konsumpcjonizm • materializm • ekologia • pragnienie • reklama • manipulacja • oszczędzanie • satysfakcja

- Czy wskazane przez Ciebie zjawisko można uznać za jeden z głównych problemów XXI w.? Uzasadnij odpowiedź.

1735

1764
wstąpienie na tron Stanisława Augusta Poniatowskiego

1766
otrzymanie godności biskupa warmińskiego

1772
I rozbiór Polski

1779
wydanie *Satyr*

1795
III rozbiór Polski

1801

Ignacy Krasicki (1735–1801)

Poznaj autora

Najwybitniejszy polski pisarz okresu oświecenia; autor licznych bajek i satyr, a także pierwszej polskiej powieści (*Mikołaja Doświadczyńskiego przypadki*), współzałożyciel najsłynniejszego polskiego oświeceniowego czasopisma „Monitor". Pochodził ze zubożałej rodziny magnackiej. Po otrzymaniu w 1759 r. święceń kapłańskich studiował w Rzymie, a później pracował jako sekretarz prymasa Władysława Aleksandra Łubieńskiego i kapelan ostatniego króla Polski – Stanisława Augusta Poniatowskiego. Krasicki był stałym uczestnikiem organizowanych przez władcę obiadów czwartkowych, czyli odbywających się co tydzień spotkań naukowo-literackich. Po I rozbiorze Polski – jako biskup warmiński – formalnie stał się poddanym króla Prus Fryderyka II. Nie przestał jednak angażować się w działania służące reformowaniu Rzeczypospolitej. W 1795 r., krótko przed śmiercią, został arcybiskupem gnieźnieńskim.

Ignacy Krasicki

Żona modna

„A ponieważ dostałeś, coś tak drogo cenił,
Winszuję, panie Pietrze, żeś się już ożenił".
„Bóg zapłać". „Cóż to znaczy? Ozięble dziękujesz,
Alboż to szczęścia swego jeszcze nie pojmujesz?
Czyliż się już sprzykrzyły małżeńskie ogniwa?"
„Nie ze wszystkim; luboć[1] to zazwyczaj tak bywa,
Pierwsze czasy cukrowe[2]". „Toś pewnie w goryczy?"
„Jeszczeć!" – „Bracie, trzymaj więc, coś dostał w zdobyczy!
Trzymaj skromnie, cierpliwie, a milcz tak jak drudzy,
Co to swoich małżonek uniżeni słudzy,
Z tytułu ichmościowie[3], dla oka dobrani,
A jejmość tylko w domu rządczyna i pani,
Pewnie może i twoja?" – „Ma talenta śliczne:
Wziąłem po niej w posagu cztery wsie dziedziczne,
Piękna, grzeczna, rozumna". „Tym lepiej". „Tym gorzej.
Wszystko to na złe wyszło i zgubi mnie wsporzej[4];
Piękność, talent wielkie są zaszczyty[5] niewieście,
Cóż po tym, kiedy była wychowana w mieście".
„Alboż to miasto psuje?" – „A któż wątpić może?
Bogdaj to żonka ze wsi!" „A z miasta?" „Broń Boże!
Źlem tuszył[6], skorom moją pierwszy raz obaczył,
Ale żem to, co postrzegł, na dobre tłumaczył,
Wdawszy się już, a nie chcąc dla damy ohydy[7],
Wiejski Tyrsys, wzdychałem do mojej Filidy[8].
Dziwne były jej gesta[9] i misterne wdzięki,
A nim przyszło do szlubu i dania mi ręki,
Szliśmy drogą romansów[10], a czym się uśmiechał,
Czym się skarżył, czy milczał, czy mówił, czy wzdychał,
Widziałem, żem niedobrze udawał aktora,
Modna Filis gardziła sercem domatora.
I ja byłbym nią wzgardził; ale punkt honoru,
A czego mi najbardziej żal, ponęta zbioru[11],
Owe wioski, co z mymi graniczą, dziedziczne,
Te mnie zwiodły, wprawiły w te okowy[12] śliczne.

Jan Piotr Norblin, *Szlachcic polski*, lata 90. XVIII w.

---

[1] luboć – choć, chociaż
[2] pierwsze czasy cukrowe – pierwsze dni małżeństwa, kiedy para nie dostrzega swoich wad
[3] ichmościowie – tytuł grzecznościowy stosowany w odniesieniu do osób pochodzenia szlacheckiego
[4] wsporzej – szybciej
[5] zaszczyty – zalety
[6] tuszył – spodziewał się
[7] ohyda – wstyd
[8] Tyrsys, Filida – imiona pasterza i pasterki występujących w antycznej literaturze miłosnej
[9] gesta – sposób poruszania się
[10] szliśmy drogą romansów – zachowywaliśmy się jak bohaterowie romantycznych opowieści
[11] ponęta zbioru – tu: pragnienie zdobycia majątku
[12] okowy – kajdany

Przyszło do intercyzy[13]. Punkt pierwszy: że w mieście
Jejmość przy doskonałej francuskiej niewieście,
Co lepiej (bo Francuzka) potrafi ratować,
Będzie mieszkać, ilekroć trafi się chorować.
Punkt drugi: chociaż zdrowa czas na wsi przesiedzi,
Co zima jednak miasto stołeczne odwiedzi.
Punkt trzeci: będzie miała swój ekwipaż[14] własny.
Punkt czwarty: dom się najmie wygodny, nieciasny,
To jest apartamenta paradne[15] dla gości,
Jeden z tyłu dla męża, z przodu dla jejmości.
Punkt piąty: a broń Boże! – Zląkłem się. A czego?
«Trafia się – rzekli krewni – że z zdania wspólnego
Albo się węzeł przerwie, albo się rozłączy!»
«Jaki węzeł?» «Małżeński». Rzekłem: «Ten śmierć kończy».
Rozśmieli się z wieśniackiej przytomni[16] prostoty.
I tak płacąc wolnością niewczesne[17] zaloty,
Po zwyczajnych obrządkach rzecz poprzedzających
Jestem wpisany w bractwo braci żałujących.

Wyjeżdżamy do domu. Jejmość w złych humorach:
«Czym pojedziem?» «Karetą». «A nie na resorach[18]?»
Daliż[19] ja po resory. Szczęściem kasztelanic,
Co karetę angielską sprowadził z zagranic,
Zgrał się co do szeląga[20]. Kupiłem. Czas siadać.
Jejmość słaba. Więc podróż musiemy odkładać.
Zdrowsza jejmość, zajeżdża angielska kareta.
Siada jejmość, a przy niej suczka faworyta.
Kładą skrzynki, skrzyneczki, woreczki i paczki,
Te od wódek pachnących[21], tamte od tabaczki,
Niosą pudło kornetów[22], jakiś kosz na fanty[23];
W jednej klatce kanarek, co śpiewa kuranty[24],
W drugiej sroka, dla ptaków jedzenie w garnuszku,
Dalej kotka z kocięty[25] i mysz na łańcuszku.
Chcę siadać, nie masz miejsca; żeby nie zwlec drogi[26],
Wziąłem klatkę pod pachę, a suczkę na nogi.

Kareta na resorach, XVIII w.

---

13 intercyza – umowa przedślubna zawierająca ustalenia dotyczące majątku przyszłych małżonków
14 ekwipaż – luksusowy powóz konny
15 paradne – przeznaczone na specjalne okazje
16 przytomni – tu: obecni
17 niewczesne – dziejące się w nieodpowiednim czasie
18 resory – rodzaj zawieszenia karety
19 daliż – dalejże
20 szeląg – drobna moneta miedziana
21 wódki pachnące – perfumy
22 kornet – ozdobne kobiece nakrycie głowy z usztywnionego materiału
23 fanty – tu: cenne drobiazgi
24 kuranty – melodie wydzwaniane przez zegary
25 z kocięty – dawna forma N. lm; dziś: z kociętami
26 nie zwlec drogi – nie zwlekać

Wyjeżdżamy szczęśliwie, jejmość siedzi smutna,
Ja milczę, sroka tylko wrzeszczy rezolutna.
Przerwała jejmość myśli: «Masz waćpan kucharza?»
«Mam, moje serce». «A pfe, koncept z kalendarza[27],
Moje serce! Proszę się tych prostactw oduczyć!»
Zamilkłem. Trudno mówić, a dopieroż mruczyć[28].
Więc milczę. Jejmość znowu o kucharza pyta.
«Mam, mościa dobrodziejko». «Masz waćpan stangryta[29]?»
«Wszak nas wiezie». «To furman[30]. Trzeba od parady
Mieć inszego. Kucharza dla jakiej sąsiady
Możesz waćpan ustąpić». «Dobry». «Skąd?» «Poddany».
«To musi być zapewne nieoszacowany –
Musi dobrze przypiekać reczuszki[31], łazanki,
Do gustu pani wojskiej[32], panny podstolanki[33].
Ustąp go[34] waćpan; przyjmą pana Matyjasza,
Może go i ksiądz pleban użyć do kiermasza[35].
A pasztetnik?» «Umiał ci i pasztety robić».
«Wierz mi waćpan, jeżeli mamy się sposobić
Do uczciwego życia, weźże ludzi zgodnych,
Kucharzy cudzoziemców, pasztetników modnych,
Trzeba i cukiernika. Serwis zwierściadlany[36]
Masz waćpan i figurki piękne z porcelany?»
«Nie mam». «Jak to być może? Ale już rozumiem
I lubo[37] jeszcze trybu wiejskiego nie umiem,
Domyślam się. Na wety[38] zastawiają półki,
Tam w pięknych piramidach krajanki[39], gomółki[40],
Tatarskie ziele[41] w cukrze, imbier chiński w miodzie,
Zaś ku większej pociesze razem i wygodzie
W ładunkach bibułowych kmin kandyzowany[42],
A na wierzchu toruński piernik pozłacany.
Szkoda mówić, to pięknie, wybornie i grzecznie,
Ale wybacz mi waćpan, że się stawię sprzecznie[43].

Dama i kawaler, figurki z porcelany, XVIII w.

---

27 koncept z kalendarza – tu: niewybredny, prostacki pomysł
28 mruczyć – narzekać
29 stangryt – stangret, służący, który powoził karetą
30 furman – woźnica
31 reczuszki – racuchy
32 wojska – żona wojskiego, czyli urzędnika niegdyś dbającego o bezpieczeństwo kobiet i dzieci podczas wojny
33 podstolanka – córka podstolego, czyli urzędnika królewskiego lub książęcego odpowiedzialnego dawniej za usługiwanie do stołu
34 ustąp go – zwolnij go
35 kiermasz – uroczystość kościelna połączona z odpustem i jarmarkiem
36 serwis zwierściadlany – zastawa stołowa z porcelany lub kryształu
37 lubo – mimo że
38 wety – deser
39 krajanki – ciasto drożdżowe
40 gomółki – kuliste bryłki sera lub masła
41 tatarskie ziele – tatarak
42 w ładunkach bibułowych kmin kandyzowany – kmin obsmażany w cukrze, podawany w bibułowych rożkach
43 się stawię sprzecznie – nie zgodzę się

Jam niegodna tych parad, takiej wspaniałości».
Zmilczałem, wolno było żartować jejmości.
Wjeżdżamy już we wrota, spojźrzała z karety:
«A pfe, mospanie; parkan[44], czemu nie sztakiety[45]?"
Wysiadła, a z nią suczka i kotka, i myszka;
Odepchnęła starego szafarza[46] Franciszka,
Łzy mu w oczach stanęły, jam westchnął. W drzwi wchodzi.
«To nasz ksiądz pleban!» «Kłaniam». Zmarszczył się dobrodziej.
«Gdzie sala?» «Tu jadamy». «Kto widział tak jadać!
Mała izba, czterdziestu nie może tu siadać".
Aż się wezdrgnął Franciszek, skoro to wyrzekła,
A klucznica natychmiast ze strachu uciekła.
Jam został. Idziem dalej. «To pokój sypialny».
«A pokój do bawienia?» «Tam, gdzie i jadalny».
«To być nigdy nie może! A gabinet?» «Dalej.
Ten będzie dla waćpani, a tu będziem spali».
«Spali? Proszę, mospanie, do swoich pokojów.
Ja muszę mieć osobne od spania, od strojów,
Od książek, od muzyki, od zabaw prywatnych,
Dla panien pokojowych, dla służebnic płatnych.
A ogród?» «Są kwatery[47] z bukszpanu, ligustru[48]».
«Wyrzucić! Nie potrzeba przydatniego lustru,
To niemczyzna. Niech będą z cyprysów gaiki,
Mruczące po kamyczkach gdzieniegdzie strumyki,
Tu kiosk[49], a tu meczecik, holenderskie wanny[50],
Tu domek pustelnika, tam kościół Dyjanny[51].
Wszystko jak od niechcenia, jakby od igraszki,
Belwederek[52] maleńki, klateczki na ptaszki,
A tu słowik miłośnie szczebiocze do ucha,
Synogarlica jęczy, a gołąbek grucha,
A ja sobie rozmyślam pomiędzy cyprysy
Nad nieszczęściem Pameli[53] albo Heloisy[54]...»
Uciekłem, jak się jejmość rozpoczęła zżymać[55],
Już też więcej nie mogłem tych bajek wytrzymać,
Uciekłem. Jejmość w rządy. Pełno w domu wrzawy,
Trzy sztafety[56] w tygodniu poszło do Warszawy,

Park w Arkadii koło Nieborowa, założony w drugiej połowie XVIII w. przez Helenę Radziwiłłową

---

[44] parkan – rodzaj ogrodzenia z desek
[45] sztakiety – ogrodzenie z metalowych prętów
[46] szafarz – zarządca spiżarni
[47] kwatery – klomby
[48] ligustr – krzew ozdobny o białych lub kremowych kwiatach
[49] kiosk – altanka
[50] holenderskie wanny – baseny wokół fontann
[51] Dyjanna – Diana, rzymska bogini łowów, odpowiedniczka greckiej Artemidy
[52] belwederek – budynek ogrodowy na wzniesieniu, skąd roztacza się malowniczy widok
[53] Pamela – tytułowa bohaterka angielskiego romansu
[54] Heloiza – bohaterka sentymentalnej powieści Jana Jakuba Rousseau (czytaj: rus**so**)
[55] zżymać się – denerwować
[56] sztafeta – tu: posłaniec konny

W dwa tygodnie już domu i poznać nie można,
Jejmość w planty[57] obfita, a w dziełach przemożna[58],
Z stołowej izby balki[59] wyrzuciwszy stare,
Dała sufit, a na nim Wenery[60] ofiarę.
Już alkowa[61] złocona w sypialnym pokoju,
Gipsem wymarmurzony gabinet od stroju[62].
Poszły słojki z apteczki, poszły konfitury,
A nowym dziełem kunsztu i architektury
Z półek szafy mahoni, w nich książek bez liku,
A wszystko po francusku: globus na stoliku,
Buduar[63] szklni się złotem, pełno porcelany,
Stoliki marmurowe, zwierściadlane ściany.
Zgoła przeszedł mój domek warszawskie pałace,
A ja w kącie nieborak, jak płacę, tak płacę.
To mniejsza, lecz gdy hurmem zjechali się goście,
Wykwintne kawalery i modne imoście,
Bal, maszki[64], trąby, kotły, gromadna muzyka,
Pan szambelan za zdrowie jejmości wykrzyka,
Pan adiutant wypija moje stare wino,
A jejmość, w kącie szepcząc z panią starościną,
Kiedy ja się uwijam jako jaki sługa,
Coraz na mnie pogląda, śmieje się i mruga.
Po wieczerzy fejerwerk. Goście patrzą z sali;
Wpadł szmermel[65] między gumna[66], stodoła się pali.
Ja wybiegam, ja gaszę, ratuję i płaczę,
A tu brzmią coraz głośniej na wiwat trębacze.
Powracam zmordowany od pogorzeliska,
Nowe żarty, przymówki, nowe pośmiewiska.
Siedzą goście, a coraz więcej ich przybywa,
Przekładam[67] zbytni ekspens[68], jejmość zapalczywa
Z swoimi czterma wsiami odzywa się dwornie.
«I osiem nie wystarczy» – przekładam pokornie.
«To się wróćmy do miasta». Zezwoliłem, jedziem;
Już tu od kilku niedziel zbytkujem[69] i siedziem.
Już... ale dobrze mi tak, choć frasunek[70] bodzie,
Cóż mam czynić? Próżny żal, jak mówią, po szkodzie".

François Eisen (czytaj: fransła ajsen), *Dama przy toalecie*, 1742, Muzeum Sztuki, Abbeville (czytaj: abwil), Francja

---

[57] planty – pomysły, plany
[58] w dziełach przemożna – tu: dokonująca wielu zmian
[59] balki – ozdobne belki z pułapu
[60] Wenera – rzymska bogini miłości, odpowiednik greckiej Afrodyty
[61] alkowa – sypialnia bez okien
[62] gabinet od stroju – garderoba
[63] buduar – pokój służący do odpoczynku pani domu
[64] maszki – maski
[65] szmermel – rodzaj fajerwerku, sztuczne ognie
[66] gumna – budynki gospodarskie
[67] przekładam – wyjaśniam, tłumaczę
[68] ekspens – wydatek
[69] zbytkujem – bawimy się
[70] frasunek – zmartwienie

O tekście

1. Nazwij postacie wypowiadające się w utworze. Określ temat ich rozmowy.

2. Scharakteryzuj pana Piotra i jego żonę. Uwzględnij odpowiedzi na poniższe pytania.

a) Co połączyło tych bohaterów?
b) Które z prezentowanych przez nich wartości były ze sobą sprzeczne?
c) Jakie skutki spowodowało podjęcie przez mężczyznę decyzji o małżeństwie?

3. Wyjaśnij, jak rozumiesz wypowiedź Piotra: *Próżny żal, jak mówią, po szkodzie*. Do jakiej sytuacji w tekście można byłoby je odnieść?

4. Wskażcie zachowania męża i żony, które przyczyniły się do tego, że związek nie przyniósł parze szczęścia. Przygotujcie rady dla bohaterów, mogące przywrócić harmonię w relacji małżonków. Spośród Waszych propozycji wybierzcie trzy najbardziej uniwersalne wskazówki.

5. Podaj cechy gatunkowe satyry na podstawie *Żony modnej*. Wyjaśnij, kogo, co i w jakim celu autor przedstawił w tym utworze w sposób prześmiewczy.

Satyra – gatunek literacki o charakterze dydaktycznym, wywodzący się z antyku. W satyrach krytykowano i ośmieszano stosunki społeczne, obyczaje, poglądy, cechy i zachowania ludzkie, które były uznawane za niewłaściwe. W tym celu postacie ukazywano często w sposób przerysowany, przesadnie podkreślając ich wady.

W szerszym znaczeniu satyra oznacza przedstawienie ludzi bądź zjawisk w takim kontekście, by uczynić z nich przedmiot żartu, kpiny, szyderstwa, ironii. Jej elementy są współcześnie wykorzystywane m.in. w memach.

Chcę więcej!

Rozkwit **oświecenia** w Polsce przypadł na lata panowania króla Stanisława Augusta Poniatowskiego (1764–1795). Literaturę tej epoki cechowało łączenie dydaktyki z zabawą (dążenie, aby *bawiąc, uczyć*). Pisarze – wśród nich Ignacy Krasicki – angażowali się w działania mające na celu reformowanie Rzeczypospolitej i kształtowanie postaw obywatelskich. Pragnęli rozpowszechniać idee oświecenia: wiarę w rozum, tolerancję, postęp. Krytykowali zacofanie szlachty i kulturę sarmacką.

- Sprawdź, jaką tematykę podejmują inne satyry Ignacego Krasickiego. Które sarmackie wady autor w nich wyśmiewa?

Pałac na Wyspie w Łazienkach Królewskich, Warszawa

6. Wykorzystując dowolne generatory, przygotujcie mem obrazujący przesłanie utworu *Żona modna*.

7. Zastanów się, czy pouczenie wynikające z satyry Ignacego Krasickiego jest aktualne także dzisiaj. Uzasadnij ustnie swoją opinię.

8. W którym z przywołanych cytatów słowa pana Piotra mają charakter ironiczny? Wybierz poprawną odpowiedź.

A. „A ponieważ dostałeś, coś tak drogo cenił,
Winszuję, panie Pietrze, żeś się już ożenił".
„Bóg zapłać".

B. „Jaki węzeł?" „Małżeński". Rzekłem: „Ten śmierć kończy".

C. Przerwała jejmość myśli: „Masz waćpan kucharza?"
„Mam, moje serce".

D. Przekładam zbytni ekspens, jejmość zapalczywa
Z swoimi czterma wsiami odzywa się dwornie.
„I osiem nie wystarczy" – przekładam pokornie.

9. Wyjaśnij, dlaczego uleganie modzie jest dziś uznawane za przejaw nieekologicznego stylu życia. Czy taki zarzut można by sformułować pod adresem żony modnej z satyry Ignacego Krasickiego? Uzasadnij swoje odpowiedzi.

Tworzę

10. Jak na opowieść pana Piotra mógłby zareagować jego rozmówca? Sformułuj jego wypowiedź.

11. Moda na to, co zagraniczne – szansa czy zagrożenie? Rozważ problem, odwołując się do tekstów kultury i własnego doświadczenia. Zapisz swoje ustalenia.

12. Co może pomóc w zachowaniu równowagi przy zakupach? W grupach zbierzcie pomysły na to, co zrobić, aby nie wpaść w pułapkę konsumpcyjnego stylu życia. Stwórzcie broszurę informacyjną, w której zachęcicie rówieśników do zmienienia nawyków konsumenckich. Umieśćcie ją w mediach społecznościowych.
W swojej pracy możecie nawiązać do zamieszczonej obok ilustracji.

Zasada 3R (ang. *reduce*, *reuse*, *recycle*, czytaj: re**djus**, ri**jus**, ri**sajkl**)

Sprawdź, co już umiesz

Spośród podanych związków frazeologicznych wybierz trzy, które Twoim zdaniem można odnieść do zagadnień poruszanych na lekcji. Uzasadnij wybór.

twardy orzech do zgryzienia • mieć węża w kieszeni • pójść po rozum do głowy • bić się z myślami • wetknąć kij w mrowisko • gorzka prawda

Czy równowaga w różnorodności jest możliwa?

Kryteria sukcesu:

- przedstawiam sytuację Kasieńki w nowym kraju;
- charakteryzuję sytuację bohaterki po przyjeździe;
- wskazuję okoliczności, które powodują, że człowiek czuje się dobrze w nowej sytuacji.

Na początek

- Przeczytaj definicję, a następnie podaj przykłady znanych Ci stereotypów. Uwzględnij w nich przekonania o migrantach.

> **stereotyp** – wyobrażenie o kimś lub o czymś, utrwalone w świadomości dużej grupy osób i niełatwo poddające się zmianom, nie zawsze przy tym zgodne z rzeczywistością
>
> https://wsjp.pl/

- Czy Twoim zdaniem przedstawiony obok plakat utrwala stereotypy na temat migrantów? Uzasadnij swoje stanowisko.

Sarah Crossan[1] (ur. 1981)

Irlandzka pisarka znana przede wszystkim z utworów dla dzieci i młodzieży, takich jak *Kasieńka*, *My dwie, my trzy, my cztery*, *Tippi i ja*, *Toffi*. Jej książki były wielokrotnie nominowane do różnych nagród literackich. Autorka studiowała filozofię i literaturę, a później także kreatywne pisanie, które stara się promować w szkołach. Pracowała jako nauczycielka języka angielskiego na uniwersytecie w Cambridge[2].

Poznaj autora

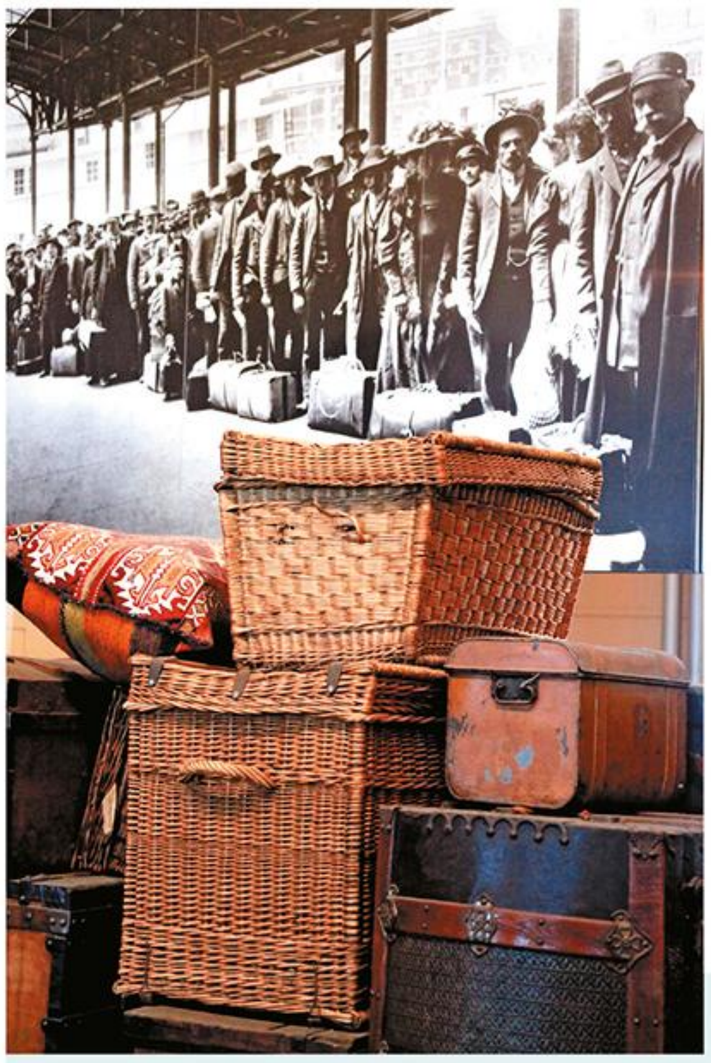
[1] czytaj: sara krosan
[2] czytaj: kejmbridż

Sarah Crossan

Kasieńka

fragmenty

[*Tytułowa bohaterka, współczesna dwunastolatka, wyjeżdża z mamą z Gdańska do Anglii, aby szukać ojca, który odszedł i – jak się później okazuje – założył na emigracji nową rodzinę. Dziewczynka towarzyszy matce w poszukiwaniach, musi także zmagać się z trudami życia na obczyźnie: kłopotami finansowymi, osamotnieniem, problemami z rówieśnikami w angielskiej szkole*].

Bagaże imigrantów w muzeum na Ellis Island

Stansted[1]

Nie płynęłyśmy statkiem.
Imigranci nie przybywają tu już
Zatłoczonymi łodziami,
Nie kłębią się jak szczury na mokrych nabrzeżach.
To nie jest rok 1920 i nie jesteśmy na Ellis Island[2] –
Nie wita nas romantyczna
Statua Wolności.

Przyleciałyśmy na Stansted.
To jeszcze nie Londyn,
Ale już blisko.

Przed kontrolą paszportową stoimy nerwowo
W kolejce i ćwiczymy w głowie angielski:
Yes-thank-you-officer[3].
Wiem, że nie jestem już w domu,
Bo gdy mam się odezwać, aż ściska mnie w brzuchu,
I zanim otworzę usta,
Powtarzam sobie to, co mam powiedzieć,
Jak rolę w szkolnym przedstawieniu.

[...]

Powietrze w Anglii jest wilgotne,
Niebo to szary koc.
A deszcz zaraz
Przemoczy nas
Do suchej nitki.

Podróżni na lotnisku Stansted

---

[1] Stansted – port lotniczy pod Londynem
[2] Ellis Island (czytaj: elis ajlend) – wyspa w pobliżu Manhattanu w Nowym Jorku; w latach 1892–1924 siedziba urzędu imigracyjnego, miejsce rejestracji i kontroli imigrantów z Europy
[3] czytaj: jes, fenk ju ofiser – tak, dziękuję, panie oficerze

Myliłam się

Gdy Mama powiedziała:
„Jedziemy do Anglii”,

Nie myślałam, że będę

Sama.

Wiedziałam, że będę inna,
Obca.
Wiedziałam, że nie będę rozumiała
Wszystkiego.

Ale myślałam, że może będę egzotyczna,

Jak ruda wiewiórka wśród szarych,
Tak jak angielska dziewczynka byłaby egzotyczna w Gdańsku.

Ale nie jestem angielską dziewczynką w Gdańsku,
Jestem Polką w Coventry.

A to nie jest to samo,
Ani trochę.

Ulica w Coventry (czytaj: kowentri) – mieście w środkowej części Anglii, ok. 170 km od Londynu

O tekście

1. Opowiedz, w jakiej sytuacji znalazła się Kasieńka. Nazwij uczucia, które zostały wywołane przez te okoliczności.

2. W jakim celu w rozdziale *Stansted* bohaterka wspomina o imigrantach z początku XX w.?

3. Określ, co dziewczynka miała na myśli, gdy stwierdziła, że po przyjeździe do Anglii będzie egzotyczna. W którym znaczeniu użyła tego przymiotnika?

egzotyczny –
1. charakterystyczny dla krajów o innym klimacie i innej cywilizacji;
2. odmienny, niezwykły

4. Wyjaśnij, jak rozumiesz słowa kończące fragment *Myliłam się*. Dlaczego bycie Polką w Coventry nie jest tym samym, co bycie Angielką w Gdańsku?

5. Wskaż w obydwu rozdziałach przykłady porównań. Jaką funkcję pełni ten środek artystyczny w przywołanym tekście?

6. Opowiedz, co wskazuje na to, że w życiu Kasieńki brakuje stabilizacji.

Partnerzy

William[1] poprawia mój angielski.
Łagodnie.
I uśmiecha się, gdy coś źle wymawiam,
Bo uważa, że moje błędy są słodkie.
Więc pierwszy raz
W życiu
Mogę się mylić,
I to jest w porządku.
Nawet więcej –
Jest słodkie.

On uważa, że jestem mądra,
I prosi o pomoc przy
Układach równań.
I gdy on coś plącze,
Ja się uśmiecham,
Bo to słodkie.

I jest idealnie.
Jesteśmy partnerami.
Ja od liczb,
On od słów.

tłum. Katarzyna Domańska

Copyright © 2012 by Sarah Crossan

[1] czytaj: łiliam

O tekście

7. Wskaż zmiany w sytuacji bohaterki przedstawione w rozdziale *Partnerzy*. Jak się czuje dziewczyna?

8. Jaki stosunek do siebie ma Kasieńka? Co myśli o niej William? Sformułuj wnioski dotyczące sposobu postrzegania siebie nawzajem przez bohaterów.

9. Jak rozumiesz słowa: *Jesteśmy partnerami. / Ja od liczb, / On od słów*? Wyjaśnij, jak odmienne traktowanie przez Williama wpłynęło na samopoczucie Kasieńki.

10. Czy można uznać, że Kasieńka odzyskała w końcu równowagę? Uzasadnij swoją odpowiedź.

11. Porównaj rozdziały *Myliłam się* oraz *Partnerzy* i wskaż, jakie zmiany zaszły w podejściu Kasieńki do trudności.

12. W jednej z recenzji tekst Sarah Crossan został określony jako *prozo-poezja*. Wymień cechy, które pozwalają tak nazwać utwór *Kasieńka*, a następnie przyporządkuj je do epiki i liryki. Wykorzystaj informację na temat wiersza wolnego.

Wiersz wolny – typ wiersza, który cechuje swobodna budowa tekstu: różna liczba sylab w wersach, nierzadko brak podziału na strofy. Jest często wykorzystywany w poezji współczesnej.

Chcę więcej!

Synkretyzm polega na łączeniu w utworze elementów z różnych kategorii, np. cech różnych rodzajów literackich (synkretyzm rodzajowy) czy gatunków (synkretyzm gatunkowy). To zjawisko występuje szczególnie często w literaturze romantycznej – przykładami mogą być ballada oraz dramat romantyczny (np. *Świtezianka* i II część *Dziadów* Adama Mickiewicza). Także twórcy literatury współczesnej w poszukiwaniu nowych form wyrazu zacierają granice między rodzajami i gatunkami literackimi, a nawet między literaturą a innymi typami tekstów.

▶ Poza *Kasieńką* w tym rozdziale podręcznika znalazł się jeszcze jeden utwór o charakterze synkretycznym. Wskaż go i uzasadnij swój wybór.

Tworzę

13. Zapisz wypowiedzi bohaterów, które mogliby wysłać sobie za pośrednictwem komunikatorów lub mediów społecznościowych.

14. Napisz, na ile akceptacja różnorodności pozwala człowiekowi poczuć się dobrze w nowej sytuacji. Uzasadnij swoją wypowiedź, podając dwa argumenty.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Przylot na Stansted wytrącił bohaterki z równowagi.	**P**	**F**
2.	Słaba znajomość języka obcego wywołuje poczucie dyskomfortu u Kasieńki i jej mamy.	**P**	**F**
3.	Kasieńka i William czują do siebie sympatię.	**P**	**F**

Czy umiem napisać ciekawe opowiadanie?

Kryteria sukcesu:

- piszę opowiadanie na wskazany temat;
- stosuję w tekście elementy twórcze;
- zachowuję właściwą kompozycję;
- dbam o styl wypowiedzi;
- piszę poprawnie pod względem językowym, ortograficznym, interpunkcyjnym.

Na początek

- Porozmawiajcie w parach o tym, jakie utwory przyciągają Waszą uwagę. Co sami chętnie czytacie? Podajcie po jednym tytule książki, która Was zaciekawiła, i określcie, co Wam się podoba we wskazanych tekstach. Zbierzcie wnioski – przedstawicie najważniejsze cechy wpływające na atrakcyjność utworów.

Mam lekkie pióro

Jak napisać opowiadanie, które zainteresuje czytelnika?

- Zaplanuj logiczny ciąg zdarzeń. Zapisz je w punktach, aby w czasie tworzenia tekstu niczego nie pominąć.
- Wprowadź bohaterów o wyrazistych cechach. Dobrze, aby przeżywali oni jakieś ciekawe przygody albo rozterki wewnętrzne. Pamiętaj, że działania i emocje postaci powinny być wiarygodne.
- Rozplanuj tekst, zwracając uwagę na trójdzielną kompozycję.

WSTĘP	ROZWINIĘCIE	ZAKOŃCZENIE
• informacje o **czasie** i **miejscu wydarzeń** • przedstawienie **bohaterów** • zarysowanie głównego problemu i rozpoczęcie związanego z nim ciągu wydarzeń (**zawiązanie akcji**)	• przedstawienie kolejnych zdarzeń (często prowadzących do **punktu kulminacyjnego**) • ewentualnie **zwrot akcji**	• **rozwiązanie akcji** • wyraziste zamknięcie opowiedzianej historii (**puenta**)

Zwrot akcji to modyfikacja przewidywanego toku zdarzeń, która ma na celu zaskoczenie czytelnika. Może się wiązać ze zmianą sytuacji bądź postawy bohatera (np. złoczyńca okazuje się kimś dobrym), odkryciem jakiejś tajemnicy (dotyczącej np. tożsamości albo intencji postaci, wydarzeń z przeszłości), odwróceniem spodziewanego zakończenia (np. zamiast klęski bohatera następuje happy end).

Bank słówek

- nagle • wtem • nieoczekiwanie • znienacka • niespodzianie • ni stąd, ni zowąd • bez uprzedzenia
- okazało się • wyszło na jaw

- Stosuj różne sposoby wzbogacania tekstu: opis (np. postaci, miejsca, przedmiotu, przeżyć wewnętrznych), charakterystykę bohatera, dialog, monolog, odwołanie do wydarzeń z przeszłości (retrospekcję).
- Zadbaj o bogate słownictwo: unikaj niepotrzebnych powtórzeń, stosuj liczne określenia, wykorzystuj związki frazeologiczne.

1. Przeczytaj poniższe opowiadanie, a następnie wykonaj polecenia.

Jasnowłosy chłopiec przebudził się i zaczął rozcierać miejsce ukąszenia przez żmiję. Trochę bolała go noga. Następnie rozejrzał się po okolicy. Siedział pomiędzy metrowymi baobabami. Ich korony pokrywał szary pył, a w powietrzu unosił się zapach siarki. Mały Książę zrozumiał, że wrócił do domu, na planetę B-612. Przestraszył się, bo spostrzegł, że przez rok jego nieobecności zaszły tu wielkie zmiany. Na szczęście planeta jeszcze się nie rozpadła…

Chłopiec postanowił odszukać różę. Serce waliło mu jak młotem. Wdrapał się na jeden z trzech wulkanów. Poczuł, że jest jeszcze gorący – to pewnie z jego krateru wypłynęła lawa, która zastygła jak czarna rzeka wśród pni drzew. Przeraził się. Czy jego przyjaciółka żyje?

Na szczęście wkrótce ujrzał wśród traw pochyloną, więdnącą różę. Ostrożnie zbliżył się do niej i drżącym głosem powiedział:

– Różo, wybacz, że rok temu uległem emocjom i cię porzuciłem!

Róża tylko westchnęła. Mały Książę zaczął się tłumaczyć.

– Odbyłem ważną podróż, poznałem świat dorosłych. Są dziwni! Spotkałem też lisa i pilota oraz odkryłem, że istnieją tysiące innych róż. Teraz już jednak wiem, czym są przyjaźń i miłość. Najważniejsze okazuje się niewidoczne dla oczu, a ty jesteś naprawdę jedyna. Uratuję cię! Ocalę też naszą planetę!

Róża nie miała siły mówić. Wyszeptała:

– Chyba już na to za późno…

Podróżnik nie poddał się jednak, tylko posłał na Ziemię zaprzyjaźnione ptaki, które jak najszybciej miały sprowadzić do niego lisa. Inne ptaki pofrunęły natomiast po Latarnika. W czasie wcześniejszego spotkania Mały Książę zwrócił uwagę na jego pracowitość. Poza tym Latarnik podobnie jak on kochał zachody słońca.

Wieczorem wszyscy byli na miejscu i natychmiast zabrali się do pracy. Oczyścili grunt z baobabów. Wykonali przy tym tytaniczną pracę, gdyż drzewa zakorzeniły się już naprawdę głęboko. Lis łapami podkopywał korzenie, Mały Książę przecinał je szablą, a Latarnik wrzucał do wulkanu, by wszystko spalić.

Kiedy słońce zaszło piąty raz, planeta B-612 była już prawie uporządkowana. Chłopiec i lis mieli właśnie zająć się ostatnim baobabem, gdy nagle usłyszeli cichy głosik:

– Ostrożnie! Nie wyrwijcie mnie razem z drzewem!

Okazało się, że za splątanymi korzeniami rośnie… druga róża! Najwyraźniej w czasie nieobecności Małego Księcia wiatr przywiał tu jeszcze jedno nasionko.

Przyjaciele ostrożnie przesadzili piękny żółty kwiat w pobliże ukochanej Małego Księcia, która, zaskoczona i uszczęśliwiona, od tego momentu zaczęła szybko powracać do zdrowia. Róże stały się dla siebie wspaniałym towarzystwem: pocieszały się wzajemnie, skrapiały się rosą, miały też o czym rozmawiać.

Praca nad oczyszczaniem planety dobiegła końca. Zmęczona gromada przyjaciół rozciągnęła się na trawie.

– Zostaniecie z nami? – zapytał chłopiec.

– Jesteśmy tu gośćmi. Przybyliśmy ci na ratunek, ale gościnności nie można nadużywać. Masz tu wszystko, czego ci trzeba. Jutro wracamy do naszych domów. Możesz jednak zawsze na nas liczyć – oznajmił lis.

Zasnęli. Kiedy Mały Książę się przebudził, zauważył ze smutkiem, że nie ma już przy nim ani rudego towarzysza, ani Latarnika. Pomyślał wtedy: „Kiedy ktoś dał się oswoić, może się zdarzyć, że będzie musiał trochę popłakać".

a) Zapisz trzy skojarzenia związane z treścią opowiadania. Wyjaśnij, w jaki sposób łączą się z tekstem.

b) Na podstawie podanych skojarzeń nadaj tytuł opowiadaniu.

c) Wymień osoby występujące w tekście. Kim są? Co je łączy? Odwołaj się do odpowiednich fragmentów i wiedzy dotyczącej lektury.

d) Wskaż w podanym opowiadaniu:

- czas akcji,
- miejsce akcji,
- dialog,
- zwrot akcji,
- opis,
- puentę.

e) Nazwij typ narracji w opowiadaniu. Określ, jaki jest stosunek narratora do bohaterów. Wybierz pasujące określenia spośród podanych poniżej. Uzasadnij swoją decyzję.

ironiczny • pobłażliwy • czuły • neutralny • żartobliwy • z dystansem • z sympatią • obojętny

f) Zwróć uwagę na akapity. Dlaczego zastosowano je w tych, a nie innych miejscach?

2. W jaki sposób można nawiązać w opowiadaniu twórczym do lektury obowiązkowej? Czego trzeba unikać? Zapiszcie w zeszycie swoje spostrzeżenia. Wskażcie w tekście z zadania 1. przykłady takich odwołań.

3. Pracując w grupach, przekształćcie opowiadanie z zadania 1. według poniższych wskazówek:

- grupa A: wprowadźcie inne miejsce akcji;
- grupa B: zastosujcie odmienny typ narracji;
- grupa C: wprowadźcie inny zwrot akcji;
- grupa D: urozmaićcie tekst opisami postaci;
- grupa E: zaproponujcie inne zakończenie.

Tworzę

4. Napisz opowiadanie, w którym wykorzystasz motyw równowagi i odwołasz się do wybranej lektury obowiązkowej. Tekst rozpocznij słowami:

> Uwielbiam czytać, ale nie dlatego przyszłam / przyszedłem do biblioteki. Ciągnęło mnie do złotych kul ułożonych w piramidę na środku podłogi. Ostrożnie położyłam / położyłem palec na jednej z nich. Ostatnim razem zadziałało. Czy tak stanie się i teraz? Moim marzeniem było, aby…

Sprawdź, co już umiesz

Wymieńcie się napisanymi przez siebie opowiadaniami, a następnie oceń pracę koleżanki / kolegi, korzystając z podanych poniżej kryteriów.

I. Realizacja tematu wypowiedzi

Twoja praca ma formę opowiadania i liczy co najmniej 200 słów. Uwzględniasz w niej wszystkie kluczowe elementy tematu.

II. Elementy twórcze

Stosujesz w tekście jednolitą narrację. Porządkujesz zdarzenia. Uwzględniasz co najmniej sześć spośród następujących elementów: czas akcji, miejsce akcji, opis, charakterystyka bohatera, zwrot akcji, punkt kulminacyjny, puenta, dialog, monolog, retrospekcja.

III. Kompozycja tekstu

Twoja praca ma wstęp, rozwinięcie i zakończenie. Wyodrębniasz akapity. Cała wypowiedź jest uporządkowana i płynnie się ją czyta, zdania są ze sobą logicznie powiązane.

IV. Styl

W swoim opowiadaniu nie używasz wyrazów z języka potocznego.

V. Język

Stosujesz zróżnicowane słownictwo, precyzyjnie wyrażasz myśli. W swoją wypowiedź wplatasz co najmniej jeden związek frazeologiczny. Budujesz zdania złożone.

VI. Ortografia

W pracy masz nie więcej niż 1 błąd ortograficzny.

VII. Interpunkcja

W pracy masz nie więcej niż 5 błędów interpunkcyjnych.

Nieuchwytna równowaga w miłości i śmierci

Kryteria sukcesu:

- charakteryzuję wartości istotne dla podmiotu lirycznego;
- nazywam emocje osoby mówiącej w wierszu;
- określam wpływ budowy utworu na jego odbiór;
- analizuję bliskie mi wartości i uzasadniam ich wybór.

Na początek

- Podaj synonimy oraz antonimy wyrazów *miłość* i *śmierć*.
- Przedstaw wybrane dzieło (utwór literacki, obraz, film, rzeźbę, komiks, piosenkę), w którym zostały połączone motywy miłości i śmierci. Jak ukazano związek między nimi?

1899

1914–1918
I wojna światowa

1924
wydanie tomu *Srebrne i czarne*

1930
wyjazd do Paryża

1939–1945
II wojna światowa

1956

Jan Lechoń (1899–1956)

Polski poeta, tłumacz, krytyk literacki. Naprawdę nazywał się Leszek Serafinowicz. Wiersze zaczął publikować już jako trzynastolatek, a w 1920 r. wydał swój debiutancki tom *Karmazynowy poemat*. W latach 1916–1918 studiował filologię polską na Uniwersytecie Warszawskim, ale nigdy jej nie ukończył. Razem z Antonim Słonimskim, Kazimierzem Wierzyńskim, Jarosławem Iwaszkiewiczem i Julianem Tuwimem stworzył grupę poetycką Skamander – najważniejsze ugrupowanie literackie dwudziestolecia międzywojennego. Współpracował z wieloma czasopismami. W 1930 r. wyjechał do Paryża, aby sprawować tam funkcję attaché[1] kulturalnego ambasady polskiej. Nie powrócił już do kraju – po wybuchu II wojny światowej przedostał się do Brazylii, a potem do Stanów Zjednoczonych, gdzie w Nowym Jorku założył Polski Instytut Nauk i Sztuk. Do końca życia zmagał się z tęsknotą za ojczyzną i z depresją. Jego prochy sprowadzono do Polski i złożono na cmentarzu w Laskach.

Poznaj autora

[1] attaché (czytaj: ata**sze**) – dyplomata, który jest specjalistą w jakiejś dziedzinie

Jan Lechoń

Pytasz, co w moim życiu z wszystkich rzeczą główną...

Pytasz, co w moim życiu z wszystkich rzeczą główną,
Powiem ci: śmierć i miłość – obydwie zarówno.
Jednej oczu się czarnych, drugiej – modrych boję.
Te dwie są me miłości i dwie śmierci moje.

Przez niebo rozgwieżdżone, wpośród nocy czarnej,
To one pędzą wicher międzyplanetarny,
Ten wicher, co dął w ziemię, aż ludzkość wydała,
Na wieczny smutek duszy, wieczną rozkosz ciała.

Na żarnach[1] dni się miele, dno życia się wierci,
By prawdy się najgłębszej dokopać istnienia –
I jedno wiemy tylko. I nic się nie zmienia.
Śmierć chroni od miłości, a miłość od śmierci.

(z tomu *Srebrne i czarne*)

---

[1] żarna – kamienne urządzenie do mielenia ziaren na mąkę

O tekście

1. Co można powiedzieć o osobie mówiącej w wierszu Jana Lechonia? Wskaż wartości, które uznaje ona za najważniejsze w swoim życiu.

2. Nazwij środek stylistyczny zastosowany w przedstawieniu śmierci i miłości.

3. Jaki jest stosunek podmiotu lirycznego do tych dwóch wartości? Przywołaj odpowiednie cytaty z utworu.

4. Jakie uczucia towarzyszą podmiotowi lirycznemu w drugiej strofie?

5. Wyjaśnij, jak rozumiesz słowa kończące utwór: *Śmierć chroni od miłości, a miłość od śmierci*.

6. Czy uzyskanie odpowiedzi na pytanie, co jest najważniejsze w życiu, daje osobie mówiącej w wierszu poczucie duchowej równowagi? A może wzmacnia jej wewnętrzne rozterki? Uzasadnij swoje stanowisko.

7. Omów budowę utworu. Policz strofy, wersy, sylaby w wersach. Jaki wpływ ma budowa tekstu na jego odbiór?

Tworzę

8. Określ, co w Twoim życiu jest *z wszystkich rzeczą główną*. Zapisz w zeszycie uzasadnienie swojego wyboru. Możesz wybrać jedną z podanych wartości lub zaproponować inną.

wolność • odwaga • miłość • prawda • niezależność • szczęście • tolerancja • altruizm • sens • godność

Peter Paul Rubens, *Orfeusz i Eurydyka*, 1636–1638, muzeum Prado, Madryt

▶ Przypomnij treść mitu o Orfeuszu i Eurydyce. Co łączy postaci mitologiczne ukazane na obrazie z podmiotem lirycznym wiersza Jana Lechonia? Odszukaj inne powiązania między tym utworem a dziełem Rubensa.

Chcę więcej!

Epokę **baroku,** trwającą od końca XVI do początku XVIII w., wyróżniało postrzeganie istnienia jako pełnego sprzeczności. Wewnętrzne rozdarcie wywoływało niepokój w człowieku. Z jednej strony zauważano nieuchronność przemijania, nietrwałość ludzkiego życia, z drugiej – akcentowano jego piękno. W okresie tym dominującym środkiem wyrazu stał się **kontrast**, używany zarówno przez poetów, jak i malarzy.

▶ Wskaż na obrazie Petera Paula Rubensa elementy charakterystyczne dla epoki baroku.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Utwór Jana Lechonia ma kształt monologu stanowiącego odpowiedź na zadane wcześniej pytanie.	**P**	**F**
2.	Osoba mówiąca w wierszu uważa miłość za ważniejszą od śmierci.	**P**	**F**
3.	Podmiot liryczny podkreśla, że miłość i śmierć miały bezpośredni wpływ na losy całej ludzkości.	**P**	**F**

Dbam o spójność tekstu

Kryteria sukcesu:

- wymieniam cechy spójnego tekstu;
- rozpoznaję wyrazy i zwroty nadające tę spójność;
- łączę poszczególne części wypowiedzi w logiczną całość.

Na początek

- Co oznacza słowo *spójny*? Podaj kilka wyrazów pokrewnych do tego przymiotnika.

Spójność tekstu to cecha polegająca na tym, że jego kolejne wypowiedzenia i akapity zostały połączone pod względem składniowym i znaczeniowym w logiczną całość. Taki tekst jest uporządkowany i zrozumiały dla odbiorcy. Kolejne informacje wiążą się z tymi, które zostały podane wcześniej.

O spójności tekstu decydują:
- jego zgodność z tematem (brak dygresji i zbędnych elementów),
- odpowiedni dobór słownictwa (dostosowany do typu tekstu i adresata),
- logiczne uporządkowanie treści w obrębie akapitów,
- zastosowanie środków językowych, które wskazują na związki między poszczególnymi wypowiedzeniami i akapitami.

W spójnym tekście nie da się przestawić akapitów bez zaburzenia ciągu logicznego.

Środki językowe, które nadają tekstowi spójność

zaimki	Wybrałam się do **Michała**. Poprosiłam **go** o instrukcję jazdy na rolkach.
synonimy i wyrażenia synonimiczne	**Nie umiałam** jeździć na rolkach. **Brak umiejętności** w tym zakresie mnie przygnębiał.
przysłówki wskazujące na powiązania między informacjami	Michał pokazał mi kilka trików. **Wkrótce** wypróbowałam je w skateparku.
spójniki łączące zdania w logiczny ciąg	Poczułam, **że** coraz lepiej wychodzi mi łapanie równowagi na rampie.
partykuły, które nawiązują do wcześniejszych wypowiedzi, np. *również*, *niestety*, *oczywiście*, *rzeczywiście*	**Oczywiście** kilka razy się przewróciłam.
słownictwo wskazujące na kolejność treści: *po pierwsze*, *po drugie*, *z kolei*, *następnie*, *z jednej strony*, *z drugiej strony*	**Następnie** umówiłam się na wspólny trening ze znajomymi.
słownictwo świadczące o wnioskowaniu, np. *więc*, *czyli*, *dlatego*	**Z tego wynika, że** każdy może nauczyć się jeździć na rolkach.

1. Wyjaśnij, dlaczego przywołane teksty są niespójne, a następnie przeredaguj je tak, aby stanowiły logiczną całość.

- Gdy Hania miała pięć lat, została opuszczona przez matkę. Wyjechała do pracy do Wielkiej Brytanii. Pracowała jako fryzjerka.
- Adam jechał do biblioteki. Pani od polskiego zadała trudne wypracowanie o Adamie Mickiewiczu. Musiał wyszukać wiele informacji.
- Lubię czytać książki. *Syzyfowe prace* są ciekawą lekturą. Marcin Borowicz to bohater, który wzbudził moją sympatię.

2. Przekształć wypowiedzi tak, aby nadać im spójność, a jednocześnie uniknąć powtórzeń. Wykorzystaj różne sposoby redagowania logicznego tekstu. Możesz połączyć zdania pojedyncze w zdanie złożone.

- Wybraliśmy się na występ akrobatów. Akrobaci zaskoczyli nas koordynacją ruchów.
- Lubię oglądać skoki narciarskie. Lubię oglądać jazdę figurową na lodzie.
- Nigdy nie widziałam pokazu chodzenia po linie. Osoby chodzące po linie wzbudzają wiele emocji.
- Woltyżerka świetnie trzymała się na grzbiecie konia. Ma rozwinięty zmysł równowagi.
- Aktywnie uczestniczyliśmy w treningach. Chcieliśmy wziąć udział w zawodach.

3. Na podstawie ilustracji ułóż tekst, w którym zastosujesz różne sposoby uzyskiwania spójności. Zapisz go i zaznacz elementy językowe, które wpływają na logikę wypowiedzi.

4. Wybierz spójniki pozwalające uzupełnić tekst tak, aby połączyć zdania w logiczną całość. Każdego z podanych wyrazów użyj tylko raz. Wskaż w tekście miejsca, w których należy wstawić brakujące znaki interpunkcyjne.

Staruszek wyszedł do ogrodu ... pospacerować ... zastanowić się nad swoją przyszłością. Został sam jeden na świecie ... wszyscy jego bliscy odeszli. Nie miał już żony ... dzieci ... coraz mocniej doskwierała mu samotność. Lubił swój dom ... wiedział ... nie powinien dłużej mieszkać z dala od ludzi. Miał ... do wyboru opuścić to miejsce ... znaleźć kogoś do opieki.

albo • dlatego • jednak • natomiast • że • aby • ponieważ • zatem • oraz • i • ani

E

5. W którym z podanych wypowiedzeń podkreślony fragment zapowiada formułowanie wniosku? Wybierz poprawną odpowiedź.

A. W odróżnieniu od greckich wyznawców stoicyzmu Marek Aureliusz kładł nacisk na wartości etyczne.

B. Jak więc widać, tematyka fraszek Jana Kochanowskiego dowodzi ich związku z humanizmem.

C. Rozważania na temat fraszek będą niepełne, jeśli nie wspomnimy o twórczości Jana Sztaudyngera.

D. Mało tego, Sztaudynger nawiązywał często także do treści fraszek Kochanowskiego.

6. Wyjaśnij, jak rozumiesz wskazany w poniższym cytacie warunek budowania spójnej wypowiedzi.

a) Ułóż ciąg 3–4 zdań uwzględniający ten warunek.

b) Wyszukaj w prasie kilkuakapitowy tekst (bądź jego fragment), który mógłby stanowić ilustrację wskazanego warunku. Uzasadnij swój wybór.

> Warunkiem koniecznym spójności tekstu jest jedność tematyczna sekwencji wypowiedzeń. Polega ona na tym, że każde kolejne zdanie (akapit) musi zawierać jakąś minimalną choćby cząstkę informacji, która została podana w jednym z poprzedzających […] zdań (akapitów). Siłą integrującą ciągi zdań jest zatem ciągłość w przepływie informacji.
>
> Każde zdanie podzielone jest na istotne z komunikacyjnego punktu widzenia elementy informacyjne: punkt wyjścia, czyli temat, oraz rozwinięcie, czyli remat. Tematem zdania jest to, czego dane wypowiedzenie dotyczy, np. osoba, rzecz, stan rzeczy, wydarzenie, cecha. Człon rozwijający zawiera nowe elementy informacyjne, odnoszące się do tematu.
>
> Budowanie […] komunikatu językowego polega na zespalaniu kolejnych zdań za pomocą […] przekształcania się różnych elementów zdań poprzedzających w tematy zdań następujących.

Adam Wolański, *Siedem kanonów stylu komunikatywnego…* (fragmenty)

Sprawdź, co już umiesz

Wskaż wśród podanych określeń synonimy słowa *spójny*.

składny • ciekawy • zwarty • nowatorski • uporządkowany • krótki • zharmonizowany • logiczny • zrównoważony • rozbudowany

Ile treści kryje wyraz?

Kryteria sukcesu:

- odróżniam treść i zakres znaczeniowy wyrazu;
- w zależności od potrzeby używam słów o szerokim zakresie lub bogatszej treści.

Na początek

- Czy zdarzyło Ci się kiedyś wziąć udział w rozmowie, która dotyczyła koleżanki albo kolegi, a przekazana w wypowiedziach informacja nie była precyzyjna? Przed Tobą fragment takiego dialogu. Zaproponuj, jak go uzupełnić, wzbogacając treści tak, aby doprowadziły do sugerowanego zakończenia.

Aniu, słyszałaś o tej dziewczynie?
– O której dziewczynie? Czyżbyś znów miała jakieś newsy[1]?
– No, o tej rudej!
– Rudych dziewczyn jest w naszej szkole wiele. Możesz konkretniej?
– ...
– Nadal nie wiem, o kim mówisz.
– ...
– Czyli ruda dziewczyna z 8c? Ta, która brała udział w olimpiadzie?
– ...
– Ach, Basiu! Mówisz o mojej przyjaciółce Dorocie Bąk. Co powinnam o niej usłyszeć?
– E, już nic... Przefarbowała się. Straciłam przez ciebie całą radość plotkowania!

[1] newsy (czytaj: niusy) – nowe wiadomości

- Zbadaj, jak były doprecyzowywane określenia dotyczące Doroty Bąk. Co zauważasz? Do ilu osób można odnieść pierwszą informację, a do ilu – ostatnią? Sformułuj ustnie wniosek.

dziewczyna → ruda dziewczyna → ... → ... → Dorota Bąk

Zakres znaczeniowy wyrazu to wszystkie przedmioty, które można nazwać danym słowem.

Treść wyrazu to zestaw cech, które pozwalają określić znaczenie wyrazu.

Stosowanie wyrazów o szerokim zakresie pozwala uogólnić zjawiska. Używanie słów o bogatszej treści zwiększa precyzyjność wypowiedzi.

CIASTO – uboższa treść i szerszy zakres

SERNIK – bogatsza treść i uboższy zakres

1. Narysuj w zeszycie tabelę i wpisz parami w odpowiednie miejsca podane wyrazy.

Bogatsza treść wyrazu	Szerszy zakres wyrazu
?	?

jabłko • odkurzacz • owoc • malarz • słoń • komoda • słownik • budynek • lipa • szpital • róża • zegar • książka • smartwatch • mebel • zwierzę • kwiat • drzewo • sprzęt AGD • artysta

2. Do wyrazów o szerszym zakresie dopisz słowa o bogatszej treści.

- ubrania
- utwory
- wartości

3. Wyobraź sobie, że spotykasz obcokrajowca, który chce kupić truskawki, jednak nie zna polskiego wyrazu na określenie tych owoców. Jakich słów mógłby użyć, aby wytłumaczyć, czego potrzebuje? Pogrupuj je na te, które mają bogatą treść, i te o szerszym znaczeniu.

E

4. Dokończ zdanie. Wybierz wszystkie właściwe odpowiedzi spośród podanych.

Wyrazem o szerszym zakresie w stosunku do podanych: *mercedes*, *ford*, *seat*, *citroën* jest

A. *silnik*.
B. *pojazd*.
C. *samochód*.
D. *mechanizm*.
E. *urządzenie*.

Piszę i mówię poprawnie

Nazwy samochodów zapisujemy małą literą. Jeśli jednak tę nazwę poprzedzimy słowem *marka*, musimy zastosować wielką literę, np. *Przyjechała do mnie fiatem. Jadę samochodem marki Fiat.*

Sprawdź, co już umiesz

Zastąp wyróżnione wyrazy słowami o bogatszej treści.

- Przemek poszedł do sklepu, żeby kupić **owoce** na sałatkę.
- Darek z Basią pobrali na swoje **urządzenia** aplikację do wykonywania komiksów.
- Ewa w środy chodzi na warsztaty muzyczne i gra na **instrumencie**.

RÓWNOWAGA

Podsumowanie rozdziału I

Sprawdź, co już umiesz

A teraz – zagrajmy! Przyjrzyjcie się poniższym kartom. Na następnej stronie znajdziecie zadania, które pozwolą sprawdzić Waszą wiedzę i zdobyte przez Was umiejętności.

KARTA 1

KARTA 2

LITERATURA PIĘKNA

FRASZKA

SATYRA

STOICYZM

KARTA 3

Miejsce akcji

okolice jeziora Gopło • kaplica przy cmentarzu • Sahara • Kleryków • wieś • Londyn • Aspinwall • zamek na prowincji

Czas akcji

czasy legendarne • noc Zaduszek • czasy współczesne • okres zaborów • oświecenie • Boże Narodzenie • druga połowa XIX w. • koniec XVIII w.

Bohaterowie

Balladyna • Guślarz • pilot • Marcin Borowicz • żona modna • Ebenezer Scrooge • Skawiński • Papkin

KARTA 4

Rafał Olbiński, *Odwrotność sentymentalnych ambicji*, 2000, akryl i olej na płótnie, własność prywatna

Gra przeznaczona jest dla 4–5-osobowych zespołów.
Przed jej rozpoczęciem podzielcie się na grupy, a następnie przygotujcie kartki, ołówki oraz zegar. Odpowiedzi zapisujcie na kartkach.
Na ich udzielenie macie łącznie 40 minut.

KARTA 1

Grecki filozof Diogenes w biały dzień chodził po mieście z lampą i szukał *prawdziwego człowieka*, czyli takiego, który żyje w zgodzie z wartościami moralnymi i odrzuca to, co materialne. Którą z osób pojawiających się w tym rozdziale podręcznika (bohatera, autora, osobę mówiącą) filozof uznałby według Was za prawdziwego człowieka? Uzasadnijcie odpowiedź.

Jeśli wskazaliście osobę z rozdziału oraz uzasadniliście wybór przynajmniej jednym argumentem, przyznajcie sobie 2 punkty.

KARTA 2

Filozof wita Was słowami:

Zostaliście wybrani do uczestnictwa w specjalnym projekcie. Sprawdzę w nim Wasze wiadomości i umiejętności. Jeśli Wam się powiedzie, odkryjecie, czym jest równowaga.

Zacznijcie od wyjaśnienia pojęć, które znajdują się na karcie. Zapiszcie ich definicje, a następnie porównajcie je z wyjaśnieniami znajdującymi się w podręczniku.

Jeśli poprawnie wykonaliście zadanie, za każdą definicję przyznajcie sobie 1 punkt.

KARTA 3

Napiszcie plan opowiadania o pouczającej przygodzie. Spośród informacji podanych na karcie wybierzcie:

- miejsce wydarzeń,
- czas przeżywania przygody,
- bohatera literackiego, który również weźmie w niej udział.

Wprowadźcie zwrot akcji.

Za poprawne wykonanie zadania przyznajcie sobie 6 punktów (po 1 punkcie za uwzględnienie każdego wskazanego wymogu).

KARTA 4

Przyjrzyjcie się ilustracji zamieszczonej na karcie. Wskażcie cztery elementy, które odnoszą się do lekcji zawartych w tym rozdziale. Uzasadnijcie każdą odpowiedź.

Za każdy wskazany element wraz z uzasadnieniem przyznajcie sobie 1 punkt.

Przed Wami ostatnie zadanie. Musicie pokonać tor przeszkód wymagający utrzymania równowagi, poprawnie uzupełniając każde z podanych zdań.

Za każde poprawne uzupełnienie zdania przyznajcie sobie 1 punkt.

1

Retrospekcja polega na przywoływaniu wydarzeń *z przeszłości / przyszłości*.

2

Słowo *jabłka* ma *bogatszą / uboższą* treść niż wyraz *owoce*.

3

Wyraz *Polak* ma *szerszy / węższy* zakres niż słowo *Europejczyk*.

4

Puenta to wyraziste *rozpoczęcie / zakończenie* utworu.

5

Leopold Staff przedstawia w swoich wierszach obraz natury. Jej piękno wpływa na człowieka kojąco.

Podane zdania są spójne dzięki zastosowaniu *zaimka / spójnika*.

6

Spójność tekstu polega na powiązaniu jego poszczególnych elementów na poziomie *gramatycznym i estetycznym / gramatycznym i znaczeniowym*.

Misja wykonana! Podliczcie punkty i sprawdźcie, na jakim poziomie jesteście.

Mistrzowie równowagi	20–22 p.
Eksperci balansu	17–19 p.
Tańczący na linie	12–16 p.
Poszukujący harmonii	0–11 p.

To już wiesz

ŻONA MODNA — Ignacy Krasicki

skarga szlachcica na żonę, która trwoni jego pieniądze

FRASZKI — Jan Kochanowski

poetycki wyraz różnych ludzkich doświadczeń i wartości

PIÓRKA — Jan Sztaudynger

krótkie (często dwuwersowe) fraszki o naturze człowieka i świata

FRASZKA

- krótki utwór liryczny
- różnorodna problematyka

SATYRA

- utwór ośmieszający pokazywane zjawiska
- charakter dydaktyczny

FORMY WYPOWIEDZI

OPOWIADANIE → przedstawienie przez narratora ciągu wydarzeń związanych z bohaterami

OPIS OBRAZU → informacje o dziele + ocena

TO WARTO WPROWADZIĆ

- informacja o czasie i miejscu akcji
- opis
- charakterystyka bohatera
- zwrot akcji
- punkt kulminacyjny
- puenta
- dialog
- monolog
- retrospekcja

NAUKA O JĘZYKU

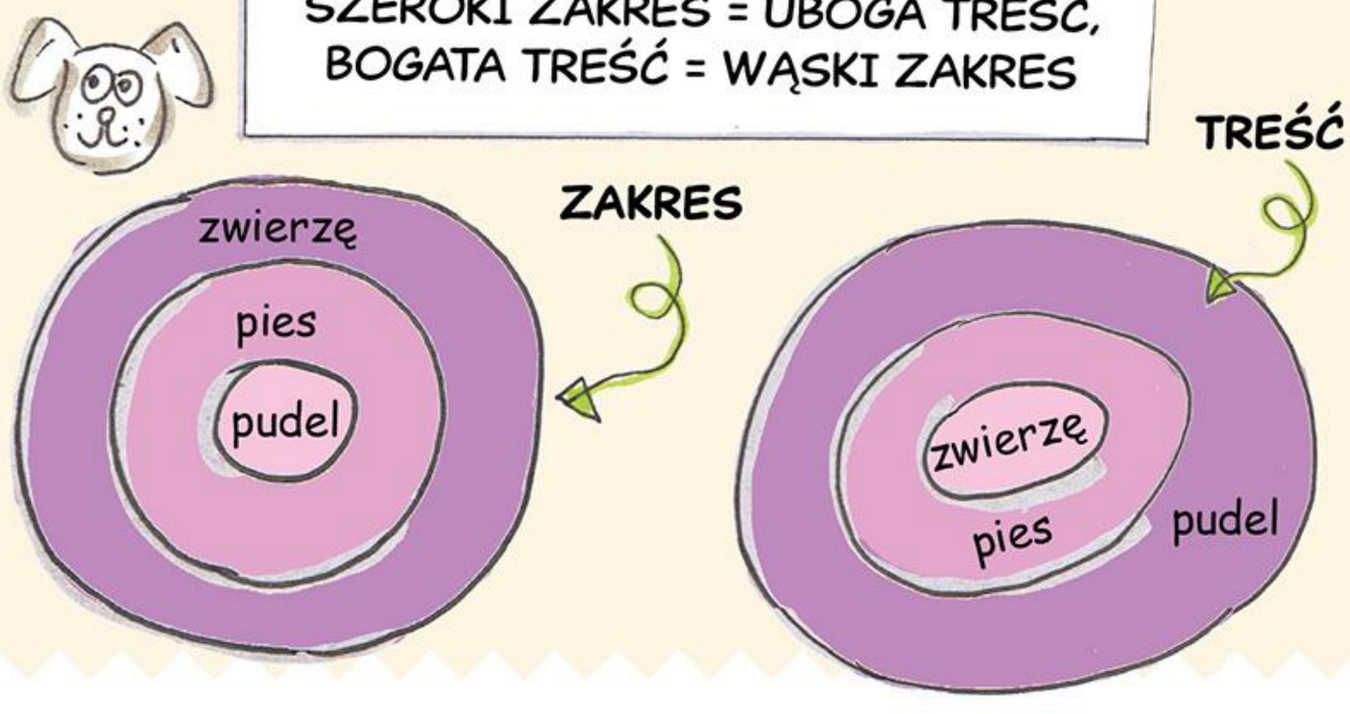
• SPÓJNOŚĆ WYPOWIEDZI •

LOGICZNE I GRAMATYCZNE POWIĄZANIE TEKSTU

Adam poszedł do lasu.
Chłopiec lubił tam odpoczywać.

• TREŚĆ I ZAKRES WYRAZU •

SZEROKI ZAKRES = UBOGA TREŚĆ,
BOGATA TREŚĆ = WĄSKI ZAKRES

ROZDZIAŁ II

TRADYCJA

Tradycja to piękno, które chronimy, a nie więzy, które nas krępują.

Ezra Pound

Ogórki i grzyby – do czego potrzebna nam tradycja?

Kryteria sukcesu:

- wskazuję związek między obyczajem a tradycją;
- gromadzę i selekcjonuję informacje dotyczące tradycji kulinarnej;
- porównuję tradycje opisane w różnych tekstach.

Na początek

- Zapoznaj się z poniższym przepisem na kiszone ogórki. Jest on niepełny – brakuje w nim czasowników, dzięki którym stanie się zrozumiały. Wstaw je we właściwe miejsca, stosując formy 2. osoby lp. Zapisz przepis w zeszycie. Jeśli to możliwe, postaraj się go zrealizować.

włożyć • zalać • umyć • przykryć • pozostawić • ułożyć • zagotować • wypełnić • położyć

Przepis na ogórki kiszone

Składniki	Przygotowanie
• 1 kg ogórków • 4–5 ząbków czosnku • 20 g (1 łyżka) soli kamiennej • 1 l wody • kawałek korzenia chrzanu • łodyga suszonego kopru • ewentualnie 2 liście laurowe, czarnej porzeczki lub wiśni	Ogórki dokładnie ... . Do glinianego garnka ... ząbki czosnku. Ogórki ... ciasno pionowo w naczyniu. Luki między nimi ... chrzanem, koprem i liśćmi. Wodę z solą ... . nią ogórki i ... na nich obciążony talerzyk. Garnek ... ściereczką. Ogórki ... w temperaturze pokojowej na ok. dwa tygodnie.

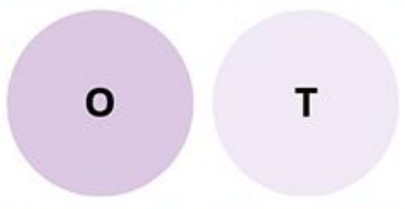
- Przeczytaj definicje, a następnie wskaż wykres, który ilustruje relację między obyczajem (O) a tradycją (T).

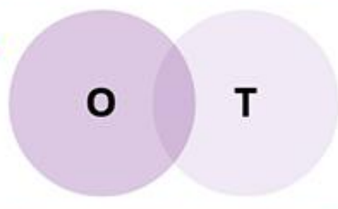
Obyczaj – powszechnie przyjęte zachowania, typowe dla pewnej grupy ludzi w określonym czasie, np. święcenie potraw przez katolików w Wielką Sobotę.

Tradycja – ogół obyczajów, wierzeń oraz zachowań przekazywanych z pokolenia na pokolenie w danej społeczności.

A.

B.

C.

D.

Joanna Puchalska

Historyczka sztuki, publicystka, autorka takich książek, jak *Wszystkie dzieci Maharadży*, *Wilczyce z dzikich pól. Kresowe Polki z temperamentem*, *Kresowi Sarmaci*. W obszarze jej zainteresowań znajduje się historia Kresów i Polski Wschodniej. Szczególną uwagę zwraca na losy polskich kobiet. Jej książka *Dziedziczki Soplicowa* powstała w 180. rocznicę pierwszego wydania *Pana Tadeusza*. Twórczość Adama Mickiewicza jest niezwykle ważna dla pisarki, ponieważ jej praprapraprababka, Aniela Uzłowska, była matką chrzestną poety.

Poznaj autora

Kresy (Kresy Wschodnie) – dawne wschodnie tereny państwa polskiego, od 1945 r. (w konsekwencji II wojny światowej) należące do Związku Sowieckiego, a po jego upadku – do Litwy, Białorusi i Ukrainy

Joanna Puchalska

Dziedziczki Soplicowa

fragmenty

[Ogórki][1]

Jednego roku niebywale obrodziły ogórki. […] Codziennie wieczorem wybierałyśmy wszystko skrupulatnie z grządek, by rano znaleźć kilkanaście „wielikanów", ogórków olbrzymów, wybujałych tak przez dosłownie jedną noc. Proceder ten zachodził bez żadnych sztucznych dopalaczy […]. Nie nadążałyśmy z przerabianiem i zajadaniem ogórkowego urodzaju.

Ogórki na Litwie były nie tylko jarzyną, lecz także popularnym deserem, czyli jak mówiono kiedyś „trzecią potrawą". W tej postaci wjeżdżają na stół w Soplicowie podczas kolacji urządzonej na Zamku:

Dano trzecią potrawę. Wtem pan podkomorzy,
Wlawszy kropelkę wina w szklankę panny Róży,
A młodszej przysunąwszy z talerzem ogórki,
Rzekł: „Muszę ja wam służyć, moje panny córki,
Choć stary i niezgrabny". Zatem się rzuciło
Kilku młodych od stołu i pannom służyło.

Trzecia potrawa. Moi kresowi dziadkowie używali tego określenia. Oczywiście ogórków na deser nie jedzono samych, tylko z miodem. Muszą to być ogórki świeże, takie uczciwe, prosto z grzędy, broń Boże węże z supermarketu. W najprostszej wersji

[1] śródtytuły dodane przez autorki podręcznika

Dwór w Czombrowie, 1931

Majątek, zniszczony w czasie II wojny światowej, uważa się za pierwowzór Soplicowa.

rozkraja się je na pół i drąży łyżeczką, na którą przedtem nabiera się odrobinę miodu. Oboje zajadali się tym przysmakiem.

[Grzybobranie]

Grzybów było w bród i na mnie właśnie czekały. Nie od razu je zauważyłam. Mało tego, byłam święcie przekonana, że nic w tym miejscu nie znajdę. A zaczęło się to tak.

Był początek września, w lasach wokół Nowogródka pojawiło się zatrzęsienie podgrzybków (jeden ich gatunek jest tu nazywany polskim grzybem), kani i kurek, a opieńki rosły w ilościach tak nieprawdopodobnych, że pewnego popołudnia z trudem dotaszczyłyśmy do domu po ogromnym koszu. Tutaj grzybobranie traktuje się bardzo poważnie. Przekonałam się o tym, gdy przez kilka kilometrów targałyśmy te opieńki i co chwila ktoś nas zatrzymywał, zaglądał do koszy, wyrażał podziw dla rozmiarów naszej zdobyczy, opowiadał o własnych zbieraczych sukcesach. Wypadało uprzejmie odpowiedzieć i chwilę pogadać, choć ręce się urywały. Grzyby zbierają tu wszyscy. Suszy się je, marynuje, soli, robi sałatki, smaży, dusi. W porządnym domu muszą być na zimę przetwory z grzybów.

Pewnego dnia postanowiłyśmy z Larysą pojechać na grzybobranie do Czombrowa. Szesnaście kilometrów z Nowogródka do Walówki przebyłyśmy autobusem jadącym do Baranowicz, a potem pełne nadziei i radosnego oczekiwania szybkim marszem pokonałyśmy tę przeszło wiorstę (czyli kilometr z dość znacznym ogonkiem) od przystanku. Tymczasem zaraz na wstępie czekała nas niemiła niespodzianka. Widać było, że idziemy śladem grzybiarzy, bo na ziemi leżały świeże resztki porzuconych grzybów gorszego sortu albo wręcz niejadalnych. Zdawało się, że na znalezienie czegokolwiek nie ma szans. Co za przykrość. I to w dodatku w moim Czombrowie. Nagle patrzę, a tu na niewielkiej polance z metr od ścieżki wychyla się z gęstej trawy sympatyczny brązowy łepek. Borowik. Oczywiście rzucam się zachłannie. Jedną sierotkę tylko zostawili, myślę z żalem. Tymczasem z bliska okazuje się, że ma on kilku całkiem dorodnych braciszków, dotąd niewidocznych w wysokiej trawie. A niecałe pół metra dalej mieszka następna też całkiem liczna rodzinka. I jeszcze jedna. I jeszcze. W ciągu kwadransa pobiłam swój życiowy rekord. I spełniły się słowa Wieszcza:

Panienki za wysmukłym gonią borowikiem,
Którego pieśń nazywa grzybów pułkownikiem.

Czterdzieści parę dorodnych i zdrowych prawdziwków na ośmiu metrach kwadratowych. Nie wiem, jakim cudem ci, co szli niedawno przed nami, mogli ich nie zauważyć. Wytłumaczenie może być tylko takie, że czekały na dziedziczkę, przed obcymi się schowały. Grzybiarze mnie zrozumieją. Grzybobranie ma w sobie pewną magię. Grzyby nie każdemu się pokazują.

O tekście

1. O jakich tradycjach i obyczajach wspomina w swoim tekście Joanna Puchalska? Wypisz je do zeszytu.

2. Wyjaśnij, czym jest *trzecia potrawa*, o której mowa w tekście. Jak w Twoim domu się ją nazywa? Co zazwyczaj podaje się jako trzecią potrawę?

3. Odszukaj zacytowane przez autorkę fragmenty *Pana Tadeusza*. Wskaż księgę, z której pochodzą, i podaj jej tematykę. Wymień inne potrawy pojawiające się w utworze Adama Mickiewicza. W których księgach jest o nich mowa?

4. Porównaj opisy grzybobrania ukazane w utworze *Dziedziczki Soplicowa* oraz w *Panu Tadeuszu*. Przeanalizuj budowę tekstu, narrację i zastosowane środki językowe.

5. Zwróć uwagę na to, jakie grzyby zbierali bohaterowie obu tekstów. Wypisz ich nazwy i ułóż w porządku alfabetycznym. Wyszukaj zdjęcia tych grzybów w internecie i zbierz jak najwięcej informacji na ich temat.

6. Na podstawie zgromadzonego materiału rozważ, czy grzybobranie można uznać za wielowiekową polską tradycję, żywą także współcześnie. Uargumentuj swoje stanowisko.

Tworzę

7. Pracując w zespołach, przygotujcie rozdział książki kucharskiej z tradycyjnymi przepisami, których głównym składnikiem będą grzyby lub warzywa. Dowiedzcie się, jakie potrawy z tych produktów są przyrządzane w Waszych rodzinach od pokoleń. Zadanie wykonajcie w wersji papierowej lub elektronicznej, z wykorzystaniem wybranej aplikacji.

Kartacze – jedno z dań typowych dla kuchni Kresów i Suwalszczyzny

Tradycja kulinarna obejmuje potrawy charakterystyczne dla jakiegoś regionu bądź określonej zbiorowości (np. rodziny), przygotowywane według receptur przekazywanych z pokolenia na pokolenie. Często wiąże się z lokalnymi zwyczajami, z obchodzeniem świąt (np. Wigilii, Wielkanocy) i uroczystości (np. urodzin). Na charakter tej tradycji duży wpływ ma położenie geograficzne regionu.

Chcę więcej!

Choć nie zawsze o tym pamiętamy, tradycje, obyczaje i wartości dziedziczone po poprzednich pokoleniach określają naszą tożsamość – kulturową, narodową, lokalną czy wyznaniową. Globalizacja[1] i coraz szybsze tempo życia zaostrzają konflikt między tym, co nowoczesne, i tym, co tradycyjne, budząc potrzebę powrotu do źródeł.

[...]

Kultywowanie tradycji i dorobku przeszłych pokoleń odgrywa ogromną rolę nie tylko w przypadku tożsamości narodów, lecz także innych zbiorowości. Przykładami są z jednej strony kraje wielonarodowe, jak Stany Zjednoczone czy Kanada, a z drugiej mniejsze, lokalne społeczności. Choć w obu wymienionych krajach Ameryki Północnej mieszkają liczne mniejszości mające swoje własne zwyczaje, to zarazem powstały tam kulturowe tradycje, które łączą całą wspólnotę, żeby wymienić choćby pieczenie indyka na amerykańskie Święto Dziękczynienia czy narodową potrawę Kanadyjczyków, którą zachwalają oni bez względu na swoje etniczne korzenie – *poutine*[2].

Szybko postępująca globalizacja powoduje, że pewne różnice między społecznościami na całym świecie zacierają się – i jakby w reakcji na to zjawisko pojawia się potrzeba wzmocnienia własnej tożsamości przez sięganie do źródeł swojej kultury, tradycji narodowej czy lokalnej. Szczególnie wyraźnie widać to w mniejszych wspólnotach, które coraz chętniej zaznaczają swoją odrębność. Społeczności wiejskie odwołują się z dumą do swoich ludowych korzeni, kultywując je w muzyce i w rękodziele – a przy okazji zarażając nimi coraz liczniej mieszkańców miast. Folkowe potańcówki urządzane w wielkomiejskich klubokawiarniach już nikogo nie dziwią. Innym przykładem tego zjawiska może być renesans, jaki w Polsce przeżywa język [...] kaszubski. Z roku na rok wydaje się po kaszubsku coraz więcej książek i czasopism, emitowane są programy radiowe i telewizyjne. Od piętnastu lat uczniowie korzystają z możliwości zdawania z tego języka egzaminu maturalnego, co wskazuje, że regionalne tradycje pozostaną żywe.

Marcin Mierzejewski, *Po co nam tradycja?* (fragmenty)

- O jakich tradycjach jest mowa w tekście Marcina Mierzejewskiego?
- Czy zgadzasz się z autorem tekstu, że *tradycje, obyczaje i wartości dziedziczone po poprzednich pokoleniach określają naszą tożsamość – kulturową, narodową, lokalną czy wyznaniową*? Uzasadnij swoją odpowiedź, podając argumenty poparte odpowiednimi przykładami.

---

[1] globalizacja – zjawisko polegające na rozprzestrzenianiu się w skali całego świata jednakowych zjawisk w dziedzinach gospodarki, polityki i kultury, co prowadzi m.in. do upodobnienia się społeczeństw zamieszkujących różne, często bardzo odległe, obszary

[2] *poutine* (franc., czytaj: putin) – nazwa kanadyjskiej przekąski składającej się z frytek, sosu pieczeniowego i sera

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Terminy *tradycja* i *obyczaj* zawsze mogą być stosowane zamiennie.	**P**	**F**
2.	Joanna Puchalska wspomina w tekście pobyt na Litwie, skąd wywodzi się jej rodzina.	**P**	**F**
3.	Ogórki w *Panu Tadeuszu* były podawane jako trzecia potrawa, czyli deser.	**P**	**F**

O Kowalskim i Nowaku, czyli odmiana imion i nazwisk w języku polskim

Kryteria sukcesu:

- znam zasady odmiany imion i nazwisk w języku polskim;
- stosuję poprawne formy imion i nazwisk;
- wyjaśniam pochodzenie nazwisk.

Na początek

- Odmień przez przypadki imię i nazwisko wybranej osoby.

Imię – osobista nazwa człowieka, nadawana mu zwykle przez rodziców zaraz po urodzeniu; razem z nazwiskiem tworzy podstawowe określenie danej osoby.

Nazwisko – nazwa rodowa charakterystyczna dla rodziny, dziedziczona zgodnie z tradycją w linii męskiej; w przypadku kobiet zwyczajowo zmienia się je po zawarciu związku małżeńskiego.

Zgodnie z polską tradycją imię umieszcza się przed nazwiskiem. Odmienna kolejność jest dopuszczalna np. w spisach alfabetycznych. O ile to możliwe, w języku polskim zarówno imiona, jak i nazwiska odmieniają się tak jak rzeczowniki i przymiotniki.

W niektórych państwach słowiańskich stosuje się urzędowo także imię odojcowskie – tworzone od imienia ojca, np. *Aleksander* ***Siergiejewicz*** *Puszkin*.

1. Na podstawie treści lektur obowiązkowych podaj przykłady krewnych *po mieczu* i *po kądzieli* [1].

pokrewieństwo *po mieczu* – krewni od strony rodziny ojca

pokrewieństwo *po kądzieli* – krewni od strony rodziny matki

[1] kądziel – pęk włókna, np. lnianego albo wełnianego, przygotowany do przędzenia (zajmowały się nim głównie kobiety)

Odmiana **imion**

- W języku polskim imiona odmieniają się jak wyrazy pospolite o podobnie zakończonym temacie, np. *Alina* jak *malina*, *Antoni* jak *tani*. Jeśli dopasowanie imienia do zasad polskiej fleksji jest niemożliwe, pozostaje ono nieodmienne, np. *François* [fransł**a**], *Andrew* [endrju], *Leo*.
- Wszystkie imiona żeńskie zakończone na *-a*, także obce, podlegają odmianie, np. *Olga – Oldze*, *Vanessa – Vanessą*. Pozostałe imiona żeńskie się nie odmieniają, np. *Margaret*, *Michelle*.
- W odmianie imion *Bruno*, *Hugo*, *Iwo* pojawia się w temacie dodatkowa cząstka *-on*, np. *Bruno – Brunona*.
- Jeśli wymowa końcowej części obcych imion męskich różni się od pisowni, oddzielamy końcówkę fleksyjną za pomocą apostrofu, np. *Pierre* [pier] – *Pierre'a* [piera].

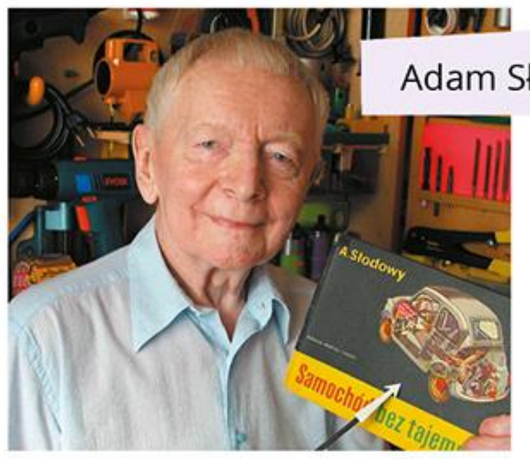
Odmiana **nazwisk**

- Nazwiska w postaci rzeczownikowej odmieniamy jak rzeczowniki, np. *Nowak* jak *ptak*, a nazwiska przymiotnikowe – jak przymiotniki, np. *Kowalski* jak *niebieski*. Także nazwiska obce, jeśli to możliwe, odmieniamy zgodnie z zasadami polskiej gramatyki, np. *Linde – Lindego*.
- Nazwiska kobiet odmieniamy tylko wtedy, gdy kończą się na *-a*, np. *Nowak-Kowalska – Nowak-Kowalskiej*.
- Nie odmieniamy nazwisk obcych, których nie da się dopasować do wzorców polskiej fleksji, np. *Hugo* [i**go**], *Richelieu* [riszel**je**]. Należy je wówczas poprzedzić odmienionym imieniem lub innym określeniem, np. *o Wiktorze Hugo*, *z kardynałem Richelieu*.
- Niekiedy sposób odmiany zależy od przyjętego zwyczaju, np. *Kocioł – Kocioła* lub *Kotła*. Od tradycji zależy także pozostawienie lub opuszczenie *-e* ruchomego, np. *Bartel – Bartela* lub *Bartla*.
- W przypadku męskich nazwisk dwuczłonowych odmieniają się oba człony np. *Karpiel-Bułecka – Karpielu-Bułecce*. Jeśli pierwszy człon jest nazwą przydomka lub dawnego herbu, można go nie odmieniać, np. *Pobóg-Malinowski – Pobóg-Malinowskiego*.
- Niesłowiańskie nazwiska męskie, które mają na końcu samogłoskę *-y* po spółgłosce lub niewymawianą samogłoskę *-e*, zapisujemy z użyciem apostrofu, np. *Exupéry – Exupéry'ego*, *Braille* [brajl] – *Braille'em* [brajlem]. W innych przypadkach stosujemy zapis bez apostrofu, np. *Dickens – Dickensa*, *Marley – Marleya*.
- Jeśli nazwisko odnosimy do większej liczby osób (małżeństwa, rodziny), stosujemy formy liczby mnogiej, np. *Nowakowie*, *Kowalscy*, *Sadowi*. Podlegają one tradycyjnej odmianie.

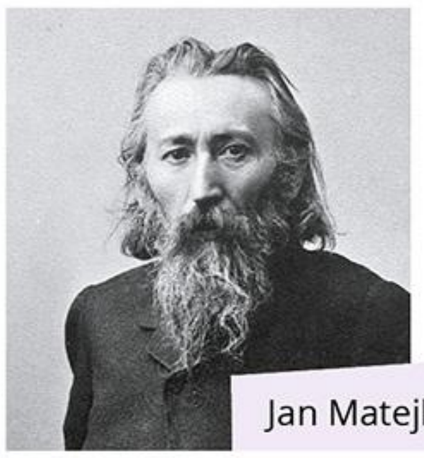
2. Określ, które z podanych imion są odmienne, a które – nieodmienne.

Roksana • Bruno • Beatrycze • Anna • Tomasz • Vanessa • Konstanty • Iwo • Miłosz • Leo

3. Odmień przez przypadki w liczbie pojedynczej imiona i nazwiska osób przedstawionych na zdjęciach.

Adam Słodowy

Jan Matejko

Maria Skłodowska-Curie

4. Przygotowujesz zaproszenia na swoje piętnaste urodziny. Zapisz zgodnie z regułą nazwiska małżeństw. W razie problemów skorzystaj ze słownika poprawnej polszczyzny lub informacji w internecie.

Zapraszam Państwa

(*Anna i Łukasz Kowalski*, *Tomasz i Zofia Płonka*, *Aleksandra i Rafał Kogut*, *Julia i Mateusz Milczarek*, *Jacek i Natalia Stokłosa*, *Maria i Jakub Koniuszko*, *Weronika i Zbigniew Gąsienica-Bednarz*, *Klaudia i Wiktor Knap*, *Oliwia i Tadeusz Kot*, *Michalina i Jarosław Zawadzki*).

5. Spośród podanych nazwisk męskich wybierz trzy, które odmienisz przez przypadki w liczbie pojedynczej i mnogiej.

Słabolepszy • Łapigrosz • Kuśnierz • Horowitz • Kujawa • Grzyb • Kokot • Sosnowski • Kuraszkiewicz • Głowiński • Łódzki • Palimąka • Chromy • Adamowicz • Wesołowski • Sznajder

Chcę więcej!

Występujące w polszczyźnie nazwiska powstawały w różny sposób.

Były tworzone od imion (np. Jędrzejczyk, Stanisławski, Piotrowicz – syn Piotra) i nazw miejscowych (np. Krakowski, Bocheński – od Bochni). Nawiązywały do wykonywanych zawodów (np. Bednarz – ktoś, kto robi beczki; Płuciennik / Płóciennik – od tkaczy wyrabiających płótno), przezwisk nadawanych ludziom bądź innych informacji na ich temat (np. Banaszak – od *banach*, czyli gruby; Nowak – ktoś nowy; Konieczny – ktoś, kto mieszka na końcu wsi; Sobierajski – ktoś, kto sobie radzi).

Wiele nazwisk pochodzi od części ciała i przedmiotów (np. Nochal, Nogalski, Korczak – drewniane naczynie na wodę). Często odnoszą się one do otaczającego świata, zwłaszcza nazw zwierząt (np. Orłowski, Kaczorowski, Sowiński) i roślin (np. Jaworski, Trześniewski, Śliwiński).

Wśród polskich nazwisk są też takie, które wywodzą się z języków obcych (np. Miller – po niemiecku młynarz; Holoubek – w języku czeskim gołąbek).

▶ Określ, w jaki sposób powstało Twoje nazwisko, i wyjaśnij jego znaczenie.

Informacje o pochodzeniu nazwisk można znaleźć m.in. w słownikach etymologicznych. Powstał także *Internetowy słownik nazwisk w Polsce*.

Sprawdź, co już umiesz

Uzupełnij tekst poprawnymi formami imion i nazwisk.

Zastanawia mnie ocena zachowania (*Kacper Malinowski*). Z jakiego powodu proponujemy mu taką samą jak (*Julia Rykała*)? Według mnie chłopiec zasługuje raczej na taką, jaką otrzymała (*Beatrycze Górny*). Dodam, że wczoraj widziałam też po lekcjach (*Bruno Szwarc*), który udzielał się jako wolontariusz w schronisku dla zwierząt. Poszedł tam z (*Marcel Kokot*), (*Jeremi Koniuszko*) oraz (*Nicole Leisner-Delacroix*) z klasy 8c.

Tradycje znane i nieznane

Kryteria sukcesu:

- wyjaśniam, w jaki sposób powstały tradycje związane z ważnymi świętami;
- porównuję tradycje dawnych Słowian ze współczesnymi;
- redaguję zaproszenie na inscenizację dawnego obrzędu;
- piszę opowiadanie inspirowane tradycjami słowiańskimi.

Na początek

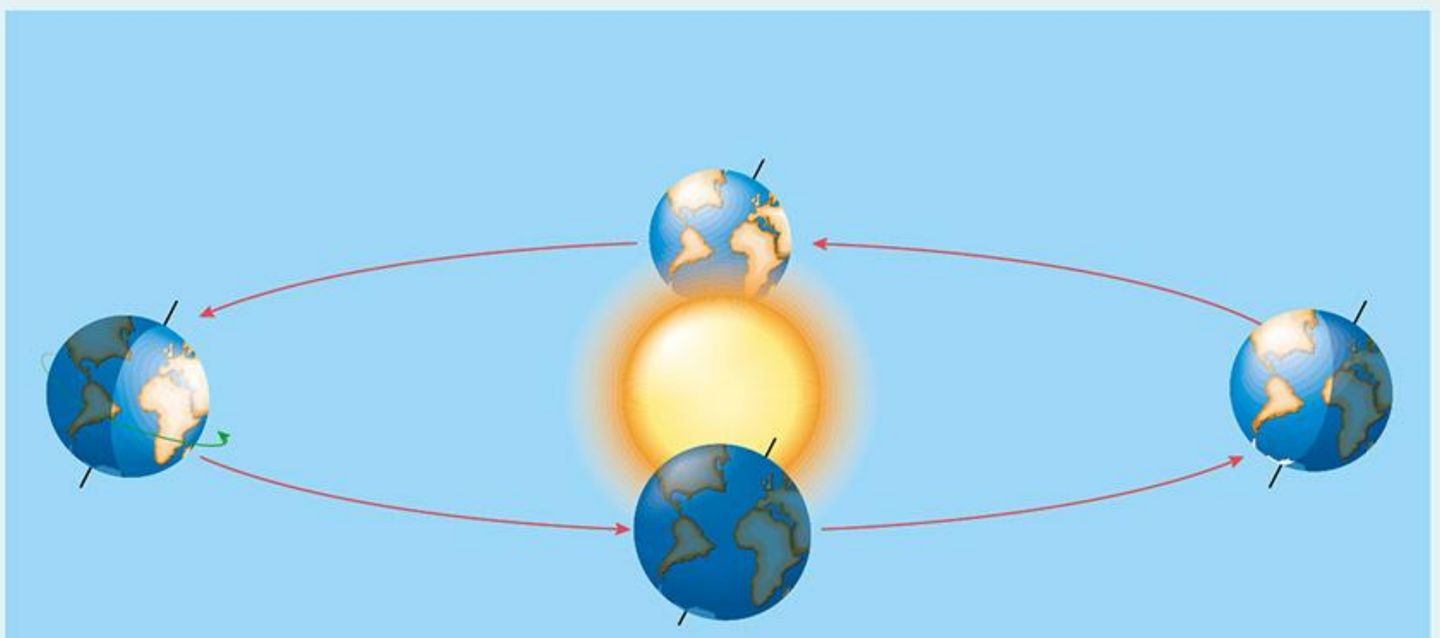
- Określ, jakie tradycje są ilustrowane przez zdjęcia. Co symbolizują przedstawione na nich przedmioty?

- Narysuj w zeszycie schemat wzorowany na ilustracji przedstawionej obok. Zaznacz pory roku na półkuli północnej i podaj daty rozpoczęcia astronomicznych pór roku. Na rysunku umieść również nazwy wybranych świąt i obyczajów przypadających w tym czasie.

- Wyszukaj w wybranych źródłach informacje na temat świąt obchodzonych przez dawnych Słowian.

Jare Gody • Gaik • Noc Kupały • Święto Plonów • Dziady • Szczodre Gody

Józef Ignacy Kraszewski (1812–1887)

Polski pisarz, dziennikarz, rysownik, malarz. Autor ponad 600 książek, w tym 232 powieści, takich jak *Stara baśń*, *Rzym za Nerona*, *Krzyżacy 1410*. Interesował się tematyką związaną z kulturą słowiańską oraz historią Polski. Chętnie uczył się języków obcych: starożytnej greki, arabskiego, łacińskiego, hebrajskiego, rosyjskiego i starosłowiańskiego. Uznawany jest za jednego z pierwszych polskich archeologów.

Poznaj autora

Józef Ignacy Kraszewski

Stara baśń

fragmenty

Nadszedł dzień Kupały[1] – święto w całym pogańskim obchodzone świecie, dzień Białego Boga dnia i światłości, na którego cześć paliły się ognie nad Adrią, nad Bałtem, nad Dunajem, nad Łabą, Wisłą, Dniestrem, Rodanem i Sekwaną. Ze czcią tego Bel-boga, Bela, ludy wędrowały na zachód wszystkie, z kolebki[2] swej rajskiej, w zimne kraje nowej ojczyzny.

Dzień Kupały najdłuższy w roku, noc Kupały najkrótsza były jednym ciągiem wesela, śpiewu, skoków i obrzędów.

I na tej górze świętej nad jeziorem, kędy[3] się z sąsiednich mirów[4] na Kupałę najwięcej ludu zbierało, już o wschodzie słońca z kąpieli wychodzące tłumy, przybrane w wieńce, poprzepasywane bylicą[5], postrojone ziołami kwitnącymi, otaczały starych gęślarzy[6]. […]

Od rana widać tu już było młodzież znoszącą suche gałęzie, łuczywo[7], bierwiona[8] świeżo ucięte, gdyż martwego drzewa jak na budowę chaty nikt nie używał, tak i na ogień święty nosić go nie było wolno. Gałęzie nawet suche z żywego drzewa musiały być obłamywane, bo w tych, które na ziemi leżały, mieszkała już śmierć.

Ze wszech stron widać było sunące sznurami niewiasty w bieli, całe w wiankach i opaskach zielonych, chłopaków w narzuconych na ramiona siermięgach[9]. Zewsząd po gajach i lesie brzmiały przedśpiewy zwiastujące nocną uciechę.

Nagotowane[10] ogniska widać było u skraju lasu, pod dębami i głębiej jeszcze. Kamiennymi siekierkami łupano drzazgi na podpał. Każda gromada obejmowała dawne miejsce i zgliszcze[11] swe świąteczne. Gwar wesoły i śmiechy przebrzmiewały po lesie. […]

---

[1] Kupała – bóstwo słoneczne Słowian; także święto na cześć tego boga
[2] kolebka – tu: miejsce pochodzenia
[3] kędy – skąd
[4] mir – sąsiedzka społeczność wiejska lub grodowa
[5] bylica – rodzaj rośliny, której przypisywano magiczne właściwości
[6] gęślarz – muzyk ludowy grający na gęślach (prymitywnym instrumencie smyczkowym)
[7] łuczywo – kawałek drewna przesiąkniętego żywicą, którym oświetlało się izby
[8] bierwiona – okrągłe, ociosane drewno używane do budowy ścian
[9] siermięga – krótki, płócienny płaszcz męski
[10] nagotowane – przygotowane
[11] zgliszcze – tu: miejsce, gdzie palono święty ogień

Słońce zapadać miało, wszystkich oczy i twarze ku niemu były zwrócone. Czekano, gdy ostatni jego promień zniknie z drzew pozłoconych wierzchołków, aby ognie rozniecić i pieśni a korowody rozpocząć.

Starsze niewiasty siedziały na ziemi, a około nich cebry[12] i garnki, i niecki[13] z mięsiwem, i kołacze[14] a korowaje[15] świąteczne widać było; młódź[16] się kręciła i goniła po błoni[17], klaskając w ręce. Dziewczęta trzymały się gromadą, kupkami na nie nacierali chłopcy, rzucano słowy; wyścigano się, krzycząc, i odpędzano chustami napastujących.

– Kupało! Kupało! Ładо[18]! – odzywały się tu i owdzie śpiewne głosy.

Dziwy i Żywi[19] nie było, a Dziwa miała pierwsza ogień podpalić i pieśń zanucić o Kupale.

Chłopcy tymczasem suche tarli drzewo, aby zrobić ogień boży, który by sam się zrodził, młodym był i nowym, a potem przez rok cały na domowym palił się ognisku. Był to ogień, którego z domu nikomu wynosić obcemu nie dawano. Kto ogień wynosił z chaty, brał z niej życie. […]

Wtem z dali pokazały się dwie dziewczęta w bieli, szły z wolna, trzymając się za ręce.

Zielone wianki miały na głowie, zielonymi przepasane były splotami, snopki ziół niosły w rękach, ale szły milczące, bez pieśni. […]

Ostatni blask zagasał, już tylko łuna czerwona wskazywała, gdzie zapadło, dwa smolne łuczywa ogień obejmował boży, zażegniętą żagiew[20] podano dziewczynie, która żywo i zręcznie pod stos ją podłożyła. W tej samej chwili przy wszystkich ogniskach błyskały już ogniki i wielkim głosem wołano radośnie: Kupało!…

Niewiasty stawały kołem, biorąc się za ręce osobno, osobno mężczyźni, i pieśni brzmiały po lesie dokoła. […]

Zrazu śpiew ciągnął się powolnie, krokami szły ociężałymi, potem pieśń żywiej brzmieć zaczęła, ruch coraz szybszym się stawał, rozgorączkowywał głos, miotały ręce, podnosiły głowy i oczy… Stare niewiasty oparte na kijach, siedzące na ziemi, które pójść nie mogły z korowodem, poklaskiwały, siedząc, poruszały głowami, całym ciałem drgały wspomnieniem młodości.

Las płonął światłami i huczał pieśnią, i tętnił skokami.

Z dala widać było ogniów łuny, a około nich wirem, kołem zwijające się cienie, z rozwianymi włosy, rozpuszczonymi szaty, rozsypującymi się wieńcami, podniesionymi rękami.

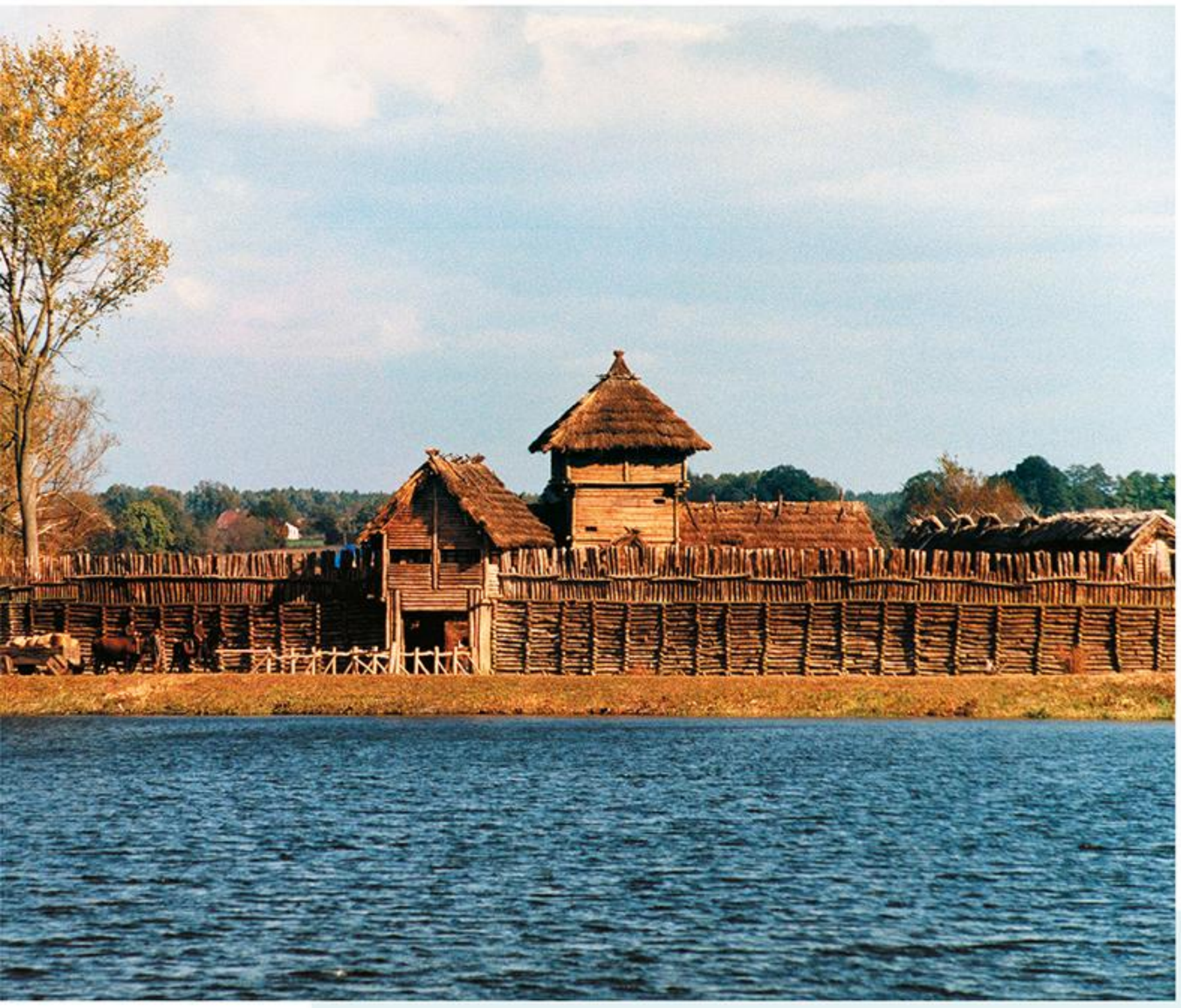
– Hej! Kupało! Kupało!

Gdzie indziej chłopcy brali kąpiel płomienną, skacząc przez ogniska, i przyklaskiwano ich skokom […].

Niewiasty jeszcze wiodły tany, gdy chłopcy z zapalonymi żagwiami zaczęli przeskakiwać ogniska, a potem wyścigać się po łące i wybiegać na polanki z nimi. Gdzie indziej lano miód w ogień na ofiarę Białemu Bogu, przygasał płomień na chwilę i buchał potem

---

[12] ceber – sporej wielkości drewniane naczynie z uchwytami
[13] niecka – podłużne naczynie wydrążone w jednym kawałku drewna
[14] kołacz – pieczywo obrzędowe
[15] korowaj – pszenne ciasto weselne
[16] młódź – młodzi ludzie, tutaj: młodzi chłopcy
[17] błoń – dziś: błonie; duża trawiasta równina
[18] Łada – bóstwo słowiańskie
[19] Dziwa i Żywia – siostry będące bohaterkami powieści, córki kmiecia; Dziwa posiadała dar przepowiadania przyszłości i pragnęła zostać kapłanką
[20] zażegnięta żagiew – podpalony kawałek drewna

Plan zdjęciowy filmu na podstawie *Starej baśni* Józefa Ignacego Kraszewskiego – *Stara baśń. Kiedy słońce było bogiem* w reżyserii Jerzego Hoffmana, Biskupin 2003

z nową mocą. Parobczaki nieraz spotkali się w skoku, wśród płomieni i dymu, uderzyli o siebie… nieraz się śmiejąc, chwytali za bary, padali na ziemię i tarzali, mocując.

U wszystkich ognisk razem rozpoczęły się te skoki, a wnet potem z ogniem pogony[21]. Z pozapalanymi żagwiami, których ogień w biegu nie powinien był zagasnąć, obiegano posiane zboża, barcie[22], łąki, wołając Kupały.

Na niebiosach, jakby spod zasłon przypatrując się ciekawie temu, co się działo na ziemi, szła zorza wieczorna całować się ze wschodzącą jutrzenką[23]… noc zaledwie przysłoniła lasy, a już dzień świtał za nimi.

Teraz rozpoczynało się picie i ucztowanie około ognisk, wśród wesela i śpiewu.

---

[21] pogony – gonitwy
[22] barcie – jamy wydrążone w rosnących drzewach, służące do hodowli pszczół
[23] jutrzenka – zorza poranna

O tekście

1. Wyszukaj w tekście i zapisz w zeszycie informacje na temat Kupały.

a) Zanotuj, w jakie dni przypadało to święto.

b) Na podstawie pierwszego akapitu ustal, na jakich terenach według Kraszewskiego je obchodzono. Sprawdź, które państwa współcześnie się tam znajdują.

c) Podaj cechy dnia i nocy Kupały. Jaki nastrój panował w trakcie tej uroczystości?

Kupała – bóstwo, święto
kupała – obrzęd

Piszę i mówię poprawnie

Nazwy świąt urzędowych i kościelnych oraz dni świątecznych, a także ich nazwy zwyczajowe piszemy wielkimi literami, np. Narodowy Dzień Niepodległości, Boże Narodzenie, Popielec, Gwiazdka.

Nazwy obrzędów i zwyczajów zapisujemy małą literą, np. walentynki, andrzejki, sylwester, tłusty czwartek.

Niektóre określenia można potraktować zarówno jako nazwę święta (wtedy np. Noc Kupały, Sobótka), jak i zwyczaju (kupała, sobótka).

2. Wypisz etapy przygotowań do święta Kupały i jego obchodów. Zwróć uwagę na wygląd uczestników oraz czynności wykonywane przez mężczyzn i kobiety.

3. W trakcie obrzędów ważną rolę odgrywał płomień jako światło. Jakie zasady związane z rozpalaniem ognisk obowiązywały uczestników?

a) Odszukaj informacje dotyczące symbolicznych czynności z wykorzystaniem ognia, które wykonywano w trakcie uroczystości.

b) Czy któreś z tych zwyczajów przetrwały do czasów współczesnych?

4. Wyszukaj w tekście przykłady archaizmów. W jakim celu Kraszewski je zastosował?

E **5.** Uzupełnij poniższe zdania. Wybierz odpowiedzi **A** albo **B** oraz **C** albo **D**.

W powieści *Stara baśń* występuje narracja **A** / **B**. Narrator jest **C** / **D**.

A. pierwszoosobowa
B. trzecioosobowa
C. jednym z uczestników wydarzeń
D. wszechwiedzącym komentatorem

Tworzę

6. Na podstawie fragmentu *Starej baśni* stwórz komiks, w którym przedstawisz świętowanie Nocy Kupały. W pracy uwzględnij rytuały wspomniane w tekście.

rytuał – zespół ustalonych czynności powtarzanych podczas obrzędów religijnych, praktyk magicznych i uroczystości oraz przy okazji szczególnych wydarzeń

E **7.** Jednym z synonimów Nocy Kupały są Wianki. Grodzisko w Owidzu organizuje z okazji tego święta inscenizację, podczas której będzie można wziąć udział w dawnych słowiańskich obrzędach. Zredaguj w imieniu organizatorów zaproszenie na spotkanie i zachęć dwoma argumentami do przybycia.

Mam lekkie pióro

Zaproszenie

Szkolne Koło Literackie
serdecznie zaprasza
Społeczność Szkolną
na Narodowe Czytanie powieści
Józefa Ignacego Kraszewskiego *Stara baśń*,
które odbędzie się 20 listopada 2025 roku o godzinie 16:00
w hali sportowej w Elblągu przy ul. Świątecznej 24.
Wydarzenie będzie okazją do spotkania
z lokalnymi aktorami
oraz wysłuchania interpretacji utworu.

kto zaprasza?

kogo?

na co?

kiedy?

gdzie?

dlaczego warto skorzystać z zaproszenia?

Zaproszenie – krótka wypowiedź, w której zaprasza się odbiorcę na jakieś ważne wydarzenie (np. organizowane przez nadawcę). Często zawiera argumenty przemawiające za skorzystaniem z zaproszenia.

Pamiętaj, aby w zaproszeniu:

- formy grzecznościowe zapisywać wielką literą;
- dostosować styl do odbiorcy;
- zachować odpowiedni układ graficzny.

Bank słówek

- zapraszam • serdecznie zapraszam • mam zaszczyt zaprosić • będę zaszczycony Państwa obecnością • będzie nam bardzo miło • nie możemy się doczekać

8. Wybierz jedno ze świąt obchodzonych przez dawnych Słowian. Sprawdź, z jakim bóstwem było związane. Napisz opowiadanie, w którym przedstawisz obchody tej uroczystości. Opisana przygoda powinna skłonić do refleksji, że warto by było przenieść się w czasy, gdy kultywowano tradycje słowiańskie.

Sprawdź, co już umiesz

Wybierz poprawne dokończenie zdania.

Z tekstu Józefa Ignacego Kraszewskiego wynika, że Święto Kupały było obchodzone

A. tylko przez Słowian.
B. jedynie przez młodzież.
C. na świętej górze nad jeziorem.
D. w czasie najdłuższej nocy w roku.

Kiedy tradycje mogą zanikać?

Kryteria sukcesu:

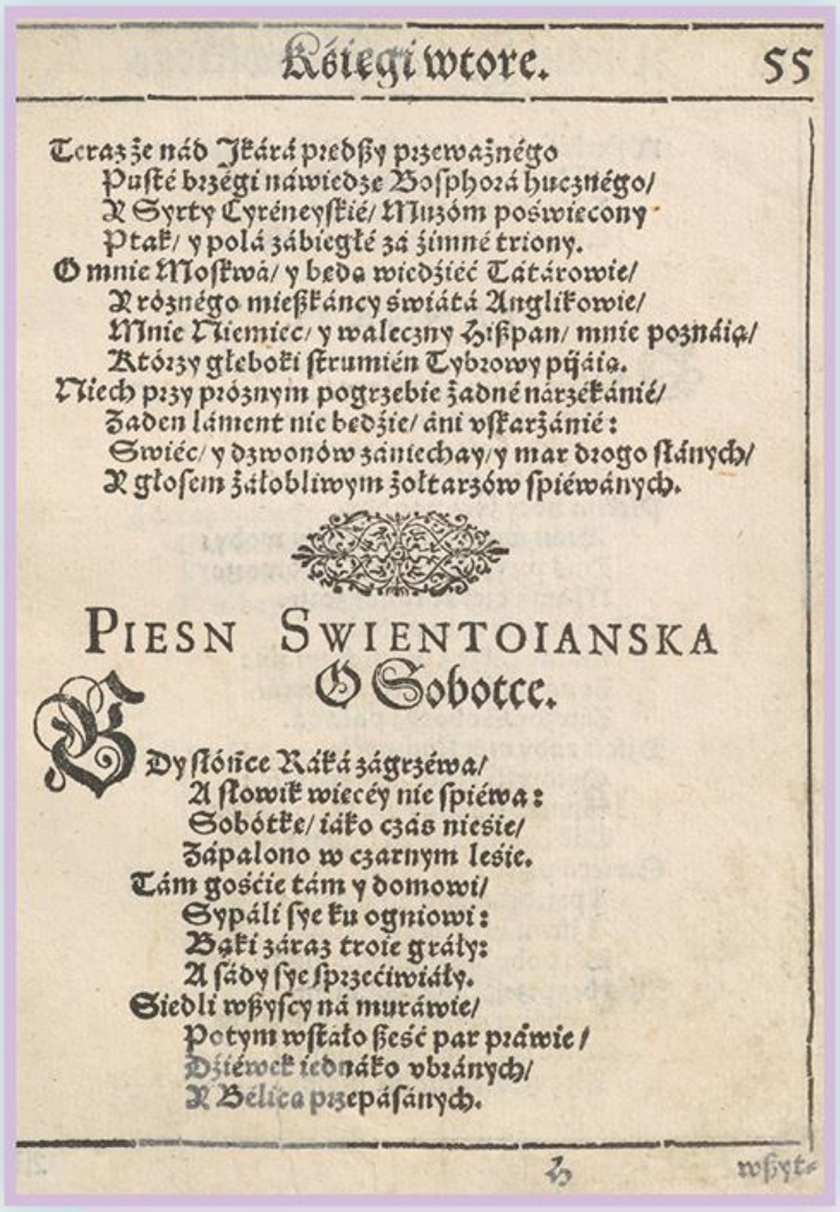
- wskazuję elementy tradycji słowiańskiej w utworze renesansowym;
- analizuję rolę tradycji w życiu człowieka;
- oceniam ze współczesnej perspektywy wartość tradycji, o której mowa w utworze.

Na początek

Pieśń świętojańska o Sobótce

Cykl utworów wydany dwa lata po śmierci Jana Kochanowskiego[1], czyli w 1586 r. Składa się z dwunastu pieśni śpiewanych przez panny podczas obchodów ludowego obrzędu sobótki. Noc świętojańska otrzymała nazwę na cześć św. Jana Chrzciciela i obchodzona jest w czerwcu (z 23 na 24). Zwyczaj ten został wprowadzony przez Kościół katolicki w Polsce ze względu na nieudane próby usunięcia z obyczajowości ludowej pogańskich rytuałów związanych z przesileniem letnim. Dlatego zdecydowano się na połączenie tej uroczystości z obrzędowością chrześcijańską, wprowadzając zwyczaj święcenia wody i ziół leczniczych. W liturgii kościelnej pozostawiono również religijne kompozycje wokalne i hymny świętojańskie, które przywędrowały do Polski z Zachodu.

[1] biogram poety – *zob. s.* 16

Księgi wtore. 55

Teraz że nád Jkárá przedßy przeważnégo
Puſté brzégi náwiedze Bosphorá hucznégo/
A Syrty Cyréneyſkié/ Muzóm poświecony
Ptak/ y polá zábiegłé zá zimné triony.
O mnie Moſkwá/ y beda wiedzieć Tátárowie/
A różnégo mießkáncy świátá Anglikowie/
Mnie Niemiec/ y waleczny Hiſpan/ mnie poznáią/
Którzy gleboki ſtrumién Tybrowy pijáią.
Niech przy prożnym pogrzebie żadné nárzekánié/
Żaden lámenť nie bedzie/ áni vſkarżánié:
Swiéc/ y dzwonów zánechay/ y mar drogo ſtánych/
A głoſem żałobliwym żołtarzów ſpiéwánych.

PIESN SWIENTOIANSKA
O Sobotce.

BY ſłońce Ráká zágrzéwa/
A ſłowik wiecéy nie ſpiéwa:
Sobótke/ iáko czás nieſie/
Zápalono w czarnym leſie.
Tám gośćie tám y domowi/
Sypáli ſye ku ogniowi:
Bąki záraz troie grały:
A ſądy ſye ſprzećiwiały.
Siedli wßyſcy ná murávie/
Potym wſtáło ßeść par práwie/
Dźiéwek iednáko vbránych/
A Bélica przepáſánych.

wßyſt-

Początek cyklu *Pieśń świętojańska o Sobótce* w tomie *Pieśni Jana Kochanowskiego księgi dwoje*, 1586

- Sobótka, noc kupały, kupalnocka, noc świętojańska, wigilia św. Jana, przesilenie letnie – te wyrażenia związane są z jedną uroczystością, jednak odwołują się do różnych tradycji. Połącz nazwy z odpowiednimi określeniami. Jedno określenie może się odnosić do kilku tradycji.

słowiańska • chrześcijańska • naukowa • ludowa • pogańska • religijna

Jan Kochanowski

Pieśń świętojańska o Sobótce

fragmenty

Gdy słońce Raka zagrzewa[1],
A słowik więcej nie śpiewa,
Sobótkę, jako czas niesie[2],
Zapalono w Czarnym Lesie.

Tam goście, tam i domowi[3]
Sypali sie ku ogniowi;
Bąki[4] troje grały,
A sady sie sprzeciwiały[5].

Siedli wszyscy na murawie,
Potym wstało sześć par prawie[6]
Dziewek jednako ubranych
I belicą[7] przepasanych.

Wszytki[8] śpiewać nauczone,
W tańcu także niezganione[9]
Więc koleją zaczynały,
A pierwszej tak począć dały.

Panna I

Siostry, ogień napalono
I placu nam postąpiono[10];
Czemu sobie rąk nie damy,
A społem[11] nie zaśpiewamy?

Piękna nocy, życz pogody,
Broń wiatrów i nagłej wody.
Dziś przyszedł czas, że na dworze
Mamy czekać ranej zorze[12].

---

[1] Raka zagrzewa – jest w znaku Raka (od 22 czerwca)
[2] jako czas niesie – jak czas nakazuje
[3] domowi – domownicy
[4] bąki – dudy (instrument dęty drewniany), piszczałka
[5] sie sprzeciwiały – odpowiadały
[6] prawie – razem, w komplecie
[7] belica – bylica; rodzaj rośliny, której przypisywano magiczne właściwości
[8] wszytki – wszystkie
[9] niezganione – doskonałe
[10] placu nam postąpiono – zostawiono nam miejsce
[11] społem – razem, wspólnie
[12] ranej zorze – porannej zorzy, wschodu słońca

Tak to matki nam podały,
Samy także z drugich miały[13],
Że na dzień świętego Jana
Zawżdy[14] Sobótka palana[15].

Dzieci, rady mej słuchajcie,
Ojcowski rząd[16] zachowajcie:
Święto niechaj świętem będzie,
Tak bywało przedtym wszędzie.

Święta przedtym ludzie czcili,
A przedsię[17] wszytko zrobili;
A ziemia hojnie rodziła,
Bo pobożność Bogu miła.

Dziś bez przestanku pracujem
I dniom świętym nie folgujem[18];
Więc też tylko zarabiamy[19],
Ale przedsię nic nie mamy.

Albo nas grady porażą,
Albo zbytnie ciepła każą[20];
Co rok słabsze urodzaje,
A zła drogość za tym wstaje[21].

Pracuj we dnie, pracuj w nocy,
Prózno bez Pańskiej pomocy;
Boga, dzieci, Boga trzeba,
Kto chce syt być swego chleba.

Na Tego my wszytko włóżmy[22],
A z sobą sami nie trwóżmy[23];
Wrócąć sie i dobre lata,
Jeszczeć nie tu[24] koniec świata.

A teraz ten wieczór sławny[25]
Święćmy jako zwyczaj dawny:
Niecąc ognie do świtania,
Nie bez pieśni, nie bez grania.

---

[13] z drugich miały – tu: dowiedziały się od swoich przodkiń
[14] zawżdy – zawsze
[15] palana – zapalana
[16] ojcowski rząd – tradycyjny porządek
[17] przedsię – mimo to, jednak
[18] dniom świętym nie folgujem – nie zwracamy uwagi na dni świąteczne
[19] zarabiamy – tu: pracujemy na polu
[20] każą – niszczą
[21] wstaje – powstaje
[22] Na Tego my wszytko włóżmy – zawierzmy wszystko Bogu
[23] nie trwóżmy – nie lękajmy się
[24] nie tu – nie teraz
[25] sławny – uroczysty

Chcę więcej!

Sielanka to wywodzący się z antyku gatunek utworów literackich przedstawiających wyidealizowane uroki życia wiejskiego. Wywodzi się najprawdopodobniej z tradycji piosenek pasterskich. Może zawierać elementy monologu lub dialogu. Jej bohaterami są często pasterze, rolnicy bądź myśliwi wiodący szczęśliwe, spokojne życie, w harmonii ze światem natury. Niekiedy sielanka podejmuje także tematykę miłosną. W epoce renesansu ten gatunek był wykorzystywany m.in. przez Jana Kochanowskiego.

- Wskaż w *Pieśni świętojańskiej o Sobótce* elementy sielankowe. Określ, jaką pełnią funkcję.

Kazimierz Pochwalski, *Para pastuszków w lesie – Sielanka*, 1879, Muzeum Narodowe w Warszawie

- Wyjaśnij, dlaczego obraz Kazimierza Pochwalskiego nosi podtytuł *Sielanka*.

O tekście

1. Wskaż informacje o czasie obchodzenia Sobótki. W jaki sposób jest on określony?

2. Wymień uczestników obchodów nocy świętojańskiej. Co o nich wiadomo?

3. Z jaką postacią wiąże się wspomniany w utworze Czarny Las? Podaj oficjalną nazwę tego miejsca. Określ, jakim typem wyrazu złożonego (złożeniem, zrostem, zestawieniem) jest to słowo, a następnie odmień je przez przypadki.

4. Zanalizuj wypowiedź Panny I z drugiego fragmentu *Pieśni świętojańskiej o Sobótce*. W tym celu odpowiedz na pytania:

a) Co kobieta mówi o tym święcie? Które elementy obrzędu wymienia?

b) W jaki sposób wypowiada się o tradycji? Kto jest odpowiedzialny za jej przekazywanie?

c) Dlaczego obchodzenie świąt uważa za ważne?

5. Czy Twoim zdaniem słowa: *Dziś bez przestanku pracujem / I dniom świętym nie folgujem*, można odnieść do XXI w.? Uzasadnij swoją odpowiedź.

6. Wskaż w utworze cechy pieśni. Zwróć uwagę na rytmiczność i występowanie wyrazów dźwiękonaśladowczych.

7. Zastanówcie się, czy warto obchodzić noc świętojańską. W tym celu podzielcie się na dwie grupy. Zadaniem grupy pierwszej będzie wskazanie argumentów przemawiających za świętowaniem kupały. Druga grupa zbierze argumenty uzasadniające, że nie warto pielęgnować tej tradycji. Wyniki pracy przedstawcie na forum klasy.

Tworzę

8. Stwórzcie plan współczesnych obchodów przesilenia letniego. Zaprojektujcie ubiór i akcesoria używane przez uczestników. Napiszcie cztery wersy pieśni rozpoczynającej tę uroczystość.

9. Czy tradycje można uratować przed zanikaniem? Zredaguj wypowiedź, w której uzasadnisz swoje stanowisko. Odwołaj się do dwóch argumentów.

Sprawdź, co już umiesz

Uzupełnij poniższe zdania. Wybierz odpowiedzi **A** albo **B** oraz **C** albo **D**.

Pieśń to gatunek **A** / **B**, który powstał w starożytności. W *Pieśni świętojańskiej o Sobótce* wskazane są **C** / **D** życia wiejskiego.

A. epicki
B. liryczny
C. wady
D. zalety

Co łączy ortografię z tradycją?

Kryteria sukcesu:

- rozpoznaję i utrwalam reguły ortograficzne;
- stosuję zasady poprawnej pisowni w praktyce;
- wyjaśniam słuszność i potrzebę stosowania reguł ortograficznych.

Na początek

W latach 20. XX w. pojawiły się postulaty zerwania z tradycyjną ortografią i ujednolicenia zasad polskiej pisowni.

- Odczytaj fragment tekstu i zapisz poprawnie słowa, w których pojawiają się błędy ortograficzne. Jeśli masz wątpliwości, skorzystaj ze słownika.
- Czy zgadzasz się z opinią zawartą w cytacie? Uzasadnij swoje zdanie, odnosząc się do pojęcia tradycji.

Absurdem jest dla wyrażeńa jednego i tego samego dźwięku używańe 2 rużnyh znakuw (liter). Dlatego skreślamy raz na zawsze z alfabetu polskiego jako zbyteczne litery ó i rz, pońeważ w wymawianu ńe rużńą ść ńiczem od liter u i ż lub sz i bez szkody dadzą ść przez ńe zastąpić.

Bruno Jasieński, *Mańifest w sprawie ortografji fonetycznej* (fragment)

Ortografia – zbiór przepisów dotyczących pisowni w danym języku. W polszczyźnie opiera się na czterech zasadach:

I	II	III	IV
zapis słowa jest zgodny z jego brzmieniem	zapis różni się od wymowy, ponieważ uwzględnia budowę wyrazu – jego związek z wyrazami pokrewnymi i powiązania między formami fleksyjnymi	pisownia odzwierciedla zmiany, które zaszły w przeszłości w języku (dotyczy to m.in. zapisu głosek *rz*, *h*, *ó*)	sposób zapisu wynika z przyjętych zasad, zawartych w słownikach ortograficznych (dotyczy to m.in. pisowni łącznej i rozdzielnej, stosowania wielkich liter)
dom [dom], woda [woda], albo [albo]	trawka [trafka], bezpieczny [bespjeczny]	rzeka, hrabia, król	Wielkanoc, na pewno, naprawdę

1. Które z czterech zasad polskiej ortografii można powiązać z pojęciem tradycji? Z jakich względów?

2. W każdym zbiorze wskaż te słowa, których pisownię należy zapamiętać, ponieważ nie można jej wyjaśnić za pomocą ustalonej zasady. Wykorzystaj podane niżej przypomnienie najważniejszych reguł i uzasadnij pisownię pozostałych wyrazów.

RZ → orzeł, rzucać, kalendarz, zegarmistrz, porzeczka, krzak, chrzan, urząd

Ż → nóżka, małżeństwo, żałować, drużyna, mosiężny, kożuch, żart, sprzedaż

Ó → pióro, płótno, kartkówka, żółty, twórca, Kraków, córka, Horeszkówna

U → rysunek, gotuje, paluszek, kapusta, mamusia, lustro, pusty, milutki, ubrać

H → herb, wahać, hipoteka, bohater, harmonia, zhańbić, hektolitr, druh

CH → mech, schemat, skrucha, zuch, wschód, chytry, schodzić, chuligan

RZ piszemy:

- gdy wymienia się na *r*
- po spółgłoskach: *b*, *p*, *d*, *t*, *g*, *k*, *ch*, *j*, *w*

WYJĄTKI:
- pszenica
- kształt
- pszczoła
- Pszczyna
- bukszpan
- wszystko

- w zakończeniach: *-mistrz*, *-mierz*, *-arz*, *-erz*

Ó piszemy:

- gdy wymienia się na *o*, *a lub e*
- w zakończeniach *-ów*, *-ówna*, *-ówka*

WYJĄTKI:
- skuwka
- zasuwka
- wsuwka

H piszemy:

- gdy wymienia się na *g*, *ż*, *z*
- w rozpoczynających wyrazy cząstkach: *hiper-*, *hipo-*, *hydro-*, *hekto-*, *helio-*
- po literze *z*

Ż piszemy:

- gdy wymienia się na *g*, *dz*, *h*, *z*, *ź*, *s*
- po literach: *l*, *ł*, *r*, *m*, *n*

U piszemy:

- zawsze na początku i na końcu wyrazu

WYJĄTKI:
- ów
- ówdzie
- ówczesny
- ósmy
- ósemka

- w zakończeniach rzeczowników: *-unek*, *-unka*, *-un*, *-ulec*
- w zakończeniach czasowników: *-uję*, *-ujesz*, *-uje*
- w zakończeniach zdrobnień i zgrubień, np. *-uchny*, *-unio*, *-utki*, *-uszek*, *-ulek*, *-uch*

CH piszemy:

- gdy wymienia się na *sz*
- na końcu wyrazów

WYJĄTEK:
- druh

- po literze *s*

3. W grupach eksperckich przygotujcie informacje na temat zasad pisowni wyrazów:

- grupa A – z partykułą *nie*,
- grupa B – z partykułą *by*,
- grupa C – z *-ą*, *-ę* w zakończeniach.

Zaprezentujcie efekty swojej pracy w dowolnej formie.

4. Wybierz poprawne dokończenie zdania. Słowo *tworzyć* zostało zapisane zgodnie z tą samą zasadą ortograficzną dotyczącą pisowni *rz* co wyraz

A. *rowerzysta*. **B.** *spojrzeć*. **C.** *rzęsisty*. **D.** *grzmieć*.

5. Zapisz dziewięć imion – po trzy z: *rz*, *h* oraz *ó*.

6. Dokończ poniższe zdania. Wybierz odpowiedzi **A** albo **B** oraz **C** albo **D**.

W wypowiedzeniu: *Po ciężkim dniu pracy warto usiąść w swoim najwygodniejszym fotelu i odpocząć*, podkreślony wyraz to przymiotnik w stopniu **A** / **B**. Zgodnie z zasadami poprawności ortograficznej partykułę *nie* z wyrazem *najwygodniejszym* należy zapisać **C** / **D**.

A. wyższym
B. najwyższym
C. łącznie
D. rozdzielnie

7. Przepisz do zeszytu dyktando Stanisława Lema, jednego z najbardziej znanych na świecie polskich pisarzy, i uzupełnij brakujące litery.

Był sobie raz _łopiec nieg_eczny, kt_ry się _czyć nie _ciał [...]. Stw_rca, zdenerwowany tak niewłaściwym post_powaniem, _czynił c_d, mocą kt_rego wszystkie _yczenia owego _łopca się spełniły. [...] Potop nast_pił i cała ziemia zalana obr_ciła się w jeden basen k_pielowy. A _e w wodzie pływało du_o produkt_w _ywnościowych, m_gł _łopiec za_erać się nie_stannie. Jak_e jednak ma_ył teraz o tym, aby os_szyć się, p_jść do szkoły i nie jeść już węgo_y, pstrąg_w, mokrego _leba oraz jajek albatros_w.

Stanisław Lem, *Dyktanda czyli... W jaki sposób wujek Staszek wówczas Michasia – dziś Michała – uczył pisać bez błędów* (fragmenty)

Stanisław Lem przygotowywał humorystyczne teksty dyktand dla swojego siostrzeńca, któremu zasady ortografii sprawiały dużo trudności. Wykorzystywał w nich często czarny humor, czyli zestawienie elementów grozy i humoru. Jak sądzisz, w jakim celu?

Sprawdź, co już umiesz

Wyjaśnij, jakie zasady ortograficzne rządzą pisownią w podkreślonych wyrazach.

Mózg uczy się nie dlatego, że ktoś każe lub karze, ale dlatego, że coś go zainteresuje.

Rzecz o rzeczy

Kryteria sukcesu:

- omawiam pojęcia rozważane w wierszu Juliana Tuwima;
- używam słowa *rzecz* w kilku znaczeniach;
- analizuję związki pomiędzy utworami różnych poetów;
- badam, jaki stosunek do tradycji został wyrażony w dziele.

Na początek

- Narysuj w zeszycie dowolną rzecz kojarzącą Ci się z Janem Kochanowskim. Wyjaśnij swój wybór.

1894

1913
debiut literacki

1918
odzyskanie przez Polskę niepodległości

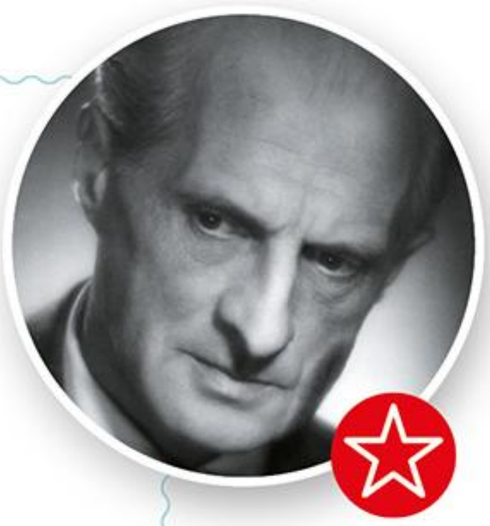
1929
wydanie tomu *Rzecz Czarnoleska*

1939–1945
II wojna światowa

1946
powrót z emigracji do ojczyzny

1953

Julian Tuwim (1894–1953)

Poznaj autora

Urodzony w Łodzi polski poeta i tłumacz literatury rosyjskiej, francuskiej, niemieckiej oraz łacińskiej. Już w okresie gimnazjum przekładał polskie wiersze na język esperanto. Jego debiutem był utwór *Prośba*, który ukazał się w „Kurierze Warszawskim" w 1913 r. Studiował na wydziałach prawa i filozofii Uniwersytetu Warszawskiego. W 1918 r. współtworzył kabaret literacki Pod Picadorem, a rok później – grupę poetycką Skamander. W czasie II wojny światowej przebywał poza granicami kraju: w Rumunii, Portugalii, we Francji, w Brazylii i Stanach Zjednoczonych. Tuwim powrócił do ojczyzny w 1946 r. W latach 50. był kierownikiem literackim w Teatrze Nowym. Jego utwory dla dzieci (*Lokomotywa*, *Słoń Trąbalski*, *Zosia Samosia*) zapisały się na trwałe w kulturze polskiej. Do najważniejszych tomów poezji tego twórcy należą: *Czyhanie na Boga*, *Sokrates tańczący*, *Słowa we krwi*, *Rzecz Czarnoleska*. Za wybitne dzieła uznaje się też wydane dopiero po wojnie poematy *Bal w Operze* i *Kwiaty polskie*.

Na lewym policzku Tuwim miał duże ciemne znamię, które przyprawiało go o ogromne kompleksy. Poeta bardzo dbał o to, by do zdjęć pozować prawym profilem.

Ławeczka Tuwima – spiżowy pomnik autorstwa Wojciecha Gryniewicza, 1999, Łódź

Julian Tuwim

Rzecz Czarnoleska

Rzecz Czarnoleska – przypływa, otacza,
Nawiedzonego niepokoi dziwem.
Słowo się z wolna w brzmieniu przeistacza,
Staje się tem prawdziwem.

Z chaosu ład się tworzy. Ład, konieczność,
Jedyność chwili, gdy bezmiar tworzywa
Sam się układa w swoją ostateczność
I woła, jak się nazywa.

Głuchy nierozum, ciemny sens człowieczy
Ostrym promieniem na wskroś prześwietlony,
Oddechem wielkiej Czarnoleskiej Rzeczy
Zbudzony i wyzwolony.

(z tomu *Rzecz Czarnoleska*)

Epitafium Jana Kochanowskiego w kościele w Zwoleniu, ok. 1610

Wykonane z czerwonego marmuru popiersie poety uważa się za jego autentyczną podobiznę. Jak głosi napis na tablicy, epitafium powstało, *aby uczony przechodzień nie minął bez uczczenia zwłok takiego męża, którego pamięć u ludzi wykształconych trwać będzie wiecznie.*

O tekście

1. Podziel utwór na części. Zastosuj wybrane przez siebie kryterium (np. budowa, treść). Uzasadnij podjętą decyzję.

2. Jakie pojęcia poeta uczynił bohaterami tego utworu? Wskaż w tekście czynności i stany, które ich dotyczą. Przerysuj do zeszytu poniższą tabelę i uzupełnij, dopisz też swoje refleksje i skojarzenia.

Pojęcie	Czynności, stany	Refleksje, skojarzenia
Rzecz Czarnoleska	*przypływa*	*pojawia się jak np. wspomnienie*
?	?	?

3. Przypomnij, jak nazywamy środek poetycki polegający na nadawaniu pojęciom i zjawiskom cech istot żywych. W jakim celu został on zastosowany w tym utworze?

4. Przeczytaj definicję słowa *rzecz*. Określ, w którym znaczeniu zostało ono użyte w wierszu, a które objaśnienie dotyczy rzeczy narysowanej przez Ciebie na początku lekcji.

rzecz
1. każdy materialny element rzeczywistości
2. ogólne określenie konkretnego zjawiska, zdarzenia, czynności lub stanu
3. książka lub inne dzieło artystyczne
4. historia opowiadana lub przedstawiona w książce, filmie albo sztuce teatralnej

https://wsjp.pl/

5. Ułóż dwa zdania, w których słowo *rzecz* będzie niosło ze sobą inną treść niż w utworze Juliana Tuwima.

6. Przypomnij poglądy na temat życia przedstawione przez Jana Kochanowskiego w pieśniach.

a) Do jakich filozofii nawiązywał poeta?

b) Udowodnij, że w utworze Tuwima można znaleźć odwołanie do tych samych myśli filozoficznych.

7. Które z wartości cenionych przez Jana Kochanowskiego pojawiły się w wierszu *Rzecz Czarnoleska*? O jakim wpływie twórczości tego renesansowego artysty jest mowa w ostatniej strofie wiersza Tuwima? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Tradycja literacka – dorobek literacki przeszłości stanowiący w danej epoce punkt odniesienia dla twórców (np. pisarze renesansu odwoływali się do tradycji antycznej). Składają się na tę tradycję:

- utwory, do których nawiązują późniejsi autorzy (np. motto w II części *Dziadów* Adama Mickiewicza pochodzi z dramatu Williama Szekspira);
- wykorzystywane w literaturze tematy i motywy (np. kwestia kultywowania tradycji w *Panu Tadeuszu* Adama Mickiewicza);
- reguły budowania dzieł i gatunki literackie (np. wykorzystanie formy ballady w *Dusiołku* Bolesława Leśmiana);
- środki językowe (np. porównanie homeryckie w *Trenie V* Jana Kochanowskiego).

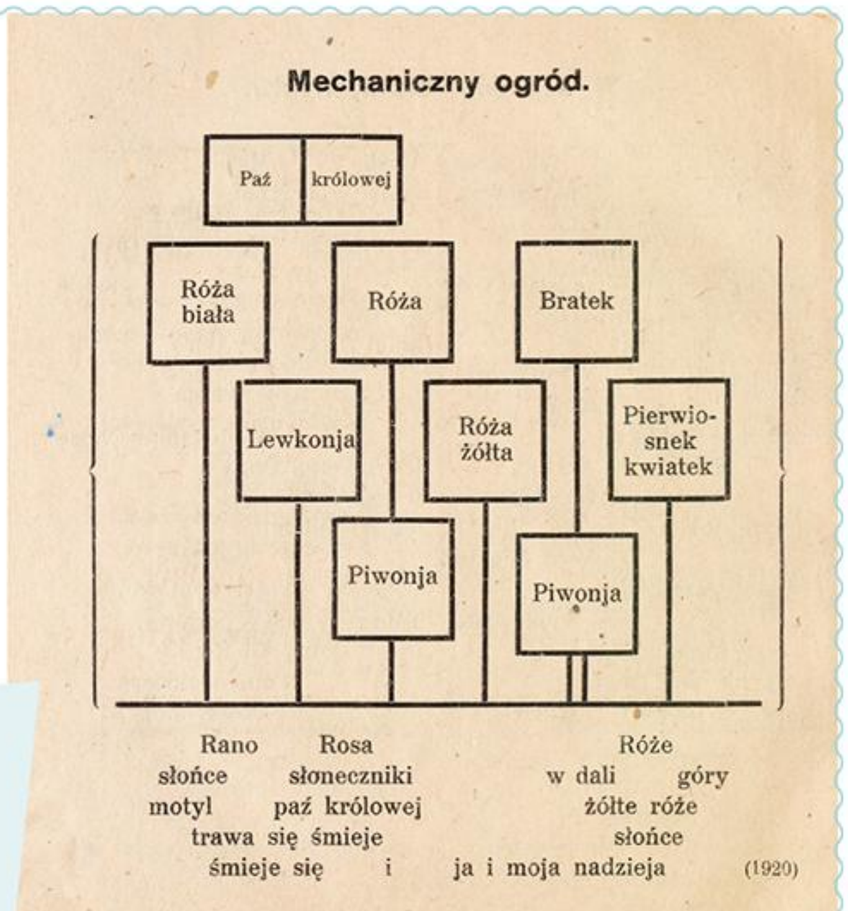
Twórcy mogą być kontynuatorami tradycji literackiej, mogą także buntować się wobec niej i z nią zrywać.

8. Oblicz, ile lat dzieli rok śmierci Jana Kochanowskiego od roku urodzin Juliana Tuwima. O czym świadczy nawiązywanie przez poetę do twórczości artysty żyjącego znacznie wcześniej?

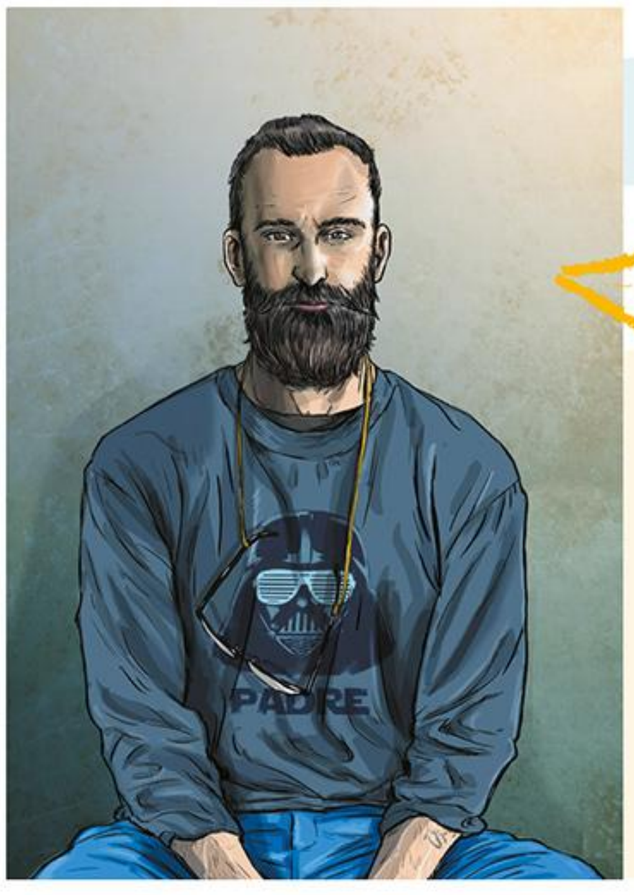
Chcę więcej!

Nie wszyscy poeci współcześni Tuwimowi byli kontynuatorami tradycji literackiej. W twórczości wielu z nich wyraźnie widać zrywanie z dorobkiem przeszłości. Niekiedy przejawiało się to w zaskakującej formie utworu, np. wykorzystaniu elementów graficznych.

- Porozmawiajcie o budowie utworu Tytusa Czyżewskiego. W wypowiedziach uwzględnijcie pojęcia: strofa, wers, rym, rytm.
- Wyjaśnij, jak rozumiesz tytuł *Mechaniczny ogród*.

Tytus Czyżewski, *Mechaniczny ogród*, wiersz z tomu *Noc-dzień. Mechaniczny instynkt elektryczny*, Kraków 1922

Krzysztof Chalik, *Jan Kochanowski*, ilustracja z akcji „Wolni pisarze. Wolne pisarki", 2011

Zgodnie z prawem autorskim 70 lat po śmierci twórcy jego dzieła stają się własnością publiczną i można je publikować bez ograniczeń. Przypomina o tym akcja społeczna „Wolni pisarze. Wolne pisarki", która ma na celu zachęcenie do czytania takich utworów w internecie.

- Porównaj współczesny portret Jana Kochanowskiego z tradycyjnymi wizerunkami poety *(zob. s.* **16** *i* **76**). Na jaki stosunek do jego twórczości wskazuje?

Tworzę

9. Na forum internetowym miłośników twórczości Juliana Tuwima toczy się dyskusja na temat tego, czy poeta nawiązywał do tradycji literackiej. Napisz komentarz, w którym przedstawisz swoje stanowisko i poprzesz je dwoma argumentami.

10. Zaprojektuj ilustrację do wiersza *Rzecz Czarnoleska*. Które fragmenty utworu będą wskazówką do wykonania tej pracy? Wkomponuj w swoje dzieło wybrane epitety i metafory.

11. Utwórz przymiotnik od nazwy miejscowości, w której znajduje się Twoja szkoła, i dodaj go do słowa *rzecz*.

Wzór:

Zielona Góra – zielonogórski – rzecz zielonogórska

Opisz w kilku zdaniach tę *rzecz* i wyjaśnij jej związek z wymienioną miejscowością.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Tytuł utworu Juliana Tuwima nawiązuje do miejscowości, z której pochodził Jan Kochanowski.	**P**	**F**
2.	Funkcją środka poetyckiego użytego do określenia *słowa* w wierszu jest wyeksponowanie konkretnej cechy.	**P**	**F**
3.	Słowo *rzecz* zostało użyte w tekście w znaczeniu: *książka lub inne dzieło artystyczne*.	**P**	**F**

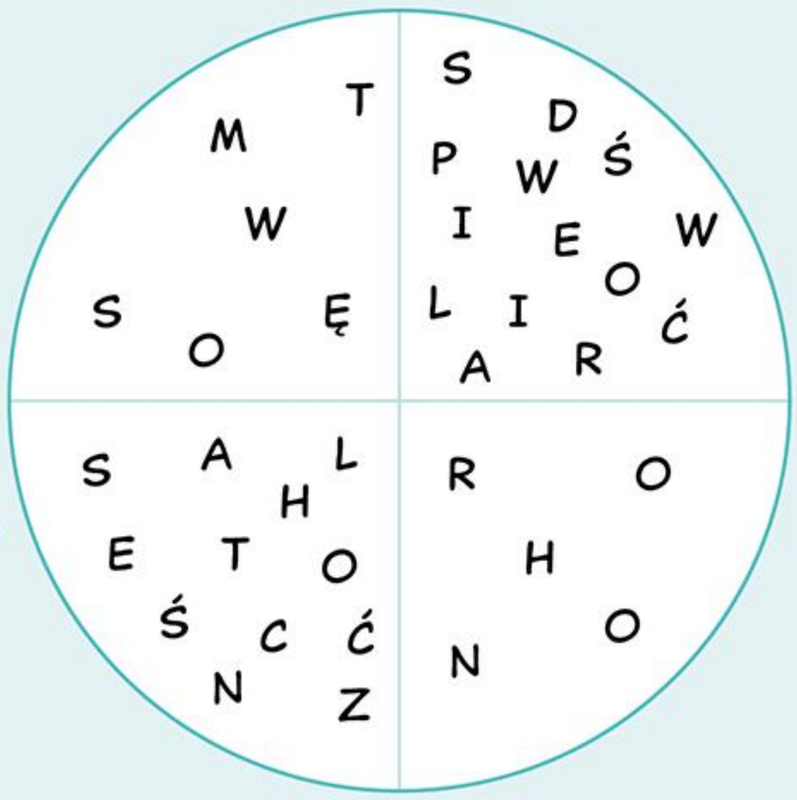
O tradycji rycerskiej w kulturze

Kryteria sukcesu:

- wymieniam cechy, którymi odznaczał się średniowieczny rycerz;
- opowiadam historię na podstawie planu wydarzeń;
- piszę dialog dotyczący kodeksu rycerskiego;
- uzasadniam ponadczasowość tego kodeksu.

Na początek

- Litery w każdym sektorze koła utworzą nazwę cechy, którą odznaczał się średniowieczny rycerz. Rozszyfruj te wyrazy, zapisz je w zeszycie i uzupełnij listę innymi przykładami.

- Wybierz trzy rysunki, które najmocniej kojarzą Ci się z rycerzem. Uzasadnij wybór.

Andrzej Sapkowski (ur. 1948)

Polski pisarz fantasy; twórca postaci wiedźmina Geralta z Rivii. Jest laureatem licznych nagród polskich i zagranicznych, m.in. World Fantasy Award i Śląkfy przyznawanej przez Śląski Klub Fantastyki. Do jego najważniejszych dzieł należą: saga o wiedźminie, trylogia husycka oraz *Żmija*. Utwory tego pisarza cieszą się ogromną popularnością na całym świecie. Na ich podstawie powstały komiksy, gry komputerowe, seriale i filmy fabularne.

Poznaj autora

Andrzej Sapkowski

Świat króla Artura

fragmenty

[Legenda o królu Arturze][1]

I tu zaczyna się legenda.

Podstarzały Ambrosius[2] Aurelianus, *Dux Bellorum*[3], wyznacza swego następcę spośród przywódców klanów. Zostaje nim Uter Pendragon, ale nie wszyscy godzą się z tym wyborem. Gorlois[4] z Kornwalii, pan na zamku Tintagel, otwarcie wypowiada posłuszeństwo Uterowi. Niektórzy twierdzą jednak, że nieprzyjaźń Utera i Gorloisa nie bierze się wyłącznie z rywalizacji politycznej. Oko Utera zatrzymało się nieco zbyt długo na pięknej Igernie, małżonce Gorloisa. Wojna, która się rozpoczyna, jest wojną o kobietę…

Doradcą Utera jest mądry i możny czarnoksiężnik (druid) Merlin. Za sprawą czarów Merlina opętany żądzą Pendragon przybiera postać Gorloisa – nikt, nawet Igerna, nie rozpoznaje kamuflażu, gdy Uter wchodzi do zamku Tintagel. […]

Uter zdobywa kobietę i władzę, pokonuje skonfederowane przeciw niemu klany. Gorlois ginie w walce, inni składają hołd zwycięskiemu wodzowi. Pendragon zostaje nowym *Duxem Bellorum* i poślubia Igernę. Igerna wydaje na świat syna […]. Wówczas pojawia się jednak czarnoksiężnik Merlin, który przypomina Uterowi, że czarodziejski kamuflaż […] miał swoją cenę – poczęte tamtej nocy dziecko ma należeć do Merlina…

Małego Artura – bo takie imię nosi syn Pendragona i Igerny – Merlin oddaje pod opiekę rycerza Ectoriusa[5]. Chłopiec wychowuje się wraz z synem Ectoriusa, Kaiem. Mijają lata. Uter Pendragon, *Dux Bellorum* […], umiera – podobno udławiwszy się na śmierć kością kurczaka. Kto teraz będzie rządził Brytanią? […]

W dniu kończącego zimę święta Imbolc przywódcy klanów zbierają się w Londinium, w miejscu, gdzie stoi ogromny głaz. W głazie tkwi kowadło stalowe, a weń wbity jest miecz. Kto zdoła wyciągnąć brzeszczot z kowadła i głazu, głosi napis, ten jest prawowitym władcą Brytów. No, chłopaki, do roboty, kto wyciągnie? […]

Wielu siłaczy próbuje, nikomu się nie udaje. Ale oto za rękojeść miecza chwyta piętnastoletni Artur, wychowanek rycerza Ectoriusa. I miecz proroctwa, wyciągnięty z kamienia, błyska w jego ręku! „Spójrzcie, Brytowie – woła Merlin – oto prawowity dziedzic Utera Pendragona! Oto wasz król! Król Artur!”

Spełniona na oczach wszystkich brytyjskich rodów przepowiednia wstrząsa krajem – kto żyw spieszy pod rozkazy młodziutkiego władcy.

[O tradycji rycerskiej]

[…] w naszych czasach słowo rycerz nieodmiennie kojarzy się pozytywnie – mówimy o rycerskości i rycerskim zachowaniu, rycerskim słowie, rycerskim duchu. Mieliśmy koła rycerskie w dawnych chorągwiach jazdy i w dawnym sejmie, Szkołę Rycerską… i pana Wołodyjowskiego, Małego Rycerza. Rycerzem staje się do dziś oficer, uderzony szablą po pagonach w czasie ceremonii promocji. Otrzymujący Order Virtuti Militari

---

[1] śródtytuły dodane przez autorki podręcznika
[2] czytaj: Ambrozjus
[3] *Dux Bellorum* (łac.; czytaj: duks bellorum) – dowódca wojskowy
[4] czytaj: gorlu**a**
[5] czytaj: ektorius

staje się kawalerem (*chevalier*[6]), kawalerem był także młodzian, który po rycersku, grzecznie i dwornie, nadskakiwał pannie i był jej opiekunem i obrońcą. I to Śpiący Rycerze oczekiwali w Tatrach na Dzień Wielkiej Potrzeby. Znamy też nader dobrze – nasza historia zadbała o to – pojęcie: śmierć rycerska. […]

Jakże to więc, zapyta ktoś, jacy ci rycerze naprawdę byli? […] skąd przywędrowały owe rycerskie elementy do naszej kultury i naszego języka – i wszystkich bez mała języków świata?

Odpowiadam: przywędrowały z opowieści rycerskiej – przede wszystkim zaś z przerobionego (na uniwersalnie europejską modłę) mitu arturiańskiego. Przywędrowały nie tylko do literatury, poezji i potocznego języka, ale i do historii. Albowiem nadzwyczaj nieliczne, ponad wszelką wątpliwość potwierdzone historycznie przykłady rycerskiego zachowania pochodzą z czasów, w których legenda o Arturze i jego wiernych towarzyszach z Kamelotu[7] była już powszechnie znana i popularna.

---

[6] czytaj: szewal**je**

[7] Camelot – zamek z legend arturiańskich zamieszkiwany przez króla Artura

O tekście

1. Na podstawie pierwszej części tekstu przygotuj plan wydarzeń, a następnie, korzystając z niego, opowiedz własnymi słowami legendę o królu Arturze.

2. Wypisz do zeszytu imiona bohaterów legendy oraz podaj informacje o każdym z nich.

3. W drugiej części tekstu mowa jest o nawiązaniach do kultury rycerskiej w polskiej historii, legendach i literaturze. Pracując w grupach, wyszukajcie w dostępnych źródłach informacji najważniejsze wiadomości na temat następujących zagadnień:

- grupa A – Szkoła Rycerska,
- grupa B – pan Wołodyjowski (Mały Rycerz),
- grupa C – Order Virtuti Militari,
- grupa D – Śpiący Rycerze w Tatrach oczekujący na Dzień Wielkiej Potrzeby,
- grupa E – śmierć rycerska.

Sprawdźcie, o jakich wartościach rycerskich jest w nich mowa. Zaprezentujcie zdobyte informacje na forum klasy.

Wartości rycerskie – utworzony w średniowieczu system wartości, którymi kierował się idealny rycerz. Do najczęściej wskazywanych wśród nich należą: Bóg, honor, ojczyzna, miłość, męstwo, umiarkowanie, rozsądek, sprawiedliwość, wierność.

Wartości te stanowiły podstawę **kodeksu rycerskiego**, którego najważniejsze zasady obejmowały:

- oddawanie czci Bogu,
- dbanie o honor,
- obronę ojczyzny,
- okazywanie miłosierdzia,
- zakaz walki wyłącznie dla zysku,
- unikanie zdrady i fałszu,
- kierowanie się uczciwością, odwagą i męstwem,
- udzielanie pomocy słabym i bezbronnym,
- zakaz krzywdzenia kobiet i dzieci.

4. Autor tekstu pisze: *w naszych czasach słowo* rycerz *nieodmiennie kojarzy się pozytywnie – mówimy o rycerskości i rycerskim zachowaniu, rycerskim słowie, rycerskim duchu.* Czy zgadzasz się z tym stwierdzeniem? Odpowiedź uzasadnij.

Pomnik króla Artura w miejscowości Tintagel, w której według legendy się urodził, Wielka Brytania

Historia króla Artura i rycerzy Okrągłego Stołu jest niezwykle popularna. Na jej podstawie powstały liczne filmy fabularne i animowane, komiksy, gry komputerowe i planszowe.

- W jakim zakresie pomnik króla Artura zrywa z tradycją? Zwróć uwagę na wykonanie i umiejscowienie rzeźby.

Tworzę

5. Przyjrzyj się miniaturze (ilustracji ze średniowiecznego rękopisu), która przedstawia rycerzy Okrągłego Stołu. Na jej podstawie napisz dialog między postaciami dotyczący kodeksu rycerskiego. Uwzględnij imiona bohaterów legendy.

Chcę więcej!

Król Artur zasłynął z tego, że rycerzy, którzy mu służyli, zbierał na naradach przy Okrągłym Stole. Zasiadali przy nim wyłącznie najznamienitsi wojownicy. Należeli do nich m.in. Lancelot, Parsifal, Galahad, Tristan, Gawain. Podczas spotkań król siedział pośród nich. Po jego prawej i lewej stronie były miejsca honorowe. Kształt koła symbolizował braterstwo i równość. Dzięki niemu władca unikał podziałów wśród rycerzy, a jednocześnie przypominał im, że swoją obecność przy Okrągłym Stole zawdzięczają własnej odwadze i posłuszeństwu. Misją drużyny króla Artura było poszukiwanie Świętego Graala – legendarnego kielicha, z którego podczas ostatniej wieczerzy miał pić Chrystus.

- Sztuka średniowiecza często miała charakter symboliczny. Zastanów się, co oznaczają kolory zastosowane na ilustracji. W razie potrzeby skorzystaj ze słownika symboli. Dlaczego rycerze są ubrani w płaszcze w różnych barwach?

biały • błękitny • niebieski • złoty • czerwony • zielony

Évrard d'Espinques (czytaj: ewrar despin**ke**), *Święty Graal ukazuje się rycerzom Okrągłego Stołu*, ok. 1475

Sprawdź, co już umiesz

Czy zasady kodeksu rycerskiego są wciąż aktualne? W jakich sytuacjach Twoim zdaniem można ich dziś przestrzegać?

Tradycja wartości narodowych w twórczości Mariana Hemara

Kryteria sukcesu:

- poznaję kontekst polityczny Polski w 1945 r.;
- wskazuję nawiązania do różnych tradycji i wartości w utworze poetyckim;
- piszę notatkę dotyczącą sytuacji lirycznej w wierszu.

Na początek

- Zapoznaj się z tekstem i dokończ zdania.

Tematem tekstu jest...

Autor przywołuje fakty dotyczące...

Dokonuje oceny działań...

W 1945 r. zakończyła się II wojna światowa. W jej trakcie nasz kraj został w ogromnym stopniu zniszczony wskutek działań wojennych i bezwzględnej, zbrodniczej polityki prowadzonej przez okupantów. Rozstrzygnięcia polityczne po zakończeniu wojny podjęte na konferencjach w Jałcie i Poczdamie okazały się rozczarowujące dla Polaków. Zachodni alianci (Wielka Brytania i Stany Zjednoczone), choć byli sojusznikami Polski, w ostatecznym rozrachunku pozostawili ją na pastwę komunistycznej potęgi – Związku Sowieckiego. Polska i inne kraje Europy Środkowo-Wschodniej znalazły się za tzw. żelazną kurtyną, czyli na obszarach podporządkowanych Sowietom, odizolowanych od demokratycznych państw Zachodu.

1901

1918–1920
walki o Lwów

1922
debiut pisarski

1939–1945
II wojna światowa

1942
przeniesienie do Londynu

1972

Marian Hemar (1901–1972)

Poznaj autora

Poeta, komediopisarz, satyryk, autor tekstów piosenek, a także – kierowca rajdowy. Pochodził z rodziny żydowskiej i naprawdę nazywał się Jan Marian Hescheles. Był kuzynem Stanisława Lema i współpracownikiem twórców z grupy poetyckiej Skamander. Studiował filozofię i medycynę na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Brał udział w walkach o Lwów (1918–1920), a w czasie II wojny światowej należał do Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich, z którą trafił do Libii i bronił Tobruku.

Marian Hemar pozostawił po sobie kilkanaście utworów scenicznych i słuchowisk radiowych, setki wierszy oraz ponad 3000 znanych i lubianych piosenek, do których sam komponował muzykę (m.in. *Ten wąsik*, *Kiedy znów zakwitną białe bzy*).

Marian Hemar

Rozmowa z żołnierzem

„I po coście się bili?" – potrząsali głową.
A żołnierz odpowiedział: „Bośmy dali słowo.

A jesteśmy z takiego narodu, co słowa –
Choćby zdychał – nie złamie. Scześnie[1], a dochowa".

„A o coście się bili?" – A żołnierz powiedział:
„Żeby świat się nauczył, żeby o tym wiedział,

By sobie wspomniał kiedyś – może za lat tysiąc –
Że umiałem dotrzymać, com umiał poprzysiąc".

*

I jak tu nam tłumaczyć, co honor kupiecki,
Co kupiecki rozsądek, co upór „szlachecki",

Gdy lepsza ustępliwość wobec konieczności,
Która słowa przekręca i podpisy mota[2] –

Gdy jesteśmy z narodu, co myśli prościej.
Myśli: słowo się rzekło – mogiłka u płota.

U nas – słowo się rzekło, już my zniewoleni.
Bo myśmy barbarzyńcy, a nie dżentelmeni.

Nie myśmy wynaleźli „gentleman's agreement"[3].
U nas jedno – rachunek, wiara i sentyment.

I każdy, kto się uprze, w pole nas wywiedzie
I zobaczy w nieszczęściu, i wyszydzi w biedzie.

*

Ha, wywiedli nas w pole, w pole gorzkiej chwały,
A nie wiedzą, że większa dla nich samych strata –

Te ręce, które dla nas mogiły kopały,
Pogrzebały w mogile wszystek honor świata.

Słowo niedotrzymane – strzęp marnego świstka.

Pociecha dla nas – mała. Duma dla nas – wszystka.
(1945)

---

[1] scześnie – stanie się mniejszym, słabszym, przestanie istnieć
[2] mota – plącze
[3] *gentleman's agreement* (ang.; czytaj: dżentelmens egriment) – nieformalna i najczęściej ustna umowa opierająca się na wzajemnym zaufaniu stron

O tekście

1. Zapisz trzy skojarzenia, które nasuwają Ci się po przeczytaniu utworu. Wyjaśnij ich związek z tekstem.

2. Przyjrzyj się tytułowi. Na jego podstawie określ, jaką formę ma pierwsza część wiersza.

3. Wymień osoby wypowiadające się w tekście. Kim są? Co je łączy? Kogo reprezentują? W uzasadnieniu odpowiedzi zacytuj fragmenty utworu.

4. Do jakich wartości odnosi się osoba mówiąca? Jakie tradycje przywołuje? Wytłumacz, jak rozumiesz podane określenia.

honor kupiecki • *kupiecki rozsądek* • *upór „szlachecki”* • *gentleman’s agreement*

5. Opisz, w jaki sposób został przedstawiony w tekście naród polski. Jakimi wartościami według poety kierują się Polacy?

6. Zapoznaj się z fragmentami dekalogu żołnierza Wojska Polskiego, pochodzącymi z kalendarzyka dla żołnierzy wydanego w 1939 r. Wyjaśnij związek wymienionych zasad z tradycją rycerską.

2. Żołnierz polski zna historię swojej Ojczyzny i bierze wzór z bohaterskich czynów i zasług ojców swoich. […]

4. Żołnierz polski ceni nade wszystko honor oddziału i żołnierską cześć; jest szczery, otwarty, śmiały i brzydzi się kłamstwem. […]

6. Żołnierz polski swoją dziarską postawą, pogodnym usposobieniem i życzliwością w stosunku do ludności zjednywa sobie powszechną miłość w narodzie. […]

8. Żołnierz polski jest opiekunem kobiety, dziecka i starca, stając zawsze w ich obronie. […]

10. Żołnierz polski walczy w obronie Ojczyzny do ostatniego tchu i gotów jest zawsze dać za nią swe życie.

10 przykazań żołnierza (fragmenty)

7. Porównaj przywołane zasady z dekalogu żołnierza do wartości, którymi kieruje się naród polski ukazany przez Mariana Hemara. Co dostrzegasz?

8. Określ, jaki jest nastrój wiersza. Uzasadnij swoją odpowiedź.

9. Przeprowadźcie w klasie dyskusję na temat wizji narodu polskiego przedstawionej w tekście *Rozmowa z żołnierzem*. Czy Waszym zdaniem jest ona uniwersalna, ponadczasowa, czy też dotyczy tylko okresu wojennego?

Tworzę

10. Stwórz notatkę o sytuacji lirycznej w utworze Mariana Hemara. W tym celu odpowiedz na zamieszczone niżej pytania. Pamiętaj o kontekście wynikającym z czasu powstania wiersza.

Sytuacja liryczna – określa relacje podmiotu lirycznego ze światem zewnętrznym oraz jego emocje. Opisując sytuację liryczną, należy zwrócić uwagę na osobę mówiącą w wierszu („ja liryczne") oraz adresata wypowiedzi („ty liryczne") i wskazać, jak na siebie oddziałują.

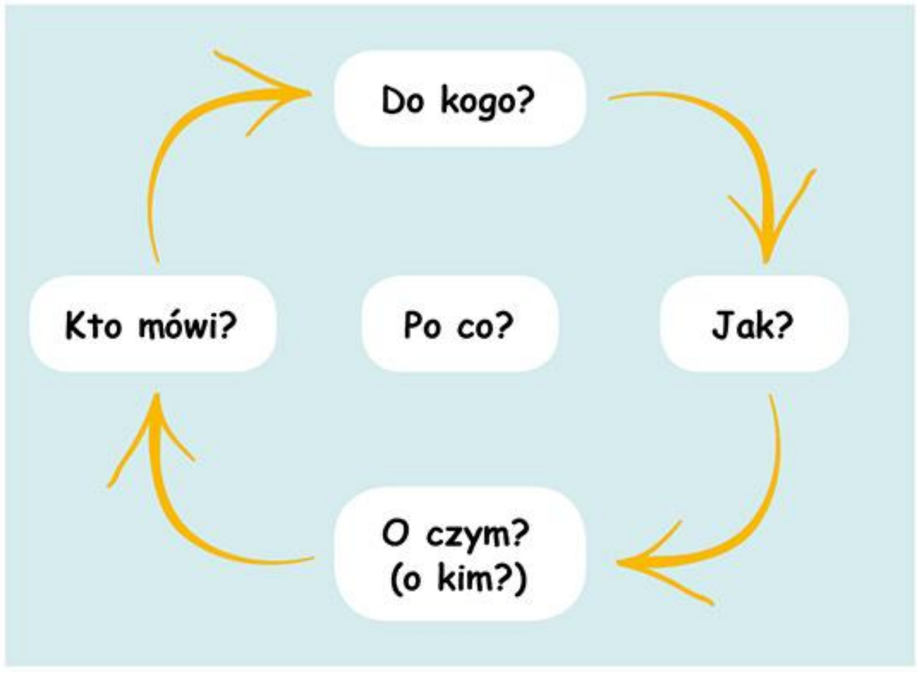
a) **Kto mówi?** W jakiej sytuacji znajduje się nadawca? Co można wyczytać z tytułu utworu?

b) **Do kogo się zwraca?** Czy można ustalić, do kogo skierowane są słowa wiersza? Jaki jest związek adresata z podmiotem lirycznym?

c) **O czym (o kim) mówi?** Które określenia można uznać za słowa klucze?

d) **Jak mówi?** Jakich środków poetyckich używa autor? W jaki sposób buduje wypowiedź (strofy, wersy, rymy)? Jakie frazeologizmy zostały użyte w tekście i w jakich kontekstach? Co dzięki temu zyskała treść utworu?

e) **Po co?** Jaki jest cel tej wypowiedzi?

Słowo klucz – wyraz, który w określonym kontekście (np. utworze literackim) ma szczególne znaczenie, np. wskazuje główną myśl, pomaga w zrozumieniu lub rozwiązaniu problemu.

Chcę więcej!

Kolaż (z franc. *collage* – przyklejanie) to technika plastyczna polegająca na komponowaniu obrazów z różnych materiałów, np. z kawałków drewna, ilustracji gazetowych, zdjęć, tkanin ozdobionych farbami, pisakami, kredkami. Kolażem nazywamy też dzieło stworzone tą metodą.

▶ Przygotuj kolaż zatytułowany *Wartości narodowe*. Pamiętaj, by zachować swobodę twórczą.

Sprawdź, co już umiesz

Uzupełnij poniższe zdania. Wybierz odpowiedzi **A** albo **B** oraz **C** albo **D**.

W utworze Mariana Hemara **A** / **B** posłużył jako wstęp do refleksji na temat tradycyjnych wartości, którymi kieruje się naród polski. Wiersz ma charakter **C** / **D**, ponieważ przedstawia skutki postępowania według zasad przekazywanych z pokolenia na pokolenie.

A. monolog wewnętrzny podmiotu lirycznego
B. dialog
C. przestrogi
D. obietnicy

Sprawdzam, czy potrafię napisać rozprawkę

Kryteria sukcesu:

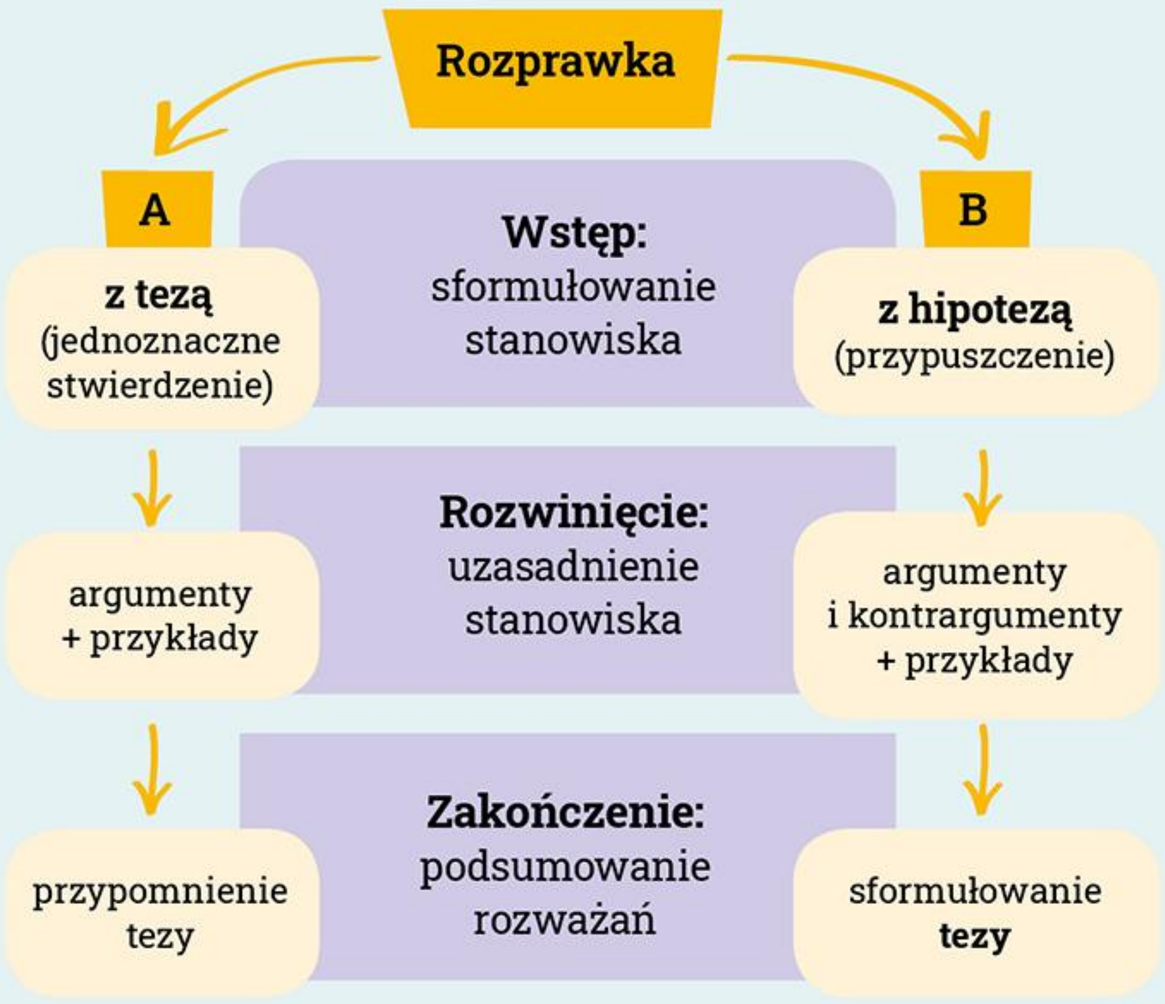
- znam strukturę rozprawki;
- rozumiem, jaką funkcję pełni rytm akapitowy;
- redaguję rozprawkę;
- dokonuję oceny pracy.

Na początek

- Zaproponuj dokończenie poniższego zdania. Porównaj swoją wersję z pomysłami koleżanek i kolegów.

Podczas pisania rozprawki trzeba pamiętać, aby...

Mam lekkie pióro

Kolejne części pracy należy wydzielić za pomocą **akapitów**. Mogą one pełnić różne funkcje:

- wyznaczają główne elementy struktury (wstęp, rozwinięcie, zakończenie);
- służą wprowadzeniu nowej myśli, np. argumentu z potwierdzającym go przykładem i wnioskiem cząstkowym;
- pozwalają podsumować jedną refleksję i przejść do kolejnej (są to – zwykle krótsze – akapity łącznikowe).

Pisząc pracę, warto wykorzystywać rytm akapitowy.

Rytm akapitowy – przeplatanie dłuższych akapitów krótszymi. Zabieg ten nadaje tekstowi dynamiczny charakter i pozwala pokazać związki między kolejnymi częściami wypowiedzi.

Każdy argument i kontrargument w rozprawce powinien zostać potwierdzony przykładem (np. z literatury). Należy go również podsumować. Wnioski cząstkowe można później wykorzystać w końcowym podsumowaniu.

Dla niektórych ludzi tradycje z czasem zyskują na wartości. Bohater utworu Charlesa Dickensa „Opowieść wigilijna" przez większą część życia nie obchodził świąt Bożego Narodzenia, widział w nich jedynie niepotrzebne wydatki. Po wizycie duchów przeszedł wewnętrzną przemianę – zdał sobie sprawę, że jego dotychczasowe życie było puste, pozbawione sensu. Postanowił się zmienić i od tego czasu z radością spędzał Boże Narodzenie. Wspierał też finansowo rodzinę swego pracownika, aby mogła sobie pozwolić na obchodzenie świąt. Jak więc widać, niekiedy ludzie nie od razu doceniają wartość tradycji. Zdarza się, że dopiero trudne przeżycia pomagają im odkryć jej znaczenie.

argument przykład – potwierdzenie argumentu

wniosek cząstkowy – podsumowanie akapitu

1. W podanym tekście wskaż argumenty, przykłady i wnioski cząstkowe. Gdzie należałoby wyodrębnić nowy akapit?

Tradycja to ważny czynnik wyznaczający rytm życia społeczności. Służą temu m.in. święta, takie jak dziady, które ludność wsi obchodziła w nocy z 31 października na 1 listopada. Obrzęd ten polegał na przywoływaniu duchów zmarłych. Taką uroczystość opisał Adam Mickiewicz w II części *Dziadów*. Przedstawił w swoim utworze mieszkańców litewskiej wsi, którzy zebrali się w cmentarnej kaplicy, by pomóc błąkającym się duszom. Zgodnie z tradycją podczas obrzędu należało je nakarmić i napoić. Dziady były ważnym wydarzeniem w życiu społeczności wiejskiej, dlatego co roku jesienią uczestniczyła w nich większość mieszkańców. Tradycja daje też ludziom poczucie wspólnoty z innymi. Wszelkie doniosłe momenty świętuje się w szerszym gronie. Na przykład Zosia i Tadeusz, bohaterowie *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza, swoje zaręczyny uczcili wystawnym przyjęciem. Zaprosili na nie okoliczną szlachtę, a także włościan, którym zgodnie ze starym zwyczajem usługiwali przy stole. W ten sposób tradycja łączy ludzi należących do różnych pokoleń i stanów.

2. Wskaż przykłady z lektur obowiązkowych na potwierdzenie podanych argumentów.

- *Dzięki lekturom obowiązkowym poznajemy polskie tradycje i obyczaje.*
- *Lektury obowiązkowe często są napisane językiem niezrozumiałym dla uczniów.*
- *Naród potrzebuje pielęgnowania tradycji, by mógł przetrwać w trudnych momentach dziejowych.*
- *Lektury obowiązkowe pozwalają poznać życie ludzi w dawnych czasach.*

3. Napisz jeden spójny akapit do rozprawki z tezą: *Tradycja łączy przeszłość z teraźniejszością.* Wykorzystaj schemat.

argument → przykład potwierdzający prawdziwość argumentu → wniosek cząstkowy

4. Czy zgadzasz się z twierdzeniem, że jeśli chce się poznać swoje korzenie, to należy pielęgnować tradycje rodzinne? Zapisz w zeszycie i dokończ poniższe zdania, tworząc wstęp do rozprawki.

Tradycje rodzinne to...

Ich pielęgnowanie świadczy o...

Dzięki nim człowiek...

Uważam, że...

5. Sformułuj podsumowanie do wypracowania.

Temat: *Lekcja prowadzona w sposób tradycyjny czy nowatorski? Rozważ tę kwestię i uzasadnij swoje stanowisko.*

Teza: *Ciekawszą dla mnie propozycją jest lekcja nowatorska.*

Argument 1. *Lekcja inna niż tradycyjna pozwala bardziej zainteresować tematem.*
Argument 2. *Dzięki lekcji prowadzonej w nowatorski sposób łatwiej zapamiętuje się wiadomości.*

6. Świat się zmienił. Czy Twoim zdaniem człowiekowi wciąż są potrzebne tradycje? Napisz rozprawkę, w której przedstawisz i uargumentujesz swoje stanowisko. Powołaj się na treść lektury obowiązkowej i własne doświadczenia. Twoja praca powinna liczyć co najmniej 200 słów.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń napisaną przez siebie rozprawkę albo wymień się pracą z koleżanką / kolegą z klasy. Wykorzystaj podane kryteria.

I. Realizacja tematu wypowiedzi

Twoja praca ma formę rozprawki i liczy co najmniej 200 słów. Piszesz na temat i uwzględniasz wszystkie jego kluczowe elementy. Formułujesz tezę.

II. Elementy retoryczne

Podajesz co najmniej dwa argumenty, które są zilustrowane odpowiednimi przykładami. Odwołujesz się do lektury obowiązkowej i własnych doświadczeń. Porządkujesz argumenty od najważniejszych do najmniej ważnych lub odwrotnie.

III. Kompozycja tekstu

Twoja praca ma wstęp, rozwinięcie i zakończenie, a w rozwinięciu przedstawiasz co najmniej dwa argumenty. Wyodrębniasz akapity. Twoja wypowiedź jest uporządkowana i płynnie się ją czyta, zdania są ze sobą logicznie powiązane.

IV. Styl

W swojej rozprawce nie używasz wyrazów z języka potocznego.

V. Język

Stosujesz zróżnicowane słownictwo, precyzyjnie wyrażasz myśli. W swoją wypowiedź wplatasz co najmniej jeden związek frazeologiczny. Budujesz zdania złożone.

VI. Ortografia

W pracy popełniłaś / popełniłeś nie więcej niż 1 błąd ortograficzny.

VII. Interpunkcja

W pracy masz nie więcej niż 5 błędów interpunkcyjnych.

TRADYCJA
Podsumowanie rozdziału II

Sprawdź, co już umiesz

Przeczytaj opowiadanie Sławomira Mrożka, a następnie wykonaj polecenia.

Sławomir Mrożek

Wesele w Atomicach

Hej, wysoko ci u nas technika stanęła, wysoko...

Pan młody miał pod lasem niezły kawał laboratorium i coś ze dwa reaktory wedle cesarskiego gościńca[1], zaś w samym obejściu nieduży, ale schludny zakład chemicznej syntezy. Pannie młodej ojciec dawał w posagu całą siłownię, w dobrym punkcie, w samym środku wsi, przy kościele. A do tego miała w malowanym kufrze chyba ze sześć patentów[2] z dziedziny biochemii. Nic dziwnego, że młodzi byli dobrani i rodzice obojga wnet się na małżeństwo zgodzili. I ogłoszono w Atomicach wesele.

Akurat żem walcował blachę na zimno[3], jak brat panny młodej przyszedł na wesele mnie zapraszać. Był ci to postawny uczony, kolega mój jeszcze z katedry[4]. Boga pochwalił, bose nogi na słomiance wytarł i na zydlu[5] przysiadł.

Trochę trudno nam było rozmawiać, bo tego roku odrzutowce szczególnie jakoś licznie się zleciały i pola startowe za stodołą sobie uwiły, coraz też któryś w powietrze wzlatywał i głośnym świegotem swoim słowa nasze tłumił.

– Ano, wydajemy ją za mąż! – westchnął gość. – Ino żeby awantury jakiej na weselu nie było – dodał strapiony.

– Co by miała być – odpowiedziałem. – Przecie to jest wesele pokoju, no nie?

Posiedzieliśmy jeszcze z kwadrans, popatrzyli, jak dzieci wracają drogą z uniwersytetu, jak stary Józwa zwozi do stodoły paliwo, a potem pożegnał się i poszedł.

Nadszedł dzień wesela. Trochę nieporęcznie wypadło, bo akurat w tym czasie zaczęli u nas przekształcać przyrodę. To, co było zalesione, ucywilizowano, ale za to zmelioryzowano[6], zaś pustynie zalesiono. Rzekę zawrócono, żeby płynęła w drugą stronę. W związku z tym droga do kościoła wypadła nieco dalej, zaś u mnie na podwórku powstała wielka tama o poważnym znaczeniu gospodarczym, tak że drzwi się całkiem nie odmykały i z trudnością można było wyjść z domu.

---

[1] gościniec – szeroka wiejska droga
[2] patent – dokument poświadczający wyłączne prawo do korzystania z wynalazku
[3] walcować blachę na zimno – wytwarzać arkusze blachy przy użyciu maszyn wyposażonych w obracające się walce
[4] katedra – wydział wyższej uczelni
[5] zydel – drewniany stołek
[6] zmelioryzować – tu: osuszyć

Kiedym na miejsce przyszedł, akurat zaczynały się oczepiny[7]. Druhny śpiewały:

Jak cię będą czepić,
spojrzyj do powały,
żeby twoje dzieci
czarne oczka miały.

Potem zrobiły jej elektrolizę i wyprowadziły do komory ciśnień.

Tymczasem gości przybywało. Wszyscy byli w ludowych termostatach nałożonych na granatowe garnitury kort-tenis[8]. Niektórym już się kurzyło ze skafandrów. Na podwórku podchmieleni piloci trzaskali z rur wydechowych. Psy szczekały.

Ale dopiero po kościele zaczęła się prawdziwa zabawa.

Stałem na przyzbie[9], żeby przedwieczornym powietrzem odetchnąć. Z izby dochodziły różne dźwięki muzyki dodekafonicznej[10], to znów syntetycznej. Coraz to buchały przyśpiewki a przytupywania. Kłębiły się, wrzały jurne siły wytwórcze. Na niebie pojawiła się gwiazda. Dzieci rzucały w nią kamieniami.

Wesele trwało w pełni, gdy jakoś przed jedenastą wyskoczył na środek młody Smyga zza rzeki, tancerz zawołany, pieśniarz i filut. Okręcił się parę razy, stanął przed orkiestrą i zaśpiewał na poczekaniu:

Już się przed wsią naszą
jasna przyszłość mości,
przez szczęście społeczeństw
do szczęścia ludzkości!
Oj, dana, oj, dana!

Bardzo się to wszystkim spodobało. Powstał śmiech i głośne brawa. Ale już młody Pieg odbił się, wyciął hołubca[11], czapkę na bok skręcił i zaśpiewał w odpowiedzi:

Najpierw trzeba zacząć
od spraw moralności:
do szczęścia społeczeństw
przez ducha czystości!
Hop, dziś!

Na to znowu śmiech i brawa. Poniektórzy zaczęli krzyczeć na Smygę, żeby Piegowi się odciął. Ale ten nic nie rzekł, jeno cichaczem Piega zaszedł i niespodziewanie wypalił go głowicą atomową, co ją miał schowaną za pazuchą. Pieg zatoczył się i zaczął promieniować, ale zdążył jeszcze guzik u surduta nacisnąć i z wyrzutni, co ją miał ukrytą w prawej nogawce, rakietę średniego zasięgu prosto w czoło tamtemu puścił. Byłby niewątpliwie Smygę wykończył, gdyby nie to, że mu ostatni człon rakiety nie odpalił i przez to nastąpiła dewiacja z kursu. Cofnął się Smyga, zakołysał i oparł o barierę cieplną, ale ta pękła i Smyga poleciał w głąb temperatury, przy stale wzrastającym jej współczynniku.

---

[7] oczepiny – obrzęd weselny polegający na ścięciu warkocza panny młodej i założeniu jej czepca na znak, że jest już mężatką
[8] kort-tenis – tkanina wełniana w prążki
[9] przyzba – wał ziemny dokoła podmurówki wiejskiej chaty
[10] muzyka dodekafoniczna – rodzaj muzyki współczesnej zrywający z harmonicznością i rytmicznością
[11] hołubiec – figura w tańcu ludowym, podskok z jednoczesnym uderzeniem obcasem o obcas

– Ludzie, co robita?! – zawołał ojciec panny młodej, wskazując na staroświecki, ścienny licznik Geigera[12].

Ale już gwałt się podniósł i rwetes, i na środku izby zaczęły szybko wyrastać ogromne niebieskie paprocie – zwyczajna rzecz przy wzmożonej radioaktywności w zamkniętym pomieszczeniu. Już i inne rakiety latać zaczęły, jeden tylko Bańbuła zachował przyzwoitość i konwencjonalnie rżnął nożem. Wtem gwizd ostry się rozległ. To gospodarz, widząc, że inaczej gości nie uspokoi, skoczył do domowego rezerwuaru[13], odkręcił kurek i gazy bojowe na izbę puszczając, rozpoczął zakażanie. Rzucili się wszyscy do kombinezonów, ale mój okazał się nieszczelny, ponadto śpiący już trochę byłem, więc postanowiłem zaniechać zabawy i pomału do domu się zbierać.

Noc była jasna, bo od zagrody, gdzie odbywało się wesele – takie promieniowanie biło, że bez trudu drogę znajdywałem. Szło się rześko, bo deszczyk radioaktywny też skropił raz i drugi. Trochę mi tylko to przeszkadzało, że czułem ssanie w organizmie – no, ale po zabawie to rzecz zwyczajna – no i to, że zaczęły mi wyrastać dodatkowe nóżki, po trzy pary z każdej strony, zielony róg na czole, a na grzbiecie chitynowy pancerzyk. Jakoś jednak dobrnąłem do chałupy, przelazłem przez szparę w ramie okiennej i znalazłszy sobie zaciszne miejsce na listwie za szafą, z dala od pająków – zasnąłem spokojnie, rozpamiętując, jak to było na tym hucznym weselisku.

© Oficyna Literacka Noir sur Blanc

[12] licznik Geigera (czytaj: gajgera) – urządzenie do pomiaru promieniowania
[13] rezerwuar – zbiornik

1. Jakie tradycje weselne zostały przedstawione w utworze Sławomira Mrożka? W odpowiedzi uwzględnij przygotowania do uroczystości i jej przebieg.

E **2.** Wybierz poprawne dokończenie zdania. W opowiadaniu *Wesele w Atomicach* autor

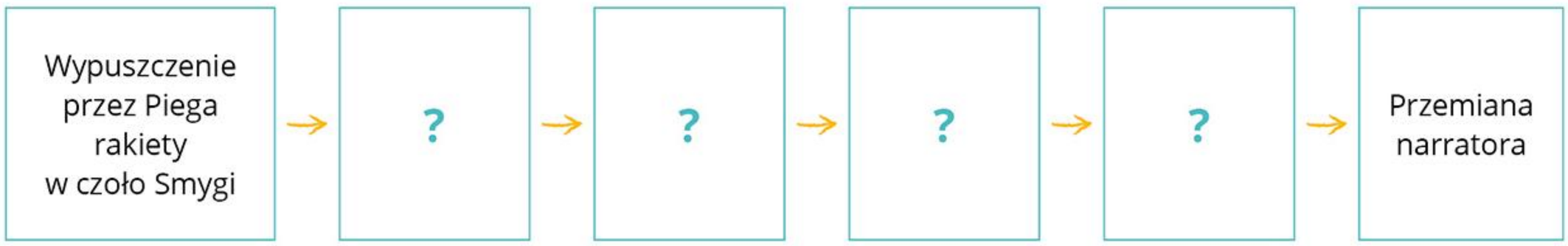
A. wyśmiewa tradycję wiejską, która w nowoczesnym świecie stanowi przejaw zacofania.
B. pokazuje, w jaki sposób można harmonijnie połączyć tradycję z nowoczesnością.
C. zwraca uwagę, że postęp techniczny nie zmienia na lepsze ludzkiej mentalności.
D. wyraża pochwałę techniki, dzięki której życie człowieka staje się łatwiejsze.

E **3.** Która z podanych informacji nie dotyczy *Wesela w Atomicach*? Wybierz poprawną odpowiedź.

A. Narrator wypowiada się w pierwszej osobie i jest uczestnikiem wydarzeń.
B. Elementy realistyczne zostały połączone z fantastycznymi.
C. Wszystkie wydarzenia rozgrywają się w dniu wesela.
D. Występuje jedno miejsce akcji.

4. Wyszukaj w tekście trzy zdania, w których jednocześnie znalazły się nawiązania do tradycji i do nowoczesności. Uzasadnij wybór.

5. Wyszukaj w tekście wydarzenia tworzące ciąg przyczynowo-skutkowy. Zapisz je w zeszycie.

6. Od jakiego słowa powstała nazwa miejscowości, w której odbywało się wesele?

a) Wskaż podstawę słowotwórczą i formant.

b) Utwórz przymiotnik od tej nazwy miejscowości.

7. Co łączy przyśpiewki z tekstu Sławomira Mrożka z *Pieśnią świętojańską o Sobótce* Jana Kochanowskiego? Wybierz wszystkie poprawne odpowiedzi. E

A. Układ rymów.

B. Rytmiczność tekstu.

C. Charakter okolicznościowy.

D. Wskazanie zasad postępowania.

E. Obecność wyrazów dźwiękonaśladowczych.

8. Podaj poprawne formy nazwisk występujących w opowiadaniu Mrożka.

- Smyga – C. lp
- Pieg – N. lm
- Bańbuła – Ms. lp

9. Wybierz poprawne dokończenie zdania. Słowo *powietrze* zostało zapisane zgodnie z tą samą zasadą ortograficzną dotyczącą pisowni *rz* co wyraz E

A. *odrzutowce*.

B. *przyszedł*.

C. *tancerz*.

D. *rześko*.

10. Stwórz kodeks zachowania się na uroczystości weselnej. Zastosuj tryb rozkazujący.

11. Napisz zaproszenie na wesele w Atomicach skierowane do mieszkańców wsi. Dwoma argumentami zachęć do udziału w tym wydarzeniu. Zachowaj poprawność językową, ortograficzną i interpunkcyjną. E

12. Rozwój techniki – szansa czy zagrożenie? Napisz rozprawkę na ten temat. Sformułuj dwa argumenty na podstawie opowiadania Sławomira Mrożka i poprzyj je przykładami z tekstu.

To już wiesz

PIEŚŃ ŚWIĘTOJAŃSKA O SOBÓTCE
Jan Kochanowski

pochwała dawnych obyczajów, w tym tradycyjnego świętowania sobótki (przesilenia letniego)

ROZMOWA Z ŻOŁNIERZEM
Marian Hemar

wartości rycerskie w postawie polskich żołnierzy

RZECZ CZARNOLESKA
Julian Tuwim

hołd dla twórczości Jana Kochanowskiego zmieniającej chaos w ład

POJĘCIA I ZAGADNIENIA

• TRADYCJA •
utrwalone w społeczeństwie obyczaje, normy, zachowania

- TRADYCJA LITERACKA
- TRADYCJA RYCERSKA

• SYTUACJA LIRYCZNA •
relacje podmiotu lirycznego ze światem

• SŁOWO KLUCZ •
wyraz mający szczególne znaczenie w utworze

FORMY WYPOWIEDZI

• ROZPRAWKA •

TEZA → ARGUMENTY + PRZYKŁADY → PODSUMOWANIE (przypomnienie tezy)

HIPOTEZA → ARGUMENTY I KONTRARGUMENTY + PRZYKŁADY → TEZA

Warto zastosować **rytm akapitowy** – przeplatanie dłuższych akapitów krótszymi

• ZAPROSZENIE •

KTO KOGO NA CO ZAPRASZA

KIEDY i GDZIE TO SIĘ ODBĘDZIE?

• ORTOGRAFIA •

zasady pisowni, często wynikające z tradycji

IMIĘ I NAZWISKO na ogół odmieniamy

Co robisz, Janku?

Czytam opowiadania Sławomira Mrożka.

ROZDZIAŁ III

SZACUNEK

Podążaj za trzema rzeczami:
szacunkiem dla innych ludzi,
szacunkiem dla siebie
oraz odpowiedzialnością
za wszystkie swoje czyny.

Dalajlama

Co świadczy o szacunku do człowieka

Kryteria sukcesu:

- charakteryzuję zasady obowiązujące bohaterów w szkole;
- oceniam zachowanie dyrektora;
- analizuję swoje doświadczenia związane z szacunkiem;
- proponuję reguły współpracy oparte na wzajemnym szacunku.

Na początek

- W jaki sposób bez słów – jedynie za pomocą postawy i gestów – można okazać komuś szacunek? Pracując w parach, zbierzcie jak najwięcej przykładów, a następnie przedstawcie je na forum klasy. Uwzględnijcie ilustrację na stronie działowej.

Roksana Jędrzejewska-Wróbel (ur. 1969)

Autorka scenariuszy filmowych, sztuk teatralnych, słuchowisk, a przede wszystkim ponad dwudziestu książek dla dzieci i młodzieży. Laureatka wielu prestiżowych nagród literackich, m.in. Nagrody Literackiej im. Kornela Makuszyńskiego. Wydana w 2021 r. powieść dla młodzieży *Stan splątania* opowiada o uczniach klasy ósmej – ich dorastaniu i wzajemnych relacjach.

Poznaj autora

Roksana Jędrzejewska-Wróbel

Stan splątania

fragmenty

– Moi drodzy, proszę o uwagę!

Przeraźliwy pisk wzmacniacza.

– Raz, dwa, trzy! Czy ten mikrofon działa?!

Głuchy odgłos pukania w mikrofon, znowu pisk, potem szum.

– Już, już, panie dyrektorze! Zaraz sprawdzę nagłośnienie!

Stoją ściśnięci w sali gimnastycznej. Lena opiera się o drabinki, ale wychowawczyni stanowczym gestem dłoni przywołuje ją do szeregu. Nie można blokować ścieżki ewakuacyjnej. Z tyłu musi być przejście. Ile razy trzeba to powtarzać? Czy Lena

jest głucha? Bezpieczeństwo przede wszystkim. A jeśliby nagle wybuchł pożar i ktoś potknąłby się o nogę Leny, przewrócił, a inni upadliby na niego? Tragedia gotowa. Szkoła nie chce takich sytuacji. Szkoła jest miejscem godnym zaufania, tu się zapobiega, zamiast żałować po fakcie, a to dzięki temu, że tu wszyscy przestrzegają zasad. [...] Lena niechętnie odsuwa się od drabinek. Stanie ją wyczerpuje. Zwłaszcza stanie na kolejnym bezsensownym apelu. Uczeń miesiąca! Pierwszy, drugi, trzeci. A potem kolej na wyróżnienia. Tych będzie dużo. Najlepiej napisany test, najwięcej udziałów w konkursach, najwyższa frekwencja... Co to jest? Bieg przez płotki? Nieustająca olimpiada? A jeżeli ktoś, tak jak Lena, nie lubi się ścigać, to co? Albo jeśli ktoś ma krótszą nogę? Ma się czołgać? Przecież i tak nie ma szans. Po co oni to robią? Dlaczego cały czas dzielą ich na lepszych i gorszych? Lena rozgląda się po sali. Nikt z nauczycieli ani uczniów nie wygląda, jakby jakoś szczególnie dobrze się bawił. Twarze tych pierwszych są napięte, czujne, trochę jak na polowaniu. Ustawieni klasami uczniowie zlewają się w granatowo-białą plamę, pozbawioną jakiegokolwiek wyrazu. Ale po co uczniowi wyraz twarzy? Tym, czego uczeń potrzebuje, jest długopis do zakreślania prawidłowych odpowiedzi na testach. Czarny. Wyłącznie czarny, bo niebieskiego długopisu komputer nie zobaczy i test pójdzie do kosza. Nawet jeśli będzie świetnie rozwiązany. Cały wysiłek pójdzie do kosza, wszystko pójdzie do kosza. Bez czarnego długopisu nie dostaniesz się do dobrego liceum, a bez tego nie masz szans na dobre studia, które przesądzą o twojej karierze i dalszym udanym życiu. [...]

– Proszę o ciszę.

Głos, bardziej przenikliwy niż piski ze wzmacniacza, przebija się jak wiertarka udarowa przez szum sali gimnastycznej prosto do ucha Miłosza. [...]

– Moi drodzy, spotykamy się tu, żeby podsumować kolejny miesiąc nauki. Wiem, że zawsze czekacie na ten moment z wielką niecierpliwością. To w końcu nagroda za waszą ciężką pracę, dlatego nie będę przedłużać...

Dyrektor zawiesza głos jak na rozdaniu Oscarów i podaje mikrofon wicedyrektorce, a ona przysuwa go do starannie wygolonej twarzy dyrektora, jednocześnie biorąc plik dyplomów od stojącej obok nauczycielki. [...]

– Moi drodzy, zacznę od wyróżnień. Naszym wicebohaterem marca w kategorii najlepszy projekt została...

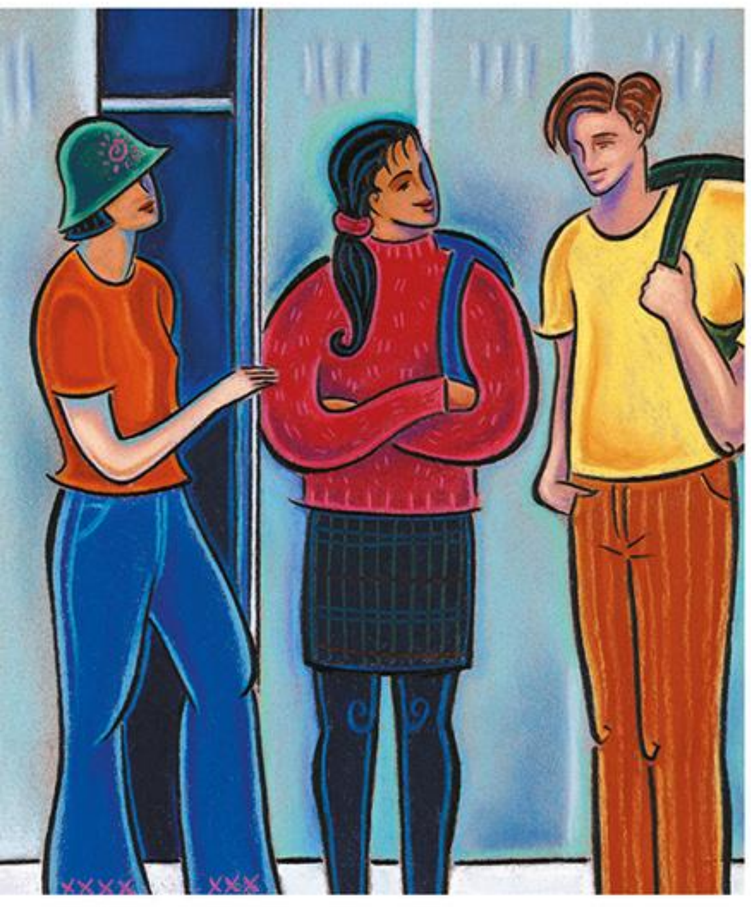
Z granatowo-białej masy odrywa się dziewczyna z V B i maszeruje na środek sali. Oklaski, uściski dłoni dyrektora, uśmiech, dyplom, uśmiech, ukłon, powrót do szeregu w glorii[1]. Kolejne nazwisko, Magda z VI A. Oklaski, uścisk dłoni, uśmiech, uśmiech, dyplom, ukłon... Robert z VIII B. Ukłon, uśmiech Roberta sztuczny, wymuszony, ale to bez znaczenia, znowu uścisk, dyplom, oklaski... Miłosz klaszcze, bezmyślnie wpatrując się w ściany i sufit sali gimnastycznej, na której jak pieczątki odbiły się ślady po piłkach. Kilka jest jego zasługą. Raz, dwa, trzy, cztery... A więc jednak

---

[1] gloria – chwała

coś po nim zostanie w tej szkole. Do następnego malowania, ale zawsze. Uczniowie miesiąca znikali z tablicy dokładnie po trzydziestu dniach, bezlitośnie zastępowani nowymi. Malowanie robi się dużo rzadziej. […] Ktoś ociera się o jego ramię. To Maria. No tak, najlepsza średnia miesiąca. […] Maria podchodzi do dyrektora, więc Miłosz automatycznie zaczyna klaskać, ale jego samotne klaśnięcie brzmi żałośnie w ciszy, która nagle zapada na sali gimnastycznej. Coś jest nie tak. Naturalny rytm uścisków i uśmiechów został zakłócony. Maria stoi z zawieszoną w próżni dłonią wyciągniętą w kierunku dyrektora, ale ten nie podaje jej ani ręki, ani dyplomu. Mikrofon milczy.

– Moja droga – odzywa się w końcu [dyrektor] donośnym szeptem, czubkami palców zasłaniając mikrofon. – Czy możesz mi wytłumaczyć, co to jest za strój?

– Nie rozumiem… – Maria rozgląda się bezradnie.

– No właśnie. Tego się mogłem spodziewać. Nie słuchacie. A przecież we wrześniu wspólnie ustaliliśmy, że ten rok szkolny będzie rokiem szacunku. Szacunku dla szkoły, dla siebie nawzajem, dla wartości. – Głos dyrektora jest zbolały.

Mimo że nie mówi do mikrofonu, cisza panująca na sali sprawia, że każde jego słowo jest doskonale słyszalne.

– Ale ja szanuję… – Maria opuszcza rękę.

– No właśnie nie szanujesz – przerywa jej kategorycznie dyrektor. – Gdybyś szanowała, ubrałabyś się stosownie do okoliczności.

– Ale…

– Pani dyrektor, proszę przypomnieć, jakie ustaliliśmy zasady dotyczące stroju apelowego w roku szacunku. – Dyrektor, ignorując Marię, odwraca się do wicedyrektorki, która właśnie starała się dyskretnie odsunąć mikrofon. Na dźwięk głosu dyrektora natychmiast się prostuje.

O tekście

1. Jakie zasady obowiązują w szkole przedstawionej w tekście Roksany Jędrzejewskiej-Wróbel? Czemu mają one służyć?

2. Wyjaśnij, na czym polegała niestosowność zachowania Marii według dyrektora. Oceń jego reakcję.

3. Zwracając Marii uwagę, dyrektor podkreśla: *A przecież we wrześniu wspólnie ustaliliśmy, że ten rok szkolny będzie rokiem szacunku. Szacunku dla szkoły, dla siebie nawzajem, dla wartości.* Powiedz, w jakim stopniu udało się zrealizować to założenie. Przywołaj cytaty na potwierdzenie swoich ustaleń.

4. Jaki stosunek ma młodzież do przyznawanych co miesiąc nagród? Rozważ, czy wyróżnianie uczniów sprawia, że są oni bardziej szanowani.

5. Czy szacunek należy okazywać także przez odpowiedni dobór stroju? A może, Waszym zdaniem, ubranie nie ma związku z postawą człowieka wobec innych? Porozmawiajcie o tym w klasie.

6. W podanym fragmencie wskaż wyliczenia i powtórzenia. Jaką ocenę apelu wyraziła autorka za pomocą tych środków językowych?

Oklaski, uściski dłoni dyrektora, uśmiech, dyplom, uśmiech, ukłon, powrót do szeregu w glorii. Kolejne nazwisko, Magda z VI A. Oklaski, uścisk dłoni, uśmiech, uśmiech, dyplom, ukłon... Robert z VIII B. Ukłon, uśmiech Roberta sztuczny, wymuszony, ale to bez znaczenia, znowu uścisk, dyplom, oklaski...

7. Wyszukaj fragmenty, w których pozornie wypowiada się narrator, ale w rzeczywistości są to słowa bądź myśli jednego z bohaterów. W jakim celu stosuje się takie ukształtowanie narracji?

8. W jednej z lektur obowiązkowych narrator opowiadał o kimś, kto również miał problem ze strojem podczas ważnego wystąpienia. Wskaż tę postać, podaj tytuł książki oraz imię i nazwisko autora. Dlaczego strój bohatera uznano za niestosowny?

9. Zastanówcie się nad tym, czy szkoła jest środowiskiem, które sprzyja okazywaniu szacunku. Przeanalizujcie problem z punktu widzenia społeczności uczniowskiej.

Tworzę

10. Co można zrobić, aby szkoła była miejscem wzajemnego szacunku? Jakie zasady powinny w niej obowiązywać? Przedstawcie swoje pomysły, rozwijając pisemnie poniższe zdania.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Z fragmentu powieści *Stan splątania* wynika, że warunkiem okazania szacunku społeczności, do której się należy, jest respektowanie przyjętych przez nią zasad.	**P**	**F**
2.	Bohaterowie tekstu Roksany Jędrzejewskiej-Wróbel odnoszą się do siebie z szacunkiem.	**P**	**F**

Co się dzieje, gdy zabraknie szacunku

Kryteria sukcesu:

- charakteryzuję bohaterów opowiadania Stanisława Lema;
- posługuję się frazeologizmami w wypowiedzi na temat postaci;
- uzasadniam przynależność utworu do fantastyki naukowej;
- redaguję tekst, którego głównym motywem jest szacunek.

Na początek

- Skonstruuj za pomocą przedmiotów dostępnych w klasie dzieło zatytułowane *Szacunek*. Poproś koleżankę / kolegę z ławki o interpretację Twojej pracy. Następnie wspólnie ustalcie i zapiszcie wnioski dotyczące pojęcia szacunku. Porównajcie je z definicją słownikową.
- Przypomnij znane Ci opowieści o powstaniu świata. Według jakich przekazów doszło do tego samoistnie, a w których tekstach za tym aktem stoi konkretna postać? Jak ją nazywamy? Czy jest to pojęcie synonimiczne do wyrazu *konstruktor*? Uzasadnij odpowiedź.

1921

1939–1945
II wojna światowa

1946
osiedlenie się w Krakowie

1961
wydanie powieści *Solaris*

1964
opublikowanie *Bajek robotów*

1981–1983
stan wojenny w Polsce

1982–1988
pobyt na emigracji

1989
koniec komunizmu w Polsce

2006

Stanisław Lem (1921–2006)

Poznaj autora

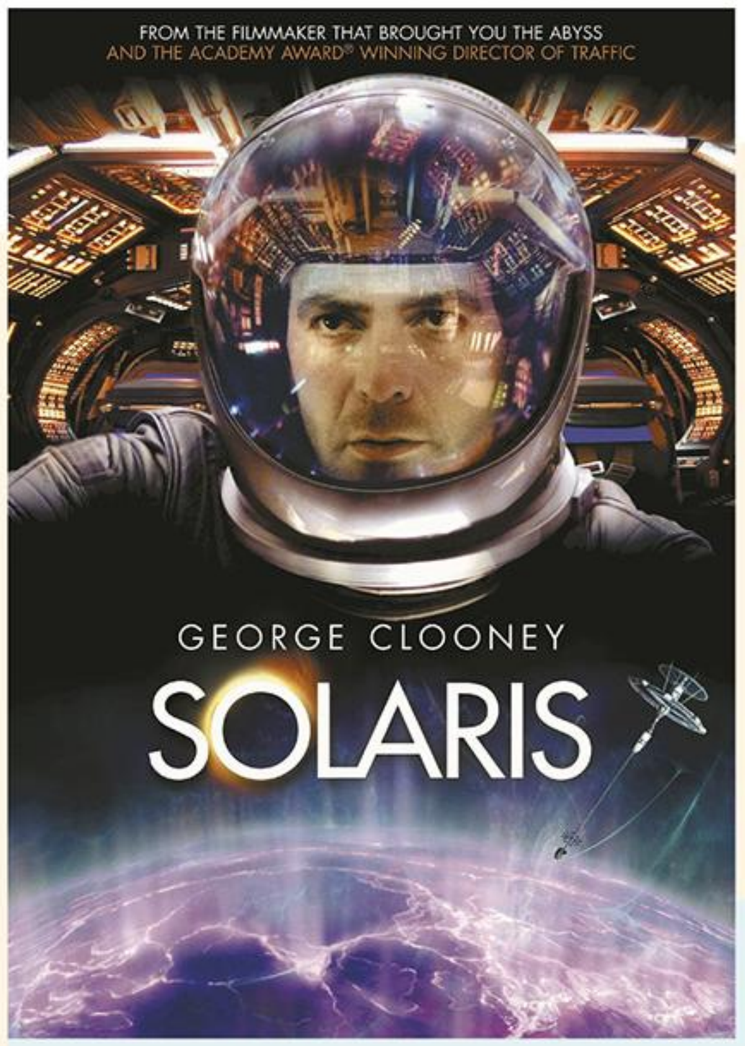
Pisarz i publicysta, wybitny przedstawiciel fantastyki naukowej. Pochodził ze Lwowa, ale po II wojnie światowej, gdy to miasto znalazło się w granicach Związku Sowieckiego, przeniósł się do Krakowa. Na Uniwersytecie Jagiellońskim kontynuował rozpoczęte we Lwowie studia medyczne. Nie został jednak lekarzem – po 1950 r. poświęcił się pracy pisarskiej. Przyczynił się do tego sukces jego pierwszej powieści fantastycznej pt. *Astronauci*. W swojej twórczości Lem zawarł przemyślenia na różne tematy: prognozował przyszły rozwój nauki i techniki, rozważał naturę ludzką, miejsce człowieka we Wszechświecie i możliwość porozumienia się z innymi istotami. Do jego najbardziej znanych utworów należą m.in. powieści *Solaris*, *Powrót z gwiazd*, *Eden*, a także cykle opowiadań *Dzienniki gwiazdowe*, *Bajki robotów*, *Cyberiada*, *Opowieści o pilocie Pirxie*. Często ujawnia się w nich poczucie humoru pisarza.

Książki Stanisława Lema zostały przetłumaczone na ponad 40 języków, były również wielokrotnie przenoszone na scenę i ekranizowane.

- Przyjrzyj się ilustracjom. Wskaż, jakie elementy charakterystyczne dla twórczości pisarza zostały na nich przedstawione.

Planeta Lem, spektakl Teatru Biuro Podróży oparty na prozie Stanisława Lema, reż. Paweł Szkotak, 2012

Plakat do filmu *Solaris*, reż. Steven Soderbergh (czytaj: stiwen soderberg), 2002

Stanisław Lem

Jak Mikromił i Gigacyan ucieczkę mgławic wszczęli

fragmenty

[*Bohaterami są dwaj konstruktorzy – mistrzowie w fachu kosmogonicznym*[1]*. Gdy zabrakło im pomysłów na nowe wynalazki, postanowili stworzyć myślącą materię. Jeden z konstruktorów uważał, że niezależne od nich myślenie należy wykreować, zaczynając od najmniejszych form (kwantów) i uwięzić je w klateczce zbudowanej z atomów. Zdaniem drugiego wszystko, co istnieje, jest masą i dlatego trzeba z niej uformować jeden wypełniony myśleniem mózg o nadzwyczajnej wielkości*].

Od słowa do słowa, srodze się obaj konstruktorzy zwaśnili i nie było już ani mowy o tym, aby wspólnie mogli się podjąć zadania. Rozeszli się tedy, drwiąc jeden z drugiego, i każdy wziął się do rzeczy po swojemu. Mikromił jął więc kwanty łowić, w klateczkach atomowych je zamykał, a że najciaśniej im było w kryształach, wdrażał tedy do myślenia diamenty, chalcedony, rubiny – już to z rubinami najlepiej mu poszło, tyle w nich roztropnej energii uwięził, że aż błyskało. Miał też sporo innego samomyślącego drobiazgu mineralnego, jak to szmaragdów, błękitnie roztropnych, i topazów, bystrych żółtością, a jednak czerwone rubinów myślenie najbardziej mu się widziało. Gdy tak w chórze piskliwych malątek trudził się Mikromił, Gigacyan tymczasem olbrzymom poświęcał swój czas; staczał tedy ku sobie wysiłkiem największym słońca i całe galaktyki, roztapiał je, mieszał, spajał, łączył i ręce do łokci urobiwszy, kosmoluda stworzył,

---

[1] kosmogoniczny – dotyczący powstawania świata

ogromem tak wszechogarniającego, że za nim już nic prawie nie zostało, jeno szparka, a w niej Mikromił z jego klejnotami.

Gdy obaj dzieło zakończyli, już nie o to im szło, który się od stworzonego przez się więcej dowie tajemnic, a tylko o to, który miał z nich słuszność i lepiej wybrał. Wyzwali się więc na turniej współzawodnictwa. Gigacyan czekał Mikromiła u boku swojego kosmoluda, który na wieki wieków świetlnych się rozciągał wzdłuż, wzwyż i wszerz, korpus miał z ciemnych chmur gwiazdowych, oddychanie z mrowisk słonecznych, nogi i ręce z galaktyk, grawitacją sczepionych, głowę ze stu trylionów globów żelaznych, a na niej czapkę kosmatą, pałającą, z sierści słonecznej. Kiedy nastrajał Gigacyan swego kosmoluda, latał od ucha jego do ust, a każda taka podróż sześć miesięcy trwała. Mikromił zaś przybył na pole boju samojeden, z pustymi rękami; miał w kieszonce malutki rubin, który chciał przeciwstawić kolosowi.

Kasia Walentynowicz, ilustracja do opowiadania Stanisława Lema *Jak Mikromił i Gigacyan ucieczkę mgławic wszczęli*, 2021

Roześmiał się na ów widok Gigacyan.

– I cóż powie ta kruszyna? – spytał. – Czymże może być jej wiedza wobec tej otchłani myślenia galaktycznego, rozumowania mgławicowego, w której słońca słońcom myśl przekazują, grawitacja je potężna wzmacnia, gwiazdy wybuchające przydają blasku konceptom, a ciemność międzyplanetarna zogromnia namysł?

– Zamiast chwalić swoje i chełpić się, lepiej przystąp do rzeczy – Mikromił na to. – Albo wiesz co? Po cóż my mamy te twory nasze pytać? Niech one same z sobą powiodą dyskurs współzawodnictwa! Niech się mój geniusz mikroskopijny potyka z twoim gwiazdoludem w szrankach tego turnieju, w którym mądrość jest tarczą, mieczem zaś myśl roztropna!

– Niechaj i tak będzie – zgodził się Gigacyan.

Odstąpili tedy dzieł swoich, aby same zostały na placu. Pokrążył, pokrążył w ciemnościach rubin czerwony nad oceanami próżni, w których góry gwiazd pływały, nad cielskiem rozświetlonym, niezmierzonym, i zapiszczał:

– Hej, ty, nazbyt wielki, niezguło ogniowa, nadmierny bylejaku, potrafiszże ty w ogóle cokolwiek pomyśleć?!

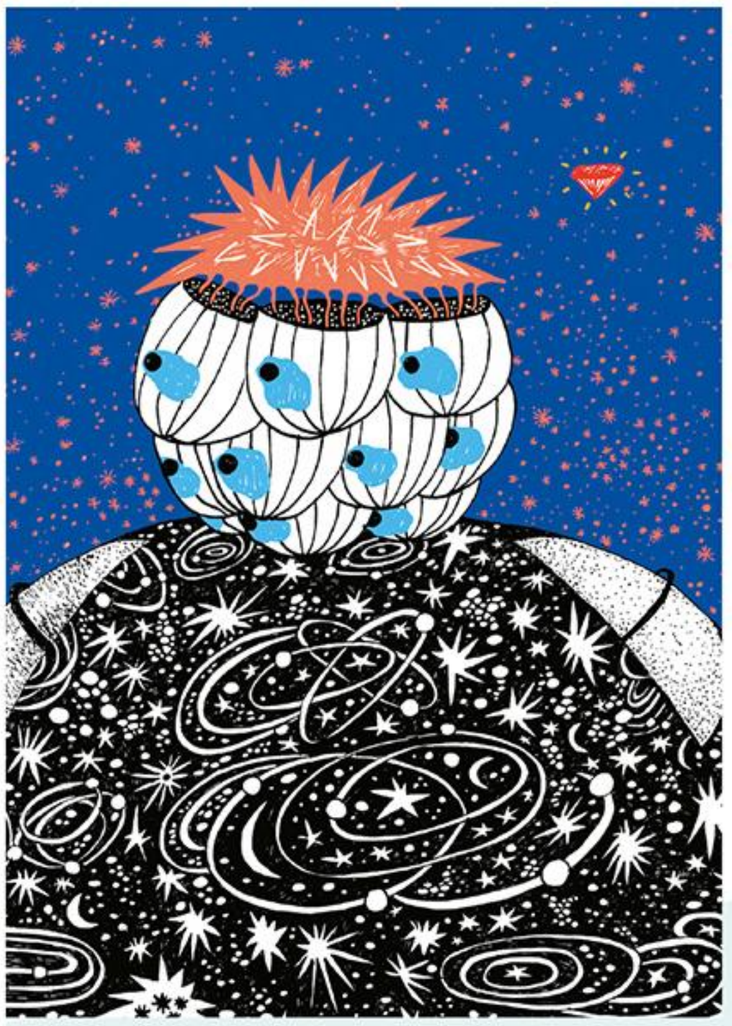
Już po roku doszły owe słowa do mózgu kolosa, w którym się firmamenty jęły obracać, harmonią kunsztowną spojone, zadziwił się tedy zuchwałym słowom i chciał zobaczyć, kto też to śmie tak się doń odzywać.

Jął więc głowę obracać w tę stronę, z której mu zadano pytanie, nim ją wszelako odwrócił, dwa lata minęły. Spojrzał oczami-galaktykami jasnymi w mrok i nic w nim nie zobaczył, bo rubinu dawno już tam nie było i tylko zza jego grzbietu popiskiwał:

– Ależ ciamajda z ciebie, mój ty gwiezdnochmury, słońcowłosy, ależ z ciebie leniwiec-przeraźliwiec! Zamiast łbem kręcić, słońcami kudłatym, powiedz lepiej, czy zdołasz dwa do dwóch dodać, zanim ci połowa olbrzymów błękitnych wypali się w mózgownicy i od starości zagaśnie!

Zgniewały te bezwstydne prześmiewki kosmoluda, jął więc, jak tylko mógł najszybciej, obracać się, bo zza grzbietu doń mówiono; i obracał się coraz bardziej rączo, i wirowały wokół osi ciała jego drogi mleczne, i zawijały się z rozpędu ramiona, dotąd proste, galaktyk – w spirale, i zakręcały chmury gwiazdowe, przez co kulistymi się stawały gromadami, i wszystkie słońca, globy i planety od tego pośpiechu rozkręciły się w nim jak bąki podcięte; ale zanim na przeciwnika ślepiami zaświecił, tamten już sobie z niego z boku podrwiwał.

Mknął kryształek-śmiałek coraz prędzej i prędzej, a kosmolud też jął krążyć i krążyć, ale nie mógł w żaden sposób nadążyć, choć obracał się już jak fryga, aż takich nabrał obrotów, z taką straszną począł wirować szybkością, że rozluźniły się pęta grawitacji, puściły napięte do ostateczności szwy ciążenia, przez Gigacyana nałożone, trzasły ściegi atrakcji elektrycznej i, jak rozbiegana centryfuga[2], pękł naraz i na wszystkie strony świata rozleciał się kosmolud, galaktykami-żagwiami spiralnymi kołując, drogami mlecznymi siejąc, i tą siłą odśrodkową rozbryźnięta rozpoczęła się ucieczka mgławic. Mikromił powiadał potem, że to on zwyciężył, bo się kosmolud Gigacyanowy rozleciał, zanim zdążył „be" lub „me" powiedzieć; Gigacyan wszakże na to, że celem rywalizacji było nie siłę spajającą zmierzyć, lecz rozum, to jest, który z ich tworów mądrzejszy, a nie – który się lepiej kupy trzyma. I, jako że to z przedmiotem sporu nic nie miało wspólnego, Mikromił podszedł go i oszukał niesławnie.

Kasia Walentynowicz, ilustracja do opowiadania Stanisława Lema *Jak Mikromił i Gigacyan ucieczkę mgławic wszczęli*, 2021

Od tego czasu spór ich jeszcze się wzmógł. Mikromił rubinu swego szuka, który gdzieś w katastrofie się zawieruszył, ale znaleźć go nie może, bo kędy spojrzy, czerwone widzi światło i zaraz tam bieży, ale to tylko światło mgławic pierzchających ze starości czerwienieje, więc wciąż od nowa szuka, i wciąż na próżno. Gigacyan zaś stara się grawitacjami-powrozami, promieniami-nitkami dzwona rozpękłego kosmoluda swojego zeszyć, jako igieł używając najtwardszego promieniowania. Ale co zeszyje, to mu zaraz pęka, taka jest bowiem moc straszna raz wszczętej ucieczki mgławic; i ani jeden, ani drugi nie zdołał się od materii jej tajemnic wywiedzieć, chociaż i rozumu ją nauczyli, i usta byli jej wprawili, ale zanim do rozstrzygającej doszło rozmowy, stała się ta bieda, którą nierozumni przez swą niewiedzę stworzeniem świata nazywają.

W istocie bowiem to tylko kosmolud rozpękł się Gigacyanowy na drobne kawałki, przez rubinka Mikromiłowego, i na takie drobne rozleciał się okruszyny, że do dziś na wszystkie strony leci. Kto zaś w to nie wierzy, niechże uczonych spyta, czy to nieprawda, że wszystko, co tylko jest w Kosmosie, bezustannie obraca się wokół osi jak bąk; od tego kręcenia zawrotnego wszystko się bowiem zaczęło.

(z tomu *Bajki robotów*)

---

[2] centryfuga – wirówka

O tekście

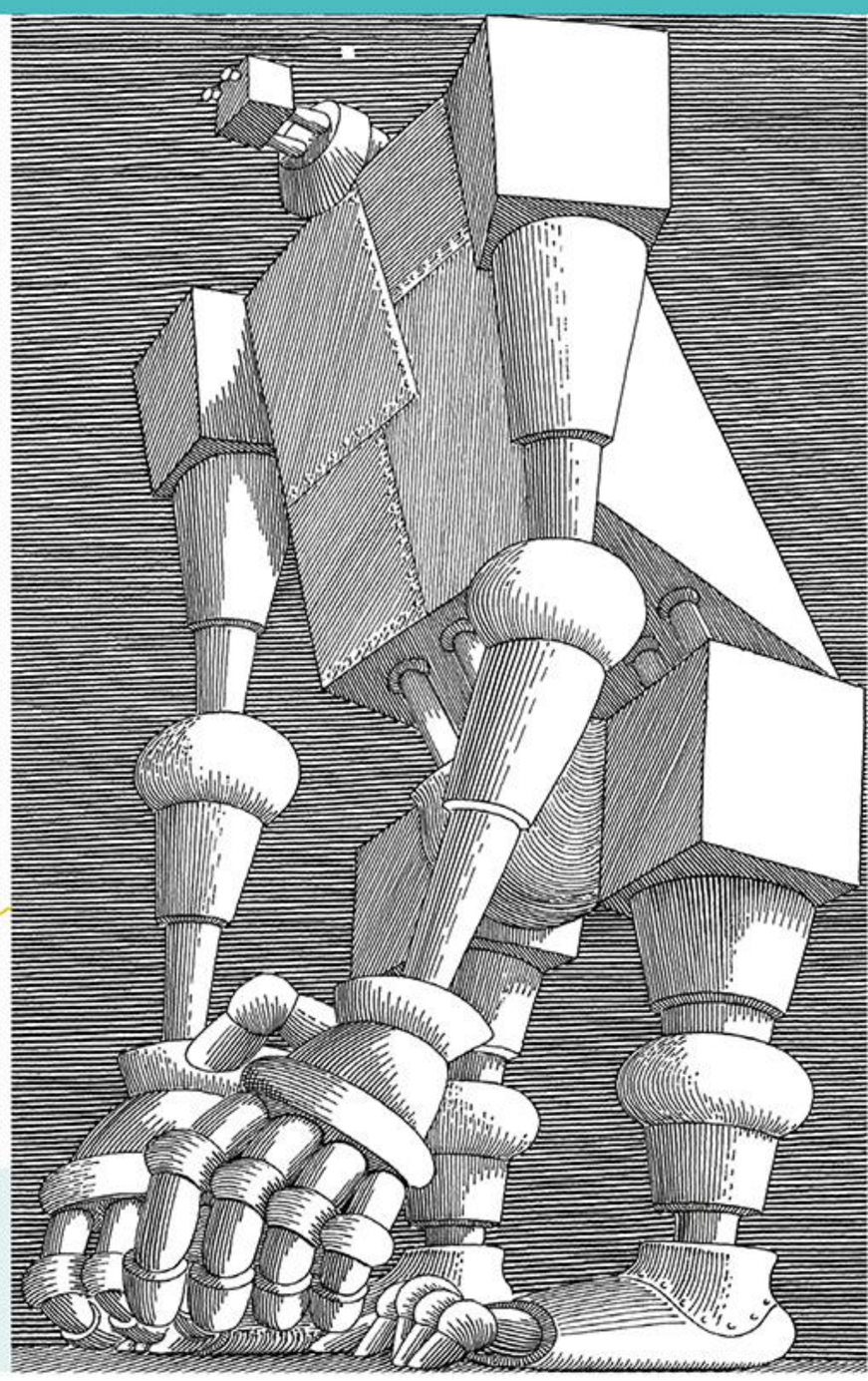
1. Które z podanych zdań są niezgodne z przytoczonym tekstem Stanisława Lema? Wybierz wszystkie poprawne odpowiedzi.

A. Mikromił i Gigacyan pokłócili się i zrezygnowali ze wspólnej pracy.
B. Konstruktorzy mieli jeden cel, ale wybrali różne drogi jego realizacji.
C. Pojedynek rubinka i kosmoluda zakończył się rozpadem obydwu na części.
D. Wynalazcy zgodnie uznali, że ani jeden, ani drugi nie odniósł zwycięstwa.
E. Opisane w utworze wydarzenia rozgrywały się krótko po stworzeniu świata.

2. Wybierz poprawne dokończenie zdania.

Gigacyan i Mikromił noszą imiona znaczące, które odwołują się do ich

A. wyglądu.
B. przekonań.
C. zachowania.
D. cech charakteru.

Daniel Mróz, ilustracja do opowiadania Stanisława Lema, 1972

3. Opisz, wykreowanych przez Mikromiła i Gigacyana, rubinka i kosmoluda. Scharakteryzuj te istoty i porównaj je z ich twórcami. Zbierz wnioski i zapisz je w formie notatki do zeszytu.

4. Wykorzystaj wybrane frazeologizmy, aby opowiedzieć o bohaterach tekstu i stworzonych przez nich istotach.

zyskać szacunek • zasługiwać na szacunek • stracić szacunek • okazać szacunek • wyrazić szacunek • darzyć szacunkiem • brak szacunku

5. Wybierz z dialogów postaci jedną wypowiedź, w której znalazło się słownictwo świadczące o braku szacunku do rozmówcy. Przeredaguj ją w taki sposób, by nie urażała odbiorcy.

6. Wyjaśnij, co oznacza zakończenie tekstu: *wszystko, co tylko jest w Kosmosie, bezustannie obraca się wokół osi jak bąk; od tego kręcenia zawrotnego wszystko się bowiem zaczęło*.

7. Wskaż w utworze Stanisława Lema elementy komiczne.

a) Oceń, który rodzaj komizmu przeważa w opowieści o dwóch zwaśnionych konstruktorach.
b) Który z fragmentów opowieści z Twojej perspektywy jest najzabawniejszy? Co wpływa na Twój wybór?

8. W grupach przygotujcie rady dla Mikromiła i Gigacyana, które spowodują, że ich relacje będą oparte na wzajemnym szacunku.

9. Przeczytaj definicję fantastyki naukowej, a następnie wskaż jej cechy w opowiadaniu Stanisława Lema.

Fantastyka naukowa (ang. *science fiction*[1], SF) – odmiana utworów fantastycznych, których fabuła dzieje się w przyszłości, dotyczy wyobrażanych osiągnięć w dziedzinach nauki i techniki, a świat przedstawiony jest prawdopodobny i nie zawiera elementów magicznych. Literatura fantastycznonaukowa często przedstawia obce cywilizacje, ukazuje wpływ rozwoju nauki i techniki na życie jednostki lub społeczeństwa, zawiera neologizmy związane z rozwojem techniki, opisuje skutki wynalazków technicznych i odkryć naukowych oraz prezentuje wizje dotyczące dalszego rozwoju ludzkości.

[1] czytaj: sajens fikszn

10. Spośród podanych niżej gatunków literackich wybierz te, których cechy można odnaleźć w utworze *Jak Mikromił i Gigacyan ucieczkę mgławic wszczęli*. Uzasadnij odpowiedź. W razie potrzeby skorzystaj z działu powtórzeniowego na końcu podręcznika.

bajka • baśń • opowiadanie • komedia • mit • legenda • powieść fantasy

Tworzę

11. W Twojej szkole odbędzie się spotkanie z Mikromiłem i Gigacyanem. Przygotowując się do niego, stwórz listę pytań otwartych, które chciałabyś / chciałbyś zadać konstruktorom. Zapytaj o miejsca, czas, osoby, okoliczności zdarzeń.

12. Napiszcie przemówienie, w którym uświadomicie rówieśnikom, że wzajemny szacunek to podstawowa zasada relacji międzyludzkich. Wykorzystajcie przykłady z poznanego na lekcji utworu Stanisława Lema.

13. Zredaguj krótkie opowiadanie o żartobliwym charakterze. Jego bohaterami uczyń osoby, które w wyniku przeżytej wspólnie przygody zaczęły okazywać sobie szacunek.

Sprawdź, co już umiesz

Uzupełnij podane zdania odpowiednimi imiesłowami przymiotnikowymi utworzonymi od podanych bezokoliczników, a następnie wykonaj zamieszczone w tekście polecenie.

pozbawić • mieć • ukryć • uznawać • okazywać

Szacunek to postawa wobec osób lub rzeczy ... za wartościowe. Bohaterowie utworu Stanisława Lema, ... brak szacunku w stosunku do siebie i swoich poczynań, doprowadzili do katastrofy ... również pozytywny skutek. Zakończenie okazuje się wewnętrznie sprzeczne, a nawet ... sensu. Jednak może cała opowieść ma ... przesłanie? Sformułuj je.

Jak złożyć, by było poprawnie. Wypowiedzenia wielokrotnie złożone

Kryteria sukcesu:

- definiuję wypowiedzenia wielokrotnie złożone;
- wskazuję typy zdań złożonych;
- stosuję zasady interpunkcji w wypowiedzeniach wielokrotnie złożonych.

Na początek

- Ułóż wypowiedzenia nawiązujące do wybranych ikon:
  - zdanie pojedyncze,
  - zdanie złożone z imiesłowowym równoważnikiem zdania,
  - zdanie współrzędnie złożone,
  - zdanie podrzędnie złożone.

  W razie potrzeby wykorzystaj wiadomości z części powtórzeniowej na końcu podręcznika.
- Połącz wybrane z ułożonych zdań, tak aby stworzyć wypowiedzenie, które będzie miało więcej niż dwa orzeczenia.

Zdanie wielokrotnie złożone – zdanie zawierające więcej niż dwa wypowiedzenia składowe, które łączą się ze sobą podrzędnie lub współrzędnie. Jedno z wypowiedzeń jest zdaniem głównym. W zdaniu wielokrotnie złożonym mogą się znaleźć również równoważniki zdania, zwłaszcza imiesłowowy równoważnik zdania.

Aby przeanalizować zdanie wielokrotnie złożone, należy:

- podkreślić w nim orzeczenia;
- oddzielić za pomocą pionowych kresek części składowe i je ponumerować;
- zaznaczyć spójniki i zaimki względne;
- ustalić, jakie są relacje między wypowiedzeniami: określić, które ze zdań składowych jest zdaniem głównym; zadać pytania do zdań podrzędnych i określić ich typ.

Byłem pewny (1), że osoba (2a), którą tak bardzo szanuję (3), nie sprawi mi zawodu (2b).	1 – zdanie główne 2a, 2b – zdanie podrzędne dopełnieniowe do zdania 1 3 – zdanie podrzędne przydawkowe do zdania 2
Sądząc (1), że znam się na zdaniach wielokrotnie złożonych (2), nie obawiałam się popełnienia błędu podczas egzaminu (3).	1 – imiesłowowy równoważnik zdania w funkcji zdania okolicznikowego przyczyny do zdania 3 2 – zdanie podrzędne dopełnieniowe do zdania 1 3 – zdanie główne

E

1. Który z podanych cytatów jest zdaniem wielokrotnie złożonym? Wybierz poprawną odpowiedź.

A. *Im więcej się człowiek wstydzi, tym bardziej jest godny szacunku* (George Bernard Shaw).
B. *Każdy szanuje człowieka, który czyni, co przyrzeka* (przysłowie polskie).
C. *Prawdziwą wartość ma jedynie szacunek wroga* (Antoine de Saint-Exupéry).
D. *Bo szacunek ma do prawdy tylko ten, co patrzy wstecz* (O.S.T.R.).

2. Podane wypowiedzenia wielokrotnie złożone przepisz do zeszytu i wykonaj następujące polecenia:

a) podkreśl orzeczenia;
b) zaznacz linią falistą imiesłowowe równoważniki zdania;
c) oddziel pionowymi kreskami zdania składowe i je ponumeruj;
d) nazwij zdania składowe.

- Spotkawszy się z trzema duchami, Scrooge zrozumiał, że musi zmienić swoje życie.
- Podkomorzy, który przyjechał do Soplicowa, aby rozsądzić spór o zamek, zajmował w czasie uczt zaszczytne miejsce za stołem i wszyscy liczyli się z jego zdaniem.
- Chociaż Skawiński żył w latarni samotnie, czuł się szczęśliwy, ponieważ marzył o spokoju, którego przez całe życie mu brakowało.
- Zbierając maliny, Balladyna miała świadomość, że musi wygrać z siostrą, jeśli chce zostać żoną Kirkora.
- Zanim Guślarz rozpoczął obrzęd dziadów, poprosił, aby zebrani zamknęli drzwi kaplicy i zasłonili okna.

3. Zastanów się, jak złożyć rozsypankę ze zdań składowych, by powstało poprawne zdanie wielokrotnie złożone. Uzupełnij je o spójniki *żeby*, *więc*, *ale* oraz zaimek względny *kiedy*. Zapisz wypowiedzenie w zeszycie, zwracając uwagę na poprawną interpunkcję.

Sprawdź, co już umiesz

Wybierz poprawne dokończenie zdania.

Cytat z wiersza Adama Mickiewicza *Niepewność*: *Idąc bez celu, nie pilnując drogi, sam nie pojmuję, jak w twe zajdę progi*, zawiera

A. jeden imiesłowowy równoważnik zdania oraz zdanie podrzędnie złożone przydawkowe.
B. dwa imiesłowowe równoważniki zdania i zdanie podrzędnie złożone dopełnieniowe.
C. zdanie podrzędnie złożone okolicznikowe przyczyny oraz zdanie dopełnieniowe.
D. zdanie współrzędnie złożone rozłączne.

Praca nad wzajemnym szacunkiem

Kryteria sukcesu:

- porównuję sposoby postrzegania świata przez Adama i Ewę;
- określam cechy bohaterów na podstawie ich wypowiedzi i zachowań;
- podaję cechy pamiętnika na przykładzie utworu Marka Twaina.

Na początek

- Przedstaw historię Adama i Ewy – uporządkuj zdarzenia ukazane na ilustracjach według kolejności występowania w Biblii.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

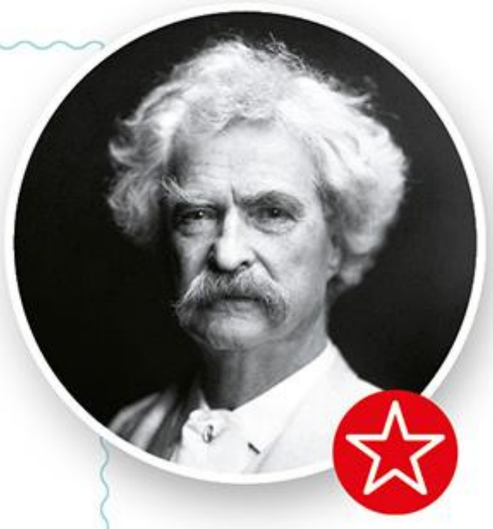

9.

Mark Twain (1835–1910)

Pisarz, dziennikarz i satyryk nazywany ojcem amerykańskiej literatury. Podczas wojny secesyjnej w Stanach Zjednoczonych walczył po obu stronach i dwukrotnie uciekł z pola walki. Zajmował się pracą w kopalniach srebra w Nevadzie, poszukiwaniami złota w Kalifornii, a także był pilotem parostatków na rzece Missisipi. Do doświadczeń ze swego życia nawiązał w powieści *Pod gołym niebem*, która pokazywała losy ludzi wyruszających na Dziki Zachód. Największą sławę przyniosły mu powieści dla dzieci i młodzieży: *Książę i żebrak*, *Przygody Tomka Sawyera*[1], *Przygody Hucka*[2] *Finna*.

Poznaj autora

[1] czytaj: sojera
[2] czytaj: haka

Mark Twain

Pamiętniki Adama i Ewy

fragmenty

Fragmenty pamiętnika Adama przełożone z oryginału

Sobota

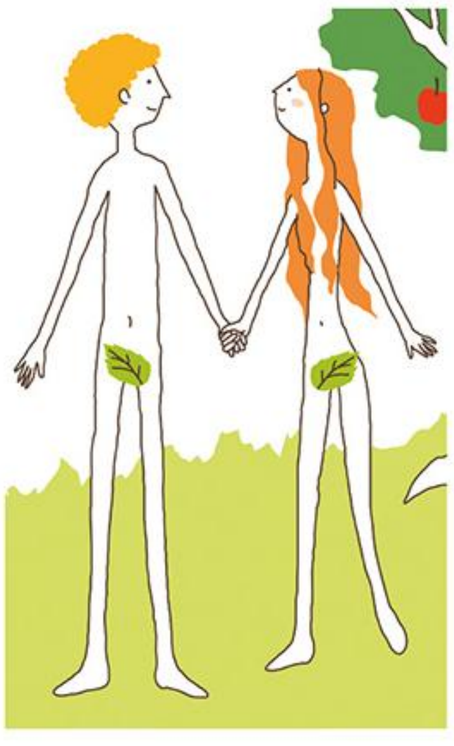
Nowe stworzenie zjada tak dużo owoców, że przypuszczalnie wkrótce nam ich zabraknie. Znów „nam" – to słowo tego stworzenia, a przyswoiłem je sobie, odkąd tak często je słyszę. Dziś od rana gęsta mgła. Nie wychodzę podczas mgły, natomiast nowe stworzenie spaceruje przy każdej pogodzie. Wychodzi do ogrodu, sztywno stąpając na obłoconych nogach. Mówi bez przerwy. A dawniej bywało tu tak cicho i przyjemnie. […]

Poniedziałek

Nowe stworzenie twierdzi, że nazywa się Ewa. W porządku. Nie mam nic przeciw temu. Mówi, że tak powinienem na nie wołać, jeśli chcę, aby przyszło. Powiedziałem, że to zbyteczne. Użycie tego wyrażenia podniosło w jej oczach moje znaczenie: istotnie, to mocne i celne słowo, którego można używać. Utrzymuje, że nie jest „Ono", lecz „Ona". Jest to mało prawdopodobne, lecz wszystko mi jedno; nic mnie nie obchodzi, kim jest byle tylko sobie poszła i przestała tyle mówić. […]

Środa

[…] Mniej więcej na godzinę przed wschodem słońca, gdy przejeżdżałem przez kwietną równinę, na której pasło się, spało albo igrało tysiące zwierząt, zerwał się nagle – niczym huragan – przerażający zgiełk, i w jednej chwili równinę ogarnął szalony tumult, każde zwierzę zaatakowało swego sąsiada. Domyśliłem się, co to znaczy – Ewa zjadła owoc i śmierć zstąpiła na świat... Tygrysy pożarły mego konia, ignorując zupełnie mój zakaz – i zjadłyby nawet mnie samego, gdybym w porę nie uciekł ile sił w nogach... Znalazłem pewne miejsce poza Parkiem, gdzie przez parę dni czułem się bezpiecznie, lecz ona mnie odnalazła. […] Tak naprawdę to wcale nie zmartwiłem się, gdy przyszła, ponieważ tutaj znajdują się tylko nędzne resztki, a ona przyniosła trochę tamtych jabłek. Musiałem je zjeść, gdyż byłem bardzo głodny. Postąpiłem wbrew swoim zasadom, lecz uważam, że zasady nie mają istotnego znaczenia, jeżeli jest się głodnym. Przyszła osłonięta gałęźmi i pękami listowia, a gdy spytałem ją, co oznacza to bezsensowne przebranie, drżąc i rumieniąc się, zerwała je i rzuciła na ziemię. Nigdy dotąd nie widziałem, aby ktoś tak drżał i rumienił się, więc wydało mi się to niestosowne i głupie. Powiedziała, że wkrótce sam to zrozumiem. Miała rację. Choć byłem bardzo głodny, odłożyłem na pół zjedzone jabłko – chyba najlepsze, jakie kiedykolwiek widziałem o tak późnej porze roku – i okryłem się odrzuconymi przez nią gałęźmi; po czym przemówiłem do niej z pewną surowością, domagając się, by poszła i przyniosła więcej gałęzi, i nie robiła z siebie widowiska. Gdy to uczyniła, przyczołgaliśmy się na miejsce, gdzie odbyła się walka zwierząt, zebraliśmy ich skóry, a ja poprosiłem Ewę, aby uszyła parę ubrań stosowanych do publicznych wystąpień. […] Dochodzę do wniosku, że ona jest całkiem dobrą towarzyszką.

Po dziesięciu latach

[…] Po tylu latach dochodzę do wniosku, że pomyliłem się co do Ewy; lepiej jest żyć poza Ogrodem z nią niż w Ogrodzie bez niej. Z początku sądziłem, że za dużo mówi, lecz teraz zmartwiłbym się, gdyby ten drogi głos umilkł i zniknął z mego życia. […]

Pamiętnik Ewy przełożony z oryginału

Środa

Teraz jest nam z sobą bardzo dobrze i poznajemy się wciąż lepiej. Nie próbuje mnie już unikać; to dobry znak – świadczy, że lubi być ze mną. To mi się podoba, badam więc, w jaki sposób mogę mu stać się pomocną, by w jeszcze większym stopniu pozyskać jego względy. W ciągu ostatnich dwóch dni przejęłam trud nadawania nazw zwierzętom. Było to dla niego ogromną ulgą, gdyż sam nie posiada tego talentu; jest mi więc bardzo wdzięczny. Nawet jeśli chodziłoby o ocalenie życia, nie byłby w stanie wymyślić jakiejś sensownej nazwy. Nie zdradzam się przed nim, że wiem o tej jego słabostce. […]

Wtorek

Przez cały ranek pracowałam nad udoskonaleniem naszej posiadłości i celowo trzymałam się z daleka od niego, mając nadzieję, że poczuje się osamotniony i podejdzie do mnie. Jednak nie zrobił tego.

[…] Narwałam kwiatów i uplotłam z nich wieńce i girlandy, w które przystroiłam się podczas jedzenia – oczywiście jabłek. Potem usiadłam w cieniu, z upragnieniem czekając na niego. Jednak nie przyszedł.

Mniejsza z tym. Na nic by się to nie zdało, gdyż on nie dba o kwiaty. Uważa je za bezużyteczne i nie stara się odróżnić jednych od drugich. Taka postawa daje mu poczucie wyższości. Adam nie dba o mnie, nie dba o kwiaty, nie dba o pomalowane niebo wieczorne – czyż obchodzi go coś poza budowaniem szałasów dla ochrony przed czystym, dobrym deszczem, poza miażdżeniem melonów, kosztowaniem winogron i dotykaniem owoców na drzewach, by przekonać się, jak mu się wiedzie w jego gospodarstwie? […]

Po czterdziestu latach

Modlę się o to, abyśmy zeszli z tego świata razem – to pragnienie nie zniknie z tej ziemi – lecz przetrwa w sercu każdej kochającej żony po kres dni, i nazwą je moim imieniem. […]

Na grobie Ewy

ADAM: Gdziekolwiek była ona, t a m był Raj.

tłum. Teresa Truszkowska

O tekście

1. Przedstaw, co łączy pierwszych ludzi z Biblii z bohaterami *Pamiętników Adama i Ewy*, a co ich od siebie różni.

2. Porównaj, w jaki sposób bohaterowie tekstu Marka Twaina postrzegają świat, w którym żyją. Co jest dla nich ważne?

3. Określ, jakie cechy posiada Adam według Ewy, a jakie – Ewa według Adama. Zanotuj swoje ustalenia w tabeli. Dopisz cechy, o których świadczy postępowanie bohaterów.

4. Wskaż w pamiętniku fragmenty, które Twoim zdaniem świadczą o braku szacunku. Wyjaśnij, dlaczego tak uważasz, i podaj wskazówkę, jak należałoby się zachować.

5. Wytłumacz, w jakich okolicznościach Adam domyślił się zerwania przez Ewę owocu z drzewa zakazanego.

6. Wybierz poprawne dokończenie zdania. Zachowanie Ewy po zerwaniu jabłka świadczy o tym, że bohaterka odczuwa

A. dumę. **B.** wstyd. **C.** spokój. **D.** radość.

E

7. Co sprawiło, że bohaterowie tekstu zaczęli się wzajemnie szanować? Jakie to przyniosło rezultaty?

8. Korzystając z definicji, udowodnij, że utwór Marka Twaina jest pamiętnikiem. Swoje argumenty poprzyj odpowiednimi fragmentami tekstu.

Pamiętnik – relacja o wydarzeniach, w których autor uczestniczył, prowadzona z pewnego dystansu czasowego. Autor pamiętnika wypowiada się w 1. osobie i ujawnia również swoje stanowisko wobec przedstawianych zdarzeń (ułożonych zazwyczaj w porządku chronologicznym).

Niekiedy pamiętnik bywa mylony z **dziennikiem**, który jest jednak odmiennym gatunkiem. Dziennik zawiera bieżące zapiski, składa się z wpisów dokonywanych na ogół codziennie, opatrzonych datą, a często także informacją o miejscu ich powstania.

Tworzę

9. Które z zachowań Adama i Ewy uważasz za stereotypowe, wynikające z ról tradycyjnie przypisywanych kobiecie i mężczyźnie? Czy Twoim zdaniem schematyczne postrzeganie płci świadczy o braku szacunku? Uzasadnij swoją wypowiedź, podając dwa argumenty.

10. Napisz kartkę z pamiętnika Adama lub Ewy. W pracy przedstaw scenę z ich życia wskazującą na obdarzanie się szacunkiem.

Sprawdź, co już umiesz

Udowodnij, że obraz Lucasa Cranacha starszego *Adam i Ewa* nie mógłby być ilustracją do podanych fragmentów *Pamiętników Adama i Ewy* Marka Twaina.

Lucas Cranach (czytaj: lukas kranach) starszy, *Adam i Ewa*, ok. 1512, zamek w Coburgu (czytaj: Koburgu), Niemcy

Leszek Kołakowski o szacunku do siebie

Kryteria sukcesu:

- analizuję przemiany bohatera tekstu;
- wskazuję mocne i słabe strony postaci;
- udowadniam, że Gyom nie szanuje siebie;
- piszę kartkę z pamiętnika jednego z bohaterów.

Na początek

- Jakie cechy wyglądu i zachowania sprawiają, że uznajemy człowieka za starszego?
- Czy ludzie pragną starości? Dlaczego tak? Dlaczego nie?

Leszek Kołakowski (1927–2009)

Poznaj autora

Polski filozof specjalizujący się w filozofii religii i historii filozofii, publicysta i pisarz. W czasie studiów związał się z ruchem komunistycznym. Pozostał członkiem Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR) do roku 1966, kiedy to został z jej szeregów usunięty za coraz bardziej krytyczną postawę wobec komunizmu. W 1968 r. – po wyrzuceniu z pracy na Uniwersytecie Warszawskim – podjął decyzję o emigracji. Wykładał filozofię na uczelniach w Kanadzie i Stanach Zjednoczonych, a od 1970 r. związał się z uniwersytetem oksfordzkim. Został pierwszym laureatem nagrody nazywanej amerykańskim Noblem, którą Biblioteka Kongresu Stanów Zjednoczonych przyznaje za osiągnięcia w dziedzinie nauk humanistycznych. Jest autorem m.in. *13 bajek z królestwa Lailonii dla dużych i małych* (opowieści literackich o problemach filozoficznych), *Rozmów z diabłem*, *Mini wykładów o maxi sprawach.*

Leszek Kołakowski

Jak Gyom został starszym panem

fragmenty

Gyom był sprzedawcą lodów malinowych w mieście Batum. Był jeszcze młodym człowiekiem, a jego żona Mek-Mek była jeszcze młodsza. Jednakże Gyom uważał, że ludzie młodzi nie mają szans na dobre posady w Lailonii. Postanowił tedy zostać starszym panem i obmyślał wszystkie środki, jakie są do tego potrzebne.

– Mek-Mek – powiedział do żony – postanowiłem zostać starszym panem.

– Ani mi się waż! – krzyknęła Mek-Mek. – Nie chcę wcale mieć męża starca.
– Zapuszczę sobie długą brodę i wąsy – mówił Gyom.
– Wykluczone! – powiedziała Mek-Mek stanowczo.
– Będę nosił parasol.
– Nigdy się na to nie zgodzę!
– Będę nosił melonik.
– Wypraszam sobie stanowczo!
– Będę nosił kalosze.
– Po moim trupie!
– Będę nosił okulary.
– Nie ma mowy!
– Ależ Mek-Mek, bądź rozsądna. Wiesz przecież, że starsi panowie w Lailonii mają lepsze posady i więcej zarabiają.
– Nie chcę żadnych posad i nie pozwalam ci absolutnie zostawać starszym panem.
– No to nie – powiedział Gyom. Ale w duchu pomyślał sobie, że znajdzie sposób na przekonanie Mek-Mek albo przynajmniej tak ją oszuka, że zostanie starszym panem, a Mek-Mek tego nie zauważy.

Rzeczywiście, następnego dnia Gyom zrobił kilka prostych zabiegów. Kupił dużą ilość różowego plastra i zakleił nim całą dolną część twarzy, gdzie rośnie broda i wąsy: postanowił bowiem, że broda i wąsy będą rosły pod plastrem i jego żona nic nie zauważy. Kupił także parasol, ale żeby nosić go niepostrzeżenie, kupił jednocześnie pusty futerał od kontrabasu i wsadził parasol do środka. Kupił melonik, ale żeby go ukryć, nasadził ponadto na głowę duże blaszane pudło na śmiecie; było to dość niewygodne, ale za to melonik niewidoczny. Odział się wreszcie w kalosze, a na nie nałożył duże wyplatane koszyki, pomalowane na czerwono dla niepoznaki, i przymocował je sznurkami do nóg. Wsadził też okulary i schował je pod maską gazową, w której oberwał dolną część, bo była niepotrzebna.

Teraz Gyom był bardzo zadowolony. Chodził sobie po mieście z twarzą zaklejoną plastrem na dole i z kawałkiem maski gazowej na górze, z blaszanym pudłem na głowie, wyplatanymi koszami na nogach i z futerałem od kontrabasu w ręku. Mek-Mek nie zauważyła wcale, że Gyom ją oszukał, spacerowała z nim po mieście i myślała, że Gyom jest nadal młodym człowiekiem, tymczasem Gyom był w rzeczywistości brodaty i chodził w okularach, z parasolem, w kaloszach i w meloniku.

Jednakże rychło wyszło na jaw, że Gyom nie osiągnął celu, o który chodziło. Mek-Mek nie zauważyła wprawdzie jego przemiany w starszego pana, ale inni ludzie także nie mogli tego zauważyć, bo również nie widzieli jego brody, melonika, kaloszy, okularów i parasola; wszystko przecież było ukryte. [...] Tak więc Gyom

Zbigniew Lengren, *Profesor Filutek*

Starszy pan w meloniku jest bohaterem popularnych historyjek obrazkowych ukazujących się od roku 1948 w czasopiśmie „Przekrój".

mimo starań nie dostał lepszej posady, bo gdziekolwiek się zwrócił po inne zajęcie, mówiono mu: „Ależ jest pan jeszcze młodym człowiekiem, nie może pan objąć stanowiska. Gdyby pan miał brodę, okulary, parasol, melonik – wtedy co innego. Ale tak?”.

Sprawa przedstawiała się tedy niedobrze i Gyom nadal, jak przedtem, sprzedawał lody malinowe. Jednakże nie ustawał w wysiłkach, żeby zostać starszym panem, i wpadł na nowy pomysł. Zrobił sobie dwie duże tabliczki blaszane z napisem „STARSZY PAN” i zawiesił jedną na plecach, a drugą na brzuchu, aby każdy, kto go zobaczy, z którejkolwiek strony, wiedział od razu, z kim ma do czynienia. Niestety, i to się nie udało. Wprawdzie ludzie czytali tabliczki, ale gdy spoglądali na Gyoma, zaraz mówili: „Ależ to nie jest żaden starszy pan! To młody człowiek! Nie ma ani brody, ani okularów, ani melonika, ani kaloszy, ani parasola. Nie, przyjacielu, nie oszukasz nas, jesteś zwyczajnym młodym człowiekiem!”.

Gyom gryzł się bardzo swym niepowodzeniem i tak mu się przejadły te bezskuteczne starania, że postanowił zdobyć się na odwagę. Zerwał sobie plastry, pod którymi tymczasem wyrosła już broda i wąsy, zrzucił maskę gazową, zdjął blaszane pudło z głowy i kosze z nóg, wyjął parasol z futerału od kontrabasu i tak, brodaty, w okularach, meloniku, kaloszach i z parasolem, pokazał się pewnego ranka swojej żonie Mek-Mek.

Mek-Mek, kiedy go zobaczyła, krzyknęła z przerażenia.

– Gyom, coś ty z siebie zrobił – zawołała. – Wyglądasz jak dziwadło! Zrobiłeś się starszym panem! A ja cię błagałam, żebyś tego nie robił! – I zapłakała gorzko.

– Mek-Mek, uspokój się, kochanie – pocieszał ją Gyom. – Zrobiłem to dla Ciebie, bo chodzi mi o to, żeby dostać lepsze zajęcie i więcej zarabiać. W ten sposób będę mógł ci kupić znacznie więcej wody kolońskiej i szminki do malowania.

[…] Gyom został więc starszym panem i tak go traktowali wszyscy przechodnie na ulicach. Zdjął nawet tabliczki z pleców i z brzucha, bo już były niepotrzebne, skoro każdy i tak wiedział, że Gyom jest starszym panem. Zaczął szukać nowej posady i rzeczywiście udało mu się niebawem zostać w wielkim hotelu wyjmowaczem kwiatów z wazonów. Teraz zarabiał lepiej, cieszył się powszechnym szacunkiem i był zadowolony. […]

Jednak pewnego dnia zdarzyło się nieszczęście. Gyom przed pracą poszedł, jak to nieraz czynił, wykąpać się w basenie. Zostawił na brzegu swój parasol, melonik, okulary i kalosze, a sam wskoczył do wody. Wróciwszy po chwili, zobaczył ze zgrozą, że wszystko ktoś mu ukradł. Gyom wpadł w rozpacz, ale musiał już pójść do pracy i poszedł bez melonika, parasola, okularów i kaloszy. Pocieszał się, że broda mu jednak została. Ale dyrektor hotelu, gdy tylko go zobaczył, bardzo się zdziwił: „Gyom – powiedział. – Został pan młodym człowiekiem, jak widzę. A przecież wie pan, że na odpowiedzialnym stanowisku wyjmowacza kwiatów z wazonów nie możemy w naszym hotelu zatrudniać młodych ludzi, ale tylko starszych panów. Zwalniam pana z pracy!”

– Ależ ja mam brodę i wąsy – powiedział Gyom z rozpaczą.

– Broda i wąsy nie robią jeszcze starszego pana – odrzekł dyrektor stanowczo. – Dopiero melonik, okulary, kalosze i parasol! Bez tego nie ma starszego pana.

Gyom wyszedł wściekły. Tak go rozzłościła ta przygoda, że poszedł do fryzjera i kazał sobie zgolić brodę i wąsy. Postanowił, że znów zostanie młodym człowiekiem. Ale kiedy wrócił ogolony do domu, Mek-Mek załamała ręce. […]

Mek-Mek oświadczyła stanowczo, że nie chce mieć młodego człowieka za męża. Opuściła Gyoma i wyszła za mąż za pewnego starszego pana, który dużo zarabiał,

ponieważ czesał jamniki w zakładzie fryzjerskim dla piesków. […] Gyom został sam i z powrotem zaczął pracować jako sprzedawca lodów malinowych.

Na tym historia mogłaby się zakończyć, gdyby nie pewne dodatkowe wydarzenia. W kilka tygodni potem, kiedy Gyom został ponownie młodym człowiekiem, policja złapała złodzieja, który ukradł kiedyś melonik, parasol, kalosze i okulary należące do Gyoma. Okazało się, że złodziej miał te rzeczy u siebie, a policja odnalazła je i zwróciła właścicielowi. Gyom uradowany włożył kalosze, okulary i melonik, wziął w rękę parasol i udał się do dyrektora hotelu, w którym kiedyś pracował. Chciał poprosić, aby przyjęto go z powrotem do dawnej pracy, bo znowu jest starszym panem. Ale dyrektor bardzo był zdziwiony jego żądaniem.

– Ależ Gyom – powiedział – przecież nie ma pan brody ani wąsów.

– Ale przecież mam melonik, kalosze, okulary i parasol.

– Melonik, okulary, kalosze i parasol nie robią jeszcze starszego pana – powiedział dyrektor stanowczo. – Dopiero broda i wąsy! Bez tego nie ma starszego pana.

[…] Gyom wrócił smutny do domu i przez cztery godziny usilnie zapuszczał wąsy i brodę. Jednak wyników nie było. Tymczasem przyszła nowa klęska. Powiedziano mu, że nie może już pracować na stanowisku sprzedawcy lodów malinowych, ponieważ na tej posadzie zatrudnia się tylko młodych ludzi, tymczasem nie jest pewne, czy Gyom nie jest czasem starszym panem. […]

Nie mając pracy, Gyom postanowił, że zostanie niemowlęciem, bo przecież musi mieć co jeść, a niemowlęciem każdy się zajmie. Położył się w parku na pieluszce, machał rękami i nogami i udawał podrzutka, licząc na to, że ktoś go zabierze i nakarmi. Niestety, zdradził go melonik, którego zapomniał zdjąć, chociaż wyrzucił okulary, kalosze i parasol. Policjant, który go znalazł w parku, zauważył więc od razu, że Gyom nie jest niemowlęciem, i przykazał mu surowo, żeby przestał udawać. Gyom wrócił do domu i ze złości zaczął zjadać własny melonik, który tak haniebnie zdradził go przed policjantem. Nie pomogły prośby i płacze: melonik został zjedzony w ciągu kilku minut.

Od tego czasu życie Gyoma stało się męczarnią. Bez przerwy się zmieniał i usiłował zostać raz starszym panem, raz młodym człowiekiem, raz niemowlęciem.

Leszek Kołakowski, *13 bajek z królestwa Lailonii dla dużych i małych* (fragmenty)

O tekście

1. Jacy byli Gyom i Mek-Mek na początku historii? Co możesz o nich powiedzieć?

2. Przerysuj tabelę do zeszytu i uzupełnij informacjami na temat pięciu przemian Gyoma.

Zmiana Gyoma	Cechy wyglądu bohatera	Atrybuty towarzyszące zmianie	Postawiony cel	Osiągnięty efekt
Zmiana nr …	?	?	?	?

3. Przedstaw, co się wydarzyło podczas kąpieli Gyoma w basenie. Jakie konsekwencje w związku z tym poniósł bohater? Jakie decyzje podjął?

4. Narysuj na kartce walizkę. Podpisz ją swoim imieniem. Zapisz w niej trzy swoje cechy, które uważasz za pozytywne i które Twoim zdaniem wzbogacają Wasz zespół klasowy. Następnie przekaż kartkę osobom, które siedzą blisko Ciebie, i poproś o dopisanie innych Twoich zalet.

E

a) Czy pojawiło się określenie, które Cię zaskoczyło? Jakie emocje towarzyszyły Ci podczas przekazywania kartki innym osobom?

b) Do zebranych cech dopisz bohaterów literackich, którzy się nimi charakteryzują. Każdą decyzję uzasadnij przykładem z lektury.

5. Na podstawie tekstu Leszka Kołakowskiego określ mocne i słabe strony bohatera. Czy posiadasz cechę wspólną z Gyomem? Jakich rad można by udzielić Gyomowi, aby wesprzeć go w pracy nad jego niedoskonałościami?

6. Dlaczego Gyom nie chce być sobą? Czy uważasz, że taka postawa jest brakiem szacunku do siebie?

7. Wskaż elementy świata przedstawionego, które zostały pokazane kontrastowo i w sposób wyolbrzymiony.

Tworzę

8. Jakie zachowania świadczą o braku szacunku do siebie? Zapisz trzy przykłady i je pisemnie uzasadnij. Jeden z przykładów powinien odnosić się do Gyoma.

9. Napisz kartkę z pamiętnika Mek-Mek. W wypowiedzi uwzględnij opis przeżyć bohaterki wywołany jedną ze zmian jej męża.

Sprawdź, co już umiesz

Czy Twoim zdaniem przywołaną fotografię można podpisać słowami: *Mam szacunek do siebie*? Napisz i uzasadniaj swoją opinię.

Czy mieć styl to zawsze znaczy być modnym?

Kryteria sukcesu:

- wyjaśniam pojęcie stylu językowego;
- wymieniam cechy poszczególnych stylów językowych;
- rozpoznaję cechy stylu w tekście;
- podaję przykłady tekstów pisanych różnymi stylami.

Na początek

- Zastanów się, z czym kojarzą Ci się słowa: *styl*, *stylizacja*. Co to znaczy *mieć swój styl* lub potocznie *mieć niezłą stylówkę*?

  Styl językowy możemy zestawić ze stylem ubierania się – w obydwu przypadkach mamy do czynienia z określonym doborem elementów. W różnych okolicznościach ubieramy się inaczej, także nasz język różni się w zależności od sytuacji. Inne słownictwo wybieramy, gdy rozmawiamy z rówieśnikiem, a inne – gdy wygłaszamy przemówienie albo piszemy pismo urzędowe.

Cechy różnych stylów

STYL POTOCZNY

- słownictwo potoczne (kolokwializmy)
- wyrazy nacechowane emocjonalnie, wykrzyknienia
- przewaga zdań pojedynczych
- występowanie równoważników zdań
- zdania urwane, niepełne
- nagromadzenie zaimków
- stosowanie skrótów i skrótowców, powtórzeń, zdrobnień i zgrubień, związków frazeologicznych

Rodzaje tekstów:

rozmowy prowadzone w sytuacjach nieformalnych, SMS-y, wypowiedzi na czatach i komunikatorach, pamiętniki, listy prywatne

Styl językowy – określony sposób formułowania wypowiedzi ustnej lub pisemnej, który polega na zastosowaniu środków językowych odpowiednich ze względu na cel i funkcję wypowiedzi, a także jej okoliczności i zakładanego odbiorcę.
Style różnią się od siebie doborem słownictwa, form słowotwórczych i fleksyjnych, a także zastosowanymi konstrukcjami składniowymi.

Można również mówić o stylu charakterystycznym dla epoki, danego gatunku literackiego lub twórcy.

STYL URZĘDOWY

- oficjalność
- stosowanie utartych formuł i schematów wypowiedzi
- zapis w postaci punktów, podpunktów, paragrafów, tabel
- precyzja wypowiedzi
- zdania złożone i wielokrotnie złożone
- zwroty bezosobowe, typu: *zawiadamia się*, *należy*, *zobowiązuje się*
- nagromadzenie rzeczowników odczasownikowych: *informowanie*, *przestrzeganie*, *lekceważenie*, *umorzenie*

Rodzaje tekstów:

dokumenty urzędowe, rozporządzenia, zarządzenia, ustawy, zawiadomienia, instrukcje, życiorysy, podania

STYL NAUKOWY

- występowanie terminologii naukowej
- obecność schematów, wykresów, tabel
- słownictwo neutralne, brak wyrazów nacechowanych emocjonalnie
- przewaga zdań wielokrotnie złożonych
- precyzja, dokładność
- obiektywizm
- powoływanie się na inne prace naukowe, stosowanie przypisów

Rodzaje tekstów:

wykłady, teksty naukowe i specjalistyczne, np. referaty, artykuły naukowe, podręczniki, rozprawy

STYL ARTYSTYCZNY

- indywidualny dobór środków językowych, zależny od tematyki i rodzaju utworu, stylu twórcy lub kierunku w sztuce
- bogate słownictwo
- nagromadzenie środków artystycznych (metafor, porównań, epitetów itp.)
- tworzenie neologizmów
- emocjonalność
- wykorzystywanie elementów z innych stylów

Rodzaje tekstów:

literatura piękna (teksty poetyckie, epickie, dramatyczne)

STYL PUBLICYSTYCZNY, CZYLI DZIENNIKARSKI

- zróżnicowane środki językowe, zależne od rodzaju wypowiedzi
- teksty o charakterze informacyjnym (np. wiadomości prasowe, sprawozdania):
  - precyzja i konkretność wypowiedzi
  - zwięzłość
  - stosowanie zdań pojedynczych i równoważników zdania
- teksty służące komentowaniu i ocenie faktów (np. artykuł, reportaż)
  - obecność słownictwa nacechowanego emocjonalnie i wartościującego
  - obrazowość (stosowanie metafor, związków frazeologicznych)
  - wykorzystywanie elementów z innych stylów, zwłaszcza potocznego i artystycznego
- na ogół nieskomplikowana składnia

Rodzaje tekstów:

teksty dziennikarskie w prasie, radiu, telewizji, internecie

1. Wyobraźcie sobie, że jesteście badaczami stylów językowych. Poproszono Was o przeanalizowanie różnych tekstów. Wasze zadanie to:

a) podanie nazwy stylu występującego w danym tekście;
b) określenie sytuacji, w której ten styl został zastosowany;
c) nazwanie typu tekstu;
d) wskazanie w tekście przykładów środków językowych charakterystycznych dla danego stylu.

1.

Zapożyczanie wyrazów obcych nie jest tylko zjawiskiem wpływającym na charakter i zasoby współczesnej leksyki. Proces ten oddziaływał i oddziałuje na kształt polskiego systemu słowotwórczego. Wyrazy pochodzenia obcego stają się bowiem podstawami nowych słów, źródłem nowych formantów, a także nowych modeli słowotwórczych i szerzej – nowych sposobów derywacji. W ten sposób zmienia się nie tylko repertuar dostępnych morfemów, z których tworzy się słowa, ale i sposobów ich łączenia. Niektóre z nich zaczynają funkcjonować w kilku językach, co pozwala mówić o internacjonalizacji w słowotwórstwie, jak czyni to Krystyna Waszakowa (2005).

Iwona Burkacka, *Klasyfikacja słowotwórcza nowszych zapożyczeń* (fragment), „Linguistica Copernicana"

2.

- Przed rozpoczęciem pracy przy komputerze należy wywietrzyć pomieszczenie.
- Pracownik powinien skontrolować wyposażenie stanowiska oraz dostosować biurko, krzesło i podnóżek do wymiarów swojego ciała.
- Przygotowanie komputera do pracy polega na:
  - podłączeniu urządzenia do sieci zasilającej,
  - wyświetleniu na ekranie strony startowej programu,
  - regulacji jasności i kontrastu pomiędzy znakami a tłem w zależności od potrzeb i aktualnych warunków otoczenia.

Instrukcja BHP przy obsłudze komputera i drukarki (fragment)

3.

Art. 91. § 1. Dziecko, które ma dochody z własnej pracy, powinno przyczyniać się do pokrywania kosztów utrzymania rodziny, jeżeli mieszka u rodziców.

§ 2. Dziecko, które pozostaje na utrzymaniu rodziców i mieszka u nich, jest obowiązane pomagać im we wspólnym gospodarstwie.

Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (fragment)

4.

Ludzie prości i zbrojni, więc smutni,
wchodzili na okręty omszałe;
niebo grało podobne do lutni
srebrnej chyba i kwiatem pachniało.

Od uliczek rzeźbionych w cieniu
szła procesja, czy biały świt
i świergotał jak ptak na ramieniu
żywot mądry rosnących lip.

Krzysztof Kamil Baczyński, *Bajka* (fragment)

5.

Wszędzie widzę nagłówki „wraca sezon koncertowy", „zapraszamy na festiwale" czy „wielka gwiazda odwiedzi Polskę". Cudownie! W końcu kultura zaczyna wstawać z kolan po pandemicznej przerwie i atakuje nas z podwójną mocą. Chciałbym być częścią tych niezapomnianych wydarzeń. Jest jeden problem. Kasa. Niestety większość wejściówek zaczyna mieć tak wygórowane ceny, że ta przyjemność staje się luksusem. [...]

Mam wrażenie, że koncerty stały się pewnego rodzaju snobizmem. Kiedy mamy w ręku wejściówkę, to chcemy się nią pochwalić na Instagramie. „Ja mam, mnie się udało, a tobie nie". Szkoda, bo kiedyś największą siłą wydarzeń muzycznych były tłumy fanów pod sceną. Dzisiaj często jest to po prostu biznes. [...]

Wiem, że to moje narzekanie to tylko wierzchołek góry lodowej. Jako odbiorca często nie widzę tego, co się dzieje za kulisami i ile organizacja takiego wydarzenia może kosztować w rzeczywistości.

Bartosz Sąder, *Nie stać mnie na kulturę, bo jest po prostu za droga...* (fragmenty)

6.

Piszę i mówię poprawnie

W języku polskim odgłos śmiechu *ha, ha* możemy zapisać na dwa sposoby:

- *ha, ha* lub *ha, ha!*
- *cha, cha* lub *cha, cha!*

Poprawne są obie wersje, w których możemy użyć także wykrzyknika. Błędny natomiast jest zapis łączny.

7.

Solaris i Pirx – to zwycięzcy krajowego konkursu na nazwę planety pozasłonecznej i jej gwiazdy. Nazwy pochodzą od tytułu powieści oraz postaci z książek polskiego pisarza science fiction, Stanisława Lema. […]

Planeta, którą Międzynarodowa Unia Astronomiczna (IAU) przydzieliła do nazwania Polsce, nosi oznaczenie BD+14 4559 b. Została odkryta przez zespół polskich astronomów pod kierownictwem prof. Andrzeja Niedzielskiego z Centrum Astronomii UMK.

Michał Skorupka, *Planeta dla Polski. Stanisław Lem uhonorowany przez Międzynarodową Unię Astronomiczną* (fragmenty)

2. Wyszukaj inne przykłady tekstów reprezentujących różne style językowe. Podaj przy każdym z nich nazwę stylu i wskaż okoliczności, w jakich można go wykorzystać.

3. Wykonajcie wspólnie grę planszową, która sprawdzi Waszą wiedzę na temat różnych stylów językowych.

Sprawdź, co już umiesz

Wybierz poprawne dokończenie zdania.

Cechą stylu artystycznego jest

A. stosowanie prostych zdań w celu zwięzłego przedstawienia wydarzeń.
B. przekazywanie wiadomości naukowych w sposób jasny i zrozumiały.
C. przewaga informacji nad komentarzem odautorskim.
D. obecność w tekście wielu środków stylistycznych.

Rozpoznaję artykuł wśród innych form wypowiedzi

Kryteria sukcesu:

- określam problem zawarty w tekście;
- wskazuję cechy artykułu;
- wymieniam elementy wspólne dla rozprawki i artykułu;
- formułuję tezę i wnioski do artykułu *Moje „JA”*.

Na początek

- Sporządźcie listę dziesięciu tematów, które są często podejmowane w mediach. Następnie wybierzcie trzy, cztery z nich i do każdego ułóżcie tytuł, który przyciągnie uwagę odbiorcy do artykułu dotyczącego danego zagadnienia.

Moje „JA”

„Ciągle coś. Emocje, nerwy, a najgorsze, że nikt mnie nie rozumie, ludzie nadają na innych falach – dlaczego oni mi to robią?!” Czy dojrzewanie to zawsze bunt, złość i niezgoda? Jak sobie z tym poradzić?

Na huśtawce...

Nie chodzi o tę na placu zabaw, na którą patrzysz z sentymentem (albo i nie), ale o huśtawkę nastrojów. Kiedy dojrzewasz, twoje reakcje na różne rzeczy mogą być krańcowo różne – od euforii i głośnego śmiechu po smutek, nostalgię czy złość. Z powodu jakiegoś drobiazgu zalewasz się łzami, innym razem jesteś skłonny góry przenosić, czasem przeszłość jawi ci się wybitnie niewesoło, żeby nie powiedzieć pesymistycznie. Takie zmiany nastrojów (tzw. labilność) mogą sprawiać trudność, np. w koncentracji, no i wpływają na relacje z otoczeniem.

Tytuł – nazwa tekstu, zwykle wskazuje podejmowany w nim problem.

Lid – akapit wprowadzający do artykułu, często zapisany pogrubioną czcionką. Ma za zadanie przyciągnąć uwagę czytelnika i zachęcić go, by zapoznał się z całym tekstem.

Śródtytuł – tytuł części artykułu, występujący w nim zazwyczaj kilka razy. Pełni różne funkcje:

- porządkuje tekst,
- nadaje mu większą przejrzystość;
- sugeruje, co jest tematem poszczególnych fragmentów.

Co robić?

Podwyższony poziom hormonów w czasie dojrzewania wpływa na zmiany w ciele i psychice. Z czasem wszystko się ustabilizuje, a ty się uspokoisz. Teraz możesz jedynie przyjąć taki stan rzeczy. Już sama świadomość, dlaczego tak się dzieje, powinna ci pomóc. Warto dodać, że w pierwszej fazie dorastania więcej jest emocji negatywnych, w drugiej zaś pozytywnych.

Mówię do ciebie!

Mówisz do kogoś, a ktoś zupełnie cię nie rozumie? Albo ktoś tak mówi o tobie – że nie rozumiesz, bujasz w obłokach, jesteś na nie? Jednym słowem – nie dogadujecie się. Taka sytuacja jest typowa nie tylko dla nerwusów, mówiąc kolokwialnie, ale też dla nastolatków w okresie dojrzewania. Iskry lecą szczególnie na linii ty – rodzice. Nic dziwnego – ty chcesz teraz więcej czasu spędzać z koleżankami i kolegami, chcesz podejmować samodzielne decyzje. […] Rodzice zaś potrzebują czasu, żeby przyzwyczaić się do sytuacji i opanować lęk, że coś ci się stanie. To trudne, bo zarazem powinni dać ci przestrzeń i możliwość odcięcia pępowiny.

Co robić?

Przyda się zasada wyrozumiałości, zaufania i szacunku działająca w obie strony! Nie da się tego etapu życia pominąć – rodzice też go kiedyś przechodzili i powinni wykazać się zrozumieniem. Dobrym sposobem jest dialog – zamiast obrażania się, postępowania wet za wet, w myśl: ja wam jeszcze pokażę. Dobrze jest wyrazić swoje zdanie, podać argumenty, trzymać się ich, być konsekwentnym. To ma być dialog, czyli wymiana myśli i wypracowanie porozumienia.

Setki pytań

Aż roi się w twojej głowie od pytań: Kim jestem? Jak wypadam na tle rówieśników? Jakie jest moje miejsce w świecie? Jakie mam zdolności? Czym zajmę się w życiu? Co mnie czeka? Co jest tak naprawdę najważniejsze? Czym się kierować w życiu? Jaki jest mój styl? Jak siebie oceniam? Ta autorefleksja jest zdrowym objawem, teraz kształtuje się twoja osobowość, próbujesz określić swoją tożsamość – to bardzo potrzebne i naturalne zjawisko.

Co robić?

Dobrze jest otaczać się ludźmi, nie zamykać się w wąskim kręgu – jedna psiapsiółka na okrągło plus rodzice i brat to za mało. Trzeba spróbować być otwartym, rozmawiać ze swoimi rówieśnikami, spotykać się i wychodzić. Rozmawiać ze starszymi, czytać, wiedzieć, co się dzieje na świecie… To wszystko pomoże znaleźć odpowiedzi, choć nawet nie one są ważne, tylko ich poszukiwanie.

Dojrzewasz do ról

Na tym polega dojrzewanie na poziomie psychicznym. Uczymy się nowych ról społecznych, np. jak być kumplem, jak być w związku z drugą osobą, co to znaczy mieć grono przyjaciół, szukamy ludzi podobnych do siebie. Wyraźna staje się potrzeba bycia akceptowanym i lubianym przez innych.

Co robić?

Budować zaufanie do samego siebie. Nie można ciągle ukrywać swojego zdania w obawie, że straci się kumpla. Jakkolwiek rówieśnicy są ważni i na ich opinii nam zależy, to jednak musimy wyrażać siebie prawdziwie, szczerze. Nic na siłę. Przez związki z innymi ludźmi szukamy swojej tożsamości.

„Victor Junior" 2023, nr 1/547

O tekście

1. Określ problem zaprezentowany w tekście. Wyjaśnij, w jaki sposób łączy się on z kwestią szacunku.

2. Zaproponuj inny tytuł artykułu.

3. Do fragmentów pod śródtytułami ułóż po jednym pytaniu, na które sekcja *Co robić?* będzie odpowiedzią.

4. Wyjaśnij, dlaczego śródtytuł *Co robić?* pojawia się kilkakrotnie.

5. Wykorzystaj pytania zawarte w cząstce *Setki pytań* do sformułowania problemu, który poddasz analizie. Kto mógłby być odbiorcą tych rozważań?

6. Zbadaj elementy budowy tekstu typowe również dla rozprawki:

a) wskaż w artykule hipotezę;

b) w każdej sekcji *Co robić?* wyodrębnij argument, przykład i wniosek.

Artykuł – tekst dziennikarski, literacki lub naukowy, zwykle opublikowany w prasie, który wyraża stosunek autora do aktualnego problemu. Ma formę logicznego wywodu, dlatego w budowie często przypomina rozprawkę:

- zapoznaje czytelnika z poruszanym zagadnieniem,
- prezentuje stanowisko autora w postaci jasno sformułowanej tezy,
- uzasadnia przedstawione spostrzeżenia argumentami,
- przywołuje fakty (cytaty, dane itp.) mające potwierdzić argumentację.

Teksty tego typu mogą także mieć na celu ukazanie stanowiska redakcji w jakiejś sprawie (artykuł wstępny), podjęcie dyskusji z czyimś poglądem (artykuł polemiczny) czy zachęcenie do dyskusji.

Wstęp

Wprowadza do tematu, zachęca do przeczytania tekstu. Pojawiają się w nim teza lub hipoteza, słowa kluczowe i pytania dotyczące problemu.

Rozwinięcie

Zawiera argumenty potwierdzone przykładami. Warto w tym miejscu przytoczyć cudze wypowiedzi (opinie zarówno ekspertów, jak i zwykłych ludzi), pokazać sprzeczności, przedstawić wątpliwości, kontrowersje.

Zakończenie

Podsumowuje rozważania i zawiera wnioski końcowe. W tej części jeszcze raz zostaje przypomniana główna myśl tekstu i pojawiają się odpowiedzi na pytania postawione we wstępie. Można też zadać nowe pytania, służące dalszym dociekaniom.

Bank słówek

- Wprowadzenie tezy:

  moim zdaniem… • według mnie… • przyjmuję, że… • jestem przekonana / przekonany… • jestem zdania, że…

- Wprowadzenie hipotezy:

  wydaje mi się… • zastanawiam się, czy… • być może należy przyjąć… • mogę założyć, że…

- Porządkowanie argumentacji:

  innym utworem jest… • lekturą, która ukazuje… • kolejne potwierdzenie stanowi fakt… • postawa bohatera wskazuje na…

- Ukazywanie złożoności problemu:

  chyba mało kto zdaje sobie sprawę z tego, że… • czy zastanawialiście się kiedyś nad… • okazuje się, że… • z jednej strony… • z drugiej strony… • gdzie jest racja? • kto ma rację?

- Podsumowanie:

  podsumowując moje rozważania, mogę stwierdzić… • warto zauważyć, że… • przytoczone przykłady utwierdzają mnie w przekonaniu, że… • na koniec chcę podkreślić, że…

7. Wyszukaj w tekście przykłady stylu potocznego. Jak sądzisz, z jakich powodów autor artykułu zdecydował się go użyć?

E

8. Wybierz poprawne dokończenie zdania. Celem artykułu *Moje „JA"* jest przede wszystkim

A. przedstawienie informacji na temat okresu dojrzewania.
B. wyrażenie sympatii dla młodzieży, która zmaga się z trudami dorastania.
C. wpłynięcie na postawy młodych odbiorców i ich stosunek do świata.
D. przekonanie dorosłych czytelników, że powinni być wyrozumiali dla młodzieży.

Tworzę

9. Dopisz do artykułu *Moje „JA"* zakończenie, w którym:

a) postawisz tezę (*Przedstawione argumenty pozwalają mi postawić tezę, że okres dojrzewania to...*);
b) zredagujesz wnioski końcowe.

10. Napisz artykuł do gazetki szkolnej, w którym poruszysz temat potrzeby szacunku w relacjach między dziećmi a rodzicami. Odnieś się do doświadczeń młodzieży, a także do wybranych przykładów literackich.

11. Przygotuj prezentację multimedialną na temat współczesnego dziennikarstwa. Weź pod uwagę:

- na czym polega praca dziennikarza,
- jakie mogą być formy wypowiedzi dziennikarskich,
- w jaki sposób dziennikarze upowszechniają efekty swojej pracy (uwzględnij różne rodzaje mediów – prasę, radio, telewizję, internet).

Wykorzystaj także podaną niżej definicję. Przedstaw informacje w taki sposób, aby zainteresować swoich rówieśników.

Publicystyka – dział piśmiennictwa podejmujący aktualne zagadnienia społeczne, polityczne, kulturalne, sportowe. Teksty publicystyczne nie tylko powiadamiają odbiorcę o zdarzeniach, lecz także kształtują jego opinię na dany temat poprzez dodanie komentarza, który ma pogłębić wiedzę, wzbudzić refleksję, zinterpretować zdarzenie. Do tekstów publicystycznych zaliczamy m.in. artykuł, felieton, reportaż, recenzję.

Sprawdź, co już umiesz

Na forum internetowym trwa dyskusja na temat tego, czy artykuł jest wypowiedzią argumentacyjną. Zabierz głos w dyskusji – napisz komentarz, w którym przedstawisz swoje stanowisko i poprzesz je dwoma argumentami.

Nie dyskryminujmy – szanujmy!

Kryteria sukcesu:

- opisuję eksperyment przeprowadzony przez amerykańską nauczycielkę;
- analizuję przyczyny i przejawy dyskryminacji;
- wskazuję zachowania świadczące o braku szacunku.

Na początek

- Jak rozumiesz słowo *dyskryminacja*? Podaj przykłady z życia codziennego, które wskazują, że ktoś jest dyskryminowany.

Janina Bąk (ur. 1988)

Nauczycielka akademicka, blogerka (pod pseudonimem Janina Daily[1]), autorka książek *Statystycznie rzecz biorąc. Czyli ile trzeba zjeść czekolady, żeby dostać Nobla?* i *Statystycznie rzecz biorąc 2. Czyli jak zmierzyć siłę tornada za pomocą gofra*. Zawodowo zajmuje się statystyką, czyli nauką, której przedmiotem są metody pozyskiwania i analizy informacji na temat powszechnie występujących zjawisk.

[1] czytaj: dejli

Poznaj autora

Janina Bąk

Dzień dobry, dzieci, na dzisiejszej lekcji się podyskryminujemy

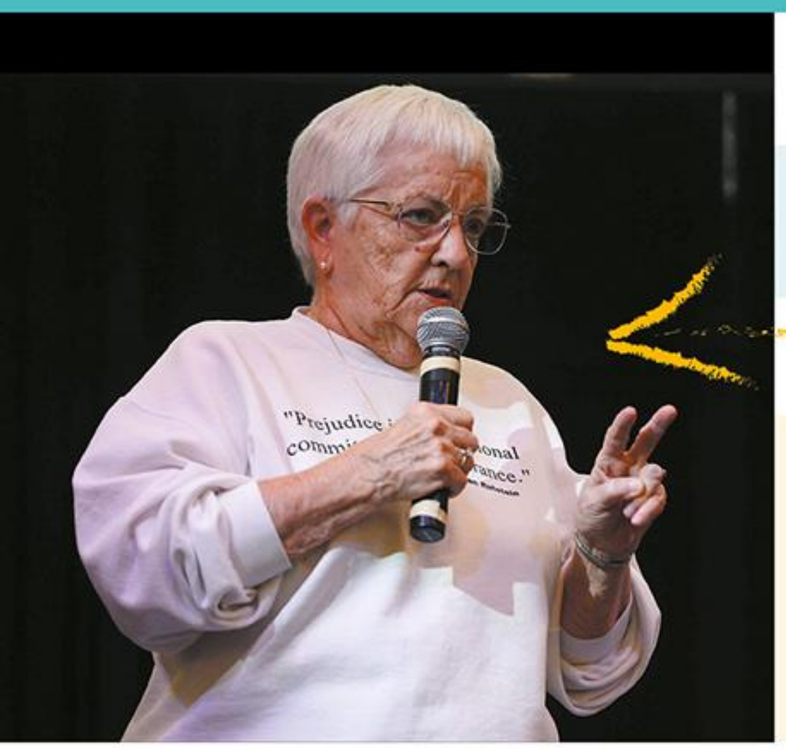
fragment

Przenieśmy się na chwilę do Stanów Zjednoczonych z lat 60., a więc czasów słusznie minionych, gdy panowała głęboka segregacja rasowa. Dokładniej rzecz ujmując, przenieśmy się do 5 kwietnia 1968 roku, czyli do dnia po zabójstwie Martina Luthera Kinga juniora[1]. Wtedy też pewna nauczycielka szkoły podstawowej, Jane Elliott[2], przeprowadziła ze swoimi uczniami (a może raczej – na swoich uczniach?) następujący eksperyment: pierwszego dnia oznajmiła dzieciom, że niebieskookie dzieci są

[1] Martin Luther King junior (czytaj: martin luter king; 1929–1968) – amerykański pastor działający na rzecz równouprawnienia Afroamerykanów i zniesienia dyskryminacji rasowej

[2] czytaj: dżejn eljot

Jane Elliott w czasie wystąpienia przeciwko rasizmowi, 2016

Eksperyment Jane Elliott spotkał się z tak dużym zainteresowaniem, że zrezygnowała ona z pracy w szkole i została działaczką społeczną.

lepsze od brązowookich, co wynika z różnego poziomu melaniny w ich organizmach, która to wpływa na wyższą inteligencję i zdolność uczenia się. By łatwo było odróżnić od siebie obie grupy, kazała niebieskookim dzieciom zawiązać brązowe apaszki na szyjach pozostałych dzieci. Następnie niebieskookie dzieci otrzymały dodatkowe przywileje, takie jak korzystanie z placu zabaw, dodatkowe pięć minut przerwy czy też – totalnie najważniejsze – możliwość brania dokładek podczas obiadu. Ponadto Jane Elliott posadziła „lepszą" grupę w pierwszych ławkach, a brązowookie dzieci wysłała na koniec sali. Niebieskookim kazała ignorować pozostałe dzieci, a brązowookim zabroniła korzystania z tego samego kraniku z wodą pitną, z którego korzystała niebieskooka grupa. Na skutki nie trzeba było długo czekać, to znaczy na początku dzieci faktycznie się opierały i dość nieufnie podchodziły do słów nauczycielki, szybko jednak zaczęły się dostosowywać. Niebieskookie dzieci stały się apodyktyczne, niegrzeczne w stosunku do tych brązowookich, czasem uciekały się również do przemocy. Brązowooka grupa również się przystosowała, choć w zupełnie inny sposób – [uczniowie] mieli problem z wykonaniem najprostszych poleceń i rozwiązywaniem najbanalniejszych zadań. Zastanawiacie się, jak wiele czasu musiało upłynąć, by zaszła taka zmiana? Tydzień. Jeden tydzień.

A na tym nie koniec. W kolejny poniedziałek Jane Elliott zjawiła się w klasie i powiedziała, że zaszła pomyłka. Ale nie taka, jak się spodziewaliście. Otóż oświadczyła dzieciom, że jednak nie miała racji, jednak jest odwrotnie i to brązowookie dzieci są lepsze niż niebieskookie, i od tamtego momentu to one zyskały wszystkie przywileje, a także mogły zawiesić tak znienawidzone przez siebie apaszki na szyjach swoich koleżanek i kolegów. Pamiętamy jednak, że ledwie tydzień wcześniej same padły ofiarą dyskryminacji i przemocy ze strony pozostałych dzieci, można by więc pomyśleć, że w przypadku odwrócenia sytuacji same będą traktować drugą grupę lepiej i z większą sympatią. Niestety nie. Sytuacja się powtórzyła.

W licznych wywiadach Jane Elliott tłumaczyła, że *Blue eyes, brown eyes experiment*[3] miał pokazać jej uczniom, wśród których nie było ani jednego dziecka o innym kolorze skóry, czym jest rasizm, segregacja i dyskryminacja. I że nie byłaby im w stanie wyjaśnić, jak to jest być dyskryminowanym, więc dzieci musiały to poczuć. Prawdą jest, że ów eksperyment nauczył nas sporo o naszej zdolności do dyskryminacji […].

(z tomu *Statystycznie rzecz biorąc. Czyli ile trzeba zjeść czekolady, żeby dostać Nobla?*)

[3] czytaj: blu ajs, brałn ajs eks**pe**riment; eksperyment: niebieskie oczy, brązowe oczy

O tekście

1. Jaki problem chciała rozwiązać Jane Elliott za pomocą opisanego doświadczenia? Sformułuj go w formie równoważnika zdania lub pytania.

2. Zrelacjonuj pierwszy tydzień eksperymentu. Zapisz, kto brał w nim udział, czym różniły się dzieci, co zyskały i co straciły w wyniku podziału, jak zachowywały się na początku, jak wyglądało ich dostosowywanie się do nowych zasad.

3. Wskaż, co zaskoczyło nauczycielkę w drugim tygodniu eksperymentu.

4. Sformułuj wniosek na podstawie obserwacji obu grup w eksperymencie Jane Elliott.

5. Określ, jakie uczucia mogły towarzyszyć dzieciom podczas doświadczenia.

6. Wyjaśnij, jak rozumiesz słowa: *Prawdą jest, że ów eksperyment nauczył nas sporo o naszej zdolności do dyskryminacji*.

Tworzę

7. Zapisz definicję szacunku, w której użyjesz wyrazu *dyskryminacja*.

8. W grupach wykonajcie plakaty, które uświadomią Waszym koleżankom i kolegom, co jest brakiem szacunku do drugiego człowieka. Urządźcie wystawę prac na korytarzu szkolnym. Plakaty wzbogaćcie o hasła promujące szacunek do drugiego człowieka jako istotną wartość w życiu.

Sprawdź, co już umiesz

Na które z podanych pytań nie można znaleźć odpowiedzi w tekście Janiny Bąk? Wybierz właściwą odpowiedź spośród podanych.

A. W jakich czasach Jane Elliott przeprowadziła swój eksperyment?

B. Jakie kryterium podziału dzieci zastosowała nauczycielka?

C. W jaki sposób zachowywały się dzieci dyskryminowane?

D. Która grupa dzieci była bardziej dyskryminowana?

Jaką pracę powinien wykonać człowiek słaby?

Kryteria sukcesu:

- wyrażam opinię na temat słabości;
- rozumiem, jaką wartość w kontekście utworu ma praca nad sobą;
- formułuję argumenty do rozprawki na temat własnych słabości.

Na początek

- Co łączy przedstawione zdjęcia? Podziel się swoimi refleksjami na ich temat.
- Opowiedz, z jakimi słabościami człowiek mierzy się w życiu.

1911

1933
debiut książkowy: *Poemat o czasie zastygłym*

1939–1945
II wojna światowa

1951
decyzja o emigracji

1980
otrzymanie Literackiej Nagrody Nobla

1989
upadek komunizmu w Polsce

1993
powrót z emigracji

2000
wydanie tomu poetyckiego *to*

2004

Czesław Miłosz (1911–2004)

Polski poeta, prozaik, tłumacz. Urodził się w Szetejniach na Litwie. Po ukończeniu studiów prawniczych pracował w Polskim Radiu w Wilnie, a potem – od 1937 r. – w Warszawie. Po II wojnie światowej pracował w służbie dyplomatycznej. W 1951 r. podjął decyzję o emigracji i do 1993 r. przebywał za granicą – najpierw we Francji, później w Stanach Zjednoczonych, gdzie był profesorem na Uniwersytecie Kalifornijskim w Berkeley[1]. W Polsce komunistycznej do momentu przyznania Miłoszowi Literackiej Nagrody Nobla w 1980 r. jego twórczość była zakazana przez cenzurę. Wydał liczne tomy poezji (m.in. *Światło dzienne*, *Miasto bez imienia*, *Gdzie wschodzi słońce i kędy zapada*, *Nieobjęta ziemia*). Do jego najważniejszych dzieł należą także powieść *Dolina Issy* oraz zbiory tekstów *Zniewolony umysł* i *Piesek przydrożny*.

Poznaj autora

[1] czytaj: berkli

Czesław Miłosz

To jasne

To jasne, że nie mówiłem, co naprawdę myślę,
Ponieważ na szacunek zasługują śmiertelni,
I nie wolno wyjawiać, w mowie ani na piśmie
Sekretów naszej wspólnej cielesnej mizerii.
Chwiejnym, słabym, niepewnym wyznaczona praca:
Wznieść się dwa centymetry nad swoją głową
I móc powiedzieć komuś, kto rozpacza:
„Ja też tak samo płakałem nad sobą".

(z tomu *to*)

© 2000, The Estate of Czeslaw Milosz

O tekście

1. Zastanów się, kim jest podmiot liryczny w wierszu. Uzasadnij swoją odpowiedź.

2. Na podstawie utworu Czesława Miłosza uzupełnij i dokończ zdanie.

Gdy mówi się o drugim człowieku, *należy / nie można* być całkowicie szczerym, ponieważ...

3. Zredaguj przypis wyjaśniający, w jakim znaczeniu został w tekście użyty wyraz *mizeria*. Jakie inne znaczenie ma to słowo?

4. O jakiej pracy jest mowa w wierszu? Wyjaśnij, kto i w jaki sposób powinien ją wykonać, a także jaki efekt miałaby ona przynieść.

5. Wykorzystując odpowiedzi na wcześniejsze polecenia, sformułuj przesłanie wynikające z wiersza Czesława Miłosza.

Tworzę

6. Czy Twoim zdaniem człowiek powinien akceptować własne słabości? Zredaguj rozprawkę, w której przedstawisz swoje stanowisko i je uzasadnisz.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Z wiersza Czesława Miłosza wynika, że człowiek powinien dążyć do pokonania słabości ducha.	**P**	**F**
2.	Poeta zauważa, że ze względu na szacunek do ludzi nie należy ukrywać ich niedoskonałości.	**P**	**F**

Piszemy podanie

Kryteria sukcesu:

- wskazuję cechy podania;
- formułuję argumenty uzasadniające zawartą w nim prośbę;
- redaguję podanie.

Na początek

- W wypowiedzi kota wskaż elementy charakterystyczne dla stylu urzędowego. W jakich sytuacjach używa się tego stylu?

Podanie – oficjalne pismo, które jest kierowane do instytucji, firmy lub urzędu w konkretnej sprawie, np. przyjęcia do pracy, wyrażenia zgody na jakieś działania. Ma powtarzalną strukturę, w której główną część stanowią prośba i argumentacja przywołana na jej poparcie. W podaniu stosuje się styl urzędowy.

dane osobowe nadawcy i kontakt do niego (imię i nazwisko osoby, niekiedy jej stanowisko, adres, e-mail, numer telefonu)

Marcelina Krzepicka
Przewodnicząca
Samorządu Uczniowskiego
Klasa 8c

Tuczno, 14 listopada 2024 r.

miejscowość i data

Szanowny Pan
Aleksander Majewski
Dyrektor Szkoły

adresat (nazwa i adres firmy bądź imię i nazwisko osoby oraz jej stanowisko)

nagłówek

PODANIE

W imieniu Samorządu Uczniowskiego zwracam się z uprzejmą prośbą o wyrażenie zgody na zorganizowanie na terenie naszej szkoły zbiórki karmy dla zwierząt będących pod opieką schroniska w Inowrocławiu.

prośba i jej uzasadnienie

Nasz wniosek motywuję zwiększonymi potrzebami schroniska w związku ze zbliżającym się okresem zimowym. Dyrekcja tej placówki skierowała do Samorządu Uczniowskiego prośbę o wsparcie w postaci karmy dla zwierząt i ciepłych posłań. Jednocześnie akcja pozwoli wykorzystać zaangażowanie uczniów naszej szkoły, którzy wyrazili chęć udziału w zbiórce.

oczekiwanie związane z prośbą

Proszę o pozytywne rozpatrzenie naszej prośby.

zwrot grzecznościowy

Z wyrazami szacunku

Marcelina Krzepicka

własnoręczny czytelny podpis

wykaz składanych załączników

Załączniki:

1. Prośba dyrektora schroniska.

Aby właściwie przygotować podanie:

- użyj kartki w formacie A4;
- wyróżnij graficznie wszystkie elementy pisma – pamiętaj o akapitach;
- buduj proste i zwięzłe zdania;
- podpisz się odręcznie;
- zadbaj o estetykę i czytelność pisma (stosuj urzędową czcionkę: Times New Roman w rozmiarze 11 lub 12);
- zwróć uwagę na poprawność językową, ortograficzną i interpunkcyjną.

Bank słówek

- wstęp:

zwracam się z uprzejmą prośbą • proszę o... • chciałabym / chciałbym prosić o...

- rozwinięcie:

swoją prośbę motywuję tym, że... • w uzasadnieniu mojej prośby pragnę dodać • sądzę, że wystarczającym uzupełnieniem mojej prośby jest... • liczę na przychylność Pani / Pana / Państwa w mojej sprawie • na poparcie mojej prośby chciałabym przywołać...

- zakończenie:

wyrażam nadzieję na przychylną opinię • proszę o pozytywne rozpatrzenie mojej prośby • będę wdzięczna za pozytywne rozpatrzenie mojej sprawy • z góry dziękuję za pozytywne rozpatrzenie mojego podania • z poważaniem • z wyrazami szacunku • łączę wyrazy szacunku

1. Używając sformułowań z banku słówek, napisz podania dotyczące:

- zorganizowania występu artystycznego dla osób z domu spokojnej starości;
- przygotowania akcji czytania książek dzieciom w hospicjum;
- urządzenia w szkole strefy ciszy.

2. Twoja klasa chce uruchomić w szkole radiowęzeł. Sformułuj trzy argumenty, którymi spróbujecie przekonać dyrektora do swojego planu.

Naszą prośbę motywujemy tym, że...
Tego typu działania...
Ponadto chcemy podkreślić, że...

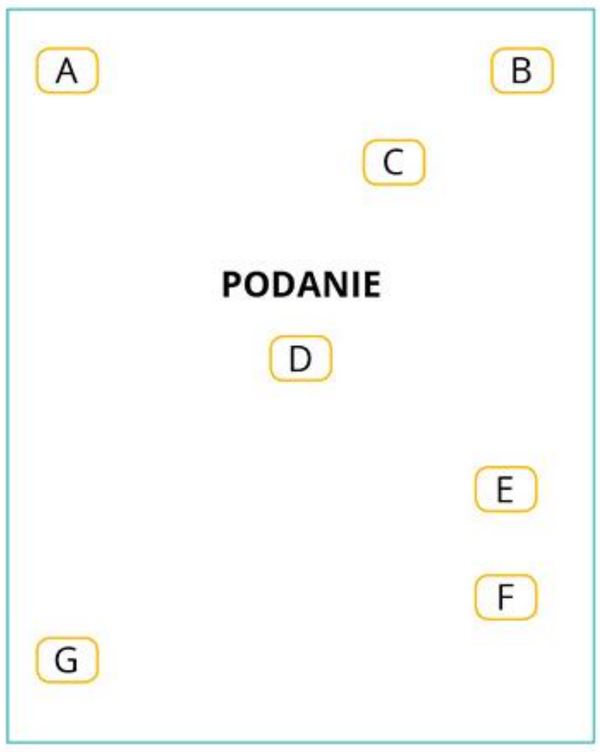
3. Wróć do tekstu z ilustracji w cząstce *Na początek*. Jakich elementów zabrakło w wiadomości od kota, żeby mogła być ona uznana za podanie? Zapisz w zeszycie poprawioną wersję wypowiedzi.

Tworzę

4. Napisz podanie do placówki, w której zamierzasz podjąć naukę po ukończeniu szkoły podstawowej. Pamiętaj o właściwej argumentacji i zawarciu wszystkich elementów podania.

Sprawdź, co już umiesz

Uzupełnij schemat podania. Jakie informacje należy umieścić w miejscach oznaczonych literami?

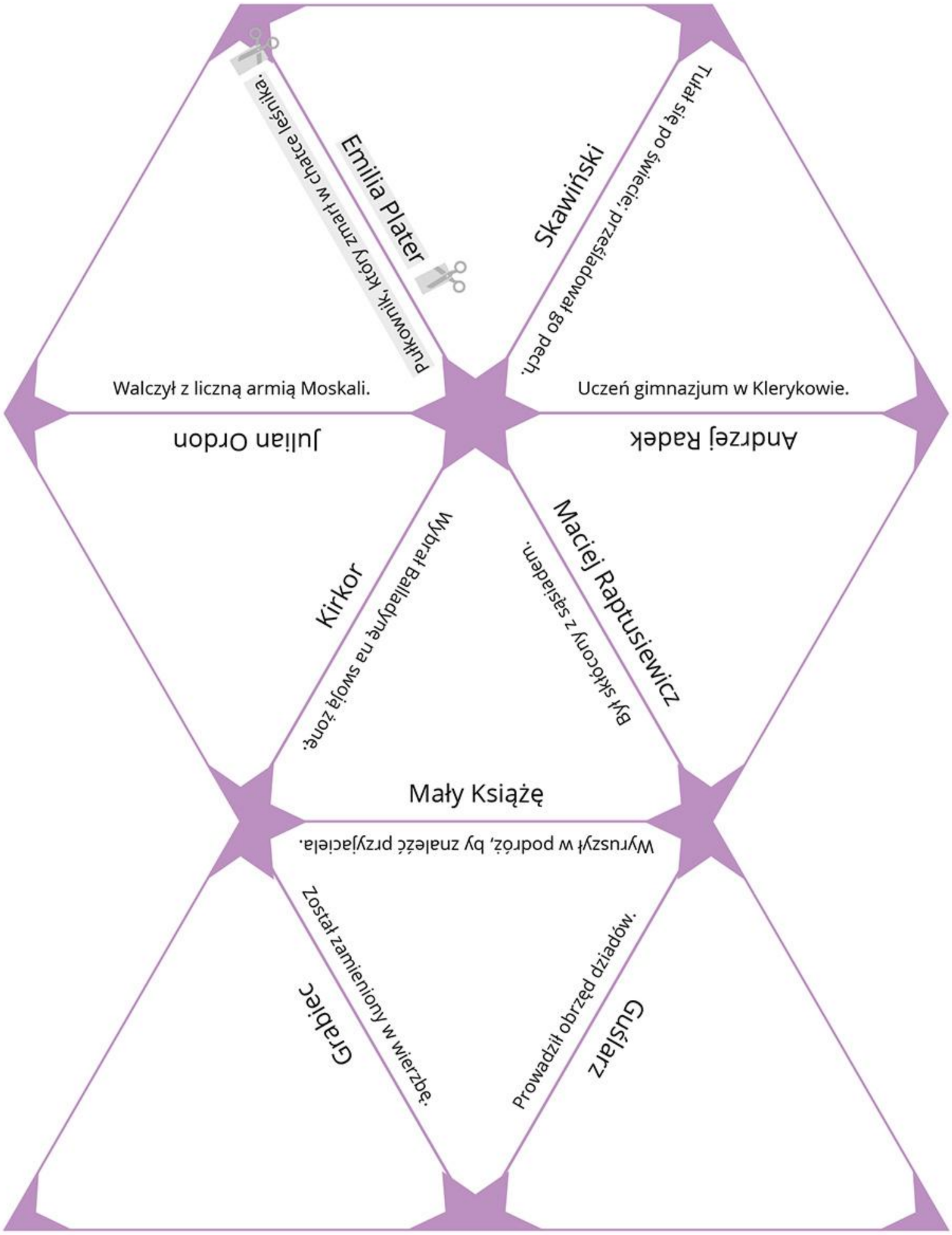

SZACUNEK

Podsumowanie rozdziału III

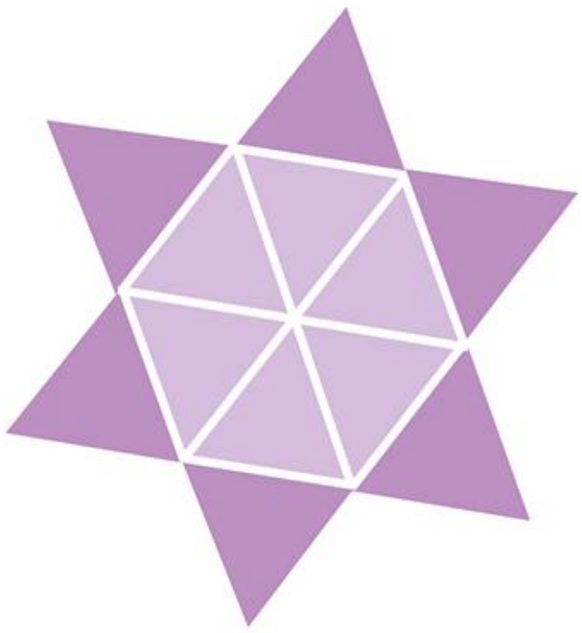
Sprawdź, co już umiesz

Jedną z metod pomocnych w zapamiętywaniu informacji jest **trimino** – układanka z trójkątów równobocznych, na których umieszczone są pojęcia wraz z wyjaśnieniami. Trójkąty należy ułożyć tak, by treści na stykających się bokach pasowały do siebie.

1. Wytnijcie z kartonu 12 trójkątów równobocznych, a następnie – pracując w grupach – przygotujcie zapisy pozwalające przypomnieć i utrwalić wiadomości z rozdziału III.

Sformułujcie objaśnienia podanych niżej haseł bądź dotyczące ich skojarzenia. Zapiszcie informacje na wyciętych trójkątach, tak aby można było stworzyć z nich gwiazdę. Na koniec wymieńcie się przygotowanymi materiałami z inną grupą i ułóżcie otrzymane trimino.

- szacunek
- fantastyka naukowa
- zdanie wielokrotnie złożone
- dziennik
- pamiętnik
- styl językowy
- styl urzędowy
- artykuł
- śródtytuł
- podanie
- Czesław Miłosz
- Stanisław Lem

Wzór:

Literacka Nagroda Nobla → Czesław Miłosz otrzymał ją w 1980 r.

2. Wyszukaj w dowolnych źródłach cytaty na temat szacunku i zapisz je w estetyczny sposób w zeszycie. Który z nich najbardziej odzwierciedla Twój punkt widzenia? Uzasadnij odpowiedź.

3. W podanym tekście Janusza Korczaka wskaż zdania wielokrotnie złożone.

Winą dziecka będzie wszystko, co uderza w nasz spokój, ambicję i wygodę naraża i gniewa, godzi w przyzwyczajenia, absorbuje czas i myśl. Nie uznajemy uchybień bez złej woli.

Dziecko nie wie, nie dosłyszało, nie zrozumiało, przesłyszało się, omyliło się, nie udało mu się, nie może – wszystko jest winą. Niepowodzenie dziecka i złe samopoczucie, każdy trudny moment – to wina i zła wola. […]

Czy ustępujemy taktownie, czy unikamy niepotrzebnych zadrażnień, czy ułatwiamy współżycie? Czy nie my właśnie jesteśmy uparci, grymaśni, zaczepni i kapryśni?

Żądajmy szacunku dla jasnych oczu, gładkich skroni, młodego wysiłku i ufności. Czym bardziej czcigodne przygasłe spojrzenie, sfałdowane czoło, szorstka siwizna, pochylona rezygnacja?

I wschód, i zachód słońca. Zarówno modlitwa poranna i wieczorna. I wdech, i wydech, i skurcz, i rozkurcz serca. […]

Rośnie nowe pokolenie, nowa wznosi się fala. Idą z wadami i zaletami; dajcie warunki, by wzrastali lepsi.

Janusz Korczak, *Prawo dziecka do szacunku* (fragmenty)

4. Ustosunkuj się do słów Janusza Korczaka. W wypowiedzi zastosuj wyłącznie zdania wielokrotnie złożone.

To już wiesz

TO JASNE
Czesław Miłosz

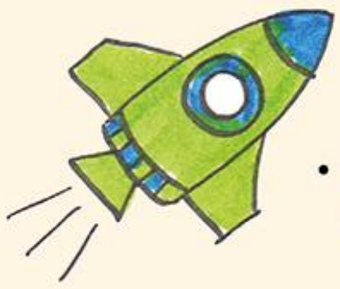
WIERSZ O SZACUNKU DLA INNYCH I POTRZEBIE PRACY NAD WŁASNYMI SŁABOŚCIAMI

POJĘCIA I ZAGADNIENIA

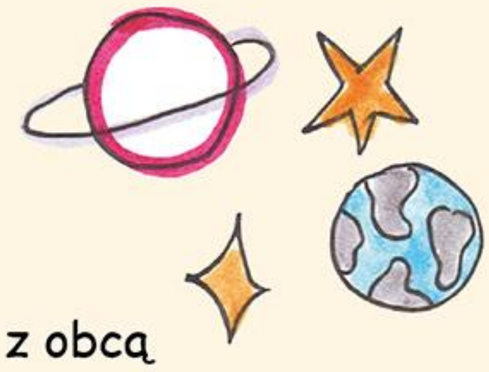
FANTASTYKA NAUKOWA (science fiction)

UTWORY UKAZUJĄCE ROZWÓJ NAUKI I TECHNIKI W ŚWIECIE PRZYSZŁOŚCI

TYPOWE MOTYWY:

- podróże w kosmos
- relacje między człowiekiem a maszyną
- spotkania z obcą cywilizacją

DZIENNIKI → bieżące zapiski, na ogół opatrzone datą

PAMIĘTNIK → wspomnienia o wydarzeniach, w których autor uczestniczył

FORMY WYPOWIEDZI

PODANIE
- oficjalne pismo w konkretnej sprawie (prośba + argumentacja)
- ustalona struktura tekstu

ARTYKUŁ
- zwykle tekst prasowy
- logiczny wywód przypominający rozprawkę

należy do PUBLICYSTYKI

NAUKA O JĘZYKU

odpowiedni dobór środków językowych

STYL JĘZYKOWY

- potoczny
- artystyczny
- naukowy
- urzędowy
- publicystyczny (dziennikarski)

ZDANIE WIELOKROTNIE ZŁOŻONE — więcej niż dwa wypowiedzenia składowe

może zawierać imiesłowowy równoważnik zdania

Omawiając teksty w tym rozdziale, zastanawialiśmy się, na czym polega okazywanie szacunku.

ROZDZIAŁ IV

WIERNOŚĆ

Wierność jest pierwszą z cnót; to ona nadaje naszemu życiu jednolitość – w przeciwnym wypadku rozprysnęłoby się na tysiące chwilowych wrażeń jak na tysiąc szklanych odłamków.

Milan Kundera

Dlaczego warto być wiernym, gdy dąży się do celu?

Kryteria sukcesu:

- wskazuję słowa klucze we fragmencie powieści J.R.R. Tolkiena;
- analizuję motywy postępowania bohatera literackiego;
- dokonuję parafrazy tekstu.

Na początek

- Sformułuj definicję przymiotnika *wierny*, w której uwzględnisz różne znaczenia tego słowa. Wykorzystaj podane wyrażenia.

wierny mąż • wierny przyjaciel • wierny przekład

- Dlaczego ludzie dążą do realizacji celów? Zastanów się, co im w tym pomaga, a co przeszkadza.
- Stwórzcie zestaw celów, które można uznać za uniwersalne (ważne dla każdego człowieka). Czy można je zhierarchizować? Wyjaśnijcie dlaczego.

1892

1914–1918
I wojna światowa

1937
wydanie powieści *Hobbit, czyli tam i z powrotem*

1939–1945
II wojna światowa

1954–1955
wydanie *Władcy Pierścieni*

1973

John Ronald Reuel Tolkien[1] (1892–1973)

Poznaj autora

Brytyjski filolog, profesor języka staroangielskiego na uniwersytecie w Oksfordzie i ceniony pisarz. Wydał wiele prac naukowych, uczestniczył w tworzeniu słownika języka angielskiego *Oxford English Dictionary*. Światową sławę przyniosły mu jednak powieści, które zainspirowały powstanie literatury fantasy: *Hobbit, czyli tam i z powrotem*, trzytomowy *Władca Pierścieni* oraz *Silmarillion*. Pisarz stworzył w nich rzeczywistość fantastyczną, czerpiąc motywy z baśni, mitologii nordyckiej (północnoeuropejskiej) i kultury średniowiecza oraz łącząc je z własnymi doświadczeniami (np. w opisie Mordoru, krainy zła, nawiązał do okrucieństw, których był świadkiem na froncie w czasie I wojny światowej). Twierdził: *Świat, jaki rozpościera się przed naszymi oczyma na kartach powieści, to nasz świat, ale zobaczony inaczej*.

[1] czytaj: dżon ronald ruel tolkin

J.R.R. Tolkien

Władca Pierścieni

fragmenty

Sam próbował ocenić odległość, aby wybrać możliwie najkrótszą drogę.

– Dwanaście mil z okładem – mruczał do siebie. – Przy obecnym stanie imć Froda oznacza to najmniej tydzień.

Pokręcił głową, tymczasem nawiedziła go myśl jeszcze czarniejsza. Nadzieja nigdy do końca nie wygasła w jego sercu i aż do tej chwili zawsze gdzieś w głębi duszy liczył na to, że jednak uda im się powrócić. W końcu jednak dotarła i do niego gorzka prawda: nawet jeśli osiągną cel i spełnią swoje zadanie, zostaną oto samotni, pozbawieni wszelkich zapasów, bezbronni pośród wrogiego pustkowia. Taki czekał ich koniec: powrót był niemożliwy.

„A więc o to chodziło, kiedy mówiłem na początku, że muszę jeszcze czegoś dokonać w życiu", myślał. „Mam towarzyszyć Frodowi do samego końca, a potem umrzeć wraz z nim. Jeśli tak być musi, to trudno [...]. Jakoś nie mogę sobie wyobrazić, żeby Gandalf[1] zdecydował się wysłać imć Froda na tę wyprawę, gdyby nie było żadnej szansy, że uda mu się wrócić. [...]".

Chociaż w Samie Gamgee[2] nadzieja umarła – albo tak się przynajmniej wydawało – to jednak, co dziwne, równocześnie poczuł przypływ nowych sił. Na prostej, pyzatej twarzy hobbita nagle pojawił się surowy wyraz niezłomnej determinacji, a przez całe ciało przebiegł dreszcz, jak gdyby Sam zamieniał się właśnie w istotę z kamienia czy stali, której nie dadzą rady rozpacz, zmęczenie czy wielomilowa wędrówka. [...]

Nie mógł zasnąć i prowadził rozmowę z sobą samym.

„Musisz przyznać, że udało się nam lepiej, niżbyś przypuścił. Przynajmniej na początek. Przeszliśmy chyba z połowę drogi, tak że jeszcze jeden dzień i po wszystkim".

Umilkł, a po chwili skarcił siebie stanowczym głosem.

„Nie pleć głupstw, Samie Gamgee. Dobrze wiesz, że on nie wytrzyma już następnego dnia, jeśli w ogóle się ruszy. A i ty długo nie pociągniesz, oddając mu całą wodę i jedzenie".

---

[1] Gandalf – czarodziej, jeden z głównych bohaterów trylogii *Władca Pierścieni*

[2] czytaj: gamdżi

Władca Pierścieni. Powrót Króla, reż. Peter Jackson (czytaj: piter dżekson), 2003

„Spokojna głowa, trochę jeszcze pociągnę”.

„A dokąd, jeśli łaska”.

„Na górę, jasna sprawa”.

„Ale co potem, Samie Gamgee, co potem? Jak już się tam dostaniesz, co zamierzasz zrobić potem? On sam nie będzie już w stanie nic zrobić”.

Ku swemu strapieniu, na to pytanie Sam nie potrafił już znaleźć żadnej odpowiedzi. W ogóle nie bardzo wiedział, co ma się wydarzyć na Górze Przeklętej. Frodo niewiele mówił na temat swojej misji i Sam tylko niejasno się domyślał, że Pierścień trzeba wrzucić do jakiegoś ognia. „Szczeliny Zagłady”, mruknął, gdyż niespodziewanie przypomniała mu się ta nazwa. „Ciekawe tylko, jak pan Frodo zamierza je odnaleźć”.

„A widzisz – znowu odezwał się jego wewnętrzny oponent[3]. – Wszystko na nic, tak jak powiedział. Cała ta męka tylko przez ten twój durny upór. Gdyby nie twoja głupota, dawno już ułożyłbyś się obok niego i zasnął spokojnie. I tak czeka was śmierć, tyle że może znacznie gorsza. Przecież nawet teraz mógłbyś dać pokój tej szarpaninie i machnąć na wszystko ręką. Przenigdy nie dostaniecie się na ten szczyt”.

„A właśnie, że wejdę tam, nawet jeślibym miał wszystko z siebie zrzucić oprócz skóry – powiedział do siebie Sam. I poniosę imć Froda na grzbiecie tak długo, aż mi albo serce – albo krzyż pęknie”.

tłum. Jerzy Łoziński

---

[3] oponent – osoba, która występuje przeciwko innej osobie w jakimś sporze

O tekście

1. Zanotuj 10 słów kluczy dotyczących tekstu Tolkiena. Następnie wykorzystaj te słowa w kilkuzdaniowej notatce. Określ w niej temat przywołanego fragmentu powieści.

2. Na podstawie stworzonej notatki opowiedz o przeczytanym tekście. Posłuchaj wypowiedzi koleżanek i kolegów z klasy. Jakie podobieństwa i różnice między tymi wypowiedziami można wskazać? Wspólnie sformułujcie wnioski.

3. Wytłumacz, co było celem wędrówki Sama i Froda. Zacytuj fragment, który wyjaśnia, na czym polegało ich zadanie.

E

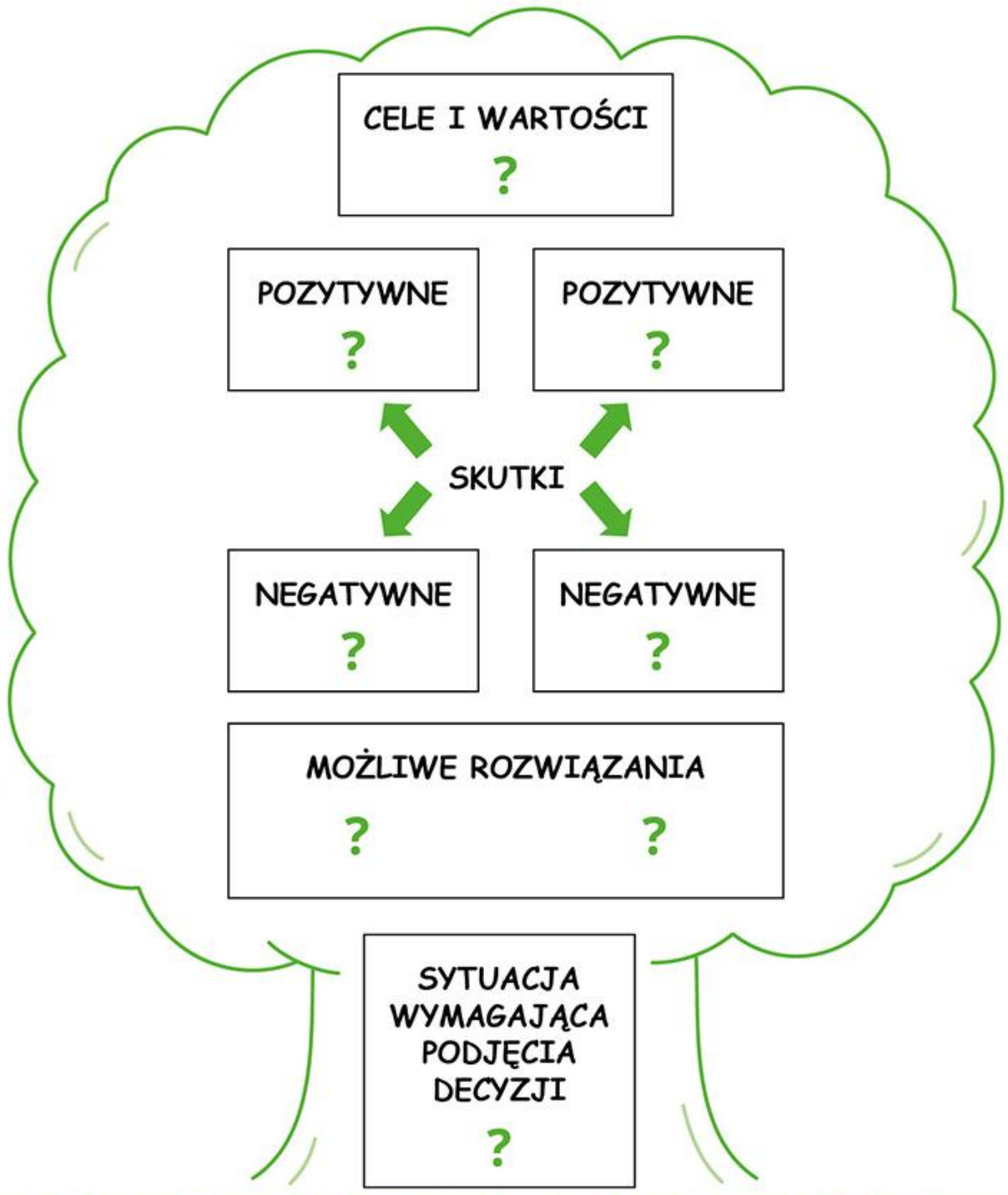
4. Uzupełnij poniższe zdanie. Wybierz odpowiedzi **A** albo **B** oraz **C** albo **D**.

W przywołanym fragmencie powieści Tolkiena Sam prowadzi dyskusję **A** / **B**. Jest ona dowodem **C** / **D** bohatera.

A. z samym sobą
B. z narratorem
C. wątpliwości
D. pewności siebie

5. Wykorzystując schemat drzewa decyzyjnego, rozważcie sytuację Sama Gamgee. Określcie, przed jakim wyborem stanął bohater. Wskażcie:

a) możliwe rozwiązania,
b) ich pozytywne i negatywne konsekwencje,
c) ważne dla bohatera cele i wartości, którymi kierował się przy podejmowaniu decyzji.

6. Wyjaśnij, w jaki sposób decyzja podjęta przez Sama oddziałuje na sposób postrzegania tego bohatera przez czytelnika.

7. Czy warto pozostać wiernym wybranemu celowi, gdy dąży się do jego realizacji? Pracując w parach, określcie swoje stanowisko i podajcie jak najwięcej argumentów na jego poparcie. Przywołajcie przykłady postaci literackich, które pomimo różnych przeszkód realizowały swoje zamierzenia.

8. Dokonaj parafrazy aforyzmu Miguela de Molinosa: *Z kamieni rzucanych ci po drodze pod nogi zbuduj schody, które poprowadzą cię jeszcze wyżej*.

Wzór:

Sam próbował ocenić odległość, aby wybrać możliwie najkrótszą drogę.
Sam starał się określić, jak jest daleko, bo chciał pójść jak najkrótszą trasą.

Parafraza – przekształcenie tekstu polegające na przekazaniu jego treści w inny sposób (np. za pomocą synonimów). W takiej przeróbce można swobodnie rozwijać lub modyfikować pierwowzór (np. utwór literacki lub czyjąś wypowiedź), ale pod warunkiem, że jego ogólny sens pozostanie taki sam oraz że będzie można dostrzec związek między parafrazą a oryginałem. Niekiedy parafrazowanie służy nadaniu tekstowi charakteru humorystycznego.

Parafraza to także technika komunikacji – polega na powtórzeniu własnymi słowami wypowiedzi innej osoby. Zabieg ten pomaga w dokładnym zrozumieniu rozmówcy.

Tworzę

9. Wymieńcie się w parach notatkami dotyczącymi tekstu Tolkiena, a następnie napiszcie parafrazę pracy koleżanki / kolegi.

10. Zredaguj opis przeżyć wewnętrznych Sama Gamgee. Zastosuj poniższe wskazówki:

a) we wstępie przedstaw sytuację, która wywołała uczucia bohatera;
b) w rozwinięciu nazwij emocje pojawiające się w trakcie jego rozważań;
c) wskaż zewnętrzne objawy tych odczuć;
d) używaj różnorodnego słownictwa – stosuj związki frazeologiczne, metafory, porównania;
e) zakończ pracę wyrazistą puentą.

Chcę więcej!

Podczas planowania i realizowania różnych projektów często korzysta się z metody SMART. Możemy ją zastosować także przy ustalaniu swoich życiowych celów. Według tej metody każdy cel powinien być:

S – sprecyzowany (konkretny, dobrze określony – wiemy, co chcemy osiągnąć);

M – mierzalny (możliwa jest ocena efektów);

A – atrakcyjny (cel przynosi korzyści, a to motywuje do jego osiągnięcia);

R – realistyczny (jego osiągnięcie jest możliwe);

T – terminowy (ma wyznaczony termin realizacji).

- Sprawdź, czy cel wędrówki Sama i Froda spełniał kryteria modelu SMART.
- Zastanów się nad jednym celem, który chcesz osiągnąć w najbliższym tygodniu. Rozpisz go zgodnie z metodą SMART.

Sprawdź, co już umiesz

Spośród podanych zdań wskaż to, które nie dotyczy parafrazowania. Wybierz właściwą odpowiedź spośród podanych.

A. Parafraza ułatwia skrócenie wypowiedzi i pozwala uniknąć powtórzeń.
B. Istotą przekształcenia informacji jest jej rozbudowanie, dodanie do niej nowych treści.
C. Parafrazowanie polega na powtórzeniu swoimi słowami wypowiedzi innej osoby.
D. W parafrazie dozwolone są modyfikacje, ale należy zachować sens tekstu wyjściowego.

Wypowiedzenia wielokrotnie złożone lubią interpunkcję

Kryteria sukcesu:

- tworzę wypowiedzenia wielokrotnie złożone ze zdań pojedynczych;
- stosuję zasady interpunkcji w wypowiedzeniach wielokrotnie złożonych;
- uzupełniam zdania wyliczeniami i wtrąceniami z zachowaniem zasad interpunkcji.

Na początek

- W tekście piosenki Mariana Hemara wskaż miejsca, w których należałoby wstawić znaki interpunkcyjne. Określ ich funkcję.

Było raz drzewo migdałowe
Kwitło pachnące i różowe
Nie ma go już dziś i nikt nie wie
Że w migdałowym tym drzewie
Dziwny utaił się czar

Kiedy przypadkiem
Pod drzewem tym rzadkiem
Złamał słowo ktoś lub skłamał
Budził się w drzewie niepokój i dreszcz
Białych płatków spadał deszcz

Drzewo migdałowe (fragment), sł. Marian Hemar, muz. José Sentis

W zdaniach wielokrotnie złożonych, czyli składających się z trzech i więcej zdań składowych, należy zwracać uwagę na poprawne oddzielenie od siebie wypowiedzeń za pomocą znaków interpunkcyjnych. Kierujemy się wówczas tymi samymi zasadami, co w przypadku zdań złożonych współrzędnie i podrzędnie (*zob. s.* 372–373).

Przecinkami oddzielamy:

- zdania składowe zdania złożonego podrzędnie, np.
  Mama zrobiła obiad, który szybko zjedliśmy, bo byliśmy głodni.
- zdania współrzędnie złożone połączone bezspójnikowo, np.
  Poszłam do kina, biletów nie było, wróciłam do domu.
- zdania przeciwstawne i wynikowe w zdaniach współrzędnie złożonych, np.
  Chciałam kupić spodnie, ale nie znalazłam w sklepach nic ciekawego, więc postanowiłam poszukać w internecie.
- kolejne elementy wyliczenia, np.
  Na dworze jest piękna, słoneczna, upalna pogoda i cieszymy się, że są wakacje, na które czekaliśmy wiele, wiele miesięcy.
- wtrącenia, np.
  Ustalono, że Konstanty, dwunastoletni chłopiec, pojedzie na kolonie, o których tak marzył.
- imiesłowowe równoważniki zdania (z imiesłowem zakończonym na *-ąc, -wszy* lub *-łszy*), np.
  Spotkawszy koleżankę, zapytała, czy mogą razem uczyć się do klasówki.

1. Z podanych zdań pojedynczych ułóż wypowiedzenia wielokrotnie złożone. W razie potrzeby dodaj brakujące spójniki lub zaimki względne, możesz też zmienić formę gramatyczną bądź szyk wyrazów. Pamiętaj o poprawnej interpunkcji. Gotowe konstrukcje zapisz w zeszycie, a następnie w każdej z nich podkreśl zdanie główne.

- Wybraliśmy się na spacer. Spotkaliśmy Martę. Zaprosiła nas do domu. Zaproponowała nam ciepłą szarlotkę.
- Pojechałem do miasta. Obejrzałem wystawę w galerii. Zawsze chciałem ją zobaczyć. Miała świetne recenzje.
- Dużo pracy włożyłam w przygotowanie do sprawdzianu. Wynik nie był dla mnie satysfakcjonujący. Postanowiłam go poprawić. Znowu zaczęłam powtarzać materiał.
- Ubraliśmy choinkę. Siedzieliśmy przy stole. Cieszyliśmy się ze wspólnie spędzonego czasu. Czekaliśmy na prezenty.

2. Stwórz memy: do podanych zdjęć ułóż podpisy, które będą zdaniami wielokrotnie złożonymi. Pamiętaj o poprawnej interpunkcji.

?

?

?

3. Podane zdania wzbogać o wyliczenia. Pamiętaj o poprawnej interpunkcji.

- Przez ostatnie dni padał śnieg, a my chodziliśmy po szkole w butach, zostawiając ślady, które doprowadzały do furii panie sprzątające i nauczycieli.
- Był już grudzień, dlatego szukała w sklepach prezentów, które chciała dać pod choinkę rodzinie.

4. Podane zdania wzbogać wtrąceniami. Zwróć uwagę, że zawsze są one wydzielane za pomocą znaków interpunkcyjnych.

- Dzisiaj, ..., zauważyłam zająca przebiegającego przez jezdnię.
- Taksówka, ..., nie dojechała na miejsce.
- Andrzej, ..., bardzo mnie dziś zdenerwował.

Aby wydzielić wtrącenie, możemy zamiast przecinków wykorzystać myślniki.

Sprawdź, co już umiesz

Wskaż miejsca, w których podane zdanie należałoby uzupełnić przecinkami.

Do arsenału psich środków wywierania nacisku należy wzdychanie boleściwe pojękiwanie żałosne stękanie wyglądanie biedniutko snucie się za człowiekiem polegiwanie w niewygodnych miejscach w sposób wiele mówiący i dużo znaczący spacerowanie od obiektu który pies chciałby dostać do osoby od której chciałby to dostać a nade wszystko robienie smutnych psich oczu.

Maria Apoleika, *Psie sucharki. Wszystko, co powiedziałby twój pies, gdyby umiał mówić* (fragment)

O tekstach literackich i nieliteracki

Kryteria sukcesu:

- wskazuję cechy literatury pięknej oraz tekstów naukowych i publicystycznych;
- rozpoznaję różnice między nimi;
- rozróżniam informacje i opinie.

Na początek

- Przypomnij, co wyróżnia literaturę piękną. Jakie teksty do niej zaliczamy?

Tworzone przez ludzi teksty, składające się na **piśmiennictwo** w danym języku, występują w wielu różnych formach. Ich charakter, a także zastosowany w nich styl zależą przede wszystkim od celu wypowiedzi. Możemy wyróżnić m.in.:

- literaturę piękną,
- teksty naukowe (kierowane do specjalistów w danej dziedzinie) i popularnonaukowe (adresowane do niespecjalistów i pisane przystępnym językiem),
- teksty dziennikarskie i publicystyczne,
- teksty użytkowe (instrukcje, przepisy, ogłoszenia, akty prawne, reklamy itp.).

1. Określ tematykę przywołanych tekstów. W jakim celu zostały one napisane?

a) Nazwij styl zastosowany w każdym z przykładów.

b) Zbadaj, jakie środki językowe wykorzystali autorzy, aby zrealizować założony cel wypowiedzi.

Pies (łac. *canis*[1] *lupus familiaris*) jest potomkiem wilka (*canis lupus*). Pierwotnym miejscem udomowienia psa były Chiny, a nastąpiło to ok. 25 tysięcy lat temu. […]

W starożytnej Grecji wizerunek psa ukazywany na wazach i kamieniach grobowych był symbolem wierności. Co więcej, znane są jego podobizny apotropaiczne[2], odpędzające złe duchy, które umieszczane na progach domów, pałaców, miejsc zamieszkania, miały chronić przed złymi mocami. Dorothea Forstner[3] podaje, że nawet współcześnie spotyka się u Persów zwyczaj przyprowadzania psa do osoby umierającej,

[1] czytaj: kanis
[2] apotropaiczny – mający magiczną zdolność chronienia przez złem
[3] Dorothea Forstner – autorka prac naukowych o symbolice chrześcijańskiej

w celu odpędzenia zła. Był również stróżem świątyń czy krainy zmarłych, gdzie olbrzymi, wielogłowy Cerber strzegł wejścia do Hadesu. Stał się zwierzęciem progu – przejścia ze świata żywych do krainy zmarłych, co potem odzwierciedla się w ludowości i [...] mitologiach. Znalazło to swój wyraz również w nagrobkach średniowiecznych.

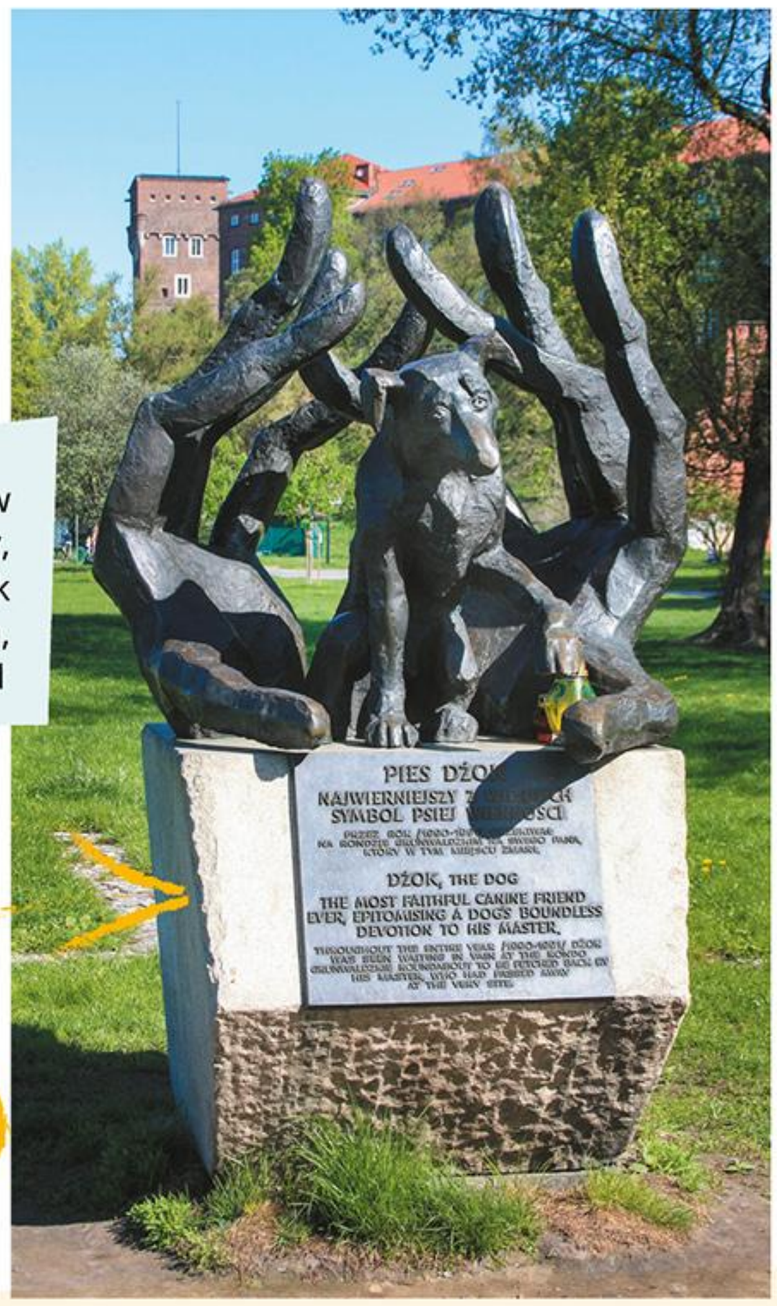
Sławomir Filipek, *Canis lupus familiaris. Symbolika psa w historii, sztuce i literaturze – zarys problematyki* (fragment)

Krzysztof Kamil Baczyński, rysunek przedstawiający Dana – jamnika, któremu poeta poświęcił wiersz *Z psem*, 1941

We dwu, przyjacielu, przez las,
po jasnych pętlach dróg,
poprzez polany biegnące na płask.
We dwu, przyjacielu, we dwu.
Masz twarz obrosłą, masz twarz jak ogień
jeleni natchnionych przez grom.
Pędzą przed nami zdumione drogi
z obłoków, z liści, z wszystkich stron,
Las to także jest dno
pod powierzchnią zamkniętą wiatru.

Krzysztof Kamil Baczyński, *Z psem* (fragmenty)

Bronisław Chromy, pomnik psa Dżoka, Kraków, 2001

Po śmierci właściciela pies przez prawie rok czekał na swego pana w tym samym miejscu na rondzie Grunwaldzkim w Krakowie.

Z pomnikiem była sprawa i wzruszająca, i śmieszna. W jednym z felietonów w 1991 roku napisałam, że pies z ronda powinien mieć swój pomnik. Pomnik wierności – na którą zawsze stać psa, a rzadko stać człowieka. Pomysł „poszedł w lud". Przetworzono go w inny. Ktoś na serio zaczął myśleć o pomniku, który winien stać na rondzie Grunwaldzkim. Do rzeźby pozować miał Dżok. Wielkość pomnika wraz z cokołem – 2 metry. Krakowscy radni chwycili się za głowy:

– Wykluczone! Pomnik zasłoni Wawel! Na rondzie będzie więcej wypadków, bo kierowcy będą na niego patrzeć!

Radni nie dali zgody. Dwie strony popełniły błąd: ci, którzy wymyślili, że pomnik ma być aż dwumetrowy – i radni, którzy nie wpadli na pomysł, że pomnik Dżoka wraz z legendą o nim doda naszemu, aż zbyt nobliwemu miastu ludzkiego wyrazu. Byle był bez cokołu. [...]

W nieszczęściu Dżoka było wiele szczęścia: cierpiał na najbardziej ruchliwym skrzyżowaniu Krakowa, stał się sławny.

Gdyby Dżok nie był sławny, czy znalazłby się ktoś, kto wziąłby do swego domu 7-letniego, starego psa, wyrzuconego przez właścicieli?

Dorota Terakowska, *Epitafium na śmierć psa* (fragmenty)

2. Który z tekstów czytało Ci się najłatwiej i jest Twoim zdaniem najbardziej zrozumiały? Co wpływa na przystępność wypowiedzi?

3. Wskaż cechy, które pozwalają zaliczyć tekst Sławomira Filipka do literatury naukowej.

Literatura naukowa – piśmiennictwo przekazujące wiedzę z różnych gałęzi nauki, przeznaczone dla osób wykształconych i znających omawianą dziedzinę. Zawiera słownictwo specjalistyczne, precyzyjne definicje i szczegółowe omówienia zagadnień. Teksty tego typu cechuje obiektywność – autor nie wyraża opinii, lecz jedynie przedstawia fakty, zwracając uwagę na logiczne związki między nimi. Często odwołuje się do prac innych badaczy, np. cytując lub parafrazując ich ustalenia. Ważnym uzupełnieniem tekstu naukowego są przypisy oraz bibliografia (zestawienie wykorzystanych źródeł).

4. Wyszukaj w tekście Doroty Terakowskiej zdania zawierające opinię. W jaki sposób autorka ją wyraża?

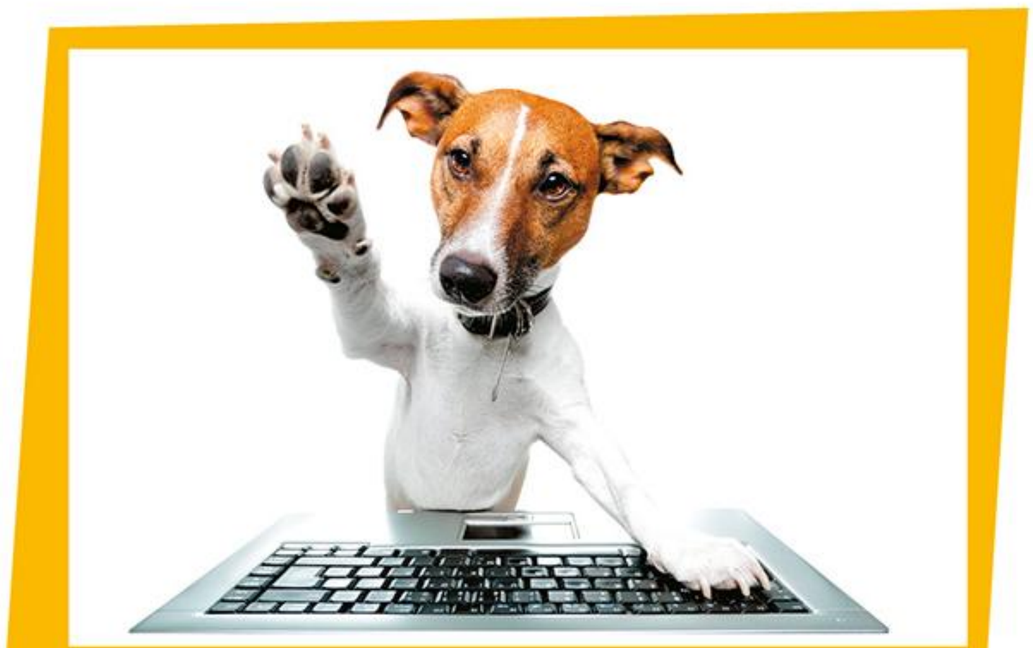
5. Przeczytaj definicję publicystyki *(zob. s.* **124**), a następnie wybierz to dokończenie zdania, które nie jest poprawne. E

Tekst Doroty Terakowskiej ma charakter publicystyczny, ponieważ autorka

A. nawiązuje do niedawnych wydarzeń interesujących ludzi.
B. komentuje informacje na temat psa i planowanego pomnika.
C. pragnie skłonić czytelników do refleksji nad ich stosunkiem do zwierząt.
D. przywołuje wypowiedzi krakowskich radnych w postaci mowy niezależnej.

6. Oddaj głos psom – spojrzyj na świat ich oczami, a następnie napisz jedną z wybranych wypowiedzi: ☆

- tekst popularnonaukowy na temat zachowania kotów;
- należący do literatury pięknej krótki utwór o urokach bycia psem;
- artykuł publicystyczny poruszający kwestię imion nadawanych psom.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Literatura piękna kładzie duży nacisk na oryginalny sposób wyrażania myśli.	**P**	**F**
2.	Głównym celem tekstów naukowych jest przekazywanie informacji.	**P**	**F**
3.	Twórcy publicystyki dążą do wpływania na postawy odbiorców.	**P**	**F**

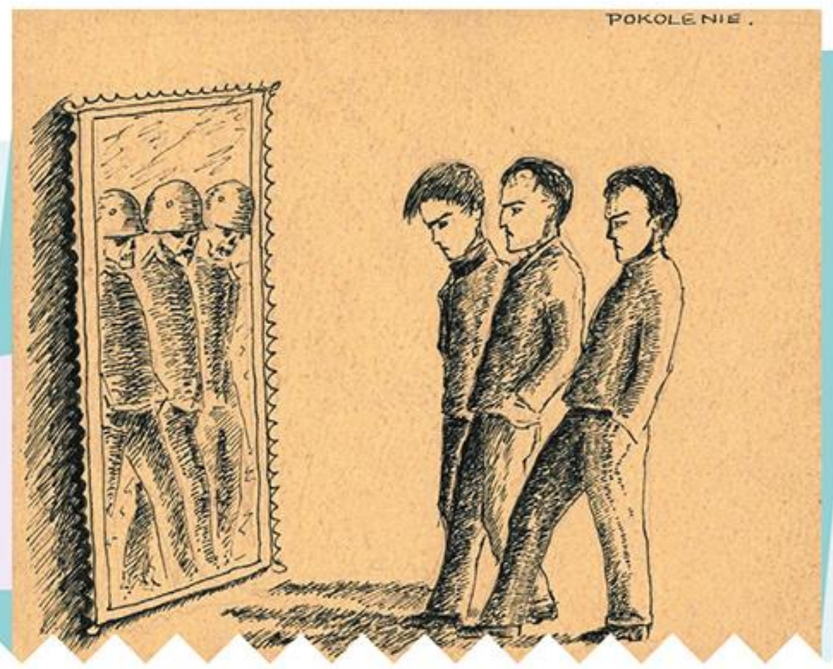
O młodych ludziach w tragicznym czasie wojny

Kryteria sukcesu:

- znam biografię Krzysztofa Kamila Baczyńskiego;
- rozumiem nazwę *pokolenie Kolumbów*;
- wyjaśniam, czym jest elegia;
- wskazuję w tekście środki stylistyczne oraz określam ich funkcję.

Na początek

- Przyjrzyj się rysunkowi Krzysztofa Kamila Baczyńskiego, a następnie dokończ zdania.
  - Widzę...
  - Myślę...
  - Zastanawiam się...

Krzysztof Kamil Baczyński, *Pokolenie*, 1940

1918
odzyskanie przez Polskę niepodległości

1921

1931–1939
nauka w gimnazjum i liceum im. Stefana Batorego

1939
wybuch II wojny światowej

1942–1943
studia na tajnym Uniwersytecie Warszawskim

1944
powstanie warszawskie

1944

1947
wydanie tomu *Śpiew z pożogi*

Krzysztof Kamil Baczyński (1921–1944)

Poznaj autora

Poeta czasów II wojny światowej, autor takich wierszy jak *Mazowsze*, *Pokolenie*, *Biała magia*, *** [*Niebo złote ci otworzę...*]. Uczył się w gimnazjum im. Stefana Batorego w Warszawie, a później w utworzonym w tej samej szkole liceum, które ukończył w maju 1939 r. Uczęszczał do klasy o profilu humanistycznym – razem z Aleksym Dawidowskim, Tadeuszem Zawadzkim i Janem Bytnarem, bohaterami *Kamieni na szaniec*. Wybuch II wojny światowej przekreślił jego marzenia o Akademii Sztuk Pięknych. Baczyński krótko był studentem polonistyki na tajnym Uniwersytecie Warszawskim. Mimo słabego zdrowia angażował się w działalność konspiracyjną – wstąpił do Szarych Szeregów, a później do Armii Krajowej. Zginął w czwartym dniu powstania warszawskiego jako żołnierz batalionu Armii Krajowej „Parasol". W czasie okupacji publikował w prasie podziemnej (m.in. pod pseudonimem Jan Bugaj) i wydał sześć tomików wierszy, ale większość jego twórczości ukazała się już po wojnie.

Chcę więcej!

Krzysztof Kamil Baczyński jest przedstawicielem pokolenia literackiego określanego jako **pokolenie Kolumbów**. Nazywa się tak młodych twórców urodzonych około 1920 r., którzy wkraczali w dorosłość w okresie II wojny światowej. Nazwa pokolenia pochodzi od tytułu powieści Romana Bratnego *Kolumbowie. Rocznik 20* (1957).

- Wyszukaj w wybranych źródłach informacje o innych przedstawicielach pokolenia Kolumbów.

Krzysztof Kamil Baczyński z matką, 1929
Stefania Baczyńska, z którą syn był mocno związany, skupiła się po wojnie na ocaleniu i opublikowaniu jego twórczości.

Krzysztof Kamil Baczyński

Elegia o... [chłopcu polskim]

Oddzielili cię, syneczku, od snów, co jak motyl drżą,
haftowali ci, syneczku, smutne oczy rudą krwią,
malowali krajobrazy w żółte ściegi pożóg[1],
wyszywali wisielcami drzew płynące morze.

Wyuczyli cię, syneczku, ziemi twej na pamięć,
gdyś jej ścieżki powycinał żelaznymi łzami.
Odchowali cię w ciemności, odkarmili bochnem trwóg,
przemierzyłeś po omacku najwstydliwsze z ludzkich dróg.

I wyszedłeś, jasny synku, z czarną bronią w noc,
i poczułeś, jak się jeży w dźwięku minut – zło.
Zanim padłeś, jeszcze ziemię przeżegnałeś ręką.
Czy to była kula, synku, czy to serce pękło?

20 III 1944 r.

[1] pożoga – pożar

O tekście

1. Określ, kim jest podmiot liryczny. Nazwij emocje przeżywane przez tę osobę.

2. Scharakteryzuj adresata wypowiedzi lirycznej. Jakie doświadczenia i uczucia stały się jego udziałem? Odwołaj się do odpowiednich cytatów.

3. Wypisz z wiersza po jednym przykładzie apostrofy, epitetu, porównania, anafory. Określ ich funkcje.

4. Nazwij środki stylistyczne zastosowane w podanych cytatach.

- *haftowali* [...] *oczy rudą krwią*
- *wyszywali wisielcami drzew płynące morze*
- *odkarmili bochnem trwóg*

a) Z czym zwykle kojarzą się wymienione czynności? Zbadaj, jak zmienił się ich sens w przywołanych sformułowaniach.

b) Kim są wykonawcy tych czynności?

5. Odczytaj symboliczne znaczenie określeń w przywołanym cytacie. Jakimi synonimami można zastąpić podkreślone słowa?

I wyszedłeś jasny synku z czarną bronią w noc

6. Co oznacza wspomniana w tekście *ziemia*? Jak można rozumieć gest jej przeżegnania?

7. Zinterpretuj pytanie retoryczne zamykające utwór Baczyńskiego.

8. Wskaż w wierszu cechy elegii. Uwzględnij także nastrój utworu.

Elegia – utwór liryczny wywodzący się z poezji starożytnej. Ma charakter poważny i refleksyjny, zwykle porusza tematykę osobistą lub egzystencjalną (np. mówi o przemijaniu, śmierci, rozstaniu). Często przypomina skargę.

Tworzę

9. W dowolnej formie – np. pracy pisemnej, plakatu, albumu, prezentacji multimedialnej – przedstaw losy młodych ludzi walczących w czasie II wojny światowej. Jako motto wykorzystaj podany fragment wiersza Krzysztofa Kamila Baczyńskiego.

Dniem czy nocą idziemy wytrwali,
w bitwach ogień hartuje nam pierś,
myśmy dawno już drogę wybrali,
jeśli nawet powiedzie – przez śmierć.

Krzysztof Kamil Baczyński, *Pocałunek* (fragment)

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F**, jeśli jest fałszywe.

1.	*Elegia o... [chłopcu polskim]* mówi o typowych doświadczeniach młodzieży z pokolenia Kolumbów.	**P**	**F**
2.	Wiersz jest apostrofą do matki cierpiącej po stracie syna.	**P**	**F**
3.	Baczyński podkreśla niszczący wpływ wojny na wszystkich, którzy jej doświadczają.	**P**	**F**

O powstańczej codzienności

Kryteria sukcesu:

- czytam tekst uważnie i z odpowiednią intonacją;
- analizuję język *Pamiętnika z powstania warszawskiego*;
- tworzę słuchowisko lub inscenizację na podstawie tekstu;
- redaguję kartkę z pamiętnika z opisem przeżyć.

Na początek

- Zbierz i usystematyzuj wiadomości na temat powstania warszawskiego:
  - przypomnij daty jego wybuchu i zakończenia;
  - policz, ile dni trwało;
  - określ przyczyny i skutki zrywu;
  - scharakteryzuj uczestników wydarzenia.

Piszę i mówię poprawnie

Zgodnie z zasadami ortografii nazwy wydarzeń historycznych zapisujemy małymi literami, np. II wojna światowa, bitwa pod Grunwaldem, powstanie warszawskie. Ze względów uczuciowych wolno jednak zastosować zapis wielkimi literami (Powstanie Warszawskie). Ważne, by wybrany zapis stosować konsekwentnie w całym tekście.

1922

1939–1945
II wojna światowa

1955–1963
współtworzenie Teatru Osobnego

1956
wydanie tomiku wierszy *Obroty rzeczy*

1970
ukazanie się *Pamiętnika z powstania warszawskiego*

1983

Miron Białoszewski (1922–1983)

Polski prozaik, poeta, dramatopisarz, a także aktor teatralny. Współzałożyciel prywatnego Teatru na Tarczyńskiej i Teatru Osobnego w Warszawie (pisane dla nich teksty zebrał w tomie *Teatr Osobny. 1955–1963*). W czasie II wojny światowej zdał maturę na tajnych kompletach i rozpoczął studia polonistyczne. Przeżył powstanie warszawskie, a doświadczenia ludności cywilnej opisał po latach w *Pamiętniku z powstania warszawskiego*. Po debiutanckim tomie *Obroty rzeczy* wydał m.in. zbiory *Rachunek zachciankowy*, *Mylne wzruszenia*, *Było i było*, *Donosy rzeczywistości*, *Szumy, zlepy, ciągi*. W swojej twórczości dążył do wykorzystywania możliwości tkwiących w języku, zwłaszcza w języku potocznym, np. wprowadzał do narracji neologizmy i zabawy słowne. Można go nazwać ówczesnym podcasterem, ponieważ korzystał z technologii audiowizualnych, aby nagrywać siebie i swoją twórczość na kasety magnetofonowe i taśmy wideo.

Poznaj autora

Miron Białoszewski

Pamiętnik z powstania warszawskiego

fragmenty

Było przed piątą. Rozmawiamy, nagle strzelanina. Potem tak jakby broń grubsza. Słychać działa. I w ogóle różne rodzaje. Aż krzyk:

– Hurraaa...

– Powstanie – od razu powiedzieliśmy sobie, tak jak i wszyscy w Warszawie. Dziwne. Bo tego słowa nie używało się przedtem w życiu. Tylko z historii, z książek. Już nudziło. A tu raptem... jest, i to takie z „hurraaa" i tłumem na łubudu. To „hurraaa" i łubudu to było zdobycie Sądów od Ogrodowej[1]. Padał deszcz. Pilnowaliśmy, co tylko da się widzieć. Okna Ireny wychodziły na drugie podwórze z czerwonym murkiem na końcu, i za tym murkiem szło aż do Ogrodowej jeszcze jedno podwórze, z tartakiem, szopą, z kupą desek, z wózkami. Patrzymy, a tu ktoś chyba w niemieckiej tygrysce, w furażerce, z opaską przeskakuje przez ten czerwony murek z tamtego podwórza na nasze. Skoczył na nasz śmietnik z klapą. Z klapy na stołek. Ze stołka na asfalt.

– Pierwszy powstaniec! – krzyknęliśmy. [...]

Zaczęło się organizowanie. Blokowi. Dyżurni. Kucie piwnic. Przekuwanie podziemnych przejść. Całymi nocami. Barykady. Najpierw ludzie myśleli, że ze wszystkiego, jak te z desek z tartaku i wózków na Ogrodowej. (Ogrodowa cała – bo wyjrzeliśmy na nią – była w polskich flagach – dziwne święto!) Zebrania i narady na podwórkach. Ustalanie – kto, co. Chyba gazetka już. Powstaniowa. W ogóle powstańcy. Się pokazali. W poniemieckim – co popadło: hełmie, butach, z byle czym w ręku – dobrze, jak strzelało. Wyjrzeliśmy na Chłodną. A prawda: ustalił się front. W całej Warszawie. Z miejsca. A raczej ileś frontów. Które ustaliła pierwsza noc. A dzień zaczął przesuwać. Co doniosły gazetki. Huki były. Wszystkie. Z dział. Bomby. Karabiny. Może front? Ten prawdziwy, niemiecko-rosyjski. Gdzieś od Modlina szedł na Warszawę (nasza wielka nadzieja). Od Woli jeszcze nie szło nic strasznego. Ale Chłodna była w trudnej sytuacji. Była niby nasza. Chyba już wtedy z flagami. Ale róg Waliców i Chłodnej była jedna wacha. Róg Żelaznej i Chłodnej – druga wacha – ten dom pod filarami. Wacha to znaczyło cała kamienica niemiecka, a to znaczyło – strzelanie z piętra (z pięciu). Karabiny maszynowe. Granaty. Co raz strzelanie pojedyncze z dachu, zza komina, ktoś ranny, ktoś zabity. To strzelali ci ukryci. [...]

Barykada wzniesiona przez mieszkańców Warszawy w sierpniu 1944 r.

Jednak nie od razu się wyszło na Chłodną. Racja. Brama, tak jak i inne, była zabarykadowana. Postanowiliśmy wywiesić flagę. Wysadziło się ją przez żelazną kratę.

– Baczność! – i *Jeszcze Polska nie zginęła.*

---

[1] Chodzi o gmach Sądów Grodzkich przy ul. Ogrodowej 12/14 (obecnie al. „Solidarności" 127).

Niemcy zaczęli walić. We flagę. W bramę. Komuś coś było w palec. Chyba temu porucznikowi, który wywieszał flagę. […]

Na piąty dzień sobota, 5 sierpnia. Dużo długiego huku. Wyleciałem do bramy.

– Wacha zdobyta! – wleciałem po schodach na górę. Z tą radosną wieścią. Do Ireny i Staszka. Chłodna była wolna. Cała we flagach za chwilę. Za chwilę wyległy tłumy. Do robienia barykad. Wszyscy. Kobiety. Starsi. Pamiętam. Ekspedientki w białych fartuchach. I panią, starszą, która podawała mi szybko jedną ręką cegły, bo w drugiej trzymała torebkę. Ja podawałem cegły tej ekspedientce w białym fartuchu. I tak dalej.

– Potokiem! Potokiem! – krzykło się. Cegły się brało z wysadzonych kamienic na rogu Waliców. Nagle samoloty. […] Bomby. Zlatujemy do piwnicy. […]

Samoloty bez przerwy teraz, wspierane tamtą resztą, stadami leciały, wracały i znów leciały, i bombardowały dom po domu, oficynę po oficynie. Chłodną. Ogrodową. Krochmalną. Leszno. Grzybowską. Łucką. Itd. Waliły i paliły. Raz krzyk:

– Do odgrzebywania zasypanych!

Zgłosiłem się. Czekamy przy bramie. Odwołują nas.

– Już poszli. Inni.

Ale zaraz znów krzyk:

– Pali się Chłodna 39! Kto do gaszenia?!

Wylatujemy. To akurat naprzeciwko. Cały dom pali się. Chyba trzypiętrowy. Wody nie ma. Jest, ale obok, z pompki, trzeba z kubełkami. Przez dziurę w murze. Jest i ziemia do gaszenia. Kobiety latają, pomagają. Upał. Płomienie. Te środki do gaszenia marne. A tu ściany już w ogniu. Na trzecim piętrze z którychś drzwi dym. Ale zamknięte. Walimy. Nic. Bijemy siekierami. Wpadamy. Ściana się pali. Goła ściana. Lecimy z tymi wiadrami. Po wodę. Wracamy. Lejemy. Co tu tyle znaczy. […]

Czy na noc, czy rano przenieśliśmy się do dużego schronu, do tego starego. Jeszcze raz. W tamtej piwnicy, pod filarami, było nam za bardzo strasznie. Ale i tu – w tej starej – było strasznie. Oglądaliśmy już przedtem te wejścia, zejścia w nasz kanalik. Ale – dokąd on prowadził? Myśleliśmy o kanałach prawdziwych. Do Śródmieścia. Ale podobno tłumy czekały na wejście. A na wejście trzeba było mieć przepustki. A do przepustek były tłumy.

Baliśmy się wejścia Niemców. Baliśmy się tych cieni hełmów. Przeważnie pod wieczór. Czy w nocy. […] Powstańcy rozmieszczali się tylko po okienkach. I schyleni we framudze czekali nieraz godzinami. Z granatem. Albo z butelką.

Myślałem wtedy o tych filarach. Że w razie jak zaczną schodzić (Niemcy) i rzucać granaty, to te filary zawsze jakaś ochrona. Na pierwszy rzut przynajmniej. Później – nie wiadomo co – każą wychodzić – rozbierać barykady – pognają przed czołgami – bo wciąż to robili. […]

Więc wciąż człowiek, razem z innymi ludźmi, kombinował: co teraz zrobić? […]

Nie śmieliśmy jeszcze uwierzyć w te kanały. To było nasze marzenie. Przejść do Śródmieścia. Legenda o kanałach, o wejściu za przepustkami po znajomości, i to w wyższych sferach, zrobiła swoje. A że w kanałach może być źle, że się topili, że gubili drogę, że z Mokotowa, tego Dolnego, na klęczkach, bo dziewięćdziesiąt centymetrów, że niektóre włazy pod Niemcami i otwarte, że Niemcy wrzucają granaty, to nas nic a nic nie przerażało. Byleby stąd!

O tekście

1. Przeczytaj głośno tekst, zwracając uwagę na wszystkie znaki interpunkcyjne. Jakie są Twoje wrażenia po zapoznaniu się z fragmentami utworu? Czy łatwo się go czyta? Uzasadnij swoją opinię.

2. Zredaguj przypisy do tekstu. Wypisz do zeszytu słowa, które są dla Ciebie niezrozumiałe, i wyjaśnij ich znaczenie. W razie potrzeby skorzystaj ze słownika języka polskiego.

3. Wykorzystaj pytania okolicznika i zadaj pytania do tekstu w taki sposób, aby zaprezentować sytuację, w jakiej znaleźli się mieszkańcy Warszawy w sierpniu 1944 r.

4. Przeanalizuj język utworu Mirona Białoszewskiego.

a) Wskaż różne rodzaje wypowiedzeń zastosowane w tekście. Które z nich przeważają? Jaki daje to efekt?
b) W jakim czasie wypowiada się narrator? Określ, jak wybór tego sposobu mówienia wpływa na odbiór tekstu.
c) Wskaż w wypowiedziach narratora i mieszkańców miasta przykłady kolokwializmów.
d) Jak sądzisz, dlaczego autor użył do opisu wydarzeń z powstania właśnie takiego języka? W odpowiedzi uwzględnij emocje przeżywane przez mieszkańców Warszawy.

Tworzę

5. Wyobraźcie sobie, że bierzecie udział w ogólnopolskim projekcie edukacyjnym zatytułowanym *Bądź jak Miron*. Zrealizujcie jedno z poniższych zadań.

a) Nagrajcie słuchowisko, w którym odczytacie fragmenty *Pamiętnika...* z podziałem na role. Zadbajcie o właściwą intonację, odpowiednie efekty dźwiękowe oraz muzykę.

b) Sfilmujcie inscenizację na podstawie poznanego fragmentu utworu. Zorganizujcie stroje oraz zadbajcie o rekwizyty, scenografię i muzykę.

Podzielcie się zadaniami w grupach zgodnie ze swoimi umiejętnościami, talentami lub zainteresowaniami. Efekty swojej pracy zaprezentujcie przed klasą lub szkołą.

6. Wciel się w rolę artysty, który stworzył jeden z przedstawionych murali. Opisz w formie kartki z pamiętnika swoje przeżycia związane z powstawaniem dzieła. W wypowiedzi wykorzystaj słowa: *Jeszcze Polska nie zginęła*.

Rafał Roskowiński i Adam Walas, graffiti upamiętniające żołnierzy batalionów Armii Krajowej „Zośka" i „Pięść", ul. Konwiktorska w Warszawie, 2009

Mural ku czci powstańców, ul. Mordechaja Anielewicza w Warszawie

Chcę więcej!

W momencie wybuchu powstania, które w założeniu miało trwać ok. trzech dni, nie zastanawiano się nad przydatnością kanałów do komunikacji i łączności. W czasie przedłużających się walk i po powstaniu szeregu odizolowanych od siebie powstańczych punktów oporu pojawił się problem połączenia ich ze sobą. Sieć kanałów została wykorzystana do łączności, transportu broni i amunicji, a następnie ewakuacji znacznych sił powstańczych z upadających dzielnic [...].

Zostały utworzone specjalne patrole kanałowe, w skład których wchodziły przeważnie kobiety, a później również młodzi chłopcy, głównie harcerze. Istotne było, aby członek patrolu miał drobną budowę ciała i był niewielkiego wzrostu. Wymogi te narzucały gabaryty kanałów, których wysokość w skrajnych przypadkach wynosiła zaledwie 110 cm. Należy pamiętać, że kanał nie był suchy, płynęła nim woda lub nieczystości, które często sięgały do kolan, a nawet powyżej pasa. Biorąc ponadto pod uwagę fakt poruszania się w całkowitych ciemnościach, trzeba było mieć wyjątkowe predyspozycje, aby sprostać temu zadaniu [...].

Niemcy początkowo nie doceniali znaczenia kanałów w powstaniu warszawskim [...]. Dopiero zniknięcie obrońców Starówki uświadomiło dowództwu niemieckiemu, że powstańcy mogą w każdej chwili zjawić się na ich tyłach. [...]

Od tej chwili Niemcy podjęli starania mające na celu uniemożliwienie korzystania przez Polaków z kanałów. Izolowali odcinki kanałowe, obsadzali włazy, wieszali w studzienkach kanałowych mikrofony podsłuchowe. Po usłyszeniu odgłosów idących kanałem ludzi wrzucali do studzienek granaty, puszki z gazem trującym i łzawiącym, strzelali w głąb z karabinów maszynowych. Budowali zapory z belek stalowych, drewnianych bali i worków z piaskiem mających na celu spiętrzenie wody i uniemożliwienie przejścia.

Kanały warszawskie (fragmenty)

© Maciej Janaszek-Seydlitz SPPW 1944

Muzeum Powstania Warszawskiego – rekonstrukcja kanału

▶ Zapoznaj się z tekstem, a następnie spośród podanych pytań wybierz te, na które odpowiedzi zawarto we wskazanych akapitach. Korzystając z zawartych tam informacji, sformułuj odpowiedzi na te pytania.

Akapit 1. – pytanie ? Akapit 2. – pytanie ? Akapit 4. – pytanie ?

A. W jakim celu wykorzystywano kanały w pierwszej fazie powstania?
B. Czego użyto, aby nawiązać łączność między Starówką a Śródmieściem?
C. Kiedy żołnierze niemieccy odkryli znaczenie kanałów w powstaniu?
D. W jaki sposób okupanci próbowali uniemożliwić korzystanie z kanałów?
E. Dlaczego wzięto pod uwagę korzystanie z kanałów w celu zachowania komunikacji i łączności?
F. Jakie warunki panowały w kanałach pod Warszawą?

Sprawdź, co już umiesz

Uzupełnij zdania. Wybierz odpowiedzi **A** albo **B** oraz **C** albo **D**.

Nagromadzenie różnych rodzajów wypowiedzeń i środków artystycznych sprawia, że wydarzenia opisane w *Pamiętniku z powstania warszawskiego* są **A** / **B**. W ten sposób autor podkreśla emocje **C** / **D**.

A. statyczne
B. dynamiczne
C. walczących w powstaniu
D. ludności cywilnej Warszawy

Popularnonaukowe ujęcie wierności

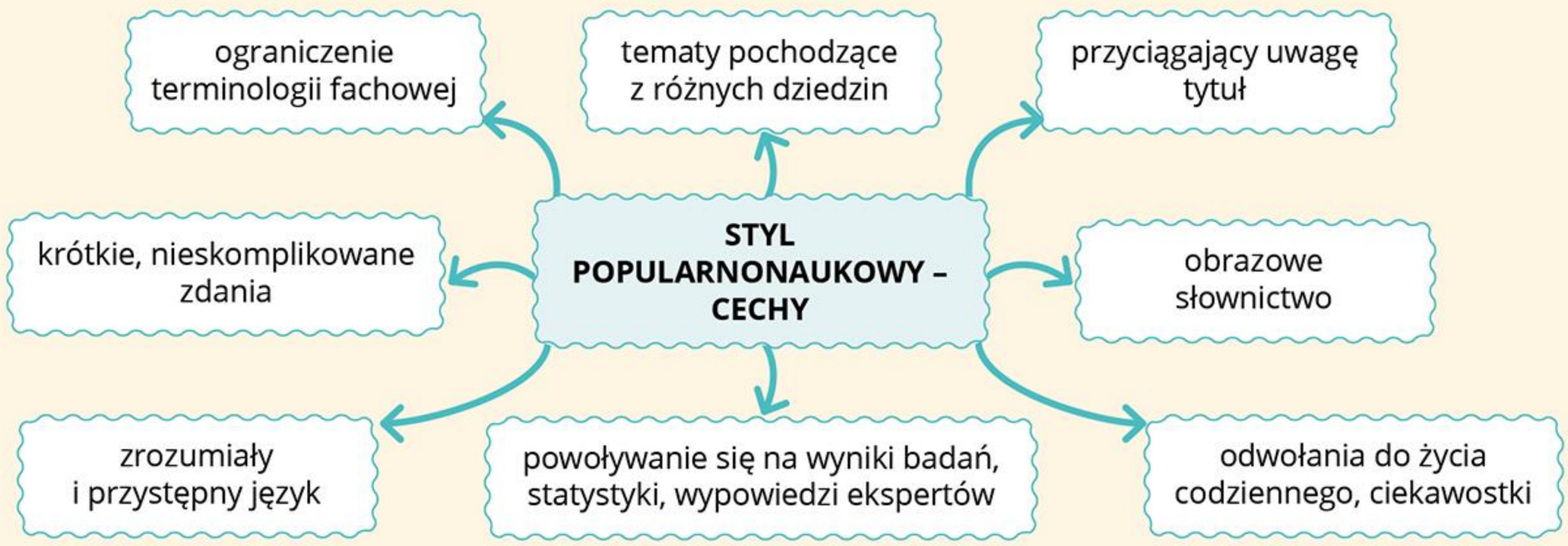
Kryteria sukcesu:

- analizuję informacje zawarte w tekstach popularnonaukowych;
- porównuję różne rodzaje informacji;
- wskazuję cechy stylu popularnonaukowego.

Na początek

- Wyszukaj w słowniku języka polskiego wyrazy: *popularny*, *popularyzować*. Użyj każdego z nich w zdaniu we właściwym znaczeniu.
- Dokonaj podziału słowotwórczego obu wyrazów, wydzielając podstawę słowotwórczą oraz formant.

Styl popularnonaukowy – odmiana stylu naukowego. Łączy cechy stylu potocznego oraz naukowego w celu dotarcia do jak największego grona odbiorców. Twórcy tekstów popularnonaukowych to z reguły naukowcy i eksperci z danej dziedziny. Starają się przedstawiać zagadnienia z różnych dyscyplin badawczych w sposób przystępny i łatwy w odbiorze, tak aby zainteresować czytelników o różnym poziomie wiedzy.

Piszę i mówię poprawnie

Słowo *popularnonaukowy* zapisujemy bez łącznika, ponieważ ten przymiotnik złożony składa się z dwóch członów nierównorzędnych znaczeniowo, które oznaczają ‘popularyzujący naukę’.

1. Porozmawiajcie w grupach o tym, czym jest sondaż. W jakich sytuacjach wykorzystuje się to narzędzie? Wymieńcie synonimy słowa *sondaż*.

2. Na podstawie wyników sondażu wyjaśnij, jak ludzie rozumieją pojęcie autorytetu. Która definicja jest Ci najbliższa? Uzasadnij odpowiedź.

Co to znaczy autorytet?

Najwięcej, bo aż 41,8 proc. ankietowanych, twierdzi, że autorytet to [...] „osoba, której opiniami, ocenami i zachowaniem chcesz się kierować / kierujesz, podejmując konkretne decyzje powiązane ze specjalizacją tej osoby". Nieco mniej (35,8 proc.) respondentów podpisało się pod odpowiedzią, że autorytet to dla nich osoba, której zachowaniem chcą się kierować, podejmując konkretne decyzje, nawet jeśli nie są one związane z jej specjalizacją. 22,4 proc. respondentów zaznaczyło z kolei, że autorytet to dla nich „osoba, która cieszy się powszechnym społecznym uznaniem i prestiżem ze względu na piastowane stanowisko i / lub władzę, kompetencje oraz dokonania".

Maciej Wernio, *Młodzi nie mają autorytetów? Mają, i to zaskakujące [sondaż]* (fragment)

3. Zastanów się, czy wierność może być wynikiem wzorowania się na autorytecie. Sformułuj odpowiedź, a następnie ją umotywuj – zgodnie z przedstawionym przykładem.

Wzór:

Pytanie: Czy uczniowie wykorzystują podczas pisania rozprawki utarty schemat?

Teza: Uczniowie są wierni schematowi pisania rozprawki.

Dlaczego?

Schemat rozprawki ułatwia tworzenie tekstu.

Dlaczego?

W schemacie są jasne kryteria.

Dlaczego?

Jasne kryteria są zgodne z wymaganiami.

Dlaczego?

Wymagania określiła osoba, która wie, w jaki sposób napisać rozprawkę.

Dlaczego?

Dzięki temu w rozprawce pojawią się wszystkie wymagane elementy.

4. Zapisz na kartce imię i nazwisko / nazwę / pseudonim Twojego autorytetu. Określ, do której z grup wskazanych w sondażu należy ta osoba.

Na potrzeby sondażu wyselekcjonowane zostały trzy kategorie potencjalnych autorytetów – postaci historyczne, osoby publiczne (obecnie żyjące) i osoby z najbliższego otoczenia. Respondenci najczęściej wskazywali, że autorytetem jest dla nich żyjąca obecnie osoba publiczna (46,1 proc.). Drugą najczęściej wskazywaną grupą były osoby z najbliższego otoczenia – tę odpowiedź wskazało 38,5 proc. respondentów. Najrzadziej za autorytet młodzi ludzie uznają postaci historyczne [...].

Maciej Wernio, *Młodzi nie mają autorytetów? Mają, i to zaskakujące [sondaż]* (fragment)

5. Dla podanych przez Was w zadaniu 4. autorytetów, których nie przyporządkowaliście do żadnej grupy, wymyślcie inne kategorie. Na forum klasy podzielcie się wnioskami z tego działania.

6. Przeczytaj poniższy tekst. Uzasadnij, że autor posłużył się stylem popularnonaukowym. Argumenty poprzyj odpowiednimi przykładami.

„Kotwica" Polski Walczącej to bardzo dobrze rozpoznawany symbol, o jednoznacznie pozytywnym wydźwięku historycznym. Połączone litery „P" i „W" tworzą jedno z najpopularniejszych oznaczeń patriotycznych. [...] Sprawa autorstwa znaku pozostaje do dziś kwestią sporną. Na stronie Muzeum Powstania Warszawskiego możemy przeczytać, że istnieje przynajmniej dwójka prawdopodobnych autorów „Kotwicy". Pomysłodawczynią mogła być Anna Smoleńska pseud. „Hanka". Postać tej wybitnej działaczki harcerskiej jako twórczyni symbolu powszechnie przyjęła się w opinii publicznej. Źródła wskazują również na warszawskiego plastyka Jana Michała Sokołowskiego (przyjaciela Aleksandra Kamińskiego, autora *Kamieni na szaniec*).

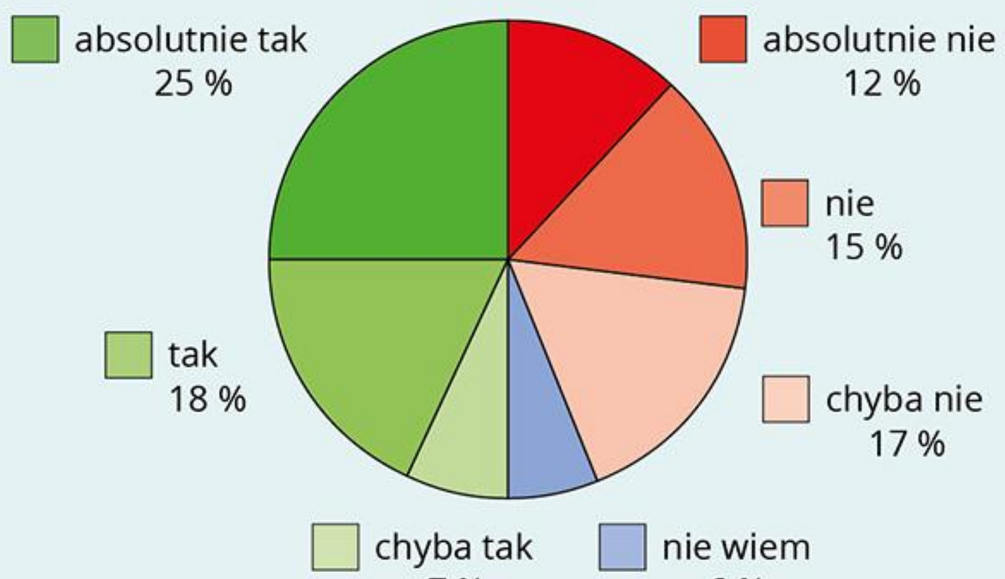
Niezależnie od tego, kto jest autorem „Kotwicy", znak ten nie jest przedmiotem ochrony prawa własności intelektualnej. Doprowadziło to do kuriozalnej sytuacji, w której ważny dla wielu Polaków symbol stał się eksploatowaną do granic możliwości identyfikacją komercyjną. [...] „Kotwicę" możemy znaleźć na koszulkach, czapkach czy brelokach. Producenci tzw. odzieży patriotycznej bez skrupułów wykorzystują modę na wszechobecne odwołania do historii.

Paweł Kowalewicz, *Znak Polski Walczącej – historyczny symbol czy znak towarowy?* (fragmenty)

7. Porównaj wykres z tekstem z zadania 6. Wskaż podobieństwa i różnice.

Czy Twoim zdaniem sklepy z tzw. odzieżą patriotyczną nadużywają godła i barw narodowych?

Sonda Histmag.org 5 IV – 8 V 2023 r.

8. Przeprowadźcie sondę wśród uczniów Waszej szkoły na temat tego, czy moda na ubrania z symbolami narodowymi jest oznaką wierności ojczyźnie. Przeanalizujcie odpowiedzi zebrane od respondentów oraz sformułujcie wnioski.

Sprawdź, co już umiesz

Uzupełnij poniższe zdania. Wybierz odpowiedzi **A** albo **B** oraz **C** albo **D**.

Teksty popularnonaukowe są **A** / **B** naukowców specjalizujących się w danej dziedzinie wiedzy. Wyróżnia je **C** / **D** podawanych informacji.

A. adresowane do
B. tworzone przez
C. przystępność
D. szczegółowość

Wierność przekonaniom

Kryteria sukcesu:

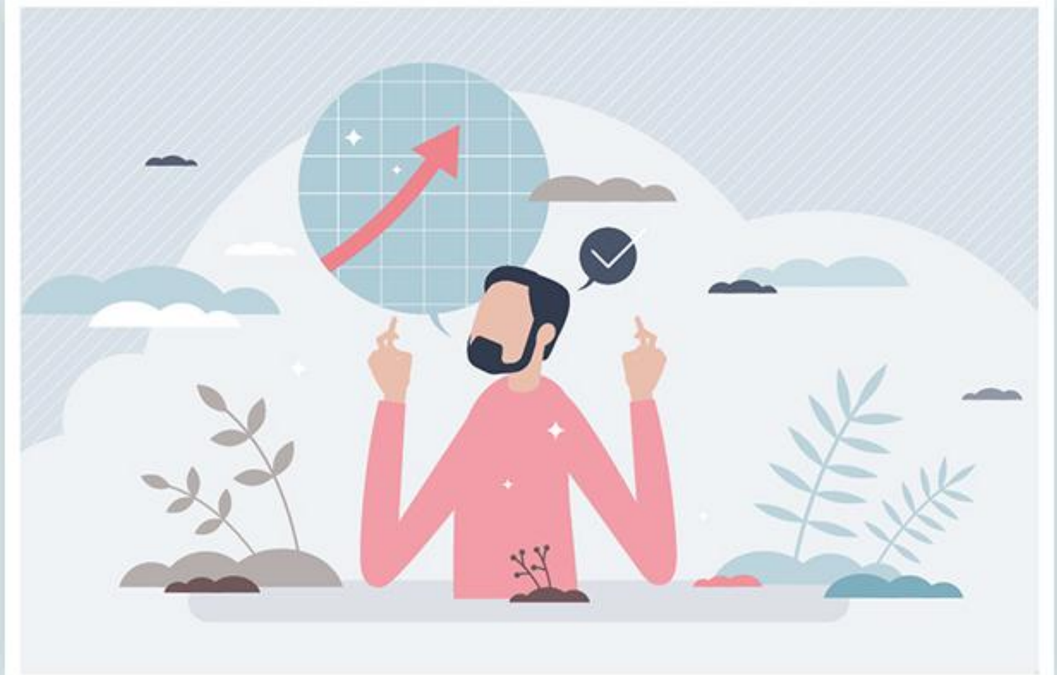
- formułuję opinię dotyczącą przekonań;
- omawiam sytuację liryczną w wierszu Michała Matejczuka;
- piszę rozprawkę na temat wierności przekonaniom.

Na początek

- Ustalcie, skąd się biorą przekonania. Zaproponujcie kilka źródeł. Nawiązując do ilustracji, wskażcie pozytywne i negatywne aspekty posiadania przekonań.

Michał Matejczuk

Polski poeta pochodzący z Zielonej Góry, autor tomików wierszy *Świeżo malowane*, *Kostki czekolady* i *Tyle dobrego*. Jest miłośnikiem płyt winylowych i dziennikarstwa: chętnie pisze recenzje, reportaże, przeprowadza wywiady. Pasjonuje go sztuka współczesna. W swojej twórczości często porusza tematykę psychiki człowieka i relacji międzyludzkich.

Poznaj autora

Michał Matejczuk

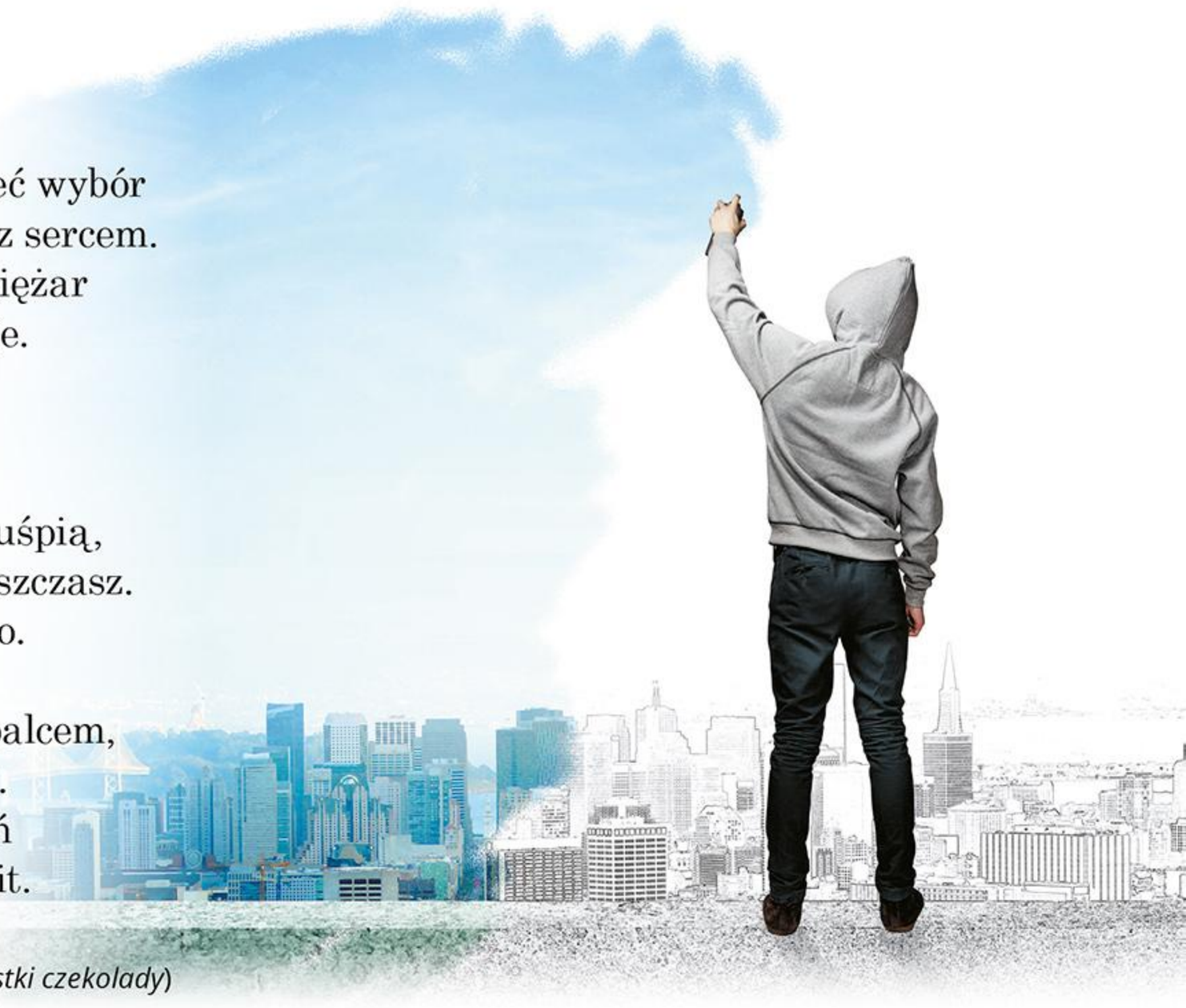
Bez wyjaśnień

Być w pełni wolnym to mieć wybór
Z własnym sumieniem oraz sercem.
Dźwigać na barkach jego ciężar
I móc ponosić konsekwencje.

To takie jasne i klarowne.

Lecz kiedy czujność twoją uśpią,
Zabiorą więcej, niż przypuszczasz.
I wtedy będzie już za późno.

Jeśli nie kiwniesz dzisiaj palcem,
Jutro obudzisz się bez ręki.
I zerwą siłą, bez wyjaśnień
Z twojego nieba czuły błękit.

(z tomu *Kostki czekolady*)

O tekście

1. Wyjaśnij, w jaki sposób osoba mówiąca definiuje wolność. Czym ona jest według podmiotu lirycznego? Jakie niesie ze sobą konsekwencje?

2. Wskaż fragment mówiący o tym, do kogo skierowany jest utwór. Jakie zagrożenie czyha na adresata? Co może go spotkać?

3. Określ, jaki zabieg językowy został zastosowany we fragmencie: *Jeśli nie kiwniesz dzisiaj palcem, / Jutro obudzisz się bez ręki*. Wytłumacz, jak rozumiesz te słowa.

E

4. Wybierz poprawne dokończenie zdania. Cytat przywołany w zadaniu 3. ma charakter

A. apelu. **B.** groźby. **C.** pochwały. **D.** przestrogi.

5. Znajdź w utworze czasowniki w 3 os. lm. O jakich czynnościach informują? Kto je wykonuje? Jaki ma z nimi związek tytuł utworu?

6. Zastanów się, czym jest czujność wspomniana w przedostatniej zwrotce. Co może oznaczać? Wybierz spośród podanych propozycji i uzasadnij wybór.

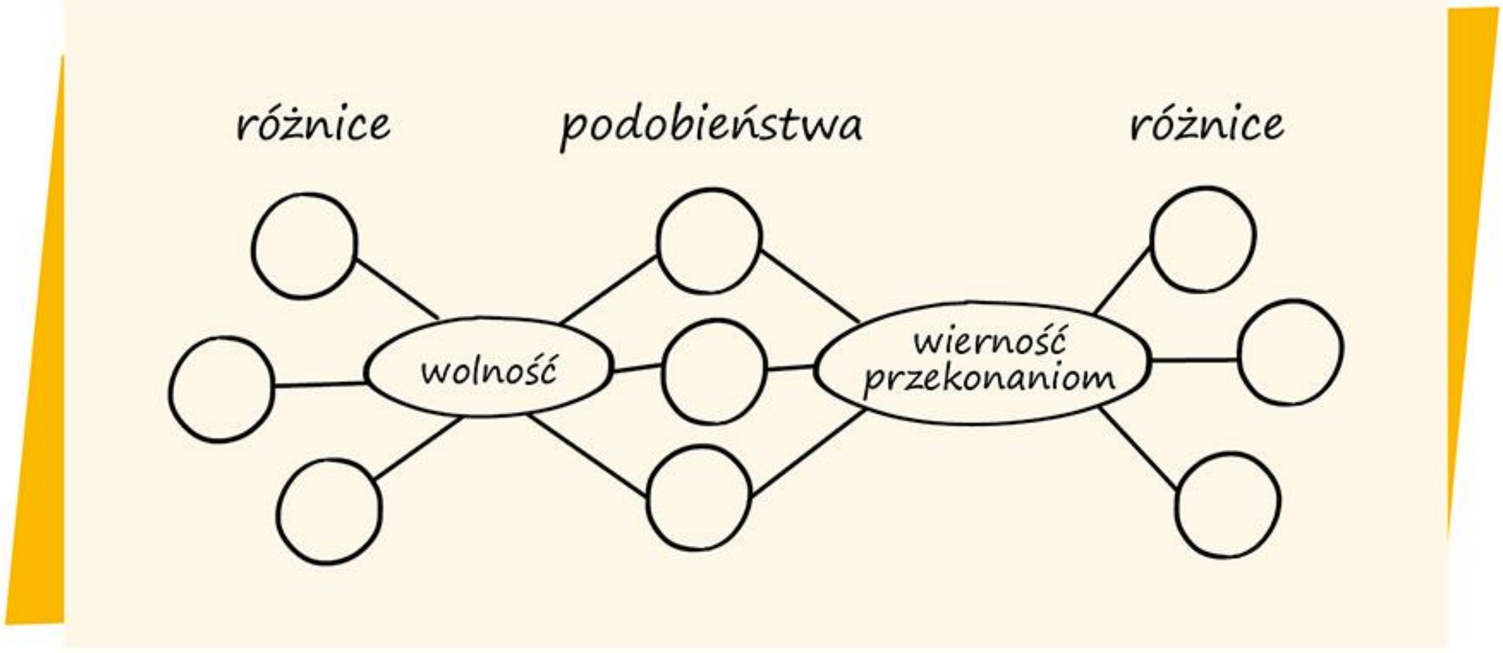
uważność • wierność sobie • stałość przekonań • czułość • równowaga • zdecydowanie • rozwaga

7. Powiedz, jak rozumiesz fragment ostatniego wersu: *twojego nieba czuły błękit*. Czy Twoim zdaniem może się on odnosić do przekonań, którym człowiek jest wierny? Uzasadnij swoje stanowisko.

8. Zinterpretuj tytuł utworu w odniesieniu do ostatniej zwrotki i wniosków z poprzedniego zadania.

9. W grupach przygotujcie prezentację multimedialną, w której na kolejnych slajdach przedstawicie wybrane przez Was fragmenty utworu. Zaproponujcie inny tytuł Waszej opowieści.

10. Wyjaśnij, w jaki sposób można powiązać wolność z wiernością przekonaniom. W tym celu przerysuj schemat do zeszytu i go uzupełnij.

Tworzę

11. *Nieugięte przekonania to potężna rzecz. Ale są one zbroją czy więzienną celą? Bronią czy słabością?* Napisz rozprawkę, w której odniesiesz się do słów Briana Patricka Herberta.

12. Napisz ogłoszenie o wieczorze poetyckim, podczas którego recytowana będzie poezja Michała Matejczuka. Pamiętaj, by uwzględnić wszystkie elementy tej formy wypowiedzi. Zastosuj odpowiednie słownictwo oraz zachęć do udziału w wydarzeniu, podając dwa argumenty.

Sprawdź, co już umiesz

Które z podanych zdań nie dotyczy treści utworu Michała Matejczuka *Bez wyjaśnień*? Wybierz właściwą odpowiedź spośród podanych.

A. Wolność to możliwość decydowania bez ponoszenia konsekwencji.

B. Zniewolenie jest wynikiem niewierności swoim ideałom.

C. Wolność łatwo stracić przez brak zdecydowanego działania.

D. Utrata wolności niesie ze sobą przykre konsekwencje.

Wierność w tłumaczeniu i przekładzie

Kryteria sukcesu:

- omawiam podobieństwa i różnice między tłumaczeniem a przekładem;
- wskazuję w tekście cechy artykułu;
- uzasadniam swoje stanowisko zgodnie z informacjami z tekstu.

Na początek

- W parach przedyskutujcie, w jaki sposób wyjaśnilibyście osobie, która słabo mówi po polsku, znaczenie podanych związków frazeologicznych.

mieć serce na dłoni • rzucić okiem • mieć dwie lewe ręce

Tłumaczenie a przekład – na czym polega różnica?

fragmenty

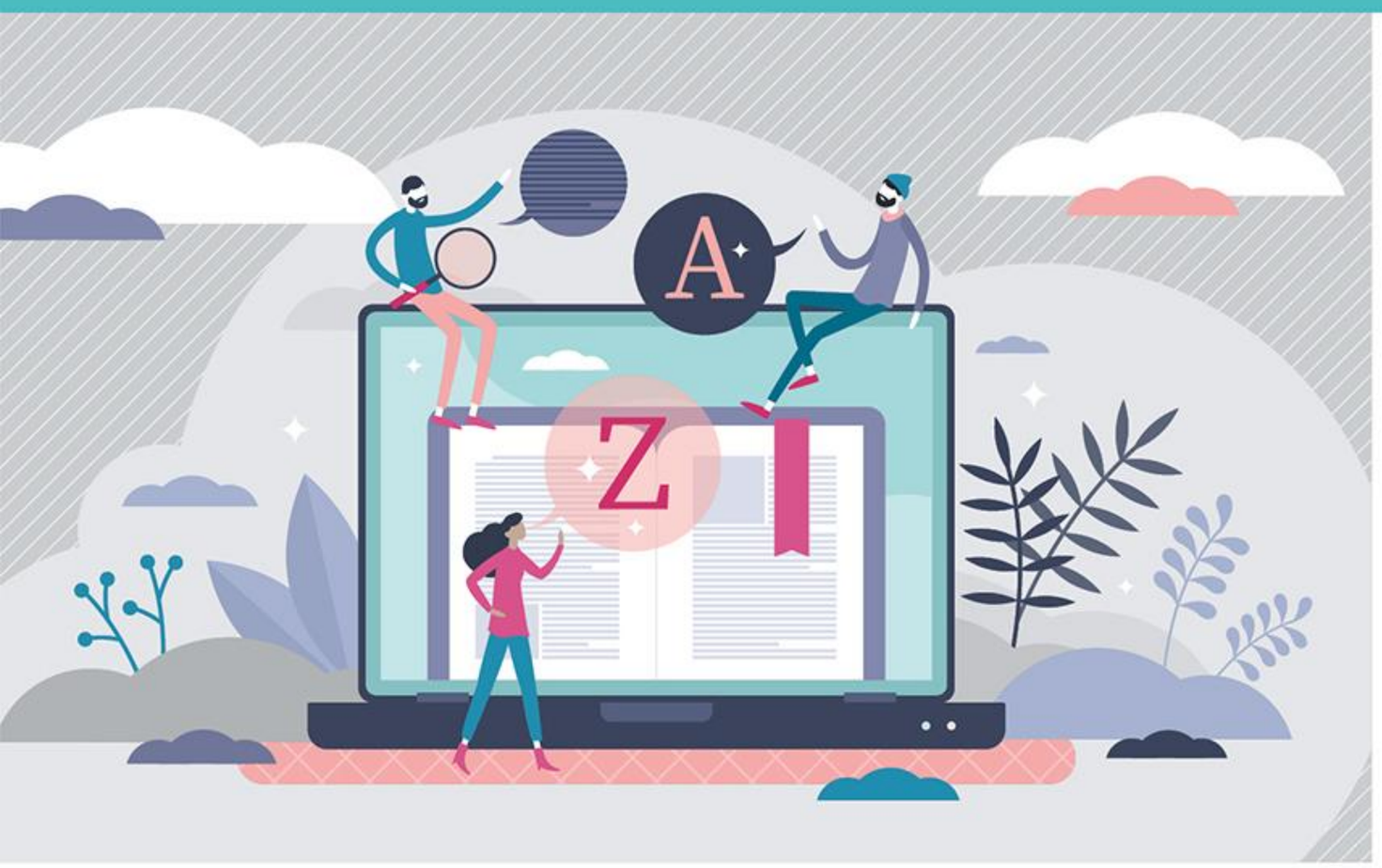
Niektórym wydaje się, że tłumaczenie i przekład to synonimy. Jednak każdy zawodowy tłumacz zna różnice pomiędzy jednym a drugim sposobem pracy nad tekstem.

Czym jest tłumaczenie?

Za tłumaczenie uważa się wierne odwzorowanie tekstu. Tłumaczenie w dużej mierze przypomina więc oryginał. W praktyce oznaczałoby to dosłowne tłumaczenie dość specyficznych zwrotów, przysłów, a nawet gier słownych. Przez to finalny tekst może być trudny dla odbiorcy, który nie zna kontekstu kulturowego czy językowego. Dlatego właśnie tłumaczeniu poddaje się głównie teksty techniczne, dotyczące dziedzin ścisłych, w których priorytetem jest precyzyjne, wierne i jednolite przetłumaczenie poszczególnych wyrażeń [...]. Innym dobrym przykładem są tłumaczenia poświadczone. Są to dokumenty opracowywane na potrzeby organów sądowych. W ich przypadku tłumacz po prostu musi pozostać w pełni wierny oryginałowi.

Czym jest przekład?

Przekład to dodatkowa praca nad tłumaczeniem. Czasami w jej wyniku powstaje coś zupełnie nowego. Tłumacz dokonujący przekładu opracowuje tłumaczenie, uwzględniając również czynniki pozajęzykowe – dostosowuje tekst wyjściowy do zamiarów autora i mentalności osób posługujących się językiem wyjściowym. [...] Przekład stosuje się w przypadku dzieł literackich, wierszy i tekstów marketingowych.

Czy wierność oryginałowi to zawsze dobre rozwiązanie?

Za skalę jakości tłumaczenia zazwyczaj obiera się to, w jak dużym stopniu jest ono wierne oryginałowi. W przypadku tłumaczenia takie działanie jest trafne. Jednak jeśli mówimy o przekładzie, sprawa staje się nieco bardziej skomplikowana. Czasami dokonując przekładu wymagających dzieł, tłumacz tworzy w zasadzie całkiem nowy twór, który nie przypomina oryginału – lecz dopiero wtedy możemy powiedzieć o przekładzie, że jest dobry, czyli […] [zgodny] z tym, co autor chciał przekazać czytelnikowi. Możemy przyjąć, że tłumacz, dokonując tłumaczenia, jest niczym rzemieślnik, który wprawnie operuje słowem. […] [Z kolei] w trakcie dokonywania przekładu zamienia się w artystę, który kreuje coś nowego.

Tłumaczenie i przekład – podobieństwa

Wiemy już, że tłumaczenie i przekład to dwa dość różne pojęcia. Czy są jednak między nimi jakieś podobieństwa? Okazuje się, że tak – zarówno dobre tłumaczenie, jak i przekład wymagają doskonałej znajomości języka oryginalnego i docelowego oraz zaangażowania ze strony tłumacza.

https://www.tktranslate.pl/

O tekście

1. Co jest wspólne dla tłumaczenia i przekładu, a co je od siebie różni? Jakie teksty podlegają każdemu z tych opracowań?

2. Na podstawie tekstu podaj przymiotniki określające, co jest ważne w dokonywaniu tłumaczenia. Utwórz od nich przysłówki, a następnie użyj ich w zdaniu mającym charakter wskazówki dla tłumaczy.

3. Co różni artystę od rzemieślnika? W jakich sytuacjach możemy użyć takich określeń w odniesieniu do tłumacza?

4. Co jest wierniejsze oryginałowi – tłumaczenie czy przekład? Z jakich względów?

5. Czy tłumaczenie można uznać za parafrazę? Uzasadnij odpowiedź.

6. Wskaż w tekście cechy artykułu.

7. Wybierz poprawne dokończenie zdania. W przywołanym tekście podkreśla się, że zarówno przekład, jak i tłumaczenie wymaga

A. uwzględniania czynników pozajęzykowych.
B. znajomości przysłów i związków frazeologicznych.
C. sprawnego operowania językiem ojczystym i pracowitości.
D. dobrej znajomości języka własnego i obcego oraz zaangażowania.

Tworzę

8. W zespołach trzyosobowych przygotujcie scenariusz podcastu, w którym wcielicie się w role: osoby prowadzącej rozmowę, autora utworu napisanego w obcym języku oraz tłumacza. Opracujcie pytania i odpowiedzi. Efekty swojej pracy zaprezentujcie koleżankom i kolegom z klasy. Załóżcie, że pisarz uczestniczący w rozmowie zna język polski.

9. Ułóż dialog, w którym wyjaśnisz koleżance / koledze różnicę pomiędzy tłumaczeniem a przekładem. Użyj wypowiedzeń oznajmujących, pytających i rozkazujących.

Chcę więcej!

Wiele przekładów wybitnych dzieł literackich mocno utrwaliło się w świadomości czytelników, co powoduje, że niełatwo opracować niektóre książki na nowo. Przyzwyczajenia odbiorców literatury sprawiają trudności w zaakceptowaniu nowych, często bliższych oryginałowi przekładów. Przykładem może być wersja *Kubusia Puchatka* A.A. Milne'a (czytaj: milna), w której główny bohater został nazwany Fredzią Phi-Phi, albo nowe wydanie *Ani z Zielonego Wzgórza* zatytułowane *Anne z Zielonych Szczytów.* Tłumaczka Anna Bańkowska zdecydowała się przywrócić oryginalne brzmienie imion i nazw geograficznych. We wstępie do książki napisała: [...] *przyznaję się do winy: zabiłam Anię, zburzyłam Zielone Wzgórze i pozbawiłam je pokoiku na facjatce. Proszę jednak o łagodny wymiar kary, zważywszy na to, że ktoś kiedyś musiał się podjąć tego niewdzięcznego zadania*.

- Jak sądzisz – czy warto „zabić Anię i zburzyć Zielone Wzgórze" dla wierności przekładu? Uzasadnij swoje stanowisko.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Z artykułu wynika, że dobry przekład musi być dokładnym odwzorowaniem tekstu oryginalnego.	**P**	**F**
2.	Dzieła literackie, wiersze i teksty marketingowe podlegają przekładowi, a nie tłumaczeniu.	**P**	**F**

Sztuka stawiania granic

Kryteria sukcesu:

- wyszukuję w tekście informacje dotyczące stawiania granic;
- przygotowuję argumenty do rozmowy, stosując technikę scenariusza;
- wskazuję bohaterów lektur obowiązkowych, którzy byli wierni sobie i swoim przekonaniom.

Na początek

- Czy zdarzyło Ci się zrobić coś wbrew sobie, żeby zadowolić innych? Przypomnij sobie taką sytuację i powiedz, jakie emocje Ci wtedy towarzyszyły.

Przemek Staroń (ur. 1985)

Nauczyciel, psycholog, kulturoznawca. Jest autorem bestsellerowej serii *Szkoła bohaterek i bohaterów*. Aby popularyzować filozofię wśród młodzieży, stworzył specjalny projekt zwany Zakonem Feniksa (został za to nagrodzony przez Komisję Europejską). W 2018 r. otrzymał tytuł Nauczyciela Roku. Jest również twórcą kolekcji #LEGOSOPHERS – figurek z klocków Lego przedstawiających ponad 200 wybitnych postaci z dziedziny nauki, filozofii i literatury.

Poznaj autora

Przemek Staroń

Czy mam prawo powiedzieć nie?
Czyli o zatrzymywaniu lecących pocisków

fragmenty

Stawianie granic bardzo często kojarzy się z egoizmem. I tu mam dla Was niespodziankę. Brene Brown[1], wybitna amerykańska badaczka i wykładowczyni Uniwersytetu w Houston[2], [...] powiedziała: „Jednym z najbardziej szokujących wyników mojej pracy było to, że osoby najbardziej współczujące, z którymi rozmawiałam przez ostatnie 13 lat, to osoby, które najbardziej wyznaczały granice".

Kiedy mówimy o stawianiu granic, mówimy o czymś, co można rozumieć zarówno fizycznie, jak i emocjonalnie czy społecznie. Granice fizyczne wyznaczamy nieustannie, nawet się nad tym nie zastanawiając. Kiedy wchodzimy do toalety i zamykamy

[1] czytaj: bre**ne** brałn
[2] czytaj: hjuston

drzwi, stawiamy granicę, pokazując, że to jest nasza strefa intymności. Gdy jedziemy autobusem, wybieramy miejsce, które jest możliwie daleko od miejsc zajętych przez innych pasażerów. Gdy autobus jest zatłoczony, czujemy dyskomfort – bo nasze granice fizyczne zostają wtedy naruszone. Gdy idzie o granice niefizyczne – te emocjonalne, związane z relacjami – sprawa się komplikuje. […] Brene Brown podkreśla: „Uważam, że wyznaczanie granic jest kluczem do pokochania siebie i traktowania innych z miłością i życzliwością. To nie są sztuczne ściany. Nie są oddzieleniem. Nie są podziałem. Są szacunkiem". […] Pozostaje nam nauczyć się, jak to konkretnie robić. Po pierwsze musimy mieć świadomość, że nikt, absolutnie nikt, nie ma prawa podważać naszych emocji. Może oczywiście próbować, rzucając takie hasła jak: „No niemożliwe, że takie coś cię rusza", „No już nie wydziwiaj, to wcale nie jest takie straszne", „Wiesz co, chyba przesadzasz", „Oj daj spokój, nie wymyślaj". Tylko że podważanie tego, że coś czujemy, jest jak negowanie tego, że burczy nam w brzuchu, kiedy burczy nam w brzuchu. Nasze uczucia też są faktem. […]

Po drugie bardzo ważne jest, żeby wypowiadać to, co czujemy. Kiedy mówimy o naszych potrzebach czy oczekiwaniach, trzeba mówić, czego chcemy, a czego nie chcemy. Co ważne, choć niepopularne – mamy prawo swoją szczerością oraz swoją transparentnością doprowadzić do konfliktu w relacji. Serio. Konflikt w związku, przyjaźni czy w zespole musi zaistnieć, jeśli sytuacja tego wymaga. […] Pomaga oczyścić pole, czyli to, co nam zalega, kiedy chowamy nasze emocje: złość, wstyd, dyskomfort i wiele innych. […]

Stawianie granic jest fundamentalnym składnikiem postawy, którą nazywamy asertywnością. […]

Usłyszałem kiedyś, że jeśli wiadro jest pełne, to nic nikt nie może tam dorzucić. Uświadomiłem sobie wtedy, że jeśli my stajemy się pełnym wiadrem, takim, które trzyma wszystko dzięki wyraźnym fizycznym granicom swojej bryły, wypełnionym po brzegi, to stajemy się zabezpieczeni przed dorzuceniem tam czegokolwiek. I nawet jeżeli inni będą mieli problem z naszym stawianiem granic i całokształtem naszej postawy asertywnej, ostatecznie nie ma to znaczenia. Grunt, że my sami dajemy sobie prawo do stawiania słupków granicznych.

(z tomu *Szkoła bohaterek i bohaterów 2, czyli jak radzić sobie ze złem*)

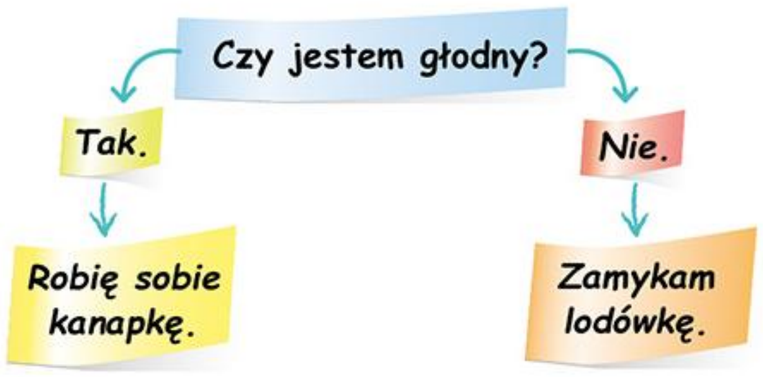
O tekście

1. Jakim synonimem można zastąpić określenie w wyrażeniu *osoby współczujące*? Podaj dwa przykłady.

2. Przedstaw rodzaje granic, o których mówi Przemek Staroń.

3. Dlaczego stawianie granic innym może kojarzyć się z egoizmem? Wyjaśnij, w jaki sposób Brene Brown obala tę teorię.

4. Na podstawie drugiego i trzeciego akapitu tekstu stwórz algorytm uczenia się asertywności. Skorzystaj z przykładu.

algorytm – ciąg czynności wykonywanych w celu rozwiązania problemu

5. Wyjaśnij, co w odniesieniu do człowieka oznaczają słowa: *Jeśli wiadro jest pełne, to nic nikt nie może tam dorzucić.*

6. Określ dominujące w tekście formy czasowników. W jakim celu autor je stosuje?

7. Czy Twoim zdaniem tekst Przemka Staronia ma cechy literatury popularnonaukowej? Uzasadnij swoją opinię, odwołując się do cytatów.

Tworzę

8. Dokonaj parafrazy przywołanych w tekście słów Brene Brown. Zastosuj zdanie wielokrotnie złożone.

Uważam, że wyznaczanie granic jest kluczem do pokochania siebie i traktowania innych z miłością i życzliwością. To nie są sztuczne ściany. Nie są oddzieleniem. Nie są podziałem. Są szacunkiem.

9. Przygotujcie się w parach do rozmowy z rodzicami na temat wieczornego wyjścia ze znajomymi. Zastosujcie technikę scenariusza.

Technika scenariusza jest jedną z technik związanych z asertywnością. Pozwala wyrażać nasze zdanie na dany temat w sposób nieraniący innych. Komunikat, który przekazujemy, składa się z czterech elementów: opisu sytuacji, określenia naszych emocji, wskazania potrzeby i przykładowych konsekwencji.

Opis sytuacji	Emocje	Potrzeba	Konsekwencja
Nie powiedziałaś mi, że nie skończyłaś zadania do naszego wspólnego projektu.	Bardzo się tym zestresowałam, ponieważ obiecałam, że rano przekażę cały nasz materiał.	Szkoda, że nie powiedziałaś mi wcześniej, że nie skończysz tej pracy, bo wtedy mogłabym zareagować.	Jestem zawiedziona i nie będę w stanie ci zaufać przy kolejnym wspólnym zadaniu.

10. Wybierz jednego z bohaterów lektury obowiązkowej, który pozostawał wierny sobie i potrafił stawiać granice. Przy użyciu techniki scenariusza zapisz jego wypowiedź na temat problemu, który go dotyczył.

Sprawdź, co już umiesz

Wyjaśnij, na czym polega związek między asertywnością a wiernością sobie.

WIERNOŚĆ
Podsumowanie rozdziału IV

Sprawdź, co już umiesz

W grupach rozwiążcie pisemnie zadania umieszczone w poszczególnych stacjach. Kolejność wykonywania poleceń jest dowolna, ale trzeba zrealizować jedno zadanie, aby przejść do następnego. Po zakończeniu pracy wymieńcie się swoimi zapisami, aby sprawdzić ich poprawność.

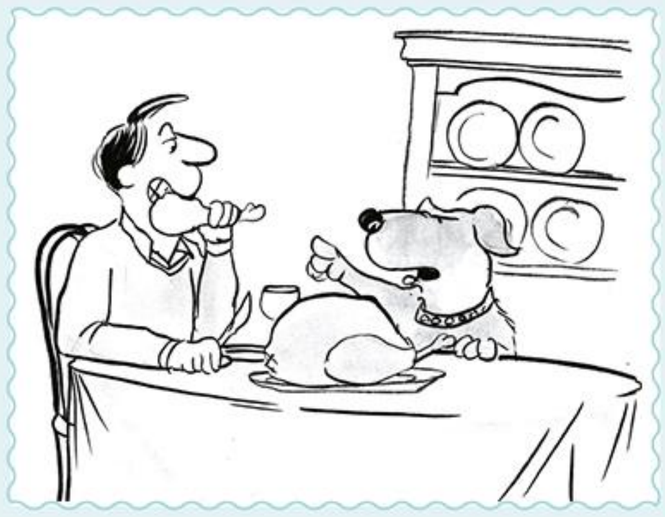
STACJA 1

Sparafrazujcie podane zdania w taki sposób, aby wyrazić innymi słowami sens podkreślonych fragmentów.

- Artysta w swoich pracach przedstawiał z fotograficzną wiernością elementy ze świata przyrody.
- Nie odstępował ukochanej na krok i był jej wierny jak pies.
- Zamiast oryginału na ścianie muzeum wisiała wierna kopia obrazu.
- Ania stała się w zachowaniu i wyglądzie wiernym odbiciem swoich koleżanek.

STACJA 2

Zaproponujcie zabawne podpisy do rysunków. Wykorzystajcie w nich słowo *wierny* lub *wierność*.

STACJA 3

Wskażcie w podanych zdaniach miejsca, w których brakuje znaków interpunkcyjnych. Który z przykładów nie jest zdaniem wielokrotnie złożonym?

A. Warto podkreślić, że wierność to wartość szczególnie ważna dla bohaterów lektur, którzy dochowywali jej zarówno w relacjach przyjacielskich jak i wobec ojczyzny.

B. Współcześnie ludzie mimo że cenią wierność, nie zawsze jej dochowują, co często staje się powodem sporów, kłótni, rozpadu więzi.

C. Najtrudniej jak sądzę pozostać wiernym samemu sobie, kiedy otoczenie stale wywiera na nas nacisk i podważa naszą wiarę w to, co jest dla nas ważne.

D. Kierować się wiernością to znaczy być lojalnym i oddanym, dotrzymywać słowa a także wywiązywać się z obietnic, które dało się innym.

STACJA 4

Rozpoznajcie typy tekstów. Dopasujcie do poszczególnych fragmentów właściwe określenia. Uzasadnijcie wybór.

publicystyczny • popularnonaukowy • naukowy

1.

Jak opisywał zjawisko Jan Assmann, przekonanie grupy społecznej o wyjątkowości dotyczącego jej doświadczenia prowadzi do wyłonienia *wspólnoty pamięci*. Budowana na tym przeświadczeniu narracja odwołuje się do własnych nośników pamięci historycznej, które zapewniają jej identyfikację oraz przetrwanie. W przypadku Powstania Warszawskiego należały do nich: m.in. „kotwica" – znak Polski Walczącej, piosenki partyzanckie i powstańcze, wspomnienia (spisane i przekazywane ustnie), ale przede wszystkim uroczystości rocznicowe.

Jacek Zygmunt Sawicki,
Pomnik jako pole bitwy (fragment)

2.

Spacerując czasem Bulwarem Czerwieńskim, który znajduje się w Krakowie tuż obok Wawelu, niejednokrotnie zwracałem uwagę na nietypowy pomnik. Jest to figura psa, którą otaczają dwie dłonie. Zaciekawiłem się historią owego pomnika. Okazało się, że jest to historia oddania i wierności, którą okazać człowiekowi może jedynie pies, ponieważ nie ma żadnej wątpliwości, że właśnie to zwierzę jest najwierniejszym przyjacielem człowieka.

Andrzej Pietruszka, *Pies Dżok – symbol wierności* (fragment)

3.

Jeśli fotograf chce wiernie oddać scenę, tak żeby odczucia widza były choć trochę zbliżone do tego, co czułby, będąc na miejscu fotografa w chwili wykonania zdjęcia, po prostu musi oszukiwać. Dlaczego? Ponieważ, wbrew pozorom, nawet najwierniejsze pod względem wizualnym oddanie fotografowanej sytuacji na niewiele się zda. W końcu mamy pięć zmysłów, prawda? Właśnie dlatego, robiąc zdjęcia, musimy postarać się skompensować brak zapachu lub dźwięku.

Łukasz Kacperczyk, *Prawda w fotografii, czyli jak się ma zdjęcie do rzeczywistości* (fragment)

STACJA 5

a) Napiszcie wstęp rozprawki na poniższy temat. Podkreślcie sformułowaną przez Was tezę albo hipotezę.

Czy dochowywanie wierności swoim zasadom jest łatwym zadaniem?

b) Spośród tekstów omawianych w tym rozdziale wybierzcie dwa, które można byłoby wykorzystać w rozwinięciu tej rozprawki. Sformułujcie odpowiednie argumenty.

Po sprawdzeniu pracy innego zespołu określcie, co jest w niej poprawne, a co wymaga dopracowania lub zmiany.

To już wiesz

ELEGIA ... [O CHŁOPCU POLSKIM]
Krzysztof Kamil Baczyński

WIERSZ O TRAGICZNYM LOSIE MŁODYCH LUDZI KSZTAŁTOWANYCH PRZEZ WOJNĘ

PAMIĘTNIK Z POWSTANIA WARSZAWSKIEGO
Miron Białoszewski

SPISANE PO LATACH WSPOMNIENIA O POWSTAŃCZEJ CODZIENNOŚCI

Krzysztof Kamil Baczyński
Miron Białoszewski
→ NALEŻĄ DO POKOLENIA KOLUMBÓW

POJĘCIA I ZAGADNIENIA

PARAFRAZA → swobodna przeróbka tekstu (z zachowaniem związku z oryginałem)

ELEGIA → poważny wiersz przypominający skargę

PIŚMIENNICTWO

- literatura piękna
- publicystyka
- teksty **naukowe** i **popularnonaukowe**
- teksty użytkowe

• kierowane do niespecjalistów
• przystępny język

• przeznaczone dla specjalistów
• dużo terminów naukowych

NAUKA O JĘZYKU

więcej niż dwa wypowiedzenia składowe

W ZDANIACH WIELOKROTNIE ZŁOŻONYCH, KTÓRE SĄ ZWYKLE DŁUGIE, PAMIĘTAJ O INTERPUNKCJI, BO JEŚLI BRAKUJE PRZECINKÓW, ZROZUMIENIE TEKSTU JEST TRUDNIEJSZE.

ROZDZIAŁ V

PRACA

Nie ma pożytku z nielubianej pracy.
Słowem: to studiuj, co naprawdę lubisz.
William Shakespeare

Czy literat to też zawód?

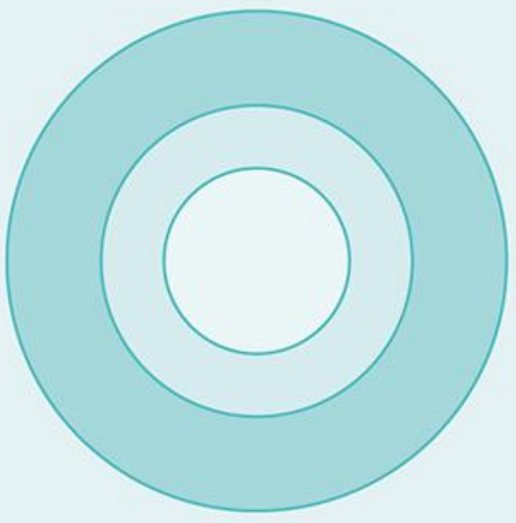
Kryteria sukcesu:

- analizuję treść wiersza poprzez zadawanie pytań;
- odczytuję znaczenia wyrazów *zawód*, *natchnienie*;
- charakteryzuję rodzaje literackie.

Na początek

- Zastanów się, kogo można nazwać literatem. Jakie cechy go zazwyczaj charakteryzują?
- Zbadaj znaczenie podanych określeń. Które z nich ma najszerszy zakres znaczeniowy, a które – najbogatszą treść? Narysuj dwukrotnie w zeszycie podany schemat, a następnie wpisz w koła uporządkowane wyrazy.

literat poeta pisarz

1921

1939–1945
II wojna światowa

1947
debiut tomem poezji *Niepokój*

1958–1959
Kartoteka

1968
przeprowadzka do Wrocławia

1989
upadek komunizmu w Polsce

2012
wydanie tomu poetyckiego *to i owo*

2014

Tadeusz Różewicz (1921–2014)

Jeden z najwybitniejszych polskich poetów, dramatopisarzy i prozaików XX w., wielokrotnie wymieniany wśród kandydatów do Literackiej Nagrody Nobla. Należał do pokolenia Kolumbów. W czasie II wojny światowej walczył w oddziałach AK; stracił w tym czasie starszego brata, Janusza, który zainteresował go literaturą. Wczesne utwory Różewicza (m.in. zbiory wierszy *Niepokój*, *Czerwona rękawiczka*) były próbą wyrażenia tragicznych doświadczeń wojennych. Później poeta wyrażał krytykę wobec współczesności (m.in. w tomach *zawsze fragment*, *Uśmiechy*, *szara strefa*) – podkreślał pustkę kultury masowej i brak zasad moralnych. Podobne tematy podejmował również w swoich utworach dramatycznych (najwybitniejszym jest *Kartoteka*). W 2000 r. otrzymał Nagrodę Literacką NIKE za tom *Matka odchodzi*.

Wielką miłością poety były Karkonosze – zgodnie ze swoją wolą został pochowany koło świątyni Wang w Karpaczu.

Poznaj autora

Chcę więcej!

Zdaniem Tadeusza Różewicza przeżyć z okresu wojny nie da się opisać za pomocą tradycyjnego języka liryki. W swoich wierszach rezygnował więc z muzyczności, rymów i typowych dla poezji środków artystycznych: metafor, epitetów, porównań itp. Jego utwory przypominają prozę podzieloną na wersy. Poeta unikał także podniosłości – pisał językiem prostym, często zbliżonym do potocznego.

- Wiersze Różewicza zostały przełożone na kilkadziesiąt języków obcych. Czy Twoim zdaniem styl poety stanowił ułatwienie dla tłumaczy jego utworów? Z jakich powodów?

Tadeusz Różewicz

zawód: literat

widzę i opisuję
to jest epika
powieść opowieść

czuję i opisuję
to jest liryka
poezja

myślę i opisuję
to jest filozofia
poezja „dydaktyczna”

czuję widzę myślę
i muszę To opisać
to jest natchnienie

czytanie przepisywanie
poprawianie i czytanie
milczenie i wściekłość
odczytywanie
to jest właśnie „zawód”
pisarza poety i
literata

(z tomu *to i owo*)

- Co może świadczyć o tym, że obraz przedstawia poetę? Uzasadnij swoje zdanie.

Roman Kramsztyk, *Poeta – Portret poety Jana Lechonia*, 1919, Muzeum Narodowe w Warszawie

O tekście

1. Pracując w grupach, ułóżcie po 12 pytań do wiersza. Każde z nich zapiszcie na karteczce. Gotowe pytania przyklejcie na tablicy, pogrupujcie według wybranego kryterium, a następnie wybierzcie trzy, na które wspólnie udzielicie odpowiedzi.

2. Do jakiego utworu nawiązuje Tadeusz Różewicz w pierwszym wersie tekstu? Jaki jest cel takiego nawiązania?

3. W jaki sposób artysta charakteryzuje lirykę i epikę? Którego z rodzajów literackich nie przywołuje? Spróbuj uzupełnić wiersz Różewicza o dodatkową strofę.

4. Jakie znaczenie według poety ma słowo *natchnienie*? Do czego jest ono potrzebne artyście?

5. Czy Twoim zdaniem natchnienie wystarczy do stworzenia dzieła? Uzasadnij odpowiedź.

6. Odszukaj w ostatniej strofie rzeczowniki pochodzące od czasowników. Przekształć je w czasowniki. Wymień nazwy zawodów, których przedstawiciele wykonują te czynności.

7. Dlaczego słowo *zawód* w jednym z ostatnich wersów tekstu zostało zapisane w cudzysłowie? Na jakie znaczenia tego wyrazu może zwracać uwagę autor wiersza?

8. Jaki obraz pracy literackiej wyłania się z wiersza? Co na to wskazuje?

Tworzę

9. Stwórz mapę myśli dotyczącą rodzajów literackich. Uwzględnij w niej:

- najważniejsze elementy utworów;
- gatunki literackie występujące w danym rodzaju;
- wybitnych autorów i tytuły ich dzieł.

10. Zainspiruj się ilustracją i napisz o zaletach pracy pisarza. Nadaj swojej pracy dowolną formę (np. wiersza, artykułu, kartki z pamiętnika).

Spotkanie autorskie z Tadeuszem Różewiczem we Wrocławiu, 10 września 2008

Sprawdź, co już umiesz

Dokończ poniższe zdania. Wybierz odpowiedzi **A** albo **B** oraz **C** albo **D**.

Utwór *zawód: literat* należy do **A** / **B**. Świadczy o tym **C** / **D**.

A. epiki
B. liryki
C. podział na wersy i strofy
D. brak rymów

Szkoła ponadpodstawowa a preferencje zawodowe

Kryteria sukcesu:

- charakteryzuję różne style uczenia się;
- przygotowuję listę pytań na dzień otwarty w szkole, której wyborem jestem zainteresowana / zainteresowany;
- streszczam tekst dotyczący preferencji zawodowych;
- tworzę informator o szkole.

Na początek

- Wyjaśnij, czym są preferencje zawodowe. Jakie czynniki mają na nie największy wpływ?

Jakub Jerzy Czarkowski (ur. 1965)

Nauczyciel, pedagog, wykładowca akademicki. Interesują go zagadnienia związane z wychowaniem oraz mediami i nowoczesnymi technologiami (np. kwestia nauki zdalnej).

Poznaj autora

Wybierz szkołę optymalną[1] dla siebie

wywiad z dr. Jakubem Jerzym Czarkowskim przeprowadzony przez Olę Siewko (fragmenty)

Ola Siewko: Do egzaminu ósmoklasisty coraz bliżej, a tu trzeba jeszcze wybrać szkołę średnią. Jaką powinniśmy wybrać?
Dr Jakub Jerzy Czarkowski: Myślę, że powinniśmy przede wszystkim wybrać taką szkołę, która będzie optymalna dla nas samych. Inaczej się nie da, bo nie ma tak, że jedna szkoła jest dobra dla wszystkich. Są ludzie, którzy lepiej się będą uczyć np. w takiej placówce, gdzie większą wagę przykłada się do samodzielnego zdobywania wiedzy przez ucznia, gdzie uczeń jest w większym stopniu reżyserem własnej ścieżki edukacyjnej, bo to od niego zależy, w jakim tempie i czego się uczy. […]

Domyślam się, że w tego typu szkole może nie odnaleźć się uczeń, który lubi być prowadzony przez nauczyciela i potrzebuje nadzoru…
To prawda. Dlatego w wyborze szkoły powinniśmy się kierować swoimi stylami uczenia się. Są przecież szkoły, gdzie jest rygor klasówek, częstego odpytywania, sprawdzania wiedzy. Są uczniowie, którzy znakomicie

[1] optymalny – najkorzystniejszy w danych warunkach

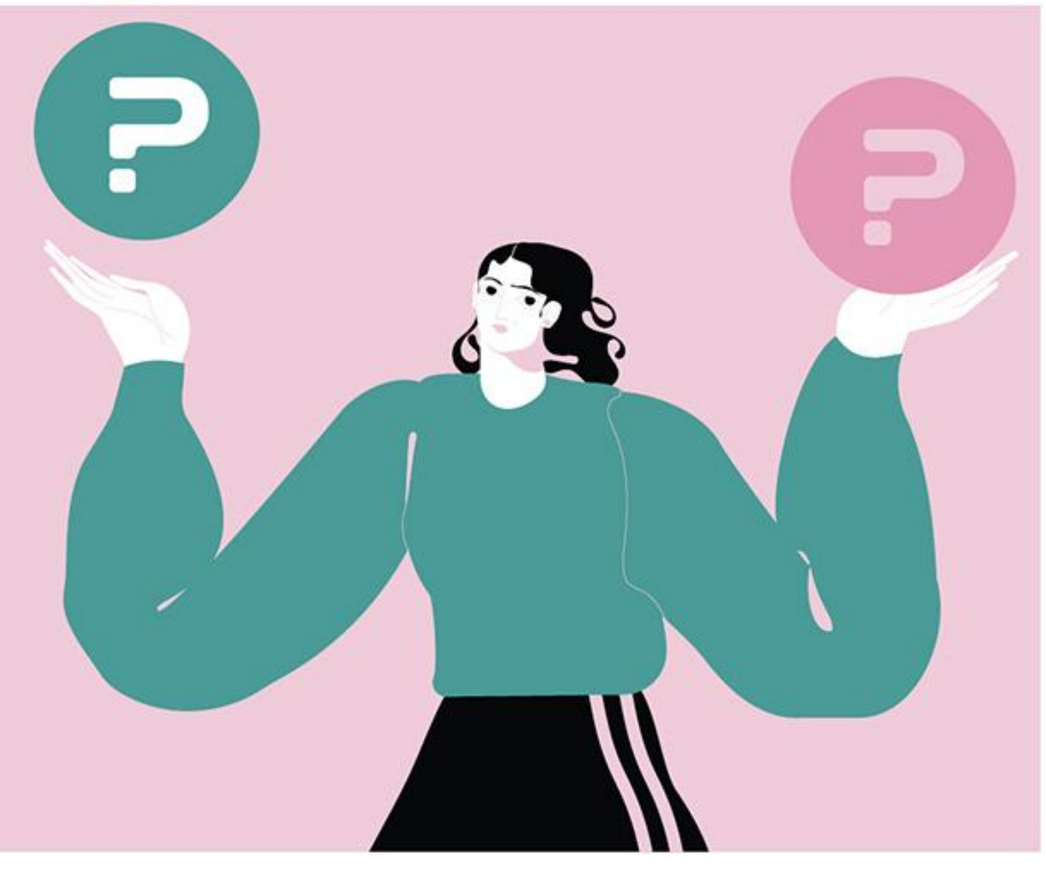
się odnajdują w takim systemie nauczania. Warto też pamiętać o uczniach, którzy preferują naukę w domu, oni świetnie odnajdują się w nauczaniu domowym, […] sami się uczą, wygrywają też konkursy. Faktem jest, że są uczniowie, którzy potrzebują nauczyciela jako trenera, a także systematycznego ponaglania. Zdarza się też tak, że w trakcie nauki w nowej szkole, gdy dorastamy, nasze style uczenia się przeobrażają. Wtedy jest gorzej, bo uczniowi zmienia się styl pracy, a szkoła raczej nie zmienia swojego stylu nauczania, choć niektóre szkoły uwzględniają te zmiany.

Kogo więc słuchać?
Na pewno warto posłuchać, co mówią o szkole ludzie, którzy do niej chodzą. To bardzo ważne, by byli to właśnie aktualni uczniowie. Opowieści rodziców czy dziadków, że szkoła była piękna i fajna, mogą być ciekawe, ale rzadko jest tak, że jakaś placówka przez 20–30 lat się nie zmieniła. […] Zajrzyjmy więc na strony szkół, sprawdźmy, jakie profile [dana placówka] proponuje, i przede wszystkim odwiedźmy tę szkołę. Świetną okazją ku temu są dni otwarte, które organizują licea i technika.

Na takie dni warto przygotować sobie listę pytań, prawda?
Pierwsze pytanie, jakie powinniśmy zadać uczniom, to: jak tutaj jest? Jak się uczy w tej szkole? Jak jest sprawdzana wiedza? […] Dla nastoletnich artystów znaczenie będzie mieć informacja, czy w szkole działa teatr amatorski, zespół muzyczny, bo może to być dla nich przestrzeń dla artystycznej działalności. Zapytajmy o stypendia, system nagradzania, współpracę z instytucjami czy uczelniami, ale też o codzienną szkolną atmosferę. Zwróćmy uwagę na to, co mówią nie tylko uczniowie, ale i nauczyciele podczas spotkania, na co kładą nacisk, czego oczekują od przyszłych uczniów. Zajrzyjmy do pracowni i klas lekcyjnych, zobaczmy, czy jest w nich sprzęt komputerowy, nowoczesna pracownia chemiczna czy fizyczna, bo to może być znakiem, że w danej szkole kładzie się nacisk na nauczanie przez doświadczenia.

A co mówi o danej szkole jej strona internetowa?
Bardzo dużo. Warto obejrzeć stronę swojej szkoły, zobaczyć, co jest pokazywane w aktualnościach, czy dużo jest np. imprez i jakie wydarzenia są organizowane. Sposób prezentacji tych wiadomości też wiele nam powie. Są szkoły stawiające na wydarzenia integrujące młodzież, promujące ich projekty, wspierające w aktywności, to zobaczycie również dzięki stronie. Ale są szkoły, które koncentrują się tylko na nauce, więc siłą rzeczy na ich stronach można zobaczyć, że mniej się dzieje w kwestii imprez kulturalnych, sportowych itp.

Kierować się rankingami szkół?
Ranking liceów i techników w Polsce to cenne źródło wiedzy o szkole, z niego wyczytamy między innymi, ilu olimpijczyków ma dana szkoła. Ale uwaga, duża liczba olimpijczyków świadczy jedynie o tym, że nauczyciele w tej szkole potrafią pracować z uczniami wybitnie zdolnymi. Warto patrzeć na zdawalność matur, bo ona pokazuje, czy dana szkoła potrafi pracować ze wszystkimi uczniami. Najlepsza jest szkoła taka, która uczy każdego ucznia. Pamiętam, jak jedna ze stołecznych szkół, i to wcale nie najlepsza z matematyki, uzyskała w czasie nowych matur trzecie czy czwarte miejsce w Warszawie. O sukcesie zdecydowały wyniki matury z matematyki nie tylko uczniów klasy matematyczno-fizycznej, ale i klas ogólnych i humanistycznych – napisali dobrze egzamin, bo po prostu byli dobrze przygotowani przez nauczycieli, ich też uczono na wysokim poziomie. I o to chodzi. Takich szkół szukajmy!

O tekście

1. Scharakteryzuj style uczenia się przedstawione przez Jakuba Jerzego Czarkowskiego. Który z nich jest Ci bliższy? Dlaczego?

2. Co może pomóc w wyborze szkoły? Co może zaszkodzić? Odpowiedz na podstawie fragmentów wywiadu i własnych przemyśleń.

3. Wyobraź sobie, że wybierasz się na dzień otwarty organizowany przez szkołę średnią, do której chcesz uczęszczać. Przygotuj listę pytań do uczniów i nauczycieli tej placówki.

4. W parach porozmawiajcie o rankingach szkół. W jaki sposób się je ustala? Czy mają one dla Was znaczenie? Dlaczego tak? Dlaczego nie?

5. Co ma większy wpływ na karierę: preferencje zawodowe czy umiejętności zdobyte w szkole? A może inne czynniki? Porozmawiajcie w klasie na ten temat.

Tworzę

6. Uzupełnij poniższe zdania tak, aby powstało streszczenie wywiadu *Wybierz szkołę optymalną dla siebie*.

Wywiad rozpoczyna się od...

W kolejnych wypowiedziach dr Jakub Jerzy Czarkowski odwołuje się do...

Przywołuje również..., aby...

Podsumowując, stwierdza, że...

7. Stwórzcie w grupach ankietę składającą się z pięciu pytań na temat wpływu wyboru szkoły na zawodowe losy osoby, która tę szkołę ukończyła. Wyniki zaprezentujcie na forum klasy.

8. Sporządź dla swoich potrzeb informator o szkole, której wyborem jesteś zainteresowana / zainteresowany. Zapytaj o opinię swoich rodziców, osoby uczęszczające do tej placówki, odwiedź jej stronę internetową i zorientuj się w profilach klas, wydarzeniach, proponowanych zajęciach dodatkowych. W pozyskiwaniu informacji posłuż się przygotowaną listą pytań. Dodaj również wiadomości uzyskane podczas dnia otwartego w tej szkole.

Sprawdź, co już umiesz

Czy sformułowanie *mrówcza praca* trafnie określa zakres czynności podczas pozyskiwania informacji na temat szkoły ponadpodstawowej? Uzasadnij swoją odpowiedź, odwołując się do przytoczonego wywiadu.

Być reporterem, a może – reportażystą?

Kryteria sukcesu:

- rozpoznaję reportaż jako gatunek publicystyczny;
- wskazuję w tekście Melchiora Wańkowicza cechy gatunkowe reportażu;
- redaguję ogłoszenie i podanie wiążące się z treścią utworu *Nasza kamienica*.

Na początek

▶ Na podstawie tekstu określ, na czym polega różnica między reporterem a reportażystą.

Gdybyśmy zaczęli zaczepiać przechodniów i prosić o wymienienie choć jednego polskiego reportera, najpewniej wskazywaliby Ryszarda Kapuścińskiego. I mieliby rację, ale tylko połowicznie. Bo Kapuściński był reporterem, ale był też reportażystą. Pewnie pomyślicie sobie „hej, co to za różnica? Jedno i to samo". No właśnie niekoniecznie.

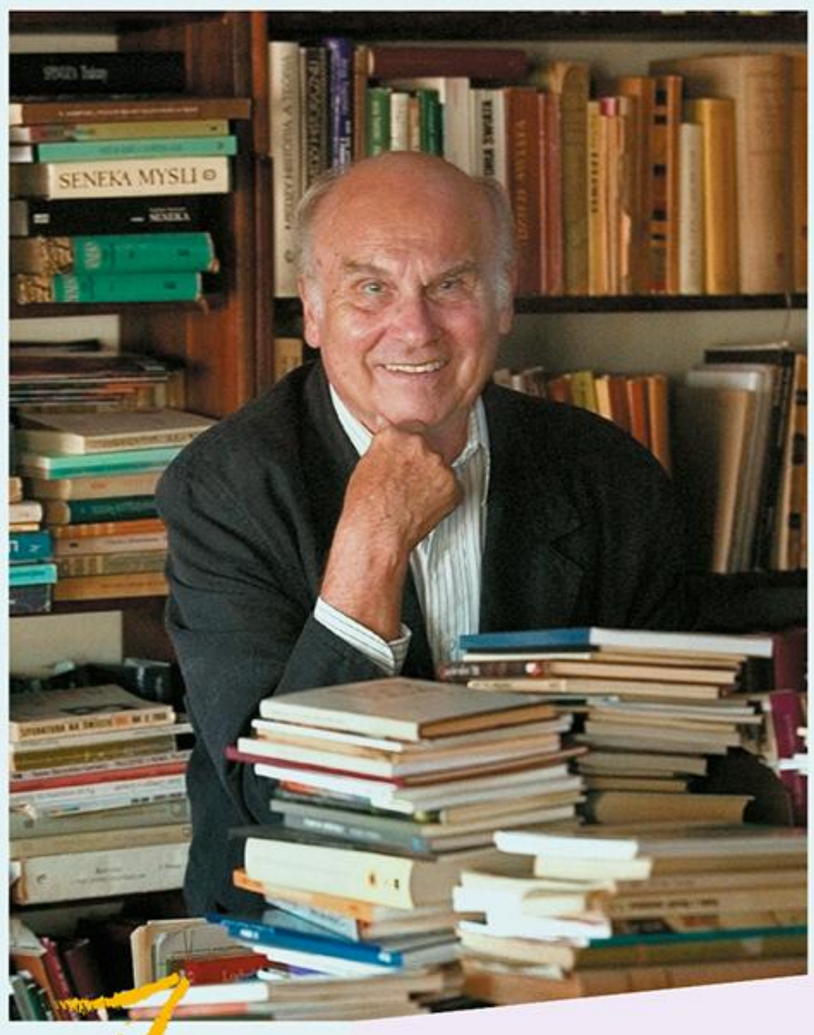
Reporter to człowiek, który tłumaczy czytelnikowi świat. Zdaje relację z wydarzeń, których był świadkiem, aby **poinformować** o nich odbiorcę. Funkcja informacyjna jest tu najważniejsza. [...]

W tym sensie reporterem może być każdy, kto ma dobre oko, ucho i smykałkę do pisania. Mogę być nim ja, możesz być ty oraz twoja sąsiadka. I w tym sensie reporterami byli Ryszard Kapuściński i Hanna Krall, Wojciech Tochman i Wojciech Jagielski, Małgorzata Szejnert i Wojciech Górecki. I kilku innych. Ale co ich odróżnia (poza talentem) ode mnie, od ciebie i twojej sąsiadki? To że byli / są też reportażystami.

Reportażysta to osoba, która nie opisuje rzeczywistości, ale ją **stwarza**. Kreuje ją na takiej zasadzie, na jakiej robi to scenarzysta. Wyjmuje pewne elementy ze świata i ustawia w innym porządku, przekłada je, żongluje nimi, wykorzystuje jedne, by pominąć inne, po to, aby coś uzmysłowić czytelnikowi. Nie pełni roli **odtwórczej**, jak reporter, ale **twórczą**. Jego celem nie jest informacja, ale wywołanie w czytelniku [...] wstrząsu, emocji.

Dlatego używa do tego środków literackich, których przeciętny reporter nawet nie tyka, bo nie są mu do niczego potrzebne. Dlatego bawi się formą, miesza gatunki. Sięga po fikcję literacką. Dlatego opowiada o własnych przeżyciach i refleksjach. Robi to wszystko, by wywołać określony efekt. I to on jest najważniejszy.

Katarzyna Stańczyk, *Reporter a reportażysta. Czym się od siebie różnią i którzy polscy reporterzy są reportażystami?* (fragmenty), http://wokolfaktu.pl/

Ryszard Kapuściński w swojej pracowni

W XX w. najbardziej znanym na świecie polskim dziennikarzem był **Ryszard Kapuściński** (1932–2007), nazywany cesarzem reportażu.

▶ Wyszukaj w dostępnych źródłach informacje o wymienionych w tekście reportażystach. Wypisz tytuły ich utworów.

Reportaż – gatunek publicystyczny z elementami literackimi, pisany prozą, na ogół z przyciągającym uwagę tytułem. Może przybierać różne rodzaje ze względu na formę publikacji. Wyróżnia się np. reportaż literacki, radiowy, telewizyjny, filmowy czy fotoreportaż.

- Stanowi relację z wydarzeń, w których autor uczestniczył (jako jeden z bohaterów bądź obserwator) lub o których pozyskał informacje od bezpośrednich świadków albo z odpowiednich dokumentów.
- Przedstawia barwny opis zdarzeń i faktów – może to być np. opowieść o jakimś środowisku z charakterystyką postaci i ograniczonym komentarzem autora. Język łączy w sobie różne style wypowiedzi (m.in. zawiera środki artystyczne), pokazuje emocje, bywa dynamiczny.
- Zawiera autentyczne dane: daty, miejsca, nazwiska osób biorących udział w zdarzeniu.
- Z reportażu dowiadujemy się:

  KTO jest bohaterem tekstu,
  CO jest wydarzeniem,
  KIEDY i **GDZIE** do niego doszło,
  PO CO reportaż został napisany,
  DLACZEGO autor podjął dany temat,
  JAK ten temat został przedstawiony.
- Teksty tego gatunku mogą mieć rozmaitą tematykę. Wyróżnia się m.in. reportaże: obyczajowy, społeczny, kulturalny, podróżniczy, wojenny.

fotoreportaż – utwór publicystyczny składający się z krótkiego tekstu i cyklu fotografii lub filmów

Zapamiętaj

✓ **autentyczny podpis**

✗ fakt autentyczny

pleonazm (fakt to coś, co się zdarzyło)

1892

1914–1918
I wojna światowa

1924
założenie Towarzystwa Wydawniczego „Rój”

1939–1945
II wojna światowa

1939–1958
pobyt na emigracji

1961
wydanie tomu *Tędy i owędy*

1974

Melchior Wańkowicz (1892–1974)

Pisarz, dziennikarz, publicysta. Uznawany za mistrza reportażu oraz formy literackiej, jaką jest gawęda. Dzieciństwo spędził na Kresach, a w 1903 r. rozpoczął naukę w warszawskim Gimnazjum Pawła Chrzanowskiego. Później studiował nauki polityczne i prawo w Krakowie i Warszawie. Walczył podczas I wojny światowej i wojny polsko-bolszewickiej (1920 r.). W latach międzywojennych prowadził wydawnictwo, pracował także jako pisarz i dziennikarz. Szczęśliwe życie rodzinne z tego okresu, m.in. wychowywanie córek: Krystyny i Marty, przedstawił w książce *Ziele na kraterze*. W 1939 r. opuścił Polskę. Został korespondentem wojennym – opisał m.in. walki 2. Korpusu Polskiego w dziele *Bitwa o Monte Cassino*. Po zakończeniu II wojny światowej pozostał na emigracji (m.in. w Stanach Zjednoczonych). Do Polski powrócił w 1958 r. Angażował się w działalność społeczną, m.in. w protesty przeciwko władzom komunistycznym. Zbiór reportaży *Tędy i owędy* ukazuje doświadczenia autora z czasów dwudziestolecia międzywojennego oraz życia w PRL po powrocie z emigracji.

Melchior Wańkowicz

Nasza kamienica

fragment

Stoi na rogu Rakowieckiej i Puławskiej. To tu w pierwszym dniu powstania poległ w ataku „Baszty”[1] na bunkier mój bratanek, Rom, to tu długie miesiące tkwił krzyżyk z dwu poprzeczek z napisem chemicznym ołówkiem „Knot”, bo taki był jego pseudonim.

Stara landara[2]-kamienica stała wypalona, ślepiąc czarnymi ramami okien. Przyszedł czas, że na niższych piętrach zamieszkali ludzie. I przyszedł czas, że nadbudowano wyższe piętra i na piątym piętrze przydzielono dwupokojowe mieszkanie właśnie dla mnie.

Melchior Wańkowicz z żoną Zofią na balkonie swojego mieszkania, lata 50. XX w.

Kamienica jest zbudowana przez zespół Zjednoczenia Budowlanego czy jakoś tam i tylko parę mieszkań takich jak moje oddano kwaterunkowi[3], karząc je za to gorszą klepką – bukową. W innych mieszkaniach mieszkają cieśle, betoniarze, posadzkarze i inni robotnicy.

Windy nie mam – chyba że jeżdżę inną klatką schodową na szóste piętro. Te pięć pięter wspinam się klatką schodową typu piwniczno-kuchennego, z poręczą ze wstęgi metalowej, z wąskimi lastrykowymi[4] stopniami, nieśmierdzącymi jeszcze kotami dlatego, że wpierw muszą się rozgospodarować ludzie.

Z okien mego mieszkania widzę kino „Moskwa”, sąsiaduję z więzieniem i mam przed oczyma pętlę tramwajową. Dalej jednak rozlega się widok na Wisłę, po której przesuwają się żagle po linii z niewiadomego w niewiadome.

Znajomkowie przypochlebnie dziwują się – jak mogli przydzielić panu mieszkanie w tak hałaśliwym punkcie? Ale hałas z dołu pięciu pięter przychodzi jak szum morza – nie szkodzi po Ameryce.

Byłem u kilku pisarzy w domu ekskluzywnym, z portierem, kryształową windą i marmurowymi schodami. I myślę, że ktoś, kto mi dał te dwa pokoje ze zwykłymi bielonymi ścianami, nie skrzywdził mnie – że może bym „tam” gorzej pracował.

Za drzwiami mego mieszkania pulsuje życie wielkiej natłoczonej kamienicy. Ale jest to życie ludzi pracy. Zachodzimy do siebie, mówimy o naszych kłopotach. Kiwają głowami z lekkim politowaniem nad jakąś moją komódką z epoki, trzymającą się na słowo honoru, posklecaną drewnianymi kołkami, albo nad stolikiem z czasów saskich, kleconym ćwiekami kowalskimi ręcznej roboty. Ubolewają nad pokryciem kanapy, posklejanej z resztek znalezionych w wozowni[5], pokrycie z epoki obfituje w plamy, których nie dało się usunąć. Potem idziemy do ich mieszkań, oglądamy kwiatki i ptaszki malowane przez szablon na ścianie, podziwiamy nowe dywany z fabryki, moim zdaniem, zbyt drogie, i nagadawszy się o meblach, o braku wody i gazu, mówimy o ich pracy i o mojej pracy, stawiając uczciwy znak równania między nami, z wzajemnym zrozumieniem generaliów[6]. A potem już ze zrozumieniem aż do szczegółów – o dzieciach. O dzieciach należycie odhodowanych, schludnych, zadbanych.

Ta kamienica – to mikrokosmos Polski. Z jej drobnych trosk uczę się trosk dużych.

Pewnego razu na szóstym piętrze, nad sobą, posłyszałem kucie muru i wzburzone głosy.

---

[1] Pułk „Baszta” – jeden z oddziałów Armii Krajowej biorący udział w powstaniu warszawskim
[2] landara – coś wielkiego, niezgrabnego
[3] kwaterunek – mieszkanie przekazane do wynajęcia na skutek nakazu wydanego właścicielowi domu przez odpowiedni urząd; także urząd zajmujący się lokalami
[4] lastrykowy – wykonany z lastryka, rodzaju sztucznego kamienia
[5] wozownia – pomieszczenie na wozy konne
[6] generalia – sprawy najważniejsze, zasadnicze

Pobiegłem i zobaczyłem tłum wzburzonych kobiet. Dwaj murarze, ochraniani przez asystującego milicjanta[7], zamurowywali wejście do suszarki[8], obsługującej wspólną pralnię. Takich suszarek było cztery na kamienicę liczącą 69 rodzin. Jedną już zabrali na rzecz poszerzenia mieszkania jakiegoś protegowanego[9] szczęśliwca. Pozostałych więc trzech kamienica pilnowała czujnie. Znalazł się i teraz amator-sąsiad na kolejną suszarkę. Komitet blokowy zgłosił protest, otrzymał decyzję na piśmie… Aż tu nagle… Bez uprzedzenia o zmianie decyzji… Bez pozywania kogokolwiek do złożenia wyjaśnień… W asyście milicjantów, od razu z murarzami… Od razu fakt dokonany… Najazd jak za dawnych szlacheckich czasów.

Robotnicy ponuro odpowiadają:

– My nic nie wiemy… Nam kazali…

Ale widać, że i im wstyd.

Kobiety bezsilnie się miotają. Władza z pistoletem to władza.

– Wiadomo – biednym zawsze wiatr w oczy.

Pobiegli do Urzędu Mieszkaniowego. Ale urzędnik ich nie przyjął – czasu nie ma dla 69 rodzin, które ulegają bezprawiu.

Wtedy przybiegli do mnie. Pralnia mi niepotrzebna, bo oddajemy pranie na miasto.

Kamienica przy ul. Puławskiej 10 w Warszawie, gdzie Melchior Wańkowicz mieszkał w latach 1958–1973

Ale wziąłem przedstawicieli komitetu blokowego ze sobą. Wyszedł niechętnie przed drzwi dygnitarz[10].

– Pana przyjmę, a ci panowie niech poczekają.

– Dlaczego? Przecież to przedstawiciele swej kamienicy.

Okazuje się – za wysokie progi.

No, gadam więc sam. Wzywają urzędników. Okazuje się, że komitetu blokowego nie zawiadomiono, bo to nie urząd, nie ciało formalne.

– Ale reprezentuje lokatorów. A gdyby to był interes jednego lokatora, czy miałby prawo otrzymać powiadomienie o zmianie decyzji (nie mówiąc o tym, że zmiana decyzji poza jego plecami jest nadużyciem)? Więc z jednym byście się liczyli, a z zespołem wcale?

Akta wjeżdżają. W osnowie ponownej konspiracyjnej decyzji i metraż mylny, i normatyw[11] fałszywie wyinterpretowany.

Nie mam wątpliwości, że to nadużycie. Żądam wysłania urzędników, sam ich wiozę, mierzą, spisują protokół: tak jest, władze podały inne cyfry niż lokatorzy w swej skardze, podały fałszywy metraż, lokatorzy mieli rację.

Żądam wstrzymania robót. Zaczyna się groteska[12]. Raz po raz przychodzą urzędnicy, grzecznie pukają do drzwi mieszkania, gosposia odpowiada, że ona wpuszczać nie ma prawa, odchodzą potulnie. A wewnątrz roboty szaleją.

Biegnę wyżej i jeszcze wyżej, i najwyżej – do ostatecznej instancji. Wszędzie rozdzwaniają się telefony, konsultują się przy mnie, kiwają głowami – okazuje się, że najniższe instancje mówią wyższym, a wyższe najwyższym, że lokatorom stała się krzywda.

---

[7] milicjant – funkcjonariusz Milicji Obywatelskiej, pełniącej w okresie PRL funkcję policji
[8] suszarka – tu: suszarnia
[9] protegowany – ktoś korzystający z pomocy wpływowej osoby
[10] dygnitarz – osoba sprawująca wysoki urząd
[11] normatyw – wytyczne do wykonania jakiejś pracy
[12] groteska – tu: absurd, coś pozbawionego sensu

Żądają przesłania akt z niższych instancji. Owszem, mogą sobie żądać. Przy codziennym moim dopominaniu się akta z jednej ulicy na drugą idą dwanaście dni. A roboty w suszarce aż warczą.

Przychodzi sprawa do wyższej instancji. Jestem na rozprawie. Biorę rzeczoznawcę. Metraż, normatywy, po stronie lokatorów. Poprzednią decyzję uchylono cichcem, przez zaskoczenie, zrobiono najazd z milicją. Sprawa chyba jasna…

Ale komisja odsyła sprawę – do ponownego rozpatrzenia przez tę instancję, która popełniła te wszystkie nadużycia.

Urywa mi się zaufanie do władz nadzorczych. Widać należy wywrzeć nacisk. Dzwonię do pisma, przysyłają dziennikarza i fotografa. Fotografuje wilgotną bieliznę po jednoizbowych mieszkaniach, chorą kobietę pod jej nawisem, dzieci raczkujące. Straszliwie rozmnaża się nasza kamienica, coraz jest ciaśniej, coraz bardziej zawilga.

Na wszystkich szczeblach – radosny optymizm. Szlachetne oburzenie. Nikt tam inaczej nie mówi, tylko że lokatorom bezprawnie wydarto suszarkę. Pocieszają, że ponowna instancja przywróci praworządność.

Nie było mnie dwa miesiące w Warszawie. Kiedy wróciłem – zastałem wyrok na niekorzyść lokatorów, bo – „roboty adaptacyjne zostały poczynione".

Władze te, w jeden głos oburzające się władze, nagle stały się filozofami – „przecie pan powinien rozumieć, że komisja to ciało niezależne". I radzą – apelować.

Maluczki jestem. Podły. Załamałem się. Nie mogę życia poświęcać tej suszarce. Tym bardziej że cała kamienica mówi – „daj pan pokój. Biedni bogatych nie przemogą".

Nie, bojownicy nie mieszkają w naszej kamienicy. Prości, uczciwi ludzie mający na swoje potrzeby swoją użytkową moralność, swoją użytkową filozofię, swoją solidarność maluczkich.

(z tomu *Tędy i owędy*)

O tekście

1. Na podstawie informacji dotyczących reportażu udowodnij, że *Nasza kamienica* Melchiora Wańkowicza należy do tego gatunku. Znajdź w tekście odpowiedzi na pytania.

kto? | co? | kiedy? | gdzie? | po co? | dlaczego? | jak?

2. Kim jest autor reportażu dla mieszkańców kamienicy? Zacytuj odpowiedni fragment tekstu.

3. Wskaż różnice pomiędzy mieszkaniem w kamienicy a domami innych pisarzy, u których bywał narrator. Dlaczego twierdzi, że mógłby tam gorzej pracować?

4. Wymień cechy, którymi odznaczają się mieszkańcy kamienicy. W jakich sytuacjach się one ujawniły?

5. Nazwij środki artystyczne występujące w cytatach z tekstu Wańkowicza. Określ ich funkcje.

- *stara landara-kamienica*
- *roboty w suszarce aż warczą*
- *hałas* […] *przychodzi jak szum morza*
- *najazd jak za dawnych szlacheckich czasów*
- *Więc z jednym byście się liczyli, a z zespołem wcale?*
- *fałszywy metraż*

6. Wyjaśnij, jak rozumiesz fragment: *Ta kamienica – to mikrokosmos Polski. Z jej drobnych trosk uczę się trosk dużych.*

7. Sprawdź, co oznaczają słowa, którymi pisarz zatytułował cykl swoich reportaży. Jaki jest ich związek z losami autora?

Piszę i mówię poprawnie

W tytułach czasopism wszystkie wyrazy oprócz spójników i przyimków zapisujemy wielkimi literami, np. „Gazeta Pomorska", „Przegląd Tygodniowy", „Twój Styl", „Kosmos dla Dziewczynek".

W tytułach książek i ich fragmentów tylko pierwszy wyraz zapisujemy wielką literą, np. *Kamienie na szaniec*, *Opowieść wigilijna*, *Szkoła bohaterek i bohaterów*, *Nasza kamienica*, *Tędy i owędy*.

8. Na podstawie tekstu zbierzcie informacje na temat tego, jak przebiegała akcja obrony suszarni. Przedstawcie kolejno działania, które podejmowali Wańkowicz i komitet blokowy.

a) W jaki sposób sąsiedzi narratora angażowali się w działania?

b) Jak zachowywali się urzędnicy?

c) Dlaczego sprawa nie została załatwiona z korzyścią dla mieszkańców? Jak myślisz, co na tym zaważyło?

Tworzę

9. Napisz ogłoszenie o zebraniu mieszkańców kamienicy w celu ustalenia działań związanych z obroną suszarni. Dwoma argumentami zachęć do przybycia.

10. W imieniu mieszkańców zredagujcie podanie do zarządcy kamienicy w sprawie stworzenia suszarni dla lokatorów.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Reportaż jest gatunkiem z pogranicza publicystyki i literatury pięknej.	**P**	**F**
2.	Reportaże występują wyłącznie w formie pisanej.	**P**	**F**
3.	Melchior Wańkowicz przedstawia w reportażu *Moja kamienica* wydarzenia fikcyjne.	**P**	**F**

Region ma znaczenie, czyli o odmianach polszczyzny

Kryteria sukcesu:

- odróżniam regionalne odmiany języka od polszczyzny ogólnej;
- przekształcam wypowiedź zawierającą regionalizmy na język ogólnonarodowy;
- sporządzam indeks wyrazów charakterystycznych dla swojego regionu.

Na początek

- Przyjrzyjcie się okładkom lektury. Pod jakim tytułem ją znacie? Z czego wynikają różnice w tytułach poniższych wydań?

Język ogólnonarodowy (inaczej **język ogólny**) to podstawowa odmiana języka, używana przez wszystkich Polaków, bez względu na miejsce zamieszkania, poziom wykształcenia, wiek czy wykonywany zawód. Odmiany ogólnej uczy się w szkole, używa w prasie, radiu i telewizji, a także w życiu publicznym (np. w oficjalnych wystąpieniach czy w urzędach).

Regionalne odmiany języka to odmiany polszczyzny charakterystyczne dla danego obszaru Polski (np. Małopolski, Śląska, Wielkopolski, Mazowsza). Wyrazy właściwe dla wypowiedzi mieszkańców jakiegoś regionu używane także przez ludzi wykształconych i mieszkańców miast nazywamy **regionalizmami**.

Wśród regionalnych odmian języka wyróżniamy **dialekty** i **gwary**. Gwara jest pojęciem węższym od dialektu. Dotyczy języka używanego przez mieszkańców mniejszego regionu: gminy, parafii, a nawet jednej wioski. Dialekt obejmuje swym zasięgiem większy obszar, z reguły region geograficzny, np. Podhale.

Dialekty w języku polskim

Na znacznej części Pomorza, Dolnego Śląska, Warmii i Mazur, czyli obszarów, które znalazły się w granicach Polski po II wojnie światowej, ukształtowały się tzw. nowe dialekty mieszane. Powstały one na skutek połączenia się dialektów używanych przez osiedlającą się tam ludność z innych regionów, np. z Kresów Wschodnich czy Polski centralnej.

1. Przełóż podane fragmenty *Małego Księcia* na język ogólnonarodowy. Czy uważasz to zadanie za trudne? Z jakich powodów?

A.

– Tej, a dzie są ludzie? – wreszcie ruszył papą Książę Szaranek. – Jest się ździebko tak aby samemu do sie na ty pustyni.
– Ludzie tyż czasym są samotni – stwiyrdził wąż.

B.

– Kaj sōm ludzie? – w kōńcu spytoł Mały Princ. – Trocha samotnie na pustyni...
– Miyndzy ludźmi tyż je samotnie – prawiōł god.

C.

– A kany som jes ludzie? – chycieł znowa Mały Królewic. – Na pustyni jes człekowi otukno i smutno.
– Tak samo człek jes samotny pomiendzy ludziami – prawiéł god.

2. Przeczytaj powyższe dialogi na głos z odpowiednią intonacją.

3. Dopasuj fragmenty z zadania 1 do okładek zamieszczonych we wstępie do lekcji. Zapisz, jak Małego Księcia określa się w polszczyźnie wielkopolskiej, śląskiej i podhalańskiej.

Wymowa niektórych głosek w dialektach różni się od wymowy ogólnonarodowej, co oznacza się za pomocą znaków graficznych umieszczonych nad literami, np.

- *ō* – długie *o*,
- *é* – wymawiane jak *i* lub *y*,
- *ô* – wymawiane jak *o* bądź *e*,
- *ë* – dźwięk między *o* i *a*.

4. Wyobraź sobie, że zaproponowano Ci pracę nad stworzeniem przekładów *Małego Księcia*. Sprawdź w dostępnych źródłach informacji wielkopolskie, śląskie i podhalańskie odpowiedniki podanych słów:

lis • *róża* • *dorośli* • *pijak* •
bankier • *król* • *geograf* • *próżny* • *latarnik* • *żmija*

Porównaj te regionalizmy z wyrazami ogólnonarodowymi.

Gdy te wyrazy są nazwami bohaterów, zapisujemy je wielką literą.

5. Przeczytaj wypowiedź Grzegorza Kulika dotyczącą pracy nad śląskim wydaniem *Małego Księcia*. Na podstawie wskazanego fragmentu wyjaśnij, dlaczego podjął się takiego wyzwania.

a) Wymień inne powody, dla których warto publikować znane teksty literackie w językach regionalnych.
b) Wskaż w tekście aforyzm pochodzący z *Małego Księcia*. Przypomnij jedną z jego wersji w języku ogólnopolskim.

Niy spodziywoł żech sie, iże przidzie mi przełożyć *Małego Princa* na ślōnsko mowa. Jak ino wydownictwo spytało ale mie, czy bych chcioł, toch zaroz ôdpedzioł, iże toć, że chca. „Mały Princ" to przeca niyôbyczajno historyjo ô tym, co w żywobyciu je richtich ważne, a skirz naszyj ludzkij natury, ta ôpowiyść po latach nic niy traci ze swojij aktualności. Niyrŏz we dziynnyj uwijaczce dobrze je na chwila stanōńć i spōmnieć sie słowa ôd liszki: „niczym sie niy widzi tak dobrze, jak sercym. To, co nojważniyjsze, tego ôczy niy widzōm".

Tworzę

6. Z podanych fragmentów *Małego Księcia* wybierz regionalizm, który najbardziej Cię zaskoczył, zastanowił bądź przypadł Ci do gustu. Wykonaj jego graficzną prezentację.

7. Zbierzcie wyrazy charakterystyczne dla regionu, w którym mieszkacie (inne niż słownictwo ogólnonarodowe). Uporządkujcie je tematycznie i alfabetycznie w dowolnej formie. Wyniki pracy przedstawcie na forum klasy lub szkoły.

Chcę więcej!

Dialekt kaszubski, używany w kilku powiatach województwa pomorskiego, w 2005 r. został oficjalnie uznany za odrębny język regionalny. Wydawane są w nim książki i czasopisma, używa się go w programach radiowych i telewizyjnych. Jest również stosowany w kościołach, urzędach i szkołach – istnieje możliwość zdawania egzaminu maturalnego z tego języka.

- Przeczytaj na głos fragment kaszubskiej piosenki, a następnie odszukaj w internecie jej wykonanie – po wysłuchaniu go oceń, czy poprawnie odczytałaś / odczytałeś tekst.
- Opracuj wersję tej piosenki w języku ogólnonarodowym.

Sprawdź, co już umiesz

Wybierz właściwe dokończenie zdania.

Regionalizmy to wyrazy charakterystyczne dla języka

A. ogólnonarodowego.
B. danej grupy społecznej.
C. określonej części kraju.
D. wyłącznie Kaszub.

Powiedz coś, a powiem Ci, kim jesteś

Kryteria sukcesu:

- odróżniam środowiskowe odmiany polszczyzny od języka ogólnonarodowego;
- definiuję określenia z języka młodzieżowego;
- zastępuję słownictwo środowiskowe wyrazami z języka ogólnonarodowego.

Na początek

- Przeczytaj dialog. Wybierz z niego słowa młodzieżowe i stwórz ich definicje. W razie potrzeby skorzystaj z dostępnych źródeł, np. z zasobów internetu.

– Słyszałam, że zdałaś z matmy.
– No, w końcu mam essę.
– A jak twoi starzy zareagowali?
– A weź, to tacy boomerzy, powiedzieli, że dwa to słabo.
– Ale cringe.
– Dobra, trzeba iść na lekcje.
– Ja też zawijam.

Gwara środowiskowa (**zawodowa**), nazywana **żargonem** lub **slangiem**, to odmiana języka używana przez grupy zawodowe posługujące się terminologią specjalistyczną (np. lekarze, prawnicy), a także grupy społeczne obejmujące ludzi w zbliżonym wieku (np. młodzież) lub o podobnych zainteresowaniach (np. szachiści, wędkarze). Różni się od języka ogólnonarodowego głównie słownictwem.

Porozumiewanie się za pomocą żargonu daje poczucie przynależności do grupy, ułatwia swobodną, szybszą i bardziej precyzyjną komunikację. Dla osób nienależących do danej zbiorowości gwara środowiskowa może być jednak trudna do zrozumienia.

1. Przeczytaj fragmenty piosenki *Ale jazz!*, a następnie wykonaj polecenia.

a) Wskaż wyrazy pochodzące z języka środowiskowego i potocznego, które pojawiają się w utworze.

b) Zastąp słownictwo slangowe wyrazami z języka ogólnonarodowego.

Oo, ale jazz!
Hardkorowo pada deszcz
Tak na maksa wieje też
Ja łagodnie uśmiechnięta […]

Jeszcze nie przyszła a o ósmej miała być
Widzę na Insta – kawkę woli sama pić
Ale ze mnie dzban, teraz szanse ma
Inny kolo, inny kolo

Ale jazz! (fragmenty), wyk. Vito Bambino, Sanah, sł. Sanah, Jakub Galiński, Magdalena Wójcik, Mateusz Dopieralski, muz. Sanah, Jakub Galiński

2. Spośród ikon oznaczających różne zainteresowania wybierz pięć i zapisz przykłady typowego dla nich słownictwa.

3. Przyporządkuj nazwy wykonawców zawodów do słownictwa środowiskowego.

▶ informatyk	defibrylator, temblak, dysk, glukometr, skalpel
▶ prawniczka	aplikacja, dysk, oprogramowanie, resetowanie, matryca
▶ hydraulik	wokanda, aplikacja, toga, kodeks, pozew
▶ lekarka	łyżka, podnośnik, akumulator, klemy, sprzęgło
▶ mechanik	przepis, łyżka, durszlak, warząchew, rondel
▶ kucharz	instalacja, wodomierz, przepust, kran, syfon

4. Ułóż dialog między dwiema osobami przedstawionymi na ilustracji na temat ich zawodów. Zastosuj w wypowiedziach gwarę środowiskową.

Sprawdź, co już umiesz

Dokończ poniższe zdanie. Wybierz odpowiedzi **A** albo **B** oraz **C** albo **D**.

Gdy szachista mówi: *Zamierzam przeprowadzić roszadę i dać ci mata w czterech ruchach*, posługuje się **A** / **B**, czyli **C** / **D**.

A. słownictwem specjalistycznym
B. dialektyzmami
C. gwarą regionalną
D. gwarą środowiskową

Czym są prace miłości?

Kryteria sukcesu:

- analizuję postępowanie postaci mitologicznej;
- prezentuję głównego bohatera tekstu;
- porównuję bohatera literackiego z bohaterem mitycznym;
- redaguję opowiadanie o współczesnej pracy Herkulesa.

Na początek

- Przypomnij informacje na temat mitologicznego Herkulesa. Jakiego czynu się dopuścił? Co musiał zrobić, by odkupić popełnione winy?
- Zastanów się, jakie przenośne znaczenie mogło mieć wykonanie przez herosa dwunastu prac.

Antonio del Pollaiolo, *Herkules walczący z Hydrą*, 1475, Galeria Uffizi (czytaj: uffici), Florencja

- Wskaż w wyglądzie herosa elementy, które były jego cechami rozpoznawczymi.

1890

1914–1918
I wojna światowa

1920
pojawienie się po raz pierwszy postaci Herkulesa Poirota (w tomie *Tajemnicza historia w Styles*)

1939–1945
II wojna światowa

1947
wydanie tomu opowiadań *Dwanaście prac Heraklesa*

1976

Agatha Christie[1] (1890–1976)

Poznaj autora

Brytyjska pisarka uważana za najbardziej znaną na świecie autorkę powieści kryminalnych. Do jej utworów należą m.in. *Morderstwo w Orient Expressie*, *Śmierć na Nilu*, *I nie było już nikogo*. Stworzyła postacie słynnych detektywów: Belga Herkulesa Poirota[2] oraz Jane Marple[3] – amatorki w podeszłym wieku (bohaterki m.in. tomu opowiadań *Trzynaście zagadek*). Historie Agathy Christie były chętnie ekranizowane, tworzono na ich podstawie popularne seriale telewizyjne oraz słuchowiska radiowe.

Pisarka dużo podróżowała, a do jej pasji należały archeologia i... surfing. Nie tylko w jej książkach, ale i w biografii pojawiają się tajemnice – w 1926 r., po kłótni z mężem, Agatha Christie zniknęła na jedenaście dni i do dziś nie wiadomo, co się z nią w tym czasie działo (szukały jej tysiące wolontariuszy!).

---

[1] czytaj: agata kristi
[2] czytaj: płarota
[3] czytaj: dżejn marpl

Agatha Christie

Dwanaście prac Herkulesa

fragmenty

Mieszkanie Herkulesa Poirot było w wystroju z gruntu nowoczesne. Lśniło chromem. Nawet fotele, choć wygodnie wyścielane, miały kanciaste, zdecydowane kształty. W takim to właśnie fotelu – jak zawsze pedantycznie, na samym środku – zasiadał Herkules Poirot. Naprzeciw niego, również w fotelu, siedział doktor Burton[1], członek najszacowniejszych towarzystw […]. Doktor Burton zadawał właśnie pytanie:

– Dlaczego akurat Herkules? – mówił. – Skąd się to wzięło?

– Chodzi ci o imię, które nadano mi na chrzcie?

– Nie ma w nim nic chrześcijańskiego – zaprotestował doktor. – Jest pogańskie, zdecydowanie pogańskie. Ale skąd się wzięło? Kaprys ojca? Widzimisię matki? Względy rodzinne? […] Ludzie powinni ostrożniej wybierać dzieciom imiona – oświadczył po namyśle. […] Rodzice to dziwni ludzie… […]

Poirot nie podzielał rozbawienia przyjaciela.

– Jeżeli dobrze zrozumiałem, chodzi ci o to, że wyglądem nie przypominam Herkulesa?

Doktor Burton obrzucił wzrokiem Herkulesa Poirota, małą schludną postać odzianą w sztuczkowe[2] spodnie, nienaganny czarny żakiet i starannie zawiązany krawat, i przesunęły się z lakierków na jajowatą głowę i olbrzymie wąsy, które były ozdobą górnej wargi.

– Jeśli już mam być szczery, to nie, Poirot! – wyznał doktor Burton. – Jak rozumiem – dorzucił po chwili – nigdy nie miałeś czasu zapoznać się z klasyką?

– To prawda.

– Szkoda. Wielka szkoda. Dużo straciłeś! Gdyby to ode mnie zależało, każdy powinien studiować klasykę.

Poirot wzruszył ramionami. […]

Czyżby oto coś stracił? Bogactwo ducha? Ogarnął go smutek. Tak, powinien był zapoznać się z klasyką… przed laty… niestety, teraz już na to za późno… Doktor Burton przerwał jego melancholijną zadumę.

– Czy mam rozumieć, że naprawdę chcesz się wycofać z zawodu?

– Tak.

Doktor Burton zachichotał.

– Nie zrobisz tego!

– Ależ zapewniam cię…

– Nie uda ci się to, mój stary. Za bardzo lubisz swoją pracę.

– Nie, wierz mi… czynię wszystko w tym kierunku. Jeszcze tylko kilka spraw… ale specjalnie wybranych, rozumiesz, a nie to, co mi się nawinie pod rękę… wyłącznie problemy, które będą miały jakiś wydźwięk osobisty.

Doktor Burton uśmiechnął się szeroko.

– Tak to jest. Jeszcze tylko jedna czy dwie sprawy, a potem następna… i tak to leci. Ostatni występ primadonny w porównaniu z twoim będzie niczym, Poirot!

---

[1] czytaj: barton

[2] sztuczkowe – uszyte z materiału w prążki

Poirot, serial telewizyjny na podstawie powieści Agathy Christie, 1989–2013

Przyjrzyj się serialowemu wizerunkowi Herkulesa Poirota i porównaj z obrazem mitologicznego herosa. Co zauważasz?

Zachichotał i bez pośpiechu wstał z fotela – przemiły, siwowłosy chochlik.

– To, co robisz, to nie są prace Herkulesa – powiedział. – To prace miłości. Przekonasz się, że mam rację. Idę o zakład, że za dwanaście miesięcy wciąż będziesz tutaj. […]

Po wyjściu gościa Herkules Poirot usiadł bowiem niespiesznie w fotelu, niczym pogrążony we śnie, i mruknął:

– Prace Herkulesa… *Mais oui, c'est une idée, ça…*[3]

Następny dzień zastał Herkulesa Poirota ślęczącego nad ogromnym, oprawnym w cielęcą skórę tomiskiem oraz kilkoma innymi, cieńszymi książkami. […]

Herkules Poirot zatopił się w oszałamiającym morzu wiedzy klasycznej, związanej przede wszystkim z „Herkulesem, sławnym herosem, który po śmierci wszedł do grona bogów i któremu oddawano należną im cześć". […] Przez dwie godziny Poirot czytał pilnie, robiąc notatki i marszcząc brwi, porównywał je z literaturą fachową. W końcu rozparł się w fotelu i potrząsnął głową. Jego nastrój z poprzedniego wieczoru prysł bezpowrotnie. Co za ludzie!

Weźcie takiego Herkulesa… tego bohatera! Bohatera, a to dobre! Przecież to tylko wielki, muskularny osiłek o śladowej inteligencji i zbrodniczych skłonnościach! Poirotowi przyszedł na myśl niejaki Adolf Durand, rzeźnik, którego proces odbył się w Londynie w 1895 roku. Był to osobnik o sile niedźwiedzia, który zabił kilkoro dzieci. Podstawową linią obrony była epilepsja, na którą Durand niewątpliwie chorował, chociaż roztrząsanie kwestii, czy była to padaczka *petit mal*, czy *grand mal*[4], zajęło kilka dni. Starożytny Herkules bezsprzecznie cierpiał na *grand mal*. Poirot potrząsnął głową. No, jeżeli tak wyglądał grecki ideał bohatera, to w warunkach współczesnych nie miał szans. Poirot był wstrząśnięty klasycznymi ideałami. Ci bogowie i boginie… mieli chyba nie mniej różnych wcieleń niż współcześni zbrodniarze. Zresztą faktycznie sprawiają wrażenie osobników o wyraźnie zbrodniczych skłonnościach. […] Brak normalnego życia rodzinnego, brak ładu, brak metody. Brak ładu i metody nawet w zbrodniach!

– Też mi Herkules! – parsknął Herkules Poirot, z rozwianymi złudzeniami wstając z fotela. Rozejrzał się dookoła z aprobatą.

Kwadratowy pokój z solidnymi kwadratowymi meblami o nowoczesnej linii… nawet jedna rzeźba nowoczesna, przedstawiająca kostkę na kostce, na niej zaś kompozycję z drutu miedzianego. A w środku tego lśniącego, uporządkowanego pokoju – on!

Przejrzał się w lustrze. Oto współczesny Herkules, jakże odmienny od tego niesmacznego wizerunku nagiego osobnika z przerostem mięśni, wywijającego maczugą. Ot, mała, zwarta postać, tak bardzo na miejscu, w wielkomiejskim ubraniu i z wąsem – wąsem o zapuszczeniu jakiego antyczny Herkules nie mógłby nawet marzyć, wąsem wspaniałym, a zarazem wyszukanym. A jednak między Herkulesem Poirotem

---

[3] *Mais oui, c'est une idée, ça…* (franc., czytaj: me łi, setin ide sa) – Ale tak, to jest pomysł…

[4] *petit mal* (franc., czytaj: pe**ti** mal) – w odniesieniu do padaczki: o łagodnych objawach; *grand mal* (franc.) – padaczka o ciężkim przebiegu, zwykle z utratą przytomności

a Herkulesem starożytnym istniało pewne podobieństwo – i jeden, i drugi miał bez wątpienia znaczny udział w uwalnianiu świata od chwastów… I jednego, i drugiego można by nazwać dobroczyńcą społeczności, w której przyszło mu żyć… Jak to powiedział doktor Burton przed wyjściem? „To, co robisz, to nie są prace Herkulesa…" Ha, i tu się pomylił, stary piernik! Jeszcze raz należy wykonać dwanaście prac Herkulesa… współczesnego Herkulesa. Dowcipny koncept, a i zabawny!

Zanim wycofa się ostatecznie, podejmie się dwunastu spraw, ni mniej, ni więcej. Powinny to być sprawy wybrane specjalnie pod kątem związku z dwunastoma pracami starożytnego Herkulesa. Tak, to będzie nie tylko zabawne… będzie to dzieło natchnione, ba – artystyczne.

tłum. Grażyna Jesionek

O tekście

1. Zaprezentuj głównego bohatera. Przedstaw jego wygląd.

2. Opisz mieszkanie detektywa. Zastanów się, co może przypominać. Jakimi cechami charakteru Twoim zdaniem wyróżnia się osoba lubiąca takie przestrzenie?

3. Czego dotyczyła rozmowa Herkulesa Poirota z doktorem Burtonem? Jakich informacji o głównym bohaterze dostarcza czytelnikowi?

4. Odszukaj fragment tekstu, w którym Poirot rozmyśla o swoim mitologicznym imienniku. Powiedz, jakie miał o nim mniemanie i do jakich wniosków doszedł.

5. Zastanów się, co mogło oznaczać użyte przez doktora sformułowanie *prace miłości*. W jaki sposób to wyrażenie odnosiło się do zawodu wykonywanego przez Poirota?

6. Wytłumacz, jaką misję wypełniali mitologiczny Herkules i belgijski detektyw. Wykorzystaj w tym celu stwierdzenie: *i jeden, i drugi miał bez wątpienia znaczny udział w uwalnianiu świata od chwastów*.

7. Opowiedz o pomyśle podsuniętym bohaterowi przez doktora Burtona. Jaką decyzję dzięki tej idei podjął Herkules Poirot?

8. Wskaż fragment, który wyjaśniał, jaki miał być związek między mitologicznymi pracami i zadaniami, których chciał się podjąć Herkules. Oceń plan detektywa.

9. W parach opracujcie propozycje współczesnych *prac miłości*. Opiszcie krótko, na czym miałyby polegać.

Tworzę

10. Napisz opowiadanie, w którym przedstawisz zadanie zlecone mitycznemu Herkulesowi w dzisiejszych czasach.

11. Stwórzcie plakat do wybranej propozycji *prac miłości* XXI w. Zastanówcie się nad jego funkcją (będzie informował, zachęcał do wzięcia w czymś udziału, propagował jakąś postawę?). Wyeksponujcie na nim elementy, które pomogą Wam osiągnąć zamierzony cel.

Chcę więcej!

Innym sławnym detektywem wśród bohaterów literackich jest Sherlock Holmes[1], postać wykreowana przez Arthura Conan Doyle'a[2] w 1887 r. Holmes jako geniusz śledztwa wykorzystywał w swojej pracy wiedzę naukową i psychologiczną, a także znajomość różnych religii i kultur. Jego ulubioną metodą śledczą była **dedukcja**, czyli rodzaj rozumowania polegający na wyciąganiu logicznych wniosków z zebranych przesłanek. Dedukcja działa od ogółu do szczegółu – wnioski pojawiają się po przeanalizowaniu ogólnych informacji.

[1] czytaj: szerlok holms
[2] czytaj: artura konan dojla

Proces dedukcyjny opiera się na następującym rozumowaniu:

Przesłanka:
Wszystkie prostokąty mają cztery boki.

Przesłanka:
Kwadraty są prostokątami.

→ **Wniosek:**
Kwadraty mają cztery boki.

▶ Uporządkuj podane przesłanki tak, aby powstał logiczny wniosek.

Gdyby pies nie znał złodzieja, toby szczekał.

Chłopcy się nie obudzili.

Pies nie szczekał.

Gdyby pies szczekał, to obudziłby chłopców.

Pies znał złodzieja.

Sprawdź, co już umiesz

Wybierz poprawne dokończenie zdania.

Belgijski detektyw odnosił się do mitologicznego Herkulesa

A. z pobłażliwością.
B. z podziwem.
C. z sympatią.
D. z ironią.

Uzasadnij odpowiedź, odwołując się do informacji z lekcji.

Praca źródłem wiedzy o naturze człowieka

Kryteria sukcesu:

- posługuję się wyrazem *natura* w różnych znaczeniach;
- charakteryzuję świat przedstawiony w tekście Doroty Terakowskiej;
- tworzę list otwarty poruszający kwestie społeczne;
- redaguję opowiadanie o bohaterce tekstu.

Na początek

- Ustal, w jakich znaczeniach zostało użyte słowo *natura* w podanych zdaniach.

- *W naturze ludzkiej leży interesowanie się sprawami drugiego człowieka.*
- *Uświadomiła sobie, że pociąga ją natura, dlatego zamiast zwiedzać miasto, wybrała się w góry.*
- *Natura obdarzyła Sherlocka Holmesa wnikliwością i dociekliwością.*

natura

1. ogół zjawisk, istot żywych i rzeczy tworzących świat, z wyłączeniem wytworów człowieka
2. środowisko, które nie zostało zmienione przez cywilizację i kulturę
3. przyroda rozumiana jako ożywiona siła obdarzona mocą tworzenia i kształtowania charakteru ludzi
4. zespół stałych cech psychicznych, którymi odznacza się dany człowiek
5. zespół cech, którymi odznacza się dany przedmiot, organizacja, zjawisko, zdarzenie itp.

https://wsjp.pl/

Dorota Terakowska (1938–2004)

Polska pisarka i dziennikarka. Studiowała socjologię na Uniwersytecie Jagiellońskim. Debiutowała w 1986 r. książką *Babci Brygidy szalona podróż po Krakowie*. Oprócz wydanej w 1992 r. powieści *Córka Czarownic* do jej najbardziej znanych utworów należą *Władca Lewawu*, *Samotność bogów*, *Tam gdzie spadają Anioły*, *Poczwarka*. Za swoją twórczość autorka była wielokrotnie nagradzana, otrzymywała m.in. nagrody Polskiej Sekcji IBBY (Międzynarodowej Izby ds. Książek dla Młodych).

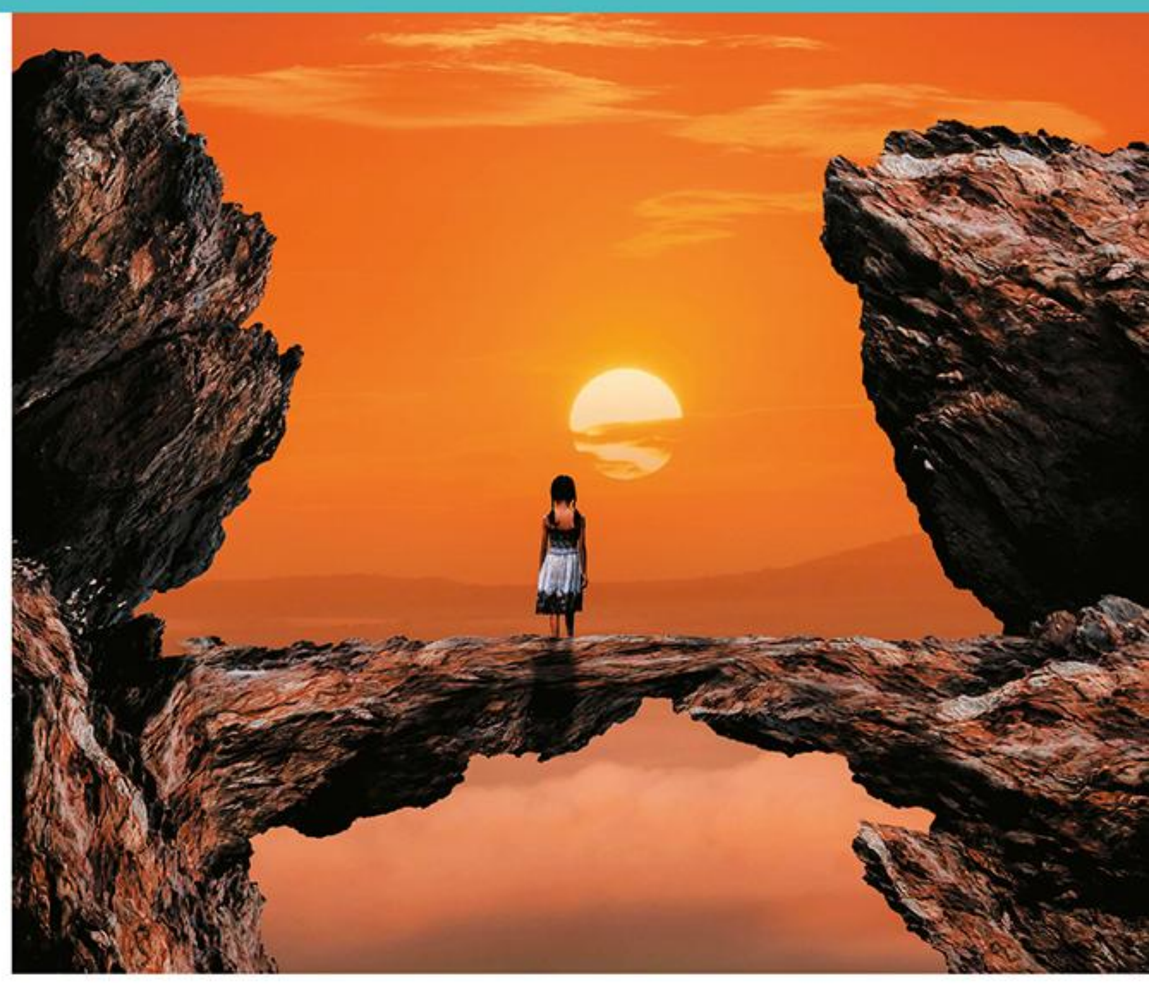

Poznaj autora

Dorota Terakowska

Córka Czarownic

fragmenty

[*Tytułowa bohaterka to niezwykła dziewczynka, która nie zna swojego imienia ani własnej przeszłości. Od dzieciństwa po wiek dojrzały opiekują się nią Czarownice, uczą ją czytać w myślach i rozmawiać z gwiazdami. Kraj, w którym mieszkają, od wieków jest w rękach okrutnych barbarzyńców, jednak według słów tajemniczej Pieśni nadchodzi koniec ich panowania*].

Czy zatem był to najcięższy rok w życiu Panienki, ponieważ po raz pierwszy musiała ciężko pracować? Nie. To prawda, że praca przy budowie mostu była ciężka. Ręce jej długo krwawiły od dźwigania ciężkich głazów, potem rany ustąpiły miejsca zgrubiałym bliznom. Bolały plecy od dźwigania, bolały wszystkie mięśnie. To wszystko prawda…

…ale najtrudniejsze było coś całkiem innego: zrozumienie. Próba zrozumienia tych ludzi, z którymi ona, przywykła do odludzia, i jej Opiekunka obcowały teraz na co dzień. I właśnie zrozumienie ich było ponad siły Panienki.

„Nauczyłaś się, kim jest Matka Natura, a teraz nauczysz się, czym jest Natura człowieka, jak ją rozumieć i szanować" – powiedziała Czarownica.

Głupi, tępi, upodleni ludzie – myślała tymczasem Panienka przez wiele, wiele długich dni i wiele, wiele długich bezsennych nocy. – Wstrętni tchórze. Są ich setki, a wystarczy jeden Najeźdźca z batem i będą pracować jak niewolnicy…

Wiele, wiele długich dni spędzonych na ciężkiej pracy i wiele, wiele bezsennych nocy rozmyślała Panienka o rodzaju ludzkim właśnie tak. Widziała jedynie pokorne, zgięte plecy swych współrodaków, uginające się jeszcze niżej, gdy spadał na nie bat. W ich twarzach widziała jedynie poniżenie – i uniżoność, gdy spoglądali w twarze swych panów – Najeźdźców. W ich głosach słyszała tylko strach – i gardziła nimi całą swoją młodą, niezależną istotą. Z pogardą patrzyła, gdy przynoszono kosz z chlebem, a oni tłoczyli się koło niego, przepychając się i niemal bijąc. Wstydziła się za nich, gdy klękali przed nadzorcą, który sięgał po bat, by przebłagać jego gniew.

Musiało minąć wiele, wiele długich dni, nim dostrzegła, że tym kawałkiem chleba niektórzy z nich dzielą się z innymi – bardziej schorowanymi, starcami, dziećmi. A czynili to ukradkiem, chowając zdobyty kawałek za podartą koszulę i wsuwając go potem do ręki staruszce lub dziecku równie skrycie, bez chęci zyskania uznania, z prawdziwego serca. […]

Musiało minąć wiele, wiele długich dni, nim Panienka dostrzegła, że mimo tępej i złośliwej brutalności nadzorców cięższą pracę biorą na siebie zawsze silniejsi i zdrowsi, dyskretnie odsuwając na bok kobiety, dzieci, starców. […]

– Nie pojmuję tych ludzi – żaliła się Panienka Opiekunce, gdy wieczorem były same w swoim tymczasowym domu i Czarownica wcierała jej w dłonie leczniczą maść, która szybko goiła rany. – Są uniżeni, upodleni i zarazem dumni. […] Nie mogę ich

pojąć. Matka Natura jest dla mnie piękna i zrozumiała. Jej prawa są przejrzyste, choć niekiedy okrutne. Natura Człowieka jest niepojęta…

– Bo coś takiego jak zbiorowa Natura Człowieka nie istnieje. Jest tylko natura pojedynczych, indywidualnych osób. A każda z nich jest inna – uśmiechnęła się Czarownica. – Jeśli będziesz mieć swojego psa, po pewnym czasie będziesz mogła dużo powiedzieć o psach w ogóle. Ale gdy zaprzyjaźnisz się z jednym tylko człowiekiem, nadal nie będziesz nic wiedzieć o rodzaju ludzkim.

[…]

Życie przez ten długi, długi rok stało się dla Panienki udręką monotonii żmudnego dnia i nawiedzających ją sprzecznych uczuć. Dzień rozpoczynał się o piątej rano, niezależnie czy było już jasno jak w lecie, czy całkiem ciemno jak w zimie. Wraz z tłumem mieszkańców Miasteczka, zgromadzonym o brzasku na Rynku, szły w stronę Rzeki, gdzie czekała na nie ciężka praca. Potężny kamienny most wznosił się wolno, ale przęsło po przęśle zbliżał się do drugiego brzegu. Z wysokiego zbocza kamieniołomu dzień w dzień spadały większe i mniejsze głazy, wydobywane pracowicie przez najsilniejszych mężczyzn za pomocą żelaznych łomów. Kamienie staczały się szeroką lawiną na sam dół, blisko koryta Rzeki, gdzie zgromadzony tłum, wśród którego były Panienka z Czarownicą, przenosił je w stronę mostu. Na samym moście pracowali fachowi rzemieślnicy, otrzymując kromkę chleba więcej niż inni. Niektórzy z nich chowali ją skrzętnie za pazuchą lub łapczywie zjadali – inni zaś wspomagali nią słabszych od siebie. Chleb roznoszono w południe i wieczorem. A po zachodzie słońca ponury, zmęczony pochód wracał do Miasteczka. W oknach domów zapalały się wówczas wątłe światełka świec lub lamp, które jednak rychło gasły, gdyż wszystkich oczekiwał kolejny męczący dzień i trzeba było znaleźć nowe siły do pracy.

I to była monotonia tego długiego, długiego roku. Ten niezmienny rytm każdego dnia. Niezmienny – i bolesny.

[…]

– Ludzie są dobrzy i źli, odważni i tchórzliwi, szlachetni i godni pogardy – mówiła Czarownica, uśmiechając się wąskimi wargami na widok zdumienia w oczach Panienki. – A najdziwniejsze jest to, że najczęściej wszystkie te cechy naraz łączą się w jednym człowieku. I wówczas dopiero jest on prawdziwą całością. Całością zarazem silną i słabą, godną szacunku i godną współczucia. Taki właśnie jest człowiek. Wielki i mały jednocześnie.

– Człowiek jest zatem czymś najdziwniejszym w całym wszechświecie – mówiła Panienka z irytacją.

O tekście

1. Porozmawiajcie w parach o tym, kiedy i gdzie toczy się akcja fragmentu *Córki Czarownic*.

a) Opiszcie świat przedstawiony w utworze.

b) Rozważcie, dlaczego nazwy *Miasteczko* i *Rzeka* zostały zapisane wielkimi literami. Jak ten zapis wpływa na sposób odczytania tekstu?

2. Podaj informacje o bohaterce powieści. Wymień jej cechy charakteru i okoliczności, w których się ujawniły. Jak doświadczenie pracy zmieniło życie Panienki i postrzeganie przez nią świata?

3. Zastanów się nad losem mieszkańców Miasteczka. Wyjaśnij, w jakiej sytuacji się znaleźli. Przedstaw, jak wygląda ich dzień. Czym się zajmują? Jakie cechy charakteru ich wyróżniają? W jaki sposób odnoszą się do siebie?

4. Jaki rodzaj pracy został ukazany w utworze? Jaką naturę człowieka ona odsłania?

5. Spośród poniższych określeń wybierz te, które najtrafniej opisują wykonywaną przez bohaterów pracę. Uzasadnij wybór, odwołując się do przykładów z tekstu.

syzyfowa • żmudna • efektywna • monotonna • ciężka • efektowna • wykańczająca • satysfakcjonująca • owocna • mrówcza

6. Powiedz, co oznaczają sformułowania: *żyć w zgodzie z naturą* oraz *na łonie natury.* Użyj tych wyrażeń w odniesieniu do mieszkańców Miasteczka.

7. Wybierz z fragmentu powieści jedną wypowiedź, w której znalazło się wyjaśnienie specyfiki natury człowieka. Wytłumacz, jak rozumiesz te słowa.

8. Sformułuj dwa argumenty potwierdzające opinię, że *człowiek jest* [...] *czymś najdziwniejszym w całym wszechświecie*.

9. W grupach ustalcie, czy praca może stać się źródłem wiedzy o naturze człowieka. Odwołajcie się do tekstu i własnych doświadczeń.

Tworzę

10. Napisz list otwarty skierowany do Najeźdźców, w którym zaapelujesz o zmianę sposobu traktowania mieszkańców Miasteczka.

11. Zredaguj krótkie opowiadanie, w którym Panienka przenosi się do innego utworu literackiego i zdobywa nową wiedzę o naturze człowieka.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Wszystkie potrzeby bohaterów tekstu zaspokajała satysfakcjonująca praca.	**P**	**F**
2.	Mieszkańcy Miasteczka w trakcie pracy nie ujawniali swojego prawdziwego charakteru.	**P**	**F**
3.	Główna bohaterka dostrzegła wiele sprzeczności związanych z naturą człowieka.	**P**	**F**

Reklamuję siebie – nauka tworzenia pism użytkowych

Kryteria sukcesu:

- porównuję budowę i funkcje pism użytkowych;
- rozpoznaję własne pasje i zainteresowania;
- redaguję życiorys, CV i list motywacyjny.

Na początek

- Jakie informacje zostały przedstawione na plakacie? Jak myślisz, która praca byłaby idealna dla Ciebie, jeśli weźmie się pod uwagę Twoje zainteresowania? Uzasadnij swoją odpowiedź.

ŁĄCZ PRACĘ Z PASJĄ

Chiński myśliciel Konfucjusz przekonywał:

Wybierz pracę, którą kochasz, i nie przepracujesz ani jednego dnia więcej w Twoim życiu.

Warto pamiętać o tej zasadzie także wtedy, kiedy jest się nastolatkiem i planuje się pracę na wakacje. Zanim więc wyruszysz na poszukiwanie zajęcia, zastanów się, co lubisz robić w wolnym czasie, jakie pasje realizujesz, co jest Twoim marzeniem.

Znasz się dobrze na Facebooku czy Instagramie?

↓

prowadzenie mediów społecznościowych jakiejś firmy

Znasz się na modzie i lubisz zakupy?

↓

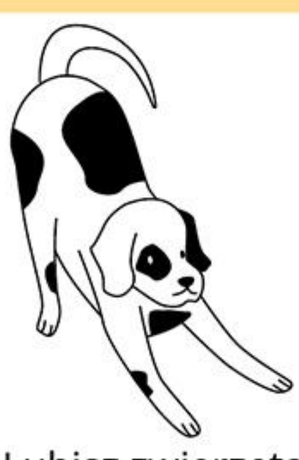
prowadzenie bloga o modzie

Godzinami siedzisz przy komputerze, walcząc z potworami?

↓

testowanie gier komputerowych

Lubisz zwierzęta i długie wędrówki?

↓

wyprowadzanie psów na spacer

Marzysz o obejrzeniu wszystkich nowości filmowych?

↓

praca w kinie

Życiorys – rodzaj pisma użytkowego składanego wraz z innymi wymaganymi dokumentami do szkoły lub nowej pracy. W tekście tym przedstawia się zwięźle swoje życie w układzie chronologicznym. Poszczególne informacje, pogrupowane tematycznie, zamieszcza się w kolejnych akapitach. Ten rodzaj dokumentu jest dziś coraz rzadziej wymagany (głównie w instytucjach publicznych, urzędach, służbach mundurowych). Najczęściej zastępuje go CV *(zob. s.* **198**).

imię i nazwisko osoby piszącej, jej dane kontaktowe (adres, e-mail, nr telefonu)

Jan Kowalski
ul. Wybitnego Poety 12
01-234 Wielkie Miasto
tel. 111 222 333
e-mail: jankowal@zamienmyslowo.pl

Wielkie Miasto, 20.03.2025 r.

miejscowość i data – koniecznie oddzielone przecinkiem

nagłówek

ŻYCIORYS

data i miejsce urodzenia

Urodziłem się 12.05.2010 r. w Warszawie.

przebieg edukacji (nazwa szkoły, data rozpoczęcia i zakończenia nauki)

Od roku 2017 uczęszczam do Szkoły Podstawowej nr 21 w Wielkim Mieście. Obecnie jestem uczniem klasy 8.

osiągnięcia

Od pierwszej klasy trenuję piłkę nożną i wraz z moją drużyną odnoszę sukcesy. W piątej klasie redagowałem gazetkę szkolną. W 2024 r. zdałem egzamin z języka niemieckiego na poziomie B1. Od dwóch lat uczestniczę w zajęciach koła matematycznego. Zajmuję się również wolontariatem – odwiedzam seniorów i czytam im gazety.

Moim największym osiągnięciem jest tytuł finalisty wojewódzkiego konkursu z matematyki.

pasje, zainteresowania i dodatkowe umiejętności

Interesuję się literaturą przygodową. Raz w miesiącu biorę udział w spotkaniach dyskusyjnego klubu książki. W czasie wolnym jeżdżę na rowerze, łowię ryby i gram w gry komputerowe.

Jan Kowalski

odręczny podpis

Bank słówek

- urodziłam / urodziłem się w... • naukę rozpoczęłam / rozpocząłem w... • ukończyłam / ukończyłem szkołę • zostałam absolwentką / absolwentem • obecnie uczę się w... • uczęszczam do...
- dodatkowo zajmuję się / uczestniczę / biorę udział • zdałam / zdałem egzamin... • ukończyłam / ukończyłem kurs... • jestem wolontariuszką / wolontariuszem w... • moim największym osiągnięciem jest... • wzięłam / wziąłem udział w... • umiem • potrafię • posługuję się • moim hobby jest • interesuję się • moją największą pasją jest

1. Wybierz zawarty w podręczniku biogram jednego z autorów lektur obowiązkowych. Na jego podstawie napisz życiorys twórcy. W razie potrzeby uzupełnij go dodatkowymi informacjami, znalezionymi w innych źródłach.

2. Napisz swój życiorys, który złożysz wraz z podaniem o przyjęcie do nowej szkoły.

CV (łac. *curriculum vitae* – przebieg życia) to nowoczesna forma użytkowa życiorysu, zdecydowanie częściej wymagana dziś przez pracodawców.

CV powinno zawierać najważniejsze informacje o wykształceniu i umiejętnościach oraz mieścić się na jednej stronie A4. Podaje się w nim tylko fakty istotne dla rekrutacji na wybrane stanowisko. Do pisma można dołączyć zdjęcie, ale nie jest ono wymagane. Informacje układa się chronologicznie, począwszy od najnowszych. W tworzeniu CV pomocne bywają gotowe szablony dostępne w internecie.

Elementy niezbędne w CV:

- dane osobowe i kontaktowe – umieszczone w nagłówku: imię i nazwisko, numer telefonu, adres e-mail, ewentualnie nazwa obecnego stanowiska;
- wykształcenie – nazwy szkół i okresy, w których się do nich uczęszczało;
- doświadczenie zawodowe – nazwy firm i zajmowanych stanowisk, okresy pracy oraz wykonywane zadania;
- kursy, szkolenia, certyfikaty – zwykle te, które najbardziej pasują do wybranego stanowiska;
- umiejętności – określenie stopnia znajomości języków obcych; wskazanie, co jest mocną stroną kandydata (ważne są tutaj także kompetencje miękkie);
- zainteresowania – element nieobowiązkowy, ale może wpłynąć na decyzję pracodawcy;
- klauzula o przetwarzaniu danych osobowych.

kompetencje (umiejętności) miękkie – podstawowe umiejętności, które mają zastosowanie we wszystkich zawodach, np. kreatywność, umiejętność negocjacji, współpracy, występowania publicznie

Bank słówek

- imię • nazwisko • data urodzenia • miejsce zamieszkania • numer telefonu • e-mail
- wykształcenie podstawowe / średnie / wyższe • szkoła podstawowa • liceum • technikum • szkoła branżowa • studia licencjackie / magisterskie / podyplomowe
- publikacje • nagrody • znajomość języków obcych • biegle w mowie i piśmie • w stopniu komunikatywnym / podstawowym • znajomość programów komputerowych • umiejętność programowania

3. W czasie wakacji starasz się o przyjęcie do pracy. Napisz swoje CV. Użyj wybranego szablonu komputerowego.

4. Przygotujcie listę umiejętności i cech, które będą przydatne w aplikowaniu na następujące stanowiska:

- opiekunka / opiekun do dziecka;
- wykładaczka / wykładacz towaru w markecie;
- wolontariuszka / wolontariusz w domu seniora;
- stażystka / stażysta w klubie sportowym.

5. W lokalnych mediach przeanalizuj ogłoszenia o poszukiwaniu kandydatów do pracy. Wybierz trzy różne przykłady. Zastanów się, czy teksty zostały skonstruowane w ten sam sposób. Jakich rad dotyczących pisania CV możesz udzielić osobom, które chciałyby starać się o zatrudnienie na tych stanowiskach?

DANE KONTAKTOWE

Warszawa

+48 111 333 222

aleksandra.nowak
@zamienmyslowo.pl

JĘZYKI

- znajomość języka angielskiego na poziomie C1
- znajomość języka hiszpańskiego na poziomie B2

DODATKOWE KWALIFIKACJE

- biegła znajomość programów Microsoft Office i AutoCAD
- prawo jazdy kat. B

UMIEJĘTNOŚCI

- umiejętność współpracy w zespole
- kreatywność
- skuteczna komunikacja
- zorganizowanie

Aleksandra Nowak

PROJEKTANTKA WNĘTRZ

PODSUMOWANIE

Łączę studia w Akademii Sztuk Pięknych (architektura wnętrz) ze zdobywaniem doświadczenia dzięki współpracy z biurami projektowymi. W czasie praktyk zajmowałam się przygotowywaniem zarówno projektów wnętrz, jak i dokumentacji wykonawczej. Wyróżnia mnie szeroka wiedza na temat nowych materiałów wykończeniowych.

WYKSZTAŁCENIE

od 2022
Studia magisterskie: architektura wnętrz, Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie

2019–2022
Studia licencjackie: architektura wnętrz, Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie

2016–2019
Liceum Ogólnokształcące nr 117 w Poznaniu

DOŚWIADCZENIE ZAWODOWE

V–VII 2022
Praktyka zawodowa w biurze projektowym „Dobre miejsce" w Warszawie

III–VI 2021
Praktyka zawodowa w biurze projektowym „Zaprojektuj swoje wnętrze" w Warszawie

KURSY, SZKOLENIA, CERTYFIKATY

2022
Cykl szkoleń z zakresu obsługi programów komputerowych dla projektantów wnętrz

2021
Kurs projektowania wnętrz i aranżacji (online)

2019
Kurs rysunku dla kandydatów na studia, Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie

2018
Kurs rysunku dla początkujących, Miejski Dom Kultury w Poznaniu

OSIĄGNIĘCIA

II miejsce w konkursie Nowoczesny dom, Warszawa 2022

Wyrażam zgodę na przetwarzanie moich danych osobowych w celu prowadzenia rekrutacji na aplikowane przeze mnie stanowisko.

List motywacyjny – dokument, w którym nadawca wyjaśnia, dlaczego ubiega się o konkretne stanowisko, i przedstawia swoje kwalifikacje i doświadczenia zawodowe. Odpowiednio zredagowany, pozwala autorowi wyróżnić się spośród innych kandydatów i przekonać do siebie pracodawcę.

Elementy listu motywacyjnego:

- w lewym górnym rogu: dane osobowe i kontaktowe kandydata – w tym numer telefonu, adres e-mail;
- w prawym górnym rogu: miejscowość i data;
- poniżej po prawej stronie: dane pracodawcy;
- nagłówek – tytuł dokumentu: LIST MOTYWACYJNY;
- informacja, o jakie stanowisko nadawca się ubiega;
- wyjaśnienie, które wymagania kandydat spełnia, czym się wyróżnia na tle innych chętnych i co zyska pracodawca dzięki zatrudnieniu właśnie tej osoby;
- zapewnienie o gotowości na osobiste spotkanie;
- podpis – nawet jeśli list motywacyjny powstaje na komputerze, należy pamiętać, żeby podpisać się odręcznie.

Anna Tomaszewska
tel. 333 222 111
e-mail: atomaszewska@zamienmyslowo.pl

Małe Miasteczko, 13.06.2024 r.

Studio Fotografii
al. Wystawowa 135
01-100 Kraków

LIST MOTYWACYJNY

Szanowni Państwo!

W związku z informacją o poszukiwaniu osoby do obróbki cyfrowej zdjęć w okresie wakacyjnym, zamieszczoną w Państwa mediach społecznościowych, chciałabym zgłosić swoją kandydaturę na to stanowisko.

Obecnie jestem uczennicą klasy 8 Szkoły Podstawowej nr 2 w Małym Miasteczku. Aktywnie uczestniczę w zajęciach szkolnego koła informatycznego w sekcji fotografii. Oprócz tego uczęszczam na zajęcia z grafiki komputerowej w Młodzieżowym Domu Kultury „Słoneczko".

Fotografia i grafika komputerowa to moje pasje. Jestem przy tym osobą odpowiedzialną, dokładną i skrupulatną. Rzetelnie wykonuję powierzone mi zadania. Potrafię współpracować w grupie. Jestem przekonana, że mogę stanowić dla Państwa duże wsparcie podczas obróbki zdjęć.

Będę wdzięczna za wyznaczenie terminu spotkania, na którym będę mogła zaprezentować moje portfolio i osobiście przekonać Państwa o tym, że jestem odpowiednią kandydatką.

Z wyrazami szacunku

Anna Tomaszewska

Bank słówek

▶ w odpowiedzi na ogłoszenie • w związku z ogłoszeniem opublikowanym w... • w odpowiedzi na informację zamieszczoną w... • proszę o rozpatrzenie mojej kandydatury na • rozważenie mojej osoby na • zgłaszam swoją kandydaturę na stanowisko • pragnę przedstawić swoją kandydaturę • liczę, że • będę wdzięczna / wdzięczny za możliwość przedstawienia siebie podczas bezpośredniej rozmowy

6. Napisz list motywacyjny do Olgi Tokarczuk, w którym przekonasz noblistkę, że jesteś odpowiednią kandydatką / odpowiednim kandydatem na jej sekretarza / sekretarkę. Wymyśl, w jaki sposób możesz wspomóc pracę pisarki, wykorzystując swoje pasje i zdolności.

7. W imieniu Skawińskiego zredaguj list motywacyjny, który byłby odpowiedzią na ogłoszenie o poszukiwaniu osoby na stanowisko latarnika.

8. Zastanów się, o jakie stanowiska mogliby się ubiegać inni bohaterowie lektur obowiązkowych – wybierz trzy różne postacie. Wykorzystaj wiedzę o ich życiowym doświadczeniu, cechach i umiejętnościach.

9. Wybierz jedno ze zdjęć, a następnie napisz CV i list motywacyjny osoby, która chciałaby podjąć taką pracę. Zastosuj fikcyjne dane.

Sprawdź, co już umiesz

Przyporządkuj informacje z podpunktów do właściwych form użytkowych.

życiorys • CV • list motywacyjny

- służy do zaprezentowania kwalifikacji i doświadczenia kandydata
- pomaga w zdobyciu upragnionego stanowiska
- w sposób zwięzły, ale treściwy przedstawia życie piszącego
- podaje informacje w układzie chronologicznym
- zawiera podstawowe fakty istotne dla rekrutacji na wybrane stanowisko
- na ogół mieści się na jednej stronie formatu A4

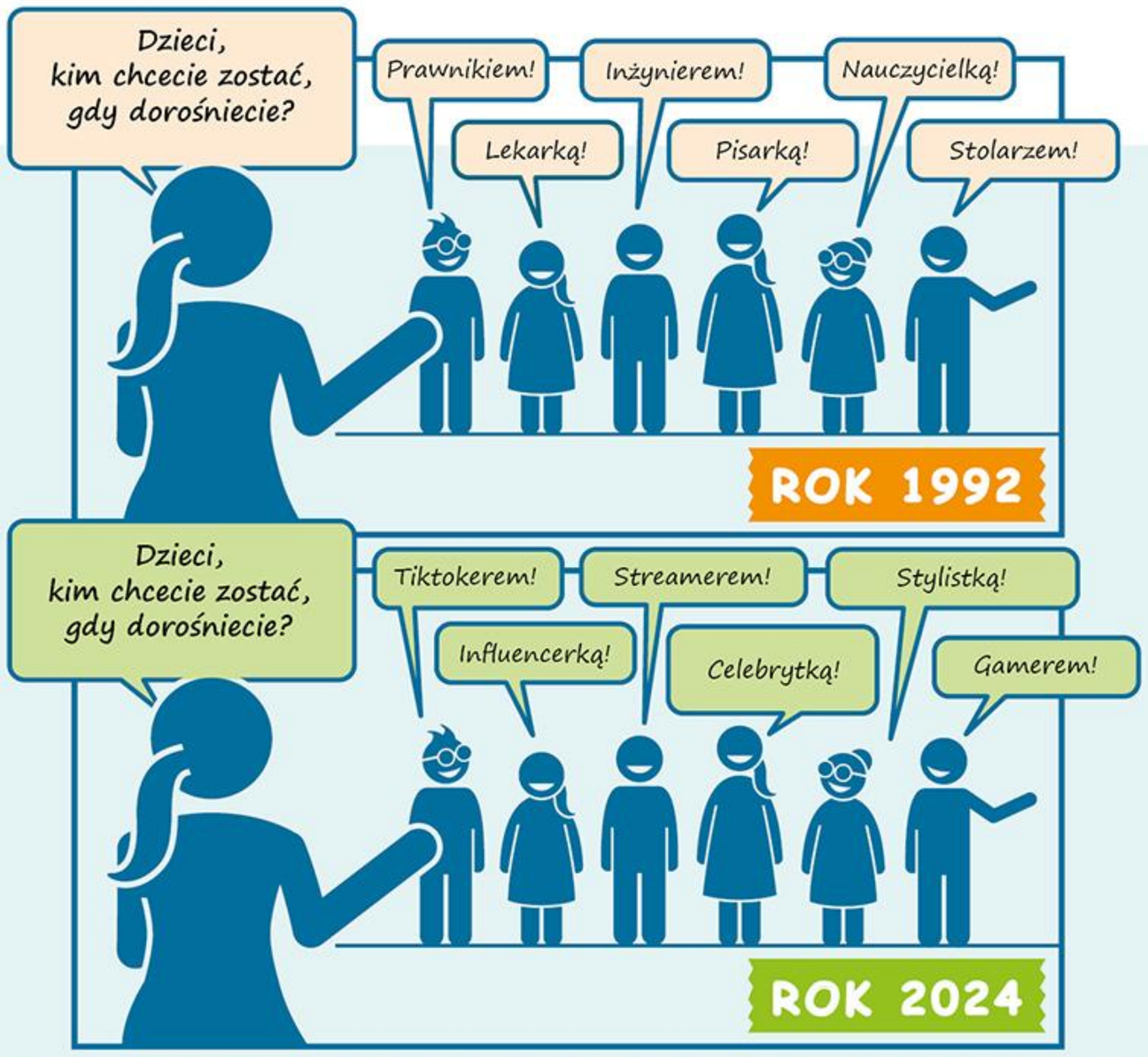
Pomysł na siebie, czyli czy warto być youtuberem

Kryteria sukcesu:

- definiuję i odmieniam słowa: *blog*, *vlog*, *YouTube*;
- wskazuję, jakimi cechami powinien odznaczać się vloger;
- proponuję treści, które pojawią się na kanale internetowym dotyczącym lektur.

Na początek

- Zastanów się, jak można zdefiniować *YouTube* (czytaj: ju tjub), *blog*, *vlog*. Swoje definicje wpisz do zeszytu. Wyszukaj, w jaki sposób należy odmieniać te słowa.
- Co zmieniło pojawienie się internetu? W odpowiedzi odwołaj się do ilustracji.

Remigiusz Maciaszek (ur. 1977)

Polski gracz komputerowy i publicysta znany pod pseudonimem Rock Alone[1]. Jest twórcą jednego z pierwszych polskich kanałów poświęconych grom komputerowym oraz artykułów internetowych na temat gier i polskiej fantastyki.

[1] czytaj: rok elon

Poznaj autora

Michał Wojtas (ur. 1982)

Dziennikarz i pisarz. W swoich książkach (m.in. *Cyberpunk 1982–2020*, *Cały ten Rock*) porusza temat gier komputerowych, internetu, kultury popularnej.

Poznaj autora

Remigiusz Maciaszek, Michał Wojtas

Cały ten Rock

fragmenty

Każdy chciałby zarabiać na tym, co sprawia mu przyjemność, prawda? Dlaczego więc nie założyć kanału na YouTubie, publikować filmów pokazujących, jak grasz w swoją ulubioną grę, zdobywać tysięcy fanów i kosić kasę od sponsorów i reklamodawców? To chyba najlepsza i najłatwiejsza robota na świecie? Zaczynam od dziś! Niestety… to już nie takie proste. […]

Żeby się przebić i wyrobić sobie markę, trzeba po pierwsze dawać użytkownikom oryginalne treści, po drugie – być bardzo wytrwałym. Od początku historii YouTube'a autorzy filmów związanych z gamingiem[1] mieli okazje testować dziesiątki tematów i podejść do publikowania w tym medium. Jednocześnie sprawdzali, jak wpływają one na oglądalność poszczególnych filmów, liczbę i aktywność subskrybentów. Dziś nikt nie ma wątpliwości, że najważniejszym czynnikiem wpływającym na nie pozytywnie jest osobowość prezentera, to co i jak ma do powiedzenia. Inne aspekty, takie jak: scenariusz, montaż, dźwięk, muzyka, są drugorzędne. […] Trudniejszym zadaniem jest bowiem utrzymanie zainteresowania widzów dłużej – w czym najbardziej pomaga charyzmatyczny[2] i kreatywny prowadzący.

Czy Remigiusz Maciaszek jest takim człowiekiem? Na pewno nie jest tak ekspresyjny[3] jak PewDiePie[4]. Swoje vlogi zaczyna zwykle spokojnie i prowadzi narrację mniej lub bardziej planowo, zwykle dążąc do konkretnego celu. Na ekspresyjność, wybuchy radości czy strachu pozwala sobie przede wszystkim, komentując gry, bo to one sterują emocjami. Z kolei powściągliwość we vlogach zapewne w dużej części wynika z wieku i doświadczenia życiowego. […] Dla swoich, najczęściej dużo młodszych, widzów Rock jest raczej wesołym, mądrym i patrzącym z dystansem wujkiem z brzuszkiem. Właśnie w taki sposób zdobywa sympatię większej części swojej widowni. Wyrazy tej sympatii można zobaczyć w komentarzach pod filmami […].

O swojej motywacji Rock mówi następująco:

Dlaczego ja robię vlogi na YouTubie? Gdyby się nad tym zastanowić, to po pierwsze wynika to z tego, że ja zawsze byłem bardzo cichy. Mam taką introwertyczną naturę. […] *Próbowałem parę razy się zmienić i za każdym razem kończyło się to porażką. Więc pomyślałem sobie: jeśli mam takie cechy, to spróbujmy wyciągnąć z nich jakieś pozytywne rzeczy. To, że nie jestem duszą towarzystwa, sprawia, że mogę obserwować innych ludzi i zastanawiać się, jacy oni są i dlaczego właśnie tacy. Zaczynałem już w szkole i wtedy wiedziałem dużo nie tylko o samych moich kumplach, ale też, jakie kłopoty mają z rodzicami, czy są w stanie się z nimi dogadać, czy nie.*

I mimo że jestem introwertykiem, to nagrywam vlogi, w których opowiadam o sobie, o swoim życiu, doświadczeniach i spojrzeniu na wiele spraw. […] *Pewnie dlatego, że od najmłodszych lat, gdy miałem przerwę w czytaniu książki, robiłem sobie kanapki,*

---

[1] gaming (czytaj: gejming) – termin obejmujący granie w gry komputerowe lub na konsolach

[2] charyzmatyczny – mający cechy, które sprawiają, że wywiera ogromny wpływ na inne osoby i przyciąga je swoją osobowością

[3] ekspresyjny – silnie wyrażający swoje uczucia lub myśli

[4] PewDiePie (czytaj: pjudi**paj**) – Felix Kjellberg (czytaj: feliks kelberg), szwedzki youtuber, którego kanał w czerwcu 2023 r. śledziło prawie 112 milionów subskrybentów

to tak jak każdy inny człowiek rozmyślałem o różnych rzeczach. Tyle że dla mnie to rozmyślanie było jakby opowiadaniem historii. Czyli kiedy się nad czymś zastanawiałem, to opowiadałem o tym sam sobie w myślach – tak, jakbym był jednocześnie mówcą i słuchaczem. […] *Więc kiedy sięgnąłem po kamerę, to moje wcześniejsze opowiadanie przełożyło się na konkretne filmy. Czyli zrobiłem na serio coś, co wcześniej ćwiczyłem przez całe życie. I już kiedy zaczynałem, wiele osób mnie pytało, skąd ja mam tę wprawę w gadaniu do kamery, podczas gdy im to zupełnie nie wychodzi.* […] *Może po prostu ja nie widzę kamery, tylko drugiego siebie, do którego mówię to wszystko?*

O tekście

1. W jaki sposób, zdaniem Rocka, można odnieść sukces dzięki prowadzeniu swojego kanału na YouTubie?

2. Opowiedz, co powinien zrobić youtuber podczas tworzenia vlogów, by zainteresować widzów.

3. Sprawdź w słowniku języka polskiego, co oznacza słowo *introwertyk* i jak brzmi jego antonim. Definicje obu pojęć zapisz w zeszycie.

4. Czy bycie videoblogerem to zajęcie odpowiednie wyłącznie dla osób o określonym typie osobowości? Uzasadnij swoje zdanie.

5. Jakie korzyści widzi Remigiusz Maciaszek w pracy, którą wykonuje? W wypowiedzi przywołaj cytaty z tekstu.

6. Wymień cechy słownictwa charakterystycznego dla języka youtuberów. Zapisz pięć wyrazów używanych w tym środowisku i podaj ich odpowiedniki z języka ogólnonarodowego.

Tworzę

7. Jesteś autorem vloga dotyczącego lektur obowiązkowych. Zaplanuj, jakie treści pojawią się na Twoim kanale. Zapisz swoje propozycje. Podziel się nimi na forum klasy.

Sprawdź, co już umiesz

Wybierz poprawne dokończenie zdania.

Z wypowiedzi Remigiusza Maciaszka wynika, że

A. każdy, kto zakłada kanał na YouTubie, odnosi sukces.
B. trzeba być introwertykiem, żeby móc nagrywać vlogi.
C. kanał może prowadzić każdy, bez względu na typ osobowości.
D. youtuber powinien dbać przede wszystkim o odpowiedni montaż filmu.

Zawód: felietonista

Kryteria sukcesu:

- rozpoznaję cechy gatunkowe felietonu;
- streszczam felieton Sylwii Chutnik;
- odszukuję cechy felietonu w tekście;
- formułuję rady dla osób odkładających pracę w czasie.

Na początek

- Jak spędzasz czas, kiedy czeka na Ciebie dużo ważnych zadań, np. sprzątanie pokoju, ugotowanie obiadu, przygotowanie się do lekcji? Zabierasz się od razu do pracy czy może robisz wszystko, by nie zajmować się tym, co konieczne?

Sylwia Chutnik (ur. 1979)

Pisarka, dziennikarka, kulturoznawczyni, promotorka czytelnictwa. Jest autorką takich książek, jak *Kieszonkowy atlas kobiet*, *Warszawa kobiet*, *Cwaniary*, *Kobiety, które walczą. Rozmowy z zawodniczkami sztuk walki*, *Miasto zgruzowstałe. Codzienność Warszawy w latach 1954–1955*. Za swoją twórczość literacką, a także działalność społeczną (m.in. na rzecz kobiet) była wielokrotnie nagradzana. Jest wokalistką punkowego zespołu Zimny Maj.

Poznaj autora

Sylwia Chutnik

Co robić, żeby nie robić?

fragmenty

Ach, słodka i przebiegła bogini Prokrastynacja[1]! Znam ją nie od dziś, oddaję pokłony, a w ciszy planuję zabójstwo. Kiedy wspominam o tym publicznie, to widzę na twarzach ludzi ulgę. Że nie tylko oni tak mają, że ktoś też walczy z niemocą. W czasie rozmawiania o sposobach na miganie się od pisania tworzy się niewidzialna nić porozumienia. Jak w jakiejś szajce, tajemnej grupie osób przepuszczających czas przez palce. I jeszcze się do tego przyznających. Już widzę te wszystkie zbiorowe terapie, Kluby Anonimowych Prokrastynatorów. „Cześć, jestem Sylwia, trzeci dzień nie napisałam tego, co powinnam". Oczywiście, aby rozładować atmosferę, zaraz byśmy wszyscy zaczęli śmieszkować: Po czym poznać, że piszę książkę? Po wysprzątanym mieszkaniu.

[1] prokrastynacja – odkładanie ważnych działań na później

Po czym poznać, że zaraz zawalę termin? Po dwustu słoikach przetworów. Czemu dzieło życia nadal przede mną? Bo posegregowałam książki kolorami.

Prokrastynacja oznacza, że masz coś zrobić i robisz w związku z tym coś innego. Odkładasz na magiczne później. Markujesz robotę, kiedy w rzeczywistości przeglądasz fejsa, skubiesz róg obrusa lub liczysz plamy na ścianie. Uważasz, że skoro przed tobą cały dzień, to dasz radę. Jednocześnie masz świadomość, jak bardzo się mylisz i jak będziesz żałować, że nie sadzasz tyłka przy stole, tylko pucujesz strych lub dzwonisz do chrzestnej, co to widziałaś ją trzydzieści lat temu.

Wyższą szkołą jazdy jest pisanie zamiast pisania. Czyli mamy stworzyć na przykład naukowy tekst, przy którym zasypiamy od nadmiaru trudnych słów. I wtedy ochoczo bierzemy się za zgrabny felietonik. Szach-mat – nikt nam nie udowodni, że nie pracujemy. Bo przecież piszemy, proszę bardzo, są efekty. A że nie to, co powinniśmy, to już mniejsza z tym i nie drążmy tematu.

Sama dość często przyznaję się do ściemniania. Ludzie dziwią się, że tak wiele piszę, i „och, jak ty to robisz, że tyle robisz?". Zwykle nie wiedzą jednak, co kryje się za procesem twórczym i jak wiele półek trzeba posprzątać, aby napisać esej. […] Mogłabym zostać Perfekcyjną Panią Domu, serio. Zwłaszcza w okolicach terminu oddania tekstu. […]

Robienie czegoś innego niż to, co się powinno, ma wielu zwolenników. Nie mówię o tych chorobliwie zawalających terminy, nieogarniętych i wpadających w doły przy każdej książce. Raczej o tych, którzy żyją z pisania, więc prędzej czy później muszą zrobić coś konstruktywnego. To właśnie oni są cichymi bohaterami, bo mimo wielkich pokus wyczyszczenia paneli szczoteczką do zębów jednak piszą swoje bestsellery, nagradzane reportaże i artykuły. Zdobywają tytuły naukowe, regularnie oddają felietony do gazet, a wydawcy nie ganiają ich z siekierami (zazwyczaj).

Dla wszystkich ofiar prokrastynacji – szacunek. Jesteśmy dzielni i przynajmniej mamy lepiej posprzątane domy niż reszta. Phi!

[…] w trakcie pracy nad niniejszym tekstem autorka:

dwa razy obejrzała filmik, jak Kardashianki rozmawiają o wyjściu do kosmetyczki, ugotowała trzydaniowy obiad, wysprzątała kącik z papeterią oraz zapatrzyła się z zadumą na około pół godziny (że niby myśli o felietonie, ale to była nieprawda).

O tekście

1. Co oznacza słowo *prokrastynacja*? Zredaguj na podstawie tekstu Sylwii Chutnik notatkę na temat tego zjawiska. Uwzględnij jego przyczyny i skutki.

2. Jakie czynności wykonuje autorka, gdy ma oddać napisany tekst? Wskaż cytaty, w których uzasadnia, dlaczego to robi.

3. Które cechy ludzi odkładających wszystko na później uwydatnia pisarka w swojej wypowiedzi?

4. Napisz trzyzdaniowe streszczenie felietonu Sylwii Chutnik. Zacznij od wskazania, co jest jego tematem.

5. Na podstawie definicji felietonu udowodnij, że tekst *Co robić, żeby nie robić?* jest przykładem tej właśnie formy wypowiedzi.

6. Wskaż w tekście Sylwii Chutnik wypowiedzi ironiczne. Jaki efekt osiągnęła autorka dzięki użyciu ironii?

7. Czy Twoim zdaniem lekka forma felietonu i żartobliwy ton pozwalają lepiej dotrzeć do czytelnika? Jeśli tak, to z jakich powodów?

Felieton – gatunek publicystyczny (dziennikarski) prezentujący ciekawe zagadnienie lub aktualny temat (np. społeczny, kulturalny, obyczajowy) w taki sposób, aby zainteresować czytelnika i zachęcić go do refleksji.

Autor przedstawia subiektywny punkt widzenia (często krytyczny), odwołuje się do własnych przeżyć i doświadczeń. Felieton wyróżniają swobodna kompozycja i lekki ton – twórcy często wykorzystują żart, ironię, luźne skojarzenia, a nawet dialogi i fikcję literacką.

Tworzę

8. Zapiszcie rady, których można udzielić osobom poddającym się prokrastynacji. Umieśćcie wyniki swojej pracy w miejscu widocznym również dla rodziców.

Chcę więcej!

Powstanie felietonu jako gatunku wiąże się z rozwojem prasy w XIX w. Teksty tego typu pojawiają się zwykle cyklicznie, w określonym miejscu gazety lub czasopisma, i mają stałe grono odbiorców. Wraz z rozwojem innych mediów ukształtowały się również właściwe im odmiany felietonu, np. radiowy czy telewizyjny.

- Napisz krótki felieton, w którym przedstawisz czytelnikom rady, jak napisać dobry tekst należący do tego właśnie gatunku publicystycznego.

Sprawdź, co już umiesz

W którym zestawie informacji znajdują się wyłącznie cechy felietonu? Wybierz poprawną odpowiedź.

A. Gatunek publicystyczny, przedstawienie stanowiska w formie tezy lub hipotezy, aktualna tematyka, subiektywny punkt widzenia.

B. Gatunek liryczny, niewielkie rozmiary tekstu, subiektywny punkt widzenia, opis przeżyć wewnętrznych.

C. Gatunek epicki, barwny opis zdarzeń i faktów, ograniczenie komentarza autorskiego, fikcja literacka.

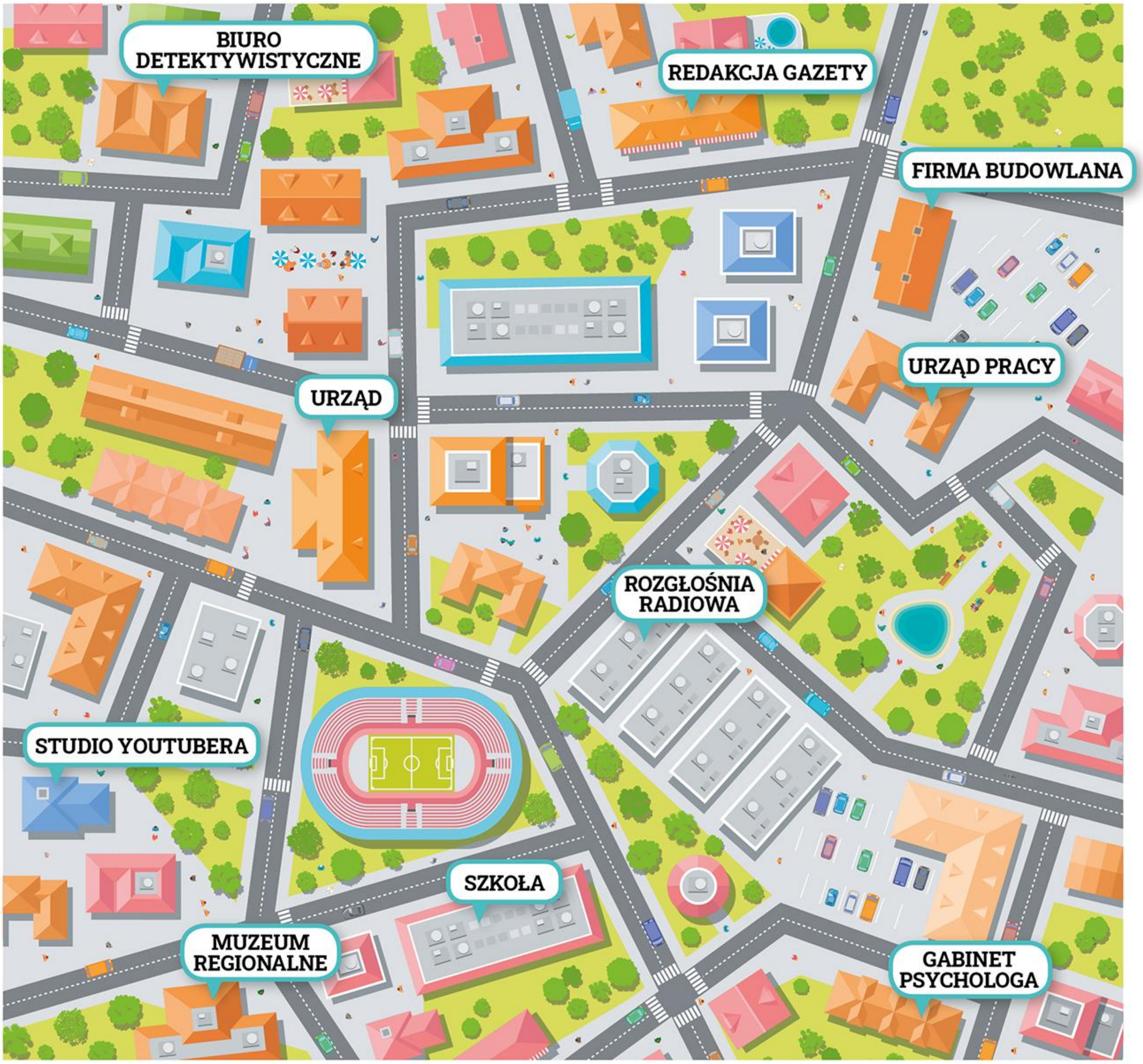
D. Gatunek publicystyczny, aktualna tematyka, subiektywny punkt widzenia, żartobliwy ton.

PRACA

Podsumowanie rozdziału V

Sprawdź, co już umiesz

Wyobraź sobie, że jesteś absolwentem szkoły, który poszukuje zatrudnienia. Swoje kroki kierujesz do urzędu pracy. Twoje losy zależą od tego, w jaki sposób się zaprezentujesz. Jeśli chcesz otrzymać satysfakcjonujące Cię stanowisko, musisz wykonać wszystkie zadania znajdujące się na planszy.

FIRMA BUDOWLANA

1. Wymień zawody związane z budową i remontem domu lub mieszkania.
2. Za pomocą jakich formantów utworzysz nazwy pracowników?

URZĄD

1. Jaką sprawę mieszkańcy kamienicy z fragmentu *Tędy i owędy* Melchiora Wańkowicza próbowali załatwić w urzędzie?
2. Do czego potrzebna była ocena rzeczoznawcy?

REDAKCJA GAZETY

1. Kto przygotowuje dla redakcji gazety sprawozdania z bieżących wydarzeń – reporter czy reportażysta?
2. Wymień cechy reportażu.

URZĄD PRACY

1. Które z pism użytkowych warto zabrać ze sobą do urzędu pracy, gdy szuka się zatrudnienia?
2. Jakie są zasady tworzenia CV?

ROZGŁOŚNIA RADIOWA

1. Wymień elementy charakterystyczne dla felietonu jako gatunku.
2. Czym felieton radiowy różni się od prasowego?

GABINET PSYCHOLOGA

1. Jakie tematy najczęściej porusza się podczas spotkania z psychologiem?
2. Kogo nazwiesz introwertykiem? Którego z poznanych bohaterów lektur obowiązkowych możesz określić tym słowem? Uzasadnij swój wybór.

STUDIO YOUTUBERA

1. Kim jest videobloger? Podaj jego cechy.
2. Odmień wyraz *youtuber* przez przypadki w liczbie pojedynczej i mnogiej.

MUZEUM REGIONALNE

1. Wyjaśnij terminy *dialekt* i *gwara*. Czy oznaczają to samo?
2. Co nazywamy regionalizmami?

SZKOŁA

1. Jaki sposób uczenia się jest w Twoim przypadku najskuteczniejszy? Dlaczego?
2. Czy uczniowie wykonują mrówczą pracę w szkole? Uzasadnij odpowiedź.

BIURO DETEKTYWISTYCZNE

1. Co łączyło mitologicznego Herkulesa z Herkulesem Poirotem?
2. Jaki pomysł na zakończenie kariery podsunął detektywowi doktor Burton?

To już wiesz

MOJA KAMIENICA
(ze zbioru *Tędy i owędy*)
Melchior Wańkowicz

→ reportaż o walce z urzędnikami o suszarnię

DWANAŚCIE PRAC HERKULESA
Agatha Christie

→ zbiór opowiadań o zagadkach rozwiązanych przez detektywa Herkulesa Poirota

POJĘCIA I ZAGADNIENIA

- **REPORTAŻ** • relacja z wydarzeń
- **FELIETON** • subiektywne spojrzenie na aktualny problem

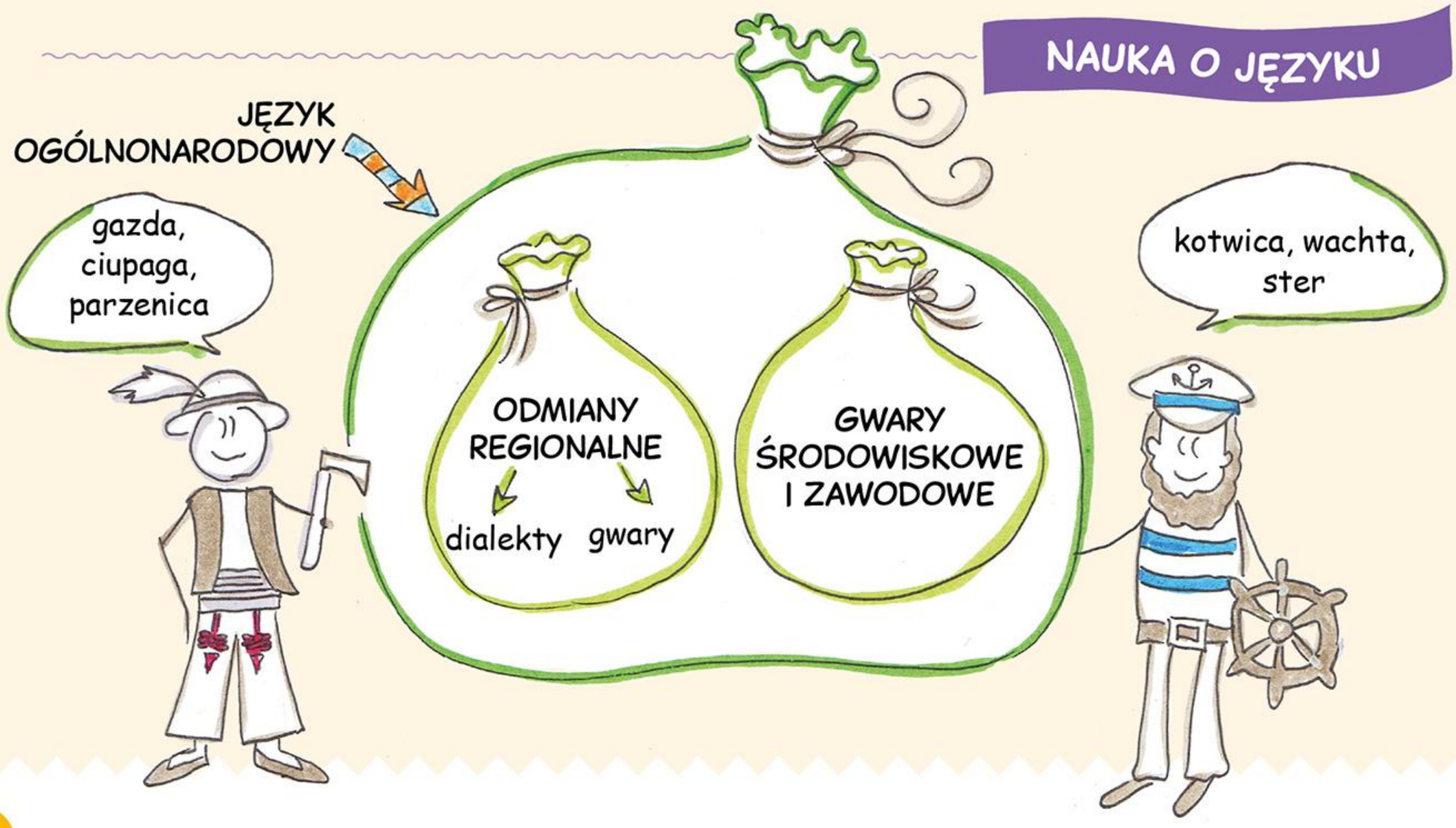
→ GATUNKI DZIENNIKARSKIE

FORMY WYPOWIEDZI

- **ŻYCIORYS**
- **CV** (CURRICULUM VITAE – przebieg życia)
- **LIST MOTYWACYJNY**

→ pisma potrzebne m.in. przy poszukiwaniu pracy

NAUKA O JĘZYKU

ROZDZIAŁ VI

RELACJE

Relacje są niezbędne do istnienia na świecie.
Masz wybór, czy zachowasz je piękne, czy brzydkie.

Sadhguru

W poszukiwaniu bliskości

Kryteria sukcesu:

- charakteryzuję podmiot liryczny w wierszu Haliny Poświatowskiej;
- przedstawiam graficznie sytuację liryczną w utworze;
- omawiam budowę wiersza.

Na początek

- W parach, bez użycia słów, pokażcie, na czym polegają bliskość i oddalenie między ludźmi. Jakie emocje wiążą się z tymi sytuacjami?

Halina Poświatowska (1935–1967)

Poetka, autorka tomików: *Hymn bałwochwalczy*, *Dzień dzisiejszy*, *Oda do rąk*, *Jeszcze jedno wspomnienie*. Przez większość życia zmagała się z ciężką chorobą serca. Konieczność leczenia się zmuszała poetkę do częstych pobytów w szpitalach i sanatoriach. W 1958 r. przeszła operację serca w Stanach Zjednoczonych, a później złożyła wniosek o stypendium w prestiżowej szkole Smith College[1], którą ukończyła po trzech latach. Efektem pobytu za granicą był reportaż *Notatnik amerykański*.

[1] czytaj: smif koledż

Poznaj autora

Halina Poświatowska

* * *

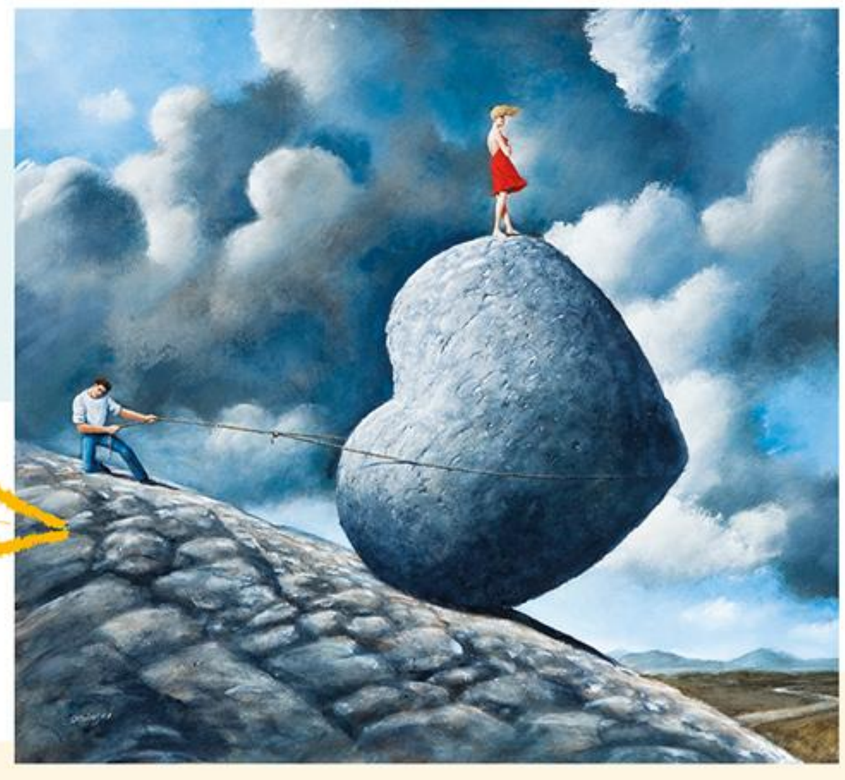
bądź przy mnie blisko
bo tylko wtedy
nie jest mi zimno

chłód wieje z przestrzeni

kiedy myślę
jaka ona duża
i jaka ja

to mi trzeba
twoich dwóch ramion zamkniętych
dwóch promieni wszechświata

(z tomu *Dzień dzisiejszy*)

Rafał Olbiński, *Miłość to ciężka praca*, 2023, własność prywatna

Czy obraz Rafała Olbińskiego jest odpowiednią ilustracją do wiersza Haliny Poświatowskiej? Uzasadnij odpowiedź, odwołując się do obydwu dzieł.

O tekście

1. W jaki sposób osoba mówiąca w wierszu wyjaśnia potrzebę bliskości? Przywołaj odpowiedni cytat.

2. Scharakteryzuj uczucia podmiotu lirycznego. Jak nazwiesz relacje, które go łączą z adresatem wiersza?

3. Co ma na myśli podmiot liryczny, kiedy mówi o chłodzie? Uzasadnij odpowiedź.

4. Wskaż w utworze Haliny Poświatowskiej przysłówki, a następnie poddaj je stopniowaniu. Ułóż z nimi zdania, które będą się odnosiły do przedstawionych w wierszu relacji między ludźmi.

5. Narysuj przestrzeń, z której wieje chłód odczuwany przez podmiot liryczny.

a) Zdecyduj o jej kształcie, pamiętając, że osobę mówiącą odgradzają od niej dwa promienie.

b) Uwzględnij proporcje między bohaterką liryczną a przestrzenią.

6. Na podstawie własnych doświadczeń podaj przykłady sytuacji, które mogły wywołać u podmiotu lirycznego potrzebę bliskości.

7. Skorzystaj z definicji i omów budowę wiersza Haliny Poświatowskiej. Uwzględnij:

- liczbę strof,
- liczbę wersów w strofie,
- rymy.

W jaki sposób zastosowana przez poetkę forma utworu wpływa na jego odbiór?

Wiersz stroficzny – podzielony na strofy, czyli zwrotki.

Wiersz stychiczny – ciągły, bez wyodrębnionych strof.

Wiersz biały – pozbawiony rymów.

Tworzę

8. W liście do koleżanki / kolegi napisz o różnych sposobach realizowania potrzeby bliskości. Podkreśl jej znaczenie w życiu człowieka.

Sprawdź, co już umiesz

Spośród lektur obowiązkowych wybierz tę, której bohater lub bohaterka ujawnia uczucia podobne do emocji podmiotu lirycznego z wiersza Haliny Poświatowskiej. Podaj tytuł tego utworu oraz imię (nazwisko, pseudonim) postaci. Uzasadnij swój wybór. W wyjaśnieniu przywołaj sytuację z lektury ilustrującą Twoją argumentację.

Dlaczego relacje z ludźmi są ważne?

Kryteria sukcesu:

- wskazuję stanowisko autorki tekstu oraz argumenty, które potwierdzają tezę;
- wyjaśniam, co wpływa na budowanie relacji i tworzenie więzi międzyludzkich;
- redaguję listę najważniejszych osiągnięć ludzkości.

Na początek

- Wyjaśnij słowa hinduskiego myśliciela stanowiące motto tego rozdziału. Przywołaj przykłady relacji, które można uznać za piękne, i takich, które należy określić jako brzydkie.

Rashmi Sirdeshpande[1]

Mieszkająca w Wielkiej Brytanii autorka książek dla dzieci i młodzieży. Z wykształcenia jest prawniczką, ale porzuciła ten zawód dla pisarstwa. Jak wspomina, już od dzieciństwa lubiła opowiadanie historii. Światową popularność przyniosła jej wydana w 2021 r. książka *Dobre wieści, czyli dlaczego świat wcale nie jest taki zły* – publikacja podnosząca na duchu i pomagająca z optymizmem spojrzeć na rzeczywistość.

[1] czytaj: raszmi s-irdeszpande

Poznaj autora

Rashmi Sirdeshpande

Dobre wieści, czyli dlaczego świat wcale nie jest taki zły

fragmenty

Żeby mieć wiarę w świat, musimy mieć wiarę w najbardziej wszędobylskich, zapracowanych, a często także najbardziej uciążliwych mieszkańców tego świata – czyli w nas. LUDZI. […] Potrzebujemy jedynie promyka światła i odrobiny NADZIEI. Jeżeli będzie w nas wystarczająco dużo dobra i jeżeli przełoży się to na wystarczającą liczbę dobrych uczynków, to tyle powinno nam wystarczyć. I hej, mam tutaj dla was **DOBRE WIEŚCI** – osobiście uważam, że faktycznie tak będzie! Że właśnie tyle wystarczy.

A jeśli ktoś będzie próbował was przekonać, że jest inaczej, mam na podorędziu kilka argumentów, których możecie użyć w dyskusji.

#1 JASNE STRONY LUDZKIEJ NATURY: JESTEŚMY EMPATYCZNI

Ludzie zazwyczaj lubią innych ludzi. Urodziliśmy się, żeby żyć w grupie, i osiągnęliśmy taki sukces jako gatunek, ponieważ potrafimy współpracować. […] Można

powiedzieć, że jesteśmy zaprogramowani, żeby **TWORZYĆ WIĘZI** z innymi ludźmi i dbać o siebie nawzajem. Empatia to jeden z najważniejszych fragmentów kodu źródłowego tego programu.

A dzięki czemu jesteśmy tacy empatyczni?

1. **JESTEŚMY UCZUCIOWI.** Nie tylko współczujemy innym ludziom, ale także współodczuwamy razem z nimi. […] Według przeprowadzonych niedawno badań, gdy patrzymy na kogoś, kto odczuwa ból, w naszym mózgu odpalają się te same neurony, które aktywują się, gdy naprawdę coś nas boli.
2. **POTRAFIMY POSTAWIĆ SIĘ W CZYJEJŚ SYTUACJI.** Okazuje się, że nie mamy problemu z przyjęciem perspektywy innej osoby. […] Nawet jeżeli ktoś bardzo się od nas różni, jesteśmy w stanie się z nim **UTOŻSAMIAĆ**. […]

Umiejętność przyjęcia odmiennej perspektywy to fundament empatii. Dzięki niej możemy zrozumieć innych ludzi oraz to, co czują i czego potrzebują. A od zrozumienia do pomocy jest już tylko jeden krok. Kolejnym krokiem jest przekucie tych chęci w czyn! W taki właśnie sposób empatia prowadzi do aktów życzliwości i współczucia.

#2 JASNE STRONY LUDZKIEJ NATURY: JESTEŚMY ŻYCZLIWI

[…] W zasadzie to jesteśmy całkiem mili.

Na co dzień możecie zaobserwować wokół siebie wiele drobnych aktów życzliwości. Ludzie:

- dzielą się z innymi,
- uśmiechają się do nieznajomych,
- pomagają innym nieść ciężkie pakunki,
- ustępują potrzebującym miejsca w autobusie czy tramwaju,
- zbierają porozrzucane śmieci,
- oddają organizacjom charytatywnym stare ubrania i zabawki,
- wysyłają listy i pocztówki do osób samotnych,
- prawią innym komplementy.

WYZWANIE Prawdopodobnie cały czas bez zastanowienia robicie takie rzeczy, dlatego tym łatwiej będzie wam przyjąć moje wyzwanie. Przez cały tydzień róbcie przynajmniej jeden dobry uczynek dziennie i obserwujcie, w jaki sposób wpływa to na innych ludzi. Pamiętajcie, żeby zrobić to, czego inni naprawdę potrzebują i co naprawdę docenią.

[…]

#3 JASNE STRONY LUDZKIEJ NATURY: JESTEŚMY KREATYWNI

Tym, co pomogło nam przetrwać jako gatunkowi, są nie tylko empatia i życzliwość, ale także kreatywność. Jesteśmy świetni w wykorzystywaniu naszej wyobraźni do tworzenia nowych idei i rozwiązywania problemów. […]

No dobrze, ale dlaczego cała ta kreatywność jest taka ważna? Z wielu powodów. Jak wiecie, jako mieszkańcy Ziemi stoimy przed całym mnóstwem wyzwań, a kreatywność **UWIELBIA** wyzwania. Ma wtedy szansę zabłysnąć.

GDY SPRAWY SIĘ KOMPLIKUJĄ ✓

... A MAMY OGRANICZONE ZASOBY CZASU LUB PIENIĘDZY ✓✓

... I SYTUACJA WYGLĄDA NIEWESOŁO ✓✓✓

... POTRZEBUJEMY PRZEŁOMU.

PORA URUCHOMIĆ KREATYWNOŚĆ! Bez kreatywności nie byłoby wynalazków i nowych sposobów działania. [...] Dzięki naszej kreatywności ujarzmiliśmy energię słońca i wiatru, wymyśliliśmy szczepionki i znaleźliśmy sposób na przetwarzanie odpadów.

Dzięki kreatywności możemy zrobić wszystko, co w naszej mocy, wykorzystując to, czym akurat dysponujemy (a bywa, że nasze zasoby są bardzo ograniczone). Dzięki kreatywności skutecznie stawiamy czoła najprzeróżniejszym wyzwaniom. Tacy właśnie jesteśmy.

#4 JASNE STRONY LUDZKIEJ NATURY: UCZYMY SIĘ NA WŁASNYCH BŁĘDACH

Nie zawsze wszystko nam wychodzi, ale potrafimy uczyć się na własnych błędach. [...] Dzięki umiejętności uczenia się i modyfikowania swojego zachowania wielu z nas zrezygnowało z plastikowych produktów jednorazowego użytku oraz ograniczyło ilość wody zużywanej podczas kąpieli. Dzięki tej samej umiejętności udało nam się przeprowadzić także dużo większe zmiany. Walczyliśmy (i nadal walczymy) o to, aby każdy człowiek, niezależnie od tego, kim jest i skąd pochodzi, był wolny, miał prawo głosu i był traktowany sprawiedliwie. [...]

Dojrzewamy, zmieniamy się. To nieodłączna część bycia człowiekiem – i bardzo dobrze. Wyobraźcie sobie tylko, co by się działo, gdybyśmy nigdy nie uczyli się na własnych błędach!

#5 JASNE STRONY LUDZKIEJ NATURY: NIE TRACIMY NADZIEI

Bardzo podoba mi się w ludziach to, że nie tracą nadziei. [...] Potrafimy zobaczyć promyk światła w ciemności. Wierzymy, że może być lepiej. Marzymy. Gdy życie daje nam w kość, nadzieja pozwala dostrzec jasną stronę codzienności i uwierzyć w lepsze jutro. [...]

Nadzieja to pierwszy krok na drodze do zmiany świata. Bez niej nie byłoby życzliwości ani kreatywności. Nie mając nadziei, nie mielibyśmy motywacji do rozwiązywania problemów. Opadlibyśmy na kanapę i pogrążylibyśmy się w apatii.

CO MOŻEMY ZROBIĆ?

Wiemy już zatem, że ludzie, ogólnie rzecz biorąc, są z natury dobrzy (uff!). Musimy jednak codziennie nad sobą pracować, żebyśmy byli:

- empatyczni,
- życzliwi,
- kreatywni,
- wyrozumiali.

Empatia, życzliwość, kreatywność i wyrozumiałość to składniki magicznej mikstury, dzięki której w świecie zachodzą zmiany – te maleńkie i te gigantyczne.

tłum. Katarzyna Dudzik

O tekście

1. Wskaż w tekście Rashmi Sirdeshpande tezę oraz argumenty, za pomocą których autorka potwierdza swoje stanowisko.

2. Przez jakie działania i postawy ludzie kształtują relacje z innymi? Odpowiedz, wykorzystując argumenty z tekstu.

3. Co w największym stopniu wpływa na budowanie relacji i tworzenie więzi międzyludzkich? Uargumentuj swoje stanowisko.

4. Rozwiń listę zawartą w #2 o kilka innych przejawów ludzkiej życzliwości.

5. Które wartości zostały wyróżnione w #4? Wskaż odpowiednie cytaty.

6. Jakie jasne strony ludzkiej natury można byłoby dopisać do tych, które w swojej książce wskazała Rashmi Sirdeshpande? Podaj co najmniej trzy propozycje.

7. W jaki sposób Twoim zdaniem ludzie mogą nad sobą pracować, by stać się osobami bardziej empatycznymi, życzliwymi, kreatywnymi, wyrozumiałymi? Odpowiedź zapisz w formie notatki.

Tworzę

8. Zastanów się, co mogłoby pomóc ludziom na świecie w tworzeniu pozytywnych relacji. Swoje przemyślenia zapisz w dowolnej formie.

9. Niech każdy z Was zapisze na karteczce pięć różnych osiągnięć cywilizacyjnych. Pracując w grupach, wybierzcie z tych propozycji trzy, które Waszym zdaniem mają największe znaczenie w życiu człowieka. Przedstawcie je na forum klasy i uzasadnijcie swój wybór. Następnie wspólnie stwórzcie klasową listę najważniejszych dokonań ludzkości. Jaki wpływ na relacje międzyludzkie mają wybrane przez Was osiągnięcia?

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Rashmi Sirdeshpande rozważa w tekście zarówno wady ludzi, jak i ich zalety.	**P**	**F**
2.	Autorka zwraca uwagę na to, że ludzie potrafią się uczyć na własnych błędach.	**P**	**F**

Komunikacja w relacjach

Kryteria sukcesu:

- definiuję komunikację jako proces społeczny;
- znam zasady komunikacji podtrzymującej relacje;
- przekształcam i formułuję wypowiedzi w taki sposób, aby służyły budowaniu relacji.

Na początek

Ze względu na budowę żyrafy jej serce jest wyjątkowo mocne i ma grubsze ścianki niż u innych zwierząt.

- Jakie skojarzenia budzą w Tobie wizerunki szakala i żyrafy? Dopasuj cechy do przedstawionych zwierząt.

moc • łagodność • apodyktyczność • siła • wrażliwość • życzliwość • dążenie do celu za wszelką cenę • otwartość • agresja

Komunikacja – porozumiewanie się ludzi, przekazywanie informacji (komunikatu). Proces komunikowania się jest zjawiskiem społecznym, zachodzi zawsze w relacji między nadawcą a odbiorcą. W obu tych funkcjach mogą wystąpić zarówno jednostka, jak i zbiorowość.

Aby komunikacja była skuteczna, odbiorca musi zrozumieć przekaz, uwzględniając intencję nadawcy oraz związki z rzeczywistością (okoliczności komunikacji, zasady obowiązujące w danej kulturze itp.).

Rodzaje komunikacji

werbalna – komunikowanie się za pomocą słów (mówionych lub pisanych)

niewerbalna – porozumiewanie się za pomocą znaków innych niż językowe, np. mowy ciała, mimiki, gestów, piktogramów, emotikonów

Magda Skotnicka

Nauczycielka, współautorka książek z zakresu edukacji, trenerka rozwoju osobistego. W pracy zarówno z dziećmi, jak i dorosłymi propaguje metodę porozumienia bez przemocy.

Poznaj autora

Magda Skotnicka

Żyrafa i szakal

fragmenty

Język żyrafy […] to **język empatii i serca**. Opiera się bowiem na **rozpoznawaniu uczuć i potrzeb** – swoich oraz drugiej osoby – i na otwartym ich wyrażaniu. **Przemoc** [w języku] […] z kolei jest […] rozumiana jako każda forma […] **stawiania się ponad drugim człowiekiem, ignorowania jego potrzeb i uczuć**. Warto tu wspomnieć, że przemoc w komunikacji może być również kierowana wobec siebie samego, jeśli własne potrzeby i uczucia stawiamy na drugim planie – warto więc pamiętać o sobie i szukać sposobów na to, by tworzyć dobre relacje z innymi bez wyrzekania się siebie. […]

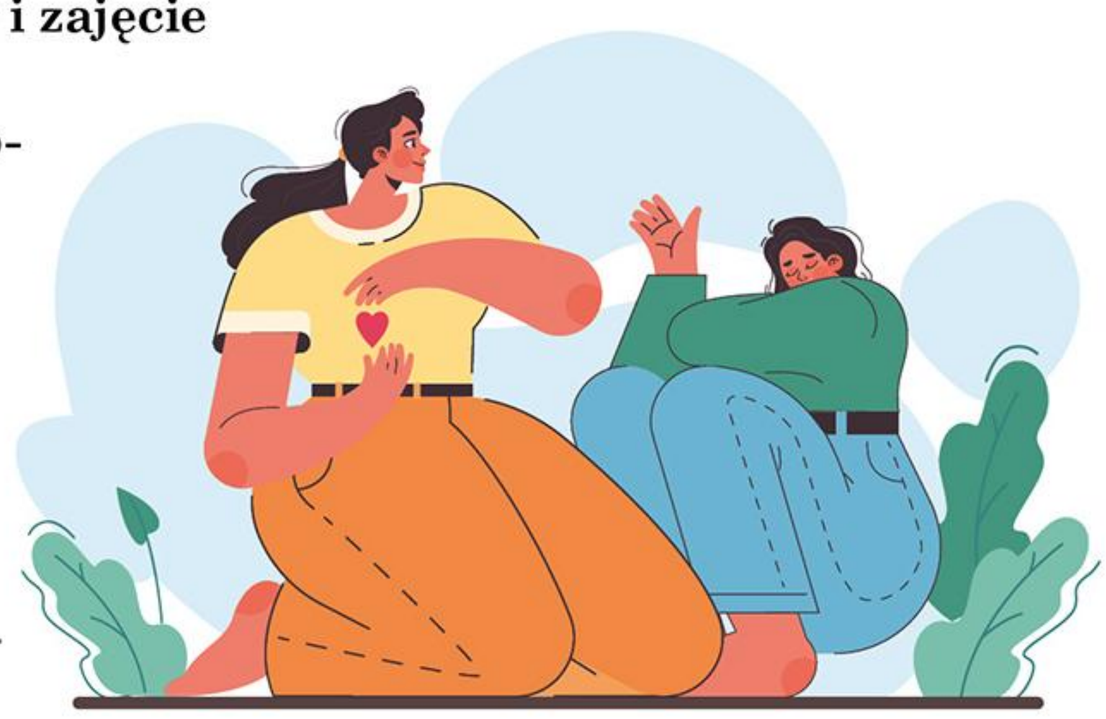
Bez względu na to, ile mamy lat, wszyscy potrzebujemy empatii i akceptacji, czyli otwartości na nasze potrzeby i gotowości do wysłuchania tego, co mamy do powiedzenia.

Język żyrafy w praktyce – czas i uwaga dla drugiej osoby

Przede wszystkim **znajdźmy czas i uwagę dla drugiej osoby.** Oderwijmy się od innych zajęć, skoncentrujmy tylko na tym, co mówi. To trudne, gdy czeka na nas masa pilnych spraw do załatwienia, ale jest kwestią naszego wyboru, czemu nadamy priorytet. Jeśli w danym momencie nie mamy możliwości, aby się skupić, powiedzmy o tym otwarcie: „Chciałbym z tobą porozmawiać, ale w tym momencie nie mogę, bo muszę zrobić pilną rzecz / muszę chwilę odpocząć / zebrać myśli. Porozmawiajmy za chwilkę / za godzinę, dobrze?" (Ważne, abyśmy dotrzymali umowy).

Zadbajmy o kontakt wzrokowy i zajęcie pozycji na równym poziomie. […]

Pozwólmy mówić drugiej osobie. Wysłuchajmy do końca, wstrzymajmy się od przerywania, nie dopowiadajmy. Czasami to bardzo trudne, bo w danym momencie ciśnie się nam na usta komentarz, boimy się, że zapomnimy, co chcieliśmy powiedzieć – dobre słuchanie wymaga od nas uważności i samodyscypliny.

Gdy druga osoba skończy mówić, możemy zadać pytania, żeby upewnić się, czy dobrze ją zrozumieliśmy. Powiedzmy własnymi słowami to, co usłyszeliśmy, lub po prostu powtórzmy dokładnie to, co powiedziała druga osoba. To wystarcza, żeby upewnić ją, że słyszymy ją tak, jak chciałaby zostać usłyszana. Bardzo ważny jest tutaj ton głosu, okazanie zainteresowania i nastawienia na odbiór drugiej osoby.

Zadbajmy o spójność tego, CO mówimy, z tym, JAK mówimy. Nasz ton głosu, mimika, postawa powinny podkreślać treść komunikatu. Jeśli np. chcemy wyrazić dezaprobatę, bądźmy poważni i stanowczy. Jeśli będziemy się w takiej sytuacji uśmiechać (żeby złagodzić komunikat), to nasz rozmówca będzie zdezorientowany.

Okażmy zrozumienie i akceptację dla wszystkich uczuć, które przeżywa druga osoba – również tych trudnych. Nie warto […] dzielić emocji na dobre i złe – wszystkie bowiem rodzą się z potrzeb i wszystkie są równie ważne. […] Ważne jest, aby nie narzucać przy tym swoich interpretacji i ocen tego, jak czuje się druga osoba […].

1. Na podstawie tekstu Magdy Skotnickiej zdefiniuj język szakala i język żyrafy.

a) Określ, jaki wpływ ma każdy z nich na relacje międzyludzkie.

b) Wyjaśnij znaczenie podanych niżej pojęć. W razie potrzeby skorzystaj ze słownika. Które z nich przyporządkujesz do języka szakala, a które – do języka żyrafy?

manipulacja językowa • etyka słowa • hejt • grzeczność językowa • mowa nienawiści

2. Co autorka mówi na temat dbania o dobre relacje? Podaj przykłady zachowań, które uważa za ważne w procesie komunikacji.

E **3.** Który z podanych cytatów dotyczy parafrazowania? Wybierz poprawną odpowiedź.

A. *Okażmy zrozumienie i akceptację dla wszystkich uczuć* […].

B. […] *powtórzmy dokładnie to, co powiedziała druga osoba.*

C. […] *wstrzymajmy się od przerywania, nie dopowiadajmy*.

D. *Powiedzmy własnymi słowami to, co usłyszeliśmy* […].

4. Przekształć komunikaty zapisane w języku szakala na język żyrafy.

- Przestań się mazać!
- Wyjdź stąd!
- To jest łatwe, a ty tego nie rozumiesz!
- Dlaczego nigdy nie robisz tego, o co cię proszę?
- Nie pograsz w grę, jak nie posprzątasz bałaganu!

5. Zilustrujcie podane rady za pomocą dialogów zapisanych językiem żyrafy.

a) *Pozwólmy mówić drugiej osobie.*

b) *Gdy druga osoba skończy mówić, możemy zadać pytania, żeby upewnić się, czy dobrze ją zrozumieliśmy.*

c) *Okażmy zrozumienie i akceptację dla wszystkich uczuć* […].

Chcę więcej!

Mit 1
Wolność słowa oznacza, że mogę także obrażać innych ludzi.

Mit 2
W żartach można hejtować – to nic złego.

Mit 3
Słowa nie mają żadnego wpływu na rzeczywistość.

Mit 4
Reagowanie na mowę nienawiści i tak nic nie da.

Mit 5
Obrażanie w internecie jest mniej szkodliwe od tego w świecie realnym.

Mit 6
Każda krytyka jest mową nienawiści.

Fakt 1
Ofiarami agresji językowej częściej są osoby postrzegane jako inne (np. mające odmienne poglądy lub kolor skóry, osoby z niepełnosprawnością lub doświadczeniem uchodźczym).

Fakt 2
Dzielenie ludzi na lepszych i gorszych przyczynia się do rozpowszechniania mowy nienawiści.

▶ Zaplanuj kampanię przeciwko mowie nienawiści – wybierz jeden z mitów, a następnie zaproponuj działania, które pomogą go obalić.

Telefon zaufania Rzecznika Praw Dziecka:
800 12 12 12

Telefon zaufania dla ofiar przemocy w rodzinie „Niebieska Linia”:
800 12 00 02

hejt – obraźliwa, krzywdząca wypowiedź będąca przejawem wrogości wobec kogoś; także ogół tego rodzaju opinii

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Z artykułu wynika, że komunikowanie się jest świadomym procesem, który wymaga zaangażowania.	**P**	**F**
2.	Zdaniem autorki dobra komunikacja to taka, w której skupiamy się tylko na potrzebach i oczekiwaniach rozmówcy.	**P**	**F**

Dlaczego tak trudno rozmawiać o śmierci?

Kryteria sukcesu:

- charakteryzuję bohaterów lektury;
- oceniam ich postawy wobec choroby;
- interpretuję elementy graficzne plakatu w kontekście utworu literackiego.

Na początek

- Wyjaśnij znaczenie związku frazeologicznego *stawić czoła*. Zastosuj go w zdaniu przedstawiającym sytuację, którą uważasz za trudną.

Éric-Emmanuel Schmitt[1] (ur. 1960)

Poznaj autora

Francuski publicysta i pisarz, znany na świecie przede wszystkim jako twórca sztuk teatralnych. Z wykształcenia jest filozofem. Pierwszą powieść napisał w wieku jedenastu lat. W Polsce wydano m.in. jego utwory *Ewangelia według Piłata*, *Pan Ibrahim i kwiaty Koranu*, *Kiedy byłem dziełem sztuki*, *Oskar i pani Róża*, *Marzycielka z Ostendy*, *Trucicielka*, *Tajemnica pani Ming*, *Zazdrośnice*. Schmitt jest muzykiem amatorem. Obecnie mieszka w Belgii.

[1] czytaj: erik emanjuel szmit

Éric-Emmanuel Schmitt

Oskar i pani Róża

fragmenty

[*Bohaterem powieści jest dziesięcioletni Oskar chorujący na białaczkę. Chłopiec nawiązuje relację z wolontariuszką, panią Różą, która jest kobietą tajemniczą i ekscentryczną. Słuchając opowieści o jej przygodach, odkrywa bogactwo ludzkiego doświadczenia i godzi się z nadchodzącą śmiercią. Pani Róża zachęca chłopca do pisania listów do Pana Boga. Wymyśla mu także zadanie: Oskar ma przeżyć każdy z dwunastu dni tak, jakby to było dziesięć kolejnych lat życia*].

Francuski tytuł *Oscar et la dame rose* dosłownie znaczy „Oskar i różowa pani". Nawiązuje do koloru fartuchów, które noszą we Francji wolontariuszki opiekujące się chorymi.

[Po operacji][1]

Szpital to cholernie sympatyczne miejsce: pełno tu uśmiechniętych dorosłych, którzy głośno mówią, jest też mnóstwo zabawek i panie wolontariuszki, które chcą się bawić z dziećmi, i są koledzy, na których zawsze można liczyć, tacy jak Bekon, Einstein czy Pop Corn, jednym słowem, szpital to sama radość, jeżeli jest się mile widzianym pacjentem.

Ja przestałem być mile widziany. Od czasu przeszczepu szpiku czuję, że nie jestem mile widziany. Kiedy doktor Düsseldorf[2] bada mnie rano, nie ma już do mnie serca, rozczarowuję go. Patrzy na mnie bez słowa, jakbym popełnił jakiś błąd. […] I im dłużej doktor Düsseldorf milczy ze swoją zmartwioną miną, tym bardziej ja czuję się winny. Zrozumiałem już, że stałem się złym pacjentem, pacjentem, który podważa wiarę w nieograniczone możliwości medycyny.

Myśli lekarza są zaraźliwe. Teraz już wszyscy na naszym piętrze: pielęgniarki, praktykanci i sprzątaczki, patrzą na mnie tak samo. Martwią się, kiedy jestem w dobrym humorze; zmuszają się do śmiechu, kiedy powiem jakiś dowcip. Nie chichramy się już jak dawniej.

Tylko ciocia Róża się nie zmieniła. Moim zdaniem, za stara jest na to, żeby się zmieniać. Poza tym jest za bardzo ciocią Różą. Cioci Róży nie muszę Ci, Panie Boże, przedstawiać, to Twoja stara kumpelka, to ona kazała mi do Ciebie napisać. Problem tylko w tym, że jestem jedynym, który nazywa ją ciocią Różą. Musisz więc postarać się zrozumieć, o kim mówię: ze wszystkich pań w różowych fartuchach, które przychodzą z zewnątrz, żeby spędzać czas z chorymi dziećmi, ona jest najstarsza. […]

– Ciociu Różo, dlaczego nikt mi nie mówi, że umrę?

Spogląda na mnie. Czy zachowa się tak jak wszyscy? Proszę cię, […] wytrzymaj, nie zatykaj uszu!

– Czemu chcesz, żeby ci to mówiono, skoro sam wiesz, Oskarze!

Uff, usłyszała.

– Wydaje mi się, ciociu, że oni chcieliby widzieć ten szpital innym, niż naprawdę jest. Jakby człowiek przychodził do szpitala tylko po to, żeby wyzdrowieć. A przecież przychodzi się tutaj także po to, żeby umrzeć.

– Masz rację, Oskarze. Myślę zresztą, że popełnia się ten sam błąd w stosunku do życia w ogóle. Zapominamy, że życie jest kruche, delikatne, że nie trwa wiecznie. Zachowujemy się wszyscy, jakbyśmy byli nieśmiertelni.

– Moja operacja się nie udała, ciociu Różo?

Ciocia Róża nie odpowiedziała. To był jej sposób na to, żeby powiedzieć tak. Kiedy już była pewna, że zrozumiałem, podeszła do mnie i szepnęła błagalnym tonem:

– Oczywiście niczego ci nie mówiłam. Przysięgasz?

– Przysięgam.

Przez chwilę nic nie mówiliśmy, żeby przetrawić te wszystkie nowe myśli.

[Przyjazd rodziców]

Szanowny Panie Boże,

Brawo! Jesteś bardzo mocny. Nie zdążyłem jeszcze wysłać listu, a Ty już dajesz mi odpowiedź. Jak Ty to robisz?

---

[1] śródtytuły dodane przez autorki podręcznika

[2] czytaj: diseldorf

Dziś rano w świetlicy grałem w szachy z Einsteinem, kiedy Pop Corn przyszedł mnie uprzedzić.

– Przyjechali twoi rodzice.

– Moi rodzice? Niemożliwe. Przyjeżdżają tylko w niedziele.

– Widziałem samochód, czerwonego jeepa[3] z białą plandeką.

– Niemożliwe.

Wzruszyłem ramionami i dalej grałem z Einsteinem. Ale głowę miałem zajętą i Einstein zabierał mi wszystkie pionki, co mnie jeszcze bardziej rozdrażniło. A mówimy na niego Einstein nie dlatego, że jest bardziej inteligentny od innych, ale dlatego, że ma dwa razy większą głowę. Podobno w środku jest woda. Szkoda, bo gdyby to był mózg, Einstein pewnie dokonałby wielkich rzeczy.

Przerwałem grę, kiedy zorientowałem się, że przegram, i poszedłem za Pop Cornem do sali wychodzącej na parking. Miał rację: przyjechali moi rodzice.

Trzeba Ci wiedzieć, Panie Boże, że mieszkamy daleko stąd. Kiedy sam tam mieszkałem, nie zdawałem sobie z tego sprawy, ale teraz, kiedy już tam nie mieszkam, uważam, że to naprawdę daleko. Dlatego też rodzice odwiedzają mnie tylko raz w tygodniu, w niedzielę, ponieważ w niedzielę nie pracują, ja zresztą też nie.

[…]

Wróciłem do pokoju i czekałem na rodziców. Z początku nie zdawałem sobie sprawy z upływu czasu, bo byłem strasznie zdyszany, potem uświadomiłem sobie, że piętnaście razy zdążyliby już do mnie przyjść.

Nagle domyśliłem się, gdzie są. Wymknąłem się na korytarz. Kiedy nikt nie widział, zszedłem po schodach, a potem w półmroku dotarłem do gabinetu doktora Düsseldorfa.

Bingo! Byli tam. Zza drzwi dobiegały mnie głosy. Ponieważ zmęczyłem się schodzeniem, postanowiłem, zanim otworzę drzwi, odczekać kilka sekund, aż serce przestanie mi walić. I wtedy się wszystko wydało. Usłyszałem to, czego nie powinienem był usłyszeć. Moja matka szlochała, doktor Düsseldorf powtarzał: „Zrobiliśmy, co w naszej mocy, proszę mi wierzyć", a ojciec odpowiadał zdławionym głosem: „Nie wątpię, doktorze, nie wątpię".

Stałem z uchem przytkniętym do żelaznych drzwi. Nie wiem, co było zimniejsze, metal czy ja?

Potem doktor Düsseldorf zapytał:

– Chcecie państwo go ucałować?

– Nie będę miała odwagi – powiedziała moja matka.

– Nie powinien widzieć nas w takim stanie – dodał ojciec.

I wtedy zrozumiałem, że moi rodzice to tchórze. Gorzej: tchórze, którzy biorą mnie za tchórza! Z gabinetu dobiegł odgłos przesuwanych krzeseł, więc domyśliłem się, że zaraz wyjdą, i otworzyłem najbliższe drzwi.

W ten sposób znalazłem się w szafie na szczotki, gdzie spędziłem resztę przedpołudnia, bo nie wiem, czy Ci wiadomo, Panie Boże, że szafy na szczotki można otworzyć od zewnątrz, ale nie od wewnątrz, jakby bano się, że w nocy szczotki, kubły i szmaty do podłogi stamtąd prysną!

tłum. Barbara Grzegorzewska

---

[3] czytaj: dżipa

O tekście

1. Przedstaw Oskara. Powiedz, co sądził na temat pobytu w szpitalu. Dlaczego nazywał siebie *złym pacjentem*?

2. Wskaż, w jaki sposób nieudana operacja chłopca wpłynęła na zachowanie innych ludzi w stosunku do niego. Określ, jakie emocje i myśli mogły towarzyszyć wskazanym osobom w tej sytuacji.

doktor Düsseldorf | inni pracownicy szpitala | rodzice Oskara | pani Róża

3. Wybierz poprawne dokończenie zdania. W czasie podsłuchanej rozmowy doktora z rodzicami Oskar dowiedział się, że

A. czeka go kolejny przeszczep szpiku.
B. lekarze nie są już w stanie mu pomóc.
C. przeprowadzona operacja się nie udała.
D. rodzice nie mogą go częściej odwiedzać.

4. Dlaczego bohaterowi tak bardzo zależało na tym, aby rozmawiać o śmierci? Co sprawiło, że zaczął inaczej myśleć o swojej sytuacji?

5. Jak sądzicie, z jakich przyczyn ludzie wolą unikać podejmowania trudnych tematów? Porozmawiajcie o tym w klasie.

Tworzę

6. Przeczytaj, co Oskar mówił i myślał na temat swoich rodziców:

- *Boją się mnie. Boją się ze mną rozmawiać. A im bardziej się boją, tym bardziej mam wrażenie, że jestem potworem. Dlaczego ich tak przerażam? Jestem aż tak brzydki? Śmierdzę? Kompletnie zidiociałem?*
- *Moi rodzice są głupi!*
- *Moi rodzice to tchórze, którzy biorą mnie za tchórza!*

Jak sądzisz, dlaczego chłopiec w taki sposób wypowiadał się o najbliższych? Zapisz swoje wnioski.

7. Wskaż bohatera lektury obowiązkowej, do którego można odnieść słowa pani Róży: *Zapominamy, że życie jest kruche, delikatne, że nie trwa wiecznie. Zachowujemy się wszyscy, jakbyśmy byli nieśmiertelni.* Podaj tytuł i autora tekstu. W pisemnej wypowiedzi przedstaw wybraną postać i uzasadnij swoją decyzję.

Sprawdź, co już umiesz

Na plakacie za pomocą różnych elementów graficznych zaprezentowano interpretację utworu *Oskar i pani Róża*. Wybierz dwa z nich i wyjaśnij ich sens w kontekście tej lektury.

Plakat do przedstawienia *Oskar i pani Róża*, reż. Edyta Listek, Chorzowskie Centrum Kultury, 2022

Symbole w utworze Jarosława Marka Rymkiewicza

Kryteria sukcesu:

- analizuję sytuację liryczną ukazaną w wierszu Jarosława Marka Rymkiewicza;
- wyjaśniam symboliczne znaczenie motywów występujących w tekstach kultury;
- używam środków poetyckich w tworzonych opisach.

Na początek

- Wymień pięć elementów znajdujących się na obrazie. Dobierz do nich odpowiednie epitety, porównania, przenośnie, a następnie ustnie opisz obraz Stanisława Kamockiego.

Stanisław Kamocki, *Sad*, pocz. XX w., Muzeum Narodowe w Warszawie

Jarosław Marek Rymkiewicz (1935–2022)

Poznaj autora

Polski poeta, publicysta, dramaturg, krytyk literacki. Studiował filologię polską na Uniwersytecie Łódzkim, a później pracował w Instytucie Badań Literackich PAN. W okresie PRL był związany z opozycją. W swojej twórczości literackiej często poruszał tematy związane z historią, kulturą oraz duchowym dziedzictwem Polski. Badał m.in. życie i dorobek wybitnych romantyków (tomy: *Aleksander Fredro jest w złym humorze*, *Juliusz Słowacki pyta o godzinę*, *Żmut* – o Adamie Mickiewiczu). W 2003 r. został uhonorowany Nagrodą Literacką „Nike" za wydany rok wcześniej tom wierszy *Zachód słońca w Milanówku*.

Milanówek – zabytkowa willa z początku XX w.

Milanówek, w którym mieszkał Jarosław Marek Rymkiewicz, nazywany jest miastem ogrodem. Zwracają w nim uwagę zabytkowe aleje drzew i urokliwe wille z okresu międzywojennego ukryte wśród zieleni.

- Na podstawie mapy (w wersji papierowej lub internetowej) określ położenie Milanówka. Weź pod uwagę kierunki geograficzne oraz sąsiedztwo większych miast. W którym województwie leży ta miejscowość?

Jarosław Marek Rymkiewicz

Wiosna w Milanówku

Zakwita czarna sosna nie znam jej imienia
Duch sosny jest widoczny bo w kwiaty się zmienia

Zakwita czarna sosna i krzyczą wiewiórki
Bóg jest tuż obok – w sadzie chodzą Jego córki

Jedna to tamta jabłoń – druga jest morelą
Ta ma kwiatki różowe a tamte się bielą

Światło bije od sosen dębów i wisienek
Za płotem na rowerze przejeżdża pan Zenek

I nawet w suchych liściach w ich tu obecności
Jest teraz trochę światła i trochę ciemności

I złamane gałązki moje przyjaciółki
Wezwane są wieczornym wołaniem kukułki

Nie pytaj mnie czy Bóg się jeszcze kiedyś wcieli
Stań przy mnie – tutaj w świetle sosen grusz moreli

(z tomu *Zachód słońca w Milanówku*)

O tekście

1. Wybierz kolor reprezentujący treść utworu. Następnie zaprojektuj symbol związany z wierszem *Wiosna w Milanówku*.

2. Narysuj obrazek ilustrujący tekst Jarosława Marka Rymkiewicza. Podziel się efektami pracy z koleżanką / kolegą z ławki lub na forum klasy. Wskażcie podobieństwa i różnice między Waszymi rysunkami.

3. Na podstawie tytułu podaj czas i miejsce sytuacji lirycznej.

4. Określ nastrój wiersza. Co Twoim zdaniem go buduje?

5. Opisz, w jaki sposób zostały zaprezentowane w utworze drzewa. Jakie cechy autor im nadał? Nazwij zastosowany przez niego środek poetycki.

6. Wskaż fragmenty tekstu, w których ujawnia się podmiot liryczny. Omów relacje łączące go z przedstawionym miejscem. Do kogo się zwraca i z jaką prośbą?

7. Co daje celowe zrezygnowanie w wierszu z zasad interpunkcji? Wyobraź sobie, że jesteś korektorem – wskaż miejsca, w których powinny się znaleźć znaki przestankowe.

8. Zastanówcie się, które z elementów ukazanych w wierszu mają charakter symboliczny. Wyjaśnijcie ich przenośne znaczenie. Określcie na ich podstawie, co jest tematem utworu Jarosława Marka Rymkiewicza.

9. Przyjrzyj się symbolowi i obrazkowi narysowanym przez Ciebie na początku lekcji oraz przypomnij sobie kolor dobrany do wiersza. Czy teraz uważasz, że warto byłoby coś zmienić, aby Twoje wizualizacje lepiej oddawały atmosferę i przesłanie utworu? Uzasadnij swoją odpowiedź.

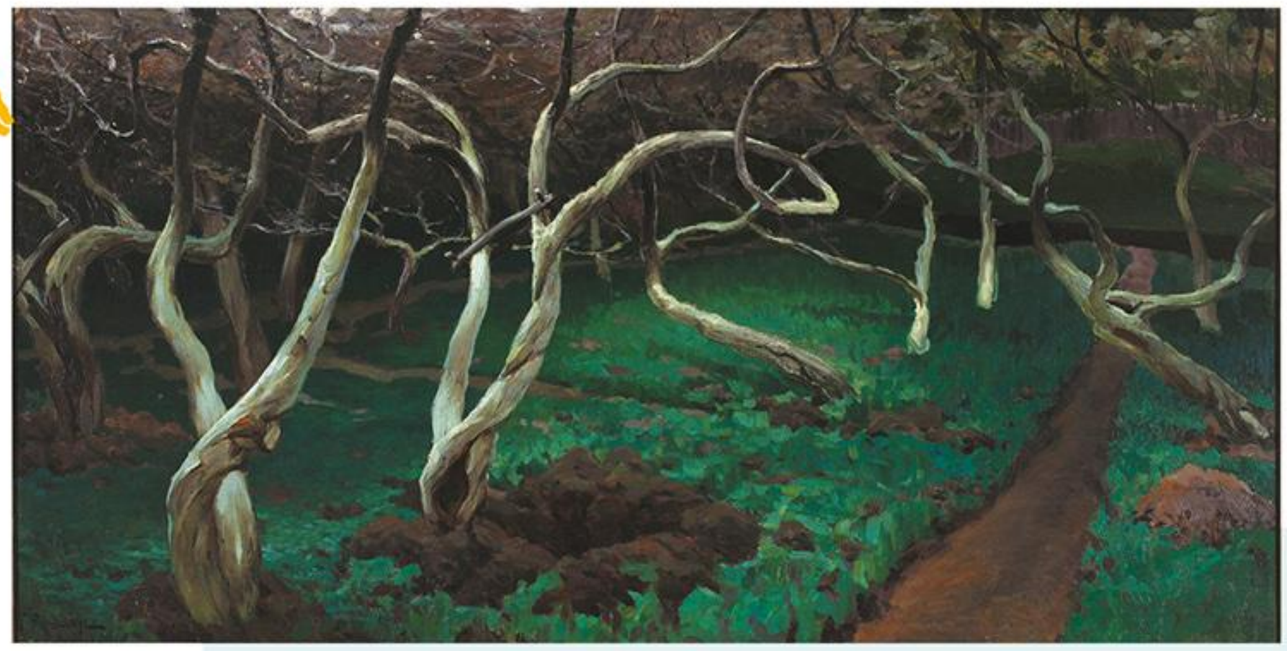
Tworzę

10. Opisz swój wymarzony sad lub ogród. Zwróć uwagę na występujące w nim rośliny i zwierzęta. Zastosuj różnorodne epitety, porównania i przenośnie, dzięki którym będzie można odczuć, jakie relacje łączą Cię z tym miejscem.

Chcę więcej!

Symbolizm to kierunek artystyczny obecny w poezji i sztukach plastycznych. Powstał we Francji i Belgii w drugiej połowie XIX w. Opierał się na założeniu, że rzeczywistość, którą odbieramy zmysłami, jest czymś przemijającym i pozornym. Oprócz niej istnieje niedostępny zmysłom prawdziwy, idealny świat. Nie da się go zinterpretować w sposób rozumowy – prawdę o nim można wyrazić jedynie za pomocą symbolu.

- Wskaż elementy obrazu, które można uznać za symbole. Wyjaśnij ich znaczenie.
- Czy dzieło Ferdynanda Ruszczyca mogłoby stanowić ilustrację do wiersza Jarosława Marka Rymkiewicza? W uzasadnieniu odwołaj się zarówno do tekstu, jak i do obrazu.

Ferdynand Ruszczyc, *Stare jabłonie*, 1900, Muzeum Narodowe w Warszawie

Sprawdź, co już umiesz

Uzupełnij zdania informacjami dotyczącymi wiersza *Wiosna w Milanówku* i zapisz je w zeszycie.

Tematem utworu Jarosława Marka Rymkiewicza jest...
Podmiot liryczny opisuje..., by ukazać...

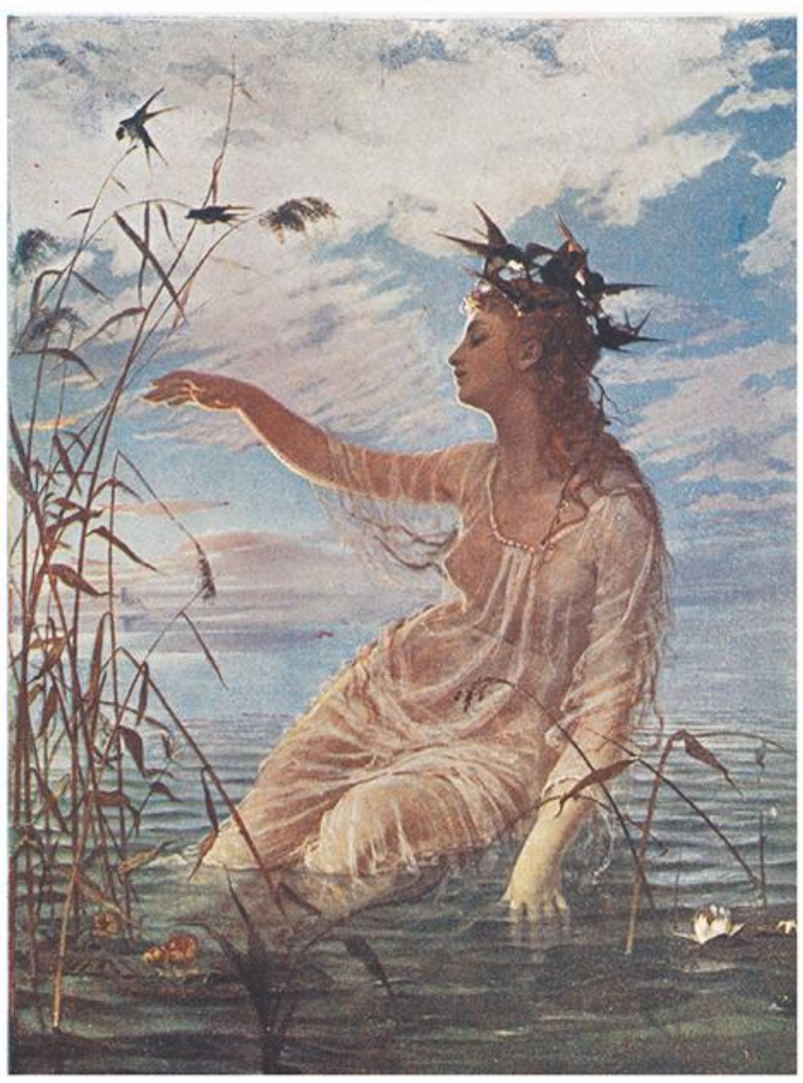
Relacje z ojczyzną w utworze Jana Lechonia

Kryteria sukcesu:

- analizuję przedstawienie bohaterów literackich w różnych utworach;
- wyjaśniam charakter relacji między podmiotem lirycznym a ojczyzną;
- tworzę katalog użytych w wierszu środków poetyckich.

Na początek

- Przypomnij, kim była przedstawiona postać.
  - W jakiej lekturze obowiązkowej występuje? Kto jest autorem tego dzieła?
  - Skąd wzięło się imię bohaterki?
  - Co stało się z Goplaną we wspomnianym utworze?
- Opisz wygląd postaci na podstawie tekstu i ilustracji.

Tytus Pilecki, *Goplana*, 1920

SKIERKA

[…]
I patrz! patrz! lekka i gibka,
Skoczyła z wody jak rybka,
Na niezabudek[1] warkoczu
Wiesza się za białe rączki,
A stopą po fal przezroczu
Brylantowe iskry skrzesza[2].
Ach, czarowna! któż odgadnie,
Czy się trzyma z fal obrączki?
Czy się na powietrzu kładnie?
Czy dłonią na kwiatach się wiesza?

CHOCHLIK

Ona ma wianek na głowie…
Czy to kwiaty? czy sitowie?

SKIERKA

O nie… to na włosach wróżki
Uśpione leżą jaskółki.
Tak powiązane za nóżki
Kiedyś, w jesienny poranek,
Upadły na dno rzeczułki:
Rzeczułka rzuciła wianek,
Wianek czarny jak hebany
Na złote włosy Goplany.

[1] niezabudki – niezapominajki
[2] skrzesza – krzesze

Jan Lechoń[1]

Goplana

Cóż to? Więc to naprawdę? Więc to jutro rano
Już znikasz: nasz kraj smutny opuszczasz, Goplano?
I zanim babie lato swe nici rozprzędzie,
Nim będą jarzębiny – już Ciebie nie będzie?
Tak jak stado żurawi, co wysoko płynie,
Jak jaskółki przez pierwsze chłody wystraszone,
Ty także nie chcesz zostać w tej smutnej krainie
I tęskniąc do nas ciągle, lecisz w obcą stronę.
Jak to? Nie chcesz zobaczyć, jak liść spada z klonów,
Ni mgieł, co snuć się będą wśród pustych zagonów,
Jak buki na czerwono będą płonąć w górze,
Ani słuchać tej ciszy jesiennej w naturze?
Nie chcesz, śpiąca pod lodem u jeziora brzegu,
Słyszeć przez sen, jak wichry wieją na mogiły,
Ani dzwonków od sanek, ni skrzypienia śniegu,
Ani dzwonów, co będą na pasterkę biły.
Ach! odejść chcesz od zbrodni straszliwszych niż baśnie,
Od których by zadrżało serce Balladyny,
Lecz krew, co tu spłynęła, nie z naszej jest winy.
Poczekaj! Wszystko przejdzie, uciszy się, zaśnie,
Zostań z nami, Goplano! Wypłyń nocą, biała,
Nad srebrem oświecone granatowe tonie
I rozpleć swoje włosy i połóż swe dłonie
Na wierzbie, którąś przecież tak bardzo kochała,
Wśród woni, co się leją taką nocą ciepłą,
Przejdź cicho po ogrodzie i idź wśród rabatów,
I z bratków, i z nasturcji, i ze wszystkich kwiatów
Zmywaj wodą z jeziora naszą krew zakrzepłą.

Nowy Jork, 1943 r.

---

[1] biogram Jana Lechonia – *zob. s.* 41

O tekście

1. Przyjrzyj się tytułowi i pierwszym wersom utworu. Jakich środków poetyckich używa podmiot liryczny, zwracając się do bohaterki?

2. Wymień inną postać literacką wspomnianą w tekście. Kim jest? Jakie relacje łączą ją z tytułową Goplaną?

3. Porównaj bohaterki wymienione w wierszu. Wskaż podobieństwa i różnice między nimi – weź pod uwagę ich pragnienia i cechy charakteru.

4. Omów sytuację liryczną w utworze Lechonia. Ustal, od czego ucieka Goplana. Opisz miejsce, które opuszcza – wykorzystaj odpowiednie fragmenty tekstu i aluzje literackie.

Aluzja literacka – wyraźne i świadome nawiązanie do innego utworu literackiego (czasu, miejsca akcji, bohatera, zdarzenia), które czytelnik powinien zauważyć i odpowiednio zrozumieć. Dzięki aluzji tekst jest wielowymiarowy i daje odbiorcy możliwość dostrzeżenia ukrytych powiązań między dziełami oraz tematami. Zabieg ten pozwala autorowi przekazać myśl w skróconej formie, bez konieczności obszernego wyjaśniania. Aluzje mogą wywołać określone nastroje lub uczucia, ponieważ opierają się na już istniejących skojarzeniach. Przykładem aluzji literackiej jest nawiązanie do wiersza Juliusza Słowackiego *Testament mój* w powieści Aleksandra Kamińskiego *Kamienie na szaniec.*

5. Wyjaśnij, jaki jest związek osoby mówiącej z miejscem opisanym w tekście. Przywołaj apele kierowane przez podmiot liryczny do Goplany. Jakie intencje mu towarzyszą? Dlaczego?

6. Określ, jaki jest nastrój wiersza. Uzasadnij odpowiedź.

7. Wskaż inne nawiązania do dramatu Słowackiego w utworze Jana Lechonia. W jakim celu poeta je wykorzystał?

8. Zwróć uwagę na datę powstania wiersza. Przywołaj kontekst historyczny i biograficzny, a następnie wyjaśnij ich związek z tekstem.

9. Zastanówcie się, jakie relacje łączą podmiot liryczny z ojczyzną. Odpowiedź uzasadnijcie przynajmniej dwoma argumentami.

Tworzę

10. Jan Paweł II napisał: *Ojczyzna jest naszą matką ziemską. Polska jest matką szczególną. Niełatwe są jej dzieje, zwłaszcza na przestrzeni ostatnich stuleci. Jest matką, która wiele przecierpiała i wciąż na nowo cierpi. Dlatego też ma prawo do miłości szczególnej.*

Wyjaśnij, co oznaczają te słowa. Czy zacytowana wypowiedź może stanowić komentarz do wiersza Jana Lechonia? Uzasadnij swoje stanowisko, odwołując się do fragmentów utworu *Goplana*.

Sprawdź, co już umiesz

Wybierz poprawne dokończenie zdania. Wypowiedź skierowana do bohaterki lirycznej w wierszu Jana Lechonia ma charakter

A. ostrzeżenia. **B.** pochwały. **C.** rozkazu. **D.** prośby.

Kulturalna wymiana poglądów kluczem do dobrych relacji

Kryteria sukcesu:

- znam i stosuję zasady dotyczące dyskutowania;
- wiem, w jaki sposób wymiana poglądów wpływa na relacje z innymi;
- formułuję opinię na temat poruszany w dyskusji.

Na początek

- Wyjaśnij, na czym polega różnica między rozmowami osób przedstawionych na zdjęciach. Zwróć uwagę na gesty i mimikę dyskutantów. Jakimi określeniami możesz opisać obie wymiany zdań?

Dyskusja – wymiana opinii między osobami o różnych poglądach. Zwykle polega na bezpośredniej rozmowie, choć może mieć również formę pisemną. Jej celem jest osiągnięcie porozumienia, często także przekonanie rozmówcy, który ma odmienne zdanie. Służy temu wykorzystanie trafnych argumentów i przykładów, a także użycie środków retorycznych.

Etapy skutecznej dyskusji

Sformułowanie problemu → Zgłaszanie pomysłów, jak go rozwiązać → Krytyka zebranych propozycji, odrzucenie części z nich → Wnioski – uzasadnienie przyjętych rozwiązań

Odmiany dyskusji

Dyskusja nieformalna –

wymiana poglądów, w której biorą udział na równych prawach wszyscy zainteresowani. Uczestnicy wypowiadają się swobodnie i bez przygotowania, a prowadzący wyłącznie inicjuje dyskusję i kontroluje czas.

Przykład:

- **Burza mózgów** – dyskusja oparta na spontanicznych wypowiedziach. Polega na zebraniu jak największej liczby pomysłów, dzięki którym uda się rozwiązać problem.

Dyskusja sformalizowana –

dyskusja tocząca się zgodnie z jasno określonymi zasadami (dotyczącymi np. czasu bądź kolejności wypowiedzi). Często wypowiadają się w niej tylko wybrane osoby.

Przykład:

- **Dyskusja panelowa** – dyskusja z udziałem specjalistów. Prowadzona jest przez moderatora, który zadaje pytania i wskazuje kolejne osoby mające na nie odpowiedzieć, a na koniec podsumowuje to, co zostało powiedziane. Może także udzielać głosu przysłuchującej się publiczności.

ZASADY DYSKUTOWANIA

- ✓ Daj każdemu szansę się wypowiedzieć.
- ✓ Skup się na temacie dyskusji i na faktach.
- ✓ Uważnie słuchaj swoich przedmówców.
- ✓ Zwracaj się do innych uczestników z szacunkiem, nie prowokuj ich i nie obrażaj.
- ✓ Nie przerywaj rozmówcom, nie wchodź im w słowo.
- ✓ Mów zwięźle, unikaj dygresji (odchodzenia od tematu).
- ✓ Trzymaj się wyznaczonego czasu wypowiedzi.

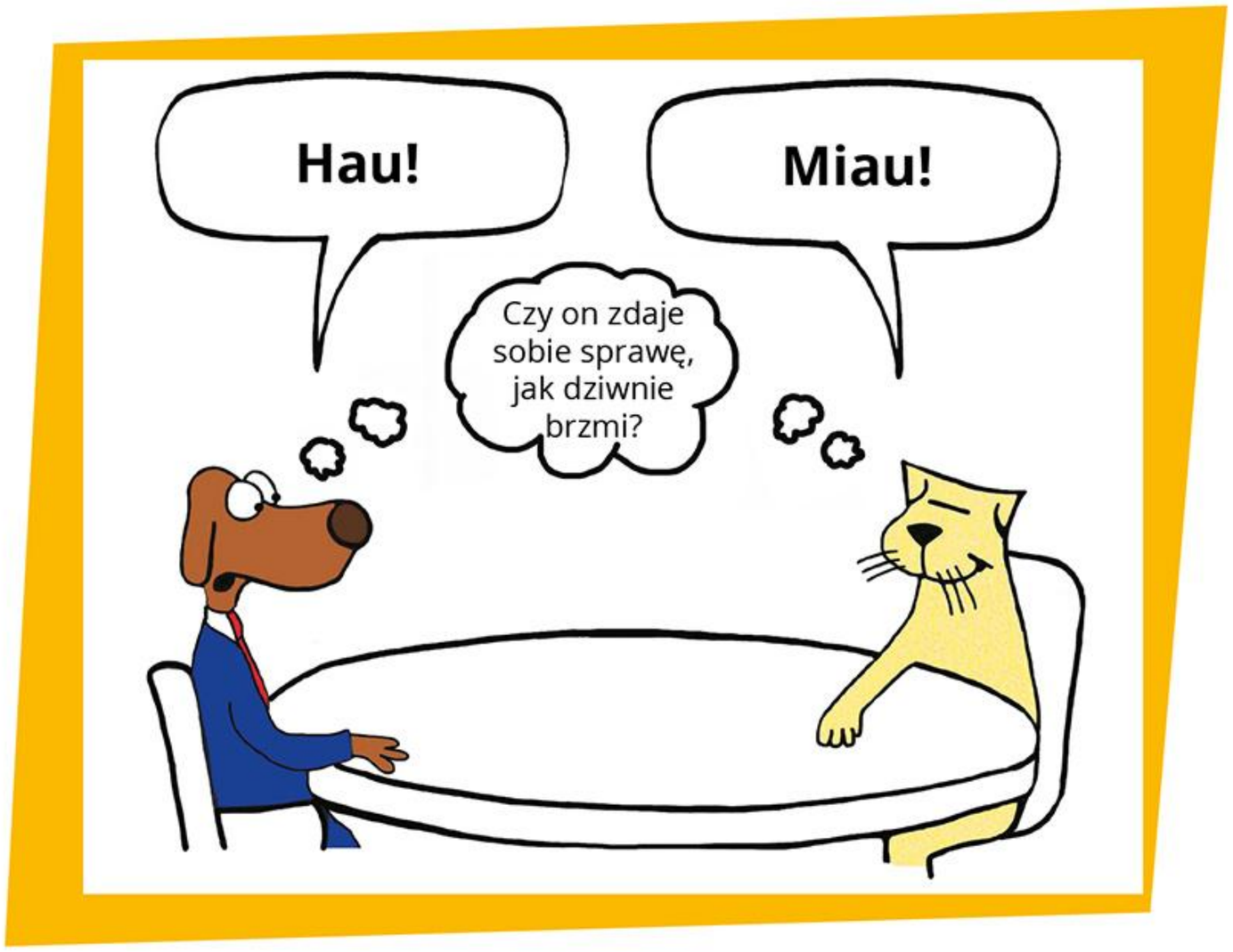
Bank słówek

- Rozpoczynamy dyskusję na temat… • Koleżanki i koledzy, otwieram dyskusję poświęconą… • Naszym celem jest omówienie kwestii… • Skupmy się na problemie…
- Według mnie • Moim zdaniem • Jestem zdania, że… • Z mojego punktu widzenia • Jestem przekonana / przekonany, że… • Moje stanowisko w tej kwestii jest następujące…
- Zgadzam się ze zdaniem mojego przedmówcy… • Całkowicie zgadzam się z opinią… • Trudno nie zgodzić się z tym, co mówi…
- Moje zdanie na ten temat jest inne… • Nie podzielam stanowiska… • Uważam, że ta opinia jest nie do przyjęcia, ponieważ…
- Podsumowując… • Myślę, że temat został wyczerpany… • Problem pozostaje otwarty… • Dziękuję za aktywny udział w dyskusji

1. Zastanówcie się wspólnie, o jakie zasady dyskutowania można uzupełnić podaną listę. Zanotujcie kilka propozycji. Pamiętajcie, by w zapisie zastosować formę 2. osoby liczby pojedynczej trybu rozkazującego.

2. Jakiego problemu wiążącego się z dyskutowaniem dotyczy przywołany żart rysunkowy? Zaproponuj dokończenie zdania.

Aby dyskusja zakończyła się osiągnięciem porozumienia, należy...

3. Które z zasad obowiązujących w czasie dyskusji są Twoim zdaniem najważniejsze? Wskaż dwie z nich. Uzasadnij swój wybór.

4. W jaki sposób kulturalna wymiana poglądów wpływa na relacje z innymi? Do czego prowadzi nieprzestrzeganie zasad prowadzenia dyskusji? Porozmawiajcie w klasie na ten temat.

5. Nazwij środki retoryczne zastosowane w podanych wypowiedziach.

- Czy można sobie wyobrazić dobrą szkołę bez dobrych relacji między nauczycielami a uczniami?
- Milion razy prosiliśmy o pomoc w tej trudnej sytuacji.
- Potrzebna jest nam współpraca, potrzebny jest nam szacunek, potrzebna jest nam rozmowa.
- Potrzeba nam ludzi o złotych sercach i czystych rękach.
- Rozejrzyjmy się wokół! Ile rzeczy możemy wspólnie zmienić!
- Nie ma sensu siedzieć cicho jak mysz pod miotłą.

6. Wyobraź sobie, że bierzesz udział w dyskusji na temat działań podejmowanych przez samorząd w Twojej szkole. Zabierz głos – przedstaw, w jaki sposób samorząd mógłby się przyczynić do budowania dobrych relacji między uczniami. Sformułuj dwa argumenty logiczne i jeden emocjonalny.

7. Do podanych definicji dopasuj odpowiednie synonimy słowa *dyskusja*. W razie potrzeby skorzystaj ze słownika.

A. szybka wymiana opinii i argumentów
B. dyskusja specjalistów, której przysłuchuje się widownia
C. wyrażanie przez co najmniej dwie osoby sprzecznych poglądów na jakiś temat
D. dyskusja na poważne tematy, np. filozoficzne, naukowe
E. omawianie spraw przez określoną grupę w czasie oficjalnego spotkania
F. publiczna dyskusja, w której uczestnicy przedstawiają różne poglądy, np. w sprawach politycznych

dyskurs • szermierka na słowa • polemika • panel • debata • obrady

Chcę więcej!

Debata oksfordzka to rodzaj dyskusji, w której uczestniczą dwa zespoły prezentujące odmienne poglądy na jakiś temat. Debatę rozpoczyna członek zespołu broniącego danej tezy, a następnie przedstawiciele grup zabierają głos na zmianę. W wymianę argumentów mogą się również włączać słuchacze. Przed rozpoczęciem dyskusji zwykle ustala się zasady zabierania głosu i określa czas wypowiedzi. Wybiera się także marszałka i sekretarza czuwających nad właściwym przebiegiem obrad. Najważniejszym momentem debaty oksfordzkiej jest głosowanie – słuchacze decydują, która grupa przekonała ich o słuszności swojego stanowiska.

- Przygotujcie i przeprowadźcie debatę oksfordzką na jeden z podanych tematów:
  - Internet to śmietnik.
  - Książka jest już przeżytkiem.
  - Młodzież nie ma wpływu na ekologię.
  - Należy wprowadzić oficjalny zakaz korzystania z telefonów komórkowych w szkole.
  - Współczesna młodzież jest nietolerancyjna.
  - Szkoła powinna określać dozwolony strój ucznia.

  Do udziału w debacie możecie zaprosić uczniów innych klas ósmych.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Celem dyskusji jest pokonanie przeciwnika i narzucenie mu swoich poglądów.	**P**	**F**
2.	Na skuteczność wypowiedzi mają wpływ środki językowe zastosowane przez uczestnika dyskusji, a także jego język ciała.	**P**	**F**
3.	W czasie dyskusji dopuszczalne jest przerywanie wypowiedzi rozmówcom, ponieważ stanowi dowód dużego zaangażowania.	**P**	**F**

Gorzka droga do szacunku

Kryteria sukcesu:

- nazywam cechy bohaterek utworu;
- wiem, co wpływa na dobre relacje między ludźmi;
- omawiam narrację zastosowaną w tekście Barbary Kosmowskiej.

Na początek

- Opisz w dwóch zdaniach to, co widzisz na ilustracji.
- W kolejnych dwóch zdaniach zapisz, jak rozumiesz jej przenośny sens.
- Zaproponuj tytuł dzieła lub sformułuj wypowiedzi, które można byłoby dopisać w dymkach.

Rys. Marta Frej

Barbara Kosmowska (ur. 1958)

Pisarka i poetka, autorka książek dla dzieci i młodzieży, m.in. *Samotni.pl*, *Panna Foch*, *Dziewczynka z parku*, *Buba*, *Buba: Sezon ogórkowy*. Debiutowała już w latach licealnych, a jej wiersze były wielokrotnie wyróżniane w konkursach poetyckich. W 2000 r. wydała pierwszą książkę – *Głodna kotka*. Powieść *Pozłacana rybka* została Książką Roku 2007 Polskiej Sekcji IBBY i otrzymała nagrodę w Konkursie Literackim im. Astrid Lindgren.

Poznaj autora

Barbara Kosmowska

Szacun i gorzka czekolada

fragmenty

Zacznę od tego, że Anielkę zna cała szkoła. Nauczyciele podają ją za przykład. […]

Im bardziej Anielka dla nauczycieli była „nasza", tym mniej „nasza" stawała się dla klasy. Wiadomo! Wielka nieobecna, te wszystkie olimpiady, konkursy… W takim życiu nie ma miejsca na koleżeństwo albo przyjaźń. A tu nagle pewnego dnia Anielka dała mi do zrozumienia, że mogłybyśmy razem chodzić do szkoły i z niej wracać. Ależ się cieszyłam! […] Jedyne, co trochę uwierało, to smutne spojrzenia Kaśki, z którą wcześniej siedziałam. Wprawdzie nic nie powiedziała, bo jest jeszcze bardziej wstydliwa ode mnie, ale czasem bez słów można usłyszeć to, czego wolelibyśmy nie słyszeć… […]

W naszej klasie zmieniały się dzienniki i listy obecności. Jedni odchodzili, inni dołączali. Kaśka z nikim się nie zaprzyjaźniła. Miała koleżanki. Ja – Anielkę. Oczywiście tylko wtedy, gdy bywała w szkole. Gdy wracała z konkursów, występów i olimpiad, przygotowywała się do następnych. Umiałam na nią czekać. Przyzwyczaiła mnie, że raczej nie pójdziemy razem na rower czy do kina, nie spędzimy popołudnia na basenie. Ale przecież byłyśmy przyjaciółkami „na dobre i na złe, na zawsze razem"… Wystarczyło pamiętać, co jest najważniejsze. […]

Musiało minąć dużo czasu, bym zrozumiała, że moje życie tak naprawdę wcale jej nie obchodziło… […]

…Nie pamiętam dokładnie, ale chyba z półtora roku temu dołączyła do naszej klasy Zuzka. Powiedziała o sobie krótko, że pięć lat mieszkała w Londynie, jej rodzice skończyli pracę przy jakimś projekcie i razem z nimi wróciła do Polski. […]

Na samym początku Anielka zainteresowała się nową i nawet byłam trochę zazdrosna, kiedy namawiała Zuzkę na warsztaty teatralne. Potem uznałam, że byłoby świetnie kolegować się we trzy. Ale już po tygodniu dowiedziałam się, że Zuzka „jest nudna i do nas nie pasuje". […] Nie odważyłam się jednak głośno zaprotestować i dałam spokój.

Ale nie całkiem…

Po cichu lubiłam Zuzę. Nawet bardzo. A im bardziej ją lubiłam, tym rzadziej rozmawiałam o niej z Anielką. Bo Zuza wcale nie była taka zwyczajna, a nazwać ją nudną – to niemal jak obraza. […]

Powoli wszystkie drobne zatargi odeszły w niepamięć i znowu każdy robił swoje. Aż do dnia, gdy na godzinie wychowawczej przyszły dziewczyny ze starszej klasy wtajemniczyć nas w nowy szkolny projekt.

– Będzie konkurs – powiedziały od progu. – Wszyscy biorą w nim udział. Was też prosimy o głosowanie.

Dziewczyny odczytały list nauczycieli, który był długim narzekaniem na powszechny brak szacunku. Ponoć nie szanujemy się wzajemnie i zapomnieliśmy, jak ważny jest szacunek, który powinno się mieć dla innych. No i znaleźli sposób, aby to zmienić. Mają nadzieję, że wybierając szanowane przez nas koleżanki i kolegów, zastanowimy się, jak to właściwie jest z tym szacunkiem. […] No więc ten konkurs został nazwany *Szacun dla szacunku*. I każdy biorący w nim udział miał wytypować jedną osobę, która jego zdaniem zasługuje na Szacun.

Tego dnia przez całą drogę do domu Anielka ubolewała, że znowu będzie musiała reprezentować naszą klasę, choć wcale nie chce, bo to się zwyczajnie nie opłaca. Jakiś Szacun zrobiony pewnie na lekcji plastyki z ekologicznego kartonu… „Takich nagród nie można traktować poważnie", tłumaczyła mi, wyraźnie niepocieszona. […] szczerze mówiąc, ulżyło mi, że nie chce startować w konkursie. Kiedy zadałam sobie pytanie, kto w naszej klasie budzi największy szacunek, w moich myślach pojawiła się jak zdjęcie na Facebooku pogodna twarz Zuzy. Bo nagle stało się dla mnie oczywiste, że ona jedna nigdy nikogo nie obraziła. I zawsze mówiła prawdę. Nie zdarzyło jej się skomentować złośliwości Anielki, co nawet mnie się czasem zdarzało, choć jesteśmy przyjaciółkami. […]

…Rozumiecie, o co mi chodzi? Każdy chce jakoś zaistnieć, pokazać się z dobrej strony, a nowej wcale na tym nie zależało. Robiła, co uważała za słuszne, i zawsze wzbudzała nasz podziw. […]

Wreszcie nadszedł dzień głosowania. Dostaliśmy specjalne kartki z napisem „Szacun dla szacunku", z miejscem, gdzie należało wpisać imię i nazwisko osoby zasługującej na wyróżnienie.

Zapadła cisza, gdy Beauty[1] liczyła nasze głosy. Wygrała Zuza. Kilka osób wytypowało Romę, która jest najbardziej zaangażowaną animalką i trzeba przyznać, że niejednemu psu czy kotu uratowała życie. Ktoś dla żartu zaproponował Szacun dla Kuby. Ale najbardziej szokujące było to, że Aniela wyprzedziła go tylko jednym głosem.

Nie przełknęła klęski. Uśmiechała się wprawdzie, ale to był uśmiech z epoki lodowcowej, grożący globalnym zamrożeniem świata. Nawet ta pewna siebie mina, jaką przybrała po przegranej, mogła wprowadzić w błąd tylko kogoś, kto jej nie znał. Nie mnie.

Rozpłakała się dopiero w parku, na ławce, gdy zostałyśmy same. […] Powtarzała tylko, że ten cały konkurs jest nie fair, głupi i niesprawiedliwy. Że Zuza jest nowa, że nie tak dawno do nas dołączyła, nikt jej dobrze nie zna, powinna być wykluczona… Poza tym to przecież ona, Aniela, najlepiej się uczy, dla nas to robi, bo ktoś musi trzymać poziom… […]

Nie wiem, czy Aniela zauważyła, że od jakiegoś czasu jej nie słucham. Może zorientowała się dopiero wieczorem, gdy po raz pierwszy nie odebrałam od niej telefonu i nie oddzwoniłam? To już nie było ważne. Miałam większy problem tego dnia. Musiałam odpowiedzieć sobie na pytanie, dlaczego zabrakło mi odwagi, aby uczciwie zagłosować. Na Zuzę… Bo to do niej należał mój Szacun, a ja znowu stchórzyłam.

Tam, na ławce, kiedy razem ze łzami Anieli wylewała się jej złość, zrozumiałam, że nawet jako kandydatka do nagrody odebrała sobie do niej prawo. Tak samo jak ja. Przecież też nie mogłam liczyć na szacunek innych, skoro bałam się mówić prawdę. A nawet myśleć po swojemu i bronić własnych racji. Nic dziwnego, że nikt w klasie nie wpadł na pomysł, aby przemycić na tę zaszczytną listę moje nazwisko. Przyjaźnię się z Anielką, ale źle rozumiem przyjaźń. Powinnam jej powiedzieć szczerze, dlaczego przegrała, zamiast przekonywać ją z litości, że zasługuje na nasz podziw. Ludzie cieszący się szacunkiem są szczerzy i uczciwi. Dziś to wiem. […]

…Ale moja babcia lubi powtarzać, że prawda jest jak czekolada. Gorzka – nawet zdrowsza…

(z tomu *Gorzka czekolada i inne opowiadania o ważnych sprawach*)

---

[1] czytaj: bjuti

O tekście

1. Scharakteryzuj narratorkę, Anielę i Zuzę. Jak cechy bohaterek wpływały na relacje między nimi?

2. Wskaż, co wpłynęło na to, że Zuza zyskała uznanie klasy.

3. Wytłumacz, dlaczego, w ocenie narratorki, zarówno ona, jak i Aniela odebrały sobie prawo do Szacuna.

4. Jak rozumiesz sformułowanie *gorzka droga do szacunku* w kontekście opowiadania Barbary Kosmowskiej? W wyjaśnieniu przywołaj odpowiednie sytuacje z tekstu.

5. Określ rodzaj narracji zastosowany w utworze. Czym się ona charakteryzuje?

a) Jaki jest wpływ narracji na kreację głównej bohaterki?

b) Wskaż lekturę obowiązkową, w której występuje ten sam rodzaj narracji. Podaj tytuł i autora.

E

6. Rozważcie w grupach, jak mogłyby się zmienić relacje narratorki z Anielą i innymi koleżankami, gdyby umiała się zdobyć na szczerość. Uwzględnijcie także szczerość wobec siebie samej.

Tworzę

7. Napisz o wydarzeniach przedstawionych w tekście Barbary Kosmowskiej z punktu widzenia innej bohaterki – Kaśki, Anieli albo Zuzy.

8. *Przyjaźnię się z Anielką, ale źle rozumiem przyjaźń* – stwierdza narratorka tekstu. Napisz rozprawkę, w której przedstawisz, co przede wszystkim powinno cechować tę relację między ludźmi. Odwołaj się także do wybranej lektury obowiązkowej.

Chcę więcej!

Aby zachować dobre relacje z innymi ludźmi, trzeba zacząć od pracy nad sobą. Angielski termin *self care* (czytaj: self ker) oznacza sztukę bycia dobrym dla siebie. Dzięki temu, że polubisz siebie, zaczniesz obdarzać innych swoją pozytywną energią.

- Zastanów się, kiedy ostatnio zrobiłaś / zrobiłeś coś dla siebie. Czy często sprawiasz sobie przyjemność? Jeśli tak, to w jaki sposób znajdujesz czas na wykonywanie ulubionych czynności? Jeśli nie – co Ci to utrudnia?

- Obmyśl tygodniowe wyzwanie: na każdy dzień zaplanuj dla siebie coś miłego, np. zjedz ulubiony deser, spędź dzień bez zaglądania do mediów społecznościowych, wybierz się na basen.

Sprawdź, co już umiesz

Napisz ogłoszenie zachęcające do udziału w konkursie *Szacun dla szacunku*. Użyj dwóch argumentów podkreślających znaczenie tej nagrody. Zwróć uwagę na poprawność językową, ortograficzną i interpunkcyjną swojego tekstu.

Sposób na szczęście

Kryteria sukcesu:

- odwołuję się do swoich doświadczeń w nazywaniu emocji;
- przekształcam tekst zgodnie ze wskazówkami;
- rozwijam umiejętność argumentowania.

Na początek

- Przyjrzyj się poniższym emotikonom i nazwij uczucia, które wyrażają te znaki graficzne. Co na nie wskazuje? Podziel nazwy uczuć na dwie grupy – łączące się ze szczęściem i te, które kojarzą się z przykrymi emocjami.

- Wyszukaj w słowniku języka polskiego definicję słowa *szczęście.*

Norman Vincent Peale[1] (1898–1993)

Protestancki kaznodzieja i pastor mieszkający w Nowym Jorku. W swoich licznych publikacjach propagował idee pozytywnego myślenia – zachęcał do zauważania dobrych stron rzeczywistości, budowania wiary w siebie, niezrażania się przeciwnościami losu. Jego najbardziej znaną książką jest *Moc pozytywnego myślenia*.

Poznaj autora

[1] czytaj: norman winsent pil

Norman V. Peale

Jak tworzyć własne szczęście

fragmenty

Kto decyduje, czy będziesz szczęśliwy czy nie? Odpowiedź brzmi – ty!

Znany dziennikarz telewizyjny gościł w swoim programie człowieka w podeszłym wieku. Był to zaiste niezwykły stary człowiek. Jego wypowiedzi były spontaniczne […]. Po prostu wypływały z promieniejącej szczęściem osobowości. Ilekroć coś powiedział, było to tak naiwne i zarazem tak trafne, że publiczność pokładała się ze śmiechu. [...] Dziennikarz także był pod wrażeniem i bawił się razem ze wszystkimi.

Wreszcie zapytał owego starego człowieka, dlaczego jest taki szczęśliwy.

– Musi pan mieć jakąś wspaniałą, tajemniczą receptę na szczęście! – zasugerował.

– Nie – odpowiedział stary człowiek – to nie żadna tajemnica. To proste jak drut. Kiedy rano wstaję – wyjaśnił – mam dwie możliwości do wyboru: być szczęśliwym albo nieszczęśliwym; no więc, jak pan myśli, co robię? Wybieram szczęście, to wszystko.

Brzmi to może nazbyt prosto i może się wydawać, że człowiek ten był powierzchowny, ale przypominam sobie, że Abraham Lincoln[1], którego trudno byłoby oskarżyć o powierzchowność, powiedział, że ludzie są tak szczęśliwi, jak sami zdecydują. Możesz być nieszczęśliwy, jeśli chcesz. Jest to najłatwiejsza rzecz do osiągnięcia na świecie. Po prostu wybierz nieszczęście. Powtarzaj sobie, że wszystko ci się źle układa, że nic nie jest zadowalające, i możesz być pewien, że będziesz nieszczęśliwy. Ale powiedz sobie: „Wszystko idzie dobrze. Życie jest piękne. Wybieram szczęście" – i możesz być pewien, że dostaniesz to, co wybrałeś.

Dzieci są bardziej biegłe w byciu szczęśliwymi niż dorośli. […] nie powinniśmy nigdy stać się starzy duchem, drętwi, wypaleni [...]

Moja dziewięcioletnia córeczka Elżbieta zna sposób na szczęście. Pewnego dnia zapytałem ją:

– Skarbie, czy jesteś szczęśliwa?

– Pewnie, że jestem – odpowiedziała.

– Czy jesteś zawsze szczęśliwa? – zapytałem.

– Oczywiście – odpowiedziała. – Zawsze.

– A dlaczego jesteś szczęśliwa? – pytałem dalej.

– Dlaczego? No, nie wiem. Po prostu jestem szczęśliwa.

– Musi być coś, co sprawia, że jesteś szczęśliwa – upierałem się.

– Powiem ci – rzekła. – Jestem szczęśliwa, bo mam koleżanki. Lubię je. Jestem szczęśliwa, bo chodzę do szkoły. Lubię tam chodzić. (Nic na to nie powiedziałem, ale na pewno nie odziedziczyła tego po mnie). Lubię moje nauczycielki. I lubię chodzić do kościoła. I do szkółki niedzielnej. Lubię panią ze szkółki niedzielnej. Kocham moją siostrę Margaret i brata Johna. Kocham swoich rodziców. Opiekują się mną, kiedy jestem chora, kochają mnie i są dla mnie dobrzy.

Oto sposób Elżbiety na szczęście. Wydaje mi się, że jest w nim wszystko: koleżanki (czyli jej znajomi), szkoła (miejsce pracy), kościół i szkółka niedzielna[2] (miejsce kultu), siostra, brat, rodzice (domownicy, wśród których można znaleźć miłość). Oto szczęście w pigułce. Najszczęśliwsze chwile w życiu mają związek z tymi czynnikami. […]

Aby być szczęśliwym człowiekiem, trzeba mieć czystą duszę, oczy dostrzegające romantyzm w rzeczach powszednich, serce dziecka i duchową prostotę.

Wielu z nas własnymi rękami buduje sobie nieszczęśliwe życie. Oczywiście, nie wszystkie nasze nieszczęścia są naszym dziełem; warunki życia bywają źródłem niejednego strapienia. Pozostaje jednak faktem, że to swoimi myślami i postawą destylujemy[3] spośród składników życia szczęście lub zgryzotę.

Norman V. Peale, *Moc pozytywnego myślenia* (fragmenty), tłum. Marta Umińska

---

[1] Abraham Lincoln (czytaj: linkoln) – prezydent Stanów Zjednoczonych w latach 1861–1865. Zginął zastrzelony przez zamachowca w 1865 r.

[2] szkółka niedzielna – organizowane w niedziele spotkania mające na celu edukację religijną dzieci

[3] destylujemy – tu: wydzielamy

O tekście

1. Wyjaśnij, na czym polega koncepcja szczęścia, o której starszy człowiek opowiadał dziennikarzowi, a na czym przedstawiona w tekście postawa dziewięcioletniej dziewczynki. Który pogląd jest Ci bliższy? Uzasadnij swoją odpowiedź.

2. Jaki wpływ na postrzeganie szczęścia przez Elżbietę miały relacje z innymi? Wymień osoby, o których mówi. Zastanów się, jakich ludzi potrzebujesz do szczęścia.

3. Rozważcie, jak rozumiecie słowa autora tekstu: *Aby być szczęśliwym człowiekiem, trzeba mieć czystą duszę, oczy dostrzegające romantyzm w rzeczach powszednich, serce dziecka i duchową prostotę*. Czy zgadzacie się z nimi? Podzielcie się swoimi przemyśleniami na ten temat.

4. Przypomnij sobie wiadomości z klasy 7 na temat mowy zależnej i niezależnej. Która z nich została wykorzystana do przywołania wypowiedzi starszego człowieka? Przeredaguj ten fragment – zastosuj w nim drugi ze sposobów przytaczania czyichś słów.

5. W drugim akapicie tekstu wskaż powtórzenia. Przekształć zdania, tak aby ich uniknąć.

6. Wyraź swoimi słowami sens podkreślonych fragmentów.

- Ilekroć coś powiedział, było to tak naiwne i zarazem trafne, że publiczność pokładała się ze śmiechu.
- Musi pan mieć jakąś wspaniałą, tajemniczą receptę na szczęście!
- Oto szczęście w pigułce.
- Wielu z nas własnymi rękami buduje sobie nieszczęśliwe życie.

Tworzę

7. Wyobraźcie sobie, że jesteście filozofami szukającymi istoty szczęścia. Wśród młodszego rodzeństwa lub – w porozumieniu z nauczycielami – wśród uczniów klas 1–3 przeprowadźcie sondę: *Co sprawia, że jesteście szczęśliwi?* Wnioski z przeprowadzonego badania zapiszcie w zeszytach.

8. Na podstawie zebranego materiału dowolną techniką plastyczną, graficzną lub komputerową wykonaj dzieło przedstawiające szczęście związane z budowaniem relacji międzyludzkich. Możesz stworzyć także pracę przestrzenną z wykorzystaniem materiałów plastycznych lub klocków. Wyszukaj w internecie cytat o szczęściu, który będzie stanowił tytuł Twojej pracy.

Sprawdź, co już umiesz

Wybierz właściwe dokończenie zdania. W przywołanym fragmencie książki nie pojawia się informacja o tym, że

A. dzieciom łatwiej niż dorosłym przychodzi bycie szczęśliwymi.
B. okoliczności życia mogą utrudnić odczuwanie szczęścia.
C. szczęście jest czymś nietrwałym i ulotnym.
D. każdy może wybrać w życiu szczęście.

Człowiek wśród ludzi

Kryteria sukcesu:

- wyjaśniam tytuł wiersza Ewy Lipskiej;
- charakteryzuję na podstawie utworu naturę człowieka;
- redaguję rozprawkę, w której odnoszę się do opinii poetki na temat ludzi.

Na początek

- Co pozwala uznać, że ludzie są do siebie podobni? Pracując w parach, zanotujcie jak najwięcej możliwych odpowiedzi.

Ewa Lipska (ur. 1945)

Współczesna poetka, laureatka wielu nagród literackich, m.in. Fundacji im. Kościelskich, autorka tekstów piosenek, np. dla Marka Grechuty i Grzegorza Turnaua. Jej pierwszy tomik poezji *Wiersze* ukazał się w 1967 r. Kolejne zbiory to m.in. *Nie o śmierć tutaj chodzi, lecz o biały kordonek*, *Strefa ograniczonego postoju*, *Ludzie dla początkujących*, *Miłość w trybie awaryjnym*. Tematem jej poezji są lęki współczesnego człowieka, o których pisze z dystansem i ironią.

Poznaj autora

Ewa Lipska

Tak samo

Człowiek to taki zwykły człowiek
jak pierwszy człowiek drugi człowiek.
Różnimy się jedynie tak bardzo podobnie
i przepadamy jak kamienie w wodę.
Ktoś potem nas wyławia – ktoś cenny ocenia
ile w nas wody płynie a ile kamienia.

Od trzeciorzędu już tak rządujemy
żądni mapy i władzy. Wojny i pokoju.
Aż do ostatka swoich cech żyjemy.
I doświadczeni w cyfrach i wymiarach
figurujemy w kalkulacji świata.

Człowiek to taki zwykły człowiek:
Potrafi zżyć się nawet z sobą.
Coś w sobie z sieci ma. Coś z ciała.
Na połów swoich własnych powiek
Wypływa oko z okiem. Z okien
Ciekawość przeźroczysta cała
Już pierwszym się widokiem stała.

Bo człowiek to jest zwykły człowiek:
jak pierwszy człowiek drugi człowiek.
Jeden za drugim. Krok za krokiem.
Z wyrokiem czasu praw i nocy.

Tak samo: przedtem teraz potem.

O tekście

1. Na jaki problem wskazuje tytuł wiersza Ewy Lipskiej? Sformułuj na podstawie utworu zdanie zaczynające się słowami: *Tak samo...*

2. Czy zdaniem poetki ludzie są do siebie podobni czy się od siebie różnią? Uzasadnij odpowiedź cytatami z tekstu.

3. Jakie cechy są w wierszu przypisywane człowiekowi? Zbadajcie, w jaki sposób oddziałują one na relacje międzyludzkie.

4. Przedstaw, jak rozumiesz twierdzenie, że człowiek *potrafi zżyć się nawet z sobą*. Czy w kontekście wiersza ta umiejętność jest wadą czy zaletą?

5. Wyjaśnij, na czym polega osobliwość odmiany wyrazu *człowiek*.

Tworzę

6. Czy zgadzasz się z opinią na temat człowieka zawartą w wierszu Ewy Lipskiej? Napisz rozprawkę, w której przedstawisz swoje stanowisko. W uzasadnieniu przywołaj dwie lektury obowiązkowe.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Z wiersza Ewy Lipskiej wynika, że każdy człowiek jest wyjątkowy.	**P**	**F**
2.	Poetka podkreśla, że upływ czasu nie zmienia ludzkiej natury.	**P**	**F**

RELACJE

Podsumowanie rozdziału VI

Sprawdź, co już umiesz

Obejrzyj kolaż zainspirowany materiałem z rozdziału VI podręcznika. Wskaż elementy graficzne, które nawiązują do tematów i utworów omawianych w tej części książki. Wyjaśnij związek tych elementów z treścią rozdziału.

To już wiesz

WIOSNA W MILANÓWKU
Jarosław Marek Rymkiewicz

SYMBOLICZNY OBRAZ BLISKOŚCI MIĘDZY CZŁOWIEKIEM A NATURĄ – DAREM BOGA

OSKAR I PANI RÓŻA
Éric-Emmanuel Schmitt

LISTY DO BOGA OPISUJĄCE TRUDNE RELACJE ŚMIERTELNIE CHOREGO OSKARA Z RODZICAMI

GOPLANA
Jan Lechoń

WYRAZ TĘSKNOTY EMIGRANTA ZA OPUSZCZONĄ OJCZYZNĄ

POJĘCIA I ZAGADNIENIA

WIERSZ

- **STROFICZNY** – podzielony na strofy
- **STYCHICZNY** – bez podziału na strofy
- **BIAŁY** – bez rymów

ALUZJA LITERACKA – ŚWIADOME NAWIĄZANIE DO INNEGO UTWORU LITERACKIEGO

GOPLANA – nawiązanie do „Balladyny" Juliusza Słowackiego

FORMY WYPOWIEDZI

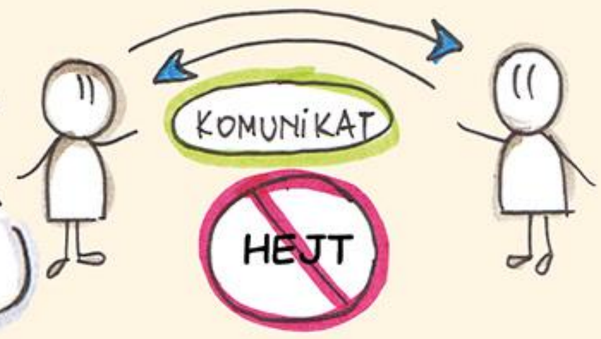
DYSKUSJA – wymiana opinii między osobami o różnych poglądach

CEL: osiągnięcie porozumienia

NAUKA O JĘZYKU

KOMUNIKACJA – porozumiewanie się ludzi (werbalne i niewerbalne)

ROZDZIAŁ VII

ROZWÓJ

Nic nie jest podawane na tacy – każdy zawsze trafia na jakieś przeszkody po drodze. Kiedy się pojawią, zastanów się, jak je pokonać, a nie myśl o tym, że to już koniec drogi.

Michael Jordan

Wzrost i rozwój jako podstawa życia

Kryteria sukcesu:

- charakteryzuję osobę wypowiadającą się w tekście;
- analizuję i porządkuję informacje zawarte w utworze;
- redaguję wywiad dotyczący wzrostu i rozwoju.

Na początek

- Wskaż określenia, które można połączyć zarówno ze słowem *wzrost*, jak i *rozwój*.

biologiczny • emocjonalny • dynamiczny • stopniowy • regionalny • niski • szybki

- Na podstawie ilustracji wyjaśnij, czym są przyrosty drewna. Czego oznakę stanowią? O czym informują?

Urszula Zajączkowska (ur. 1978)

Polska poetka, pisarka, artystka wizualna, botaniczka. W 2004 r. doktoryzowała się w Zakładzie Botaniki Leśnej Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Od 2021 r. jest profesorem tej uczelni. Pasjonuje się studiowaniem anatomii i ruchów roślin, ich wzrostu oraz śmierci. Jest autorką tomów poetyckich *Atomy*, *minimum*, *piach*, a także wydanej w 2019 r. książki *Patyki, badyle*.

Poznaj autora

Urszula Zajączkowska

Patyki, badyle

fragmenty

Patyki, badyle, drągi, pędy, gałązki – długie palce, rusztowania dla liści, kwiatów i owoców, pokryte twardą korą, zasłonięte od świata, eksponują jednak swoje intymne priorytety, obnażając kształtem, ukrytym językiem anatomii całą historię swojego życia, którą można czytać jak powieść o nieprzewidywalnej fabule. W rozdziałach

przyrostów drewna albo w geometriach komórek – kapsułek ukrytych w liściu – kryje się zapis o życiu, po ludzku: każde drzewo ma inny charakter, bo przecież każde z nich jest inne. Jedne są zachłanne, więc umrą szybko, a drugie ślimaczyć się będą kilka tysięcy lat, przyrostami cienkimi jak bibułka. […]

W gałęzi i ułożonych komórkach – literach drewna – zakodowana jest też wybrzmiała pogoda, słońce i wiatry, z wypadkami jak majowe mrozy, i to, czy gleba, w której całe drzewo się zrodziło, była dla drzewa hojna, czy raczej jałowa, czy brakowało kiedyś deszczów i w którym roku zdarzyły się tak rzęsiste, że brakowało powietrza na oddech. W ciałach drzew wypalone są też wszystkie ich traumatyczne historie, na przykład gwóźdź, pożar, pocisk z ludzkich wojen, inwazja owadów czy zgryzanie zębami łosia – to też da się w nich odczytać. Kształty konarów opowiedzą o przebiegu wielu lat, chociażby o tym, czy w ich bliskości żyły jakieś inne drzewa oraz kiedy one umarły. Czy czasem któregoś dnia nie ścięto gałęzi wyżej albo niżej [od] nich? A może wichura rozłupała ją zamaszyście, otwierając niebywały kawał nieba dla nowych pędów, jeszcze niewyrośniętych, z ukrytych pod korą pąków, które człowiek nazwał śpiącymi? Z której strony zwykle wieje wiatr, mimo że nigdy nie wiadomo, kędy on gna? Wszystko to pisze drzewo jak patyk w powietrzu, jak ja teraz na piachu, bo konar i gałęzie, ta cała gęstwina, to ciągła ich rozmowa ze sobą, przestrzenią i tego ciała rysunki.

W gałęzi jest też wrysowany pewien odwieczny plan, tchnienie życia wykształcone ewolucją, oszlifowane licznymi porażkami, które się przez miliony lat koryguje, dzięki czemu dziś także my – w ułamku sekundy – odchylamy przecież dłoń znad płomienia. Współcześni wokół nas to zatem wybrańcy losu, szczęśliwcy pośród niekończącej się sterty zwłok i ich chybionych decyzji, więc rosną tu, żyją najlepiej jak w tym momencie można. […]

I tak rok w rok, patyki, gdy żyją, to rosną, tyją, potem są już jako gałęzie i zaraz konary, wciąż notując w swoich ciałach z niezwykłą pilnością całość tę, która się w nich i dookoła dzieje, zachowują jej opisy na zawsze, dopóki coś ich nie rozłoży, nie spali lub nie rozedrze. […]

W czułych pędach, badylach i konarach utrwalona jest więc droga tworzenia całego drzewa, jego wzrostu, jako pieśni wiwatującej życiu, oratorium[1] światła i ziemi, przemian otoczenia i własnego wnętrza. Wszystko to wyryte jest hieroglifami anatomii. Mimo że mogę rozszyfrować z nich tylko pojedyncze słowa, zdania proste z kilkoma tylko przymiotnikami, i tak wiem, że warto to czytać bez ustanku, dokładnie tak samo, jak czytamy zapisy i źródła odkrywane przez archeologów, etnografów[2], u pisarzy sprzed lat, opisujących historie człowieka na świecie i sam świat. […]

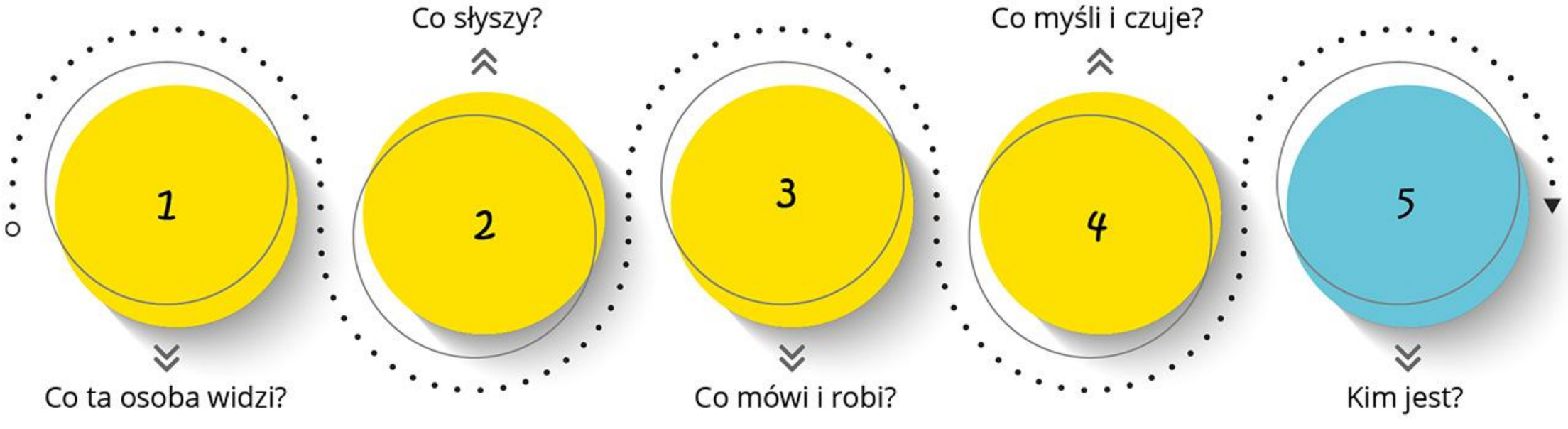
Patyki, badyle, powietrze i jeszcze my.

---

[1] oratorium – duży utwór muzyczny wykonywany zwykle przez orkiestrę, chór i solistów
[2] etnograf – tu: naukowiec badający kulturę jakiejś społeczności

O tekście

1. Znajdź fragment, w którym ujawnia się osoba wypowiadająca się w tekście. Opowiedz o niej – w tym celu skorzystaj z pytań:

2. Co jest obiektem rozważań zawartych w tekście? Odszukaj synonimiczne określenia, których autorka używa do opisu tych elementów rzeczywistości. Wskaż różnice między tymi określeniami. Które z nich mają charakter metaforyczny?

3. Zbierz i uporządkuj wiadomości o bohaterach tekstu. O czym informuje ich anatomia? Co sprzyja ich właściwemu rozwojowi, a co w nim przeszkadza? Informacje zanotuj w dowolnej formie w zeszycie.

4. Obejrzyj ilustracje i zamień się na chwilę w dendrologa, czyli specjalistę zajmującego się drzewami. O czym może nam mówić budowa przedstawionych roślin?

E

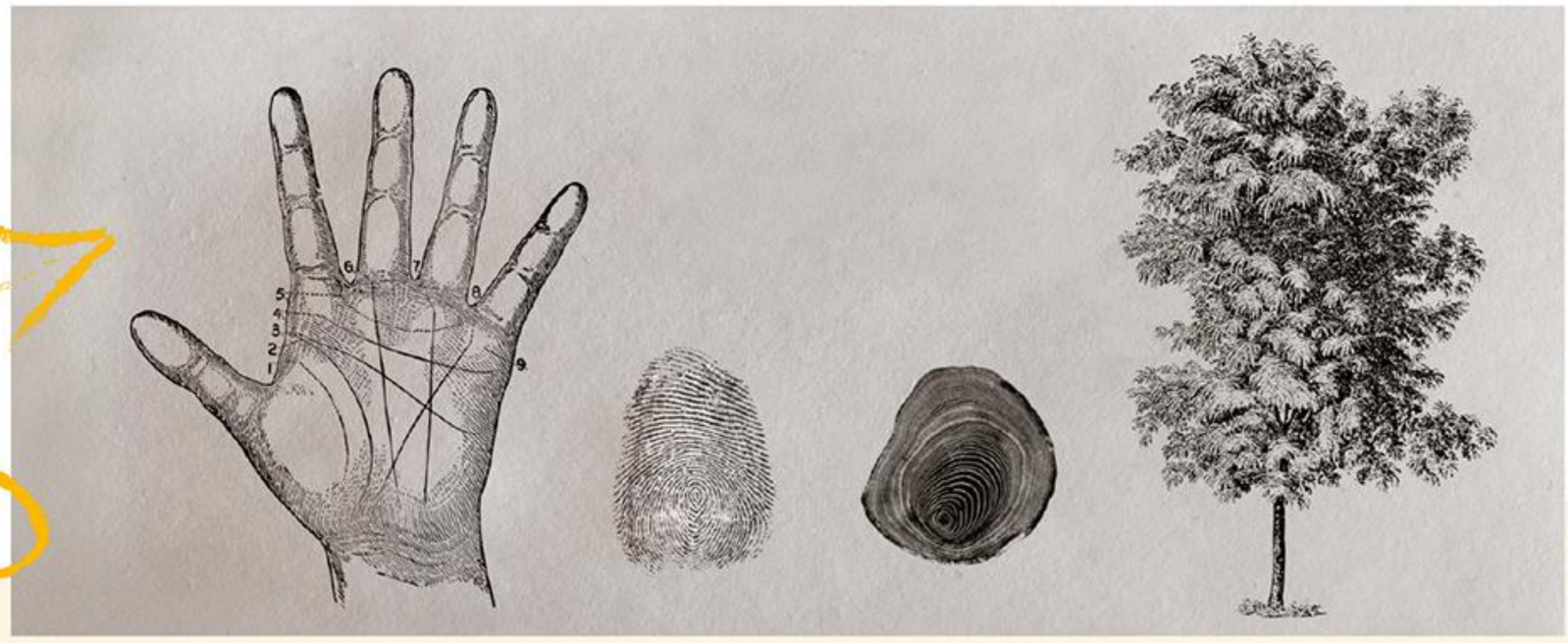
5. Wybierz poprawne dokończenie zdania. W zdaniu *Wszystko to wyryte jest hieroglifami anatomii* użycie słowa *hieroglify* ma podkreślić

A. swobodny rozwój roślin.
B. naukowy charakter tekstu.
C. bardzo długi czas życia drzew.
D. trudność odczytania informacji.

6. Sformułuj główną myśl każdego akapitu. Następnie zastanów się nad ostatnim zdaniem tekstu – do jakich wniosków dzięki temu podsumowaniu ma dojść czytelnik?

7. W parach ustalcie, czy bohaterowie rozmyślań mają cechy wspólne z ludźmi. Uzasadnijcie swoje zdanie.

8. Źródłem jakiej wiedzy o człowieku może stać się obserwacja drzew? W odpowiedzi odwołaj się do całości tekstu.

Ilustracje z teledysku do piosenki *Lass* zespołu Łąki Łan, 2019

▶ Czy Twoim zdaniem grafika wykorzystana w teledysku mogłaby być ilustracją do tekstu Urszuli Zajączkowskiej? Uzasadnij odpowiedź.

Tworzę

9. Czy zgadzasz się z opinią, że *wzrost i rozwój są podstawą życia*? Napisz rozprawkę na ten temat. Uzasadnij swoje zdanie co najmniej dwoma argumentami.

10. Napiszcie wywiad z drzewem znajdującym się w okolicy Waszej szkoły. W tym celu:

a) w dostępnych źródłach informacji odszukajcie nazwę gatunku drzewa i na tej podstawie wymyślcie mu imię;
b) opiszcie jego wygląd i teren, na którym rośnie;
c) przygotujcie listę pytań;
d) wyobraźcie sobie, że jesteście tym drzewem – sformułujcie odpowiedzi na przygotowane pytania.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Urszula Zajączkowska podkreśla w swoim tekście, jak wiele łączy człowieka z roślinami.	**P**	**F**
2.	*Wzrost* i *rozwój* to synonimy odnoszące się do anatomii.	**P**	**F**

Co zrobić, aby otrzymać szóstki z życia?

Kryteria sukcesu:

- nazywam uczucia towarzyszące ocenianiu;
- wyrażam opinię na temat wypalenia zawodowego w kontekście szkoły;
- przedstawiam przykłady świadczące o moim rozwoju osobistym.

Na początek

- Czym dla Ciebie jest ocenianie? Jakie emocje w Tobie wywołuje?

Linn Skåber[1] (ur. 1970)

Norweska aktorka, dziennikarka i pisarka. Jej książka *Młodość. Wyznania nastolatków*, wydana w 2018 r., powstała dzięki licznym rozmowom, które autorka przeprowadziła z nastolatkami. Pytała osoby dorastające o ich uczucia i codzienność, o to, o czym trudno jest im powiedzieć innym, zwłaszcza dorosłym. Kolejną książkę – *Dorosłość* – pisarka oparła na zwierzeniach ludzi dojrzałych.

[1] czytaj: lin skober

Poznaj autora

Linn Skåber

Szóstki z życia

Mam tróję z norweskiego.
Szóstkę za radość, że nie dostałam dwói.

Mam tróję z niemieckiego.
Szóstkę za wiarę w to, że następnym razem pójdzie lepiej.

Mam tróję z matmy.
Szóstkę za to, że pocieszałam Jenny, która dostała czwórkę.

Mam tróję z angielskiego.
Szóstkę za to, że nie mogę się doczekać,
kiedy pochwalę się nią mamie i tacie.

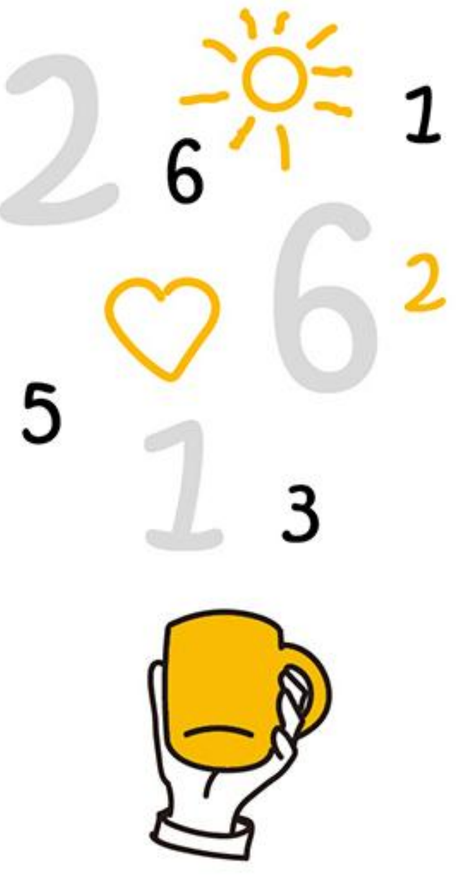

Mam trójęz plastyki i prac ręcznych.
Szóstkę za to, że oblewam ocenę, pijąc colę na słońcu.

Mam trójęz WOS-u.
Szóstkę za to, że jestem szczęśliwa, ponieważ jest wiosna
i być może niedługo się zakocham.

Mam trójęz hiszpańskiego.
Szóstkę za to, że jestem nastolatką i nie wypaliłam się zawodowo.

Czy to nie całkiem dobra średnia na rozpoczęcie lata?

Linn Skåber, *Młodość. Wyznania nastolatków* (fragment),
tłum. Milena Skoczko-Nakielska

O tekście

1. W jaki sposób bohaterka informuje o stopniach otrzymanych na świadectwie? Czy jest z siebie zadowolona? A czy Ty uważasz ją za dobrą uczennicę? Uzasadnij swoje zdanie.

2. Za co nastolatka wystawiła sobie szóstki? Nazwij uczucia, które jej towarzyszą podczas myślenia o tych sytuacjach.

3. Sformułuj kilkuzdaniową odpowiedź na pytanie zamykające tekst.

4. Porozmawiajcie w klasie o tym, czy nastolatki mogą być wypalone zawodowo. Co może wpływać na pojawienie się tego stanu u człowieka?

5. W jaki sposób jest zbudowany utwór Linn Skåber? Czemu służy taka konstrukcja tekstu?

wypalenie zawodowe – utrata entuzjazmu i chęci wykonywania pracy, zwykle w efekcie przeciążenia obowiązkami lub długotrwałego stresu

Tworzę

6. Co lepiej niż oceny szkolne pokazuje rozwój młodego człowieka? Rozważcie ten problem, a następnie przedstawcie wnioski w formie prezentacji multimedialnej.

7. Wzorując się na wierszu, napisz własną wersję *Szóstki z życia*, w której:

- podasz swoje oceny z wybranych przedmiotów,
- dokonasz samooceny, przedstawiając swój rozwój osobisty.

Sprawdź, co już umiesz

Która z podanych sentencji wyraża główną myśl tekstu Linn Skåber? Wybierz właściwą odpowiedź.

A. Wszyscy ludzie z natury pragną wiedzy.
B. Uczymy się nie dla szkoły, ale dla życia.
C. Korzeń nauki jest gorzki, ale owoc słodki.
D. Czego się nauczymy, tego nam nikt nie wydrze.

Czytanie rozwija

Kryteria sukcesu:

- wyszukuję w tekście informacje na temat wyborów czytelniczych Igi Świątek;
- wiem, jak czytanie wpływa na rozwój człowieka;
- formułuję pytania i odpowiedzi w wywiadzie.

Na początek

- Podaj związek frazeologiczny, który stał się inspiracją dla żartu rysunkowego. Czy rysunek ilustruje znaczenie tego związku, czy je przetwarza? Wyjaśnij, co na to wskazuje.

Iga Świątek (ur. 2001)

Polska tenisistka, zwyciężczyni wielu międzynarodowych turniejów. W 2022 r. jako pierwsza Polka została liderką rankingu WTA. Sportsmenka często podkreśla, że bardzo lubi czytać. W styczniu 2023 r. ogłosiła w mediach społecznościowych, że w nowym roku zamierza przeczytać przynajmniej 12 książek.

Poznaj autora

„Iga challenge[1]". Rozmowa z Igą Świątek o tym, co lubi czytać

wywiad przeprowadzony przez Wojciecha Szota (fragmenty)

W jaki sposób wybierasz lektury?

[…] Jestem czytelniczką spontaniczną, czytam opisy i jeśli tematyka mnie zachęci, to kupuję e-booka. Korzystam też z poleceń bliskich osób i członków mojego teamu. Na pewno staram się, by kolejna książka była o czymś innym niż poprzednia. Ale jak widać, to nie zawsze wychodzi. Mam też wielką listę książek, które chciałabym przeczytać. Tylko że jak mam chwilę wolnego i mogę poszukać nowej książki, to zapominam o liście i idę na żywioł. Czasami

[1] challenge (ang., czytaj: czelendż) – wyzwanie

wybieram też tematykę w kontekście obciążeń w moim sporcie. Gdy mam trudniejszy czas na korcie, staram się wybierać lżejsze książki.
Nie jest łatwo powiedzieć, dlaczego się jakąś książkę polubiło. Ale na pewno lubię takie uczucie, że gdybym miała być pisarką, to właśnie taką książkę chciałabym napisać. Oczywiście nigdy nie będę pisarką, nie mam talentu literackiego. Lubię powieści dobrze poukładane, w których wydarzenia wynikają z siebie. Na pewno taka książka musi mieć wyrazistych bohaterów lub bohaterki, ale już na przykład nie wymagam, by akcja była pełna nagłych zwrotów. Nie czytam sensacji i książek wojennych.

Utożsamiasz się z bohaterami?
Nie do końca. Raczej z ciekawością śledzę ich losy i staram się zrozumieć motywacje i zachowania.

Opisy przyrody?
Tu mnie masz. Raczej nie.

Bohaterki czy bohaterowie?
Nie lubię schematów, więc sięgam po różne książki, ale rzeczywiście bohaterki są mi bliższe. Lubię silne kobiety, z których mogę wziąć przykład. Wydaje mi się, że taka książka ma dla mnie większą wartość. Ale lubię też powieści, w których jest wielu bohaterów, których losy się łączą w pewnym momencie. […] Gdy podążam za kilkoma bohaterami, to lubię wymyślać, co się wydarzy na kolejnych stronach czy jakie zakończenie przewidział dla nich autor czy autorka. Często jestem tym zaskoczona, że nic nie poszło po mojej myśli. I takie książki bardzo lubię. […]

W czasie turniejów masz czas na lekturę?
Tak, to dla mnie podstawa odpoczynku. Może to zaskakujące, ale w trakcie turniejów czytam więcej niż poza nimi. Muszę wtedy sporo wypoczywać między meczami, no więc wieczorami często leżę i czytam. Najgorzej jest w okresie przygotowawczym, gdy trening jest bardzo intensywny. I gdy jestem w domu, bo mam tyle do roboty, że znajduję czas raczej na serial niż książkę. Zmęczenie fizyczne nie wpływa na moją chęć czytania. Książka pomaga mi w relaksie. I w zasypianiu.

Pierwsza książka?
Nie pamiętam. Ale pamiętam pierwszą grubą powieść, jaką przeczytałam. To był *Harry Potter*. Chyba nie jestem w tym oryginalna. Jako nastolatka zakochałam się w seriach książek fantasy – obok *Harry'ego…* w *Igrzyskach śmierci* Suzanne Collins[2] i seriach pisanych przez Cassandrę Clare[3]. Wiele razy płakałam po lekturze. Nadal lubię, gdy książki wzbudzają we mnie silne emocje.

Co z lekturami?
Czytałam oczywiście, choć zawsze na ostatnią chwilę, czego bardzo nie lubiłam. Nie lubię, gdy czytanie to zadanie do wykonania. Tłumaczyłam sobie, że lektura to jest taka książka, którą w życiu i tak warto będzie przeczytać, więc czemu nie teraz? Nie skończyłam tylko *Krzyżaków* Sienkiewicza. Po 80 procentach straciłam cierpliwość. Wydaje mi się, że to była lektura nieodpowiednia dla mojego wieku, niewiele chyba z niej wtedy rozumiałam. Były też lektury, które autentycznie mnie wciągnęły i zainteresowały, i czytałam je z dużą przyjemnością, na przykład *Lalka* Bolesława Prusa.

Co ci daje czytanie?
Zawsze dużo podróżowałam i byłam ciekawa świata. Podróżowanie z jednej strony pomaga w poznawaniu świata, a z drugiej strony zawsze warto coś sobie jeszcze doczytać. Powieści historyczne pomagają mi wyobrazić sobie, jak funkcjonował kiedyś świat, obyczajowe – jak myśleli ludzie. To sposób na zdobywanie wiedzy, ale przede wszystkim rozrywka. Gdy jedno łączy się z drugim, to jest to idealna lektura dla mnie. Czytanie to fantastyczny, bardzo wartościowy sposób na spędzanie czasu – gdziekolwiek się jest.

---

[2] czytaj: suzn kolins
[3] czytaj: kasandrę kler

O tekście

1. Sprawdź, jak uważnie przeczytałaś / przeczytałeś tekst wywiadu. Wybierz właściwe dokończenie każdego zdania (**A** albo **B**).

▶ Wybierając książki, Iga Świątek **A.** kieruje się tylko własnymi odczuciami. **B.** korzysta z opinii innych osób.	▶ Lektury szkolne to dla niej utwory, które **A.** poznaje się tylko z przymusu. **B.** i tak należałoby przeczytać.
▶ Tenisistka najchętniej sięga po powieści, które mają **A.** żywą, sensacyjną akcję. **B.** wyrazistych, ciekawych bohaterów.	▶ Sportsmence nie udało się dokończyć lektury **A.** *Harry'ego Pottera*. **B.** *Krzyżaków*.
▶ W czasie turniejów tenisowych Iga **A.** nie ma czasu na czytanie książek. **B.** czyta więcej niż zwykle.	▶ Dla Igi Świątek czytanie jest **A.** źródłem wiedzy i rozrywki. **B.** przyjemnym obowiązkiem.

2. Po jakie książki najchętniej sięga Iga Świątek? Co daje jej lektura?

3. Nazwij cechy tenisistki, które można dostrzec na podstawie udzielonego przez nią wywiadu.

4. Czego Twoim zdaniem ludzie mają szansę nauczyć się od polskiej sportsmenki?

5. O co jeszcze warto byłoby zapytać Igę Świątek? Sformułuj trzy pytania. Pamiętaj, że powinny się wiązać z tematem wywiadu.

6. Pracując w grupach, rozważcie, w jaki sposób czytanie książek wpływa na rozwój człowieka we wskazanych kategoriach. Odwołajcie się do wywiadu z Igą Świątek oraz wybranych lektur.

rozwój psychiczny rozwój intelektualny rozwój społeczny

Tworzę

7. Wyobraź sobie, że dziennikarz przeprowadza podobny wywiad z Tobą. Sformułuj pisemnie własne odpowiedzi na pytania, które zostały zadane Idze Świątek.

- *W jaki sposób wybierasz lektury?*
- *Pierwsza książka?*
- *Co z lekturami?*
- *Co ci daje czytanie?*

8. W jaki sposób można byłoby promować czytelnictwo wśród Twoich rówieśników? Przedstaw kilka swoich pomysłów.

Sprawdź, co już umiesz

Zaproponuj książkę, która Twoim zdaniem mogłaby zainteresować Igę Świątek. Uzasadnij wybór, nawiązując do wypowiedzi tenisistki na temat jej decyzji czytelniczych.

I porażki wspierają rozwój człowieka

Kryteria sukcesu:

- przedstawiam cechy chłopca i Santiago na podstawie fragmentów opowiadania;
- analizuję sytuację bohatera podczas połowu;
- zabieram głos w dyskusji na temat znaczenia porażki w życiu człowieka.

Na początek

- Zbierz i zapisz synonimy i antonimy wyrazu *porażka*. Jakie sytuacje w życiu człowieka można uznać za porażkę?

1899

1914–1918
I wojna światowa

1918
udział w walkach w Europie

1939–1945
II wojna światowa

1940
publikacja powieści *Komu bije dzwon*

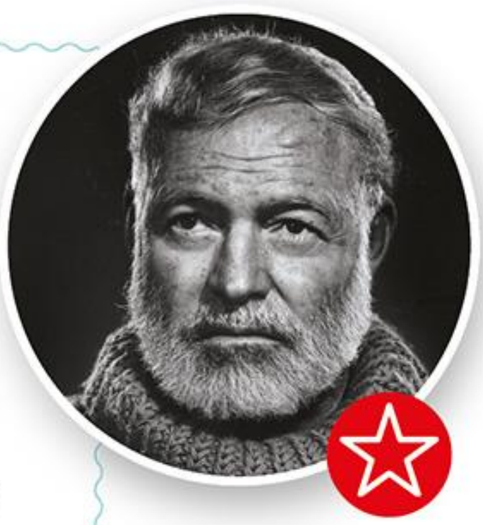
1952
ukazanie się opowiadania *Stary człowiek i morze*

1954
otrzymanie Literackiej Nagrody Nobla

1961

Ernest Hemingway (1899–1961)

Amerykański pisarz i dziennikarz. Już jako mały chłopiec towarzyszył ojcu w wyprawach łowieckich i wędkarskich. Wcześnie porzucił życie w spokojnym domu i podejmował różne zajęcia: pracował jako pomywacz, sparingpartner bokserski, redaktor gazety „The Kansas City Star".
W czasie I wojny światowej zgłosił się do pracy w Czerwonym Krzyżu i wyjechał do Europy. Na froncie we Włoszech został ciężko ranny. Wojenne doświadczenia opisał w powieści *Pożegnanie z bronią*. Wielokrotnie później wracał na Stary Kontynent, m.in. w latach 1937–1939 był korespondentem wojennym w czasie wojny domowej w Hiszpanii (zgromadził wówczas materiał do powieści *Komu bije dzwon*). Po powrocie osiadł w Key West[1] na Florydzie, a w latach 40. przeniósł się na Kubę, którą po rewolucji musiał opuścić. W 1954 r. otrzymał Literacką Nagrodę Nobla za „niespotykany kunszt narracyjny", widoczny m.in. w ostatnim dziele wydanym za życia pisarza – opowiadaniu *Stary człowiek i morze*.

Poznaj autora

[1] czytaj: ki łest

Maszyna do pisania należąca do Ernesta Hemingwaya, Finca Vigia (czytaj: finka wihia) – dom twórcy w Hawanie (Kuba), obecnie jego muzeum

Ernest Hemingway

Stary człowiek i morze

fragmenty

[Rybak i chłopiec][1]

Był starym człowiekiem, który łowił ryby w Golfstromie[2], pływając samotnie łodzią i oto już od osiemdziesięciu czterech dni nie schwytał ani jednej. Przez pierwsze czterdzieści dni pływał z nim pewien chłopiec. Ale po czterdziestu jałowych dniach rodzice oświadczyli mu, że stary jest teraz bezwzględnie i ostatecznie *salao*, co jest najgorszą formą określenia „pechowy", i chłopiec na ich rozkaz popłynął inną łodzią, która w pierwszym tygodniu złowiła trzy dobre ryby. Smuciło go to, że stary co dzień wraca z pustą łodzią, więc zawsze przychodził i pomagał mu odnosić zwoje linek albo osęk[3] i harpun[4], i żagiel owinięty dokoła masztu. Żagiel był wyłatany workami od mąki, a zwinięty wyglądał jak sztandar nieodmiennej klęski.

Stary był suchy i chudy, na karku miał głębokie bruzdy. Brunatne plamy po niezłośliwym raku skóry, występującym wskutek odblasku słońca na morzach tropikalnych, widniały na jego policzkach. Plamy te biegły po obu stronach twarzy, a ręce miał poorane głębokimi szramami od wyciągania linką ciężkich ryb. Ale żadna z tych szram nie była świeża. Były one tak stare jak erozje[5] na bezrybnej pustyni. Wszystko w nim było stare prócz oczu, które miały tę samą barwę co morze i były wesołe i niezłomne.

– Santiago – powiedział do niego chłopiec, kiedy wspinali się na stromy brzeg od miejsca, gdzie stała łódź wciągnięta na piasek. – Mógłbym znów z tobą popłynąć. Zarobiliśmy trochę pieniędzy.

Stary nauczył chłopca łowić ryby i chłopiec go kochał.

– Nie – odrzekł stary. – Jesteś na szczęśliwej łodzi. Zostań z nimi.

– A przypomnij sobie, jak kiedyś przez osiemdziesiąt siedem dni nie złapałeś ani jednej ryby, a potem przez trzy tygodnie łowiliśmy co dzień takie wielkie.

– Pamiętam – odpowiedział stary. – Wiem, że nie dlatego odszedłeś ode mnie, żeś zwątpił.

– Tata kazał mi odejść. Jestem jeszcze mały i muszę go słuchać.

– Wiem – rzekł stary. – To całkiem normalne.

– Bo on już nie bardzo wierzy.

– A nie – powiedział tamten. – Ale my wierzymy, prawda?

– Tak – odparł chłopiec. […]

Siedzieli na Tarasie[6] i wielu rybaków podkpiwało ze starego, ale on się nie gniewał. Starsi patrzyli na niego i robiło im się smutno. Jednak nie pokazywali tego po sobie i rozmawiali uprzejmie o prądzie i o głębokości, na jaką zapuścili linki, i o tym, że pogoda się ustaliła, i o wszystkim, co widzieli.

---

[1] śródtytuły dodane przez autorki podręcznika
[2] Golfstrom – prąd morski na północnym Atlantyku
[3] osęk – długi drąg zakończony metalowym hakiem wykorzystywany przy połowie ryb
[4] harpun – grot z zadziorami osadzony na drzewcu, służący do łowienia ryb lub polowania na duże ssaki morskie
[5] erozja – proces niszczenia skorupy ziemskiej np. przez wodę, wiatr
[6] Taras – nazwa lokalnego miejsca spotkań rybaków

[Próba sił]

– Co za ryba! – powiedział. – Ma teraz hak bokiem w pysku i odpływa z nim.

„Potem zawróci i połknie go” – pomyślał. Nie wyrzekł tego jednak, gdyż wiedział, że jeśli się powie na głos coś dobrego, może się to nie zdarzyć. Domyślał się, jak wielka jest owa ryba, i wyobrażał sobie, jak odpływa w ciemność, trzymając tuńczyka w poprzek pyska. W tej chwili uczuł, że przestała płynąć, ale ciężar nie ustępował. Potem wzrósł jeszcze, więc stary wypuścił więcej linki. Na moment zacisnął mocniej palce, a ciężar zwiększył się i ciągnął prosto w dół.

– Wziął! – powiedział. – Teraz niech sobie dobrze to zje. […]

– Teraz! – powiedział głośno i oburącz szarpnął mocno za linkę, […] a potem chwytając ją kolejno to jedną ręką, to drugą, zaczął ciągnąć całą siłą ramion i rozkołysanym ciężarem ciała.

Nic nie pomogło. Ryba powoli odpływała i stary nie mógł jej podciągnąć nawet o cal[7]. […]

Ryba płynęła nieprzerwanie i tak z wolna sunęli po spokojnym morzu. Inne przynęty wciąż jeszcze były w wodzie, ale nie miał na to rady.

Ernest Hemingway ze złowionym marlinem, Key West, 1929

– Szkoda, że nie ma tu chłopca – powiedział głośno. – Holuje mnie ryba i jestem jak kołek do uwiązywania lin. Mógłbym zamocować tę linkę. Ale wtedy marlin mógłby ją zerwać. Muszę go trzymać ze wszystkich sił i oddawać linkę, jak będzie trzeba, Bogu dzięki, że on płynie przed siebie, a nie schodzi w głąb.

[…]

Przytrzymywał linkę na plecach i obserwował jej skos w wodzie i stałe posuwanie się łodzi ku północo-zachodowi.

„To go zabije – myślał. – Nie może tego robić bez końca”.

Jednakże w cztery godziny później ryba wciąż równo płynęła ku pełnemu morzu, holując łódź, a stary wciąż zaparty był silnie i linę trzymał na grzbiecie.

[Starcie z rekinami]

Przytwierdził rybę do dziobu, rufy i do środkowej ławy. Była tak wielka, iż miał wrażenie, że przywiązuje do burty znacznie większą łódź. Uciął kawałek linki i przytroczył dolną szczękę ryby do jej miecza[8], żeby pysk się nie rozwierał i żeby mogli płynąć jak najgładziej. Następnie postawił maszt, […] połatany żagiel wydął się, łódź ruszyła z miejsca, on zaś, wpół leżąc na rufie, pożeglował na południowy zachód. […]

Stale spoglądał na rybę, aby upewnić się, że to prawda. Minęła godzina, zanim uderzył ją kłami pierwszy rekin. Rekin nie zjawił się przypadkowo. Wypłynął z głębin wodnych, kiedy ciemna chmura krwi osiadła i rozlała się w głębokim na milę morzu. […]

---

[7] cal – jednostka długości równa 2,54 cm

[8] miecz – długa, szpiczasta górna szczęka marlina

Kiedy stary go ujrzał, wiedział już, że to rekin, który nie zna lęku i zrobi dokładnie to, co chce. Obserwując go, przygotował harpun i zamocował linkę. Była krótka, gdyż brakowało jej tej części, którą odciął, żeby uwiązać rybę. Umysł miał teraz jasny, pełen był determinacji, ale nie miał wiele nadziei. […]

– Pomyśl o czymś wesołym, stary – rzekł. – Teraz z każdą minutą jesteś bliżej domu. Lżej ci się płynie, bo ciągniesz o czterdzieści funtów[9] mniej.

Wiedział doskonale, jaki może być dalszy rozwój wypadków, kiedy dotrze do środka prądu. Ale nie było już żadnej rady. […]

„Już mnie pobiły" – pomyślał. „Jestem za stary, żeby zatłuc rekina na śmierć. Ale popróbuję tego, dopóki mam wiosła, krótką pałkę i rumpel[10]". […]

Rekiny zaatakowały go ponownie dopiero tuż przed zachodem słońca. […]

W nocy rekiny zaatakowały szkielet jak ktoś, kto zbiera okruchy ze stołu. Stary nie zwracał na to uwagi: nie zwracał uwagi na nic prócz sterowania. Zaobserwował tylko, jak lekko i dobrze żegluje łódź teraz, kiedy nie zwisa przy niej wielki ciężar.

tłum. Bronisław Zieliński

[9] funt – jednostka masy wynosząca w przybliżeniu 0,454 kg
[10] rumpel – drewniany lub metalowy drążek służący do zmiany położenia steru

O tekście

1. Określ temat każdego z trzech przywołanych fragmentów opowiadania za pomocą jednego zdania wielokrotnie złożonego.

2. Co możesz powiedzieć o Santiago? Przedstaw bohatera, uwzględniając w wypowiedzi informacje o jego pochodzeniu, wyglądzie, zajęciu, a także o zachowaniu względem niego chłopca i innych rybaków.

3. Nazwij cechy Santiago i zapisz, na jakiej podstawie określiłaś / określiłeś nimi bohatera.

4. Na podstawie tekstu zbierz informacje na temat chłopca. Jak określisz relację pomiędzy nim a Santiago?

5. Z części opisującej starego rybaka w czasie rejsu wypisz czasowniki:

- wskazujące na czynności wykonywane przez Santiago,
- nazywające jego stan.

Dopisz przy nich uczucia, które mogły wówczas towarzyszyć bohaterowi.

Opowiadanie – krótki utwór epicki o prostej fabule i niewielkiej liczbie bohaterów. Współcześnie ten gatunek niemal całkowicie wyparł nowelę, od której różni się swobodniejszą kompozycją: akcja nie koncentruje się na jednym wydarzeniu i nie musi mieć wyrazistego zakończenia. Pisarze mogą wykorzystywać różnorodne sposoby kształtowania wypowiedzi – w obrębie fabuły występują np. opisy, dygresje, komentarze, wydarzenia epizodyczne. Narracja może być pierwszo- lub trzecioosobowa.

6. Przerysuj schemat do zeszytu i uzupełnij go na podstawie drugiego fragmentu.

Jak jest?	Jak być powinno?
PROBLEM	
Dlaczego nie jest tak, jak być powinno?	Co należy zrobić?

7. Co oznaczają słowa: *Nie wyrzekł tego jednak, gdyż wiedział, że jeśli się powie na głos coś dobrego, może się to nie zdarzyć*? Które z podanych określeń do nich pasuje?

talizman • zaklęcie • amulet • przesąd • modlitwa

8. Wybierz poprawne dokończenie zdania.

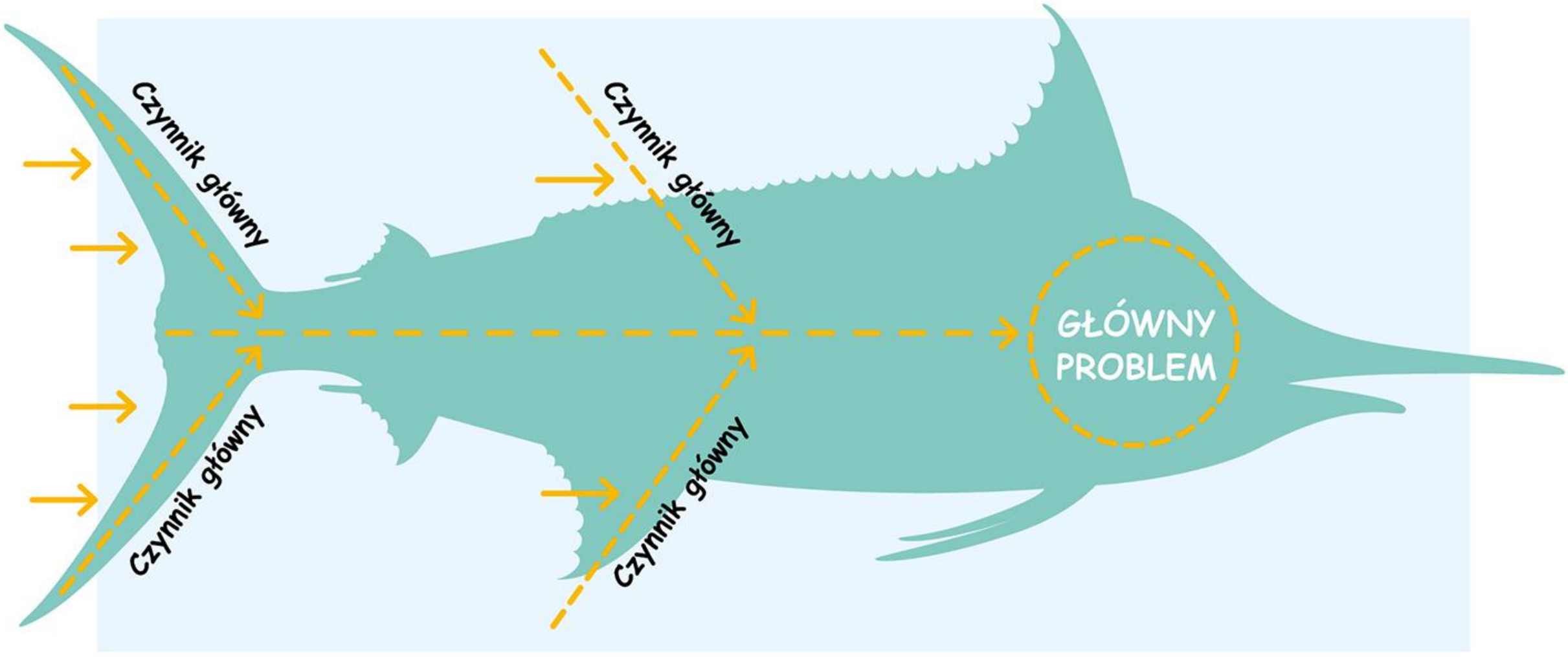
Reakcja Santiago na atak rekinów świadczy o tym, że stary rybak

A. godzi się z tym, co nieuchronne.
B. czuje się silniejszy od świata natury.
C. ma poczucie niesprawiedliwości losu.
D. jest obojętny, nie odczuwa żadnych emocji.

9. W grupach porozmawiajcie o tym, czy opis połowu marlina jest przedstawiony jako porażka czy zwycięstwo bohatera. Narysujcie podobny schemat i uzupełnijcie go zgodnie ze wskazówkami:

- głowa ryby – problem;
- ości główne – czynniki główne;
- ości poboczne – przyczyny wpływające na czynnik główny.

Liczba ości będzie zależała od Waszych ustaleń.

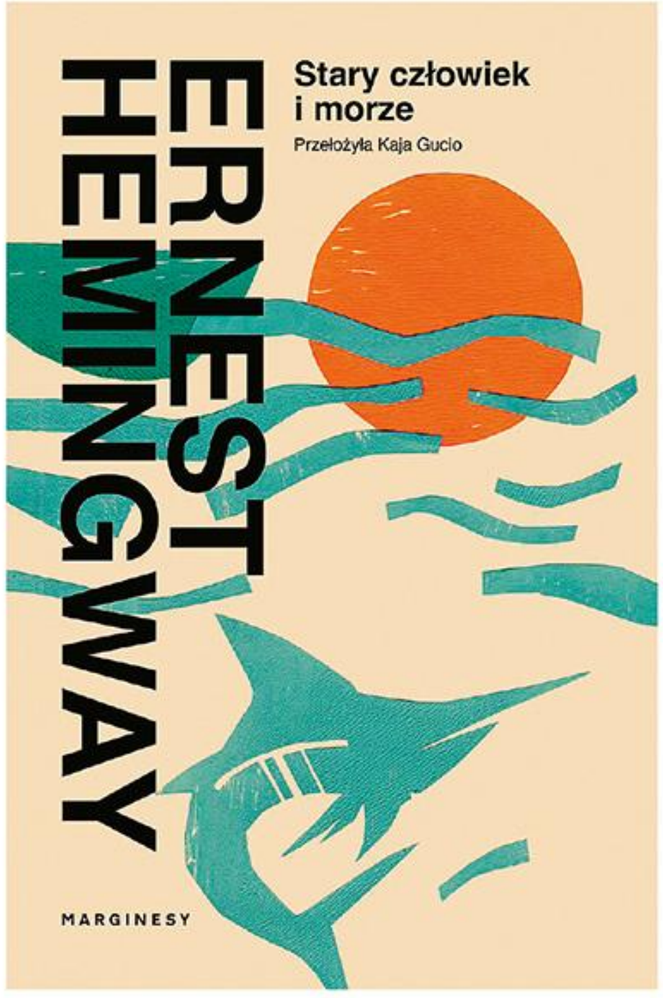

Tworzę

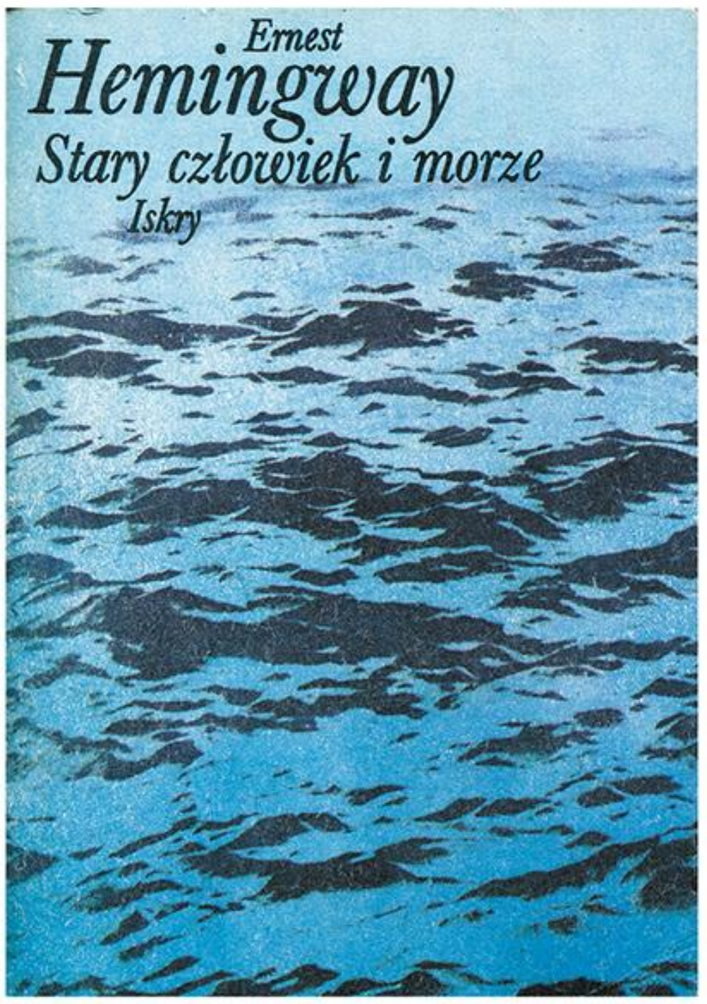
10. Rozmawiasz z młodszymi kolegami na temat tego, czy trudne sytuacje w życiu są dla nas lekcją. Przedstaw pisemnie swoje zdanie i uzasadnij je dwoma argumentami, odwołując się do poznanych fragmentów opowiadania *Stary człowiek i morze* oraz do wybranej lektury obowiązkowej.

11. Napisz opowiadanie o dalszych losach Santiago, które zakończysz słowami: *Człowiek, aby się rozwijać, potrzebuje również porażek*.

12. Obejrzyj okładki różnych wydań książki *Stary człowiek i morze*. Która z nich Twoim zdaniem najlepiej pasuje do przywołanych fragmentów opowiadania? Wyjaśnij pisemnie, z jakich powodów.

Sprawdź, co już umiesz

Które z podanych zdań są niezgodne z treścią przywołanych fragmentów opowiadania *Stary człowiek i morze*? Wybierz poprawne odpowiedzi.

A. Santiago został uznany za pechowca, gdy kolejny raz uszkodził swoją łódź.
B. Stary rybak nie miał żalu do chłopca, że ten przestał z nim wypływać.
C. Marlin, który chwycił przynętę, wyciągnął łódź bohatera na otwarte morze.
D. Dzięki swojemu doświadczeniu rybak zdołał bez wysiłku pokonać rybę.
E. Po zabiciu marlina okazało się, że jest on większy od łodzi Santiago.
F. Bohaterowi udało się ocalić zdobycz przed zjedzeniem przez rekiny.

Cechy dobrego stylu

Kryteria sukcesu:

- wskazuję cechy dobrego stylu;
- analizuję tekst pod kątem cech stylu;
- piszę tekst zgodnie z wyznacznikami dobrego stylu.

Na początek

- Które z dotychczas przeczytanych książek podobały Ci się ze względu na sposób, w jaki zostały napisane? W których język i styl nie wzbudziły Twojego zachwytu? Wyjaśnij dlaczego.

Styl wypowiedzi (ustnej lub pisemnej) polega na odpowiednim doborze środków językowych. Autor powinien dążyć do takiego formułowania swoich myśli, aby jego przekaz:

- umożliwiał sprawne komunikowanie się (był zrozumiały dla adresata i wyrażał zamierzoną intencję);
- budził zainteresowanie, zachęcał odbiorcę do przeczytania / wysłuchania tekstu.

Wyznaczniki **dobrego stylu** mogą więc być różne – w zależności od charakteru wypowiedzi.

Cechy dobrego stylu

stosowność	▶ używanie słownictwa dopasowanego do formy wypowiedzi i odbiorcy
jasność	▶ podział na akapity ułatwiający zrozumienie przebiegu myśli lub związków między zdarzeniami ▶ właściwy szyk składników zdania ▶ umieszczanie podmiotu i orzeczenia w pobliżu siebie ▶ dbałość o spójność tekstu (kolejne zdania nawiązują do wcześniej pojawiających się treści) ▶ zrozumiałe, współczesne słownictwo
prostota	▶ unikanie zbyt rozbudowanych zdań ▶ rezygnacja ze zbędnych metafor ▶ zastępowanie negacji konstrukcjami bez *nie* (*mądry* zamiast *niegłupi*)
zwięzłość	▶ budowanie zdań, których sens jest zrozumiały bez dodatkowego kontekstu ▶ ograniczenie liczby określeń
dynamiczność	▶ stosowanie czasowników w stronie czynnej ▶ posługiwanie się mową niezależną; przeplatanie wypowiedzi narratora dialogami ▶ wprowadzanie różnych konstrukcji składniowych (równoważników zdania, zdań pojedynczych i złożonych) ▶ używanie czasu teraźniejszego w relacjonowaniu wydarzeń
obrazowość	▶ umiejętne stosowanie środków artystycznych: epitetów, metafor, porównań ▶ wykorzystywanie związków frazeologicznych

1. Jaką cechę nadają tekstowi podane przekształcenia? Dopasuj do każdego przykładu właściwe określenie.

prostota • dynamiczność • obrazowość • stosowność

1.	Szanowni państwo, super, że państwo tu wpadli.	Szanowni państwo, cieszę się, że państwo zaszczycili nas swoją obecnością.
2.	Zdecydował się na napisanie podania, które zostało rozpatrzone przez dyrekcję.	Zdecydował się napisać podanie. Dyrekcja je rozpatrzyła.
3.	Był głodny, więc od razu zajrzał do lodówki.	Był głodny jak wilk, więc od razu rzucił się do lodówki.

2. Przejrzyj utwory przywołane w podręczniku – który z nich jest Twoim zdaniem dobrym przykładem zwięzłości stylu, a który – obrazowości? Uzasadnij swój wybór.

3. Przeczytaj fragment opowiadania Ernesta Hemingwaya, a następnie wykonaj polecenia.

a) Wskaż, w którym miejscu powinny się pojawić akapity. Uzasadnij dlaczego.

b) Jakie cechy dobrego stylu dostrzegasz w tym tekście? Wskaż cytaty potwierdzające Twoje ustalenia.

c) Zanalizuj formy czasowników – jaki czas dominuje w podanym fragmencie? Wyszukaj czasowniki w czasie teraźniejszym. W jakim celu pisarz je wprowadził?

d) Sprawdź, jakie konstrukcje składniowe dominują w tekście: zdania pojedyncze, złożone (podrzędnie bądź współrzędnie) czy wielokrotnie złożone. W jaki sposób wpływa to na charakter wypowiedzi?

Czasem ktoś przemówił w jakiejś łodzi. Większość ich jednak płynęła w ciszy, przerywanej jedynie pluskiem wioseł. Za wylotem przystani rozproszyły się i każda podążyła w tę stronę oceanu, gdzie spodziewała się znaleźć ryby. Stary pamiętał, że ma wypłynąć daleko; zapach lądu pozostał już w tyle, a on wiosłował prosto w czystą, poranną toń oceanu. Dostrzegł w morzu fosforescencję wodorostów, płynąc nad miejscem, które rybacy zwali wielką studnią, ponieważ była tam nagła głębina licząca siedemset sążni, gdzie gromadziły się wszelkie odmiany ryb dzięki wirowi wytwarzanemu przez prąd uderzający o strome ściany dna oceanu. Tu były skupiska krewetek i ryb używanych na przynęty, a czasem, gdzieś w najgłębszych rozpadlinach, ławice mątw, które nocą wypływały prawie na samą powierzchnię i stawały się żerem wszelkich wędrujących ryb. Stary czuł w mroku zbliżanie się świtu, a wiosłując, słyszał drżący dźwięk, gdy latające ryby wyskakiwały z wody, i syk ich sztywnych, napiętych skrzydeł, kiedy wzbijały się w ciemność. Bardzo lubił latające ryby: były one największymi jego przyjaciółkami na oceanie. Żal mu było ptaków, a zwłaszcza małych, delikatnych, ciemnych rybitw, które wciąż latały, rozglądając się za czymś i prawie nigdy nic nie znajdując. Pomyślał: „Ptaki mają cięższe życie niż my, z wyjątkiem drapieżników i tych dużych, silnych. Dlaczego stworzono ptaki tak kruche i wątłe jak te jaskółki morskie, jeżeli ocean potrafi być tak okrutny? Jest dobry i bardzo piękny. Ale umie też być okrutny, a przychodzi to nagle, i takie ptaki, co latają, muskając wodę i polując, i mają słabe, smutne głosy, są za delikatne na morze”.

Ernest Hemingway, *Stary człowiek i morze* (fragment), tłum. Bronisław Zieliński

Na charakter wypowiedzi duży wpływ mają zastosowane w niej konstrukcje składniowe.
Przykładowo:

- nagromadzenie zdań pojedynczych dynamizuje wypowiedź, daje wrażenie „dziania się”;
- stosowanie rozbudowanych zdań wielokrotnie złożonych (zawierających zwykle wiele określeń) nadaje wypowiedzi potoczystość i wzmacnia jej obrazowość;
- wprowadzanie strony biernej może podkreślać oficjalny charakter wypowiedzi;
- zastosowanie pytań pozwala zwrócić uwagę odbiorcy na jakiś problem;
- wykrzyknienia stanowią zwykle dowód dużego zaangażowania emocjonalnego.

4. Na podstawie wybranego zdjęcia napisz krótki tekst (nieprzekraczający jednej strony w zeszycie), tak aby zainteresować czytelnika, skupić jego uwagę do końca lektury.

5. Wymieńcie się zeszytami z kolegą / koleżanką z ławki i przeczytajcie swoje teksty. Potraktujcie tabelę z cechami dobrego stylu jako wskazówkę do oceny prac. Wskażcie, co Waszym zdaniem można byłoby zmienić, aby były ciekawsze.

Sprawdź, co już umiesz

Spośród zwierząt przedstawionych na ilustracji wybierz dwa, a następnie napisz dwa krótkie teksty:

- zwięzłą i prostą definicję encyklopedyczną na temat jednego z wybranych zwierząt;
- obrazowy i dynamiczny fragment opowiadania, w którym zastosujesz dwa związki frazeologiczne dotyczące drugiego zwierzęcia.

Czy da się przewidzieć przyszłość człowieka?

Kryteria sukcesu:

- wyszukuję w tekście informacje dotyczące bohaterki;
- oceniam jej postawę;
- formułuję opinię na temat rozwoju człowieka i ją uzasadniam;
- redaguję opowiadanie rozwijające tematykę tekstu Olgi Tokarczuk.

Na początek

Bonsai (czytaj: bon**zaj**) to wywodząca się z Dalekiego Wschodu sztuka uprawiania w płaskich doniczkach miniaturowych drzewek, będących kopiami drzew rosnących w naturze. Za pomocą różnych zabiegów (np. przycinania i wiązania) nadaje się im zaplanowany kształt. Celem tych działań jest wyeksponowanie piękna rośliny.

- Czym różni się rozwój drzewka bonsai od rozwoju drzewa rosnącego w swoim środowisku?

Olga Tokarczuk (ur. 1962)

Polska poetka, eseistka, scenarzystka i pisarka, uhonorowana w 2019 r. Literacką Nagrodą Nobla (za rok 2018). Studiowała psychologię na Uniwersytecie Warszawskim, a po studiach podjęła pracę w poradni zdrowia psychicznego w Wałbrzychu. Pierwsze utwory opublikowała w 1979 r. pod pseudonimem Natasza Borodin. Były to opowiadania, które ukazały się na łamach czasopisma „Na Przełaj". Jako powieściopisarka zadebiutowała w 1993 r. *Podróżą ludzi Księgi*. Do jej najbardziej znanych utworów należą m.in. powieści *Prawiek i inne czasy*, *Dom dzienny, dom nocny*, *Bieguni*, *Księgi Jakubowe*. Olga Tokarczuk chętnie angażuje się w akcje na rzecz równouprawnienia, społeczeństwa obywatelskiego, ochrony środowiska i praw zwierząt.

Poznaj autora

Olga Tokarczuk

Góra Wszystkich Świętych

fragmenty

Znalazłam się tutaj, ponieważ podpisałam kontrakt. Moje zadanie polegało na przebadaniu grupy nastolatków testem, który sama wymyśliłam i który po ponad trzydziestu latach od jego opracowania pozostawał jedynym tego typu na świecie, ciesząc się sporym uznaniem wśród kolegów psychologów rozwojowych.

Suma, jaką mi zaoferowano za tę pracę, była bardzo duża. Gdy zobaczyłam ją w umowie, myślałam, że to pomyłka. Jednocześnie zobowiązano mnie do całkowitej tajemnicy. Firma, która zlecała badania, miała siedzibę w Zurichu, a jej nazwa mi nic nie mówiła. Nie mogę jednak powiedzieć, że skusiły mnie tylko pieniądze. W grę wchodziły też inne powody. […]

– Ma pani tutaj doskonałe warunki do pracy, proszę spojrzeć – powiedziała do mnie tego dnia Dani, dyrektorka programu badań. Mówiła po angielsku z włoskim akcentem, choć rysy jej twarzy przywodziły na myśl raczej jakichś indiańskich, a może dalekowschodnich przodków. – Tu jest pani gabinet, nie musi pani nawet wychodzić na zewnątrz, żeby przyjść do pracy. – Uśmiechnęła się. Obok niej stał mężczyzna z wydatnym brzuchem, na którym opinała się kraciasta koszula. – Wiktor, szef programu. […]

Nie założyłam rodziny, nie zbudowałam domu, nie zasadziłam drzewa, cały mój czas poświęciłam pracy, nieustannym badaniom i przepuszczaniu ich przez skomplikowane statystyczne procedury, którym zawsze ufałam bardziej niż własnym zmysłom. Osiągnięciem mojego życia jest psychologiczny test, za którego pomocą można badać charakterystyki psychologiczne *in statu nascendi*[1], czyli takie, które jeszcze się nie wykrystalizowały, jeszcze nie umocniły w system, jakim jest dojrzała osobowość dorosłego człowieka. Mój Test Tendencji Rozwojowych zdobył szybko uznanie na całym świecie i był powszechnie stosowany. Za jego sprawą stałam się znana, zrobiłam profesurę i żyłam sobie spokojnie, nieustannie doskonaląc szczegóły procedur. Czas pokazał, że TTR miał ponadprzeciętną moc predykcyjną[2] i dzięki niemu z dużą trafnością można było przewidzieć, kim stanie się człowiek i w jakim kierunku potoczy się jego rozwój.

Nigdy nie myślałam, że całe życie będę robić jedną rzecz, zajmować się wciąż tym samym. Wydawało mi się, że jestem niespokojną duszą, że mam słomiany zapał. Ciekawe, czy gdyby mnie samą jako dziecko można było zbadać moim testem, by ustalić, kim będę, to wskazywałby on, że stanę się pracowitą, wytrwałą piewczynią jednej idei, cyzelatorką[3] jednego narzędzia. […]

Oczywiście wypytywałam o badane dzieci. Kim są i dlaczego mają być poddane testowi. No i na czym polega „nasz program" – choć tak naprawdę niewiele mnie to wtedy obchodziło. […] Moje zadanie było proste: przeprowadzenie testu w możliwie najszerszej wersji. Chcieli mieć dokładne profile i rzuty w przyszłość. Sponsorzy dysponowali wszelkimi możliwymi pozwoleniami, program był wieloletni i na razie utrzymywany w tajemnicy. […]

---

[1] *in statu nascendi* (łac.) – w trakcie tworzenia się
[2] predykcyjny – dotyczący przewidywania dalszego przebiegu działań i ich wyniku
[3] cyzelatorka – kobieta opracowująca coś drobiazgowo

Wiemy dziś, że człowiek rodzi się jako bomba różnych potencjałów i czas dorastania nie jest wcale wzbogacaniem i uczeniem się, ale raczej eliminacją kolejnych możliwości. W końcu z dzikiej bujnej rośliny stajemy się czymś w rodzaju bonsai – skarlałą, przystrzyżoną i sztywną miniaturą możliwych siebie. Mój test tym różni się od innych, że bada nie to, co zyskujemy w rozwoju, ale to, co tracimy. Nasze możliwości ograniczają się, ale dzięki temu łatwiej jest przewidzieć, kim się staniemy. […]

Kiedy jeździłam po świecie z wykładami o moim teście, każdy wykład zaczynałam od zdania: „Tak, wiem, że was to zdenerwuje i rozzłości, ale życie człowieka można przewidzieć. Istnieją do tego narzędzia". Zapadała wtedy pełna napięcia cisza.

(z tomu *Opowiadania bizarne*)

O tekście

1. Uzupełnij poniższe zdania. Wybierz odpowiedzi **A** albo **B** oraz **C** albo **D**.

W tekście Olgi Tokarczuk występuje narracja **A** / **B**. O wydarzeniach opowiada osoba, która jest **C** / **D**.

A. pierwszoosobowa
B. trzecioosobowa
C. uczestnikiem wydarzeń
D. wszechwiedzącym obserwatorem

2. Scharakteryzuj bohaterkę tekstu.

a) Czym zajmuje się na co dzień? Wyszukaj w tekście przykłady słownictwa charakterystycznego dla jej grupy zawodowej.

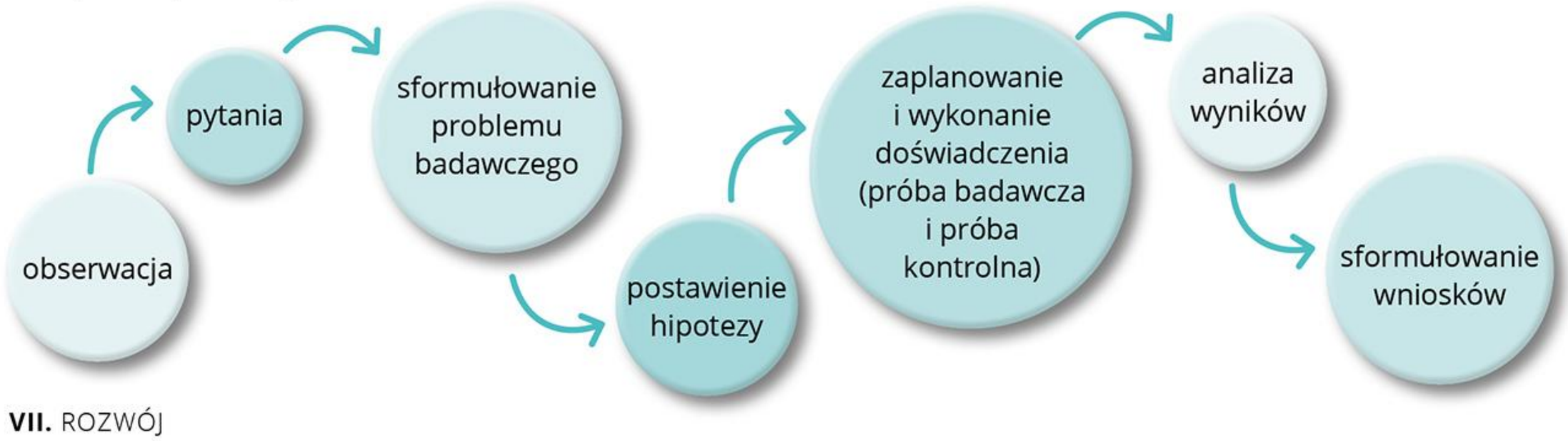
b) Co wiemy o sytuacji zawodowej i rodzinnej kobiety?

3. Co wiemy o zleceniu, które przyjęła bohaterka? Wyjaśnij, na czym będzie polegała jej praca.

4. Przywołaj fragmenty tekstu, które pokazują nastawienie kobiety do zleconego zadania. Jak oceniasz jej postawę?

5. Wyjaśnij, w jaki sposób narratorka rozumie dorastanie. Czy zgadzasz się z takim przedstawieniem rozwoju człowieka?

6. Jakie czynniki sprawiają, że człowiek rozwija się w określonym kierunku? Zaprojektujcie doświadczenie badawcze i opiszcie je według wzoru.

Tworzę

E

7. Czy zgadzasz się z twierdzeniem, że życie człowieka można przewidzieć? Napisz rozprawkę, w której przedstawisz i uzasadnisz swoje stanowisko. Odwołaj się do lektury obowiązkowej oraz do innego utworu literackiego. Twoja praca powinna liczyć nie mniej niż 200 słów.

8. Napisz opowiadanie rozpoczynające się słowami: *Tak, wiem, że was to zdenerwuje i rozzłości, ale życie człowieka można przewidzieć. Istnieją do tego narzędzia.* Przedstaw dokładniej badania, którymi zajmowała się bohaterka tekstu Olgi Tokarczuk, i wyjaśnij, do czego one mogły doprowadzić.

Chcę więcej!

Feminatywy to żeńskie formy gramatyczne nazw wykonawców zawodów lub pełnionych funkcji, np. *uczennica*, *nauczycielka*. W języku występują od dawna – wyrazy tego typu można znaleźć m.in. w *Słowniku polszczyzny XVI wieku*. Niektóre z feminatywów budzą jednak wątpliwości, głównie ze względu na trudność w wymowie (np. *chirurżka*), niejednoznaczność (np. *marynarka*) albo odbieranie ich jako umniejszających znaczenie (np. *prezeska*).

- Znajdź w tekście feminatywy. Podaj ich męskie odpowiedniki.
- Utwórz feminatywy od rzeczowników: *narrator*, *badacz*, *lekarz*, *magister*, *naukowiec*, *profesor*.
- Czy słuszne jest domaganie się konsekwentnego używania feminatywów w przestrzeni publicznej? Porozmawiajcie o roli, jaką odgrywają te formy w komunikacji.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Bohaterce utworu Olgi Tokarczuk zlecono opracowanie testu pozwalającego przewidzieć rozwój człowieka.	**P**	**F**
2.	Z tekstu wynika, że w trakcie dorastania ludzie zyskują wiele nowych umiejętności i możliwości.	**P**	**F**

Jaką siłę mają marzenia?

Kryteria sukcesu:

- charakteryzuję producenta filmów animowanych;
- biorę udział w dyskusji dotyczącej marzeń;
- redaguję opowiadanie o sile marzeń.

Na początek

- Wymieńcie przykłady postaci z filmów animowanych Walta Disneya[1]. Porozmawiajcie w parach o tym, czy tych bohaterów można uznać za kultowych dla Waszego pokolenia. Podzielcie się wnioskami na forum klasy.

[1] czytaj: łolta disneja

Walt Disney (1901–1966), amerykański animator i przedsiębiorca, producent około 700 filmów, głównie animowanych; twórca pierwszego parku rozrywki – Disneylandu

Bob Thomas (1922–2014)

Amerykański pisarz i reporter związany z branżą rozrywkową. Ze względu na wyjątkowo długą karierę zawodową (pracował w latach 1944–2010) trafił do *Księgi rekordów Guinnessa* – jako reporter, który relacjonował najwięcej uroczystości rozdania Oscarów. Ma także swoją gwiazdę w Alei Gwiazd w Hollywood. Sławę pisarską zdobył dzięki biografiom znanych osób, m.in. Walta Disneya, aktora Marlona Brando, piosenkarza i aktora Binga Crosby'ego[1].

[1] czytaj: krosbiego

Poznaj autora

Bob Thomas

Walt Disney. Fenomen sukcesu

fragmenty

Walt Disney zmarł następnego dnia o wpół do dziesiątej rano na skutek niewydolności krążenia (według orzeczenia lekarskiego).

Świat zareagował na tę wiadomość z żalem i niedowierzaniem. Gazety wszystkich krajów przekazały informację o śmierci Disneya. W powszechnym odczuciu była to

wielka strata. Prezydenci, premierzy, królowie przesyłali wyrazy współczucia, a w artykułach wstępnych przypominano jego zasługi. [...]

„New York Times”[1] zamieścił komentarz:

„Zaczynał, nie mając prawie niczego oprócz talentu rysownika, daru wyobraźni wspaniale zestrojonej z wyobraźnią zbiorową i determinacji odniesienia sukcesu. A jednak Walt Disney stał się jednym z najbardziej przedsiębiorczych ludzi Hollywood i jednym z największych twórców rozrywki na świecie. Był geniuszem innowacji, realizował ogromną liczbę filmów, potrafił sprawować pełną kontrolę nad powiększającym się wciąż przedsiębiorstwem. Zawsze wiedział, czego oczekuje jego widownia. Krótko mówiąc, stał się legendą za życia – był powszechnie szanowany i ceniony. Ale fenomen «Walt Disney» nie jest łatwy do zdefiniowania”. [...]

Pisarz i futurolog Ray Bradbury[2] przepowiedział niegdyś, że wpływ Walta Disneya odczuwany będzie jeszcze przez całe wieki. Istotnie, w świadomości milionów Walt pozostał żywy. Jego filmy, należące już do klasyki, ogląda publiczność liczniejsza niż kiedykolwiek. Nawet najwcześniejsze kreskówki z Myszką Miki odkryto na nowo [...]. Nawet gdyby Walt Disney nie robił niczego innego poza filmami, miałby zapewnione miejsce w dziejach Stanów Zjednoczonych.

Zrobił jednak znacznie więcej. Stworzył Disneyland, przygotował grunt pod realizację Walt Disney World i EPCOT[3]. Nie dokończył dzieła. Zmarł, zanim zdołał tego dokonać. Ale ci, których uczył, doprowadzili jego zamierzenia do końca. Rezultaty tych działań udostępniono publiczności 23 października 1971 roku. [...] Zebrała się cała rodzina Disneya [...].

Roy Disney podszedł do mikrofonu i popatrzył ponad głowami rozbawionego tłumu na kolorowe budynki parku i na widniejący w tle masyw Contemporary Resort Hotel, na ciemnoniebieskie jeziora i zielone lasy. Podziękował tysiącom ludzi, którzy przyczynili się do powstania Walt Disney World, i zaczął snuć wspomnienia:

– Mój brat Walt i ja rozpoczęliśmy pracę w branży filmowej pół wieku temu. Uważam, że był on naprawdę geniuszem – człowiekiem niezwykle twórczym, obdarzonym wielką

Zamek Śpiącej Królewny w Disneylandzie w Paryżu

[1] czytaj: nju jork tajms
[2] czytaj: rej bredbury
[3] EPCOT (czytaj: epokot; The Experimental Prototype Community of Tomorrow) – powstały w 1982 r. park tematyczny przedstawiający świat przyszłości; część kompleksu rozrywkowego Walt Disney World Resort na Florydzie

determinacją w dążeniu do celu. Przez całe swe życie nie zszedł z raz obranej drogi i nie zdradził swojej pasji. […]

A kiedy orkiestra pod zamkiem zagrała *When You Wish Upon a Star*[4], Lilly[5] zeszła po schodach w towarzystwie Myszki Miki. Stanęła w świetle reflektorów obok Roya, a on spytał:

– Lilly, wiedziałaś lepiej niż ktokolwiek inny, o czym Walt marzy i czego oczekuje. Jak sądzisz, co on by teraz powiedział?

– Myślę – rzekła Lilly – że Waltowi by się to spodobało.

tłum. Teresa Rutkowska

---

[4] *When You Wish Upon a Star* (czytaj: łen ju łisz apon e star) – piosenka z filmu Disneya *Pinokio*, nagrodzona w 1941 r. Oscarem

[5] Lilly (czytaj: lili) – Lillian Disney (1899–1997), żona Walta

O tekście

1. Opowiedz o reakcji osób znanych z życia publicznego i mediów na wieść o śmierci Walta Disneya. Wyjaśnij, czego dowodem była taka reakcja.

2. Przywołaj fragment, który charakteryzuje amerykańskiego animatora, i na tej podstawie wskaż cechy Walta Disneya.

3. Korzystając z tekstu, określ, jakie plany i marzenia miał Disney. W jaki sposób je realizował? Które z nich udało mu się wcielić w życie?

4. Wytłumacz, dlaczego Bob Thomas zatytułował biografię producenta *Fenomen sukcesu*.

5. Zorganizujcie klasową dyskusję na temat: *Marzenia stanowią podstawę rozwoju*. Podzielcie się na dwie drużyny. Z każdej wybierzcie po czterech mówców. Pierwsi mówcy losują stanowisko dla zespołu. Wszyscy członkowie grupy pomagają mówcom przygotować się do wystąpień (przemowy początkowej i końcowej, przedstawiania argumentów i kontrargumentów).

6. Z losami której postaci literackiej wiąże się potęga marzeń? Podaj tytuł lektury oraz jej autora. Uzasadnij odpowiedź, przywołaj sytuację z książki ilustrującą Twoją argumentację.

Biografia – opis życia autentycznej postaci dokonany przez inną osobę. Zwykle łączy przedstawienie wydarzeń z ich interpretacją i oceną, zawiera opinie i komentarze. Biografia ukazuje prawdziwą historię bohatera. Może mieć charakter naukowy, popularnonaukowy, a nawet literacki (jako zawierająca elementy fikcji literackiej powieść biograficzna). Ten gatunek literatury powstał już w czasach starożytnych. Współcześnie zyskał bardzo dużą popularność i nowe formy – poza książką przybiera kształt komiksu czy filmu.

Szczególną odmianą biografii jest **autobiografia**, w której autor opisuje własne życie.

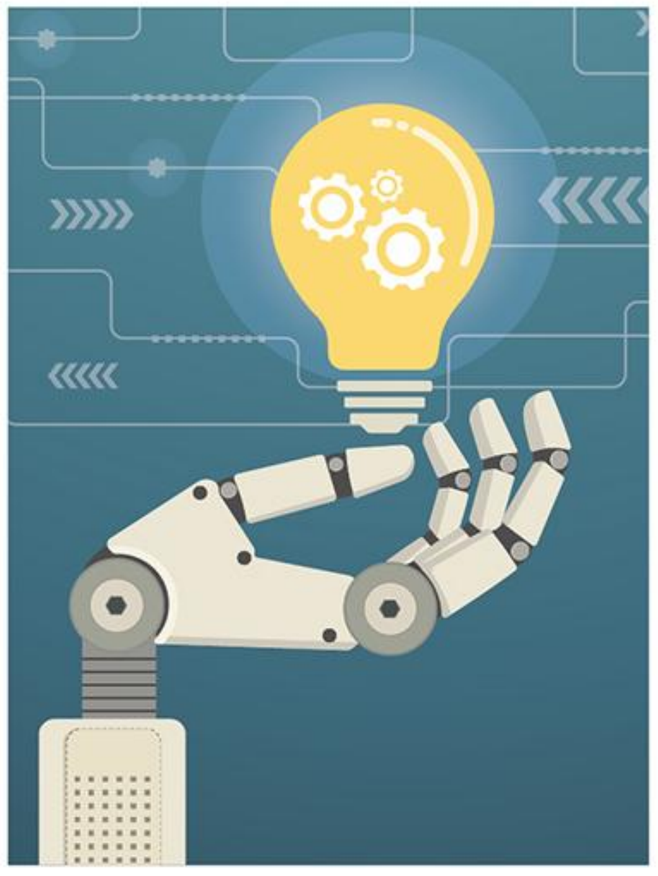
7. Wytłumacz, odnosząc się do tekstu, na czym polegał fenomen animacji tworzonych przez Walta Disneya.

8. Od rzeczownika *animacja* utwórz wyraz pochodny będący nazwą wykonawcy czynności. Oddziel podstawę słowotwórczą od formantu. Nazwij jego rodzaj. Wskaż ewentualne oboczności. Sprawdź w słowniku inne znaczenia tego wyrazu. Użyj go w zdaniach tak, by wykazać różnice znaczeniowe.

animacja – rodzaj techniki filmowej, polegający na ożywianiu kształtów poprzez wykonywanie pojedynczych zdjęć, rysunków lub innych prac plastycznych i wyświetlanie ich w sposób ciągły

Chcę więcej!

AI (ang. *artificial intelligence* – sztuczna inteligencja) to określenie inteligencji wykazywanej przez urządzenia elektroniczne, które mogą się uczyć na podstawie wprowadzanych do nich danych i zdobywanych doświadczeń, a także przez analizowanie modeli językowych. Dzięki temu są w stanie wykonywać zadania zarezerwowane do tej pory tylko dla ludzi.

- Za pomocą wybranego generatora obrazów dostępnego w internecie stwórz ilustrację podanego zestawu słów.

  marzenia • siła • cel • pasja • droga • rozwój

  Pokaż wynik tego działania na forum klasy i porównaj z grafikami otrzymanymi przez koleżanki i kolegów. Nie zapomnij podać, że praca powstała przy wykorzystaniu danego programu AI. Które dzieło Twoim zdaniem najlepiej przedstawia podane pojęcia? Uzasadnij swój wybór.

- Zabierz głos w dyskusji dotyczącej przyszłości animacji. Czy AI może zastąpić pracę człowieka w tworzeniu filmów animowanych?

Tworzę

9. Napisz opowiadanie, w którym miejscem akcji będzie przestrzeń jednej z grafik wykonanych przez AI. Opisz, w jaki sposób bohater Twojego tekstu rozwinął się dzięki swoim marzeniom.

10. Wykorzystując dowolną technikę, stwórzcie (indywidualnie lub w grupach) krótką animację dotyczącą potęgi marzeń.

Sprawdź, co już umiesz

Wybierz właściwe dokończenia zdania.

Reakcje po śmierci Walta Disneya świadczyły o traktowaniu dokonań producenta

A. z rezerwą. **B.** z niechęcią. **C.** z podziwem. **D.** z przychylnością.

Uzasadnij wybór, odwołując się do informacji z tekstu Boba Thomasa.

Wykorzystaj cały swój potencjał!

Kryteria sukcesu:

- definiuję wartości oraz podaję ich synonimy;
- określam hierarchię wartości w swoim życiu;
- wyjaśniam, na czym polega ponadczasowy charakter *Dezyderatów*;
- tworzę pracę inspirowaną utworem Maxa Ehrmanna.

Na początek

- Wskaż różnicę znaczeniową między wypowiedzeniami. W którym z nich została podkreślona sprawczość osoby rozwiązującej zadanie?

Udało mi się rozwiązać zadanie.

Rozwiązałem zadanie.

Max Ehrmann[1] (1872–1945)

Poznaj autora

Amerykański prawnik, ekonomista i pisarz niemieckiego pochodzenia. Studiował prawo i filozofię na Uniwersytecie Harvarda, ale jego pasją było pisarstwo. W 1912 r. zdecydował się porzucić dotychczasowe zajęcia i całkowicie poświęcić pracy literackiej. Najpopularniejszym dziełem Ehrmanna jest napisany w 1927 r. poemat *Dezyderata*, który mimo upływu lat wciąż inspiruje artystów na całym świecie.

[1] czytaj: maks erman

Max Ehrmann

Dezyderata[1]

Przechodź spokojnie przez zgiełk i pośpiech i pamiętaj, jaki spokój można znaleźć w ciszy.

O ile to możliwe, bez wyrzekania się siebie, bądź na dobrej stopie ze wszystkimi.

[1] dezyderata – dawna forma liczby mnogiej od słowa *dezyderat*; dezyderat – coś pożądanego, coś, czego się pragnie

Wypowiadaj swoją prawdę jasno i spokojnie i wysłuchaj innych, nawet tępych i nieświadomych, oni też mają swoją opowieść.

Unikaj głośnych i napastliwych, są udręką ducha.

Porównując się z innymi, możesz stać się próżny i zgorzkniały, zawsze bowiem znajdziesz lepszych i gorszych od siebie.

Niech twoje osiągnięcia, zarówno jak i plany, będą dla ciebie źródłem radości.

Wykonuj swoją pracę z sercem, jakkolwiek byłaby skromna, ją jedynie posiadasz w zmiennych kolejach losu. Bądź ostrożny w interesach, na świecie bowiem pełno oszustwa. Niech ci to jednak nie zasłoni prawdziwej cnoty – wielu ludzi dąży do wzniosłych ideałów i wszędzie życie pełne jest heroizmu.

Bądź sobą, zwłaszcza nie udawaj uczucia. Ani też nie podchodź cynicznie do miłości, albowiem wobec oschłości i rozczarowań ona jest wieczna jak trawa.

Przyjmuj spokojnie, co ci doradzają lata, z wdziękiem wyrzekając się spraw młodości.

Rozwijaj siłę ducha, by mogła osłonić cię w nagłym nieszczęściu. Lecz nie dręcz się tworami wyobraźni. Wiele obaw rodzi się ze znużenia i samotności.

Obok zdrowej dyscypliny bądź dla siebie łagodny.

Jesteś dzieckiem wszechświata nie mniej niż gwiazdy i drzewa, masz prawo być tutaj. I czy jest to dla ciebie jasne, czy nie, wszechświat bez wątpienia jest na dobrej drodze.

Tak więc żyj w zgodzie z Bogiem, czymkolwiek On ci się wydaje, czymkolwiek się trudnisz i jakiekolwiek są twoje pragnienia. W zgiełku i pomieszaniu życia zachowaj spokój ze swoją duszą. Przy całej swej złudności i znoju, i rozwianych marzeniach jest to piękny świat.

Bądź radosny. Dąż do szczęścia.

tłum. Andrzej Jakubowicz

O tekście

1. Do kogo zwraca się osoba mówiąca w tekście? Uzasadnij swoje zdanie.

2. Jakie formy czasowników dominują w utworze? Określ, w jaki sposób wpływają one na charakter wypowiedzi.

3. Zdefiniuj wymienione wartości, podając ich synonimy. Następnie wskaż te, które według *Dezyderatów* mają szczególne znaczenie w życiu człowieka. Każdy wybór poprzyj cytatem z tekstu Maxa Ehrmanna. Do listy wartości dodaj inne, które dostrzegasz w *Dezyderatach*.

skromność • ostrożność • indywidualizm • sukces • spokój • harmonia • uważność • relacje • bezpieczeństwo • prawda • cierpliwość • miłość • pasja • bohaterstwo

4. Przyjrzyj się ilustracji przedstawiającej wartości, które zdaniem psychologów najmocniej wpływają na ludzkie życie. Które z nich uważasz za ważniejsze, a które – za mniej ważne? W zeszycie narysuj piramidę wartości i uporządkuj je zgodnie z własną hierarchią.

a) Skomentuj ustnie swoją piramidę wartości. Uzasadnij przyjętą kolejność.

b) Na czym może polegać rozwój człowieka w każdym z tych aspektów życia? W odpowiedzi możesz wykorzystać cytaty z utworu.

5. Wynotuj z tekstu Maxa Ehrmanna trzy cytaty, które motywują Cię do zmiany swojego życia w którymś z aspektów wskazanych w poleceniu 4. Porównaj je z cytatami zapisanymi przez koleżankę lub kolegę z ławki.

6. Na czym Twoim zdaniem polega ponadczasowy charakter *Dezyderatów*? Uzasadnij swoje stanowisko.

Tworzę

7. Używając wybranej przez siebie techniki, zaprojektuj okładkę książki Maxa Ehrmanna zawierającej *Dezyderaty*.

8. Napisz tekst, który zatytułujesz słowami: *Jesteś dzieckiem wszechświata*. Możesz nadać swojej pracy dowolną formę, np. wiersza, rozprawki, opowiadania, felietonu, wywiadu.

Sprawdź, co już umiesz

Udowodnij, że dzieło Paula Gauguina (czytaj: pola gogena) mogłoby być ilustracją do tekstu Maxa Ehrmanna. W uzasadnieniu wykorzystaj znajomość utworu.

Paul Gauguin (czytaj: pol go**gę**), *Mata Mua* (*W dawnych czasach*), 1892, Muzeum Narodowe Thyssen-Bornemisza, Madryt

Rozwój a doskonałość

Kryteria sukcesu:

- opisuję sytuację liryczną w wierszu *Cebula*;
- wskazuję szanse i zagrożenia związane z dążeniem do doskonałości;
- tworzę rozprawkę dotyczącą rozwoju.

Na początek

- Wypisz na osobnych karteczkach pięć skojarzeń dotyczących warzywa przedstawionego na ilustracji. Ułóż je w warstwy – od najbardziej oczywistego do najbardziej ukrytego. Zawiń karteczki w odpowiedniej kolejności w kształt cebuli. Wymień się papierowym warzywem z koleżanką / kolegą z ławki. Odczytajcie skojarzenia i wyjaśnijcie je sobie nawzajem.
- Czy Twoim zdaniem cebula może się stać przedmiotem poetyckich zachwytów? Uzasadnij odpowiedź.

1923

1939–1945
II wojna światowa

1945
debiut poetycki – wiersz *Szukam słowa*

1976
wydanie tomiku *Wielka liczba*

1989
koniec komunizmu w Polsce

1996
otrzymanie Literackiej Nagrody Nobla

2012

Wisława Szymborska (1923–2012)

Polska poetka, krytyczka, felietonistka, tłumaczka, laureatka Literackiej Nagrody Nobla za rok 1996. Urodziła się w Wielkopolsce, ale w 1929 r. jej rodzice przeprowadzili się do Krakowa, gdzie poetka mieszkała do końca życia. Studiowała polonistykę i socjologię na Uniwersytecie Jagiellońskim. Współpracowała z kilkoma czasopismami, m.in. z tygodnikiem „Życie Literackie" (w latach 1953–1966 kierowała w nim działem poezji, później zaś publikowała tam również swoje felietony *Lektury nadobowiązkowe*) oraz z „Tygodnikiem Powszechnym". Wiersze pisała od dzieciństwa, a choć formalnie debiutowała w 1945 r., uznanie przyniosły jej tomiki wydane po roku 1956 (m.in. *Wołanie do Yeti*, *Sól*, *Sto pociech*, *Wielka liczba*, *Ludzie na moście*, *Koniec i początek*, *Chwila*). Szymborska komentowała w nich zagadki losu człowieka i sprzeczności, które dostrzegała w otaczającym świecie. Unikała przy tym podniosłości – jej wiersze często odwołują się do codziennego życia, poetka wykorzystuje w nich humor, ironię, język potoczny.

Poznaj autora

Wisława Szymborska

Cebula

Co innego cebula.
Ona nie ma wnętrzności.
Jest sobą na wskroś cebulą,
do stopnia cebuliczności.
Cebulasta na zewnątrz,
cebulowa do rdzenia,
mogłaby wejrzeć w siebie
cebula bez przerażenia.

W nas obczyzna i dzikość
ledwie skórą przykryta,
inferno[1] w nas interny[2],
anatomia gwałtowna,
a w cebuli cebula,
nie pokrętne jelita.
Ona wielekroć naga,
do głębi itympodobna.

Byt niesprzeczny cebula,
udany cebula twór.
W jednej po prostu druga,
w większej mniejsza zawarta,
a w następnej kolejna,
czyli trzecia i czwarta.
Dośrodkowa fuga[3].
Echo złożone w chór.

Cebula, to ja rozumiem:
najnadobniejszy brzuch świata.
Sam się aureolami
na własną chwałę oplata.
W nas – tłuszcze, nerwy, żyły,
śluzy i sekretności.
I jest nam odmówiony
idiotyzm doskonałości.

(z tomu *Wielka liczba*)

Twórczość Wisławy Szymborskiej © Fundacja Wisławy Szymborskiej,
www.szymborska.org.pl

---

[1] inferno – piekło
[2] interna – tu: narządy wewnętrzne
[3] fuga – tu: utwór muzyczny, w którym temat jest kolejno podejmowany przez instrumenty lub głosy

O tekście

1. Odszukaj fragment, w którym ujawnia się podmiot liryczny. Powiedz, w której osobie się wyraża. Za pomocą jakich środków językowych zaznacza swoją obecność? Co dzięki temu zostało zaakcentowane?

2. Nazwij bohaterów rozważań podmiotu lirycznego. Wypisz z tekstu i objaśnij określenia, którymi osoba mówiąca ich charakteryzuje.

3. Na jakiej zasadzie zostali zestawieni bohaterowie wiersza: analogii czy kontrastu? Co na to wskazuje? Jak sądzisz, dlaczego poetka użyła takiego zabiegu?

4. Wskaż w tekście neologizmy. Jaki efekt daje ich wykorzystanie?

5. Co osoba mówiąca sądzi na temat doskonałości? Przywołaj i skomentuj odpowiedni cytat.

6. Przeczytaj fragment artykułu dotyczący syndromu oszusta, a następnie wykonaj polecenia.

a) Wyjaśnij, co oznacza to pojęcie.

b) Określ, co łączy ze sobą teksty Wisławy Szymborskiej i Marleny Stradomskiej. W jaki sposób autorki odnoszą się do doskonałości?

> Termin syndromu oszusta pierwszy raz pojawił się w artykule autorstwa Pauline Clance[1] oraz Suzanne Imes[2] i został zidentyfikowany na podstawie obserwacji […] podczas sesji […] z udziałem kobiet osiągających wysokie wyniki w działaniach zawodowych. Mimo obiektywnych dowodów sukcesu wierzyły one, że […] nie są w stanie poradzić sobie z […] zadaniami, które zostały im delegowane. Jednocześnie miały obawę, że ktoś […] [uzna], że nie zasługują na to, co aktualnie osiągnęły. Syndrom oszusta może objawiać się więc u osób, które były uzdolnione w latach szkolnych, szybko się uczyły, miały bardzo dobre oceny i wyróżniały się pozytywnie na tle rówieśników, przez co były często chwalone i doceniane przez rodziców i nauczycieli. Jednak po okresie szkolnym pozytywy dotyczące osiągnięć nie są często zauważane. Co ciekawe, osoby cierpiące na ten syndrom tłumaczą przyczyny swego własnego sukcesu „szczęściem".
>
> Marlena Stradomska, *Syndrom oszusta – co nie pozwala uwierzyć w siebie?* (fragmenty), „Cogito" 2023, nr 1

[1] czytaj: polin klens
[2] czytaj: suzen ajms

7. Zastanówcie się, jakie szanse i zagrożenia niesie ze sobą dążenie do doskonałości. Porównajcie je z szansami i zagrożeniami, które łączą się z nastawieniem na rozwój. Możecie wykorzystać metodę analizy SWOT. Zgromadźcie przykłady na potwierdzenie swoich ustaleń. Wnioski z wykonanego zadania przedstawcie na forum klasy.

Tworzę

8. Napisz dowolny tekst (poetycki, prozatorski, publicystyczny), który zatytułujesz *Rozwój a doskonałość*. Zamieść w nim swoje spostrzeżenia dotyczące relacji między tymi pojęciami.

9. Czy celem życia jest sam rozwój, czy osiągnięcie doskonałości? Napisz rozprawkę, w której przedstawisz swoje stanowisko w tej kwestii. Twoja praca powinna liczyć co najmniej 200 wyrazów.

Sprawdź, co już umiesz

Uzupełnij poniższe zdanie. Wybierz odpowiedzi **A** albo **B** oraz **C** albo **D**.

W utworze Wisławy Szymborskiej tytułowa cebula posłużyła jako **A** / **B** pokazujący, że doskonałość jest stanem, który **C** / **D**.

A. przykład
B. argument
C. powinien być celem dla każdego człowieka
D. niesie ze sobą pewne zagrożenia

Jak rozwijać umiejętności językowe

Kryteria sukcesu:

- definiuję pojęcie kultury języka;
- stosuję poprawne formy językowe;
- wyrażam opinię na temat zjawisk językowych.

Na początek

Prawie ćwierć wieku temu w Polsce powstał dokument urzędowy chroniący nasz język – to Ustawa o języku polskim, uchwalona 7 października 1999 r. Nad realizacją jej zapisów czuwa Rada Języka Polskiego, która m.in. wyraża opinię na temat nowych form i zjawisk w polszczyźnie.

- Jaki cel Twoim zdaniem ma ochrona języka ojczystego?
- Czy zgadzasz się z tezą, że język ojczysty należy chronić? Uzasadnij swoje zdanie.
- W jaki sposób – w myśl ustawy – możesz się przyczynić do ochrony polszczyzny?

Art. 3. Ochrona języka polskiego

1. Ochrona języka polskiego polega w szczególności na:
   1) dbaniu o poprawne używanie języka i doskonaleniu sprawności językowej jego użytkowników oraz na stwarzaniu warunków do właściwego rozwoju języka jako narzędzia międzyludzkiej komunikacji;
   2) przeciwdziałaniu jego wulgaryzacji;
   3) szerzeniu wiedzy o nim i jego roli w kulturze;
   4) upowszechnianiu szacunku dla regionalizmów i gwar, a także przeciwdziałaniu ich zanikowi;
   5) promocji języka polskiego w świecie;
   6) wspieraniu nauczania języka polskiego w kraju i za granicą.
2. Do ochrony języka polskiego są obowiązane wszystkie organy władzy publicznej oraz instytucje i organizacje uczestniczące w życiu publicznym.

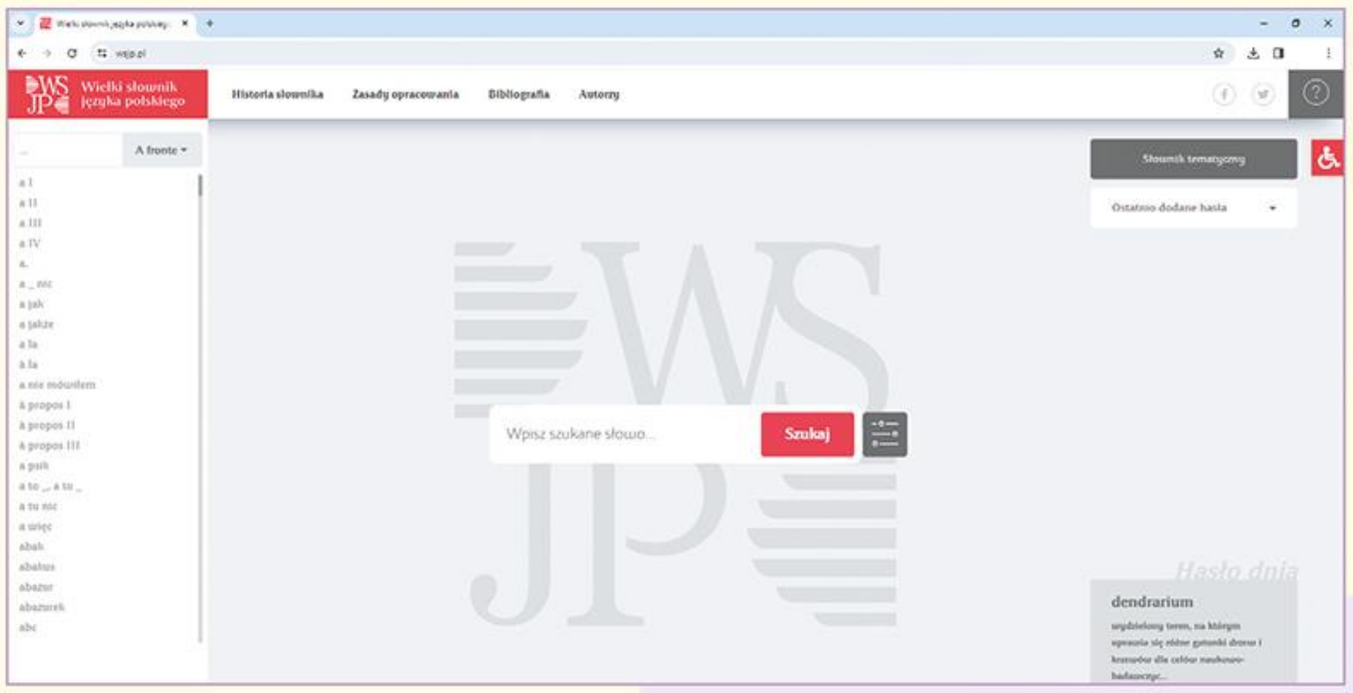
Ustawa o języku polskim (fragment)

Kultura języka – umiejętność sprawnego i poprawnego posługiwania się językiem, wiedza o nim i dążenie do jego doskonalenia. Składają się na nią:

- dobra znajomość słownictwa i zasad gramatycznych;
- stosowanie poprawnych form wyrazów, zwrotów i konstrukcji zdań, właściwych w danej sytuacji;
- okazywanie życzliwości i szacunku innym użytkownikom języka, m.in. przez wprowadzanie zwrotów grzecznościowych oraz dostosowanie wypowiedzi do rozmówcy (np. innym słownictwem posługujemy się w kontaktach z koleżanką, a innym – w rozmowie z jej rodzicami);
- dbałość o piękno wypowiedzi;
- wrażliwość na zjawiska zachodzące w języku, wyrażanie opinii na ich temat.

Poziom kultury języka można podnosić dzięki korzystaniu z różnych słowników, zarówno w wersji tradycyjnej, książkowej, jak i elektronicznej. Aby unikać błędów, warto regularnie zaglądać do słowników:

- języka polskiego,
- poprawnej polszczyzny,
- wyrazów bliskoznacznych,
- frazeologicznego,
- antonimów,
- etymologicznego.

Wielki słownik języka polskiego – stale uzupełniany słownik internetowy

1. Korzystając z wybranych źródeł informacji (np. odpowiednich słowników), rozstrzygnij podane wątpliwości językowe. Ułóż zdania, w których zastosujesz poprawne formy.

- *na codzień* czy *na co dzień*?
- *sweter* czy *swetr*?
- *odnieść porażkę* czy *ponieść porażkę*?
- *kiślu* czy *kisielu*?
- *tym niemniej* czy *niemniej jednak*?
- *bezsensu* czy *bez sensu*?

2. Wyjaśnij, na czym polegają błędy w poniższych zdaniach, a następnie je popraw.

- Zapomniałam zabrać kanapkę do szkoły, więc musiałam się cofnąć z powrotem do domu.
- Pies Alicji podskoczył w górę, żeby dostać smakołyk.
- Dodatnim plusem tej sytuacji jest fakt, że jutro mamy lekcje krócej.
- Ilość uczniów w klasie to 24 osoby.
- Obejrzałam film oparty na faktach autentycznych.
- Spadał w dół bardzo szybko.

3. Dlaczego przytoczone wypowiedzi odbieramy jako zabawne? Nadaj im właściwą formę.

- Mama szykowała naleśniki dla swoich dzieci, które później smażyła.
- Czy posiada pan długopis?
- Podam panu numer telefonu do mojej osoby.
- Kupiliśmy lody dziewczynom, które się roztopiły.
- W zatrutej wodzie ryby mają szansę się podusić.
- Dzięki wypadkowi na rowerze spóźnił się do szkoły.

4. Z podanego tekstu usuń zbędne zapożyczenia i zastąp je rodzimymi odpowiednikami.

Polemizowałabym z wami, ponieważ wiem, że moja erudycja jest na najwyższym lewelu, co obliguje mnie do tego, żeby podważyć wasze kompetencje oraz wasz poziom elokwencji.

5. Wypisz przykłady słownictwa, które szczególnie często pojawia się w wypowiedziach współczesnej młodzieży. Jakich określeń można by użyć zamiast tych modnych wyrazów, by ograniczyć ich nadużywanie?

Moda językowa – nadmierne stosowanie określonych wyrazów, zwrotów, konstrukcji składniowych, często zapożyczonych z języków obcych. Moda językowa prowadzi do zubożenia języka i może przyczyniać się do utrudnień w komunikacji.

6. Podyskutujcie w grupach na temat języka reklam. Co Wam się w nim podoba, a co Was razi? Jaki wpływ mają popularne przekazy reklamowe na wypowiedzi ich odbiorców?

7. Rada Języka Polskiego od roku 2008 r. przyznaje tytuł Ambasadora Polszczyzny. Otrzymują go osoby lub instytucje, które wyróżniają się szczególną dbałością o piękno i poprawność języka polskiego. Zaproponuj, komu Twoim zdaniem warto byłoby przyznać ten tytuł w kategoriach:

- Młody Ambasador Polszczyzny (dla osoby poniżej 35. roku życia),
- Ambasador Polszczyzny Literatury Dziecięcej i Młodzieżowej.

Przedstaw krótkie uzasadnienie wyboru.

Ambasador Polszczyzny
Rada Języka Polskiego PAN

Chcę więcej!

Co roku na przełomie lipca i sierpnia w Szczebrzeszynie odbywa się Festiwal Stolica Języka Polskiego. Jego pomysłodawcą i założycielem jest Piotr Duda, szef Fundacji Sztuki Kreatywna Przestrzeń, która upowszechnia i wspiera działania z zakresu kultury i sztuki oraz zajmuje się promowaniem języka polskiego.

Za najbardziej polskie słowo uchodzi *żółć* – wyraz, który w całości składa się z liter występujących tylko w naszym języku.

- Jak sądzisz – dlaczego właśnie Szczebrzeszyn został uznany za stolicę języka polskiego?
- Wyszukajcie w internecie znane polskie łamańce językowe i spróbujcie je powtórzyć. Możecie zorganizować klasowy konkurs na najbardziej giętki język.

Sprawdź, co już umiesz

Wybierz poprawne dokończenie zdania.

Przejawem wysokiego poziomu kultury języka jest

A. unikanie wszelkich zapożyczeń.
B. duża dbałość o poprawność i piękno języka.
C. stosowanie licznych słów obcego pochodzenia.
D. znajomość wielu wyrazów uchodzących za modne.

ROZWÓJ

Podsumowanie rozdziału VII

Sprawdź, co już umiesz

Pracując w grupach, przygotujcie dowolną grę edukacyjną (planszową, karcianą, komputerową, terenową, escape room itp.) związaną z treściami omawianymi w rozdziale VII.

- Stwórzcie pomysł gry.
- Opracujcie instrukcję z zasadami.
- Wykonajcie prototyp.
- Przetestujcie grę.
- Nanieście poprawki w celu ulepszenia prototypu.
- Na koniec wymieńcie się grami – i rozpocznijcie turniej!

Bank pomysłów

W grze uwzględnijcie informacje związane:

- z tekstami omawianymi w tym rozdziale;
- z pojęciami: *rozwój*, *sukces*, *porażka*, *marzenia*;
- z zagadnieniami językowymi (cechy dobrego stylu, kultura języka).

To już wiesz

CEBULA

Wisława Szymborska

POCHWAŁA SKOMPLIKOWANIA, KTÓRE WYRÓŻNIA CZŁOWIEKA

STARY CZŁOWIEK I MORZE

Ernest Hemingway

OPOWIADANIE O WALCE STAREGO RYBAKA Z NATURĄ I WŁASNYMI SŁABOŚCIAMI

POJĘCIA I ZAGADNIENIA

OPOWIADANIE – krótki utwór epicki mający swobodniejszą kompozycję niż nowela

BIOGRAFIA – dzieło przedstawiające życie autentycznej postaci

- autobiografia – utwór, w którym autor opisuje swoje życie

CECHY DOBREGO STYLU – ZALEŻĄ OD CHARAKTERU WYPOWIEDZI

- stosowność
- jasność
- prostota
- zwięzłość
- dynamiczność
- obrazowość

NAUKA O JĘZYKU

KULTURA JĘZYKA – dbałość o poprawność i piękno wypowiedzi

MODA JĘZYKOWA – nadużywanie słów lub sformułowań, często zapożyczonych

wrażliwość na zjawiska językowe

LEKTUROWNIK

Czytamy książki, aby dowiedzieć się,
kim jesteśmy i kim możemy się stać.

Ursula Le Guin

Biblioteka zaprasza!

Adam Mickiewicz
Pan Tadeusz
epopeja narodowa (1834)

Litwo! Ojczyzno moja! ty jesteś jak zdrowie.
Ile cię trzeba cenić, ten tylko się dowie,
Kto cię stracił. Dziś piękność twą w całej ozdobie
Widzę i opisuję, bo tęsknię po tobie.

ROMANS

POLOWANIE

SPOWIEDŹ

- Starsza czy młodsza – którą wybierze Tadeusz?
- Czy Asesor pogodzi się z Rejentem?
- Kim jest tajemniczy Robak?
- Co i dla kogo zagra Jankiel?

Nie zwlekaj! Dowiedz się więcej!

Dlaczego Adam Mickiewicz napisał *Pana Tadeusza*?

Kryteria sukcesu:

- wyjaśniam genezę *Pana Tadeusza*;
- omawiam obraz ojczyzny zawarty w *Epilogu*;
- tworzę opis przeżyć wewnętrznych poety.

Na początek

- Przypomnij sobie wiadomości z lekcji historii i powiedz, jaka była sytuacja Polski w czasie, gdy Adam Mickiewicz pisał *Pana Tadeusza*.

1798

1811–1812
wyprawa Napoleona na Rosję

1822
wydanie pierwszego tomu *Poezji*

1829
podjęcie decyzji o emigracji

1830–1831
powstanie listopadowe

1832
osiedlenie się w Paryżu

1834
wydanie *Pana Tadeusza*

1855

Adam Mickiewicz (1798–1855)

Poznaj autora

Polski poeta, dramatopisarz, tłumacz i działacz polityczny, jeden z najważniejszych twórców polskiego romantyzmu. Urodził się w Zaosiu koło Nowogródka. W latach 1815–1819 studiował w Wilnie na uniwersytecie oraz w Seminarium Nauczycielskim, a później pracował jako nauczyciel w Kownie. W 1822 r. wydał pierwszy tom *Poezji*, zawierający m.in. balladę *Świtezianka*. Rok później, w drugim tomie *Poezji*, ukazała się II część *Dziadów*. Po procesie tajnych organizacji młodzieżowych filomatów i filaretów został w 1824 r. zesłany w głąb Rosji. Pobyt na Krymie stał się inspiracją do napisania *Sonetów krymskich*, wydanych w 1826 r. Z powodu zagrożenia aresztowaniem poeta zdecydował się wyjechać na Zachód. Nigdy nie powrócił już do ojczyzny. Nie wziął udziału w powstaniu listopadowym, ponieważ z powodu zamknięcia granic nie udało mu się dotrzeć do Warszawy. Zatrzymał się w Wielkopolsce, która zachwyciła go swoimi krajobrazami i gościnnością polskich dworów oraz zainspirowała do stworzenia nowego dzieła. W 1832 r. Mickiewicz zamieszkał w Paryżu i rozpoczął pracę nad *Panem Tadeuszem* – polską epopeją narodową. W późniejszych latach skupił się głównie na działalności politycznej, m.in. w czasie Wiosny Ludów zorganizował w Rzymie Legion Polski. Zmarł w Stambule, gdzie pojechał, aby tworzyć polskie oddziały.

Epilog do *Pana Tadeusza* został wydany w 1860 r., już po śmierci poety.

O lekturze

1. Przeczytajcie uważnie fragmenty *Epilogu*. Zbierzcie jak najwięcej informacji o problemach przedstawionych w tekście. Zanotujcie, w jaki sposób rozumiecie każdy cytat.

Epilog – część utworu znajdująca się na jego końcu, po zakończeniu fabuły. Często stanowi wyjaśnienie autora dotyczące celu i okoliczności powstania dzieła.

Fragment 1

O tem-że dumać[1] na paryskim bruku,
Przynosząc z miasta uszy pełne stuku
Przekleństw i kłamstwa, niewczesnych[2] zamiarów,
Zapoznych[3] żalów, potępieńczych swarów[4]!
Biada nam, zbiegi, żeśmy w czas morowy[5]
Lękliwe nieśli za granicę głowy!
Bo gdzie stąpili, szła przed nimi trwoga,
W każdym sąsiedzie znajdowali wroga,
Aż nas objęto w ciasny krąg łańcucha,
I każą oddać co prędzej ducha.

Epilog, w. 1–10

[1] dumać – zastanawiać się, rozmyślać
[2] niewczesny – spóźniony
[3] zapozny – za późny
[4] swary – długotrwałe, powtarzające się kłótnie
[5] morowy – niosący śmierć, związany z morem, zarazą

Gediminas Jokūbonis, pomnik Adama Mickiewicza w Wilnie, 1984

Fragment 2

Jedyne szczęście, kto w szarej godzinie
Z kilku przyjaciół usiadł przy kominie,
Drzwi od Europy zamykał hałasów,
Wyrwał się z myślą ku szczęśliwszym czasóm
I dumał, myślił o swojej krainie.
[…]
O Matko Polsko! ty tak świeżo w grobie
Złożona – nie ma sił mówić o tobie!

Epilog, w. 24–28, 40–41

Pomnik przedstawia poetę opierającego się na pękniętej kolumnie, która symbolizuje opuszczoną przez niego ojczyznę.

Fragment 3

Dziś dla nas, w świecie nieproszonych gości,
W całej przeszłości i w całej przyszłości
Jedna już tylko jest kraina taka,
W której jest trochę szczęścia dla Polaka,
Kraj lat dziecinnych! On zawsze zostanie
Święty i czysty, jak pierwsze kochanie,
Niezaburzony błędów przypomnieniem,
Niepodkopany nadziei złudzeniem,
Ani zmieniony wypadków strumieniem.
[…]
Ten kraj szczęśliwy, ubogi i ciasny!
Jak świat jest boży, tak on był nasz własny!

Epilog, w. 62–70, 77–78

Fragment 4

I przyjaciele wtenczas pomogli rozmowie
I do piosnki rzucali mnie słowo za słowem,
Jak bajeczne żórawie[1] nad dzikim ostrowem,
Nad zaklętym pałacem przelatując wiosną,
I słysząc zaklętego chłopca skargę głośną,
Każdy ptak chłopcu jedno pióro zrucił[2],
On zrobił skrzydła i do swoich wrócił.
O, gdybym kiedy dożył tej pociechy,
Żeby te księgi zbłądziły pod strzechy
[…].

Epilog, w. 102–110

---

[1] żórawie – żurawie
[2] zrucił – zrzucił

2. Na podstawie każdego fragmentu udzielcie odpowiedzi na pytanie, dlaczego Mickiewicz napisał *Pana Tadeusza*.

3. Wypisz z przeczytanych fragmentów *Epilogu*:

a) określenia, którymi scharakteryzowana została ojczyzna;
b) przywołane przez poetę wspomnienia kraju rodzinnego.

4. Dlaczego poeta zdecydował się pisać o przeszłości, a nie o współczesnych wydarzeniach w kraju?

Tworzę

5. Inspirując się rzeźbą oraz analizowanymi fragmentami utworu, zredaguj opis przeżyć wewnętrznych poety przebywającego na emigracji.

Sprawdź, co już umiesz

Sformułuj wniosek – dokończ poniższe zdania.

- Na podstawie *Epilogu* mogę się spodziewać, że utwór Mickiewicza wprowadzi mnie w świat…
- W tym wierszu poeta przedstawił…

Litwo! Ojczyzno moja! – co budzi zachwyt Adama Mickiewicza?

Kryteria sukcesu:

- rozpoznaję inwokację;
- charakteryzuję narratora na podstawie inwokacji w *Panu Tadeuszu*;
- analizuję środki stylistyczne wykorzystane w tym fragmencie.

Na początek

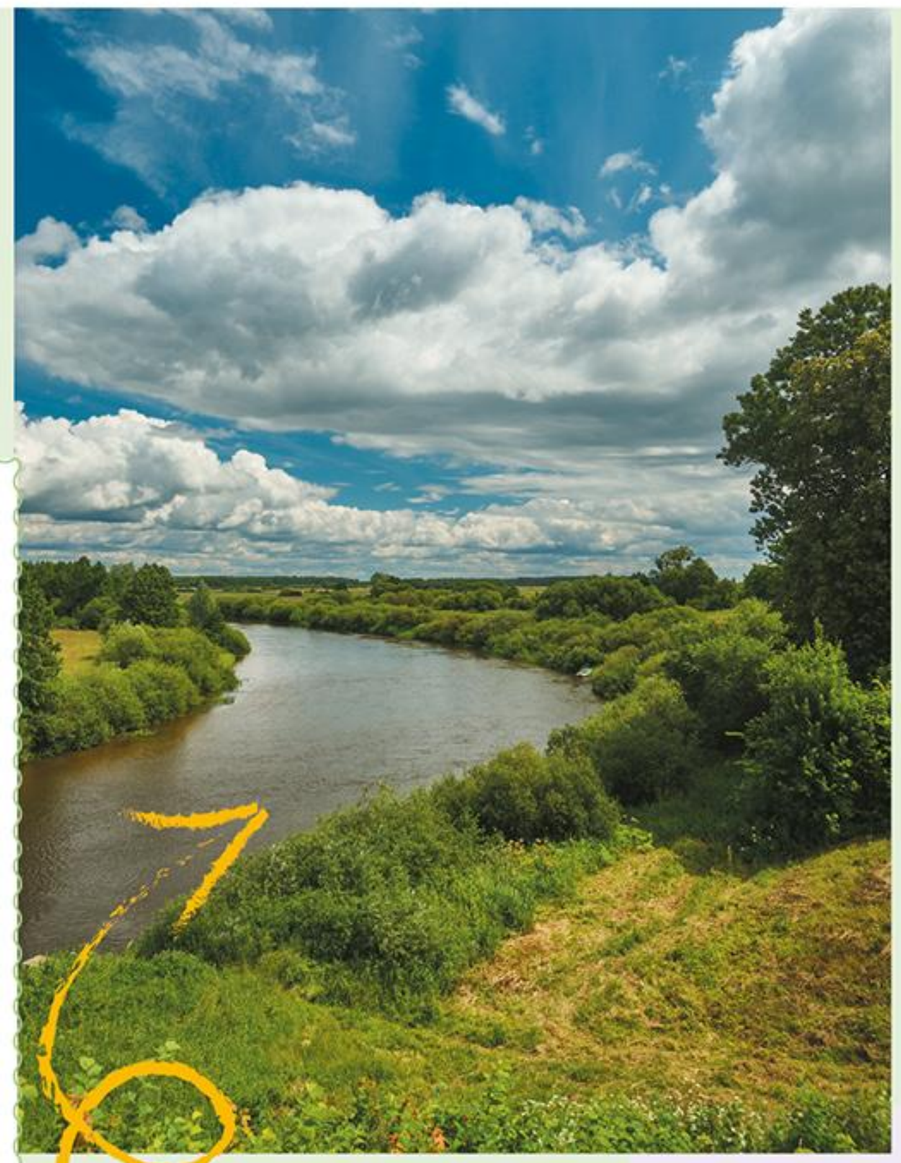
- Przeczytaj fragment powieści Elizy Orzeszkowej *Nad Niemnem*, a następnie odpowiedz w dowolnej formie na podane pytania.
  - W jakim otoczeniu przyrody płynie rzeka Niemen?
  - Jakie rośliny rosną w jej okolicy?
  - Co można spotkać na polach uprawnych?
  - Jakie nazwy barw autorka wykorzystała w opisie pejzażu?

Z jednej strony widnokręgu wznosiły się niewielkie wzgórza z ciemniejącymi na nich borkami i gajami; z drugiej wysoki brzeg Niemna, piaszczystą ścianą wyrastający z zieloności ziemi a koroną ciemnego boru oderznięty[1] od błękitnego nieba, ogromnym półkolem obejmował równinę rozległą i gładką, z której gdzieniegdzie tylko wyrastały dzikie, pękate grusze, stare, krzywe wierzby i samotne, słupiaste topole. [...]

Równinę przerzynały drogi białe i trochę zieleniejące od z rzadka porastającej je trawy; ku nim, niby strumienie ku rzekom, przybiegały z pól miedze, całe błękitne od bławatków, żółte od kamioły[2], różowe od dzięcieliny[3] i smółek[4]. [...] Za tymi pasami roślinności dzikiej cicho w cichej pogodzie stało morze roślin uprawnych. Żyto i pszenica miały kłosy jeszcze zielone, lecz już osypane drżącymi rożkami, których obfitość wróżyła urodzaj; niższe znacznie od nich, rumianym kwiatem gęsto usiane, słały się na szerokich przestrzeniach liściaste puchy koniczyny; [...] młody len pokrywał gdzieniegdzie kilka zagonów, a żółta jaskrawość kwitnącego rzepaku wesołymi rzekami przepływała po łanach niskich jeszcze owsów i jęczmion[5].

Eliza Orzeszkowa, *Nad Niemnem* (fragmenty)

[1] oderznięty – odcięty
[2] kamioła – rojnik, roślina zielna
[3] dzięcielina – koniczyna
[4] smółka – firletka, roślina z rodziny goździków
[5] jęczmion – jęczmieni

Rzeka Niemen

Rzeka Niemen płynie przez Białoruś, Litwę i Rosję (w obwodzie królewieckim), a swój bieg kończy w Morzu Bałtyckim. Jej długość to 937 km. Niemen stał się inspiracją dla wielu dzieł literackich i malarskich, m.in. *Nad Niemnem* Elizy Orzeszkowej. Od nazwy rzeki pseudonim artystyczny zaczerpnął też polski muzyk Czesław Wydrzycki, znany jako Czesław Niemen.

O lekturze

1. Przypomnij wydarzenie historyczne z 1385 r., które zapoczątkowało związek polityczny Polski i Litwy. Jakie miało ono przyczyny?

2. Dlaczego *Pan Tadeusz* jest uznawany za polską epopeję narodową, skoro Mickiewicz rozpoczyna tekst słowami: *Litwo! Ojczyzno moja!*?

3. Wskaż w Księdze I fragmenty, które dowodzą, że początek *Pana Tadeusza* to inwokacja. Do kogo poeta się zwraca?

Rzeczpospolita Obojga Narodów po unii lubelskiej w 1569 r.

Inwokacja – rozbudowana apostrofa, która rozpoczyna utwór literacki. Zawiera prośbę o pomoc w tworzeniu dzieła i natchnienie, którą autor kieruje do bóstwa, muzy lub innego ważnego adresata. Charakteryzuje się bogactwem środków stylistycznych, wśród których mogą występować również mniej rozbudowane apostrofy.

4. Zapisz odpowiedzi na postawione pytania.

Litwo! Ojczyzno moja! ty jesteś jak zdrowie.
Ile cię trzeba cenić, ten tylko się dowie,
Kto cię stracił. Dziś piękność twą w całej ozdobie
Widzę i opisuję, bo tęsknię po tobie.
Panno Święta, co jasnej bronisz Częstochowy
I w Ostrej świecisz Bramie! Ty, co gród zamkowy
Nowogródzki ochraniasz z jego wiernym ludem!
Jak mnie dziecko do zdrowia powróciłaś cudem
(Gdy od płaczącej matki pod Twoją opiekę
Ofiarowany, martwą podniosłem powiekę
I zaraz mogłem pieszo do Twych świątyń progu
Iść za wrócone życie podziękować Bogu),
Tak nas powrócisz cudem na Ojczyzny łono.
Tymczasem przenoś moję duszę utęsknioną
Do tych pagórków leśnych, do tych łąk zielonych,
Szeroko nad błękitnym Niemnem rozciągnionych;
Do tych pól malowanych zbożem rozmaitem,
Wyzłacanych pszenicą, posrebrzanych żytem;
Gdzie bursztynowy świerzop, gryka jak śnieg biała,
Gdzie panieńskim rumieńcem dzięcielina pała,
A wszystko przepasane, jakby wstęgą, miedzą
Zieloną, na niej z rzadka ciche grusze siedzą.

Księga I, w. 1–22

- Do jakiego utworu nawiązuje poeta? W jakim celu?
- O czym marzy nadawca?
- Co spotkało autora w dzieciństwie?
- W co wierzy?
- Jakie elementy ojczystego krajobrazu wspomina?

5. Znajdź w tekście inwokacji środki artystyczne: dwie apostrofy, dwa porównania, pięć epitetów, dwie metafory, uosobienie, ożywienie. Zapisz je w zeszycie.

6. Znajdź w tekście przerzutnię. Przeczytaj ten fragment w taki sposób, aby ją zaakcentować.

7. Scharakteryzuj osobę wypowiadającą się w utworze. Określ typ narracji.

8. Które fakty z biografii Mickiewicza znalazły swoje odbicie w inwokacji otwierającej *Pana Tadeusza*?

Przerzutnia – środek stylistyczny polegający na przeniesieniu (przerzuceniu) fragmentu zdania do kolejnej linijki w celu zachowania bądź uzyskania zamierzonego rytmu. Na końcu wersu nie stawia się znaków interpunkcyjnych – mogą one wystąpić w połowie kolejnego wersu. Warto pamiętać o tym podczas czytania tekstu, aby odpowiednio modulować głos.

Tworzę

9. Odpowiedz pisemnie na pytanie postawione w temacie: *Co budzi zachwyt Adama Mickiewicza?*.

10. W jaki sposób tekst Elizy Orzeszkowej nawiązuje do utworu Mickiewicza? Napisz notatkę na ten temat.

Obraz Matki Boskiej Częstochowskiej, między XI a XIV w., klasztor Paulinów na Jasnej Górze, Częstochowa

Obraz Matki Boskiej Ostrobramskiej, XVII w., Ostra Brama, Wilno

Obraz Matki Boskiej Nowogródzkiej, kopia z XVIII w., kościół pw. Przemienienia Pańskiego, Nowogródek

- Wyszukaj w dostępnych źródłach informacje na temat cudownych wizerunków, o których Adam Mickiewicz wspomniał w inwokacji. W jaki sposób ludzie oddają współcześnie hołd tym obrazom?

Sprawdź, co już umiesz

W jakiej kolejności występują w inwokacji podane elementy? Uporządkuj je.

- rozbudowana apostrofa do Matki Boskiej
- opis piękna przyrody
- wtrącenie na temat uzdrowienia
- porównanie ojczyzny do zdrowia

Zapraszamy do Soplicowa

Kryteria sukcesu:

- określam czas i miejsce akcji *Pana Tadeusza*;
- porządkuję informacje o bohaterach;
- analizuję powiązania między postaciami;
- tworzę ulotkę zachęcającą do odwiedzenia Soplicowa.

Na początek

- Wyjaśnij, czym dla utworu jest jego tytuł. Jakie informacje możesz znaleźć w tytułach? Podaj przykłady, odnosząc się do poznanych lektur obowiązkowych.
- Przypomnij tytuł i podtytuł utworu Adama Mickiewicza, którego akcja rozgrywała się w Warszawie w czasie powstania listopadowego. Jaką funkcję pełni podtytuł?

O lekturze

1. Na podstawie strony tytułowej *Pana Tadeusza* zbierz informacje na temat świata przedstawionego w utworze.

a) Określ czas, w którym dzieją się wydarzenia. Sprawdź, jakie ważne momenty historyczne miały wtedy miejsce.

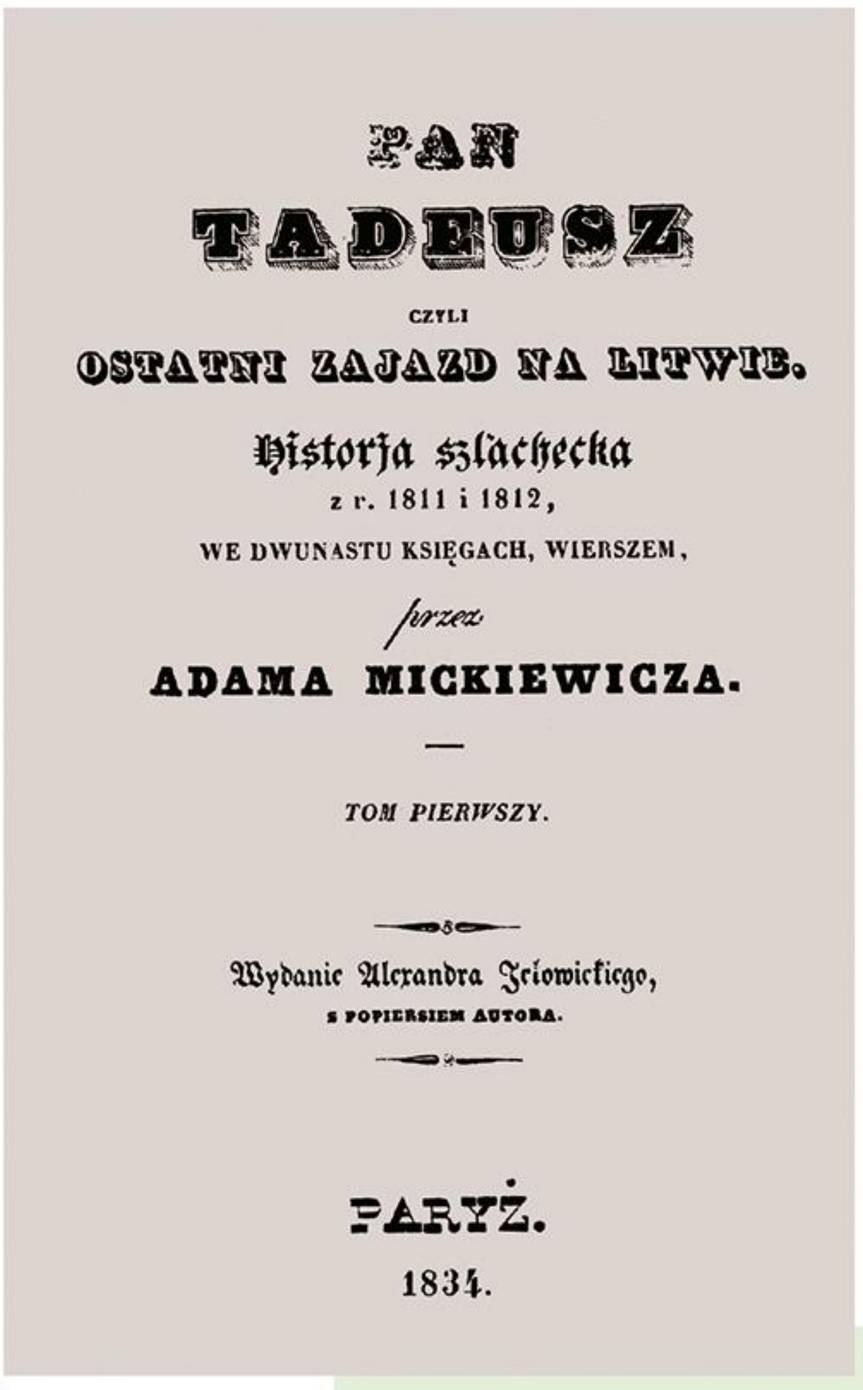
b) Gdzie rozgrywa się akcja?

c) Jakich bohaterów poematu Adam Mickiewicz wymienia w tytule?

Bohater zbiorowy – w utworze literackim grupa postaci, które reprezentują określoną warstwę społeczną lub środowisko. Bohaterowie przedstawieni są jako grupa, a nie jednostki, nie mają cech indywidualnych.

2. Na podstawie fragmentu Księgi I narysuj w zeszycie dworek soplicowski. Zwróć uwagę na jego wygląd i otoczenie.

Przeczytaj:
Księga I, w. 23–40

PAN
TADEUSZ
CZYLI
OSTATNI ZAJAZD NA LITWIE.
Historja szlachecka
z r. 1811 i 1812,
WE DWUNASTU KSIĘGACH, WIERSZEM,
przez
ADAMA MICKIEWICZA.
—
TOM PIERWSZY.
Wydanie Alexandra Jełowickiego,
S POPIERSIEM AUTORA.
PARYŻ.
1834.

Strona tytułowa pierwszego wydania *Pana Tadeusza*, 1834

3. Na podstawie ilustracji do *Pana Tadeusza* określ, jakie są główne wątki utworu.

Pocztówki z ilustracjami do *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza, Kraków 1938; autor wzoru: Michał Elwiro Andriolli, 1881

a) Jakie sceny zostały przedstawione na ilustracjach? Wskaż, z których ksiąg pochodzą.
b) Podaj przykłady wątków pobocznych występujących w *Panu Tadeuszu*.

4. Kto jest właścicielem dworu w Soplicowie? Co go łączy z tytułową postacią? O czym świadczy panujący wokół dworu porządek?

5. Bohaterowie *Pana Tadeusza* to przedstawiciele różnych warstw szlacheckich. Uporządkuj te warstwy według majętności – od najzamożniejszej do najuboższej.

szlachta zagrodowa • magnateria • szlachta średniozamożna • gołota

6. Do każdej warstwy szlacheckiej dopisz w zeszycie jej reprezentantów z utworu Mickiewicza. Wyszukaj w tekście informacje na temat tych postaci.

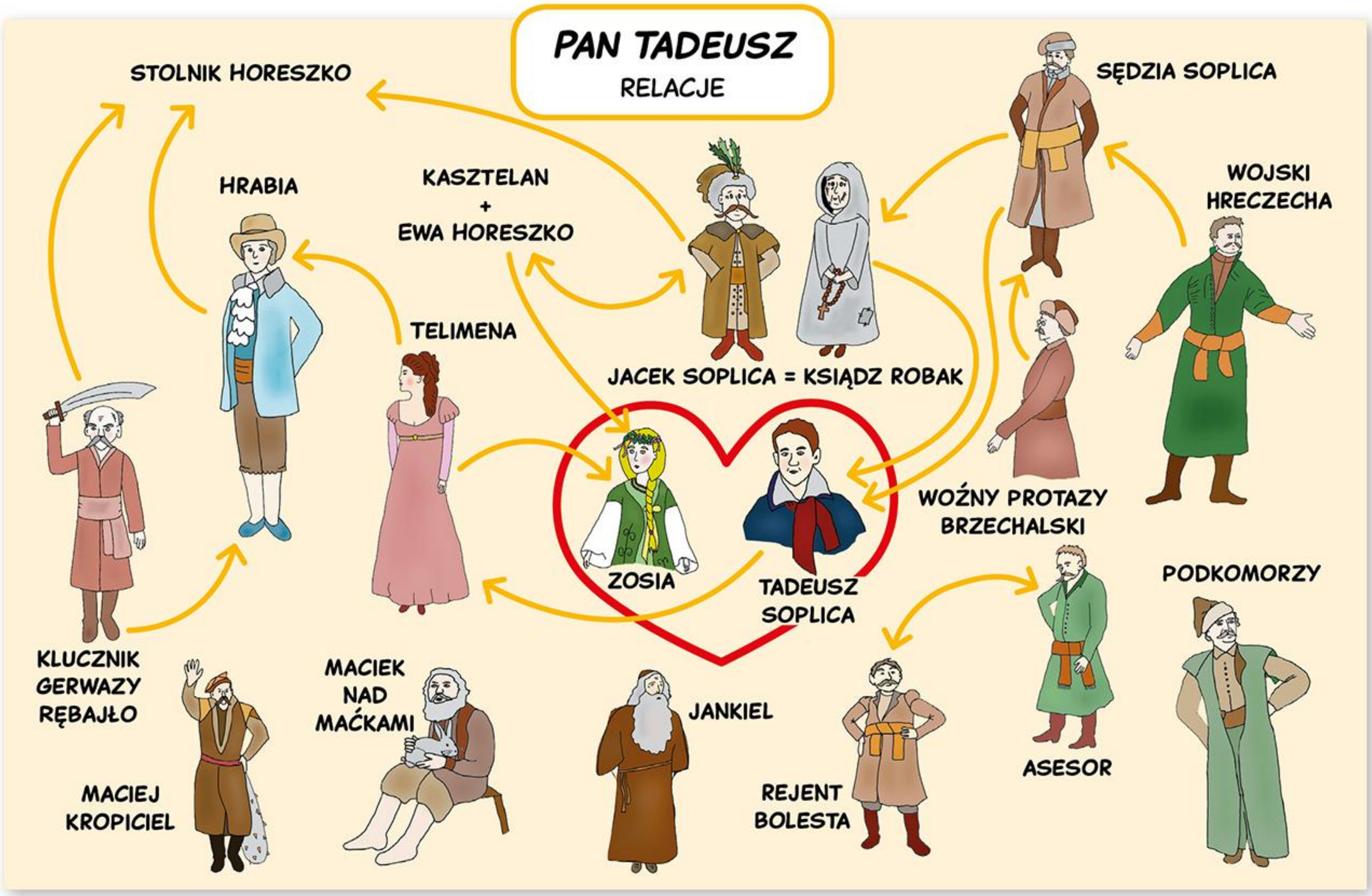
Sędzia Soplica • Jacek Soplica • Ewa Horeszkówna • Gerwazy Rębajło • Rejent • Maciek nad Maćkami • Podkomorzy • Asesor • Hrabia • Bartek Brzytewka • Bartek Prusak

7. Opowiedz, jak wyglądał zaścianek dawniej, a jaka sytuacja panuje w nim w momencie trwania akcji.

a) Jakimi cechami odznaczają się mieszkańcy Dobrzyna?
b) Kto i w jaki sposób wykorzystał wiedzę o nich?

Przeczytaj:
Księga VI, w. 378–394

8. Rozrysuj w zeszycie powiązania między bohaterami. Przy każdej postaci zapisz krótką informację na jej temat.

Rys. Polonistka Youtuberka

Tworzę

9. Zaprojektuj ulotkę reklamową zachęcającą do odwiedzenia Soplicowa. Wskaż atrakcje, które oferuje to miejsce.

10. Spacer po Soplicowie – napisz opowiadanie twórcze, w którym podczas pobytu w karczmie Jankiela spotykasz wybranego przez Ciebie bohatera *Pana Tadeusza*. Wspólnie odbywacie spacer po Soplicowie, a Ty poznajesz miejsca związane z historią zamku Horeszków. Pamiętaj, że dobór miejsc i ich opisy będą zależeć od tego, czyimi oczyma zdecydujesz się spojrzeć na Mickiewiczowski świat.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Tytuł utworu Mickiewicza zawiera informacje o bohaterze zbiorowym.	**P**	**F**
2.	Świat przedstawiony w *Panu Tadeuszu* wiąże się ze wspomnieniami autora z lat dzieciństwa.	**P**	**F**
3.	Wszyscy bohaterowie ukazani w polskiej epopei narodowej należą do warstwy szlacheckiej.	**P**	**F**

Zamek, miłość, zbrodnia i przebaczenie

Kryteria sukcesu:

- zbieram i selekcjonuję informacje na temat Jacka Soplicy;
- opowiadam o wydarzeniach z przeszłości;
- redaguję rozprawkę odnoszącą się do losów Jacka Soplicy.

Na początek

- Przeczytaj wskazany fragment Księgi XI, a następnie wykonaj polecenia.
  - Jakie wydarzenie zostało opisane w przytoczonym fragmencie?
  - Wypisz zasługi Jacka Soplicy wymienione w przemowie Podkomorzego.
  - W jaki sposób poświęcenie Jacka dla ojczyzny zostało docenione przez Napoleona?
  - Co grozi ludziom, którzy będą zniesławiać nazwisko Sopliców?

Przeczytaj:
Księga XI, w. 229–285

O lekturze

1. Na podstawie wskazanych fragmentów *Pana Tadeusza* sporządź w zeszycie notatkę na temat Jacka Soplicy (np. w formie tabeli). Uwzględnij:

- imię i nazwisko / pseudonim postaci;
- jej wygląd, znaki szczególne;
- cechy bohatera (jego wady i zalety);
- najważniejsze informacje o rodzinie Jacka i jego bliskich;
- sukcesy i porażki szlachcica;
- cele, jakie sobie stawia.

Zwróć uwagę na przemianę bohatera – zaznacz (np. podkreśl) moment, w którym nastąpiła.

Przeczytaj:
Księga I, w. 954–983
Księga X, w. 451–885

E **2.** Wskaż na rysunku Julii Rupińskiej elementy charakteryzujące Jacka Soplicę i napisz, w jaki sposób wiążą się z doświadczeniami życiowymi postaci.

Julia Rupińska, *Ks. Robak*, rysunek z cyklu *Galeria postaci literackich*, 2020

3. Zastanów się nad tym, czego doświadczył Jacek Soplica w życiu. Następnie narysuj w zeszycie górę lodową i dopisz przy niej:

a) co widzieli ludzie – jakie cechy ujawniał im bohater, jak go oceniali;

b) czego inni nie dostrzegali, co mężczyzna skrywał – przeżycia, emocje i wydarzenia, o których nikt nie wiedział.

4. Wyjaśnij, w jaki sposób ukrywane zdarzenia i emocje wpływały na bohatera. Przywołaj konkretne sytuacje z jego życia.

Tworzę

5. Podzielcie się na zespoły. Wcielcie się w role dziennikarzy i zaprojektujcie dwie konkurencyjne gazety z czasów, gdy głośno było o sprawie Jacka Soplicy. Jedną tworzą stronnicy rodziny Sopliców, drugą – Horeszków. Nadajcie tytuł swojej gazecie. W zależności od wyboru strony zamieśćcie tam następujące informacje:

Stronnicy Sopliców	Stronnicy Horeszków
opis stanu zamku i rysunek przedstawiający tę budowlę	opis stanu zamku i rysunek przedstawiający tę budowlę
portret Jacka Soplicy z perspektywy księdza Robaka	portret Jacka Soplicy z perspektywy Gerwazego
oskarżenie Gerwazego o pomówienia	list gończy za Jackiem Soplicą
sprawozdanie z ataku Moskali na zamek	sprawozdanie z ataku Moskali na zamek
wywiad z Ewą Horeszkówną na temat Jacka	wywiad z Gerwazym na temat Jacka
rubryka obyczajowa: czarna polewka i sprawa Soplicy	rubryka obyczajowa: czarna polewka i sprawa Soplicy
ogłoszenie o rozprawie sądowej w sprawie zamku Horeszków	ogłoszenie o rozprawie sądowej w sprawie zamku Horeszków
rubryka *Z ostatniej chwili*: zaproszenie na zaręczyny Tadeusza i Zosi	rubryka *Z ostatniej chwili*: zaproszenie na zaręczyny Tadeusza i Zosi

6. Wyjaśnij znaczenie powiedzenia *habit nie czyni mnicha*. Napisz rozprawkę, w której odniesiesz się do tego frazeologizmu w kontekście życia Jacka Soplicy i losów innego bohatera literackiego.

Sprawdź, co już umiesz

Wymień bohatera z innej lektury obowiązkowej, który podobnie jak Jacek Soplica przeszedł w życiu przemianę wewnętrzną. Podaj tytuł utworu oraz imię i nazwisko autora. Wyjaśnij, na czym polegała przemiana przywołanej przez Ciebie postaci.

Co w Soplicowie sądzą na temat tradycji?

Kryteria sukcesu:

- wskazuję tradycje szlacheckie opisane w *Panu Tadeuszu* i tekście popularnonaukowym;
- tworzę zaproszenie na przyjęcie zaręczynowe Tadeusza i Zosi;
- formułuję kodeks postępowania młodego szlachcica.

Na początek

- Podziel bohaterów *Pana Tadeusza* na tradycjonalistów i tych, którzy łamali obyczaje szlacheckie.

O lekturze

1. Przeczytaj fragmenty książki Krystyny Bockenheim[1].
Jakie zwyczaje szlacheckie wskazuje autorka?
Które z nich pojawiły się również w *Panu Tadeuszu*?

Na tle innych narodów Polacy jawili się jako ludzie odmienni, trochę niezrozumiali, barwni, dumni i bardzo odważni. […]

Szlachcic wynosił z domu znajomość obyczajów i form towarzyskich. Sarmacki savoir-vivre był wbrew pozorom niezmiernie skomplikowany, o czym przekonywali się plebejusze próbujący nielegalnie przeskoczyć mur oddzielający ich od warstwy szlacheckiej. Zawiły sposób tytułowania, składania ukłonów, odkrywania głowy, umiejętność wiązania pasa i znajomość tysiąca drobiazgów, które młody szlachcic przejmował z domu tak jak znajomość języka, były trudne do naśladowania. […]

[1] czytaj: bokenhajm

Bronisław Gembarzewski, projekt kostiumu Sędziego do filmu *Pan Tadeusz*, reż. Ryszard Ordyński, 1928, Muzeum Narodowe w Warszawie

- Przypomnij nazwy elementów stroju szlacheckiego.

We wczesnej młodości szlachcicowi wpajano też pojęcie honoru. Była to zasada bezwzględnego kierowania się w życiu wyższymi wartościami. […] Młody obywatel był zobowiązany do ochrony znaku rodowego, czyli herbu, przed obrazą, dbałości o rodziców i bliskich, obrony ojczyzny, wiary i wreszcie samego siebie. Brak ścisłego określania, co jest ujmą czy obrazą, powodował, że oprócz wypadków ewidentnego uchybienia zdarzały się drobne incydenty, często nieumyślne, które powodowały nadmierną reakcję. Stąd ogromna ilość zatargów i zwad, które kończyły się krwawo. Honor Sarmaty był ogromnie czuły. […]

Znakomitą okazję do pokazania kosztownego stroju i zalet towarzyskich stanowiły uczty. Nie ma żadnych wątpliwości, że Sarmaci uwielbiali jeść i pić. […]

Menu […] zależało oczywiście od stopnia zamożności, ale każdy miał pod dostatkiem produktów z własnego folwarku.

Krystyna Bockenheim, *Dworek, kontusz, karabela* (fragmenty)

Chcę więcej!

Ważnym elementem tradycji szlacheckiej było tytułowanie się nazwami sprawowanych urzędów.

- Przyporządkuj nazwom urzędów właściwe objaśnienia. W razie wątpliwości skorzystaj ze słownika.

sędzia • asesor • rejent • podkomorzy • wojski • woźny • stolnik

- Przy każdej nazwie urzędu wskaż bohatera, który się nią tytułował. Napisz krótkie informacje na temat tych postaci.

Urzędnik w sądzie zarządzający kancelarią i sprawujący opiekę nad aktami; sporządzał m.in. wpisy do ksiąg sądowych.

Urzędnik w sądzie doradzający i pomagający sędziemu; mógł wchodzić w skład zespołu sądzącego.

Urzędnik stojący na czele sądu ziemskiego, w którym rozpatrywano większość spraw dotyczących szlachty.

Wysoki honorowy urzędnik (dygnitarz) dworu królewskiego; w dawniejszych czasach urzędnik ten zajmował się stołem panującego.

Urzędnik sądowy zajmujący się m.in. dostarczaniem pozwów i wezwań, dbaniem o porządek w sali sądowej i zapowiadaniem kolejnych spraw.

Urzędnik ziemski odpowiedzialny za bezpieczeństwo kobiet i dzieci z domów szlacheckich w czasie, gdy szlachta przebywała na wojnie.

Urzędnik ziemski sprawujący sądy w sprawach o rozgraniczenie dóbr szlacheckich.

2. W *Panu Tadeuszu* pojawiają się różne przedmioty codziennego użytku. Wymieńcie je i określcie ich rolę. Które z nich wykorzystuje się także we współczesnym świecie – na co dzień lub tylko w określonym czasie? Które już wyszły z użycia?

3. Przypomnijcie inne zwyczaje przedstawione w *Panu Tadeuszu*, które poznaliście we wcześniejszych klasach.

a) Zastanówcie się, czy jakieś przetrwały do dziś w niezmienionej formie. Które zostały zmienione albo przestały być praktykowane?

b) Z czego Waszym zdaniem wynika trwałość lub zmienność obyczajów? Zapiszcie swoje ustalenia w dowolnej formie do zeszytu.

4. Wyobraź sobie, że Zosia zaprasza gości na ucztę zaręczynową. Na podstawie fragmentu tekstu narysuj w zeszycie rozmieszczenie gości podczas uczty. Umieść na rysunku bileciki w odpowiednim układzie.

Przeczytaj:
Księga V, w. 305–312

5. Kto w Soplicowie dbał o zachowanie tradycji kulinarnych? Z jakiej księgi korzystał podczas przygotowywania posiłków?

6. Opowiedz o serwisie, na którym serwowano dania podczas uczty zaręczynowej.

7. Opracuj menu na przyjęcie zaręczynowe Zosi i Tadeusza. Wykorzystaj informacje o potrawach, które jedli bohaterowie podczas soplicowskich uczt.

Tworzę

8. Napisz zaproszenie na przyjęcie zaręczynowe Tadeusza i Zosi dla wybranej osoby. Dwoma argumentami zachęć ją do przybycia na uroczystość.

9. Na podstawie fragmentów opisujących ucztę na zamku Horeszków oraz przyjęcie zaręczynowe Tadeusza i Zosi ułóżcie w grupach kodeks postępowania młodego szlachcica, który wkracza na salony. Weźcie pod uwagę tradycje i zasady panujące wśród tej warstwy społecznej.

Sprawdź, co już umiesz

W mediach społecznościowych w grupie *Szlachta nie pracuje* pod jednym z postów toczy się dyskusja dotycząca słów Sędziego: *Grzeczność wszystkim należy, lecz każdemu inna.*

Napisz komentarz, w którym przedstawisz swoje stanowisko w tej sprawie i poprzesz je dwoma argumentami.

Kobiece sekrety w *Panu Tadeuszu*

Kryteria sukcesu:

- charakteryzuję Zosię i Telimenę;
- porównuję bohaterki *Pana Tadeusza*;
- oceniam kreacje kobiet w utworze Adama Mickiewicza.

Na początek

- Porównaj zamieszczone ilustracje. Jakie refleksje w Tobie wywołują?
- Scharakteryzuj przedstawione kobiety – opisz ich wygląd, strój, postawę.
- Zapoznaj się z podanymi zasadami, którymi powinna się kierować dobrze ubrana dama, a następnie zastanów się, które z nich Twoim zdaniem były aktualne już w XIX stuleciu, a które sprawdzą się wyłącznie w wieku XXI. Uzasadnij swoją odpowiedź.

Ilustracja z „Tygodnika Wileńskiego”, 1822

- Nigdy nie kupuj ubrań czy dodatków, które są tak zwanymi *must have*[1] sezonu – wyjdą z mody tak szybko, jak się pojawiły [...].
- Unikaj rzeczy, które mają wyraziste logo – prawdziwa dama nie potrzebuje opierać swojego poczucia wartości na marce [...].
- Twoje spódnice i sukienki nie powinny być krótsze niż tuż nad kolanem – długość do połowy uda jest nie na miejscu.
- Nie skupiaj się na tym, czego nie możesz zmienić, np. że nie masz dziesięciu centymetrów wzrostu więcej. I co ważne – nie próbuj na siłę korygować swoich niedoskonałości [...].
- Zawsze stawiaj na prostotę i harmonię, a nie na ekstrawagancję. Dama nie musi zwracać na siebie uwagi w ten sposób. [...]
- Ucz się o sobie – wiedza, jaką masz na temat własnego ciała, swoich atutów, a nawet niedoskonałości figury, pozwoli Ci zawsze być dobrze ubraną. Będziesz umiała ukryć lub podkreślić strojem to, co chcesz. [...]
- Twój strój zawsze musi być czysty, wyprasowany, schludny oraz dobrany do okoliczności.

Projekt Lady. I Ty możesz być damą! (fragmenty), red. Marta Sadkowska

[1] must have (ang.; czytaj: mast hew) – coś, co trzeba mieć

Przykład mody współczesnej

- Odpowiedz na podane pytania i uzasadnij swoje stanowisko.
  - Jakie kobiety dawniej nazywano damami? Czy ta definicja zmieniła się na przestrzeni wieków?
  - Jaką kobietę współcześnie można określić mianem damy?
  - Czy o byciu damą decyduje wyłącznie pochodzenie lub sposób ubierania się?

O lekturze

Przeczytaj:
Księga I, w. 534–571

1. Odpowiedz na pytania dotyczące bohaterki ukazanej we fragmencie utworu.

a) Którą z kobiet opisuje fragment? Co wiesz o jej pochodzeniu?
b) Jak ona wygląda?
c) Czy bohaterka była ubrana zgodnie z wytycznymi zawartymi w cytowanym poradniku? Co na to wskazuje?
d) Jakie cechy charakteryzują tę postać?
e) Do jakiej pomyłki doprowadziło pojawienie się tej kobiety na uczcie?

2. Uporządkuj wydarzenia związane z relacjami Telimeny i Tadeusza.

- Przedstawienie Tadeuszowi Zosi.
- Przekazanie sekretnego liścika z kluczykiem.
- Uznanie Tadeusza za niewdzięcznego.
- Odkrycie, że Telimena ma na twarzy makijaż i jest niezbyt młoda.
- Spotkanie podczas wieczornej uczty na zamku.
- Zauroczenie Tadeusza Telimeną.
- Odkrycie miłosnej pomyłki.
- Rozterki Telimeny, który mężczyzna będzie lepszą partią.
- Przerażenie wizją małżeństwa.
- Zaatakowanie Telimeny przez mrówki.
- Poszukiwanie nowego narzeczonego.

Pan Tadeusz, reż. Andrzej Wajda, 1999

3. Opisz strój założony przez Zosię na zaręczyny.

Przeczytaj:
Księga XI, w. 580–640

4. Zwróć uwagę na zachowanie dziewczyny podczas wejścia do sali pełnej gości. Porównaj je z postawą Telimeny.

5. Jakie reakcje zgromadzonych wywołał widok dziewczyny?

6. Posegreguj informacje na te, które dotyczą Zosi, i te odnoszące się do Telimeny. Notatkę sporządź w dowolnej formie.

skromna • dyskretna • przebojowa • kokietka • błyskotliwa • modna • tradycjonalistka • wyrachowana • preferuje życie na wsi • córka Ewy • dojrzała • poszukuje męża, by zapewnić sobie stabilizację finansową • mistrzyni teatralnych gestów • mieszkała kilka lat w Petersburgu • z czułością pielęgnuje ogród • z sentymentem wspomina lata spędzone w Petersburgu • troszczy się o ptactwo • dusza towarzystwa • wnuczka Stolnika • robi niezwykłe wrażenie na mężczyznach • uwodzicielska • preferuje to, co polskie • wielbicielka mody, szczególnie francuskiej • piękna i młoda • opiekuje się wiejskimi dziećmi • przyjaciółka Sędziego

7. Czy Twoim zdaniem Adam Mickiewicz, ukazując kobiety w *Panu Tadeuszu*, przedstawił je w sposób stereotypowy? Uzasadnij swoje stanowisko, odnosząc się do konkretnych przykładów z lektury.

Chcę więcej!

W Księdze XII Zosia mówi do Tadeusza:

> Jestem kobietą, rządy nie należą do mnie,
> Wszakże pan będziesz mężem; ja do rady młoda,
> co pan urządzisz, na to całym sercem zgoda!

Słowa te wskazują na uległość kobiet wobec mężczyzn w pierwszej połowie XIX w. oraz bierne akceptowanie obyczajów. Z czasem te postawy się zmieniały, a kobiety coraz głośniej domagały się udziału w życiu społecznym. Wielkim sukcesem było przyznanie im praw wyborczych w 1918 r. Kobiety wywalczyły je parasolkami, którymi stukały o parapety domu Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego. Od tego czasu parasolki stały się w Polsce symbolem emancypacji.

- Zastanów się, jakie konsekwencje mają nierówności w prawach kobiet i mężczyzn. Swoje odpowiedzi porównaj z koleżanką lub kolegą z ławki. Wspólnie rozważcie, co Wy jako młodzi ludzie możecie zrobić w celu usunięcia tych nierówności.

Tworzę

8. Na podstawie zebranych informacji przygotuj profile Telimeny i Zosi w mediach społecznościowych. Wykorzystaj wiadomości dotyczące cech obu bohaterek.

9. Zaprojektujcie plakaty przedstawiające treść *Pana Tadeusza*, w których wykorzystacie motywy charakterystyczne dla tego dzieła. Przynajmniej dwa elementy muszą się wiązać z bohaterkami utworu. Następnie wymieńcie się plakatami i wskażcie motywy wykorzystane przez inną grupę.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Zosia i Telimena to jedyne kobiety, które występują w *Panu Tadeuszu*.	**P**	**F**
2.	Ukazana w księdze XII postawa narzeczonej Tadeusza jest dowodem uległości kobiet wobec mężczyzn na początku XIX w.	**P**	**F**
3.	Mickiewicz z większą sympatią opisuje Telimenę niż Zosię.	**P**	**F**

Muzyczna lekcja historii

Kryteria sukcesu:

- wskazuję wydarzenia historyczne w koncercie Jankiela;
- określam rolę *Mazurka Dąbrowskiego* w utworze;
- odczytuję funkcję przymiotnika *ostatni*;
- tworzę kronikę wydarzeń historycznych wspomnianych w *Panu Tadeuszu*.

Na początek

- Zinterpretuj początek Księgi XII. Jakie oczekiwania towarzyszyły bohaterom w roku 1812?

Przeczytaj:
Księga XII, w. 1–9

O lekturze

Przeczytaj:
Księga XII, w. 675–745

1. Przeczytaj opis koncertu Jankiela zamieszczony w księdze XII. Znajdź w tekście przywołane przez bohatera wydarzenia historyczne.

2. Narysuj w zeszycie oś czasu. Zapisz na niej daty wydarzeń i ich nazwy oraz podaj po dwie informacje na temat każdego z nich.

3. Uzupełnij brakujące informacje dotyczące wydarzeń historycznych, reakcji słuchaczy i bohaterów muzycznej opowieści Jankiela.

Na dzień [kiedy?] zaplanowano zaręczyny Tadeusza i Zosi. W Soplicowie w tym czasie gościło wiele osobistości, takich jak [kto?]. Na uroczystość zaproszono też mieszkańców okolicznych zaścianków. W trakcie uczty Jankiel został poproszony [przez kogo?], aby zagrał [na czym?]. Starzec wzbraniał się, jednak uległ namowom. Nim rozbrzmiały tony muzyki, jego uczniowie stroili instrument. Wreszcie się doczekano. W powietrzu rozeszły się dźwięki [jakiego utworu?]. Wśród zebranych zapanowała [co?]. Muzyka przyniosła wspomnienia wydarzeń z roku [którego?], kiedy to [podczas czego?] dzięki zgodzie szlachty i króla udało się wprowadzić wielkie reformy. Nagle w muzykę wdarły się [jakie?] brzmienia. Emocje zdecydowanie zmieniły barwę. Można było poczuć [co?] i [co?]. Jeden z gości – [kto?] – odgadł intencje Jankiela, który właśnie za pomocą muzyki opowiadał [o czym?]. Soplicowo dobrze pamiętało spisek magnacki, który poparł [kto?]. Sprzedano wówczas Polskę Moskalom. Gerwazy ponadto miał własną tragiczną historię – atak na zamek, [co?] i już wybaczoną, uznaną

Maurycy Trębacz, *Koncert Jankiela*, koniec XIX w., Muzeum Narodowe w Warszawie

za zdradę zbrodnię [czyją?]. Jankiel kontynuował koncert. Tym razem cymbały grzmiały jak [co?], ich dźwięk przypominał płacz [czyj?]. Na Litwie znano historię [czego?] i jego najtragiczniejsze chwile, w tym [co?]. Wśród słuchających zapanowała atmosfera grozy. Rozpamiętywali pomordowanych [kogo?], wśród których polegli bohaterscy litewscy dowódcy powstania: [kto?] i [kto?]. Następnie spod strun popłynęła nostalgiczna pieśń o tragicznych losach [kogo?]. Wreszcie pojawiły się tony [czego?] i [czego?]. Mówiły o formowaniu się [czego?] [gdzie?], a ich symbolem była pieśń napisana [gdzie?] przez generała [jakiego?] w [którym?] roku. Wszystkich zebranych melodia uwiodła rytmem, a ich serca napełniła wiarą [w co?]. Koncert Jankiela był muzyczną lekcją historii. Dowiódł wielkiej miłości mieszkańców Soplicowa do ojczyzny. Sam Żyd zaś okazał się arcymistrzem arcykoncertu.

Piszę i mówię poprawnie

Przedrostek *arcy-* oznacza czyjąś ważność lub wzmacnia znaczenie słowa, z którym jest zestawiony. Piszemy go łącznie z rzeczownikiem, przymiotnikiem i przysłówkiem, np. *arcymuzyk*, *arcydoskonały*, *arcypięknie*.

4. Podczas których wydarzeń został przywołany w utworze *Mazurek Dąbrowskiego*? Zastanów się, jaką rolę odgrywa on w *Panu Tadeuszu*.

5. W epopei Adama Mickiewicza wiele razy pojawia się słowo *ostatni*. Wyszukaj przykłady połączeń z tym wyrazem. Określ, w jakim celu poeta je zastosował.

6. Który z bohaterów po koncercie Jankiela wyrzekł słowa: *Poloneza czas zacząć*?

a) Sprawdź w dowolnych źródłach, dlaczego podczas uroczystości zaręczynowej tańczono poloneza.

b) W jakich sytuacjach tańczy się poloneza w XXI w.?

Tworzę

7. Wykorzystując zdobytą wiedzę na temat wydarzeń historycznych wspomnianych w *Panu Tadeuszu*, wykonajcie w grupach w dowolnej formie (elektronicznej lub tradycyjnej) kronikę. Umieśćcie w niej następujące elementy:

- daty i wydarzenia;
- przedstawienie wpływu tych zdarzeń na losy bohaterów;
- informacje o postaciach historycznych;
- materiał graficzny: zdjęcia, obrazy, rysunki.

Zadbajcie o estetykę prac oraz poprawność językową, ortograficzną i interpunkcyjną.

Sprawdź, co już umiesz

Uzupełnij zdanie. Wybierz odpowiedzi **A** albo **B** oraz **C** albo **D**.

Adam Mickiewicz w *Panu Tadeuszu* ukazał **A** / **B** Polski szlacheckiej. Świadczy o tym **C** / **D**.

A. początek
B. schyłek
C. wielokrotne przywoływanie przymiotnika *ostatni*
D. moment otwierający koncert Jankiela

Epicki *Pan Tadeusz*

Kryteria sukcesu:

- wyjaśniam, co decyduje o ważności dzieła literackiego;
- wskazuję cechy epopei w utworze Adama Mickiewicza.

Na początek

- Wyjaśnij przedstawiony dialog, biorąc pod uwagę różne znaczenia słowa *epicki*. Sprawdź, skąd pochodzi znaczenie, w którym ten przymiotnik jest używany w języku młodzieżowym.
- Co wpływa na wybór utworu, który reżyser decyduje się przedstawić w wersji filmowej? Podyskutujcie w klasie na temat ekranizacji dzieł literackich.

O lekturze

1. Przeczytaj fragmenty wywiadu z Andrzejem Wajdą i odpowiedz na pytania.

a) Dlaczego reżyser postanowił zekranizować *Pana Tadeusza*?

b) Jakie dostrzegał problemy, gdy podejmował decyzję o nakręceniu filmowej wersji tego utworu? Co go zaskoczyło?

c) W jakim celu wykorzystał porównanie sztuki do restauracji McDonald's?

TOMASZ FIAŁKOWSKI: – Ekranizacja *Pana Tadeusza* wpisuje się w ciąg Pańskich adaptacji ważnych dzieł polskiej literatury [...]. Dlaczego *Pan Tadeusz*?

ANDRZEJ WAJDA: – [...] trudno jest robić film, który by nie miał widzów, ale ja nigdy nie myślałem o widowni inaczej niż o sobie. Najpierw zadawałem sobie pytanie, czy sam poszedłbym na taki film do kina. [...] obawiałem się, że wśród zalewającej kina amerykańskiej produkcji i wśród polskich filmów, które imitują kino amerykańskie, *Pan Tadeusz* wyda się kompletnym dziwolągiem, czymś, co nie rymuje się z żadną rzeczywistością. W końcu przywykłem jednak do myśli, że ten film nie tylko może, ale musi powstać. Trochę w tym zasługi moich przyjaciół, aktorów, ekipy. Słyszałem od nich: sytuacja jest, jaka jest, ale właśnie dlatego powinniśmy nakręcić *Pana Tadeusza*. Pokazać, że jest widownia, która by chciała zobaczyć coś innego.

Reżyser Andrzej Wajda na planie *Pana Tadeusza*, 1998

Andrzej Wajda (1926–2016) – wybitny polski reżyser teatralny i filmowy, twórca takich filmów, jak *Popiół i diament*, *Popioły*, *Wesele*, *Ziemia obiecana*, *Człowiek z żelaza*, *Zemsta*, *Katyń*. W 2000 r. został uhonorowany przez Akademię Filmową Oscarem za całokształt twórczości. Do współpracy przy ekranizacji *Pana Tadeusza* zaprosił wielu wybitnych polskich aktorów, m.in. Bogusława Lindę, Daniela Olbrychskiego, Andrzeja Seweryna, Grażynę Szapołowską.

Nie próbowałem zresztą spekulować na temat tego, czego chce widownia, bo to zwykle prowadzi do nieszczęścia. Widownia chce tego, co już widziała. Na tym opiera się restauracja McDonald's. Jadłeś już hamburgera, lubisz, zjesz jeszcze raz. Sztuka jednak polega na tym, żeby zaproponować coś, czego jeszcze nie jadłeś, ale być może będzie ci smakować. To jest próba, której wyniku nigdy nie da się przewidzieć. Pomyślałem: może właśnie przyszła chwila, by zwrócić się do przeszłości, odpowiedzieć sobie na pytanie, kim jesteśmy i dokąd idziemy, zanurzyć się w naszym języku, skoro już wszystkie szyldy są po angielsku? […]

– *Pan Tadeusz* to tekst, który wszyscy znamy od dzieciństwa. Jako reżyser i współtwórca scenariusza czytał go Pan jednak w szczególny sposób, musiał Pan np. myśleć o konstruowaniu ról, czego zwykły czytelnik nie robi. Jakie odkrycia Pan przy tym poczynił?

– Przede wszystkim zdziwiłem się, że w *Panu Tadeuszu* jest tyle akcji i tak dużo wyrazistych postaci. Podczas szkolnej lektury to schodzi na drugi plan, wydobywa się raczej opisy przyrody, piękno języka. Tymczasem aktorzy, kiedy zaczęli mówić dialogami z *Pana Tadeusza*, nagle stali się krwistymi postaciami. To nie są aktorzy, którzy recytują wiersze; to są normalni, realni, prawdziwi ludzie, którzy mówią wierszem, bo inaczej nie umieją, bo takim sposobem się mówi w tym świecie poematu. Mickiewiczowski wiersz okazuje się przy tym szalenie elastyczny, oddaje mnóstwo odcieni i każdy z bohaterów mówi inaczej. Czytając *Pana Tadeusza* trudno wyśledzić tę niesamowitą indywidualizację języka, pomiędzy kobietami i mężczyznami, pomiędzy dorosłymi i młodzieżą.

– Czyli że w epickim dziele kryje się utajony dramat?

– Epika też nie miałaby takiej siły, gdyby nie tworzyła mocnych postaci. Tylko że w lekturze widzimy je mniej wyraźnie niż na ekranie.

Pan Tadeusz na wolności, wywiad z Andrzejem Wajdą przeprowadzony przez Tomasza Fiałkowskiego (fragmenty)

Epopeja (gr. *epos*, czyli słowo) – jeden z najstarszych gatunków epickich, z czasem wyparty przez powieść. Jest obszernym utworem, zwykle wierszowanym. W podniosłym tonie opisuje losy bohaterów (zazwyczaj legendarnych lub historycznych) na tle wydarzeń o przełomowym znaczeniu dla jakiejś społeczności. Zawiera liczne opisy, a w jej języku występuje wiele zróżnicowanych środków poetyckich. Rozpoczyna się inwokacją, czyli uroczystym zwrotem do bóstwa, idei, wartości. Gatunek ten nazywa się również eposem lub poematem epickim.

2. Zapisz w zeszycie notatkę graficzną (w formie mapy myśli lub sketchnotki), w której potwierdzisz, że *Pan Tadeusz* to epopeja. Wykorzystaj definicję oraz podane przykłady, którymi uzasadnisz wskazane przez Ciebie cechy gatunku.

- o wydarzeniach opowiada wszechwiedzący narrator
- trzy główne wątki: historia zamku Horeszków, miłość, działalność księdza Robaka
- na końcu narrator ujawnia się jako jeden z uczestników uczty
- szlachta ziemiańska jako bohater zbiorowy
- opisy przyrody, potraw, zwyczajów, strojów itp.
- oczekiwanie na Napoleona, z którym Polacy wiązali nadzieje na odzyskanie niepodległości
- tekst w dwunastu księgach pisanych wierszem
- narrator wypowiada się w 3. osobie lp
- autor zwraca się do ojczyzny i Matki Boskiej z prośbą o pomoc w napisaniu dzieła
- wydarzenia tworzą fabułę, łączą się w ciąg przyczynowo-skutkowy

Chcę więcej!

Epopeją narodową nazywa się utwór, który ma duże znaczenie dla danego narodu i najlepiej odzwierciedla cechy opisanej zbiorowości w przełomowym momencie historycznym, a jednocześnie prezentuje najważniejsze wartości epoki. Zwykle wyróżnia się także wysokim poziomem artystycznym.

- W jakich krajach wymienione utwory są uznawane za epopeje narodowe? W razie potrzeby wyszukaj odpowiedź w wybranych źródłach (np. w encyklopedii lub internecie).

Beowulf • *Pieśń o Rolandzie* • *Iliada* • *Kalevala* • *Odyseja* • *Mahabharata* • *Pieśń o Nibelungach*

Tworzę

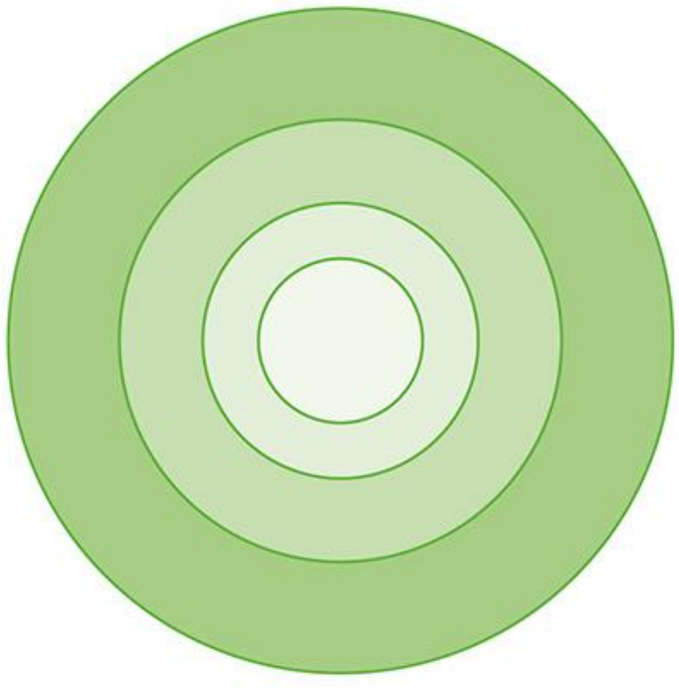
3. Obejrzyj *Pana Tadeusza* w reżyserii Andrzeja Wajdy i napisz recenzję tego filmu. Czy Twoim zdaniem zachęca on Twoich rówieśników do sięgnięcia po utwór Adama Mickiewicza?

4. Planowana jest nowa ekranizacja *Pana Tadeusza*. Wkrótce odbędą się castingi. Napisz, w jakiej roli można byłoby Cię obsadzić. Uzasadnij swój wybór, wykazując się znajomością cech i losów wybranego bohatera.

Sprawdź, co już umiesz

Narysuj w zeszycie schemat, a następnie wpisz w koła uporządkowane określenia. W największym kółku umieść to, które ma najszerszy zakres znaczeniowy.

literatura • *Pan Tadeusz* • epika • epopeja

PAN TADEUSZ

Adam Mickiewicz

EPOPEJA NARODOWA

- INWOKACJA
- WSZECHWIEDZĄCY NARRATOR
- LICZNE OPISY

- OBSZERNY UTWÓR EPICKI
  - wiele opisów
- OBRAZ ŻYCIA SZLACHTY W WAŻNYM MOMENCIE DZIEJOWYM
  - bohater zbiorowy
- KSIĘGI I–XII + EPILOG
  - **geneza utworu:** tęsknota emigranta za ojczyzną

CZAS AKCJI 1811–1812

MIEJSCE AKCJI: SOPLICOWO I OKOLICE

MOTYWY LITERACKIE

- PATRIOTYZM
- MIŁOŚĆ

- SZLACHTA

- PRZEMIANA BOHATERA

JACEK SOPLICA → KSIĄDZ ROBAK

- NOSTALGIA
- WINA I PRZEBACZENIE

Biblioteka zaprasza!

HENRYK SIENKIEWICZ
Quo vadis
powieść historyczna (1896)

- **Co symbolizuje ryba?**
- **Jaka jest droga od artyzmu do szaleństwa?**
- **Czy człowiek może pokonać byka?**
- **W jaki sposób miłość może zmienić człowieka?**

Nie zwlekaj! Dowiedz się więcej!

Ile historii, ile fikcji? *Quo vadis* jako powieść historyczna

Kryteria sukcesu:

- wyjaśniam genezę i tytuł utworu Henryka Sienkiewicza;
- charakteryzuję elementy świata przedstawionego;
- ustalam hierarchię społeczną bohaterów powieści;
- wskazuję cechy powieści historycznej na podstawie *Quo vadis*.

Na początek

W 1879 r. Henryk Sienkiewicz po raz pierwszy pojechał do Rzymu. Miasto go zafascynowało i od tej pory pisarz często je odwiedzał. Czytał też dzieła antycznych pisarzy, m.in. historyków Tacyta i Swetoniusza. W 1893 r. Sienkiewicz zwiedzał stolicę Włoch wraz z malarzem Henrykiem Siemiradzkim, twórcą dzieł inspirowanych historią starożytną. Podczas tej podróży Siemiradzki pokazał pisarzowi przy drodze Via Appia[1] kościółek *Domine Quo Vadis* (czytaj: **do**mine kwo wadis). Powstał on w miejscu, w którym Świętemu Piotrowi uciekającemu z Rzymu miał się objawić Chrystus.

- W parach porozmawiajcie o genezie powieści Sienkiewicza. Wyszukajcie w tekście fragmenty, w których pojawiają się słowa *Quo vadis*. Jak można rozumieć tytuł dzieła?
- Przypomnijcie charakterystyczne cechy powieści. Do którego rodzaju literackiego należy ten gatunek?

Kościółek *Domine Quo Vadis*, Rzym

[1] Via Appia (czytaj: wia appia) – najstarsza rzymska droga (jej budowę rozpoczęto w IV w. p.n.e.), prowadząca z Rzymu na południe Półwyspu Apenińskiego

1846

1881
wydanie noweli *Latarnik*

1896
wydanie powieści *Quo vadis*

1905
otrzymanie Literackiej Nagrody Nobla

1916

Henryk Sienkiewicz (1846–1916)

Polski pisarz i publicysta publikujący pod pseudonimem Litwos. Największą sławę przyniosły mu powieści zainspirowane przeszłością – dziejami starożytnego Rzymu (*Quo vadis*) oraz ważnymi wydarzeniami z historii Polski (*Krzyżacy*, Trylogia: *Ogniem i mieczem*, *Potop*, *Pan Wołodyjowski*). Wielką pasję pisarza stanowiły podróże, także poza Europę. W latach 1876–1878 zwiedzał Stany Zjednoczone, a owocem wyjazdu była m.in. nowela *Latarnik*. W 1890 r. wyjechał do Afryki; wyprawa, przerwana przez atak febry, stała się inspiracją dla powieści *W pustyni i w puszczy*. Utwory Sienkiewicza zyskały światową popularność i w 1905 r. przyniosły pisarzowi – jako pierwszemu Polakowi – Literacką Nagrodę Nobla. We wniosku o przyznanie nagrody napisano: *Jego epicki styl osiąga szczyty artyzmu*.

Poznaj autora

O lekturze

1. W podanych fragmentach wyszukaj informacje i zdarzenia, na podstawie których można określić czas i miejsca akcji w powieści Henryka Sienkiewicza.

A. Petroniusz znów przymknął oczy i wydał rozkaz, by przeniesiono go do tepidarium[1], gdy wtem spoza kotary wychylił się nomenclator[2], oznajmiając, że młody Markus Winicjusz, przybyły świeżo z Azji Mniejszej[3], przyszedł go odwiedzić.

Petroniusz kazał wpuścić gościa do tepidarium, dokąd i sam się przeniósł. Winicjusz był synem jego starszej siostry, która przed laty wyszła za Marka Winicjusza, męża konsularnego[4] z czasów Tyberiuszowych[5]. Młody służył obecnie pod Korbulonem[6] przeciw Partom[7] i po ukończonej wojnie wracał do miasta.

B. Wiadomo było w Rzymie, że cezar chce odwiedzić po drodze Ostię[8], a raczej największy statek na świecie, który świeżo przywiózł był zboże z Aleksandrii, stamtąd zaś drogą Pobrzeżną uda się do Ancjum[9]. […] Do Ancjum droga nie była trudna ni daleka, w samym zaś mieście, złożonym z urządzonych wspaniale pałaców i willi, można było znaleźć wszystko, czego wymagała wygoda, a nawet najwyszukańszy ówczesny zbytek.

C. Nero przyłożył nóż do szyi, lecz kłuł się tylko dłonią bojaźliwą i widać było, że nigdy nie ośmieli się zagłębić ostrza. Wówczas niespodzianie Epafrodyt popchnął mu rękę i nóż wszedł aż po głownię, a jemu oczy wyszły na wierzch, straszne, ogromne, przerażone. […]

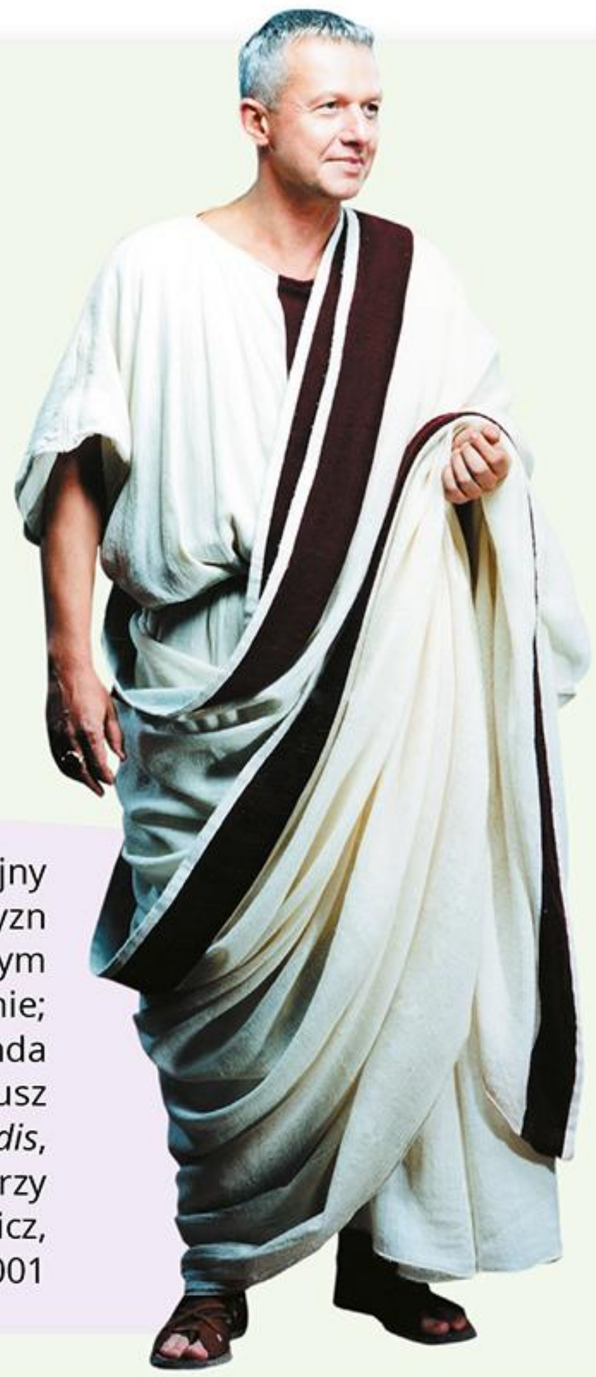
I tak minął Nero, jak mija wicher, burza, pożar, wojna lub mór[10], a bazylika Piotra panuje dotąd z wyżyn watykańskich miastu i światu.

Henryk Sienkiewicz, *Quo vadis* (fragmenty)

---

1 tepidarium (łac.) – miejsce w łaźni o temperaturze pokojowej
2 nomenclator (łac.; czytaj: nomenklator) – niewolnik w zamożnym domu zapowiadający przybycie gości
3 Azja Mniejsza – półwysep między morzami: Czarnym, Marmara, Egejskim i Śródziemnym
4 mąż konsularny – konsul, w starożytnym Rzymie w czasach republiki jeden z dwóch najwyższych urzędników
5 Tyberiusz – cesarz rzymski panujący od 14 do 37 r.
6 Domicjusz Korbulon – za czasów Nerona dowódca wojsk w walkach z Partami o Armenię toczących się w latach 58–63
7 Partowie – mieszkańcy Królestwa Partów, sąsiadującego z Imperium Rzymskim rozległego państwa w środkowo-zachodniej Azji
8 Ostia – główny port Rzymu u ujścia rzeki Tyber
9 Ancjum (Anzio) – port i miejscowość wypoczynkowa na południe od Rzymu
10 mór – zaraza

2. Na podstawie powyższych fragmentów utworu scharakteryzuj narratora powieści. Określ typ narracji w utworze *Quo vadis*.

Toga – tradycyjny strój mężczyzn w starożytnym Rzymie; Bogusław Linda jako Petroniusz w filmie *Quo vadis*, reż. Jerzy Kawalerowicz, 2001

Społeczność Rzymu za czasów Nerona

- Cesarz (cezar) – tytuł władcy, monarchy w starożytnym Rzymie.
- Patrycjusze i plebejusze – dwie grupy, na które dzielili się rzymscy obywatele; we wczesnych dziejach Rzymu patrycjusze byli stanem uprzywilejowanej arystokracji, w okresie cesarstwa obie grupy posiadały już równe prawa.
- Niewolnicy – ludzie pozbawieni wolności i zmuszani do służenia swoim właścicielom, w większości pochodzący z podbitych przez Rzymian terenów.
- Wyzwoleńcy – niewolnicy, którzy przysłużyli się jakimiś czynami właścicielom i otrzymali od nich wolność.
- Gladiatorzy – niewolnicy szkoleni do walk na arenach.
- Pretorianie – straż przyboczna cesarzy rzymskich.

3. Przyporządkuj bohaterów do poszczególnych grup społecznych. Przedstaw graficznie ich hierarchię w społeczeństwie.

Gajusz Petroniusz • Eunice • Marek Winicjusz • Aulus Plaucjusz • Pomponia Grecyna • Poppea Sabina • Ursus • Akte • Tygellin

4. Wyszukaj w różnych źródłach informacje na temat Nerona. Uwzględnij:

- lata życia i panowania cezara,
- stosunek władcy do członków rodziny,
- zainteresowania Nerona,
- sposób sprawowania przez niego władzy,
- osiągnięcia cezara,
- ocenę jego rządów.

Claudio Valenti (czytaj: klaudio walenti), pomnik Nerona, Anzio (czytaj: ancjo), 2010

Anzio, czyli antyczne Ancjum, było miejscem narodzin cesarza. Neron miał tam również swoją nadmorską willę.

5. Zbierzcie informacje i stwórzcie notatkę o wybranym miejscu zaznaczonym na mapie (Palatyn, Termy Nerona na Polu Marsowym, Wielki Cyrk, Forum Romanum).

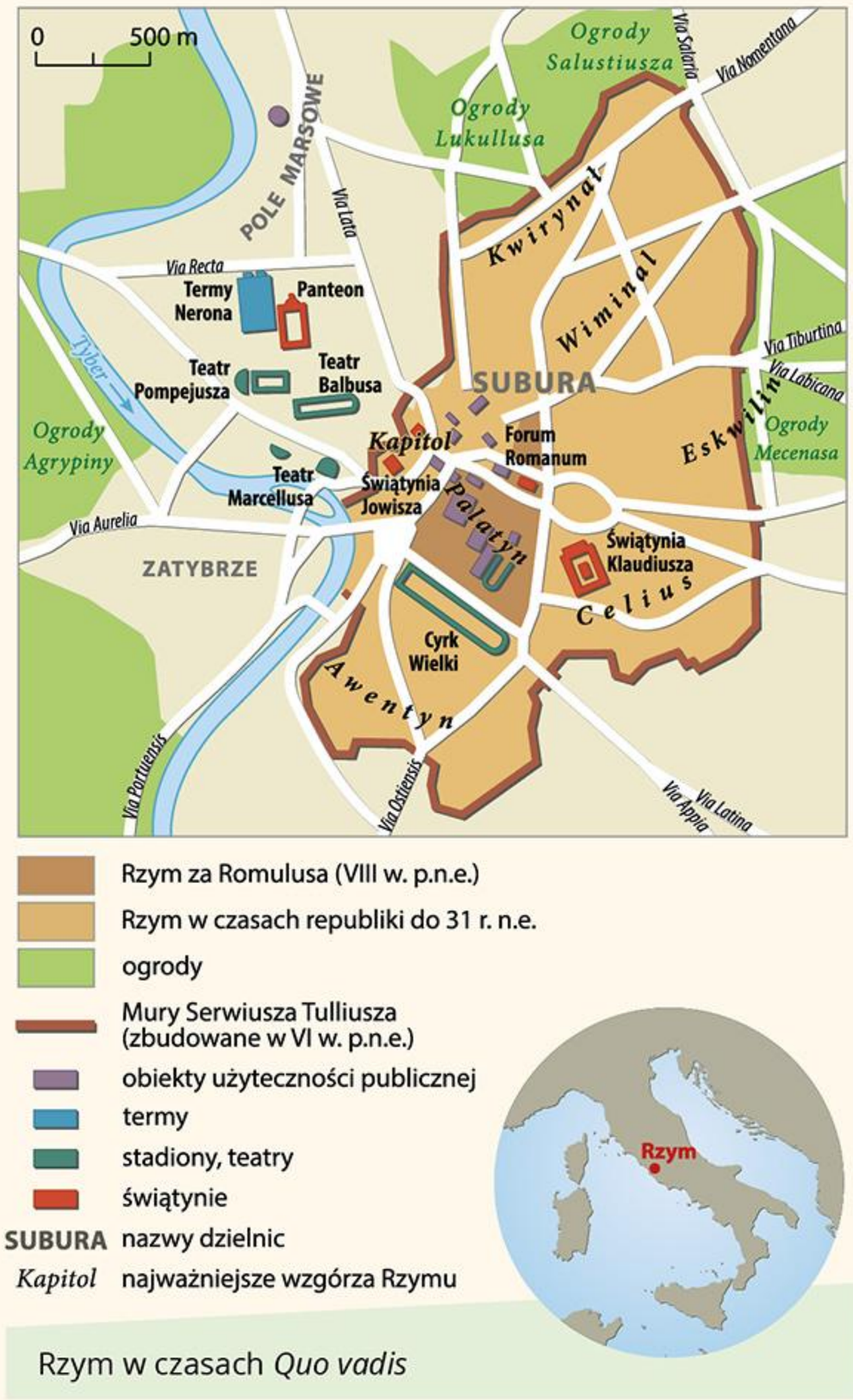
6. Na podstawie *Quo vadis* ustal, jaką dzielnicę Rzymu zamieszkiwali chrześcijanie. Gdzie się spotykali? Zastanów się, co było przyczyną wyboru takich miejsc.

7. Odmień przez przypadki w liczbie pojedynczej i mnogiej rzeczowniki *poganin*, *chrześcijanin*.

Piszę i mówię poprawnie

Za pomocą przyrostka *-anin* są tworzone nazwy mieszkańców określonych miejsc i nosicieli cech oraz zwolenników poglądów i religii.

Rzeczowniki rodzaju męskiego zakończone na *-anin* mają w liczbie mnogiej skrócony temat i występują bez cząstki *-in*, np. *Rzymianin – Rzymianie, Indianin – Indianie, dworzanin – dworzanie*.

Rzym w czasach *Quo vadis*

8. Określ, w jaki sposób pisarz odtwarza świat z przeszłości i jak łączy go z fikcją literacką. Dlaczego nie poprzestaje wyłącznie na ukazaniu elementów historycznych?

Powieść historyczna – jedna z odmian powieści, której akcja jest umiejscowiona w minionej epoce, wcześniejszej niż ta, w której żyje autor. Łączy elementy fikcji literackiej z prawdą historyczną dotyczącą miejsc, postaci, zdarzeń. W tego typu utworach pisarze na podstawie dokumentów, pamiętników, kronik odwzorowują charakterystyczne dla opisywanych czasów realia życia, obyczajowość, modę, wierzenia. Upodabniają także język do sposobu wyrażania się w danej epoce, stosując archaizmy.

Sprawdź, co już umiesz

Wybierz poprawne uzupełnienie każdego zdania.

Quo vadis, Domine? – tymi słowami *zaczyna się* / *kończy się* utwór Sienkiewicza.

W powieści historycznej *fikcja miesza się z prawdą* / *opisane są wyłącznie fakty*.

Wyraz *chrześcijanin* w D. lm ma formę *chrześcijan* / *chrześcijanów*.

Wierność wartościom w *Quo vadis*

Kryteria sukcesu:

- wyjaśniam, czym jest konflikt wartości;
- porównuję wartości wyznawane przez chrześcijan i pogan;
- wskazuję elementy wspólne w dziele literackim i malarskim.

Na początek

- Dopasuj bohaterów do ich autoprezentacji. Każdą z wypowiedzi rozbuduj do kilku zdań.

Gajusz Petroniusz • Eunice • Marek Winicjusz • Ligia Kallina • Neron • Poppea Sabina • Chilon Chilonides • Święty Piotr • Ursus • Glaukus • Akte • Tygellin

Uznaje się mnie za arbitra elegantiarum.

Jestem niewolnicą, ale kocham swojego pana.

Jestem siostrzeńcem Petroniusza.

Pochodzę z królewskiej rodziny Ligów.

Uważam się za najwybitniejszego poetę w Rzymie.

Jestem piękną i niebezpieczną kobietą.

Dla kilku groszy byłem gotów sprzedać niewinnego człowieka.

Pod osłoną nocy nauczam wiernych w Ostrianum.

Opiekuję się moją panią, Ligią, i jak ona wierzę w Chrystusa.

Wciąż kocham Nerona.

Jestem lekarzem i chrześcijaninem.

Jestem prefektem pretorianów w Rzymie.

- Pogrupuj postacie na chrześcijan i osoby związane z dworem Nerona. W postaci schematu przedstaw relacje pomiędzy bohaterami i omów je z kolegą lub koleżanką.

O lekturze

1. Wyjaśnij, na czym polega konflikt wartości. Podaj jego przykłady, odwołując się do postaci wskazanych w zadaniu z działu *Na początek*.

2. Na podstawie fragmentów powieści scharakteryzuj religię starożytnych Rzymian.

Oni kochając ludzi, są nieprzyjaciółmi naszego życia, naszych bogów i… naszych zbrodni, więc ona uciekła ode mnie, jako od człowieka, który do tego świata należy i z którym musiałaby podzielić życie uważane przez chrześcijan za występne.

– Na Polluksa[1]! Jak się to jednak szerzy! I jak się trzyma dusz ludzkich!… Pod taką grozą ludzie wyrzekliby się od razu wszystkich bogów rzymskich, greckich i egipskich. To jednak dziwne… Na Polluksa!… Gdybym wierzył, że coś jeszcze na świecie od naszych bogów zależy, obiecałbym teraz każdemu po sześć białych byków, a kapitolińskiemu Jowiszowi dwanaście… Ale i ty nie szczędź obietnic twojemu Chrystusowi…

[1] Polluks – jeden z mitycznych braci bliźniąt, razem z Kastorem kojarzony z gwiazdozbiorem Bliźniąt, czczony jako bóstwo morskie i patron żeglarzy

To, co potwierdził Paweł, że nie masz całej gromady bogów, ale jest jeden, wydaje mi się rozsądnym. Podobno i Seneka[1] jest tego zdania, a przed nim było wielu innych. Chrystus był, dał się ukrzyżować dla zbawienia świata i zmartwychwstał. Wszystko to jest zupełnie pewne, nie widzę zatem powodu, dlaczego bym miał się upierać w zdaniu przeciwnym lub dlaczego nie miałbym Mu wznieść ołtarza, skoro gotów byłbym wznieść go na przykład Serapisowi[2]. Nietrudno by mi nawet przyszło wyrzec się innych bogów, bo wszakże żaden rozumniejszy umysł i tak w nich nie wierzy.

[1] Seneka – rzymski filozof związany z dworem Nerona
[2] Serapis – bóstwo łączące cechy różnych bogów greckich i egipskich (m.in. Zeusa, Dionizosa, Ozyrysa)

Henryk Sienkiewicz, *Quo vadis* (fragmenty)

3. Wyjaśnij, czym różniła się wiara chrześcijańska od wierzeń pogańskich i dlaczego Rzymianie postrzegali ją jako zagrożenie. W swojej wypowiedzi wykaż się znajomością całej powieści Henryka Sienkiewicza.

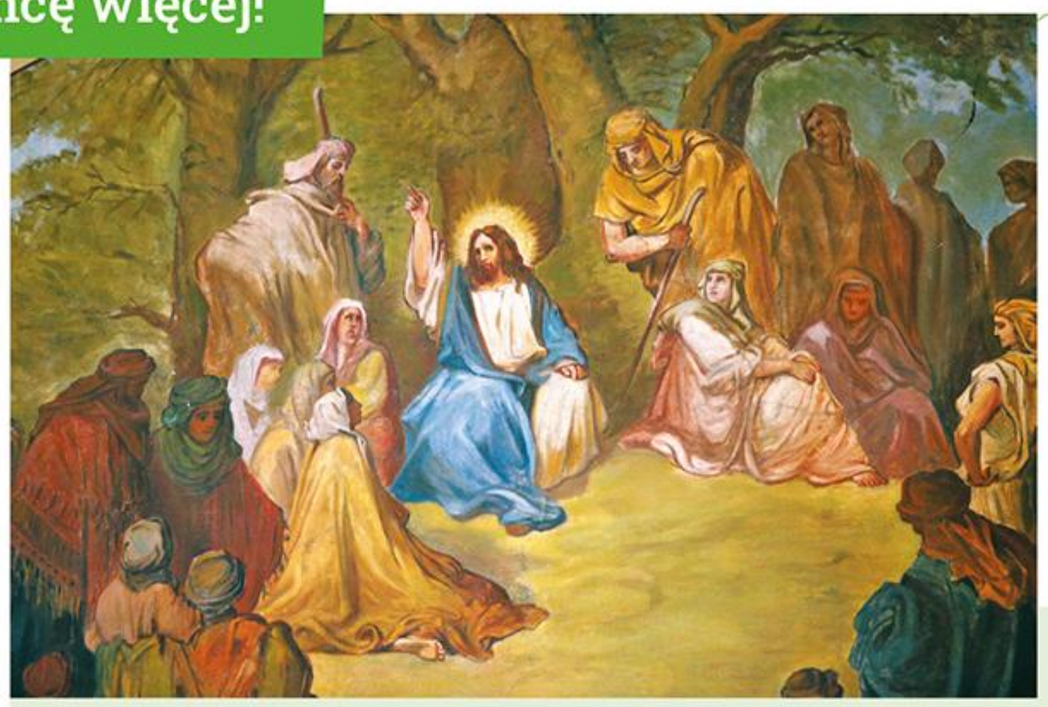
4. W jaki sposób Rzymianie prześladowali chrześcijan? Podaj przykłady z lektury.

5. Przedstaw reakcje chrześcijan na rzymskie represje. Zastanów się, o jakich wartościach wyznawanych przez obie grupy społeczne świadczy ich postępowanie.

6. Przepisz do zeszytu zdania, uzupełniając je poprawną formą nazwy mieszkańca Rzymu. Uzasadnij swój wybór, podając właściwą zasadę ortograficzną.

- W okresie panowania Nerona *Rzymianie / rzymianie* byli wrogo nastawieni do chrześcijan.
- Współcześni *Rzymianie / rzymianie* uchodzą za ludzi oszczędnych.

Chcę więcej!

Nauczanie Jezusa Chrystusa, fresk z kościoła w Małogoszczu

Posąg Zeusa w Olimpii, współczesne wyobrażenie zaginionego dzieła Fidiasza z V w. p.n.e.

- Z jakimi religiami wiążą się przywołane ilustracje? Czy sposób przedstawienia bogów jest odzwierciedleniem wartości propagowanych przez ich wyznawców? Wskaż elementy, które potwierdzają Twoje stanowisko.

Piszę i mówię poprawnie

Nazwy mieszkańców miast, osiedli i wiosek zapisujemy małą literą, np. *warszawianka*, *wrocławianin*, *rzymianin*.

Nazwy mieszkańców planet, kontynentów, regionów i krajów zapisujemy wielką literą, np. *Ziemianin*, *Europejka*, *Ślązak*, *Polka*, *Rzymianin* (w odniesieniu do mieszkańca starożytnego państwa Rzym).

7. Wykonaj w zeszycie notatkę graficzną (mapę myśli, sketchnotkę) na podstawie podanego tekstu. Uwzględnij w niej najważniejsze treści.

Po drugiej stronie Rzymu

Na zachodnim brzegu rzeki Tyber znajdowała się dzielnica zwana Zatybrzem (wł. Trastevere). Osiedlali się tam najubożsi i wykluczeni mieszkańcy Rzymu, w czasach Nerona byli to m.in. chrześcijanie. Nazwa tej części miasta powstała z połączenia łacińskich słów: *trans Tiberim*, co oznacza *za Tybrem*.

Do miasta przyłączył Zatybrze cesarz Oktawian August w pierwszej połowie I w. n.e. W 64 r. dzielnica spłonęła, a o wzniecenie pożaru zostali oskarżeni przez Nerona chrześcijanie, których cesarz prześladował.

Henryk Sienkiewicz ukazał w powieści mieszkańców dzielnicy jako ludzi żyjących w prawdzie i prostocie, w zgodzie z Bogiem, który jest dla nich oparciem w trudnych chwilach. Z tego powodu mają oni ogromny szacunek do swej religii i głoszących ją apostołów.

W sposób kontrastowy w utworze przedstawieni zostali poganie, których świat wartości chyli się ku upadkowi. Panować zaczynają rozpusta i okrucieństwo.

Powieść Sienkiewicza ukazuje, jak ważną rolę w rozwoju cywilizacji europejskiej odegrało chrześcijaństwo. Zwraca jednocześnie uwagę na przyczyny kryzysu cesarstwa. Za najważniejsze z nich pisarz uznaje zepsucie moralne oraz panujące bezprawie, które kontrastuje z ideałami miłości, równości i braterstwa. To właśnie te trzy wartości stały się podstawą współczesnej zjednoczonej Europy.

Tworzę

8. Zinterpretuj pisemnie dzieło *Pochodnie Nerona* Henryka Siemiradzkiego. W tym celu wykonaj polecenia.

a) Wskaż na obrazie dwie części. Określ ich kolorystykę.

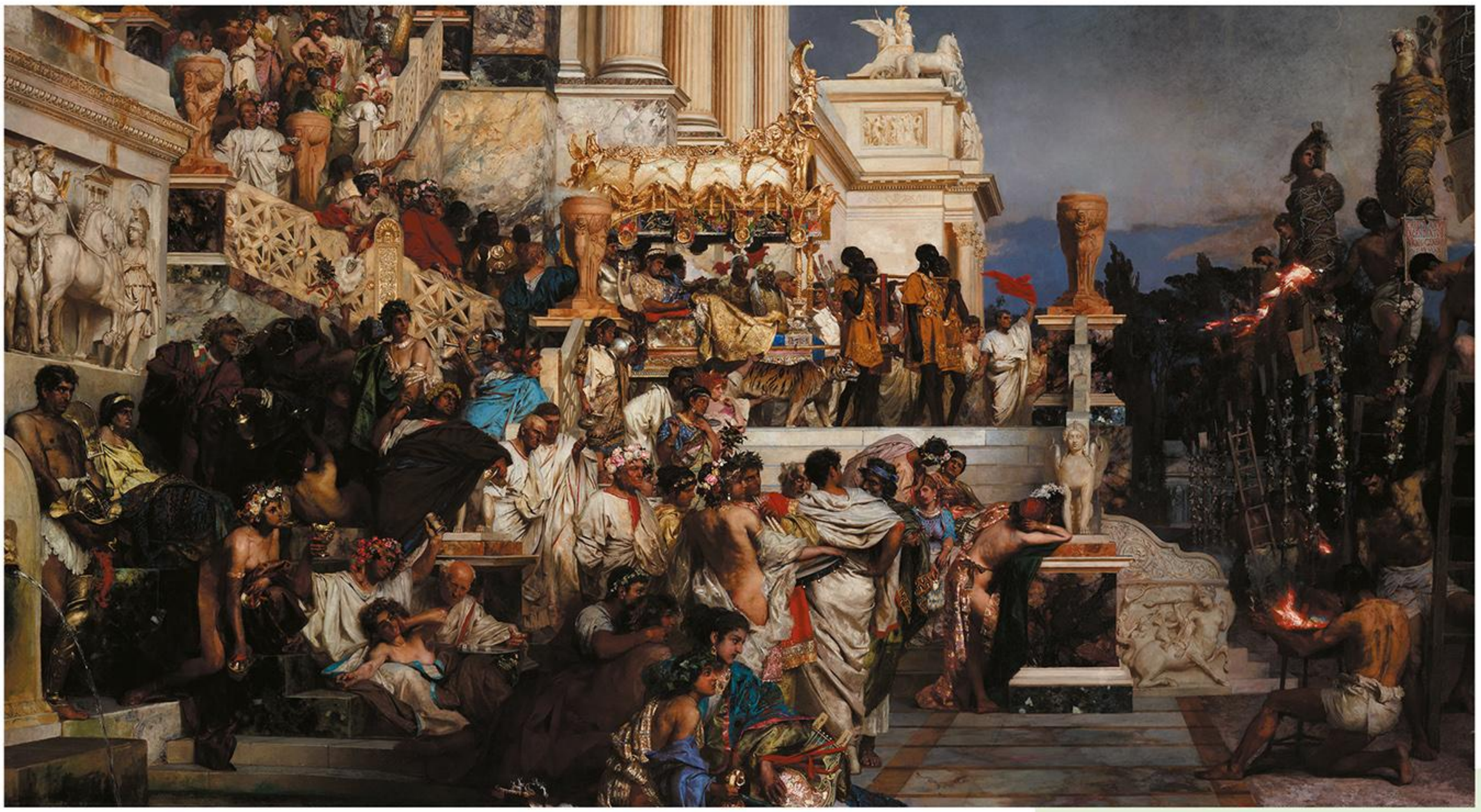
b) Nawiązując do treści *Quo vadis*, wyjaśnij, kim są ludzie ukazani po przeciwnych stronach.

c) Oceń, która z tych grup została ukazana na obrazie w sposób negatywny. Co na to wskazuje?

d) Które z podanych cech i postaw można przypisać ludziom na obrazie? Uzasadnij wybór.

duchowość • rozpusta • miłość • przepych • dobroć • radość z życia • cielesność • okrucieństwo • materializm • wierność • skromność • pokora • pogodzenie się z losem • mściwość • wybaczenie • męczeństwo

e) Wyjaśnij tytuł dzieła malarskiego. Odwołaj się do treści *Quo vadis* Henryka Sienkiewicza.

Henryk Siemiradzki, *Pochodnie Nerona*, 1876, Muzeum Narodowe w Krakowie

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Chrześcijanie, w ramach kary za spalenie Rzymu, ponosili okrutną śmierć rzucani na arenę dzikim zwierzętom, paleni żywcem albo krzyżowani.	**P**	**F**
2.	Do silnych represji dochodziło z powodu nieskładania przez chrześcijan ofiar bogom rzymskim oraz nieuznawania boskości cesarza.	**P**	**F**
3.	Rzymianie bardzo chętnie akceptowali nowo powstałą religię chrześcijańską.	**P**	**F**

Przemiana wewnętrzna bohatera

Kryteria sukcesu:

- charakteryzuję Chilona Chilonidesa;
- analizuję postawę bohatera dynamicznego.

Na początek

- Ilustracja przedstawia model zmiany. Przeanalizujcie wspólnie jej poszczególne fazy.

O lekturze

1. Na podstawie treści lektury wypisz i krótko scharakteryzuj etapy życia Chilona Chilonidesa.

a) Jakie wartości były wówczas dla niego ważne?

b) Przedstaw cechy wyglądu i zachowania bohatera w poszczególnych fazach jego życia.

2. Które doświadczenia miały Twoim zdaniem największy wpływ na postawę bohatera? Uzasadnij wybór.

3. Badaczka Agnieszka Kowalkiewicz w pracy poświęconej *Quo vadis* stwierdziła, że *rozmowa Chilona z Apostołem, niczym sakrament spowiedzi, przyniosła rozgrzeszonemu spokój i radość*. Wyjaśnij, jak rozumiesz sformułowanie *udzielić rozgrzeszenia*. Co oznacza, że rozgrzeszenie przyniosło bohaterowi *spokój i radość*?

4. Jakie okoliczności spowodowały, że Chilon przyjął chrzest? Na podstawie lektury opisz konsekwencje tej decyzji.

Piotr Stachiewicz, *Ursus i Chilo*, ilustracja na pocztówce, 1925

- Jakie emocje zdradza mowa ciała bohaterów? Co o nich świadczy?
- Wyszukaj w powieści fragment, którego dotyczy ilustracja. Na czym polega manipulacja zastosowana przez Chilona w rozmowie z Ursusem?

Tworzę

5. Pomyśl, który z bohaterów lektur obowiązkowych został rozgrzeszony. Podaj tytuł książki, z jakiej pochodzi. Zapisz, kim był oraz co spowodowało, że został oczyszczony z winy.

6. W jaki sposób przemiana wewnętrzna wpływa na życie człowieka? Odwołaj się do życia Chilona i do wybranego bohatera lektury obowiązkowej.

Chcę więcej!

Według amerykańskiej psycholog Carol Dweck (czytaj: karol dłek) człowiek przejawia dwa rodzaje nastawienia. Pierwszym jest nastawienie na trwałość, które oznacza, że chce się osiągnąć określony wynik w krótkim czasie przy niewielkim nakładzie pracy, np. otrzymać pozytywną ocenę ze sprawdzianu. Drugie nastawienie – na rozwój – oznacza, że człowiek chce się rozwijać pomimo trudności, które przed nim stoją i zakłada, że poświęci na to wiele czasu i sił bez względu na wyniki, jakie osiągnie, np. chce się nauczyć jeździć na łyżwach i podejmuje wiele prób, zalicza wiele upadków, a pomimo to codziennie chodzi na lodowisko.

- Oceń, kiedy w swoim życiu Chilon był nastawiony na trwałość, a kiedy – na rozwój. Które nastawienie przyniosło mu więcej korzyści materialnych, a które – duchowych?

Sprawdź, co już umiesz

Uzupełnij zdanie. Wybierz odpowiedzi **A** albo **B** oraz **C** albo **D**.

Chilon Chilonides to postać **A** / **B**, a jednocześnie bohater **C** / **D**.

A. realistyczna
B. fantastyczna
C. dynamiczny
D. historyczny

Siła miłości w powieści Henryka Sienkiewicza

Kryteria sukcesu:

- ustalam chronologię zdarzeń w obrębie wątku;
- analizuję postępowanie Marka Winicjusza wobec Ligii;
- piszę opowiadanie o dalszych losach postaci literackich.

Na początek

Miłość to relacja, która podlega ciągłym zmianom, dlatego możemy mówić o jej różnych fazach. Okres budowania głębokiego uczucia pomiędzy partnerami obejmuje:

- zakochanie (fascynacja – często wyglądem, szybsze bicie serca),
- romantyczne początki (bliskość, zrozumienie, szacunek),
- związek kompletny (zaangażowanie, zobowiązanie, odpowiedzialność).

- Którymi z podanych określeń można opisać kolejne fazy relacji? Zwróć uwagę, że część pojęć można przyporządkować do więcej niż jednej fazy.

wspólne doświadczenia • akceptacja • przyjemność • zaufanie • spokój • głębokie przywiązanie • ekscytacja • troska • rozwój

O lekturze

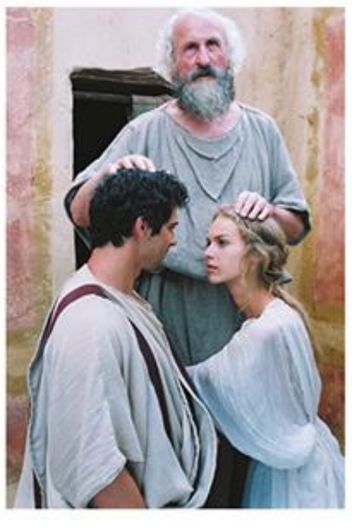
1. Uporządkuj zdjęcia zgodnie z chronologią zdarzeń w powieści.

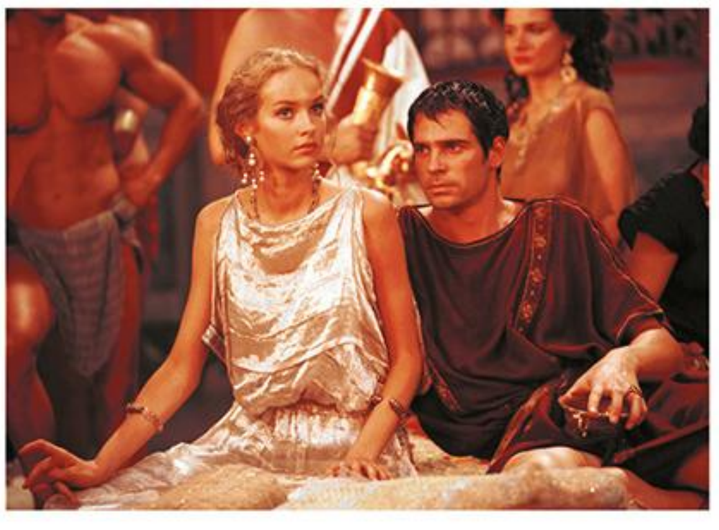
a) Do każdego kadru zaproponuj podpis dotyczący ukazanej sytuacji.

b) Wybierz jeden kadr i ułóż wypowiedzi bohaterów dopasowane do przedstawionego momentu oraz zgodne z treścią lektury. Pamiętaj o poprawnym zapisie dialogu.

Quo vadis, reż. Jerzy Kawalerowicz, 2001

2. Zapisz w zeszycie plan wydarzeń składających się na wątek miłości Marka Winicjusza i Ligii Kalliny. Zastosuj równoważniki zdania.

3. Określ etapy uczucia rodzącego się pomiędzy bohaterami. W tym celu do zdarzeń z planu dopasuj pojęcia: *zakochanie*, *romantyczne początki*, *związek kompletny*.

4. Wymień cechy charakteru Winicjusza i powiedz, w jakich momentach się ujawniły. Zapisz je, zaznaczając jednym kolorem rysy osobowości mężczyzny typowe dla początku znajomości z Ligią, a innym kolorem te, które można było dostrzec w trakcie wspólnych doświadczeń z ukochaną. Co można zauważyć na podstawie tego zestawienia?

5. Oceń zachowanie Marka Winicjusza w stosunku do Ligii z punktu widzenia współczesnej młodzieży.

granice osobiste – granice fizyczne i emocjonalne człowieka, których przekraczanie wywołuje uczucie dyskomfortu

6. Wyjaśnijcie, które ze zdarzeń w relacji Marka Winicjusza z Ligią stanowiło naruszenie granic osobistych. Opracujcie współczesną instrukcję postępowania dla osoby, która mogłaby znaleźć się w takiej sytuacji.

Tworzę

7. Wyobraź sobie, że przenosisz się na Sycylię, do domu Winicjusza i Ligii. Napisz opowiadanie o przygodzie, którą przeżyłaś / przeżyłeś z tymi bohaterami.

Chcę więcej!

Patriarchat to system społeczny, który uznaje dominującą rolę mężczyzny w rodzinie i społeczeństwie. W systemie patriarchalnym władza sprawowana jest przez mężczyzn, również dziedziczenie odbywa się w linii męskiej. Często prowadzi to do gorszego traktowania kobiet i sprowadzania ich roli do służebnej wobec mężczyzn.

▶ Wskaż postawy bohaterów z powieści Sienkiewicza, które możesz nazwać patriarchalnymi.

Sprawdź, co już umiesz

Które z wydarzeń nie miało miejsca w powieści? Wybierz właściwą odpowiedź spośród podanych.

A. Choroba Ligii.
B. Ucieczka bohaterki przed Markiem Winicjuszem.
C. Zdrada Ligii.
D. Uratowanie dziewczyny przez Ursusa.

O roli artysty w życiu społecznym

Kryteria sukcesu:

- wyrażam opinię na temat znaczenia artystów;
- omawiam sposób ich przedstawiania w utworach literackich;
- piszę rozprawkę oceniającą postawę bohatera literackiego.

Na początek

- Co wnoszą do życia społecznego artyści? Porozmawiajcie o tym, odwołując się do własnych doświadczeń.

O lekturze

Przeczytaj:
Rozdział 7 – opis występu Nerona podczas uczty

1. Przeczytaj wskazany fragment rozdziału 7, a następnie odpowiedz na pytania. Odwołaj się do cytatów z tekstu.

a) Jakie cechy cezara ujawniły się w tym fragmencie?
b) W jaki sposób publiczność reagowała na wystąpienie władcy?
c) Jak Ligia postrzegała Nerona przed występem, a jak – w jego trakcie?
d) Czy wypowiedzi Petroniusza i Lukana na temat popisu cesarza były szczere? Co może na to wskazywać?

2. Przeczytaj opis dotyczący występu Nerona w trakcie pożaru Rzymu i wykonaj polecenia.

a) Powiedz, co czuł cezar przed rozpoczęciem śpiewu. Jak się zachowywał?
b) Nazwij uczucia, które Neron żywił wobec mieszkańców Rzymu i samego miasta.
c) Wypisz z tekstu określenia władcy. Które z nich mają Twoim zdaniem charakter wartościujący?
d) Opisz reakcję publiczności na wystąpienie Nerona.

W oddali syczały węże płomieni i płonęły odwieczne, najświętsze zabytki […], płonęła przeszłość i dusza Rzymu, on zaś, cezar, stał z lutnią w ręku, z twarzą tragicznego aktora i z myślą nie o ginącej ojczyźnie, ale o postawie i patetycznych słowach, którymi by najlepiej wielkość klęski mógł oddać, obudzić największy podziw i najgorętsze zyskać oklaski.

Jacek Pałucha, *Neron grający solówkę na instrumencie smyczkowym*, 2017, własność prywatna

- Czy Twoim zdaniem wizerunek władcy przedstawiony przez Jacka Pałuchę jest zgodny z opisem w powieści Sienkiewicza? W uzasadnieniu odwołaj się do cytatów z lektury.

Nienawidził tego miasta, nienawidził jego mieszkańców, kochał tylko swe pieśni i wiersze; więc radował się w sercu, że wreszcie ujrzał tragedię podobną do tej, którą opisywał. Wierszorób czuł się szczęśliwy, deklamator czuł się natchniony, poszukiwacz wzruszeń poił się straszliwym widowiskiem i z rozkoszą myślał, że nawet zagłada Troi niczym była w porównaniu z zagładą tego olbrzymiego grodu. […] Gdzieś tam poniżej, w mroku, szemrze i burzy się lud! Ale niech szemrze. Wieki upłyną, tysiące lat przejdą, a ludzie będą pamiętali i sławili tego poetę, który w taką noc śpiewał upadek i pożar Troi. Czymże wobec niego Homer? Czym sam Apollo ze swoją drążoną formingą[1]? […]

Po krótkiej chwili milczenia zawrzała burza oklasków. Lecz z oddali odpowiedziało mu wycie tłumów. Teraz nikt już tam nie wątpił, że to cezar rozkazał spalić miasto, by sobie wyprawić widowisko i śpiewać przy nim pieśni.

Henryk Sienkiewicz, *Quo vadis* (fragmenty)

[1] forminga – grecki instrument muzyczny, odmiana kitary

3. Określ, jakie oczekiwania wobec cezara mieli obywatele Rzymu. Czy Neron je spełnił? Dlaczego?

4. W *Balladynie* Juliusza Słowackiego Pustelnik takimi słowami zwraca się do Filona, który jest artystą:

Głupcze!
Niedoścignionych gwiazd szalony kupcze!
Ty, co na dworach szukałeś kochanki:
Precz! precz ode mnie, kwiecie beznasienny,
Studniom niezdatny jak stłuczone dzbanki,
Światowi jako słońca blask jesienny
Bezużyteczny. Skoro na tron wrócę,
Zamknę cię w szpital szalonych lub rzucę
Na bakalarską[1] ławę między dzieci.

Juliusz Słowacki, *Balladyna* (fragment)

[1] bakalarski – tu: szkolny

Wyjaśnij, w jaki sposób Pustelnik przedstawił rolę artysty. Porównaj tę ocenę z wizją zaprezentowaną w *Quo vadis*. Czy zgadzasz się z takim ukazaniem znaczenia twórcy? Uzasadnij odpowiedź.

Tworzę

5. Neron – bardziej artysta czy władca? W której z tych ról cezar lepiej się sprawdził? Napisz rozprawkę, w której odpowiesz na postawione pytanie.

Sprawdź, co już umiesz

W jakich tekstach literackich odnajdujesz motywy artysty i władcy? Podaj po jednym przykładzie takich postaci, wskaż przy każdej tytuł utworu i autora, a także wyjaśnij, w jaki sposób bohaterowie zostali przedstawieni.

To już wiesz

QUO VADIS

Henryk Sienkiewicz

DOKĄD IDZIESZ?

POWIEŚĆ HISTORYCZNA

ELEMENTY FIKCYJNE + PRAWDA HISTORYCZNA

CZAS AKCJI – 63–68 r.

- KONIEC PANOWANIA CESARZA NERONA
- POŻAR RZYMU

MIEJSCE AKCJI – RZYM I OKOLICE (m.in. Ancjum)

BOHATEROWIE

POGANIE — konflikt wartości — CHRZEŚCIJANIE

MOTYWY LITERACKIE

- miłość
- władza
- przemiana bohatera
  - Marek Winicjusz
  - Chilon
- artysta
- dobro i zło
- cierpienie
  - prześladowania chrześcijan

Biblioteka zaprasza!

Aleksander Kamiński
Kamienie na szaniec
literatura faktu (1943)

- Do czego są zdolni przyjaciele?
- Czym jest szaniec?
- Co się wydarzyło pod warszawskim Arsenałem?

Nie zwlekaj! Dowiedz się więcej!

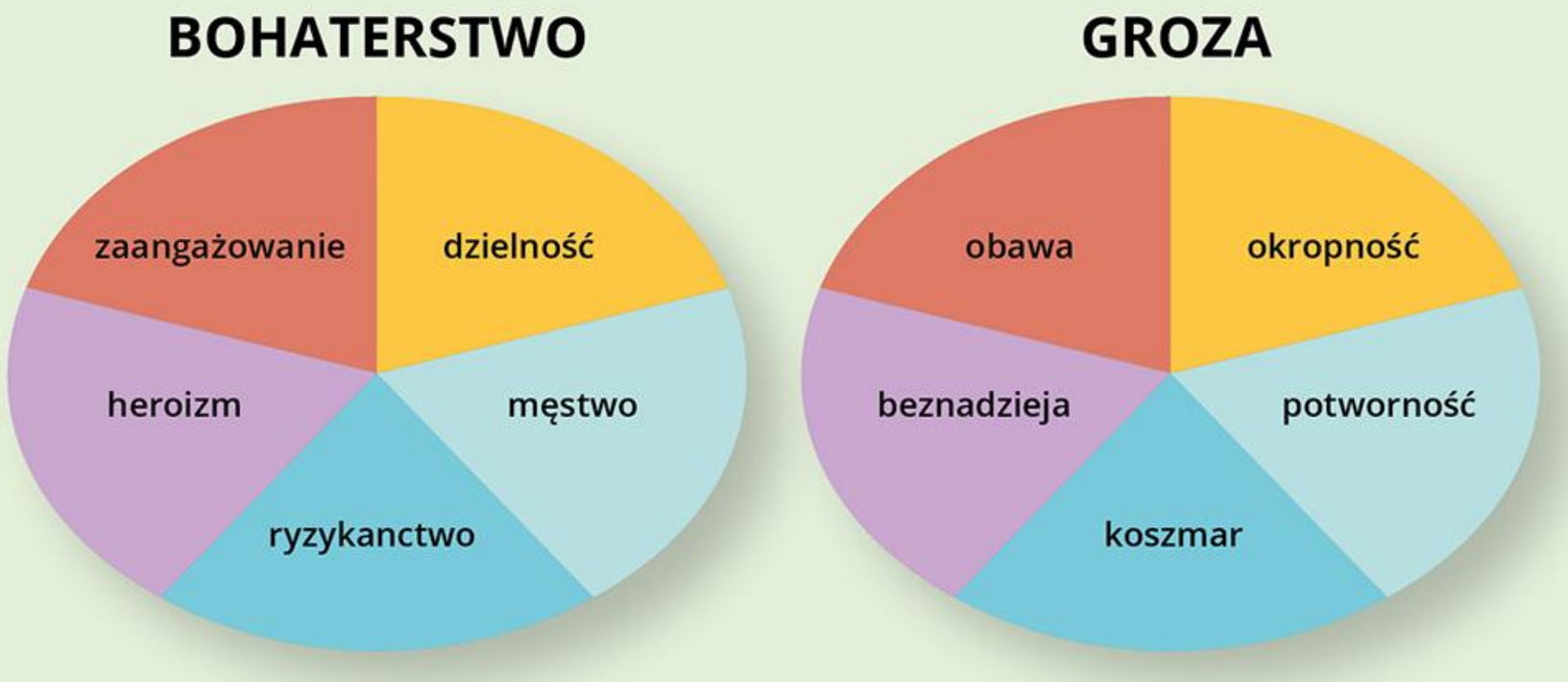
O czasach bohaterstwa i grozy

Kryteria sukcesu:

- znam biografię Aleksandra Kamińskiego;
- podaję podstawowe informacje o II wojnie światowej;
- wiem, czym zajmowały się organizacje harcerskie w latach 1939–1945;
- określam cel przyświecający autorowi *Kamieni na szaniec*;
- uzasadniam przynależność tekstu do literatury faktu.

Na początek

- Spośród określeń znajdujących się na kołach skojarzeń wybierz te, którymi można byłoby zastąpić wyrazy *bohaterstwo* i *groza*. Uzasadnij wybór.

1903

1918 odzyskanie przez Polskę niepodległości

1939–1945 II wojna światowa

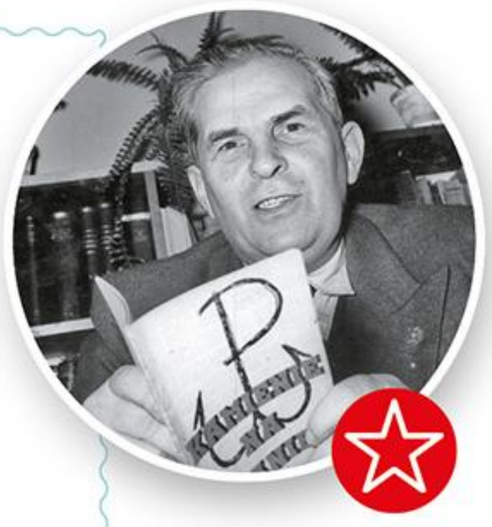
1943 wydanie *Kamieni na szaniec*

1969 uzyskanie tytułu profesora

1978

Aleksander Kamiński (1903–1978)

Pisarz i działacz harcerski, żołnierz Armii Krajowej. Dzieciństwo spędził w Rosji, skąd w 1921 r. wrócił wraz z rodziną do niepodległej Polski. Po ukończeniu studiów historycznych na Uniwersytecie Warszawskim pracował jako nauczyciel. Aktywnie działał w organizacjach zuchowych i harcerskich, zajmując się m.in. szkoleniami. W czasie II wojny światowej był jednym z twórców oraz przywódców Szarych Szeregów i Organizacji Małego Sabotażu „Wawer". Zajmował się także pisaniem artykułów do pism podziemnych oraz twórczością literacką: w 1943 r. pod pseudonimem Juliusz Górecki wydał *Kamienie na szaniec* (wersja poszerzona ukazała się w 1946 r.). Po wojnie poświęcił się pracy naukowej na wydziale pedagogicznym Uniwersytetu Łódzkiego. W 1949 r. został przez władze komunistyczne usunięty z harcerstwa, do którego powrócił w 1956 r.

Poznaj autora

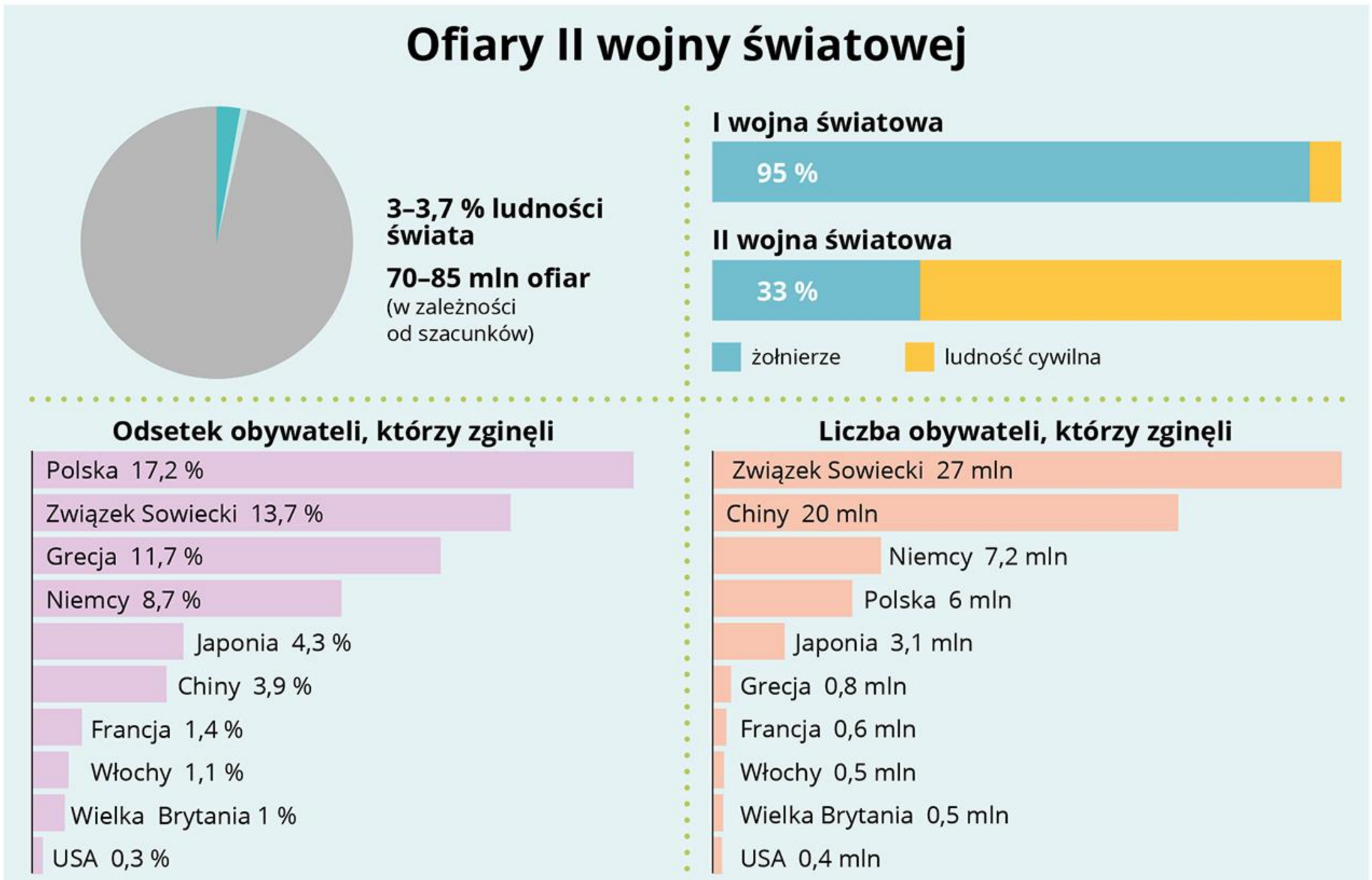
Grób Aleksandra Kamińskiego na Powązkach Wojskowych w Warszawie

Pisarz został pochowany w kwaterze powstańczej – blisko bohaterów swojej najsłynniejszej książki: Zośki, Rudego i Alka, z którymi zaprzyjaźnił się jeszcze przed wojną. *Kamienie na szaniec* przedstawiają wojenne losy tych młodych ludzi. W pierwszym wydaniu (z 1943 r.) noszą oni – ze względów konspiracyjnych – inne imiona: Staśka, Czarny i Wojtek.

- Dlaczego w pierwszym wydaniu *Kamieni na szaniec* Kamiński nie przedstawił okoliczności śmierci Zośki?

O lekturze

1. Na podstawie poniższej infografiki oraz innych wybranych źródeł przygotuj notatkę na temat II wojny światowej. Wskaż jej przyczyny i skutki, podaj najważniejsze daty.

2. Przeczytaj tekst, a następnie do każdego akapitu zapisz dwa pytania, na które można znaleźć w nim odpowiedź.

Gdy groźba wojny stała się realna, instruktorzy Związku Harcerstwa Polskiego rozpoczęli przygotowywanie młodzieży do nowych zadań. Harcerskie „pogotowia wojenne" – we współpracy z wojskiem i władzami cywilnymi – miały zapobiegać chaosowi, dbać o zachowanie łączności, zająć się opieką nad dziećmi bądź osobami ewakuowanymi.

We wrześniu 1939 r. ZHP rozpoczął działalność konspiracyjną pod nazwą Szare Szeregi. W 1942 r. harcerze zostali podzieleni na trzy grupy według wieku i zadań. Do pierwszej grupy (Zawisza) należeli najmłodsi harcerze, w wieku 12–14 lat. Ich zadaniem było przygotowanie się do pełnienia służby pomocniczej oraz nauka w trakcie tajnych kompletów. Drugą grupę (Bojowe Szkoły) tworzyli harcerze w wieku 15–17 lat, którzy przygotowywali i przeprowadzali akcje małego sabotażu. Najstarsi, wchodzący w skład Grup Szturmowych, brali udział w walkach z bronią w ręku.

Program Szarych Szeregów zakładał wychowywanie młodych ludzi do służby ojczyźnie. Wyrażał się w haśle „Dziś – jutro – pojutrze", którego słowa dotyczyły kolejno: bieżących działań konspiracyjnych, walki zbrojnej w przyszłym powstaniu, odbudowy kraju po wojnie.

Chcę więcej!

Działalność konspiracyjna wymagała ukrywania przed wrogiem wielu informacji, nawet prawdziwych imion i nazwisk. Zamiast właściwych nazw stosowano określenia znane tylko wtajemniczonym, np. Komenda Główna Szarych Szeregów była nazywana Pasieką, chorągwie – ulami, a hufce – rojami. Używano także różnego rodzaju szyfrów.

- Co łączy konspiracyjne nazwy struktur ZHP? Zakoduj swoją odpowiedź, posługując się szyfrem „czekoladka". Następnie z kolegą / koleżanką z ławki odszyfrujcie zapisy i sprawdźcie poprawność odpowiedzi.

szyfr – tajny kod służący do zapisywania i przekazywania informacji, tak aby nie mogły ich odczytać osoby niepowołane

A B	C D	E F
G H	I J	K L
M N	O P	R S

3. Przeczytaj wprowadzenie umieszczone przed rozdziałem *Słoneczne dni* i wykonaj dotyczące go polecenia.

> Posłuchajcie opowiadania o Alku, Rudym, Zośce i kilku innych cudownych ludziach, o niezapomnianych czasach 1939–1943 roku, o czasach bohaterstwa i grozy. Posłuchajcie opowiadania o ludziach, którzy w tych niesamowitych latach potrafili żyć pełnią życia, których czyny i rozmach wycisnęły piętno na stolicy oraz rozeszły się echem po kraju, którzy w życie wcielić potrafili dwa wspaniałe ideały: BRATERSTWO i SŁUŻBĘ.
>
> Aleksander Kamiński, *Kamienie na szaniec* (fragment)

a) Jaki cel przyświecał Aleksandrowi Kamińskiemu podczas pisania *Kamieni na szaniec*?

b) Na co autor chce zwrócić uwagę czytelników?

c) Jak autor ocenia ludzi i wydarzenia, którym poświęcił książkę? Wskaż w tekście wyrazy, które wyrażają jego stosunek emocjonalny.

d) Dlaczego wojna została określona jako „czasy bohaterstwa i grozy"? W uzasadnieniu odwołaj się do wiadomości zdobytych w trakcie lekcji.

E

4. Wybierz poprawne dokończenie zdania.

Wyraz *opowiadanie* użyty w powtarzającym się sformułowaniu *Posłuchajcie opowiadania...* wskazuje

A. na wykorzystany przez pisarza gatunek literacki.
B. na swobodny charakter narracji o wydarzeniach.
C. na wykorzystanie przez autora fikcji literackiej.
D. na niewielkie rozmiary utworu Kamińskiego

Literatura faktu – utwory literackie przedstawiające autentyczne wydarzenia i osoby. Autor często jest świadkiem opisywanych wydarzeń bądź ich uczestnikiem. Zwykle wymienia w tekście rzeczywiste daty, miejsca, nazwiska itd. Do literatury faktu zaliczane są m.in. reportaż, wywiad, dziennik, pamiętnik.

5. Odwołując się do utworu i wiadomości z lekcji, wykaż, że *Kamienie na szaniec* należą do literatury faktu.

Tworzę

6. Wyobraź sobie, że przygotowujesz nowe wydanie *Kamieni na szaniec*. Napisz krótki tekst na okładkę, który pozwoliłby zainteresować książką współczesnych młodych czytelników. Możesz zaprojektować całą okładkę.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F**, jeśli jest fałszywe.

1.	Wśród ofiar II wojny światowej dominowała ludność cywilna.	**P**	**F**
2.	*Kamienie na szaniec* to utwór oparty na autentycznych wydarzeniach.	**P**	**F**
3.	Książka Kamińskiego została napisana tuż po zakończeniu wojny.	**P**	**F**

Do czego zobowiązuje szlachectwo?

Kryteria sukcesu:

- używam informacji o świecie przedstawionym w lekturze;
- określam czynniki wpływające na kształtowanie charakteru bohaterów;
- wskazuję wartości ważne dla pokolenia żyjącego w XXI w.

Na początek

- Rozbuduj biogramy bohaterów *Kamieni na szaniec*, uzupełniając je informacjami z powieści. Uwzględnij wygląd każdego z nich.

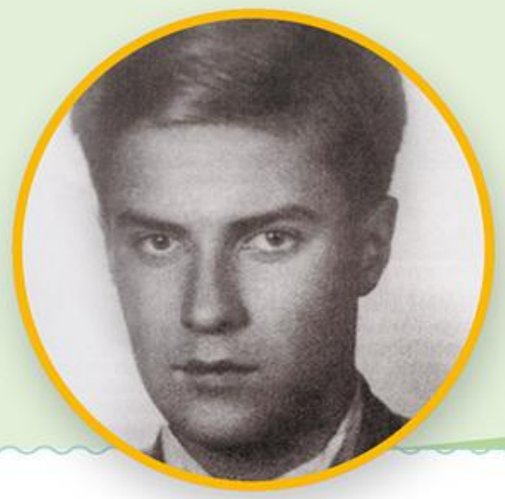
Aleksy Maciej Dawidowski, pseud. Alek, Glizda, Kopernicki

(ur. 3 listopada 1920 r. w Drohobyczu, zm. 30 marca 1943 r. w Warszawie) – podharcmistrz, członek Szarych Szeregów (od 1940 r.) i Grup Szturmowych.

Jan Bytnar, pseud. Rudy, Janek

(ur. 6 maja 1921 r. w Kolbuszowej, zm. 30 marca 1943 r. w Warszawie) – harcmistrz, od 1940 r. członek Szarych Szeregów, dowódca hufca „Południe" Grup Szturmowych.

Tadeusz Zawadzki, pseud. Kotwicki, Tadeusz, Zośka

(ur. 24 stycznia 1921 r. w Warszawie, zm. 20 sierpnia 1943 r. w Sieczychach) – harcmistrz, podporucznik AK, od 1940 r. członek Szarych Szeregów, komendant Grup Szturmowych.

Zośka, Alek i Rudy uczyli się w Gimnazjum i Liceum im. Stefana Batorego. Należeli także do działającej w tej szkole 23 Warszawskiej Drużyny Harcerzy, która od pomarańczowego koloru chust była nazywana „Pomarańczarnią".

O lekturze

1. Wyjaśnij pochodzenie pseudonimów, których używali główni bohaterowie *Kamieni na szaniec*.

Piszę i mówię poprawnie

Pseudonimy zapisuje się wielką literą, np. Czarny Jaś, Anoda. Jeśli pseudonim jest łączony z nazwiskiem, używa się łącznika, np. Boy-Żeleński (Boy to pseudonim Tadeusza Żeleńskiego), Śmigły-Rydz (Śmigły to pseudonim Edwarda Rydza). W przypadku mniej utrwalonych połączeń pseudonim można zapisać w cudzysłowie, np. Lechosław „Zeus" Domański (lub Lechosław Domański „Zeus"). Cudzysłów bywa stosowany zwłaszcza wtedy, gdy pseudonimu używa się bez podawania nazwiska, np. „Rudy", „Zośka". To, że dany człon nazwy jest pseudonimem, można zaznaczyć za pomocą skrótu pseud. lub ps., np. Jan Bytnar, ps. Rudy.

pseudonim – nazwa, której używa się w celu ukrycia prawdziwego imienia i nazwiska

2. Na podstawie pierwszego rozdziału *Kamieni na szaniec* wskaż trzy czynniki, które Twoim zdaniem w największym stopniu wpłynęły na charakter bohaterów. Uzasadnij swój wybór.

pieniądze • rodzina • przyjaźń • oczekiwania innych • szkoła • harcerstwo • geny • normy społeczne • wojna • miłość

3. Omów wpływ, jaki miały na bohaterów rodzina, szkoła, harcerstwo. W tym celu odpowiedz na pytania.

- Czego dowiadujemy się o rodzinach bohaterów? Jakie relacje panowały w poszczególnych domach?
- W jaki sposób szkoła rozwijała potencjał chłopców? Co dzięki niej zyskali?
- Czego nauczyło ich harcerstwo? Do czego przygotowywało? W jakie umiejętności ich wyposażyło?

4. Określ, w którym roku rozpoczyna się akcja utworu. Jakie ważne zmiany przynosi ten rok w życiu bohaterów?

5. Wyjaśnij, dlaczego matura bywa nazywana „egzaminem dojrzałości". Jakie dwa etapy życia człowieka umownie rozdziela?

Gmach Gimnazjum im. Stefana Batorego w Warszawie, 1927

6. Przeczytaj fragment z utworu Aleksandra Kamińskiego, a następnie odpowiedz na pytania.

> [...] opalali się leniwo w piekących, letnich promieniach słońca, w zapachu górskich łąk. A następnego dnia wśród lasu bukowego na Równicy, spoglądając w dolinę Wisły, rozpoczęli długą wymianę zdań. O czym? O rzeczy najważniejszej dla wszystkich maturzystów świata: o przyszłości. Najpierw mówił Rudy i jak zwykle uogólniał zagadnienie:
>
> – Nie ma co gadać, powiodło nam się! Mieliśmy dobrą szkołę, potrafiliśmy stworzyć dobry zespół koleżeński. Staliśmy się grupą przyjaciół. *Noblesse oblige*.

Aleksander Kamiński, *Kamienie na szaniec* (fragment)

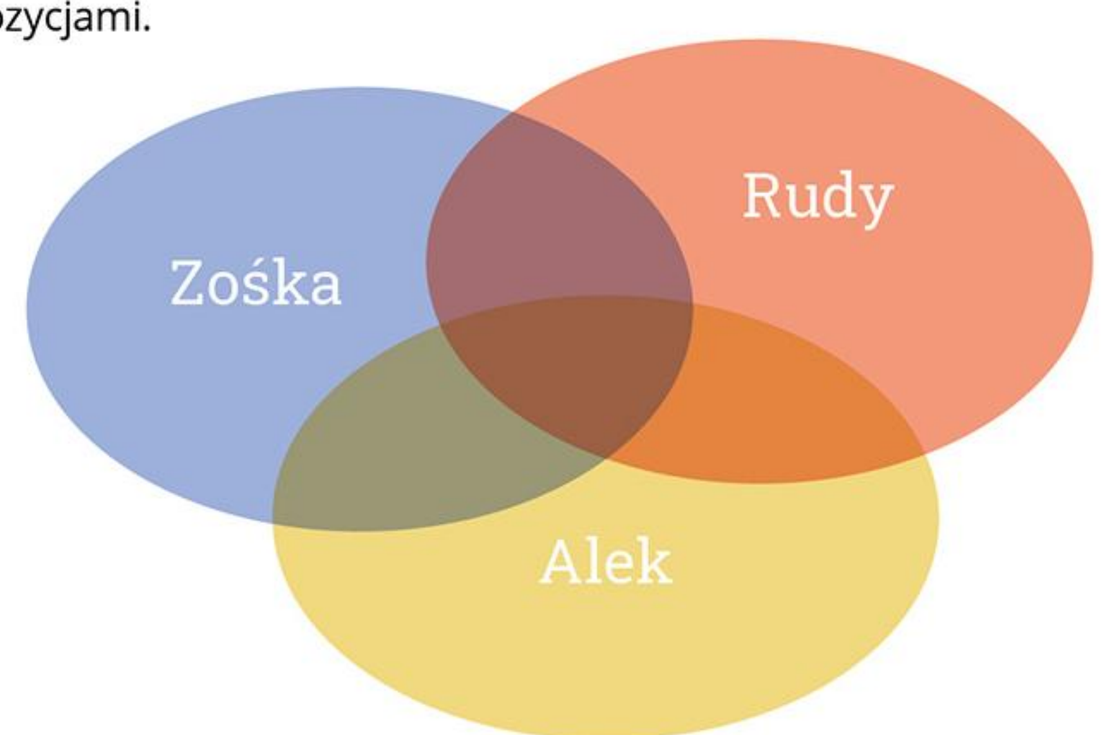
noblesse oblige (franc.; czytaj: nob**les** ob**liż**) – szlachectwo zobowiązuje

a) W jakich okolicznościach Rudy użył zwrotu *noblesse oblige*?

b) Co miał na myśli?

c) O jakich planach bohaterów dowiadujemy się z pierwszego rozdziału?

7. Nazwij indywidualne cechy Alka, Rudego i Zośki. Zastanów się, które cechy ich łączyły. Przerysuj schemat do zeszytu i uzupełnij swoimi propozycjami.

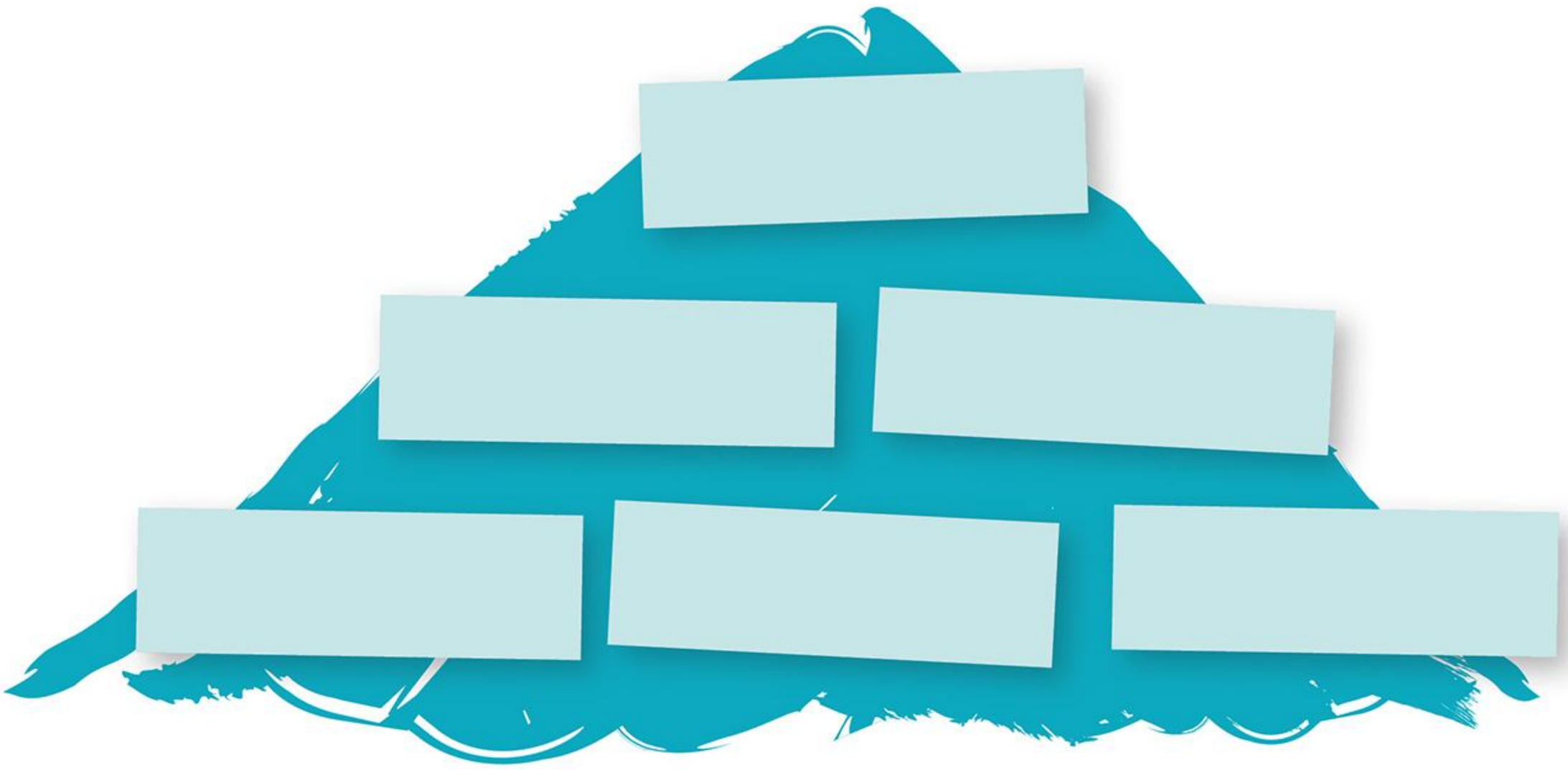
8. Wyjaśnij, co sprawiło, że bohaterowie potrafili „stworzyć dobry zespół koleżeński" i stali się „grupą przyjaciół". Uzasadnij swoje zdanie.

9. Sformułuj argumenty na potwierdzenie podanej tezy. Odwołaj się do treści lektury.

Teza: Planując przyszłość, Aleksy Dawidowski, Jan Bytnar i Tadeusz Zawadzki kierowali się ideałami braterstwa i służby.

10. Jakimi wartościami kieruje się współczesna młodzież, podejmując decyzje dotyczące swojej przyszłości? Przerysuj do zeszytu poniższą piramidę, a następnie ją uzupełnij, wpisując nazwy wartości. Możesz wykorzystać podane słownictwo lub zaproponować własne. Zacznij od wartości, którą uważasz za najważniejszą.

autentyczność • prawość • piękno • wygoda • pasja • harmonia • niezależność • kompetencja • poważanie • prostota • przyjemność • rozwój • duchowość • szlachetność • ekologia • innowacyjność • równouprawnienie

11. Czy myśląc o przyszłości, czujesz do czegoś zobowiązanie? Z czego wynikają różnice we wskazanych wartościach? Podziel się z innymi swoimi refleksjami.

12. W parach ustalcie, na których elementach postawy bohaterów *Kamieni na szaniec* można byłoby się wzorować, planując swoją przyszłość. Uzasadnijcie swój wybór.

Tworzę

13. Jak mogłyby się potoczyć losy bohaterów *Kamieni na szaniec*, gdyby nie zginęli w czasie II wojny światowej? Napisz opowiadanie na ten temat.

Sprawdź, co już umiesz

Wybierz poprawne uzupełnienie każdego zdania.

1. Poprawny zapis pseudonimu *wymaga / nie wymaga* cudzysłowu.
2. Wyraz *szlachectwo* w użytym przez Rudego zwrocie *noblesse oblige* odnosi się do *pochodzenia bohaterów / szans, które chłopcy otrzymali od losu*.

Czyny, które rozeszły się echem po kraju

Kryteria sukcesu:

- wyjaśniam, czym są represje;
- odróżniam sabotaż od dywersji;
- wymieniam akcje sabotażowe Szarych Szeregów;
- porządkuję chronologicznie akcje dywersyjne ukazane w lekturze;
- podaję przyczyny i skutki działań sabotażowych i dywersyjnych.

Na początek

- Na podstawie dowolnego źródła informacji utwórz definicję terminu *represja*.
- Które z podanych wyrazów mogą być antonimami tego słowa?

tłumaczenie • nagroda • wyzwolenie • akceptacja • opór

O lekturze

1. Określ, jakie rodzaje represji wobec mieszkańców Warszawy zostały ukazane w *Kamieniach na szaniec*. Nazwij rodzaj represji, wskaż, kogo dotyczyły i w jakich miejscach je stosowano.

2. Ułóż zdania odwołujące się do zdarzeń przedstawionych w lekturze. Zastosuj podane związki frazeologiczne.

- surowe represje
- paść ofiarą represji
- podlegać represjom
- stosować represje wobec kogoś

3. Na podstawie podanego cytatu wyjaśnij, jaki cel przyświecał akcjom sabotażowym.

> Jednym z zadań Małego Sabotażu było oddziaływanie na własne społeczeństwo, przyprowadzanie do porządku kanalii, uczenie ludzi o małym wyrobieniu obywatelskim rozumu, upowszechnianie haseł walki cywilnej. [...] Chodziło o to, by Niemiec widział i czuł, że pobity kraj nie został pokonany, że go jako okupanta nienawidzi.

Aleksander Kamiński, *Kamienie na szaniec* (fragmenty)

4. Podane akcje sabotażowe pogrupuj w zależności od tego, przeciwko komu były skierowane.

a) Ustal, co miały na celu wymienione działania, na czym polegały i w jaki sposób się zakończyły.

b) Wskaż bohaterów powieści, którzy byli najbardziej zaangażowani w poszczególne zadania.

Niszczenie wystaw zakładów fotograficznych, na których znajdowały się zdjęcia hitlerowców

Usuwanie hitlerowskich flag z budynków polskich urzędów

Walka z kolporterami niemieckiej prasy propagandowej

Rozwieszanie polskich flag

Gazowanie sal kinowych, wzniecanie w nich pożarów, wywoływanie wybuchów

Rozlepianie plakatów ośmieszających Niemców

Przekształcanie niemieckich haseł propagandowych

Manifestowanie łączności kraju z rządem emigracyjnym

Odsłonięcie polskiej tablicy na pomniku Mikołaja Kopernika

Czczenie polskich świąt narodowych

Rysowanie na murach znaku Polski Walczącej

Niszczenie niemieckich sklepów mięsnych

5. Który z bohaterów usprawnił sabotażową walkę z okupantem dzięki wymienionym wynalazkom? Wyjaśnij, do czego każdy z nich służył.

- pieczątka z trupią czaszką
- pieczątka z symbolem Polski Walczącej
- „wieczne pióro" z farbą
- wydmuszka z farbą
- system blokowy wciągania flag na latarnie
- naklejki propagandowe

Znak Polski Walczącej malowany na murze przez członków ruchu oporu

6. W rozkazie skierowanym do harcerzy hufca Mokotów podczas ćwiczeń we wrześniu 1942 r. Zośka pisał o walce w Małym Sabotażu: *Chociaż walkę tę prowadzi się bez broni w ręku, jednak można w niej rozwinąć w sobie odwagę, karność, zdolność brania na siebie odpowiedzialności*. Wyszukaj w *Kamieniach na szaniec* przykłady potwierdzające tę opinię.

7. Dlaczego działania sabotażowe były tak ważne podczas II wojny światowej? Podyskutujcie w klasie na ten temat.

8. Która z podanych definicji dotyczy sabotażu, a która – dywersji? Wskaż różnicę między tymi pojęciami.

akcja wojskowa, polegająca na niszczeniu infrastruktury w celu utrudnienia wrogowi prowadzenia walki

https://wsjp.pl/

zorganizowane działanie polegające na niszczeniu obiektów należących do instytucji lub organizacji uznawanych za wrogie lub na dezorganizowaniu ich pracy

https://wsjp.pl/

9. Przeczytaj początek rozdziału pt. *Dywersja*. Określ, na czym polegał przedstawiony w nim przełom w działaniach wojennych.

10. Na podstawie przywołanego cytatu i całego utworu określ, w jaki sposób wydarzenia z listopada 1942 r. wpłynęły na życie bohaterów. Czym miały się różnić działania dywersyjne od sabotażowych?

> I stało się, że dla Zośki i części jego kolegów nadszedł czas zmiany służby. Ponad półtora roku pracowali w Małym Sabotażu. [...] Teraz nadchodziły inne czasy. Walka pod okupacją miała nabrać ostrzejszego wyrazu. Jej znamieniem stawał się pistolet, granat i dynamit.
>
> Aleksander Kamiński, *Kamienie na szaniec* (fragment)

11. Wymień w kolejności chronologicznej pięć akcji dywersyjnych, w których brali udział bohaterowie *Kamieni na szaniec*. Przy każdej z podanych akcji określ:

- kiedy i gdzie się odbyła,
- kto nią kierował,
- jaki miała przebieg (ze zwróceniem uwagi na trudne momenty),
- jaki był rezultat danej akcji.

12. Wymień pozytywne i negatywne skutki angażowania się bohaterów w działalność Małego Sabotażu. Weź pod uwagę, przeciwko komu były kierowane akcje sabotażowe.

13. Co stanowiło dla Rudego, Alka i Zośki największy problem, z którym musieli się zmierzyć w trakcie akcji dywersyjnych? Jak starali się sobie radzić z tym problemem?

Tworzę

14. Napisz streszczenie akcji sabotażowej polegającej na zdjęciu niemieckiej tablicy z pomnika Mikołaja Kopernika w Warszawie.

15. Wytłumacz sens słów Érica-Emmanuela Schmitta[1]: *Na człowieka składają się wybory i okoliczności. Nikt nie ma władzy nad okolicznościami, ale każdy ma władzę wyboru*. Napisz rozprawkę, w której wyjaśnisz, czy zgadzasz się z tym twierdzeniem. W uzasadnieniu odwołaj się do treści *Kamieni na szaniec*.

[1] czytaj: erika emaniuela szmita

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F**, jeśli jest fałszywe.

1.	Terminy *dywersja* i *sabotaż* są synonimami.	**P**	**F**
2.	Opisane przez Kamińskiego akcje sabotażowe miały na celu podnieść morale Polaków.	**P**	**F**
3.	W akcjach dywersyjnych brali udział najstarsi członkowie Szarych Szeregów.	**P**	**F**

Zwycięstwo czy porażka? O akcji pod Arsenałem

Kryteria sukcesu:

- znam okoliczności przeprowadzenia akcji pod Arsenałem;
- przedstawiam przyczyny i skutki omawianych zdarzeń;
- piszę plan wydarzeń i sprawozdanie.

Na początek

- Przedstaw okoliczności aresztowania Rudego. W tym celu odpowiedz na pytania.

Kiedy? Gdzie? Dlaczego? Po co? Jakie były reakcje otoczenia?

Chcę więcej!

Gmach Arsenału znajdujący się przy ul. Długiej 52 został wzniesiony w XVII w. z inicjatywy króla Władysława IV. Mieścił magazyn broni, później zaś więzienie i – w latach trzydziestych XX w. – warszawskie Archiwum Miejskie. Częściowo zniszczony w 1944 r., został odbudowany i stanowi dziś siedzibę Muzeum Archeologicznego.

- W wybranych źródłach informacji sprawdź, z jakimi wydarzeniami historycznymi wiąże się to miejsce. Narysuj oś czasu i nanieś na nią nazwy tych zdarzeń.

Arsenał Królewski w Warszawie

arsenał

- budynek lub pomieszczenie, w którym przechowuje się broń
- zgromadzona broń
- znaczny zasób środków wykorzystywanych do czegoś

O lekturze

1. Wyszukaj w utworze Kamińskiego i innych źródłach informacje dotyczące miejsc, w których był przesłuchiwany Rudy.

2. Jeden z więźniów siedziby gestapo przy al. Szucha napisał na ścianie celi słowa: *Łatwo jest mówić o Polsce, trudniej dla niej pracować, jeszcze trudniej umrzeć, a najtrudniej cierpieć*. Wyjaśnij, jak rozumiesz te słowa. Dlaczego zostały zapisane właśnie w tym miejscu?

3. Opisz metody, jakimi posługiwali się gestapowcy w trakcie przesłuchań. Przypomnij, jak zachowywał się Rudy w trakcie „badania". O czym świadczy jego postawa?

4. Przedstaw działania, jakie podjęli przyjaciele Jana Bytnara, by zorganizować jego odbicie z rąk hitlerowców. Czym się kierowali, chcąc uwolnić Rudego? Kto im pomagał w przygotowaniu akcji?

5. Odpowiedz na pytanie zawarte w temacie lekcji. Czy Twoim zdaniem akcja pod Arsenałem była dobrze przygotowanym i przeprowadzonym działaniem? Przedstaw i uzasadnij swoją opinię.

Tworzę

6. Przedstaw przebieg działań mających na celu odbicie Rudego – stwórz szczegółowy plan wydarzeń.

7. Na podstawie sporządzonego planu napisz sprawozdanie z akcji pod Arsenałem.

Akcja pod Arsenałem 26 marca 1943 (fragment), scenariusz Sławomir Zajączkowski, rysunki Krzysztof Wyrzykowski, Warszawa 2015

© IPN

Chcę więcej!

Okoliczności odbicia Rudego z rąk gestapo to temat, który był wielokrotnie podejmowany przez twórców piosenek, komiksów, a zwłaszcza kina. Przykładami mogą być film *Akcja pod Arsenałem* z 1977 r. w reżyserii Jana Łomnickiego albo ekranizacja *Kamieni na szaniec* z 2015 r. w reżyserii Roberta Glińskiego. W 2020 r., dla uczczenia 77. rocznicy tych wydarzeń, powstał film animowany *Akcja pod Arsenałem 26 marca 1943 – Szare Szeregi.*

▶ Jak sądzisz, dlaczego ten epizod z historii II wojny światowej tak często inspirował twórców?

Mam lekkie pióro

Dnia 11 lutego 1942 r. Aleksy Dawidowski, ps. Alek, harcerz Szarych Szeregów, przeprowadził w Warszawie akcję sabotażową zwaną aferą kopernikowską. Polegała ona na usunięciu niemieckiej tablicy zakrywającej polskie napisy na pomniku Mikołaja Kopernika. Bezpośrednim powodem była chęć uczczenia zbliżających się urodzin astronoma.

Alek znalazł się pod statuą o godzinie 6.00, w porze najmniejszego ruchu. Po sprawdzeniu, że nie ma wartownika, wszedł na cokół i kolejno odkręcił cztery śruby mocujące mosiężną płytę z niemieckim tekstem. Po chwili tablica spadła na marmur stopni z metalicznym dźwiękiem i ześlizgnęła się w śnieg. Przerażony Alek w jednej chwili zeskoczył z pomnika i ukrył się w zaułku ulicy Kopernika. Ponieważ nie było żadnej reakcji wartownika, wrócił, chwycił płytę i zaczął ją z trudem ciągnąć w kierunku ulicy Obożnej. Następnie zakopał tablicę w zaspie śnieżnej przy chodniku i wrócił szczęśliwy do domu. Kilka dni później płyta została włożona do worków i wywieziona sankami w bezpieczne miejsce.

Akcja przeprowadzona przez Alka stanowiła protest przeciwko kradzieży polskich dóbr kulturalnych. Władze niemieckie uznały ją za potwarz i w ramach odwetu zdecydowały o usunięciu pomnika Kilińskiego. Nie ulega wątpliwości, że odważny czyn Aleksego Dawidowskiego stanowił wyjątkowe upamiętnienie rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika.

Sprawozdanie – wypowiedź ustna lub pisemna, która jest chronologiczną relacją z wydarzeń dokonaną przez ich świadka lub uczestnika.

wstęp: czas, miejsce, uczestnicy, przyczyny zdarzenia

rozwinięcie: chronologiczny opis przebiegu zdarzeń, towarzyszące im emocje

zakończenie: skutki zdarzenia, refleksje, ocena

Bank słówek

- słownictwo informujące o kolejności zdarzeń:

najpierw • na początku • na wstępie • następnie • potem • później • z kolei • w dalszym ciągu • na koniec

- słownictwo wprowadzające ocenę:

moim zdaniem • według mnie • myślę • sądzę • uważam • bez wątpienia • mam pewność • wydaje mi się

Sprawdź, co już umiesz

Dokończ podane zdania.

1. Rudy został aresztowany, ponieważ...
2. Akcja pod Arsenałem została przeprowadzona, aby...
3. W następstwie ataku na samochód przewożący więźniów...

Na czym polega piękne życie?

Kryteria sukcesu:

- rozumiem sformułowanie *piękne życie*;
- wskazuję, co pozwala uznać, że Alek, Rudy i Zośka potrafili pięknie żyć;
- wyjaśniam metaforyczne znaczenie tytułów rozdziałów i tytułu całego dzieła.

Na początek

- Z czym kojarzy Ci się wyrażenie *piękne życie*? Zapisz związane z nim trzy słowa, dwa pytania i jedno porównanie lub jedną metaforę.

O lekturze

1. Zastanów się, co zmieniła wojna w życiu bohaterów. Czy realizowali plany, które snuli podczas wycieczki w Bieszczady na początku czerwca 1939 r.?

2. Określ, jakie podejście do wydarzeń z początków wojny prezentowali Alek, Rudy i Zośka. Narysuj w zeszycie tabelę i zapisz w niej:

- jakimi działaniami zajmował się każdy z bohaterów,
- gdzie każdy z nich się uczył,
- nad jakimi cechami charakteru starał się pracować.

3. Co w trudnych czasach wojny przynosiło radość młodym ludziom? Przywołaj wybrane przykłady z *Kamieni na szaniec*.

4. Czy Twoim zdaniem miłość ułatwiała czy utrudniała funkcjonowanie podczas wojny? Zbierz odpowiednie argumenty na potwierdzenie swojego stanowiska.

5. Przypomnij, jak wyglądały ostatnie chwile Alka, Rudego i Zośki.

a) Zwróć uwagę na przyczynę i okoliczności śmierci każdego z nich.

b) Zastanów się, jak każdy z bohaterów się zachowywał, co czuł, o czym myślał w obliczu śmierci.

Alek jeżdżący na rowerze po obrzeżu fontanny na dziedzińcu Politechniki Warszawskiej, wiosna 1941

6. Tytuły rozdziałów *Kamieni na szaniec* są często przenośniami. Wykorzystując znajomość całej powieści, odczytaj metaforyczne znaczenie podanych tytułów.

- *Słoneczne dni*
- *W burzy i we mgle*
- *Wielka gra*

7. Aleksander Kamiński nawiązał do wiersza Juliusza Słowackiego *Testament mój*. Przypomnij, w jakich okolicznościach w *Kamieniach na szaniec* padają słowa tego liryku.

8. Zinterpretuj przywołany fragment utworu Juliusza Słowackiego, a następnie – w jego kontekście – znaczenie tytułu *Kamienie na szaniec*.

Lecz zaklinam – niech żywi nie tracą nadziei
I przed narodem niosą oświaty kaganiec;
A kiedy trzeba, na śmierć idą po kolei,
Jak kamienie przez Boga rzucane na szaniec!...

Juliusz Słowacki, *Testament mój* (fragment)

9. Sformułuj argumenty na potwierdzenie podanej tezy. Zilustruj je przykładami z lektury.

Teza:
Aleksy Dawidowski, Jan Bytnar i Tadeusz Zawadzki to bohaterowie, którzy potrafili pięknie żyć.

E **10.** Spośród poznanych lektur wybierz tę, której bohater potrafił pięknie żyć. Podaj jej tytuł i autora, a także właściwą postać. Uzasadnij swój wybór, przywołując konkretną sytuację z utworu.

11. Podyskutujcie w klasie o tym, co w XXI w. oznacza wyrażenie *pięknie żyć*. Czy znaczenie tego sformułowania zmieniło się wraz z upływem czasu?

Tworzę

12. Sformułuj własny przepis na piękne życie. Wykaż się kreatywnością.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F**, jeśli jest fałszywe.

1.	Tytuły rozdziałów *Kamieni na szaniec* odnoszą się nie tylko do wydarzeń historycznych, lecz także do doświadczeń i emocji bohaterów.	**P**	**F**
2.	Na początku wojny młodzi harcerze poddali się rozpaczy i beznadziei.	**P**	**F**
3.	Dla bohaterów utworu Kamińskiego piękno życia ściśle wiązało się ze służbą dla ojczyzny.	**P**	**F**

To już wiesz

KAMIENIE NA SZANIEC

Aleksander Kamiński

Nawiązanie do wiersza Juliusza Słowackiego „Testament mój”.

Opowieść o poświęceniu polskich harcerzy w czasie II wojny światowej. Utwór należący do

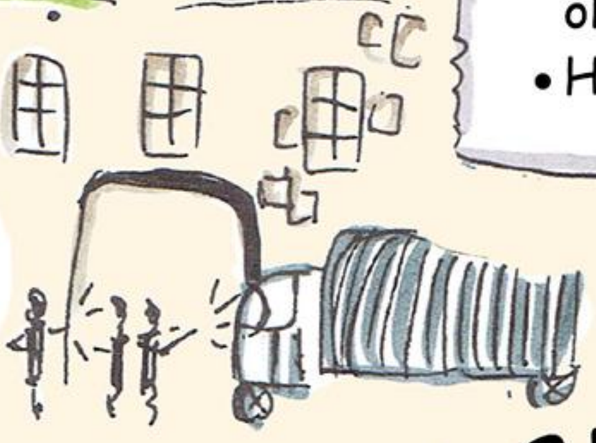
LITERATURY FAKTU

UTWORY LITERACKIE PRZEDSTAWIAJĄCE **AUTENTYCZNE** WYDARZENIA I OSOBY

BRATERSTWO

- LATA 1939–1943 okres okupacji hitlerowskiej
- Harcerze Szarych Szeregów

AKCJA POD ARSENAŁEM
ODBICIE RUDEGO
26 marca 1943

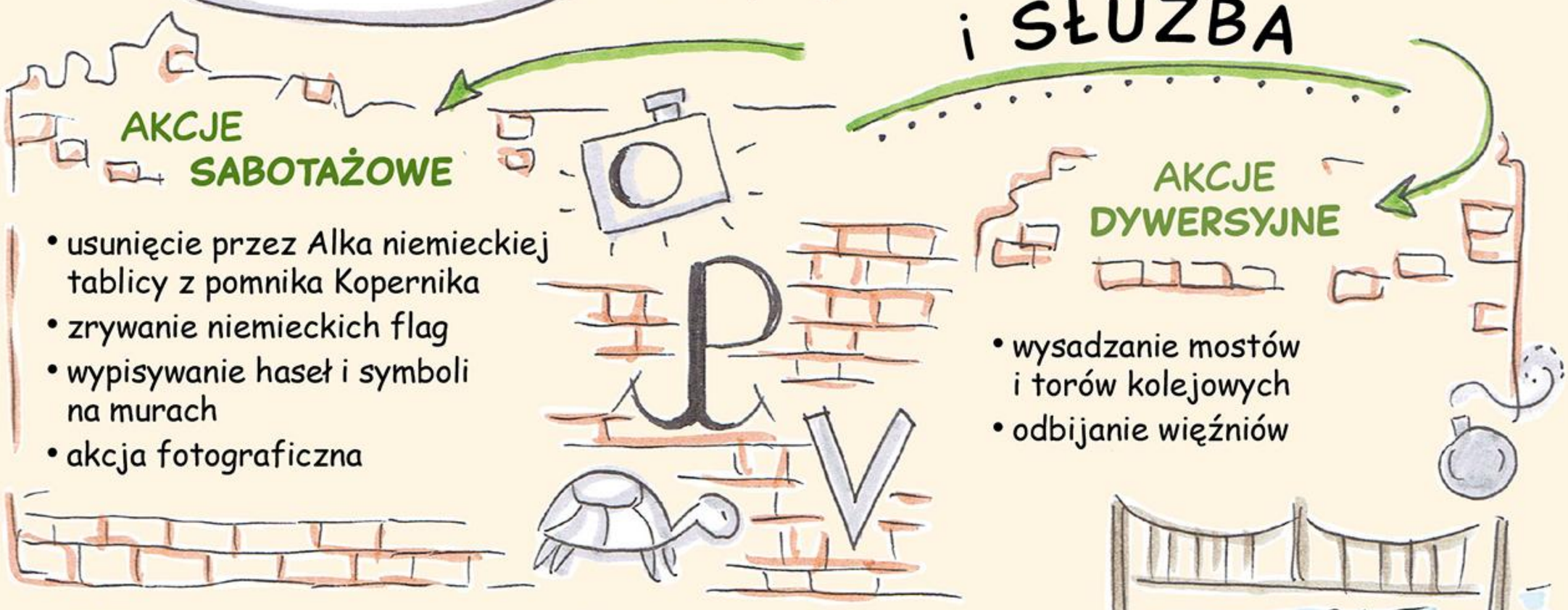
i SŁUŻBA

AKCJE SABOTAŻOWE

- usunięcie przez Alka niemieckiej tablicy z pomnika Kopernika
- zrywanie niemieckich flag
- wypisywanie haseł i symboli na murach
- akcja fotograficzna

AKCJE DYWERSYJNE

- wysadzanie mostów i torów kolejowych
- odbijanie więźniów

ALEK

ALEKSY MACIEJ DAWIDOWSKI

RUDY

JAN BYTNAR

ZOŚKA

TADEUSZ ZAWADZKI

- Harcerze 23 Warszawskiej Drużyny Harcerzy („Pomarańczarni”)
- Ludzie, którzy umieli „pięknie umierać i PIĘKNIE ŻYĆ”

Radek Kotarski (ur. 1986)

Dziennikarz, popularyzator wiedzy, twórca kanału *Polimaty* na YouTube, prowadzący i reżyser telewizyjnego programu *Podróże z historią*. Autor bestsellerowej publikacji *Włam się do mózgu* (altenberg.pl).

Poznaj autora

Mądrze rozłożona w czasie nauka to nie to samo co bliżej niesprecyzowany nakaz „systematycznego uczenia się", powtarzany przez wielu. Rozłożenie powtórek w czasie pozwoli ci zapamiętać na znacznie dłużej, nawet na całe życie.

Bierne kilkukrotne czytanie jednego materiału do nauki to zdecydowanie najmniej efektywna strategia uczenia się. Oszczędzaj czas i jej nie stosuj! […] Aby głębiej wgryźć się w sam tekst, który czytasz, możesz opracować jego najważniejsze punkty, przeredagować go, znaleźć przykłady lub wyjątki, stworzyć grafiki itd. Korzystaj ze swoich pokładów kreatywności!

Znacznie lepiej zapamiętasz treści, które zorganizujesz i przetworzysz na własną rękę. Pobudzisz w ten sposób skojarzenia między poszczególnymi elementami materiałów do nauki. […] Wykorzystaj materiały graficzne. Mogą to być mapy myśli, sketchnotki, strzałki, rysunki, kolory itd. Nie liczy się poziom artystyczny.

Ucz się z myślą, że w następnym kroku musisz przekazać zdobytą wiedzę komuś innemu. W ten sposób dużo skuteczniej kodujesz informacje. […] Korzystaj z tej metody także wtedy, gdy uczysz się w pojedynkę. Wtedy zwyczajnie na głos wypowiadaj wyjaśnienia, powiązania z innymi informacjami czy swoje spostrzeżenia.

Zmieniaj okoliczności, w których się uczysz. Oklepana zasada stałego i cichego miejsca nauki nie znajduje potwierdzenia w rzetelnych pracach naukowych. Różnorodność miejsc do nauki tworzy dodatkowe miejsce w pamięci, o które może się zahaczyć przyswajana informacja. Nie musisz rzucać wszystkiego i jechać się uczyć w Bieszczady. Wystarczy nawet drobna zmiana, np. nauka raz w pokoju, raz na balkonie, a innym razem w parku.

Radek Kotarski, *Włam się do mózgu* (fragmenty)

SPRAWDŹ, CO JUŻ UMIESZ POWTÓRZENIE

Jesteśmy tym, co wielokrotnie powtarzamy. Doskonałość zatem nie jest jednorazowym aktem, lecz nawykiem.

Will Durant

Lektury obowiązkowe

Pełne odczytanie tekstu literackiego wymaga:

- analizy jego formy – zbadania budowy dzieła, określenia funkcji środków językowych itp.;
- interpretacji utworu – zrozumienia myśli, które zostały w nim wyrażone;
- uwzględnienia kontekstów związanych z epoką, w której dzieło powstało, biografią autora, podjętą przez niego tematyką, wykorzystanymi motywami itp.

1500 1600 1700 1800

Jan Kochanowski

Fraszki (1584)

(m.in. *Na lipę*, *Na dom w Czarnolesie*, *Na zdrowie*, *O żywocie ludzkim*)

Krótkie utwory o różnorodnej tematyce, ukazujące postawę poety wobec życia.

→ najważniejsze wartości (np. zdrowie, dom, wiara) • przemijanie • piękno przyrody • Bóg

Pieśni (1586)

- *Pieśń IX z Ksiąg wtórych* – podkreślenie, że w świecie nic nie jest trwałe, należy więc zachować nadzieję i zaufać Stwórcy.

→ spokój • zmienność losu • pory roku • Bóg

- *Pieśń świętojańska o Sobótce* – pochwała życia na wsi i obrzędu związanego z letnim przesileniem.

→ tradycja • natura • zabawa

Treny I, V, VII, VIII (1578 lub 1579)

Cykl utworów żałobnych wyrażających ból poety po stracie córki Urszulki.

→ rozpacz • śmierć • ojciec • dziecko • cierpienie

Ignacy Krasicki

Żona modna (1779)

Satyra o małżeństwie pana Piotra z wymagającą kobietą z miasta.

→ małżeństwo • wartości materialne • moda • szlachta

Adam Mickiewicz

Świtezianka (1822)

Ballada o miłości Świtezianki i strzelca, który zostaje ukarany na niewierność.

→ natura • miłość • zdrada • wina i kara • dotrzymywanie słowa

Dziady, cz. II (1823)

Dramat romantyczny przedstawiający obrzęd dziadów – Guślarz wywołuje duchy zmarłych, które błąkają się w zaświatach i potrzebują pomocy (np. Józio i Rózia, zły pan, dziewczyna).

→ dobro i zło • wina i kara • cierpienie • człowieczeństwo

Stepy akermańskie (1826)

Sonet z cyklu *Sonety krymskie* ukazujący wędrowca przemierzającego step, zagubionego i tęskniącego za Litwą.

→ natura • wędrowiec • tęsknota • ojczyzna

Reduta Ordona (1832)

Utwór przedstawiający epizod z powstania listopadowego: bohaterską obronę reduty, a następnie jej wysadzenie przez dowódcę Polaków – Juliana Ordona.

→ walka • patriotyzm • bohaterstwo • Polacy i Rosjanie • poświęcenie • śmierć

Śmierć Pułkownika (1832)

Wiersz o ostatnich chwilach Emilii Plater – uczestniczki powstania listopadowego.

→ patriotyzm • śmierć • bohaterstwo • kobieta

Pan Tadeusz (1834)

Epopeja o życiu szlachty litewskiej i nadziejach związanych z wyprawą Napoleona na Rosję w 1812 r. Ważny motyw: przemiana Jacka Soplicy.

→ tradycja • patriotyzm • szlachta • zbrodnia i odkupienie • przyroda • historia

Poeta do zapamiętania:

✓ Cyprian Norwid

Juliusz Słowacki

Balladyna (1834)

Tragedia o losach Balladyny, która w dążeniu do władzy popełnia kolejne zbrodnie.

→ władza • dobro i zło • wina i kara • zazdrość • ambicja

1800 — 1900

Aleksander Fredro

Zemsta (1834)

Komedia o sporze o mur prowadzonym przez sąsiadów: Cześnika Raptusiewicza i Rejenta Milczka.

→ konflikt • miłość • szlachta

Charles Dickens

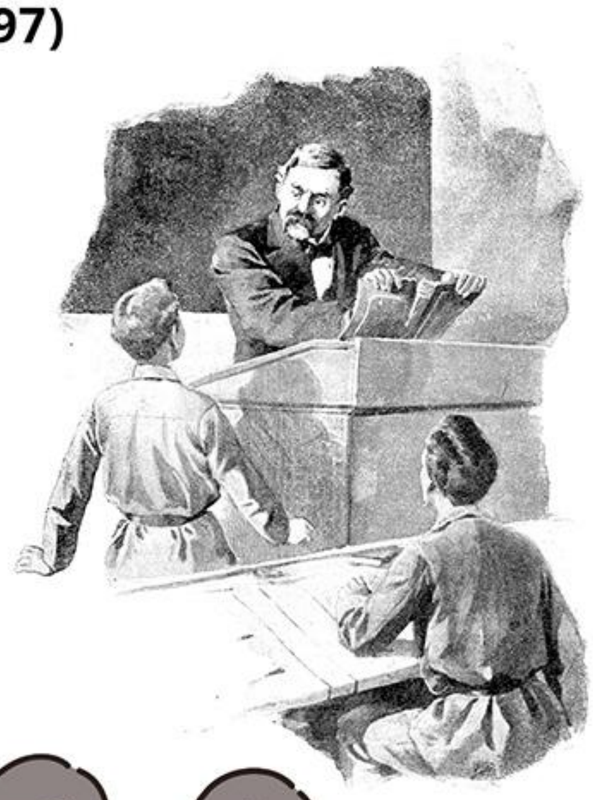
Opowieść wigilijna (1843)

Opowiadanie o spotkaniach Ebenezera Scrooge'a z duchami świąt Bożego Narodzenia, które pomagają mu odmienić jego życie.

→ przemiana • duchy • samotność • egoizm • wędrówka

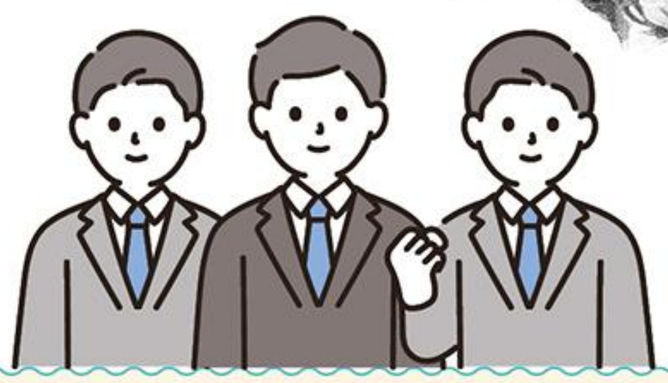
Stefan Żeromski

Syzyfowe prace (1897)

Powieść o dorastaniu Marcina Borowicza i Andrzeja Radka w Polsce pod zaborami; świadectwo metod rusyfikacji stosowanych w szkole i otoczeniu chłopców.

→ dojrzewanie • rusyfikacja • nauka • przyjaźń • pierwsza miłość • patriotyzm

Antoine de Saint-Exupéry

Mały Książę (1943)

Utwór o cechach **baśni** i **powiastki filozoficznej**; ukazuje wędrówkę bohatera po różnych planetach w poszukiwaniu przyjaźni.

→ przyjaźń • wędrówka • świat dzieci a świat dorosłych • wyobraźnia • odpowiedzialność

1850 — 1900

Henryk Sienkiewicz

Latarnik (1881)

Nowela o tułaczce Skawińskiego przerwanej na jakiś czas dzięki otrzymaniu posady latarnika. Bohater zatraca się w lekturze *Pana Tadeusza* i zapomina o swych obowiązkach.

→ tułaczka • samotność • miłość do ojczyzny • wpływ literatury na życie człowieka

Quo vadis (1896)

Powieść historyczna o losach pogan i chrześcijan w Rzymie za panowania Nerona.

→ historia • miłość • przemiana wewnętrzna • konflikt wartości • cierpienie • poświęcenie • artysta

Poeci do zapamiętania:

- ✓ Konstanty Ildefons Gałczyński
- ✓ Marian Hemar
- ✓ Jan Lechoń
- ✓ Bolesław Leśmian
- ✓ Jerzy Liebert
- ✓ Leopold Staff
- ✓ Julian Tuwim
- ✓ Kazimierz Wierzyński

Poeci do zapamiętania:

- ✓ Stanisław Barańczak
- ✓ Jan Brzechwa
- ✓ Zbigniew Herbert
- ✓ Anna Kamieńska
- ✓ Joanna Kulmowa
- ✓ Stanisław Jerzy Lec
- ✓ Czesław Miłosz
- ✓ Tadeusz Różewicz
- ✓ Jarosław Marek Rymkiewicz
- ✓ Jan Sztaudynger
- ✓ Wisława Szymborska
- ✓ Jan Twardowski

Melchior Wańkowicz

Ziele na kraterze (1951)

Wspomnienia pisarza o narodzinach córek (Krysi i Marty), życiu codziennym w Domeczku oraz tragicznym czasie wojny i okupacji.

→ rodzina • dom • wychowanie • dzieciństwo • dorastanie • wojna • patriotyzm

Tędy i owędy (1961)

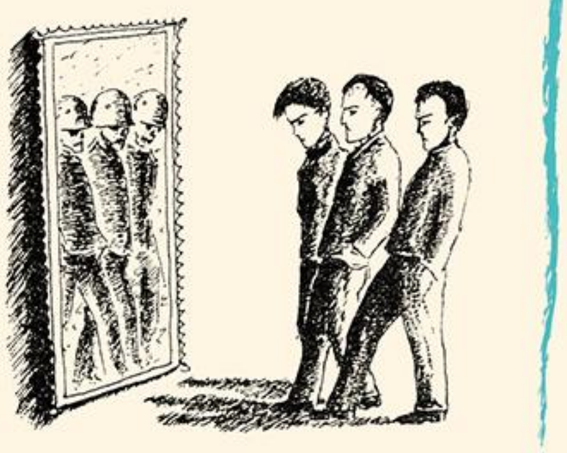
Pełne humoru **reportaże**, w których autor opisuje swoje doświadczenia z różnych etapów życia.

→ życie codzienne • dom • rodzina • biurokracja

1950 — 2000

Poeta do zapamiętania:

- ✓ Krzysztof Kamil Baczyński

Aleksander Kamiński

Kamienie na szaniec (1943)

Utwór należący do **literatury faktu**; przedstawia losy Alka, Rudego, Zośki i innych młodych Polaków walczących z okupantem podczas II wojny światowej.

→ patriotyzm • przyjaźń • walka • cierpienie • śmierć • wolność • bohaterstwo

Sławomir Mrożek

Artysta (1983)

Opowiadanie o kogucie, który chciał się zatrudnić w cyrku jako lew.

→ nadmierne ambicje • artysta • bycie sobą • udawanie kogoś, kim się nie jest

Sprawdź, co już umiesz

1. Na forum internetowym toczy się dyskusja o potrzebie miłości w życiu człowieka. Wyraź swoją opinię na ten temat i poprzyj ją dwoma argumentami. W uzasadnieniu odwołaj się do postaw bohaterów dwóch wybranych przez Ciebie lektur obowiązkowych.
2. Na podstawie dowolnych lektur obowiązkowych udowodnij, że dzieciństwo nie zawsze jest radosne i beztroskie. Podaj trzy argumenty i poprzyj je przykładami.
3. Wskaż bohatera literackiego, który miał kontakt z duchami, i określ, w jakich okolicznościach do tego doszło. Przywołaj autora i tytuł utworu.
4. Na stronie internetowej doszło do wymiany zdań na temat tego, czy winie zawsze towarzyszy kara. Przedstaw swoje stanowisko, odwołując się do wątków znanych Ci z lektur obowiązkowych.
5. Napisz zaproszenie dla ósmoklasistów z Twojej szkoły na spotkanie, które organizujesz z koleżankami i kolegami z klasy w celu podsumowania pracy z lekturami. Sformułuj dwa argumenty, którymi zachęcisz rówieśników do udziału w tym wydarzeniu.
6. Opowiedz o losach dowolnego bohatera literackiego, który przeszedł przemianę wewnętrzną.
7. Uzupełnij tekst w taki sposób, aby stanowił streszczenie jednej z lektur obowiązkowych. Zadanie wykonaj w zeszycie.

   Utwór ... jest zapisem samotności bohatera. Autor skupia się na ... i prowadzi czytelnika ku zakończeniu, które ....
8. Do każdego elementu graficznego dopasuj autora i tytuł lektury obowiązkowej. Uzasadnij swój wybór.

9. W Twojej szkole organizowany jest konkurs recytatorski. Napisz ogłoszenie, w którym zachęcisz swoich rówieśników do udziału w tym wydarzeniu. Użyj dwóch argumentów.
10. Wskaż tytuły lektur, w których pojawiają się podani bohaterowie.

Bernard Zygier • Hrabia • Wdowa • strzelec • pan Piotr • Emilia Plater • Krysia • Chilon

Ziele na kraterze • *Śmierć Pułkownika* • *Pan Tadeusz* • *Świtezianka* • *Quo vadis* • *Syzyfowe prace* • *Żona modna* • *Balladyna*

Rodzaje i gatunki literackie

Rodzaje literackie

EPIKA

- osoba opowiadająca o wydarzeniach
- może być pierwszoosobowa lub trzecioosobowa
- **obecność narratora i narracji**
- **świat przedstawiony:**
  - CZAS
  - MIEJSCE
  - BOHATEROWIE
  - WYDARZENIA
- **utwory pisane prozą** (np. powieść, nowela) **albo wierszem** (np. epopeja)

- ***fabuła*** – wszystkie wątki i działania bohaterów, które budują akcję, również opowieści i relacje narratora, retrospekcja
  - przywołanie przez bohatera wcześniejszych wydarzeń
- ***akcja*** – ciąg zdarzeń połączonych związkiem przyczynowo-skutkowym
- ***wątek*** – ciąg zdarzeń dotyczący losów jednej (rzadziej kilku) postaci

LIRYKA

- **występowanie podmiotu lirycznego** (ja liryczne, osoba mówiąca w wierszu) – fikcyjnej postaci, która wyraża swoje myśli, uczucia, emocje, przeżycia, refleksje w formie monologu lirycznego
- **obrazy poetyckie** (przedstawione za pomocą środków poetyckich)
- **podział na wersy**, niekiedy także **na strofy** (zwrotki)
  - pojedyncza linijka wiersza
- **często obecność rymów**

DRAMAT

- **przeznaczony do wystawienia na scenie**
- **podzielony na akty i sceny**
  - akty: samodzielny fragment akcji
  - sceny: wyodrębniona ze względu na zmianę występujących w niej osób
- oprócz **tekstu głównego** istnieje **tekst poboczny** (didaskalia) – dodatkowe wskazówki i informacje przeznaczone np. dla czytelnika lub reżysera
- **brak narratora** – akcja rozwija się głównie poprzez **dialogi** i **monologi** bohaterów
  - dialogi: rozmowa co najmniej dwóch postaci
  - monologi: dłuższa wypowiedź bohatera

ETAPY PRZEBIEGU AKCJI

zawiązanie akcji → **rozwinięcie akcji** → **rozwiązanie akcji**

- zawiązanie akcji: zwykle poprzedzane ekspozycją
- rozwinięcie akcji: prowadzi do punktu kulminacyjnego

Gatunki literackie

Epika

LEGENDA

opowieść przekazywana pierwotnie w formie ustnej z pokolenia na pokolenie • dotyczy konkretnych miejsc, osób i związanych z nimi wydarzeń • elementy historyczne łączą się z fantastycznymi
→ legenda o Lechu, Czechu i Rusie; legenda o Wandzie

MIT

opowieść, początkowo ustna, ukazująca wierzenia dawnych społeczności • zawiera wyjaśnienie zjawisk otaczającego świata, np. zmiany pór roku • bohaterowie to zwykle bogowie i herosi
→ mit o powstaniu świata; mity o Prometeuszu, o Syzyfie, o Demeter i Korze, o Dedalu i Ikarze, o Heraklesie, o Tezeuszu i Ariadnie, o Orfeuszu i Eurydyce

BAJKA

krótki utwór pisany prozą albo wierszem • ma charakter dydaktyczny • najczęściej zawiera morał • bohaterowie to zwykle zwierzęta będące alegoriami cech ludzkich
→ Ignacy Krasicki, *Orzeł i jastrząb*, *Szczur i kot*

DZIENNIK

bieżące zapiski autora prowadzone w formie pierwszoosobowej • najczęściej datowane • kompozycja swobodna
→ Jeff Kinney, *Dziennik cwaniaczka*

EPOPEJA (EPOS)

wielowątkowy utwór napisany wierszem • dzieli się na księgi lub pieśni • oprócz charakterystycznych bohaterów jednostkowych ma wyraźnego bohatera zbiorowego • wydarzenia rozgrywają się w ważnym lub przełomowym dla społeczeństwa momencie dziejowym • rozpoczyna się inwokacją • język jest często podniosły
→ Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

PRZYPOWIEŚĆ

utwór niewielkich rozmiarów, o charakterze moralizatorskim (ma na celu pouczenie czytelnika) • prosta fabuła • nieskomplikowani bohaterowie • treść można odczytywać dosłownie i symbolicznie
→ *Przypowieść o talentach*, *Przypowieść o synu marnotrawnym*

Liryka

SONET

utwór składający się z 14 wersów • ma ściśle określoną budowę: zwykle obejmuje dwie strofy czterowersowe o charakterze opisowym i dwie strofy trzywersowe zawierające refleksję (rzadziej po trzech strofach czterowersowych pojawia się dwuwers)
→ Adam Mickiewicz, *Stepy akermańskie*

FRASZKA

krótki utwór o różnorodnej tematyce • może mieć charakter refleksyjny lub żartobliwy • kończy się puentą
→ Jan Kochanowski, *Na dom w Czarnolesie*, *Na lipę*

HYMN

pieśń wyrażająca pochwałę Boga, bohatera, ojczyzny itp. • ma podniosły nastrój • zawiera liczne apostrofy • często wypowiada się podmiot zbiorowy (*my*)
→ Józef Wybicki, *Mazurek Dąbrowskiego*

TREN

utwór żałobny • podkreśla zalety i osiągnięcia zmarłego • wyraża smutek po śmierci ważnej lub ukochanej osoby
→ Jan Kochanowski, *Treny* (poświęcone córce Urszulce)

PIEŚŃ

rytmiczny i melodyjny utwór liryczny • podejmuje różnorodną tematykę, np. filozoficzną, religijną, miłosną • na ogół zawiera rymy i ma regularną liczbę sylab w wersach, niekiedy także refren
→ Jan Kochanowski, *Pieśń IX* (*Nie porzucaj nadzieje...*)

Gatunki literackie

NOWELA

krótki, jednowątkowy utwór • wydarzenia koncentrują się wokół jednego bohatera lub motywu • występują punkt kulminacyjny i puenta
→ Bolesław Prus, *Katarynka*; Henryk Sienkiewicz, *Latarnik*

OPOWIADANIE

krótki utwór o prostej fabule • w porównaniu z nowelą ma swobodniejszą kompozycję, a niekiedy także bardziej rozbudowane opisy
→ Charles Dickens, *Opowieść wigilijna*; Sławomir Mrożek, *Artysta*

BAŚŃ

utwór z elementami magicznymi i fantastycznymi • wydarzenia rozgrywają się w nieokreślonym miejscu i czasie • zwykle ma szczęśliwe zakończenie • w świecie przedstawionym występują postacie fantastyczne (smoki, wróżki) i pojawiają się przedmioty magiczne (stumilowe buty, czapka niewidka)
→ bracia Grimm, *Jaś i Małgosia*; Charles Perrault, *Kopciuszek*; Aleksander Puszkin, *Bajka o rybaku i rybce*

PAMIĘTNIK

utwór, w którym autor wspomina wydarzenia z przeszłości, snuje refleksje i dokonuje podsumowań • relacja spisywana z pewnego dystansu czasowego • narracja pierwszoosobowa
→ Miron Białoszewski, *Pamiętnik z powstania warszawskiego*

POWIEŚĆ

obszerny utwór pisany prozą • fabuła wielowątkowa • liczni bohaterowie

ODMIANY GATUNKOWE POWIEŚCI

obyczajowa – ukazuje bohaterów należących do konkretnych środowisk i grup społecznych
→ Stefan Żeromski, *Syzyfowe prace*

historyczna – akcja toczy się w epoce wcześniejszej niż czasy współczesne autorowi; odtwarzane są realia przeszłości (w tym niektóre wydarzenia i postacie); w języku często stosuje się archaizmy
→ Henryk Sienkiewicz, *Quo vadis*

przygodowa – szybki i dynamiczny bieg akcji; bohaterowie przeżywają liczne przygody, często w egzotycznych krajach
→ Henryk Sienkiewicz, *W pustyni i w puszczy*

fantastycznonaukowa (science fiction) – przedstawia zdarzenia inspirowane rozwojem techniki; akcja dzieje się w świecie przyszłości; typowe motywy: podróż w czasie, poznawanie Kosmosu
→ Stanisław Lem, *Solaris*

fantasy – wydarzenia rozgrywają się w zamierzchłej przeszłości; światem przedstawionym rządzi magia; bohaterowie zwykle walczą ze złem; występuje motyw równoległych światów
→ J.R.R. Tolkien, *Hobbit, czyli tam i z powrotem*; C.S. Lewis, *Opowieści z Narnii*

detektywistyczna – akcja opiera się na intrydze i prowadzi do rozwiązania zagadki kryminalnej
→ powieści Agathy Christie; Arthur Conan Doyle, *Sherlock Holmes*

Dramat

KOMEDIA

dynamiczna akcja oparta na kontrastach między bohaterami • szczęśliwe zakończenie • wesoły nastrój • występowanie komizmu
→ Aleksander Fredro, *Zemsta*

typy komizmu: sytuacyjny, postaci, językowy

TRAGEDIA

ukazuje człowieka zmagającego się z przeciwnościami losu • pojawia się sytuacja bez wyjścia – każdy wybór prowadzi bohatera do klęski → Juliusz Słowacki, *Balladyna*

DRAMAT ROMANTYCZNY

gatunek ukształtowany w epoce romantyzmu • oprócz bohaterów realistycznych występują postacie fantastyczne • ma otwarte zakończenie
→ Adam Mickiewicz, *Dziady*, cz. II

Gatunki synkretyczne

łączące cechy różnych rodzajów lub gatunków literackich

BALLADA

utwór mający cechy liryki (wierszowana forma) **oraz epiki** (obecność fabuły i narratora) • nastrój tajemniczości i grozy • pojawiają się elementy fantastyczne (zwykle zaczerpnięte z ludowych wierzeń i podań)

→ Adam Mickiewicz, *Świtezianka*

SATYRA

zwykle jest wierszowana • zawiera fabułę • ma charakter dydaktyczny • służy ośmieszeniu negatywnych postaw i zjawisk • wykorzystuje wyolbrzymienie

→ Ignacy Krasicki, *Żona modna*

Sprawdź, co już umiesz

1. Wskaż poprawne dokończenie zdania.

Quo vadis Henryka Sienkiewicza jest powieścią

A. przygodową. **B.** obyczajową. **C.** historyczną. **D.** fantasy.

Uzasadnij swój wybór, podając cechy gatunkowe utworu.

2. Wymień autorów wskazanych lektur. Określ rodzaj i gatunek literacki każdej z nich, a następnie przywołaj trzy cechy, które świadczą o przynależności dzieła do odpowiedniego gatunku.

Pan Tadeusz • *Latarnik* • *Śmierć Pułkownika* • *Zemsta* • *Syzyfowe prace*

3. Wybierz poprawne uzupełnienie każdego zdania.

- Cechą charakterystyczną epiki jest obecność *narratora / podmiotu lirycznego*, czyli osoby mówiącej w utworze.
- Jednym z najważniejszych gatunków epickich, obok epopei, jest *sonet / powieść*.
- Utwory epickie najczęściej są pisane *wierszem / prozą*.

4. Przepisz notatkę do zeszytu, uzupełniając informacje dotyczące rodzaju i gatunku literackiego.

Utwór Juliusza Słowackiego *Balladyna* reprezentuje rodzaj literacki zwany … . Akcję budują w nim działania i wypowiedzi bohaterów (… i monologi), które tworzą tekst … . Dodatkowe informacje i objaśnienia, które informują np. o wyglądzie postaci bądź miejscu akcji, noszą nazwę … lub … . Ze względu na gatunek literacki *Balladyna* to … , o czym świadczą następujące cechy:

- … ;
- … ;
- … .

5. Jakie cechy *Świtezianki* Adama Mickiewicza wskazują na to, że utwór ten jest balladą? W odpowiedzi odwołaj się także do treści lektury.

Elementy konstrukcyjne utworu

TYTUŁ

nazwa dzieła, zwykle sygnalizująca poruszony w nim problem lub jego główny temat, określająca bohatera, czas bądź miejsce akcji

PODTYTUŁ

tekst dodany po tytule i uzupełniający zawarte w nim informacje, np. *Pan Tadeusz, czyli ostatni zajazd na Litwie*

DEDYKACJA

informacja o tym, komu autor poświęca swoją pracę

PUNKT KULMINACYJNY

moment w rozwoju akcji, po którym następuje jej rozwiązanie, np. otrzymanie przez latarnika Skawińskiego *Pana Tadeusza* i zatracenie się w lekturze

MOTTO

cytat pochodzący z innego utworu, umieszczony przed tekstem; pomaga w odczytaniu dzieła, np. naprowadza na myśl przewodnią

PUENTA

wyraziste zakończenie utworu, niekiedy zawierające jego przesłanie

ŚRODKI WYRAZU TYPOWE DLA DZIEŁ INNYCH NIŻ LITERACKIE

- **komiks** • fabuła opowiadana za pomocą rysunków • tekst zwykle bardzo ograniczony (głównie wypowiedzi bohaterów), umieszczony w dymkach
- **teatr, film** • scenariusz • gra aktorska (głos, intonacja, mimika, gest, ruch sceniczny) • reżyseria • scenografia (dekoracje) • charakteryzacja • kostiumy • rekwizyty • oświetlenie • muzyka

  w **filmie** także:
  ujęcie • montaż • efekty specjalne
- **sztuki plastyczne (obraz, grafika, rzeźba, fotografia)** • technika • tworzywo • środki wyrazu zależne od typu dzieła, m.in. kompozycja, perspektywa, barwa, światło, linia

adaptacja – przełożenie tekstu literackiego na język filmu lub teatru

Sprawdź, co już umiesz

1. Rozpoznaj, z których utworów pochodzą przytoczone motto, dedykacja i puenta. Wyjaśnij ich znaczenie w kontekście tych dzieł.

Są dziwy w niebie i na ziemi,
o których ani śniło się waszym filozofom.

Leonowi Werthowi
z czasów, kiedy był małym chłopcem

Zgoda, zgoda, a Bóg wtedy rękę poda.

2. Napisz dedykację, którą można byłoby dołączyć do pamiątki dla ucznia kończącego szkołę podstawową.

3. W odniesieniu do losów Skawińskiego objaśnij puentę *Latarnika*.

Na nowe zaś drogi życia miał także na piersiach swoją książkę, którą od czasu do czasu przyciskał ręką, jakby w obawie, by mu i ona nie zginęła...

Środki stylistyczne

Środek stylistyczny	Przykład	Funkcja
Apostrofa – uroczysty zwrot do adresata, osoby, pojęcia, bóstwa, idei, przedmiotu **Inwokacja** – rozbudowana apostrofa, zwyczajowo rozpoczynająca epopeję, kierowana najczęściej do bóstwa, muzy	*Gościu, siądź pod mym liściem* [...] *!* *Litwo! Ojczyzno moja! ty jesteś jak zdrowie:* *Ile cię trzeba cenić, ten tylko się dowie,* *Kto cię stracił. Dziś piękność twą w całej ozdobie* *Widzę i opisuję, bo tęsknię po tobie.*	▶ wskazuje na emocjonalny stosunek do odbiorcy ▶ pozwala uzyskać podniosły charakter wypowiedzi
Anafora – powtórzenie tego samego słowa lub zwrotu na początku kolejnych wersów	***Fraszki*** *to wszytko cokolwiek myślemy,* ***Fraszki*** *to wszytko cokolwiek czyniemy*	▶ podkreśla znaczenie powtarzanych słów ▶ sprawia, że wypowiedź jest rytmiczna
Epitet – poetyckie określenie rzeczownika, wyrażone najczęściej przymiotnikiem, imiesłowem lub innym rzeczownikiem	*Lecz ten wódz, choć w* ***żołnierskiej*** *odzieży,* *Jakie* ***piękne dziewicze*** *ma lica?*	▶ uwydatnia cechy przedmiotu lub zjawiska ▶ nadaje plastyczność obrazom poetyckim ▶ umożliwia wyrażenie oceny
Eufemizm – wyraz łagodzący słowa lub zwroty przykre i niestosowne	*Niestetyż, i posag i ona* *W jednej* ***skrzynce*** *zamknięta*	▶ pozwala ująć myśl w sposób delikatniejszy
Hiperbola – wyolbrzymienie cech przedmiotów	*Wylewa się spod skrzydła ściśniona piechota* *Długą, czarną kolumną jako lawa błota*	▶ zwiększa intensywność przekazu ▶ buduje nastrój
Neologizm – wyraz nowo utworzony, który nie istniał do tej pory w języku	*Wylazł z rowu* ***Dusiołek****,* *jak* ***półbabek*** *z łoża*	▶ nadaje oryginalność dziełu ▶ ułatwia obrazowe wyrażenie myśli i uczuć
Ożywienie (**animizacja**, odmiana **metafory**) – nadanie cech istot żywych przedmiotom nieożywionym, pojęciom abstrakcyjnym, zjawiskom przyrody	*Słońce ostatnich kresów nieba dochodziło*	▶ sprawia, że opis działa na wyobraźnię ▶ podkreśla niezwykłość zjawiska

Środek stylistyczny	Przykład	Funkcja
Porównanie – zestawienie wskazujące na podobieństwo **Porównanie homeryckie** – rozbudowane porównanie stosowane m.in. w epopei	*Oddzielili cię, syneczku,* *od **snów, co jak motyl drżą*** *A jako chirurg naprzód miękką* *rękę składa* *Na ciele chorującym, nim ostrzem* *raz zada:* *Tak Robak wyraz bystrych oczu* *swych złagodził*	▶ uwidacznia podobieństwo zjawisk ▶ eksponuje ich cechy ▶ pozwala opisać coś w sposób podniosły
Powtórzenie – wielokrotne użycie tego samego elementu; odmianą powtórzenia jest **refren**	***Car** dziwi się* [...], ***Car** gniewa się* [...]	▶ zwraca uwagę na powtarzany element ▶ nadaje tekstowi rytmiczność
Przenośnia (**metafora**) – połączenie wyrazów w taki sposób, by razem uzyskały nowe, niedosłowne znaczenie	*Wpłynąłem na suchego* *przestwór oceanu*	▶ ułatwia zrozumienie opisywanego zjawiska ▶ ukazuje je w sposób obrazowy, działający na wyobraźnię
Pytanie retoryczne – pytanie, które nie wymaga odpowiedzi (jest ona oczywista)	*Gdzież jest król, co na rzezie tłumy* *te wyprawia?*	▶ wzbudza ciekawość odbiorcy i zmusza go do refleksji ▶ zwiększa emocjonalność wypowiedzi ▶ buduje podniosły nastrój
Uosobienie (**personifikacja**; odmiana **metafory**) – nadawanie cech ludzkich przedmiotom, roślinom, zwierzętom, ideom	*Brama na wciąż otwarta* *przechodniom ogłasza,* *Że gościnna, i wszystkich* *w gościnę zaprasza.*	▶ dynamizuje obraz poetycki ▶ wpływa na plastyczność wypowiedzi ▶ wywołuje zaskoczenie odbiorcy
Wyraz dźwiękonaśladowczy – wyraz, który naśladuje dźwięki pozajęzykowe	*Zdarto żagle, ster prysnął,* ***ryk** wód, **szum** zawiei*	▶ pobudza wyobraźnię słuchową ▶ pozwala uzyskać melodyjność tekstu
Zdrobnienie – wyraz o nacechowaniu emocjonalnym, zwykle pozytywnym, utworzony najczęściej za pomocą przyrostków *-ek*, *-ka*	***giezłeczkoć** tylko dała,* *a lichą **tkaneczkę***	▶ wyraża emocjonalny stosunek nadawcy (zwykle pozytywny)
Zgrubienie – wyraz o nacechowaniu emocjonalnym, zwykle negatywnym, utworzony m.in. za pomocą przyrostków *-uch*, *-us*, *-sko*	*Poległ **cielska** tobołem* *Między szkapą a wołem*	▶ podkreśla emocjonalny stosunek nadawcy (zwykle negatywny)

Sprawdź, co już umiesz

1. Jakie środki stylistyczne zostały zastosowane w podanych fragmentach lektur obowiązkowych? Do każdego cytatu dopasuj poprawną odpowiedź. Podaj autora i tytuł utworu.

Jakiż to chłopiec piękny i młody? *Jaka to obok dziewica?*	**A.** Hiperbola i porównanie. **B.** Powtórzenie i ożywienie. **C.** Przenośnia i zdrobnienie. **D.** Pytanie retoryczne i epitet.
Bo z nas Fortuna w żywe oczy szydzi, *To da, to weźmie, jako się jej widzi.*	**A.** Apostrofa i epitet. **B.** Powtórzenie i hiperbola. **C.** Uosobienie i porównanie. **D.** Zgrubienie i porównanie homeryckie.
Śród fali łąk szumiących, śród kwiatów powodzi, *Omijam koralowe ostrowy burzanu.*	**A.** Anafora i eufemizm. **B.** Ożywienie i apostrofa. **C.** Przenośnia i porównanie. **D.** Powtórzenie i wyraz dźwiękonaśladowczy.

2. Dokończ zdanie. Wybierz odpowiedź **A** albo **B** i jej uzupełnienie spośród **1–3**.

We fragmencie *Litwo, ojczyzno moja, ty jesteś jak zdrowie* występuje

A.	apostrofa,	która ma na celu	**1.**	uwypuklenie cech Litwy.
B.	anafora,		**2.**	podkreślenie emocji osoby mówiącej.
			3.	bezpośredni zwrot do adresata.

3. Przy każdym z poniższych przykładów podaj nazwę zastosowanego środka stylistycznego i określ jego funkcję w tym tekście.

- *Znikła jak lekki powiew wietrzyka, / A on sam jeden pozostał.*
- *Ujął ją sen żelazny, twardy, nieprzespany.*
- *Gdzie człowieka wicher pędzi, / A śmierć bliżej niż na piędzi.*
- *Zanim padłeś, jeszcze ziemię przeżegnałeś ręką. / Czy to była kula, synku, czy to serce pękło?*
- *Nadzieja umarła…*

Typy i cele tekstów

Informacja	Opinia
zawiera jedynie fakty	oprócz faktów zawiera także ich subiektywną ocenę
Kot spał na kanapie.	*Uważam, że kocur nie powinien spać na kanapie.*
słownictwo neutralne	słownictwo nacechowane emocjonalnie i wartościujące

Teksty językowe mogą pełnić różne funkcje:

- przekazywać informacje,
- wyrażać emocje i opinie nadawcy,
- wpływać na odbiorcę (kształtować postawy, zachęcać do określonych działań),
- budzić doznania estetyczne.

Przykładowe intencje wypowiedzi
informowanie • pytanie • prośba • obietnica • negacja • rozkaz • odmowa • ostrzeżenie

Perswazja	Manipulacja
Cel: wywarcie wpływu na odbiorcę	
Intencja wypowiedzi jest jawna ***Kup samochód naszej firmy.***	Intencja wypowiedzi jest ukryta, odbiorca nie ma świadomości, że się na niego wpływa ***Wszyscy kupują samochody naszej firmy – a Ty na co czekasz? To już ostatni moment!***

uczciwa *nieuczciwa*

Ironia – złośliwość wyrażona nie wprost, zawarta w wypowiedzi na pozór neutralnej.

Sprawdź, co już umiesz

1. Zdecyduj, które zdanie jest informacją (**I**), a które – opinią (**O**).

1.	Pierwszy pokaz filmowy został zorganizowany w 1895 r. w Paryżu przez braci Lumière'ów.	**I**	**O**
2.	Rozwój kina miał opłakane skutki: doprowadził do kryzysu czytelnictwa.	**I**	**O**
3.	Z badań Biblioteki Narodowej wynika, że młodzież najchętniej sięga po książki przygodowe.	**I**	**O**

2. Przeczytaj cytat, a następnie wybierz poprawne dokończenie zdania.

Wszak sam wiesz, Gerwazeńku, jak Stolnik zapraszał
Często mnie na biesiady, zdrowie moje wnaszał,
[…]
Jak on mnie ściskał! Wszyscy, którzy to widzieli,
Myślili, że on ze mną duszą się podzieli…

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz* (fragment)

W przywołanym fragmencie Jacek Soplica wyraził

A. sympatię do Gerwazego.
B. pochwałę gościnności Horeszki.
C. żal i rozczarowanie postawą Stolnika.
D. dumę i przeświadczenie o swojej wyjątkowości.

3. Który z podanych cytatów z *Zemsty* ma charakter ironiczny? Wybierz poprawną odpowiedź.

A. Tu mieszkamy, jakby sowy;
Lecz co gorsza, że połowy
Drugiej zamku – czart dziedzicem.

B. Cóż u czarta! ty spokojny,
Kiedy Rejent mnie napada
I otwartej żąda wojny?

C. Krrrokodyla!
[…] Tylko tyle!
Co za koncept, u kaduka!

D. Nie opieraj się już więcej,
Swego gniewu zwalcz ostatki,
Pobłogosław twoje dziatki.

Formy wypowiedzi

Formy wypowiedzi, które potrafisz napisać

#opowiadanie *(zob. s.* **37**) #rozprawka *(zob. s.* **87**) #opis przedmiotu #opis krajobrazu #opis postaci #opis sytuacji #charakterystyka postaci #opis przeżyć wewnętrznych #dedykacja #ogłoszenie #zaproszenie *(zob. s.* **67**) #życzenia #podziękowanie #list prywatny #list oficjalny #wywiad #podanie *(zob. s.* **131**) #życiorys *(zob. s.* **197**) #CV *(zob. s.* **198**) #list motywacyjny *(zob. s.* **200**) #przemówienie #recenzja #sprawozdanie

- Formy grzecznościowe zapisuj wielką literą.
- Styl tekstu dopasuj do odbiorcy i okazji.
- Pisz czytelnie i estetycznie.

Zaproszenie

- Niezbędne elementy:
  - kto zaprasza?
  - kogo zaprasza?
  - na co zaprasza?
  - na kiedy zaprasza?
  - gdzie zaprasza?

Ogłoszenie

- Niezbędne elementy:
  - kto ogłasza?
  - komu ogłasza?
  - co ogłasza?
  - kiedy się odbędzie?
  - gdzie się odbędzie?

- nagłówek (na środku)
- (data i godzina)

Dedykacja

- Dostosuj treść do odbiorcy i okazji, z której kogoś obdarowujesz.
- Niezbędne elementy: miejscowość i data (w prawym górnym rogu) • komu? • z jakiej okazji? • kto? (podpis).

Podziękowanie

- Jasno określ, za co wyrażasz wdzięczność.
- Niezbędne elementy: miejscowość i data (w prawym górnym rogu) • nagłówek • jak dziękuje? • komu? • za co? • zwrot grzecznościowy • kto? (podpis).

Życzenia

- Formułuj oryginalne życzenia, pamiętając o ich odbiorcy oraz okazji, z jakiej piszesz.
- Niezbędne elementy: miejscowość i data (w prawym górnym rogu) • komu życzy? • z jakiej okazji? • czego życzy? • kto? (podpis).

Opis postaci

- Przedstaw postać (kto to, ile ma lat, gdzie mieszka itp.).
- Opisz jej wygląd, sposób mówienia, poruszania się, typowe gesty itp.
- Wyraź własną opinię na temat prezentowanej osoby.

Opis przedmiotu

- Wskaż, co to za przedmiot, do czego służy, skąd pochodzi.
- Opisz jego charakterystyczne cechy: wielkość, kształt, materiał, kolor, znaki szczególne itp.
- Wyraź opinię o tym przedmiocie.

Opis sytuacji

- Podaj informacje na temat czasu, miejsca i uczestników.
- Przedstaw przebieg głównego wydarzenia, okoliczności towarzyszące, emocje uczestników.
- Wskaż skutki zdarzenia, sformułuj wniosek.

List

prywatny **oficjalny**

- Dostosuj język do odbiorcy – w liście oficjalnym zachowaj polszczyznę wzorcową, w korespondencji prywatnej możesz wprowadzić wyrazy potoczne.
- Zwroty do adresata zapisuj wielką literą.
- Zadbaj o właściwy układ graficzny tekstu.
- Niezbędne elementy: miejscowość i data napisania listu (w prawym górnym rogu) • w liście prywatnym: zwrot do adresata • w liście oficjalnym: dane nadawcy i odbiorcy • formuła grzecznościowa (na końcu listu po prawej stronie) • podpis.

Charakterystyka

- Przedstaw opisywaną postać: jej wygląd, wiek, sytuację rodzinną, usposobienie, wady i zalety, wyznawany system wartości.
- Podaj przykłady na potwierdzenie tych informacji.
- Oceń tę osobę.

Recenzja

- Połącz rzetelne informacje na temat spektaklu, filmu, książki, wystawy, koncertu itp. z ich oceną.
- Używaj fachowego słownictwa i synonimów z danej dziedziny.
- Przywołuj fakty na potwierdzenie swoich opinii, staraj się jednak nie streszczać fabuły dzieła.

Opis przeżyć wewnętrznych

- Nazwij i opisz emocje danej osoby, a także wyjaśnij, w jaki sposób je pokazuje.
- Nakreśl okoliczności i wydarzenia, które przyczyniły się do wywołania tych przeżyć.

Sprawozdanie

- Przywołaj fakty: datę i godzinę, nazwy miejsc, imiona i nazwiska uczestników w ich pełnym brzmieniu – z uwzględnieniem pełnionych funkcji.
- Wydarzenia prezentuj w porządku chronologicznym, podkreślając następstwo czasowe (*następnie*, *później*).
- Używaj czasowników w czasie przeszłym, np. *odbyło się*, *przybył*, *uczestniczyła*.
- Dbaj o obiektywizm relacji i jej dokładność.

Wywiad

- Sformułuj wstęp tekstu (lid).
- Wymyśl niebanalne pytania, wymagające szerszej odpowiedzi.
- Ciekawie podsumuj rozmowę, podziękuj za spotkanie.
- Nadaj przeprowadzonej rozmowie interesujący tytuł.

- W każdej dłuższej wypowiedzi wydziel trzy części: wstęp, rozwinięcie i zakończenie.
- Nowe myśli i opisy kolejnych wydarzeń umieszczaj w odrębnych akapitach.
- Pisz barwnie i interesująco, wymyślaj intrygujące historie.
- Stosuj bogate słownictwo – unikaj powtarzania tych samych słów, wykorzystuj frazeologizmy.
- Dbaj o poprawność ortograficzną, interpunkcyjną i językową wypowiedzi – pamiętaj, że istnieją słowniki w wersji papierowej i internetowe.

Sprawdź, co już umiesz

1. Skorzystaj ze schematu i zapisz w zeszycie treść zaproszenia na zaślubiny Winicjusza i Ligii, tak by zawierało wszystkie niezbędne elementy. Podaj dwa argumenty, którymi zachęcisz do udziału w uroczystości.

...

Serdecznie zapraszamy ... na ..., która odbędzie się ... w ... .

Po ślubie ... .

2. Sformułuj jeden argument wraz z przykładem i wnioskiem cząstkowym do rozprawki na temat: *W każdym człowieku jest coś, co zasługuje na podziw innych*.

3. W zeszycie zbierz najważniejsze informacje na temat wybranej lektury obowiązkowej do powtórzeniowego *Lekturownika* dla klas ósmych. Użyj słownictwa wartościującego, aby zachęcić do jej przeczytania.

Autor: ... **Tytuł:** ... **Rodzaj:** ... **Gatunek:** ...

Opis: ...

4. Wyobraź sobie, że uczestniczysz w obrzędzie dziadów, podczas którego pojawia się duch Balladyny. Napisz opowiadanie na ten temat. Uwzględnij informacje o tym, jakie były przewinienia bohaterki oraz jaka spotkała ją kara. Do której kategorii duchów ją zaliczysz? Wypracowanie powinno dowodzić, że dobrze znasz zarówno tekst Mickiewicza, jak i utwór Słowackiego.

5. Poinformuj mieszkańców Twojej miejscowości o widowisku patriotycznym pod hasłem *Nam strzelać nie kazano...*, które odbędzie się w rocznicę wybuchu powstania listopadowego. Dwoma argumentami zachęć do uczestnictwa w tym wydarzeniu.

6. Wybierz jedną fotografię, a następnie napisz nawiązujące do niej teksty. Dodaj potrzebne szczegóły dotyczące ukazanych osób i sytuacji. Możesz samodzielnie wymyślić, w jakich okolicznościach strażak natrafił na kota, gdzie i z jakiej okazji odbywa się koncert itp.

- opis sytuacji
- wywiad
- ogłoszenie
- list (prywatny lub oficjalny)

- recenzja
- zaproszenie
- podziękowanie
- podanie

Bogactwo języka i jego odmiany

Odmiany polszczyzny

Język mówiony	Język pisany
▶ bezpośredni kontakt nadawcy z odbiorcą ▶ spontaniczność ▶ wykorzystywanie komunikacji niewerbalnej ▶ słownictwo potoczne, nacechowane emocjonalnie, wartościujące, ▶ zdania pojedyncze, urywane ▶ wypowiedź nierzadko chaotyczna, niespójna, niekiedy zawierająca błędy	▶ pośredni kontakt z odbiorcą ▶ wypowiedź zwykle przemyślana i uporządkowana ▶ brak komunikacji niewerbalnej ▶ słownictwo dobrane do sytuacji komunikacyjnej, często neutralne ▶ wypowiedzenia rozbudowane ▶ większa spójność i logika wywodu

W zależności od tego, kto do kogo kieruje swoją wypowiedź oraz w jakiej sytuacji to robi, wyróżnia się dwie odmiany języka: oficjalną i nieoficjalną.

Język oficjalny	Język nieoficjalny
▶ stosowany w wypowiedziach pisemnych i ustnych ▶ obowiązujący w czasie wystąpień publicznych oraz w sytuacjach, w których nadawca i odbiorca się nie znają lub występują jako reprezentanci grup i urzędów ▶ wyróżnia go dbałość o poprawność i spójność wypowiedzi ***Dzień dobry, cieszę się, że państwa widzę.***	▶ częściej jest używany w wypowiedziach ustnych ▶ występuje w prywatnych rozmowach, kiedy rozmówcy się znają ▶ cechuje go swoboda wypowiedzi, częste wplatanie kolokwializmów ***Cześć, jak fajnie, że was spotkałem.***

Różne rodzaje stylów

Styl językowy to sposób ukształtowania tekstu, czyli odpowiedni dobór słów i konstrukcji składniowych. Zależy od celu wypowiedzi i jej okoliczności. Wyróżnia się style: potoczny, artystyczny, urzędowy, naukowy, publicystyczny, retoryczny (zob. s. 117).

Bogactwo słownictwa

synonimy – wyrazy bliskoznaczne
szczupły – ***chudy***

wyrazy wieloznaczne – słowa mające więcej niż jedno znaczenie; ich sens zależy od kontekstu
zamek
agent

neologizmy – wyrazy nowo utworzone w języku
słowisień, ***podśnić***

eufemizmy – słowa i wyrażenia pozwalające ująć myśl łagodniej
być nienachalnej urody

słownictwo wartościujące – określenia, które zawierają w sobie ocenę: pozytywną (np. ***dobro***, ***uczciwy***) lub negatywną (np. ***zdradliwy***, ***spartaczyć***)

związki frazeologiczne – utarte połączenia wyrazów o stałym, przenośnym znaczeniu; mogą pochodzić:
- z Biblii (***zakazany owoc***),
- z mitologii (***syzyfowe prace***),
- z historii (***przekroczyć Rubikon***),
- z literatury (***człowiek człowiekowi wilkiem***),
- z życia codziennego (***klamka zapadła***)

zdrobnienia – wyrazy wskazujące na mniejsze rozmiary obiektu lub pozytywne emocje
buziaczek

homonimy – wyrazy o identycznym brzmieniu lub zapisie, ale różnym znaczeniu
morze – ***może***

archaizmy – wyrazy, formy lub konstrukcje, które wyszły z użycia lub zmieniły swoje znaczenie
ochędóstwo

zgrubienia – wyrazy wskazujące na duże rozmiary czegoś lub nastawienie negatywne
kocisko

antonimy – słowa o przeciwnym znaczeniu
dobro – ***zło***

Sprawdź, co już umiesz

1. Podaj znaczenie związków frazeologicznych i określ ich pochodzenie.
mieć na kogoś oko • droga krzyżowa • mieć serce na dłoni • rzucać słowa na wiatr • pięta Achillesa

2. Połącz synonimy w pary, a następnie do każdej z nich podaj antonim. Odpowiedzi zapisz w zeszycie.

mały • przyjaciel • ziemia • hojność • wysoki

ziomek • dryblas • szczodrość • ląd • niewielki

3. Zastąp zdrobnienia i zgrubienia pojawiające się w tekście wyrazami neutralnymi.
Mama rozłożyła na stole bułeczki, masełko, marmoladkę i miodzik. Zaparzyła aromatyczną herbatkę. W kuchni unosił się zapach swojskiej kiełbachy, którą ojciec wczoraj przywiózł z targu.

4. Utwórz neologizmy, którymi można byłoby nazwać wskazane przedmioty.
- pralka
- doniczka
- hulajnoga

5. Określ styl każdego z podanych tekstów. Uzasadnij swój wybór.
- Mówiłam ci tyle razy, że masz posprzątać swój pokój! I co?! I nic! Jak grochem o ścianę!
- Na dzisiejszej koronacji króla Karola III zgromadziły się tłumy mieszkańców Londynu. Zebrani wiwatowali, gdy po ceremonii para królewska wsiadała do złotej karety.
- Wsyp do miski dwie czubate łyżki mąki, dodaj pół szklanki mleka oraz pół szklanki cukru. Całość wymieszaj.
- Trzecim kluczowym komponentem tego zagadnienia są badania nad wspieraniem wysiłków uczniów i docenianiem ich postępów.
- Jestem przekonany, że moje wysokie kwalifikacje przyczynią się do rozwoju Państwa firmy.

Fonetyka

Głoski

samogłoski	spółgłoski
a, ą, e, ę, i, o, u (ó), y	b, b’, c, ć, cz, d, d’, dz, dź, dż, f, f’, g, g’, h (ch), h’ (ch’), j, k, k’, l, l’, ł, ł’, m, m’, n, ń, p, p’, r, s, ś, sz, t, t’, w, w’, z, ź, ż (rz)

Podział głosek

ze względu na dźwięczność	ze względu na nosowość	ze względu na miękkości (podział dotyczy tylko spółgłosek)
dźwięczne: wszystkie samogłoski oraz spółgłoski: b, b’, d, d’, dz, dź, dż, g, g’, h, h’, j, l, l’, ł, ł’, m, m’, n, ń, r, w, w’, z, ż, ż (rz)	**ustne**: a, e, i o, u (ó), y, b, b’, c, ć, cz, d, d’, dz, dź, dż, f, f’, g, g’, h (ch), j, k, k’, l, l’, ł, ł’, p, p’, r, s, ś, sz, t, t’, w, w’, z, ź, ż (rz)	**twarde**: b, c, cz, d, dz, dż, f, g, h (ch), j, k, l, ł, m, n, p, r, s, sz, t, w, z, ż (rz)
bezdźwięczne: p, p’, t, t’, k, k’, c, ć, cz, f, f’, h (ch), s, ś, sz	**nosowe**: ą, ę, m, m’, n, ń	**miękkie**: b’, ć, d’, dź, f’, g’, h’ (ch’), k’, l’, ł’, m’, ń, p’, ś, t’, w’, ź

Upodobnienia fonetyczne

upodobnienia pod względem dźwięczności

← wsteczne
→ postępowe

ubezdźwięcznienie
babka [bapka]
krzak [kszak]

udźwięcznienie
jakby [jagby]

utrata dźwięczności w wygłosie

brzeg [brzek]

uproszczenie grupy spółgłoskowej

jabłko [japko]

Akcent

- **Akcent wyrazowy**

  W języku polskim w wypowiadanym słowie wyróżnia się zazwyczaj przedostatnią sylabę, np. *zabrali*, *radosny*.

Wyjątki:

akcent na trzecią sylabę od końca	akcent na czwartą sylabę od końca	akcent na ostatnią sylabę
gramatyka *zjadłabym* *pięciuset* *odczytaliśmy*	*śpiewałybyście*	*wicemiss* *menu*

- **Akcent zdaniowy** – mocniejsze wymówienie jednego z elementów w zdaniu.

Sprawdź, co już umiesz

1. Wskaż w każdym zestawie wyraz, w którym zachodzi inne upodobnienie fonetyczne niż w pozostałych.

A. staw, zakaz, krzak, obraz

B. krzywda, ławka, twardy, strzelec

C. trawka, przestrzeń, prośba, kwiaciarnia

2. Wybierz poprawne dokończenie zdania.

W wypowiedzeniu: *Brat Kacpra ugryzł jabłko, które było przeznaczone na jabłecznik*, podkreślony wyraz zawiera

A. osiem spółgłosek.

B. tylko głoski ustne.

C. jedną głoskę miękką.

D. osiem głosek dźwięcznych.

3. Wypisz z tekstu po jednym przykładzie wyrazu:

- akcentowanego na trzecią sylabę od końca,
- zawierającego uproszczenie grupy spółgłoskowej,
- zawierającego ubezdźwięcznienie postępowe,
- zawierającego ubezdźwięcznienie wsteczne.

Dzisiaj w szkole na długiej przerwie Arek zauważył pierwszoklasistę, który zgubił drogę do swojej klasy. Wziął płaczącego chłopca za rękę i zaprowadził do sali. Wychowawczyni pierwszej klasy, która akurat prowadziła lekcję matematyki, bardzo mu podziękowała, a wszystkie dzieci biły mu brawo.

4. Utwórz formy 1. i 2. osoby lm czasu przeszłego czasowników wpisanych w chmurę wyrazową. Powiedz, na którą sylabę pada akcent.

5. Przeczytaj podane zdanie czterokrotnie, za każdym razem akcentując w nim inną z wymienionych informacji.

- czynność
- czas
- miejsce
- wykonawca czynności

Części mowy odmienne i nieodmienne

Odmienne części mowy

Nazywa czynności, stany, procesy.

Odmienia się.

Czasownik

Odpowiada na pytania
co robi? co się z nim dzieje?

Posiada aspekt

niedokonany	**dokonany**
pisał	*napisał*
podrzucała	*podrzuciła*

Nieosobowe formy czasownika

- **bezokoliczniki** (*mieć*, *dojść*, *upiec*)
- **formy czasu przeszłego zakończone na -no, -to** (*zrobiono*, *umyto*)
- **formy czasu teraźniejszego typu** *grzmi*, *błyska się*
- **imiesłowy:**
  - przymiotnikowe: czynny *idący*; bierny *kochany*
  - przysłówkowe: współczesny *milcząc*; uprzedni *ugotowawszy zjadłszy*

Odmienia się przez

Liczby

Liczba pojedyncza	Liczba mnoga
1. os. (ja) *czytam*	**1. os.** (my) *czytamy*
2. os. (ty) *czytasz*	**2. os.** (wy) *czytacie*
3. os. (on, ona, ono) *czyta*	**3. os.** (oni, one) *czytają*

Osoby

Czasy

- **teraźniejszy** *tańczę*
- **przeszły** *tańczyłem*
- **przyszły**
  - prosty *zatańczę*
  - złożony *będę tańczył*, *będę tańczyć*

Rodzaje

Liczba pojedyncza	Liczba mnoga
• **męski** *czytał*	• **męskoosobowy** *czytali*
• **żeński** *czytała*	• **niemęskoosobowy** *czytały*
• **nijaki** *czytało*	

Strony

- **czynna** *myje*
- **bierna** *jest myty*
- **zwrotna** *myje się*

Tryby

- **oznajmujący** (orzekający) *usiadłem*
- **rozkazujący** *usiądź*
- **przypuszczający** (warunkowy) *usiadłbym*

Rzeczownik

Odpowiada na pytania ***kto? co?***

Ma określony rodzaj.

Nazywa osoby, przedmioty, zwierzęta, rośliny, zjawiska, pojęcia (np. sąsiad, dom, kot, dąb, myślenie).

Odmienia się przez przypadki i liczby.

Odmiana przez przypadki

• mianownik (kto? co?)	***miła dziewczynka***
• dopełniacz (kogo? czego?)	***miłej dziewczynki***
• celownik (komu? czemu?)	***miłej dziewczynce***
• biernik (kogo? co?)	***miłą dziewczynkę***
• narzędnik (z kim? z czym?)	***miłą dziewczynką***
• miejscownik (o kim? o czym?)	***miłej dziewczynce***
• wołacz (o!)	***miła dziewczynko!***

temat fleksyjny + ***końcówka***

Przymiotnik

Nazywa cechy osób, zwierząt, rzeczy, roślin, pojęć.

Odmienia się przez przypadki, liczby, rodzaje.

Odpowiada na pytania ***jaki? jaka? jakie? który? która? które? czyj? czyja? czyje?***

Może się stopniować.

najweselszy, najbardziej interesujący
stopień najwyższy
weselszy, bardziej interesujący
stopień wyższy
wesoły, interesujący
stopień równy

Zaimek

Zastępuje inne części mowy: rzeczowniki (np. ***ktoś***, ***on***), przymiotniki (np. ***mój***, ***taki***), liczebniki (np. ***tyle***, ***ile***), przysłówki (np. ***tam***, ***gdzie***).

Odpowiada na pytania zastępowanej części mowy.

Odmienia się przez przypadki (zaimki rzeczowne, przymiotne, liczebne), liczby i rodzaje (tylko zaimki przymiotne).

Liczebnik

Odpowiada na pytania ***ile? który z kolei?***

Nazywa liczbę lub kolejność osób, rzeczy, roślin, zwierząt (np. ***pięć***, ***piąty***, ***ćwierć***, ***podwójny***, ***kilka***).

Odmienia się przez przypadki i rodzaje, liczebniki porządkowe (***pierwszy***, ***setny***) także przez liczby.

Nieodmienne części mowy

Przysłówek

- Odpowiada na pytania: **jak? gdzie? kiedy?** ***głośno***, ***obok***, ***jutro***
- Określa czasownik; wskazuje sposób, czas, miejsce wykonywanej czynności.
- Podlega stopniowaniu.

niektóre przysłówki pochodzą od przymiotników

Przyimek

- Wskazuje na relacje czasowe i przestrzenne.
- W połączeniu z rzeczownikiem lub zaimkiem tworzy **wyrażenie przyimkowe**.

z ***mamą***
przed ***godziną***

przyimki proste

zza ***chmur***
sprzed ***drzwi***

przyimki złożone

Spójnik

- Łączy wyrazy i zdania.
- Wskazuje na stosunek współrzędności (np. ***i***, ***oraz***, ***ale***, ***lecz***, ***więc***, ***albo***, ***lub***) bądź podrzędności (np. ***że***, ***ponieważ***, ***bo***, ***aby***, ***chociaż***, ***jeżeli***).

Partykuła

- Wzmacnia i modyfikuje znaczenie wyrazu (np. ***no***, ***-że***, ***li***, ***czy***, ***niech***, ***by***, ***nie***, ***tak***).

Wykrzyknik

- Wyraża emocje mówiącego, naśladuje dźwięki, służy podtrzymaniu kontaktu (np. ***ojej***, ***au***, ***ach***, ***o rety!***, ***miau***, ***halo***, ***hej***).

Sprawdź, co już umiesz

1. Uzupełnij zdanie rzeczownikami we właściwej formie gramatycznej. Wyjaśnij, co niezwykłego jest w odmianie każdego z nich.

Na ... [*drzwi*] wszystkich krakowskich ... [*muzeum*] pojawiła się nalepka z nowym ... [*logo*].

2. Uzupełnij poniższe zdanie. Wybierz odpowiedzi **A** albo **B** oraz **C** albo **D**.

W zdaniu *Wiedział o tym, ale nikomu nie wspomniał* podkreślony wyraz jest **A** / **B**, który można zastąpić słowem **C** / **D**.

A. spójnikiem
B. przyimkiem
C. *jednak*
D. *ponieważ*

3. Oceń prawdziwość zdań dotyczących podanego cytatu. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

Nie tobie igrać przez srebrne tonie,
Lub nurkiem pluskać w głąb jasną,
Surowa ziemia ciało pochłonie,
Oczy twe żwirem zagasną.

Adam Mickiewicz, *Świtezianka* (fragment)

1.	W przypadku wszystkich czasowników w cytacie możliwe jest określenie czasu, rodzaju, osoby i liczby.	**P**	**F**
2.	Rzeczowniki *tonie* oraz *ciało* występują w mianowniku.	**P**	**F**
3.	Fragment wiersza zawiera trzy przymiotniki w stopniu równym.	**P**	**F**

Typy wypowiedzeń

Wypowiedzenie

konstrukcja składniowa zbudowana zgodnie z regułami języka polskiego, tworząca logiczną i spójną całość. Może być zakończona kropką, wykrzyknikiem lub znakiem zapytania.

Typy wypowiedzeń

równoważnik zdania
(nie zawiera osobowej formy czasownika)
Piękna pogoda.

zdanie pojedyncze
(z jednym orzeczeniem)
Zapowiada się piękna pogoda.

zdanie złożone
(z większą liczbą orzeczeń)
Zapowiada się piękna pogoda, więc idziemy na plażę.

Części zdania

Podmiot	Orzeczenie
▶ Wskazuje wykonawcę czynności, o której mowa w orzeczeniu.	▶ Główna część zdania (bez niego wypowiedzenie nie jest zdaniem). ▶ Informuje o czynności wykonywanej przez podmiot lub o stanie, w jakim podmiot się znajduje.
Typy podmiotów: • **gramatyczny** (w mianowniku) *gwiazda spadła* • **logiczny** (w innym przypadku) *dziecku było smutno*, *zabrakło czasu* • **domyślny** (on) *czekał*, (oni) *poszli* • **szeregowy** *sejm i senat obradowały*	**Typy orzeczeń:** • **czasownikowe** *Janek idzie*, *koty spały* • **imienne** *Janek jest miły*, *koty zostały nakarmione* łącznik – forma osobowa czasowników być, stać się, zostać orzecznik

Zdanie bezpodmiotowe
– zdanie, w którym nie da się ustalić wykonawcy czynności, np. *warto podróżować*, *podniesiono ceny*, *jest gorąco*.

Określenia

- **Przydawka** – każde określenie rzeczownika.

  ciemny las, ***ziemia matka***, ***pisanie listu***, ***babki z piasku***

- **Dopełnienie** – określenie czasownika (niekiedy przymiotnika albo przysłówka). Odpowiada na pytania przypadków zależnych.

  kupił (co?) ***książkę***, *rozmawiał* (o czym?) **o podróżach**

dopełnienie bliższe po zmianie strony czynnej na bierną staje się podmiotem

Arek kupił ***książkę*** ***Kasi***. ← *dopełnienie dalsze*

- **Okolicznik** – określenie czasownika (niekiedy przymiotnika albo przysłówka).

  Typy okoliczników:

  - **okolicznik miejsca** → *szedł* (gdzie?) ***do lasu***, *wrócił* (którędy?) ***plażą***
  - **okolicznik czasu** → *odjechał* (kiedy?) ***rano***, *pracował* (jak długo?) ***przez wakacje***
  - **okolicznik sposobu** → *czytał* (jak?) ***szybko***
  - **okolicznik celu** → *przybył* (po co?) ***z odsieczą***, *wyjechał* (w jakim celu?) ***odpocząć***
  - **okolicznik przyczyny** → *został* (z jakiego powodu?) ***z powodu pogody***, *był słaby* (dlaczego?) ***wskutek choroby***
  - **okolicznik przyzwolenia** → *pisał* (mimo czego?) ***mimo zmęczenia***, *wygrał* (wbrew czemu?) ***wbrew oczekiwaniom***
  - **okolicznik warunku** → *zadzwoń* (w razie czego?) ***w razie potrzeby***, *zostanę* (pod jakim warunkiem?) ***w wypadku deszczu***

Związki składniowe

związek zgody	**związek rządu**	**związek przynależności**
• wyrazy są zgodne pod względem przypadka, rodzaju i liczby ***trzy książki, zielonych liści*** • także związek podmiotu z orzeczeniem (związek główny) ***słońce świeci***, ***dzieci spały***	• wyraz nadrzędny narzuca przypadek wyrazowi określającemu ***piszę*** (co?) ***pracę*** **spacerował** (z kim?) ***z synem***	• wyrazy nie wpływają wzajemnie na swoje formy ***krzyknął*** (jak?) ***głośno***

Zdania współrzędnie złożone

To zdania, w których występują dwa orzeczenia, a zdania składowe uzupełniają się, ale nie określają się wzajemnie (z pozycji jednego zdania nie można zapytać o drugie).

Typy zdań złożonych współrzędnie

łączne	——— … ———	i, oraz	***Widzę i słyszę.***
rozłączne	———< … >———	lub, albo, ani, bądź, czy	***Idziesz czy zostajesz?***
przeciwstawne	———→ … ←———	ale, lecz, jednak, a	***Chcę, ale się boję.***
wynikowe	———→ … >———	więc, zatem, toteż	***Myślę, więc jestem.***

zawsze rozdzielamy przecinkiem → **przeciwstawne**, **wynikowe**

Zdania podrzędnie złożone

W takich wypowiedzeniach jedno ze zdań składowych jest podrzędne i stanowi określenie drugiego (nadrzędnego). Zwykle rozwija lub uzupełnia jakąś część zdania nadrzędnego (wskazuje na nią nazwa danego zdania podrzędnego).

Powiedział, że zaraz wróci.

Chociaż się bała, weszła do środka.

Drzewo, które zasadził, bardzo się rozrosło.

Imiesłowowy równoważnik zdania zaznaczamy linią falistą.

Idąc ulicą, wciąż się rozglądali.

Typy zdań podrzędnie złożonych

podmiotowe	kto? co?	*Kto się stara, osiągnie cel.*
orzecznikowe	jaki jest? kim jest? kim stał się?	*Asia jest taka, że wszyscy ją lubią.*
przydawkowe	jaki? który? czyj?	*Zgubił zegarek, który dostał od ojca.*
dopełnieniowe	kogo? czego? komu? czemu? kogo? co? z kim? z czym? o kim? o czym?	*Spytał, o co nam chodzi.*
okolicznikowe czasu	kiedy?	*Gdy mama przyjechała, bardzo się ucieszył.*
okolicznikowe miejsca	gdzie?	*Pojechał tam, gdzie jeszcze nie był.*
okolicznikowe przyczyny	dlaczego? z jakiej przyczyny?	*Ponieważ padało, nie poszedł do kina.*
okolicznikowe sposobu	jak? w jaki sposób?	*Biegł tak, jakby go ktoś gonił.*
okolicznikowe przyzwolenia	mimo co? mimo czego?	*Mimo że zaspała, udało jej się zdążyć.*
okolicznikowe celu	po co? w jakim celu?	*Wyszły na boisko, żeby wygrać.*
okolicznikowe warunku	pod jakim warunkiem?	*Jeśli dotrę na czas, wybierzemy się na koncert.*

Zdania wielokrotnie złożone

Składają się z więcej niż dwóch zdań składowych (*zob. s.* 106).

Sprawdź, co już umiesz

1. Wybierz poprawne dokończenie zdania.

W wypowiedzeniu: *Zmysł równowagi umożliwia nam odczuwanie ciała w przestrzeni*, funkcję podmiotu pełni wyraz

A. *zmysł**C.** *nam*

B. *równowagi**D.** *odczuwanie*

2. Uzupełnij poniższe zdanie. Wybierz odpowiedzi **A** albo **B** oraz **C** albo **D**.

W wypowiedzeniu: *Marcel niechętnie wykonuje polecenia rodziców* wyraz *rodziców*, pełni funkcję **A** / **B**, tak samo jak w wypowiedzeniu **C** / **D**.

A. przydawki**C.** *W oddali Marcel dostrzegł rodziców.*

B. dopełnienia**D.** *Poproszenie rodziców o pomoc okazało się trudne.*

3. W którym z podanych zdań występuje taki sam typ orzeczenia jak w wypowiedzeniu: *Twarz nauczyciela stała się nagle blada*? Wybierz poprawną odpowiedź.

A. *W kancelarii zostało jeszcze kilku profesorów.*

B. *W gimnazjum panna Stogowska musiała chodzić do cerkwi.*

C. *Pokój gimnazjalistów zastawiony był mnóstwem niepotrzebnych gratów.*

D. *Termin odstawienia Marcina do szkoły przypadł na dzień czwarty stycznia.*

4. Dokończ podane wypowiedzenia czterokrotnie, tak aby utworzyć różne typy zdań współrzędnie złożonych.

- Wieczorem Marek pójdzie do kina...
- Nie ma ochoty uczyć się do egzaminu...

5. Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Wypowiedzenie: *Spotkamy się tam, gdzie umówiliśmy się wczoraj*, to zdanie podrzędnie złożone okolicznikowe celu.	**P**	**F**
2.	Wypowiedzenie: *Ten wygra konkurs, kto wszystko opanował*, to zdanie podrzędnie złożone podmiotowe.	**P**	**F**

6. Określ rodzaj zdania podrzędnego w każdym z podanych cytatów. Z których lektur obowiązkowych one pochodzą? Podaj ich autorów.

- *Jeśli nie chcesz mojej zguby, krokodyla daj mi, luby!*
- *Na zawsze bierzesz odpowiedzialność za to, co oswoiłeś.*
- *Noszę łańcuch, który sobie ukułem za życia.*
- *Bo kto nie był ni razu człowiekiem, temu człowiek nic nie pomoże.*
- *Jedynym znakiem, że stary żyje, było tylko znikanie żywności pozostawianej na brzegu* [...].
- *Zazdroszczę tej, co dzisiaj rano mną była.*

7. Przekształć podane wypowiedzenia, tak aby nie zawierały imiesłowowego równoważnika zdania. Stwórz zdanie pojedyncze lub zdanie złożone podrzędnie albo współrzędnie.

- Skończywszy trudny projekt, zdecydowaliśmy się wyjechać na krótkie wakacje.
- Wiedzieliśmy, że skrócimy czas podróży, decydując się na samolot.
- Postanowiliśmy wziąć taksówkę, chcąc jak najszybciej dotrzeć na lotnisko.
- Przyleciawszy na miejsce, zachwyciliśmy się pięknymi krajobrazami.

Słowotwórstwo

Tworzenie nowych wyrazów

wyraz podstawowy → wyraz pochodny

leczyć → *lekarz*

wyraz podstawowy → wyraz pochodny

lekarz → *lekarka*

definicja słowotwórcza:
lekarz **– człowiek, który leczy**
lekarka **– kobieta lekarz**

▶ wyraz pochodny

podstawa słowotwórcza + formant

lek- + *-arz*

lekar- + *-ka*

cz : k
rz : r
W podstawie słowotwórczej mogą zachodzić oboczności.

▶ Rodzaje formantów

- przedrostek → ***wy-drzeć***, ***prze-prać***
- przyrostek → ***nauczyciel-ka***, ***kawi-arnia***
- wrostek → ***sam-o-lot***, ***włócz-y-kij***
- formant zerowy → ***bieg-Ø***

Formant wpływa na znaczenie wyrazu i pozwala na zaliczenie go do określonej **kategorii słowotwórczej** (np. nazwy czynności, cech, narzędzi, miejsc, wykonawców zawodów).

Rodzina wyrazów

wyrazy pokrewne – podstawowe i pochodne, które zawierają wspólny **rdzeń** i są ze sobą powiązane znaczeniem

rdzenie oboczne
rękˈ-a
rączˈ-ka
ręczˈ-yć

Wyrazy złożone

zrosty	złożenia	zestawienia
podstawy słowotwórcze połączone bez użycia formantu	podstawy słowotwórcze połączone za pomocą formantu	odrębne słowa tworzące całość znaczeniową
dobranoc	***deskorolka*** (wrostek)	***woda sodowa***
Białystok	***łamigłówka*** (wrostek)	***maszyna do pisania***

Sprawdź, co już umiesz

1. Uzupełnij zdania. Wybierz odpowiedzi **A** albo **B** oraz **C** albo **D**.
Wyraz podstawowy to **A** / **B**. Jego przykładem jest słowo **C** / **D**.

A. wyraz, od którego został utworzony nowy wyraz
B. wyraz utworzony od innego wyrazu
C. *piłka*
D. *piłkarski*

2. Które z zestawów tworzą rodzinę wyrazów? Wskaż wszystkie poprawne odpowiedzi.

A. *mama, babcia, brat, siostra*
B. *druk, drukarnia, drukarka, drukarz*
C. *jesień, jesienny, jesieniara, jesionka*
D. *przyjaciel, kolega, kumpel, towarzysz*
E. *ogród, ogrodnik, ogrodzenie, ogrodniczka*

3. Za pomocą odpowiednich formantów utwórz wyrazy należące do podanych kategorii.

nazwa miejsca • nazwa żeńska • nazwa mieszkańca • nazwa czynności • zdrobnienie • zgrubienie

-ula • -anie • -anin • -ik • -ydło • -arnia

4. Wokół każdego z czasowników zbuduj rodzinę wyrazów. Wykorzystaj różne typy formantów.

grać • mówić • czytać • jeść • sadzić • jechać • kupić • wieszać • prać • bogacić

5. Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Wyrazy *długopis*, *wiercipięta*, *zlewozmywak* są złożeniami.	**P**	**F**
2.	Do zestawień zaliczymy wyrażenia: *pan młody*, *Boże Narodzenie*, *Wielki Wóz*.	**P**	**F**

Indeks pojęć

A

akapit 87
akcent 366
akcja 351
aluzja literacka 231
anafora 356
animizacja zob. ożywienie
antonim 365
apostrofa 356
archaizm 365
artykuł 123
autobiografia 272

B

bajka 352
ballada 354
baśń 353
biografia 272
bohater zbiorowy 293

C

charakterystyka 362
CV 198
czasownik 368
części zdania 371

D

dedykacja 355, 361
dialekt 182
dramat 351, 353
    dramat romantyczny 353
dyskusja 232, 233
dziennik 111, 352

E

elegia 148
epika 351, 352, 353
epilog 288
epitet 356
epopeja 307, 352
    epopeja narodowa 308
epos zob. epopeja
eufemizm 356, 365

F

fantastyka naukowa 105
felieton 207
fonetyka 366
fraszka 19, 352
    fraszka epigramatyczna 20

G

głoski – podział 366
gwara 182
gwara środowiskowa 185, 364
gwara zawodowa 185, 364

H

hiperbola 356
homonim 365
hymn 352
imię 59
    imię – odmiana 60
inwokacja 291, 356
ironia 360

J

język mówiony 364
język nieoficjalny 364
język oficjalny 364
język ogólnonarodowy (ogólny) 182, 364
język pisany 364

K

kodeks rycerski 81
komedia 353
kompozycja klamrowa 9

komunikacja 218
komunikacja niewerbalna 218
komunikacja werbalna 218
kultura języka 280

L

legenda 352
liczebnik 369
lid 121
liryka 351, 352
list 362
list motywacyjny 200
literatura faktu 330
literatura naukowa (teksty naukowe) 143, 145
literatura piękna 10, 143

M

manipulacja 360
metafora zob. przenośnia
mit 352
moda językowa 282
motto 355

N

nazwisko 59
nazwisko – odmiana 60
neologizm 356, 365
nowela 353

O

obyczaj 54
ogłoszenie 361
opis obrazu 11
opis postaci 361
opis przedmiotu 361
opis przeżyć wewnętrznych 362
opis sytuacji 361
opowiadanie 37, 260, 353
ożywienie 356

P

pamiętnik 111, 353
parafraza 139
partykuła 370
personifikacja zob. uosobienie
perswazja 360
pieśń 352
piśmiennictwo 143
podanie 130, 131
podtytuł 355
podziękowanie 361
poemat epicki zob. epopeja
porównanie 357
porównanie homeryckie 357
powieść 353
powieść – odmiany gatunkowe 353
powieść historyczna 314
powtórzenie 357
problem 9
przenośnia 357
przerzutnia 292
przyimek 370
przymiotnik 369
przypowieść 352
przysłówek 370
publicystyka 124, 143, 359
puenta 355
pytanie retoryczne 357

R

recenzja 362
regionalizm 182
regionalna odmiana języka 182, 364
reklama 359
reportaż 177
rodzina wyrazów 375
rozprawka 87, 88
rytm akapitowy 87
rzeczownik 369

S

satyra 30, 354
slang 185
słownictwo wartościujące 365
słowo klucz 86
słowotwórstwo 375

sonet 352
spójnik 370
spójność tekstu 44
sprawozdanie 340, 362
styl językowy 117, 364
cechy dobrego stylu 263
styl artystyczny 118
styl naukowy 118
styl popularnonaukowy 154
styl potoczny 117
styl publicystyczny (dziennikarski) 118
styl urzędowy 118
synonim 365
sytuacja liryczna 86

Ś

śródtytuł 121

T

teksty popularnonaukowe 143
teksty użytkowe 143
temat 9
tradycja 54
tradycja literacka 77
tragedia 353
tren 352
treść wyrazu 47
tytuł 121, 355

U

uosobienie 357
upodobnienie fonetyczne 366

W

wartości rycerskie 81
wiersz biały 213
wiersz stroficzny 213
wiersz stychiczny 213
wiersz wolny 36
wykrzyknik 370
wypowiedzenie 371
wypowiedzenie – typy 371
wyraz wieloznaczny 365
wyraz złożony 375
wywiad 362

Z

zaimek 369
zakres znaczeniowy wyrazu 47
zaproszenie 67, 361
zdania podrzędnie złożone 373
zdania współrzędnie złożone 372
zdanie wielokrotnie złożone 106, 141
zdrobnienie 357, 365
zgrubienie 357, 365
związek frazeologiczny 365
związki składniowe 372
zwrot akcji 38

Ż

żargon 185
życiorys 197
życzenia 361

Źródła ilustracji i fotografii

Okładka: (portret chłopca) UfaBizPhoto/Shutterstock.com, (zwój) lexRoz/Shutterstock.com, (wieniec) andersphoto/Shutterstock.com, (pióro) Executioner/Shutterstock.com, (rysunki) JosepPerianes/Shutterstock.com, (pistolet) restfor/Shutterstock.com, (czapka) Piotr Ratajski/overline/WSiP, (polonez) W. Wójtowicz/WSiP, (lilijka) WSiP

Strony działowe: s. 7 (dziewczyna idąca po linie) wavebreakmedia/Shutterstock.com; s. 53 (dziewczyna w wianku) Max Topchii/Shutterstock.com; s. 95 (dwaj kłaniający się sobie karatecy) Ljupco Smokovski/Shutterstock.com; s. 135 (chłopiec z psem) GeorgeRudy/iStockphoto/Getty Images; s. 169 (uśmiechnięta dziewczyna z kartką w dłoni) fizkes/Shutterstock.com; s. 211 (trójka nastolatków) Pressmaster/Shutterstock.com; s. 247 (dziewczyna z konstrukcją symbolizującą rozwój) Elnur/Shutterstock.com; s. 285 (postacie z lektur) Jerzy Kozień; s. 345 (chłopiec i dziewczyna piszący na kartkach) Ground Picture/Shutterstock.com

Sketchnotki (s. 52, 94, 134, 168, 210, 246, 284, 309, 325, 343): Sylwia Oszczyk

Pinezka (s. 9, 11, 19, 32, 34, 44, 55, 59, 61, 65, 66, 74, 142, 165, 177, 183, 198, 221, 222, 253, 273, 282, 287, 293, 294, 296, 300, 302, 304, 322, 323, 329, 332, 333, 338, 373): Park jinman/Shutterstock.com

Karteczka (s. 9, 11, 19, 32, 34, 44, 55, 59, 61, 65, 66, 74, 142, 165, 177, 183, 198, 221, 222, 253, 273, 282, 287, 293, 294, 296, 300, 302, 304, 322, 323, 329, 332, 333, 338, 373): pico [Patrick M. Pelz]/Shutterstock.com

Mapy (s. 55, 182, 291, 314): Adrian Bergiel, WSiP
Tekst główny: s. 8 (dziewczyna na ławce) Denis Belitsky/Shutterstock.com, (F. Pautsch, *Portret Leopolda Staffa*) repro; s. 9 (korony drzew) Dariush M/Shutterstock.com; s. 10 (R. Bergh, *Nordycki letni wieczór*) repro, (Leon Wyczółkowski, *Sosny w Połądze*) Paweł Czernicki/Pracownia Fotograficzna MNK; s. 11 (M. Hobbema, *Droga do Middelharnis*) Photography and Imaging, The National Gallery, London; s. 12 (J. Gaarder) WULF ANDERSEN PHOTOS/BE&W; s. 13 (pomnik Zenona z Kition, Larnaka) I am artist and scientist. This is my view of the world/iStockphoto/Getty Images; s. 15 (posąg Marka Aureliusza, Rzym) byggarn.se/Shutterstock.com; s. 16 (J. Kochanowski) repro; s. 17 (Muzeum Jana Kochanowskiego w Czarnolesie) Bernard Bialorucki/iStock Editorial/Getty Images, (drzewo) Morphart Creation/Shutterstock.com; s. 18 (liście i kwiaty lipy) maritime_m/Shutterstock.com; s. 20 (J. Kędziora, *Lalkarz*) Grzegorz Skowronek/Agencja Wyborcza.pl; s. 21 (J. Sztaudynger) Danuta B. Łomaczewska/East News, (tablica poświęcona J. Sztaudyngerowi) Dominika Kosmulska; s. 22 (Kupidyn) Tolik_ Wask/Shutterstock.com; s. 24 (I. Krasicki) repro; s. 25 (J.P. Norblin, *Szlachcic polski*) Ligier Piotr/NM w Warszawie; s. 26 (kareta) BOOCYS/Shutterstock.com; s. 27 (kawaler i panna – figurki z porcelany) daryas77/Shutterstock.com; s. 28 (park w Arkadii) ysuel/Shutterstock.com; s. 29 (F. Eisen, *Dama przy toalecie*) repro; s. 30 (Pałac na Wodzie, Łazienki) Mariia Golovianko/Shutterstock.com; s. 31 (zasada 3R) Voin_Sveta/Shutterstock.com; s. 44 (wspinacz) Ondra Vacek/Shutterstock.com; s. 46 (stary papier) frescomovie; s. 32 (ilustracja dotycząca migracji) Amar Tanveer/iStockphoto/Getty Images, (S. Crossan) HAYBOOK-SMAY/Alamy Stock Photo/BE&W; s. 33 (muzeum na Ellis Island) Adriano Castelli/Shutterstock.com, (lotnisko Stansted) Massimo Parisi/Shutterstock.com; s. 34 (ulica w Coventry) Michael715/Shutterstock.com; s. 35 (dziewczyna i chłopak) Qvasimodo art/Shutterstock.com; s. 40 (różowa kartka) Suradech14/iStockphoto/Getty Images, (pinezki) Alphavector/Shutterstock.com, (ślady stóp) BlueberryPie/Shutterstock.com, (kartka kremowa) stockcam/E+/Getty Images; s. 41 (zakochana para) arvitalyaart/Shutterstock.com, (J. Lechoń) NAC; s. 42 (czarna róża) Sophy Ru/Shutterstock.com; s. 43 (P.P. Rubens, *Orfeusz i Eurydyka*) repro; s. 45 (cztery zdjęcia przedstawiające parę/dziewczynę w skateparku) garetsworkshop/Shutterstock.com; s. 47 (dwie rozmawiające dziewczyny) Pixel-Shot/Shutterstock.com; s. 48 (ciasta) Dream79/Shutterstock.com, (sernik) Moving Moment/Shutterstock.com; s. 49 (Diogenes w beczce) delcarmat/Shutterstock.com, (R. Olbiński, *Odwrotność sentymentalnych ambicji*) Rafał Olbiński; s. 50 (szarfa) Ladzha/Shutterstock.com; s. 51 (park linowy) Macrovector/Shutterstock.com; s. 54 (ogórki kiszone) Tatevosian Yana/Shutterstock.com; s. 55 (J. Puchalska) Joanna Puchalska/fot. Małgorzata Gorczycka Otto; s. 56 (dwór w Czombrowie) NAC; s. 57 (kartacze) Rafal Jablonski/Alamy Stock Photo/BE&W; s. 59 (rycerz z mieczem) ivector/Shutterstock.com, (kobieta z kądzielą) ivector/Shutterstock.com; s. 60 (dymki z kolorowymi kleksami) ReVelStockArt/Shutterstock.com, (A. Słodowy) Wlodzimierz Wasyluk/Forum, (J. Matejko) repro, (M. Skłodowska-Curie) repro; s. 61 (list) Evan Lorne/Shutterstock.com, (koperta) timquo/Shutterstock.com; s. 62 (marzanna) Etnografotograf/Shutterstock.com, (wigilia) jarizPJ/Shutterstock.com, (Święto Zmarłych) piotrmilewski/iStockphoto/Getty Images,

(schemat pór roku) Designua/Shutterstock.com; s. 63 (J.I. Kraszewski) repro; s. 65 (Biskupin) PAP/Afa Pixx/Zenon Żyburtowicz; s. 66 (zaproszenie na Noc Kupały) Gminny Ośrodek Kultury i Sportu Grodzisko Owidz; s. 68 (*Pieśń świętojańska o Sobótce*) repro; s. 69 (paproć) Cat_arch_angel/Shutterstock.com, (liście) lavendertime/Shutterstock.com; s. 70 (K. Pochwalski, *Para pastuszków w lesie – Sielanka*) Muzeum Narodowe w Warszawie; s. 73 (pszczoła) irin-k/Shutterstock.com, (wsuwka) Ahm 1275/Shutterstock.com, (hipopotam) Eric Isselee/Shutterstock.com, (waga) MyPro/Shutterstock.com, (balon ósemka) koosen/Shutterstock.com, (druh) Petr Bonek/Shutterstock.com; s. 75 (J. Tuwim) zbiory Muzeum Literatury w Warszawie, (ławeczka Tuwima w Łodzi) Robson90/Shutterstock.com; s. 76 (epitafium Jana Kochanowskiego w Zwoleniu) Piotr Jamski; s. 77 (T. Czyżewski, *Mechaniczny ogród*) repro; s. 78 (K. Chalik, *Jan Kochanowski*) © Krzysztof Chalik; s. 79 (A. Sapkowski) Henryk Jackowski/BE&W, (kafelki) Kumer Oksana/Shutterstock.com, (osiem ikonek) Purlo Punk/Shutterstock.com; s. 80 (rycerz) Kiselev Andrey Valerevich/Shutterstock.com, (miecz w kamieniu) Claudio Caridi/Shutterstock.com; s. 81 (Ginewra) repro; s. 82 (pomnik króla Artura, Tintagel) chrisdorney/Shutterstock.com, (É. d'Espinques, *Święty Graal ukazuje się rycerzom Okrągłego Stołu*) repro; s. 83 (M. Hemar) NAC; s. 84 (zniszczone miasto z flagą) Tithi Luadthong/Shutterstock.com; s. 89 (różowa kartka) Suradech14/iStockphoto/Getty Images, (pinezki) Alphavector/Shutterstock.com, (ślady stóp) BlueberryPie/Shutterstock.com, (kartka kremowa) stockcam/E+/Getty Images; s. 96 (R. Jędrzejewska-Wróbel) fot. Grzegorz Hryniszak, (trzy portrety) Sono Ringo/Shutterstock.com; s. 97 (wystąpienie na apelu szkolnym) Jon Buscall/Shutterstock.com; s. 98 (nastolatki) Stockbyte/Getty Images; s. 99 (tablica korkowa) klyaks/iStockphoto/Getty Imagesun, (karteczki) Macrovector/iStockphoto/Getty Images; s. 100 (S. Lem) ullstein bild – B. Friedrich/BE&W; s. 101 (*Planeta Lem*, Teatr Biuro Podróży, reż. P. Szkotak, 2012) JAN GRACZYNSKI/East News, (*Solaris*, reż. S. Soderbergh, 2002) 20thCentFox/Courtesy Everett Collection/East News, s. 102, 103 (K. Walentynowicz, ilustracje do opowiadania S. Lema) Instytut Adama Mickiewicza w Warszawie; s. 104 (D. Mróz, ilustracja do *Bajek robotów* S. Lema) © Łucja Mróz-Raynoch; s. 106 (talerz) Kumer Oksana/Shutterstock.com, (ikony kosmiczne) VikiVector/iStockphoto/Getty Images; s. 107 (karteczki) Macrovector/iStockphoto/Getty Images; s. 108 (talerz) Kumer Oksana/Shutterstock.com, (ikony biblijne) Leremy/Shutterstock.com, (M. Twain) CPA Media Pte Ltd/Alamy Stock Photo; s. 109 (Adam i Ewa) gyro/iStockphoto/Getty Images; s. 110 (Adam i Ewa) Daria Baklanova/Shutterstock.com; s. 111 (L. Cranach starszy, *Adam i Ewa*) repro; s. 112 (L. Kołakowski) Maciej Biedrzycki/Forum; s. 113 (Z. Lengren, *Profesor Filutek*) Zbigniew Lengren, dzięki uprzejmości Fundacji Przekrój; s. 114 (melonik) vector_ann/iStockphoto/Getty Images, (okulary) Birgul Zalkhayeva/iStockphoto/Getty Images, (kalosze) Sabelskaya/Shutterstock.com; s. 115 (parasol) kameshkova/iStockphoto/Getty Image; s. 116 (nastolatek) Studio Romantic/Shutterstock.com; s. 117 (ubrania) GoodStudio/Shutterstock.com; s. 119 (kartki) Volodymyr Kotoshchuk/iStockphoto/Getty Images, (kartki) Vadim/iStockphoto/Getty Images, (album) Quality-illustrations/iStockphoto/Getty Image, (gazeta) Capstoc/iStockphoto/Getty Images; s. 120 (czat) Mykyta Dolmatov/iStockphoto/Getty Images, (kartki) Vadim/iStockphoto/Getty Images; s. 121 (dziewczyna na huśtawce) Marta Sher/Shutterstock.com; s. 122 (zmartwiony nastolatek) Marish/Shutterstock.com; s. 124 (dziennikarz z telefonem) lemono/Shutterstock.com; s. 125 (J. Bąk) fot. Michał Radwański/Janina Bąk, (M.L. King) vectormall/Shutterstock.com; s. 126 (J. Elliott) MediaNews Group/The San Bernardino Sun via Getty Images, (uścisk dłoni) Artnis/Shutterstock.com, (tłum) Alona Horkova/iStockphoto/Getty Images; s. 128 (smutna dziewczyna) Siphotography/iStockphoto/Getty Images, (zmartwiony chłopiec) New Africa/Shutterstock.com, (C. Miłosz) Bastian/Agencja Fotograficzna Caro/BE&W; s. 129 (portret wielokrotny) solarseven/iStockphoto/Getty Images; s. 130 (kartka) Macrovector/iStockphoto/Getty Images, (kot) Irina Gutyryak/Shutterstock.com, (odcisk łapki kota) VectorPlotnikoff/Shutterstock.com, (tablica korkowa) Krakenimages.com/Shutterstock.com; s. 136 (J.R.R. Tolkien) Associated Newspapers/Rex Features/East News; s. 137 (*Władca pierścieni. Powrót króla*, reż. P. Jackson, 2003) Supplied by LMK/BE&W; s. 138 (złoty pierścień) jpmayans19/Shutterstock.com; s. 139 (spotkanie) lemono/iStockhoto/Getty Images; s. 141 (kwitnące drzewo) inaquim/iStockhoto/Getty Images; s. 142 (chłopiec w ciemnych okularach) Krakenimages.com/Shutterstock.com, (panda) Ian Dyball/iStockhoto/Getty Images, (dziewczyna przy laptopie) Khosrork/iStockhoto/Getty Images; s. 144 (K.K. Baczyński, rysunek psa Dana) repro, (pomnik psa Dżoka) Agnes Kantaruk/Shutterstock.com; s. 145 (pies przy laptopie) Javier Brosch/Shutterstock.com; s. 146 (K.K. Baczyński, *Pokolenie*) repro, (K.K. Baczyński) Andrzej Szypowski/East News; s. 147 (K.K. Baczyński z matką) Muzeum Literatury/East News; s. 148 (stary papier) Andrey_Kuzmin/Shutterstock.com; s. 149 (M. Białoszewski) PAP/Henryk Rosiak; s. 150 (barykada w Warszawie, 1944) PAP/CAF; s. 152 (R. Roskowiński i A. Walas, graffiti przy ul. Konwiktorskiej w Warszawie) Marek BAZAK/East News, (mural ku czci powstańców) Wlodzimierz Wasyluk/Forum; s. 153 (Muzeum Powstania Warszawskiego – rekonstrukcja kanału) Krzysztof Kuczyk/Forum; s. 157 (człowiek z klatką na głowie) eamesBot/Shutterstock.com, (człowiek z konewką) Nuthawut Somsuk/iStockhoto/Getty Images,

(człowiek wierzący w przyszłość) VectorMine/iStockhoto/Getty Images, (M. Matejczuk) arch. Michał Matejczuk; s. 158 (chłopiec malujący świat) Peshkova/Shutterstock.com; s. 161 (laptop z postaciami ludzi) VectorMine/iStockhoto/Getty Image; s. 162 (okładka książki *Anne z Zielonych Szczytów*) Wydawnictwo Marginesy; s. 163 (P. Staroń) Stach Antkowiak/Reporter; s. 164 (dziewczyna wytykana palcami) inspiring.team/Shutterstock.com; s. 165 (karteczki) phipatbig/Shutterstock.com; s. 166 (żart rysunkowy [L]) Cartoon Resource/Shutterstock.com, (żart rysunkowy [P]) Wirestock Creators/Shutterstock.com; s. 167 (kartki) stockcam/E+/Getty Images; s. 170 (T. Różewicz) Żukowski Tomasz/BE&W; s. 171 (R. Kramsztyk, *Poeta – portret poety Jana Lechonia*) Ligier Piotr/Muzeum Narodowe w Warszawie; s. 172 (T. Różewicz w czasie spotkania autorskiego) MILOSZ POLOCH/REPORTER/East News; s. 174 (wypatrywanie różnych dróg) KatePilko/Shutterstock.com, (wybór rozwiązań) O.darka/Shutterstock.com; s. 176 (R. Kapuściński w swojej pracowni) Mateusz Wlodarczyk/Forum; s. 177 (M. Wańkowicz) NAC, (znaki „tak" i „nie") Alhovik/Shutterstock.com; s. 178 (M. Wańkowicz z żoną) Stanisław Dąbrowiecki/PAP; s. 179 (kamienica przy ul. Puławskiej 10 w Warszawie) Dawid Żuchowicz/Agencja Wyborcza.pl; s. 182 (okładki książek *Mały Princ*, *Książę Szaranek*, *Mały Królewic*) Wydawnictwo Media Rodzina; s. 184 (*Kaszubskie nuty*) Marek Skorupski/Forum; s. 185 (dziewczyna z parasolem) GoodStudio/Shutterstock.com, (chłopiec przy komputerze) GoodStudio/Shutterstock.com; s. 186 (ikony oznaczające różne zainteresowania) Mutualism/Shutterstock.com, (zdjęcia wykonawców różnych zawodów) Pixel-Shot/Shutterstock.com; s. 187 (A. del Pollaiolo, *Herkules walczący z Hydrą*) repro, (A. Christie) WORLD HISTORY ARCHIVE/IAM Ltd/WORLD HISTORY ARCHIVE/BE&W; s. 189 (H. Poirot – kadr z serialu) Ronald Grant Archive/MARY EVANS PICTURE LIBRARY/BE&W; s. 191 (S. Holmes) Malchev/Shutterstock.com; s. 192 (D. Terakowska) Marcin Kedryna/Forum; s. 193 (dziewczynka na skalnym mostku) Tongsai/Shutterstock.com; s. 194 (kamienie) Arctic ice/Shutterstock.com; s. 196 (Konfucjusz) Chaloemwut/Shutterstock.com, (komputer i gest OK) smashingstocks/Shutterstock.com, (kobieta z sukienką) I'mdesigner/Shutterstock.com, (pad do grania) WinWin artlab/Shutterstock.com, (pies) Tartila/Shutterstock.com, (klaps filmowy) nickfz/Shutterstock.com; s. 197 (tablica korkowa) Krakenimages.com/Shutterstock.com; s. 199 (głowa kobiety w CV) Kastoluza/Shutterstock.com, (tablica korkowa)Vlad Antonov/Shutterstock.com; s. 200 (koperty i kartka) Mae Mu/Shutterstock.com; s. 201 (sprzedawczyni na dziale warzywnym) BearFotos/Shutterstock.com, (chłopiec asystujący mechanikowi samochodowemu) CWA Studios/Shutterstock.com, (chłopiec przed komputerem) ESB Professional/Shutterstock.com; s. 202 (ambicje dzieci dawniej i dziś) Leremy/Shutterstock.com; s. 204 (vloger) GOLDMAN99/Shutterstock.com; s. 205 (S. Chutnik) arch. Sylwii Chutnik; s. 206 (prokrastynacja) Shtonado/Shutterstock.com; s. 208 (plan miasta) Shpadaruk Aleksei/Shutterstock.com; s. 212 (H. Poświatowska) Muzeum Literatury/East News, (R. Olbiński, *Love is a hard labor*, 2023) Rafał Olbiński/fot. Marcin Koniak; s. 214 (R. Sirdeshpande) © Rashmi Sirdeshpande, (matka z synem) inspiring.team/Shutterstock.com; s. 215 (mężczyzna z ikonami różnych wartości) eamesBot/Shutterstock.com; s. 216 (ludzie z żarówką) Nuthawut Somsuk/iStockphoto/Getty Images, (dziewczyna z konewką) GoodStudio/Shutterstock.com; s. 218 (żyrafa) Volodymyr Burdiak/Shutterstock.com, (szakal) Pascal De Munck/Shutterstock.com; s. 219 (agresywna komunikacja) Malte Mueller/fStop/Getty Images, (dobra komunikacja) inspiring.team/Shutterstock.com; s. 220 (rozmowa) ANDRII SHESHEL/iStockphoto/Getty Images; s. 221 (tablica korkowa) Det-anan/Shutterstock.com, (szare kartki) irullimin/Shutterstock.com, (ramki) Zmiter/Shutterstock.com, (ikona słuchawki) Vadim Almiev/Shutterstock.com; s. 222 (É.E. Schmitt) Markus Wissmann/Shutterstock.com; s. 224 (para) GoodStudio/Shutterstock.com; s. 225 (plakat do sztuki *Oskar i pani Róża*, reż. E. Listek, 2022) Chorzowskie Centrum Kultury; s. 226 (S. Kamocki, *Sad*) Muzeum Narodowe w Warszawie, (J.M. Rymkiewicz) Lech Gawuc/REPORTER, (willa w Milanówku) reuerendo/Shutterstock.com; s. 227 (gałęzie jabłoni) Tanafortuna/Shutterstock.com; s. 228 (F. Ruszczyc, *Stare jabłonie*) Muzeum Narodowe w Warszawie; s. 229 (T. Pilecki, *Goplana*) repro; s. 230 (zachód słońca) ED Reardon/Shutterstock.com; s. 232 (dyskusja zespołowa) fizkes/iStockphoto/Getty Images, (kłótnia na spotkaniu) BearFotos/Shutterstock.com; s. 233 (burza mózgów) Wavebreakmedia/iStockphoto/Getty Images, (dyskusja panelowa) rkl_foto/Shutterstock.com, (kartka w linię) Evan Lorne/Shutterstock.com; s. 234 (rozmowa psa z kotem) Cartoon Resource/Shutterstock.com; s. 235 (dyskusja oksfordzka) harutarou/Shutterstock.com; s. 236 (M. Frej, *Przytul się*) Marta Frej, (B. Kosmowska) Adam Tuchlinski/REPORTER; s. 239 (tort) Shyvoronkova Kateryna/Shutterstock.com, (dziewczyna w basenie) Max Topchii/Shutterstock.com, (wycieczka rowerowa) Jacek Chabraszewski/Shutterstock.com, (pies z piłką) Javier Brosch/Shutterstock.com; s. 240 (emotikony) ProStockStudio/Shutterstock.com, (N.V. Peale) BE&W; s. 241 (wybór emotikonki z uśmiechem) Marish/Shutterstock.com; s. 243 (E. Lipska) Danuta Wegiel/FOTONOVA, (dłoń w wodzie) Krailath/Shutterstock.com; s. 244 (dama robiąca selfie) Master1305/Shutterstock.com; s. 245 (krajobraz) studiovin/Shutterstock.com, (ptak) aksol/Shutterstock.com, (emotikony) KVASVECTOR/Shutterstock.com, (gałązka) Tanafortuna/Shutterstock.com, (żyrafa) Valdis Skudre/Shutterstock.com, (mikrofon) Golden Vector/Shutterstock.com,

(szakal) Rich Carey/Shutterstock.com, (chmurka wypowiedzi) JulsIst/Shutterstock.com, (nastolatki) Xavier Lorenzo/iStockphoto/Getty Images, (lekarka) Pop Paul-Catalin/Shutterstock.com; s. 248 (przekrój drzewa) captannyj/Shutterstock.com, (U. Zajączkowska) Wojciech Olszanka/East News; s. 249 (gałązki brzozy [L]) Djem/Shutterstock.com, (gałązki brzozy [Ś]) itvalifa/Shutterstock.com, (gałązki brzozy [P]) IreneuszB/Shutterstock.com, (trawa) Matheus Lorenzet/Shutterstock.com; s. 250 (kolorowe koła – schemat) Biw3ds/iStockphoto/Getty Images, (różne sylwetki drzew) gan chaonan/Shutterstock.com; s. 251 (ilustracje z teledysku do piosenki *Lass* zespołu Łąki Łan, 2019) Łąki Łan; s. 252 (dziewczyna z cyferkami) kabume/Shutterstock.com; s. 253 (ręka z kubkiem) kabume/Shutterstock.com; s. 254 (czarna owca – żart rysunkowy) nuvolanevicata/Shutterstock.com, (I. Świątek) TKL/KLETA/BE&W, (książki) GoodStudio/Shutterstock.com; s. 255 (książki) GoodStudio/Shutterstock.com; s. 257 (E. Hemingway) akg-images/fine-art-images/BE&W, (maszyna do pisania) Melnikov Dmitriy/Shutterstock.com; s. 259 (E. Hemingway ze złowionym marlinem) GRANGER COLLECTION/BE&W; s. 260 (rekin) Ployker/Shutterstock.com; s. 261 (marlin) archivector/Shutterstock.com; s. 262 (*Stary człowiek i morze* – okładka) Wydawnictwo Iskry, (*Stary człowiek i morze* – okładka) Wydawnictwo Marginesy, (rybak) truhelen/Shutterstock.com; s. 265 (magiczny portal) Kanea/Shutterstock.com, (dziewczyna z telefonem i emotikonami) Rawpixel.com/Shutterstock.com, (zeszyt) Billion Photos/Shutterstock.com, (rysunki: koza, pies, kot, koń, kogut) cus basuseno/Shutterstock.com, (rysunki: ryba, krowa) AVA Bitter/Shutterstock.com; s. 266 (bonsai) CGS Graphics/Shutterstock.com, (O. Tokarczuk) Markus Wissmann/Shutterstock.com; s. 267 (psycholożka) mentalmind/Shutterstock.com; s. 269 (przedstawicielki różnych zawodów) GoodStudio/Shutterstock.com; s. 270 (W. Disney) Associated Press/East News, (B. Thomas) Matt Sayles/AP/East News; s. 271 (zamek w Disneylandzie w Paryżu) Greg Balfour Evans/Alamy Stock Photo/BE&W; s. 273 (ręka robota) Jayhermiony/Shutterstock.com; s. 274 (M. Ehrmann) repro; s. 275 (ludzie wchodzący po schodkach) BRO.vector/Shutterstock.com; s. 276 (ilustracje: praca, zdrowie, rozwój osobisty, zainteresowania i pasje, rodzina i bliscy, posiadany majątek) inspiring.team/Shutterstock.com, (P. Gauguin, *Mata Mua*) repro; s. 277 (cebula) grey_and/Shutterstock.com, (W. Szymborska) Pawel Mazur/BE&W; s. 278 (cebula – rysunki) AVA Bitter/Shutterstock.com; s. 281 (ekran *Wielkiego słownika języka polskiego*) WSJP; s. 282 (logo Ambasador Polszczyzny) Rada Języka Polskiego; s. 283 (kostki) Vector Tradition/Shutterstock.com, (gra) Vector Point Studio/Shutterstock.com; s. 286 (stary papier) Paladin12/Shutterstock.com, (koniczyna) Sergey Titov/Shutterstock.com, (fioletowe kwiatki) New Africa/Shutterstock.com, (pióro) Scisetti Alfio/Shutterstock.com, (portret A. Mickiewicza) repro, (dworek) Elzbieta Krzysztof/Shutterstock.com, (para) KathySG/Shutterstock.com, (niedźwiedź) Henk Bogaard/Shutterstock.com, (cymbały) Viacheslav Nikolaenko/Shutterstock.com, (mnich) Nomad_Soul/Shutterstock.com, (zielone kwiatki, pomarańczowe kwiatki) New Africa/Shutterstock.com; s. 287 (A. Mickiewicz) R. Piatkowski/WSiP; s. 288 (pomnik A. Mickiewicza w Wilnie) Sergio Delle Vedove/Shutterstock.com; s. 290 (Niemen) Fanfo/Shutterstock.com; s. 292 (obraz Matki Boskiej Częstochowskiej) repro, (obraz Matki Boskiej Ostrobramskiej) Radoslaw Maciejewski/Shutterstock.com, (obraz Matki Boskiej Nowogródzkiej) Cezary Rudziński; s. 293 (strona tytułowa *Pana Tadeusza*, 1834) repro; s. 294 (trzy pocztówki z ilustracjami do *Pana Tadeusza*) repro; s. 295 (relacje w *Panu Tadeuszu*) © Polonistka YouTuberka Ewa Kędzior; s. 296 (J. Rupińska, *Ks. Robak*) Julia Rupińska; s. 297 (góra lodowa) Romolo Tavani/Shutterstock.com; s. 298 (B. Gembarzewski, projekt kostiumu Sędziego) Muzeum Narodowe w Warszawie; s. 301 (moda z 1822 r.) Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Warszawskiego, (moda współczesna) pikselstock/Shutterstock.com; s. 302 (*Pan Tadeusz*, reż. A. Wajda, 1999) Piotr Bujnowicz/Fabryka Obrazu/Forum; s. 304 (M. Trębacz, *Koncert Jankiela*) fot. Ligier Piotr/Muzeum Narodowe w Warszawie; s. 306 (para nastolatków) Monkey Business Images/Shutterstock.com; s. 307 (A. Wajda na planie *Pana Tadeusza*) Reuters Photographer/Reuters/Forum/Forum; s. 310 (płonący Rzym – *Quo vadis*, reż. M. LeRoy, 1951) GRANGER COLLECTION/BE&W, (mężczyzna) Luneva Antonina/Shutterstock.com, (kobieta – głowa) Roquillo Tebar/Shutterstock.com, (kobieta – sylwetka) Petrenko Andriy/Shutterstock.com; s. 311 (kościółek *Domine Quo Vadis*) Zoran Karapancev/Shutterstock.com; s. 312 (K. Mordasewicz, *Portret Henryka Sienkiewicza*) repro; s. 313 (B. Linda jako Petroniusz – *Quo vadis*, reż. J. Kawalerowicz, 2001) Piotr Bujnowicz/Fabryka Obrazu/Forum/Forum, (C. Valenti, pomnik Nerona) Kostiantyn Ablazov/Shutterstock.com; s. 315 (dymki z kolorowymi kleksami) ReVelStockArt/Shutterstock.com; s. 317 (*Nauczanie Jezusa Chrystusa*, fresk z kościoła w Małogoszczu) Monkpress/EastNews, (posąg Zeusa w Olimpii) Look and Learn/The Bridgeman Art Library/PhotoPower; s. 318 (H. Siemiradzki, *Pochodnie Nerona*) Pracownia Fotograficzna Muzeum Narodowego w Krakowie; s. 319 (kula śnieżna) PRILL/Shutterstock.com, (woda) Yuri Samsonov/Shutterstock.com, (kostki lodu) M. Unal Ozmen/Shutterstock.com; s. 320 (P. Stachiewicz, *Ursus i Chilo*) alamy/BE&W; s. 321 (uratowanie Ligii przez Ursusa – *Quo vadis*, reż. J. Kawalerowicz, 2001) Piotr Bujnowicz/Fabryka Obrazu/Forum, (pobłogosławienie Ligii i Winicjusza – *Quo vadis*, reż. J. Kawalerowicz, 2001) Piotr Bujnowicz/Fabryka Obrazu/Forum, (Ligia i Winicjusz na uczcie – *Quo vadis*, reż. J. Kawalerowicz, 2001) Wojciech Glinka/Forum; s. 323 (J. Pałucha, *Neron grający solówkę na instrumencie*

smyczkowym) Jacek Pałucha; s. 326 (tło, mur) Wiktoria Matynia/Shutterstock.com, (powstańcy) PHILIPIMAGE/Shutterstock.com; s. 327 (A. Kamiński) PAP/CAF/Adam Mottl; s. 328 (grób A. Kamińskiego) Wojciech Strozyk/REPORTER; s. 331 (zdjęcia A. Dawidowskiego, J. Bytnara, T. Zawadzkiego) Marek Skorupski/Forum; s. 332 (gimnazjum im. S. Batorego) polona; s. 336 (znak Polski Walczącej) wawritto/Shutterstock.com, (ekran telefonu) Runrun2/Shutterstock.com; s. 338 (Arsenał Królewski w Warszawie) Marek BAZAK/East News; s. 341 (Alek na rowerze) repro; s. 344 (R. Kotarski) wodzynski pawel/BE&W; s. 346 (żona modna) repro; s. 347 (duch) Jerzy Kozień, (maliny) Daniel de Latour, (Papkin) Barbara Ptak/Muzeum Śląskiego w Katowicach; s. 348 (stara szkoła) clu/DigitalVision Vectors/Getty Images, (chłopcy) Małgorzata Heine, (A. de Saint-Exupéry, *Mały Książę*) repro, (latarnia morska) Mariya Stupak/Shutterstock.com; s. 349 (K.K. Baczyński, *Pokolenie*) repro, (kogut) drawkman/Shutterstock.com; s. 350 (latarnia morska) GoodStudio/Shutterstock.com, (książka) Wonder-studio/Shutterstock.com, (róża) Sabelskaya/Shutterstock.com, (mur) Oleksandra Klestova/Shutterstock.com, (korona) ptashka/Shutterstock.com, (grzyby) Jut/Shutterstock.com, (lew) AnastasiaOsipova/Shutterstock.com, (kareta) Sanit Fuangnakhon/Shutterstock.com; s. 362 (listonosz) Andrew Krasovitckii/Shutterstock.com, (wywiad) lemono/Shutterstock.com; s. 363 (zaproszenie) KeepMakingArt/BreathingArt/Shutterstock.com, (strażak z kotem) dotshock/Shutterstock.com, (koncert zespołu Hooverphonic, Kraków 2019) Mauro WildRover/Shutterstock.com; s. 367 (przemówienie) Andrew Krasovitckii/Shutterstock.com; s. 369 (schody) Lightkite/Shutterstock.com; s. 370 (podium) ONYXprj/Shutterstock.com

Aktualność linków, które występują w tym podręczniku i odsyłają do zewnętrznych stron internetowych, została sprawdzona przed ich opublikowaniem (dostęp z dnia 3.04.2024 r.). Wydawnictwo nie ponosi odpowiedzialności za aktualność i zawartość tych stron lub stron, do których linki tam zamieszczono.

Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne oświadczają, że podjęły starania mające na celu dotarcie do właścicieli i dysponentów wszystkich zamieszczonych utworów. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, przytaczając w celach dydaktycznych utwory lub fragmenty, postępują zgodnie z art. 27^1 ustawy o prawie autorskim. Jednocześnie Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne oświadczają, że są jedynym podmiotem właściwym do kontaktu autorów tych utworów lub innych podmiotów uprawnionych w wypadkach, w których twórcy przysługuje prawo do wynagrodzenia.